

P 167 2

BIBLIOTHECA BUDDHICA. I.

1897. No 564.

ÇIKSHĀSAMUCCAYA

A COMPENDIUM OF BUDDHISTIC TEACHING

COMPILED BY

ÇĀNTIDEVA

CHIEFLY FROM EARLIER MAHĀYĀNA-SŪTRAS.

EDITED BY

Cecil Bendall M. A.

PROFESSOR OF SANSKRIT, UNIVERSITY COLLEGE, LONDON;
UNIVERSITY LECTURER IN SANSKRIT, AND FORMERLY FELLOW OF GONVILLE
AND CAIUS COLLEGE, CAMBRIDGE.

IV

ST.-PÉTERSBOURG, 1902.

Commissionnaires de l'Académie Impériale des Sciences:

J. Glasounof, M. Eggers & Cie. et C. Ricker
à St.-Pétersbourg,
N. Oglobline à St.-Pétersbourg et Kief,
M. Klukine à Moscou,
E. Raspopof à Odessa,

N. Karbasnikof à St.-Pétersbourg, Moscou,
Varsovie et Vilna,
N. Kymmel à Riga,
Luzac & Cie. à Londres,
Voss' Sortiment (G. Haessel) à Leipsic.

Prix: 1 Rbl. = 2 Mrk. 50 Pf.

64

ВІБЛІОТЕКА BUDDHICA.

СОБРАНИЕ

БУДДІЙСКИХЪ ТЕКСТОВЪ

ИЗДАВАЕМЫХЪ

ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІЕЮ НАУКЪ.

ТОМЪ I.

ÇIKSHĀSAMUCCAYA.

Издаль

С. Бендалль.

САНКТПЕТЕРБУРГЪ.

ТИПОГРАФІЯ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ.

Вас. Остр., 9 лин., № 12.

1902.

BIBLIOTHECA BUDDHICA. I.

ÇIKSHĀSAMUCCAYA

A COMPENDIUM OF BUDDHISTIC TEACHING

COMPILED BY

ÇĀNTIDEVA

CHIEFLY FROM EARLIER MAHĀYĀNA-SŪTRAS.

EDITED BY

Cecil Bendall M. A.

PROFESSOR OF SANSKRIT, UNIVERSITY COLLEGE, LONDON;
UNIVERSITY LECTURER IN SANSKRIT, AND FORMERLY FELLOW OF GONVILLE
AND CAIUS COLLEGE, CAMBRIDGE.

Published by the Imperial Academy of Sciences.

ST.-PÉTERSBOURG, (1897—)1902.

Commissionnaires de l'Académie Impériale des Sciences:

J. Glasounof, M. Eggers & Cie. et C. Ricker à St.-Pétersbourg,	N. Karbasnikof à St.-Pétersbourg, Moscou, Varsovie et Vilna,
N. Ogiobline à St.-Pétersbourg et Kief,	N. Kymmel à Riga,
M. Klukine à Moscou,	Luzac & Cie. à Londres,
E. Raspopof à Odessa,	Voss' Sortiment (G. Haessel) à Leipsic.

Prix: 4 Rbl. = 10 Mrk.

Imprimé par ordre de l'Académie Impériale des sciences.
Novembre 1902. N. Doubrovine, Secrétaire perpétuel.

TO

EDWARD BYLES COWELL

गुरवे । कल्याणमित्राय ।

AFFECTIONATELY DEDICATED

BY HIS PUPIL

THE EDITOR.

CONTENTS.

General title-page.	
Photographic plate (frontispiece).	
Dedication.	
Table of Contents.	pag.
Preface	i*—iv*
List of Abbreviations	v*—vi*

Introduction: § 1. General character and plan of the work	I
§ 2. Authorship and date	III
§ 3. Relations to Buddhist literature	VI
§ 4. Language (Dialect, grammar etc.)	XIII
§ 5. Lexicography }	XVII
§ 6. Prosody and metre }	
§ 7. The MS. and versions (with description of the Plates)	XXIV
Summary	XXXI
Kārikās (memorial verses) in Sanskrit, Tibetan and English	XXXIX—XLVII
Text	1—366
Index I (works quoted)	367
Index II (words)	372
Additional Notes	394
Typographical errors	417

(The preliminary Introduction to Fasc. I, if preserved, should be bound at the end of the book).

PREFACE.

As the Introduction gives all that I have at present to say on the text itself, the present remarks are confined to some explanations of my own work upon it.

The Introduction deals with the text from several points of view; but one important aspect is left untouched: namely, its value as an exposition of Mahāyāna-teaching. In spite of the difficulty in getting Oriental translations published I am continuing the preparation of a translation of the text, and I hope either in connection with this, or as a separate essay, to bring out the more important doctrinal features of the book, feeling as I do that it contains much matter likely to interest a wider circle of readers than a publication such as the present can command. The argument of the book, however, will be at once gathered from the Summary, which follows the Introduction; and it is hoped that the notices of subject-matter added in Index I will also serve to illustrate not only the Çikshāsamuccaya but also the numerous works (mostly lost in their original text) from which it draws its inspiration.

The considerable bulk of the 'Additional Notes' constitutes a rather heterogeneous feature in the work. My object in writing foot-notes was to render the study of this often difficult text as

[I*]

attractive as might be to students acquainted with non-Buddhistic Sanskrit only: — *lokāvarjanāya* as Çāntideva would say. My desire was to spare such readers the annoyance of turning to a commentary as well as to a glossary at the end of the book. A further advantage has accrued from this arrangement in the shape of various criticisms that the notes have received during the progress of the edition, so that I have been enabled to correct and to supplement. For this reason and more especially on account of the great progress made in Buddhistic studies during the seven years occupied in the work, I have after all to request my readers to refer to the Additional Notes as well as to the foot-notes, particularly in the early part of the book.

The Glossary (Index II) follows the same lines as the notes. I have included in it some rare words even though registered in the two dictionaries of Böhtlingk. In the hope of advancing the interpretation of Buddhistic terminology I have often preferred to the discreet silence of the mere *index verborum* an explanation which I felt to be only provisional and liable to correction in the light of future research. Both Index II and Introduction § 4 are of course to be regarded as contributions merely, not as exhaustive catalogues of the lexical and grammatical peculiarities.

There remains now only the pleasant duty of acknowledging varied help received. My friend Serge d'Oldenburg, who some eight years ago induced me to undertake this edition, has aided me from first to last by many useful suggestions and by unobtrusive help the more appreciated because given by him often during times of great personal affliction. His place as acting editor was occasionally taken by Dr. C. Salemann, whose sympathies and knowledge extend beyond the Iranian studies by which he is best known.

Professor E. B. Cowell to whom the work is dedicated, gave me much help and encouragement in the earlier stage of the work.

Help from Chinese Sources from the late Thomas Watters, acknowledged in the Introduction to Fasc. I, was continued up to my friend's lamented death in January 1901. By an extraordinary piece of good fortune my help from the Far East did not end here. For in the same year Prof. Leumann read a portion of Fasc. I with his Japanese pupil Mr. U. Wogihara, and put me into communication with this gentleman whose dexterity in handling the vast Chinese literature of translations from the Sanskrit is astonishing. The results of his identifications of many passages are registered in Index I and in Additional Notes. His skill in finding his way through literary jungles is only equalled by his courteous promptitude as a correspondent.

Prof. Leumann himself has been good enough also to read the proofs of § 4 of the Introduction. My friend and former pupil Mrs Bode was kind enough to write out for press the Indices, which I had jotted down, very roughly; and most kindly volunteered for the dreary labour of verifying each index-reference in the proofs.

Last but not least comes my γνώσιος σύζυγος, associated both as an editor of Çāntideva and in the present *Bibliotheca*, Louis de la Vallée Poussin. His keen interest in the Mahāyāna no less than his friendly sympathy for my work have made him my most active helper¹⁾, and every sheet of the book has in some way profited by his suggestions. The intimate relation of his commentator Prajñākaramati to the Çikshāsamuccaya is explained in the Introduction § 3; and if this worthy has sometimes deceived his readers by a parade of 'borrowed plumes' of erudition, I can only say with the poet:

Utiliter nobis perfidus ille fuit.

I cannot conclude these remarks without once more referring to the liberality of the Imperial Academy of Sciences in the in-

---

1) Other literary help is acknowledged in the notes; but I must add a word here as to aid in photography from my friends Dr. F. J. Allen and Miss E. Ridding.

ception and carrying out of the present international series. The Academy worthily maintains its great traditions of patronage for Oriental learning, and sets a noble example to all nations, especially such as number amongst their-fellow subjects adherents of Oriental faiths, amongst which the 'Good Law' of Buddha must ever take a prominent place.

Cambridge, August 1902.

Cecil Bendall.

Abbreviations and list of chief works cited.

- A. = The archetype -MS when compared with other MSS.; elsewhere called simply «MS».
- Āṅ-n. = Āṅuttara-nikāya.
- app. = 'apparently'.
- Aṣṭ-P. = Aṣṭasāhasrikā-Prajñāpāramitā, ed. *Bibl. Indica*.
- Atthasāl. = Atthasālīnī, comm. on Dhammasaṅgaṇī, ed. PTS.
- B. & R. = Sanskrit-Wörterbuch von O. Böhtlingk u. R. Roth.
- B² or } = Böhtlingk's abridgment of the same (Wörterbuch in kürzerer
W. K. F. } Fassung).
- B. Sk. = Buddhist Sanskrit.
- Bodhic. = Bodhicaryāvatāra, ed. Minaev in 'Zapiski' tom. IV and reprinted in J. B. T. S. India.
- Bodhic. ṭīkā } = Commentary on Canto IX of the last; ed. by L. de la Vallée-
or Bep. (IX) } Poussin in his *Bouddhisme. Études*.
- Bcp. = Bodhicaryāvatāra-pañjikā, the whole commentary edited by the same scholar in *Bibl. Indica* (available for latter part of text only, and for Introduction and Index).
- Camb. Cat. = Catalogue of Buddhist Skt. MSS in the Univ. Library, Cambridge by C. Bendall. 1883.
- Ch. = Childers's Pali Dictionary.
- Dh.-p. or } = Dhammapada.
Dhammap. }
- Dh.-s. and } = Dharmasaṅgraha (Anecd. Oxon. Aryan Series I. 5).
Dh.-saṅgr. }
- Dh.-sṅi = Dhammasaṅgaṇī.
- Divy. = Divyāvadāna.
- ed. = 'edition', or 'edited by'.
- Itiv. = Itivuttaka.
- JBTISI = Journal of the Buddhist Text Society of India (other well-known Journals similarly cited by initials).

- Kāraṇḍa-v. = Kāraṇḍavyūha. Calcutta, 1873.
 K. F. = Analyse du Kandjour... par L. Feer (Annales du Musée Guimet
 tom. 2).
 Lal.-v. = Lalitavistara, ed. *Bibl. Indica*.
 Mādhy.-vr̥ = Mādhyamika-vṛtti ed. BTSI (Poussin's edition only available
 for Index).
 Majjh.-n. = Majjhima-nikāya.
 marg. = the marginal annotations of the archetype.
 Mhv. = Mahāvastu.
 Mil.-P. = Milinda-pañha.
 MS = the archetype; see above (A).
 M.-Vyutp. = Mahāvvyutpatti ed. Minaev (Vol. I. ii. of his 'Buddhism'. 1887).
 Nanjio = Catalogue of the Chinese translation of the.. Tripitaka 1883.
 Nep. B. L. = Nepalese Buddhist Literature by Rājendralāla Mitra 1882.
 Pischel or } = Grammatik der Prakrit-Sprachen von R. Pischel (*Grund-*
 Pischel, Gr. Pk. } *riss*, I. 8).
 Pugg.-p. = Puggala-paññatti.
 Rāṣṭrap. = Rāṣṭrapālapariṣcchā, ed. *Bibl. Buddhica*.
 Saddh.-p. = Saddharmapuṇḍarika.
 Tāran. = Tāranātha's Geschichte des Buddhismus, tr. Schiefner.
 Trigl. or } = Buddhistische Triglotte (St. Petersburg, 1869; cf. Pavolini in
 B. Trigl. } *Giorn. Soc. Asiat.* XIII. 87).
 tr. = 'translation' or 'translated by'.
 Vajracch. = Vajracchedikā.
 Vis.-M. = Visuddhi-magga.

INTRODUCTION.

Traditional portrait of Çāntideva. 1)

§ 1. General character and plan of the work.

The Çikshāsamuccaya is, as its name implies, a 'Compendium of doctrine'. The doctrine is that of the Māhayāna school of Buddhism; and there is thus a singular fitness in its having been in part at least the first to appear in a series designed to furnish the original texts mainly, if not exclusively, belonging to this school.

The form of the book is one familiar to students of Indian literature: an author's commentary on *Kārikās* or memorial verses written by himself.

These *Kārikās*, twenty-seven in number, are printed²⁾ at

1) See below § 7 ad fin.

2) So far as the actual words of the *Kārikās* exist (for they are not all quoted in full), it would have been desirable to print them far more prominently *in the text*; but I only became aware of their separate existence in the course of my study of the Tibetan version, which at first (in the absence of any guide to my attempts at Tibetan study) I ventured to use only sparingly. My friend la Vallée-Poussin had previously seen from his studies of the *Bodhicaryāvatāra*-commentary that some kind of *mūla* must exist.

the end of the present Introduction and constitute a kind of formal framework to the book.

At first sight it would seem natural to suppose that the *Kārikās* were written first and the book or quasi-commentary afterwards. I am however by no means sure that this was so. Both seem to me a practically simultaneous result of the author's general reading of Buddhist literature.

One curious feature of the *Kārikās*, which has helped me to this conclusion, is that in several cases they themselves acknowledge their dependance on earlier literature. Thus, Kār. 9 contains an old traditional saying of the Master which is met with as early as the *Samyuttanikāya*¹). Kārikā 12 goes a step further and actually proclaims the source of its inspiration. Kār. 14 line 1 must also be an old saying, though I have not succeeded in verifying it.

Again, the phraseology of a Kārikā is sometimes suggested by a passage which appears to be quoted in support of it: for example, Kār. 27 (356. 8, 9) is clearly inspired by the quoted passage at 357. 4-11²).

It will be seen from the outline-summary of the whole work, which is also subjoined to the present Introduction that the general argument or groundwork of the treatise is very simple, consisting of introductory matter on the essential duty (faith and self-renunciation) of a Bodhisat, followed by three aspects of his life each regarded from three points of view.

Beyond the *Kārikās*, which as we have seen are not wholly original, a very small proportion of the book is the work of the compiler himself. Besides a short poetical exordium and a post-script (the latter of not unquestionable authenticity, wanting in

---

1) And elsewhere; see 'Additional Notes' to 119. 9.

2) It will be also seen that both the *Bodhicaryāv.*-commentary and *Dīpaṃkara* (cited below § 3) quote the *Kārikās* as from the *Çikshūsamuccaya*, not as a separate work.

the Tibetan version; see § 7, below) he contents himself with the briefest possible explanations, generally in prose, and makes the scriptures that he quotes, or groups round his Kārikās, tell the story of the religion as viewed by him.

Thus the scheme of the book is similar to that of a standard work from which many of us gained our early notions of the doctrines of Greek philosophy: Ritter & Preller's *Historia Philosophiæ*¹⁾ *græco-romanæ ex fontium locis contexta*.

§ 2. Authorship and date.

The unique MS²⁾ on which the present edition is founded nowhere gives the name of the author. But the Tibetan version (Tanjur, Mdo 31) attributes both the Kārikās and the work itself to འཇམ་མཉམས་པོ་ or Çāntideva. This attribution is fully confirmed by the Mahāyāna doctor Dīpaṃkara Çrijñāna (Atiça) who frequently refers to Çāntideva and quotes from our text as a composition of his. See below (§ 3) as to this and the further evidence from the Çikshāsamuccaya - abhisamaya.

Tāranātha³⁾ represents Çāntideva as having been born a prince of Saurāshṭra in the days of Çīla son of Çriharsha. It is true that neither this 'Çīla' (if that be his real name) nor any other son of Çriharsha is known to either Indian or Chinese⁴⁾

1) A more recent and familiar instance of a work on — this plan is the late Mr. H. C. Warren's «Buddhism in Translations». Here, however, the connecting matter contributed by the author is added not *pari passu*, but in the «Introductory Discourse» at the head of each Section of the Book.

2) For notes on the MS. and other materials of the present edition see § 7.

3) 'Geschichte' pp. 146, 163; where Çā. appears as a younger and ecclesiastically junior (pp. 162, 164) contemporary of Dharmapāla (early VIIth cent.: I-tsing).

4) See Sylvain Lévi in J. As. (8ième série) 1892, tom. XX. 337. My lamented friend Mr. Watters also examined the Chinese records, especially the T'ang Shu from which Ma-touan-lin's account is taken *verbatim*. All agree in placing a usurping minister as Çriharsha's successor, but Mr. Watters could not accept M. Lévi's restitution 'Arjuna' as correct; since all the records including T'ung-chien-kang-mu ('mirror of history') have the form 'A-lo-na-shun'.

records. Tāranātha also mentions two¹⁾ other works of Çāntideva, the Sūtrasamuccaya and the Bodhicaryāvatāra, stating that the last was written *after* the other two. The Tibetan Chronicler's statement as to the *common* authorship of the Çikshās. and Bodhicaryāvatāra is confirmed by two pieces of internal evidence: 1) in the poetical exordia of the two works there are several stanzas in common; 2) in Bodhic. V. 105, 106 we find the repeated study of the Çikshāsamuccaya or Sūtrasamuccaya, especially of the former, enjoined on the student²⁾.

---

1) The attribution to Çāntid. of a fourth work (*Çāriputra . . . aṣṭaka*) in the Tanjur-Index (Berlin copy; verified also at India office) seems to be doubtful. See Huth in Sitzb. K. Pr. Ak. Wiss. (Phil.-H.) Berlin. 1895. Bd. XV pp. 284, 272. The text of vol. 123 of the Tanjur is unfortunately missing at the India Office. It will be seen in Tāranātha p. 166 that the legend lays stress on these *three* works only. In Wassiljev, Buddhismus p. 310 (340) 'Çāntideva' is a slip for Vinayadeva. See the Tib. equivalent and compare *ibid.* p. 232, note. In Tanjur, Rg. 48. 1. I find a short hymn (Sahajagīti) attributed to Çāntideva.

2) Several interpretations of these stanzas have been proposed:

1) that of Prajñākaramati the commentator, who asserts the existence of four books, a Çikshās° and Sūtras° by Çāntideva and another pair of the same name by Nāgārjuna. No trace of or allusion to a Çikshās° by N. has been found and I do not see how *dvitīyaṃ* can be reasonably made to mean 'a second pair'. I may mention that I have collated the Tib. version and find that it fully agrees with the Sanskrit text of Prajñ.'s comm. on these stanzas.

2) that of Prof. Kern ('Manual', p. 127 n. 5), who makes the passage refer to two books only, both by N. This seems to me equally untenable as a rendering of the passage and is even more at variance with facts, for the reasons stated below, regarding the authorship of the present work.

3) that Çāntideva is referring to three books, a Çikshās° and Sūtras° by himself and a Sūtras° by N. This goes very well with the Sanskrit text and agrees with Tāranātha; according to it *dvitīyaṃ ca* has the very natural meaning: «and the second Sūtras°, that composed by N.» The objections to it are (a) the absence (as yet) of any trace of a Sūtras° by Çā.; & (b) the difficulty of supposing that Çā. would describe the work of a celebrated ancient author as «second» to his own of the same name. I do not regard these objections as fatal, but to any scholar who feels them so I would suggest as an alternative rendering:

4) to render: «let him look at the Sūtras.° which was composed by N. and which is his (the pupil's) second study». This would agree well with Tanjur, where we actually find that the *samkṣhepa* of the Sūtras° (ff. 80) does form a contrast to the *vistara* of the Çikshās° (ff. 216).

This would hardly have been written, if the borrowing of verses in the exordium had formed a case of plagiarism.

Prajñākaramati, the commentator on the Bodhicaryāvatāra, of whom I shall have more to say later on, agrees with Tāranātha as to the common authorship of the Çikshāsamuccaya and Bodhicaryāvatāra¹).

I have found nothing in the text itself to contradict the statement of Tāranātha as to the age of Çāntideva. One point notably confirms it. The pandits who translated the book into Tibetan were three in number: two Indians, Jinamitra and Dānaçīla, and one Tibetan Ye-çes-sde²) (Jñānasena). Of these the last two³) flourished under the celebrated Tibetan king Khri-lde-sron-btsan who reigned 816—838 A. D. A century and a half seems to me an interval just such as one would expect between the composition of a book of this kind and its translation for the use of the Tibetans, whom one would naturally suppose to have been more anxious in the early days of their conversion for the old scriptures than for quite new works. In any case 800 A. D. will be admitted as the latest possible *terminus ad quem*.

The *terminus a quo* is somewhat more difficult to determine.

Unlike the commentator of the Abhidharmakoçavyākhyā Çāntideva quotes only Buddhist authors; and of their chronology we know but little. It must suffice to say that Çāntideva represents an advanced stage of Buddhism, in a somewhat scholastic

1) Besides the passage quoted in the last note compare Bcp. ad I. 25 (p. 32 of Poussin's edition in the *Bibl. Indica*) and Bcp. ad V. 104 quoted below in Additional Notes (to 66. 15), where the Çikshās^o is cited as the work of Çāstra-kṛt (*çkāra*), a natural description by a commentator of his author.

2) A portrait of this worthy is given at the beginning of the volume of the Tanjur (India Office copy) containing the present work.

3) See G. Huth in *Sitzungsb. der K. Preuss. Akad. der W., Phil.-hist. Kl.*, Bd. XV (1895) pp. 274—75.

aspect, but with very slight references to Tantrism¹⁾ and these too uncontaminated by the peculiar mystic hedonism²⁾ which dragged down some of the later literature to the level of very thinly veiled *Kāma-çāstra*.

In spite therefore of the miraculous details³⁾ with which Tāranātha has overlaid his account of our author, I consider that the period indicated by him, from the age of Dharmapāla till shortly after the death of Çriharsha, i. e. the middle of the VIIth century, as substantially correct.

It will be seen from the extracts from Dīpaṅkara below (§ 3) that Çāntideva was regarded by an Indian Buddhist scholar early in the XIth century as one of the greatest Mahāyāna doctors; while to Tāranātha and the other Tibetan writers who form the authority of Wassiljev (Buddhismus, pp. 290, 314, 326) his name is equally familiar.

§ 3. Relations to extant Buddhist literature.

The present work being practically an anthology, it is most important to consider the accuracy of quotation shown by the author.

Especially when compared with the vague and loose way in which Brahmanical commentators often cite their authorities, it

---

1) It is perhaps characteristic of the Buddhism of Tibet in the 9th century (as I have found it in Nepal at the present time) that precisely one of these few mystic passages in the book (139.4—140.12) which *we* should most gladly (for Çāntideva's credit) have passed over lightly, is selected by the Tibetan translators for repetition at the end of the book. It is evidently meant as a kind of devotional exercise in connection with the reading of the book, like the '*dhyānas*' printed in native editions with the *Bhagavadgītā*. Minaev (Zap. IV. 226) emphasizes the non-tantric character of Çāntideva's works.

2) Poussin *Bouddhisme* Ch. V, § 2; some extracts of this kind occur in the *Subhāshita-saṃgraha* (see p. VIII below).

3) *Geschichte* pp. 165—167. Tāranātha's naïve confession (p. 167.18) of absence of topographical confirmation of one of his statements, reads as though he had made some attempt to verify his sources.

may be maintained that Çāntideva's bibliographical standard is a remarkably high one. He not unfrequently cites chapter¹⁾ as well as treatise.

In the case of all extant works I have collated his quotations²⁾ with MSS. Even when these have been early palm-leaf copies, it will be seen, I think, from my notes that the readings preserved in the anthology are better than those of the original MSS.

Different recensions from those which we possess have been in some cases used.

An interesting case is the extract (57. note 2; compare Add. Notes) from the Saṃgharakshitāvādāna, a tale included in the collection now called Divyāvādāna. It is a case of a 'textus ornator'.

The short extracts from the Avalokanā-sūtra (89, 90) a work incorporated in the Mahāvastu under the title Avalokita-sūtra, have likewise a bibliographical interest, as they represent a text quite independent of that preserved in the somewhat modern MSS. on which M. Senart has had to rely for his admirable edition (Mhv. II pp. 362, 369). In one case, that of the Daṣabhūmi, we have fragments of a MS³⁾ at least as old as Çāntideva's time. Here too our author's accuracy comes out well.

It would be incorrect, however, to suppose that the whole of the extracts were specially made by Çāntideva for the book. The evidence of the Madhyamaka-vṛtti and Mahāvvyut-

1) In some cases he has unfortunately omitted the name of the book and named only the chapter-title. An instance occurs at 134.7, where the identification is given in «Additional notes» ad loc. Unidentified cases probably occur at: 165.17 313.1; but see 52, note 1.

2) Except a few of the shorter extracts from the Samādhi-rāja (Candra-pradīpa), and one or two passages in the Gaṇḍavyūha, where there is no chapterdivision to guide one.

3) See 291 note 7 and the plates appended to the present work. I hope to return in the future to the criticism of this fragment.

patti¹⁾ seems to show that certain passages from authoritative books were regularly quoted and requoted as stock-pieces. I have called attention to several cases of this in the Summary of Contents, and in Index I by the use of the expression 'locus classicus'.

Kindred to this subject is the relation of these Sanskrit Mahāyāna books to the other Buddhist writings. I have elsewhere (JRAS. 1898 p. 870) pointed out in detail the position of Mahāyāna writers in regard to the older documents of the religion, taking as my chief text the extracts at pp. 210—222, which are neither translated nor adapted from the corresponding Pāli passage, but represent the Mahāyānist's handling of the «common tradition of Buddhism»²⁾.

Quotations from Çāntideva in Sanskrit.

It will hardly be expected that many allusions should be made in extant Sanskrit literature to an author so late in Indian Buddhist history as ours. I have however found two quotations from him in the Subhāshita-saṃgraha an anthology³⁾ discovered by me which I propose shortly to publish. These are some extracts from the Bodhic. IX (Subh. 28. 6): and later on (96. 5) another passage or passages not identified⁴⁾. Both are introduced by the phrase: *Çāntideva-pādair apy uktam*.

The relation of Prajñākaramati, the author of the commentary on Çāntideva's Bodhicaryāvatāra, at present in course

---

1) Cf. 67 n. 2. I generally exclude the testimony of the Bodhicaryāvatāra-commentary as to which I speak below; on the other hand the works described below (pp. X—XII) sometimes quote these stock passages. Atiça (Tanj. 31. 308a) cites others.

2) Another parallel is the quotation at 76. 7—15; compare Aṅg-n. VII. xlvii.

3) I showed to my friend la Vallée some passages; and some of these he printed in Le Muséon N. Sér. Tom. I.

4) I quote the opening stanza:

yathā gāruḍīka[h] stambham sādhayitvā vinaçyati |
sa tasmiṅç cīranāshṭe'pi vishāḍīm upaçamayet ||

of publication¹⁾, to the *Çikshāsamuccaya* is, I believe, unexampled even in Indian literature. *Prajñākaramati* frequently refers to the *Çikshās.* by name, quoting as from it, not only the original portions of the work, but also in some cases the passages quoted by *Çāntideva*, and this too without indication of their ultimate origin. The curious feature, however, of the book is that not only these (exceptional) instances of specified quotation from *Çāntideva*, but also the whole number of the very abundant quotations in the work from named *sūtras* are, with two or three exceptions, taken direct from the *Çikshās.* I say 'direct' advisedly, because in several instances not only are groups of quotations²⁾ reproduced in the same order, but even the actual words used by *Çāntideva* in introducing or coordinating them³⁾.

References to *Çāntideva* by Indian authors preserved in Tibetan.

The *Mahāyāna*-literature preserved in the Tanjur also supplies a number of references to *Çāntideva* and his works. I have noted several in three of the other works included in the volume of the Tanjur (Mdo. 31), at the head of which stand the *Çikshāsamuccaya-kārikās* and the *Çikshāsamuccaya* itself.

1) The *Çikshāsamuccaya-abhisamaya*, a short tract standing next to the *Çikshās.* in the Tanjur (221—222 a) and doubtless meant to be read as a pendant to it.

The opening verse states that «*Çāntideva* touched the feet

1) *Paricch.* 9 printed in «*Bouddhisme: Etudes*» pp. 234 sqq. London, 1898 (from «*Mémoires couronnés*». Acad. royale de Belgique. Tom. LV); Par. 1—5 etc. in *Bibl. Indica*. N. Ser. n° 983—; both publications by L. de la Vallée Poussin.

2) See 'Additional Notes' to 8.15, 9.8, etc., etc.

3) Compare *Çi.* 120. 3, 5 with *Bcp.* ad. V, 54 and *Çi.* 144. 9 with *Bcp.* ad V. 87. A full index of quotations will appear in la Vallée's forthcoming edition. English readers will recall the use made by later writers of that curious «*Çikshāsamuccaya*», Burton's «*Anatomy of Melancholy*».

of Mañjuḥośa [having] collected from all the *sūtrāntas* passages for teaching»¹).

The author of this tract is called in the short title at the commencement simply 'the (man) of Suvarṇadvīpa'²), but in the colophon 'Suvarṇadvīparāja-Çrīmad-Dharmapāla'³). The book was 'recited'⁴) (?) to Kamala, the traditional⁵) *guru* of Dīpaṃkara in Bengal and to Dīpaṃkara himself. It would thus be not later than the beginning of the XIth century. In view of the assertion that the attribution of the Çikshās. to Çāntideva rests on an erroneous 'Tibetan record', it is worth noting that the book is thus the work of a stranger to Tibet, and was 'translated' (into Tibetan) by Dīpaṃkara and the *bhikṣu* Thsul-khrims-rgyal-ba.

2) The Çikshākusumamañjarī (ff. 222 a—246 a) by the 'great pandit Vairocanarakṣita'⁶) of Vikramaçilā', in Bengal),

---

1) 221. a. 3—4: འཇམ་བའི་དབྱངས་ཀྱི་ཞབས་གདུགས་ཞི་བའི་ལྷས།

བསྐྱབ་བའི་གནས་རྣམས་མདོ་སྡེ་ཀུན་ལས་བདུས།

The reference to the Çikshās. is unmistakable, as its Tib. title is བསྐྱབ་བའི་ཀུན་ལས་བདུས་པ།. The homage to Mañjuḥośa may well refer to the closing words of the Çikshās. which, though wanting in our Tib. translation, are preserved also in the Chinese. Compare also Bodhic. X. fin.

2) གསེར་སྒྲིང་པ།

3) གསེར་སྒྲིང་རྒྱལ་པོ་དབལ་ལྷན་ཚོས་སྒྲིང་། Compare Sarat Ch. Dās, JBTS. vol.

I. i. 8 note †, a passage apparently taken from some book which (as so often!) he does not specify.

4) གསྐྱངས།; but Sarat Ch. ibid. p. 31 and (with him) Waddell 'Lamaism' p. 36 say «delivered».

5) Sarat Ch. op. cit. p. 8, note †.

6) The form is certain as it appears in translation at the beginning, and in transcription at the end, of the book. Our copy has Vikramaçilā.

an author of whom I have found no other mention than the notice in the «Life of Atis'a»¹⁾ that he studied under A. at Vikramaçilā.

This work, as its name suggests, is written on lines similar to the Çikshās.; and for the most part may be regarded as a direct imitation of it. It quotes from the same *sūtras*²⁾, and discusses *çikshā* under the same nine-fold classification adopted by Çāntideva.

It will be seen from the comparative table below³⁾ that the whole plan and framework of our book are most closely followed.

Later in the work we find actual plagiarism; for at f. 243. a. 3 not only is Kārikā 23 b of the Çikshās. borrowed, but followed by the identical quotation (from the Vajracchedikā) with which Çāntideva illustrates (Çikshās. 275. 10-13) his memorial verse. On the same page Kārikā 24 b is also borrowed, or adapted⁴⁾, and illustrated by a reference to the dialogue of Sudhana and Maitreya, with the omission (*as also* in Çāntideva, Çi. 276. 13; cf. Bodhic. I. 14) of the name of the book (Gaṇḍavyūha) where the dialogue is given.

1) Translated by Sarat Ch. Dās in JBTS. vol. I. See p. 17.

2) e. g. *Candrapradīpa* 238. a. 2; *Akshayamatisūtra* 229. a. 2; *Ugraparipṛ.* 229. a. 5.

3) Çi-kus. 225a. on <i>ātmabhāvarakshā</i> and <i>bhoga-r°</i>	} Çi.-s. Ch. II sq.; Ch. XIV.	
» 229a. on <i>çruta</i> with quotation from <i>Ugraparipṛ.</i>		» » X (cf. ref. to <i>Ugrap°</i>).
» 229, 230 on the <i>araṇyavāsa</i> wild beasts, visit of king (230 a 4).		» » » (cf. p. 197).
» 234b-238a on <i>smṛtyupasthāna</i> .		» » XIII
» 241 <i>ātmabhāvaçuddhi</i> , <i>bhoga-ç°</i>		» » VIII
» 242 <i>punya-çodhana</i> .	» » XV } Kārikās 17, 21.	

The three *vardhanas* are discussed 243 — ad fin.

4) The lines are: ཐོག་མར་སྒྲིང་རྗེ་བསྐྱེད་ནས་སུ །
དགོ་བ་འབད་བས་སྐྱེལ་བར་བྱ །

which may be compared with the Tib. of Kār. 24 b printed below, just before the text.

That the Çikshāsamuccaya is not referred to by name will surprise no one acquainted with Indian literature¹⁾.

3) The Bodhimārgadīpa-pañjikā (ff. 273 b—334 a) by Dīpaṅkara called Atiça (first half of XIth century).

In this book Çāntideva is repeatedly referred to, and mentioned amongst the chief Mahāyāna-doctors²⁾. Besides the lists detailed in the note there is a list of doctors who 'elucidated the meaning of Sūtras', worth quoting here: Nāgārjuna, Āryadeva, Candrakīrti, Çāntideva, Bhavya, Açvaghosha and Candragomin: (324 b)³⁾.

Numerous quotations are made from Çāntideva's works. Of these the most important occurs at 303 a where we read: «Ācārya Çāntideva in the Çikshāsamuccaya [says:] 'following all Buddha's word' (etc., Kār. 19 b)⁴⁾»; later on (317. a. 7) we find mention of «the sūtrāntas and [works] made to illustrate the meaning of other sūtrāntas: Sūtrasamuccaya, Bodhisatva-

1) «The normal attitude of a Hindu towards his sources is silence», E. W. Hopkins, 'The great Epic of India', p. 63.

2) In the opening verses we find an enumeration: Lama Gser-gliñ, Çāntideva (associated with the Bodhisat Mañjuhosha cf. note 3 below, and Bodhibhadra (བྱང་ཆུབ་བཟུང་); at 319 a. 7: Nāgārjuna, Āryadeva, Candrakīrti, Bhavya, Çāntideva, Bodhibhadra.

3) Just below we are told that Çāntideva too according to the precept of Nāgārjuna, having gained the inner meaning of Mañjuhosha saw the truth'. སློབ་དཔོན་ལྷན་ཏེ་བ (thus carelessly transcribed, not translated, here and just before) ཡང་འཕགས་པ་ལྷན་ཏེ་མཉམ་དག་གི (read གིས་, as in previous clauses) འཕགས་པ་འཇམ་པའི་དབྱུངས་ཀྱི་གནད་བ (read བ, or, better, གནད་བ 'permission', with St. Petersburg T a n j u r ཐོབ་པར་བྱས་ཏེ་བདེན་པ་གཞིགས་པ་ཡི་ནོ། Cf. T ā r a n. 165. 1. 2.

4) སློབ་དཔོན་ཞི་བ་ལྷན་ཏེ་བསླབ་པ་ཀུན་ལས་བདུས་པར། རྗོགས་སངས་རྒྱས་གསུངས་རྒྱུ་ལ་བྱ། འབད་པ་མེད་ན་ངན་སོང་འགྲོ། Compare the Tib. text of the Kārikās, below.

bhūmi, [Bodhi-]caryāvatāra, and Çikshāsamuccaya». The selection of these four works seems to me significant especially as the order appears to be mainly chronological.

§ 4. Language

(Dialect, grammar, word-formation).

The literature of Buddhism rests, as all scholars will admit, on a basis originally vernacular. With the rise of the varied divisions in the church the linguistic aspect of the literature becomes more complicated. In the days of Açoka only slight dialectic variations are necessary to make the official language of the edicts intelligible in the several localities where they are promulgated.

In the case of the Sthaviravādins (and possibly other sects) who adopted the Pali, descended from the vernacular and underlying, or represented by, the language of the Edicts, the stages seem clearer. We get an early form in the newly-discovered Dharmapada¹⁾, an intermediate stage or stages in the older verses of the Pali Piṭakas and a later stage in the ordinary Piṭaka-prose.

The linguistic history of the numerous other sects is not so easy to trace.

The statement of Wassiliev (Buddhismus, 294 [267]), founded on Tib. authorities, that the several schools of Buddhism identified themselves with special forms of speech is very credible²⁾.

In any case it is abundantly clear that the Buddhists who wrote Sanskrit, did so with Pali-Prakrit originals, whether spoken

---

1) Le manuscrit kharoṣṭhi par E. Senart J. As. Sept. 1898.

2) Of the Buddhistic Apabhraṃça attributed by him to one school, I hope shortly to publish specimens discovered by myself, with verification from the Tanjur.

or written, as their sources and models, lying in the earlier periods close behind them.

A curious instance of the consciousness of something else than Sanskrit as the real underlying sacred language is found in the charm occurring at 142.15 quoted from the Vidyādhara piṭaka where the conclusion is practically a sentence of Pali. This is no doubt used as a liturgical and thaumaturgic language just as Sanskrit in its turn is used in the far East; or as Latin¹⁾ is used in the West. Childers in his Pali Dictionary makes much (sometimes a good deal too much) of the alleged ignorance of 'Northern' Buddhists in misunderstanding of Pali (and Prakrit) forms. Some of these were no doubt wrongly²⁾ Sanskritised in course of time. One of his instances is *phāsum*. This word occurs in a sūtra (of some antiquity)³⁾ quoted in the present work; see p. 129.5. In the note on this passage I refer⁴⁾ to 32.2 to show how *phāsu* came in Buddhist usage to have this meaning. One sees here that the word, standing side by side with *sukham* which is quite sufficient for the sense, is simply put in for its pleasant archaic ring to the ears of the faithful.

Another good instance is the form *gahanatā*, occurring at 172.3 in a kind of Decalogue belonging to the very earliest material of Buddhism. Here the old vernacular form was clearly kept for its venerable associations. It could deceive no Indian Buddhist reader from the clearness of the context, in spite of its

---

1) Compare Shakspeare, Hamlet I. i. 42. The belief in the efficacy of Latin for laying ghosts survives amongst Roman Catholics in England.

2) When I find how wonderfully well even as late as the IXth century the paṇḍits who translated the Prākṛit Dohakośhas into Tibetan understood the extremely difficult forms of that work, I must unhesitatingly reject Childers's supposition (Dict.) p. 536 et al., that the 'Northern Buddhists' were misled by ignorance of Pali.

3) p. 55 n. 3.

4) I had not seen Dr. Hörnle's instructive parallels from Jain usage with his optional explanation (*sparṣanārha*); since adopted by Dr. Pischel (Gr. Pr. § 208). See also Dr. Leumann's review in WZKM. III. 342 sq.

formal¹⁾ resemblance to *gahana* 'deep'; that the Tibetan translators were not deceived is observed in my note on the word. Another case of retention of Prakrit sounds (*vedh*-for *vyath*-) is noticed at 35. n. 11 Moreover if the forms *samkalikā*, *samkalībhūta* at 211.9, 11 be compared with the corresponding Pali *samkhalikā* at Majjh. I. p. 58, med., it will be found that the confusion of forms is sometimes on the side of the Pali tradition²⁾ and that the Sanskrit-writing Buddhism preserves the etymological one.

Under the head of sandhi note *puno'pi* (194. 14) and *yathariva* (304. 10).

Under noun-forms³⁾ note the instrumentals in *-eno* and genitives in *-asyo* at 194.7 and 195.11 (verse passage). With the former we may compare the Pkt *-enan*, and note as an analogy (if there be no actual reminiscence) the Vedic verse-form *-enā*⁴⁾. *svastinā* occurs at 104. 11 (and note 5) and 116. 2 (prose). In noun-genders we find *dhātu* as a feminine (138 n. 3) as often in Pali; *palāṣa* as a masc. (242. 8); and possibly (but see Pischel, Gr. Pr. § 379) *ādi* no longer neuter in the phrase *ādim kṛtvā* 292. 5 (note 2).

Pronouns *ayu* for *ayaṃ* (in verse) 103.5; 206.2 *si* 'his' 302.5 and note. *ettaka* 174 n. 3; *tātuka*, *yātuka* 346.16 (similar forms in Pischel § 153).

---

1) I was at first disposed to alter the form to *gahaṇatā*; but the subsequent discovery (see Additional Notes) of another quotation of the same passage confirms the text as I left it.

2) See Senart cited in my note. The curious double form of *ṣṛṅkhalā* in Prakrit with *kh* or *k* (Pischel § 213) may have helped in the confusion.

3) I have not tabulated here the forms *ṛshībhīḥ* . . . *ṛshīnām* occurring together in the Dharaṇī quoted at 331. 8, 9 as these read to me like a deliberate sacrifice of grammar to metre. Cf. gen. pl. *-āna* in verse (17. 1, etc.). The MS. (*valeat quantum*) actually reads a form in *-enā* at 347. 5, which I have preserved.

4) Similarly in the genitive Whitney allows for three passages of the Veda a form in *-asyā* (*-asiā*) (e. g. Rv. I. 162. 19). The above two forms are confirmed by MSS. of the book quoted (cf. Add. Notes ad loc.). With *bhikshusya* (155. 1) cf. Franke, Pali u. Sk., p. 66; and with *balāto* (4. 1) *ibid.* p. 122.

Verb-forms. The imperative 2nd pers. plural uses, as regularly in Pkt. (Pischel § 471), the 2^d pers. of the indicative; see 61 n. 1. The incorrect present-form *dadanti* (335.10) occurs also frequently in the late portions of the Mbh.¹). More interesting is the future form *kāhiti* (101.6) from *kr*; cf. Pischel § 533 ad fin. *siñcishyati* (155.1) *yuñjishyāmi*²) 201.4; and *bhesyanti* (45.12, 46.16) though phonetically nearer Skt., are also formed on Prakrit principles. The potential *stiya* = *syāt* (115.2) is a curious and indeed questionable form; the more usual *siya* occurs at 302.3. Of the s-aorist (cf. Pischel § 516) examples are *krīdishu* 92.12 and the curious form *mucyishu* from the passive base. Perhaps also *ṣṛñūshu* (94.21). °*tāpsīs* 20.7.

For the gerunds the distinction between *tvā* and °*ya* is not observed, as happens also in Pkt. (Pischel § 581) and occasionally in Sanskrit (Whitney § 990 a). Examples: *parivarjayitvā* 113.18; *vinivartayitvā* 130.13; *adhyāvasitvā* 200 n. 3. *daditvā* occurs (302.7) also in Pali.

Amongst forms in *-ya*, *vijahya* occurring twice in 106.11 is noteworthy. Possibly to make metre we ought to read one or both forms *vijahāya*, according to Prakrit usage (Pischel § 591). The passive participle *jighatsita* used actively (274.7) is an example of the later Buddhist (and vernacular) usage, of which the stock-example is the name Avalokiteçvara.

Amongst exceptional causals note *dhamayati* (178.3) Pali *dhameti*, and *dañḍāpayati* (63.13; 67.10) with which compare Pischel § 552 and Whitney cited at 64 note 4.

The compound verb *pattīya-* (174.7 and note) is, as noted, thoroughly Prakritic.

Under the head of word-formation we may note the Pkt. suffix *-ima* (Pischel § 602) in *purima* 177.7, 193.9.

1) Hopkins, 'Great Epic' 265.12. In verse plural-forms like *pūjayi* (4.16) occur.

2) A prose-passage, and from the same archaic sūtra as referred to above à propos of *phāsu*.

-kā in *ghātikā* 269.2 *prekshikā* 52.18, 267.15 seems to be used like -tā to express a state. Another class of formations which I have not as yet found elsewhere are the abstracts in -tā, -nā, -anātā formed not direct from verbal roots after gunation, but directly from the present-stem. Such are: *anutsrjanatā* (*srjāt*) 183.9; *vipaṣyanā* 108.16; *avamanyanā* (*manyate*) 9.7 (*sic lege*), 92.6; *akrudhyanatā* 35.9; *aparitasyanā* 36 n. 1; *anācchindanatā* 126.15; and even *pratihanyanā* 251.14, which must come from a Passive base¹).

In the common compound word *hrīrapatrāpya* the retention of the nominative form in the first member (sometimes allowed even in Class. Skt. for nouns in *r*; Whitney 1250. f., cf. Pāṇ. VI. iii. 25), is due, no doubt, to a reminiscence of the Pāli-Prākṛt *hirottappa*.

§ 5. Lexicography.

The vocabulary (Index II.) has been arranged to include the chief words of rarity, difficulty or linguistic interest.

It may, however, not be out of place here to call attention to several verbal roots occurring which appear to be new to be literature either as to form or meaning, although registered in the Dhātupāṭha. See the entries under the roots *kutt*, *cagh*, *jhash*, *pamṣ*, *pac*. Derivatives from *sphanḍ* (172 n. 1) and probably from **cip* (182 n. 1) also occur.

§ 6. Metrics.

No essay has been as yet written on the metre and prosody of Buddhist literature as a whole. Nevertheless, the subject is one of great importance to the editor of texts, as well as to the

---

1) Since writing the above I find that this very class of formations provoked the wrath of Kumāṛila. See *Tantravārttikā* p. 173.19 quoted by Poussin JRAS. '02, p. 371 note, where *paṣyatā* (not as yet found) is given as an example of barbarism. Cf. also *vikīraṇa* A v.-ç. 96.7 and Speyer ad loc.

critical student. This has been recognized by Prof. Fausböll in the valuable appendix to his first edition of the Dhammapada (p. 436 sqq.), while in the short preface (pp. VI, VII) to his new edition he expressly pushes further the results obtained by metrical criticism.

One must not ask too much of the pioneer who brings out an *editio princeps*. But it certainly would have been well if editors of verse-texts both Sanskrit¹⁾ and Pāli had paid more attention to metre. Is it too exacting to propose as a canon for the editor of the future that no one has a right to print as verse, without note or comment, lines that will not scan? If new rules are required let him enunciate them in his preface. (The present remarks are an attempt in this direction). If after every deduction has been made, the 'legitimus sonus' does not appear, then let him note the fact in his commentary. This will be tantamount to an admission that the true text has not been preserved, or to an invitation to the critical ingenuity of the scholarly reader.

Prosody.

In Buddhist Sanskrit poetry the general rule that any two consonants suffice to make the preceding vowel 'long by position', does not apply.

It seems to me not improbable that the former existence of a very large body of Buddhist poetry²⁾, where less prosodial strictness prevailed, may account for some of the discrepancy in the native authorities on Prosody, as to what constitutes 'position'³⁾.

A good typical passage for the study of these metrical usages is the extract from the Gaṇḍa-vyūha at pp. 101—04,

---

1) In Buddhist literature the most flagrant instances are the editions of the Buddhist Text Society of India. As to Epic literature compare Hopkins, Great Epic Ch. IV.

2) And possibly also popular song-literature, less strictly composed.

3) See the valuable essay of Weber, *Ind. Studien* VIII. 219 sqq.

especially as here we have been able to control the readings of our MS by an ancient Codex of the sūtra quoted.

Here, then, in a single line (102. 5) we find vowels short before mute + *r* or *l* (*dharmātri ripūkleṣa*) and at 102. 8 before mute + *v*, (*varādvīpa*)². It may be noted that all the examples from the Gaṇḍavyūha, if not vowels at the end of a word (cf. Weber, Ind. St. VIII. 226. 1) occur all at the end of members of a compound. The case of *ādvitīya* (195. 16) seems to go a step further.

The licence however extends beyond the case (familiar from Latin usage) of a mute followed by a liquid. In a single line (103. 2) we find two short vowels before sibilant + nasal (*maitrī snehāsmṛti*). Soft mute + nasal: *priyājñ* (Rāṣṭrap. 21. 6). Nasal + semivowel *sāmyak*^o (18. 11, where my note is unnecessary).

Many of these licences are possibly to be explained by reference to a Prākṛt original, which would of course give forms such as *adutiya*, *sati* and so on.

A similar influence is probably traceable in some curious cases where double consonants seem to be quite disregarded, a phenomenon with which we may compare in ancient times the spelling of the Açoka inscriptions, or in modern times our own ordinary careless English pronunciation of double letters as compared with that of Italian³. See *tānnimna* 54. 1 (which should have been printed as a Trishtubh: see Add. Notes; 106. 13, *ūjjvāl*^o (si vera lect.) 103. 3. To the same category belongs a scansion such as the remarkable

āksāyākshāntī ākshobhya 328. 3, where *aksh*^o is common, being pronounced indifferently as *ākkh* or *ākh*.

---

1) A licence exceptionally allowed in Classical Sanskrit poets. See Bollensen in ZDMG. xiv. 291.

2) So too *priyādvēsha* 206. 4 (from Lalit.-v.), and compare Bollensen ZDMG. xiv. 292.

3) Max Müller gives an analogous case from the Ṛgveda. 'Vedic Hymns' (S.B.E. vol. 32) p. cix.

Not less suggestive of Prakritic influence is the case where a *short* vowel is scanned *long* before a consonant + r e. g. *parī-grhītā* 43. 6, 8.

Anusvāra. As early as the Pāli Canonical texts we find *anusvāra* regarded in two opposite lights:

1) an evanescent sound liable (α) to be dropped or (β) to be elided with the preceding vowel like final m in latin. See Dhammap. v. 74 and the exx. cited by Fausböll (ed. 1. pp. 268—9) ad loc. As to analogous Vedic usage see F. M. Müller, 'Vedic Hymns' (S. B. E. vol. 32) p. CXVII;

2) a strongly pronounced nasal, which may be scanned long irrespectively of the natural quantity of the preceding vowel. Example: Majjh.-n. I, p. 168. 7.

Of 1 (α) examples are quite common. It will suffice to cite the genitive plural in *-ānā'*, often found in verses both in Buddh. Skt. and also in Pāli. 1 (β) is rare, but I think not unexampled in Buddh. Skt. Of 2) examples are quite common in at least one poem the Bhadracarīpraṇidhāna [297. 3 (twice), 5 and note] and the usage occurs occasionally elsewhere¹). In Prakṛt it is frequent²).

Metre.

It will hardly be expected from the editor of a collection like the present which is only partly in verse, and verse of widely varying dates, to give a minute metrical analysis of all the verse-passages here quoted. Still in the absence of any work even on Sanskrit metres in general (still less on the metres of Buddhistic poetry) at once comprehensive and practical³), a short classified

1) e. g. Samādhirāja (Candrapradīpa): so that at 194. 13 the text, which I now find to be confirmed by the R.A.S. Hodgson MS., may stand, and need not be amended as I suggested in the note. Compare also 17. 4 (from the same work).

2) Exx. in Hāla, Weber's ed. 1, Intr. p. 47. See also Pischel, Gr. Pr. §§ 348—350 on the whole question, comparing §§ 178, 179.

3) i. e. to occupy the same relation to the native authorities and to usage that Whitney's Grammar does in matters of language.

summary of the chief metrical features of the present work may be acceptable.

The metres may be thus arranged:

I. *Çloka*, and

II. *Trishtubh-Jagatī* — the two commonest metres.

III. Fixed metres (*aksharachandas*)—to which group indeed the greater part of class II really belongs. Here we may subdivide thus:

1. A new metre 242—3.
2. *Dodhaka* 2, 256, 297, 327—347.
3. *Toṭaka* 203—207.
4. *Rathoddhatā* 101.
5. *Vasantatilaka* 1, 217. 12.
6. *Çārdūlavikriḍita* 259.
7. *Mālinī* 366 (last stanza; not in Tib.).
8. *Pramitākshara* 195, 318—320.

IV. The intermediate class called *Ardha-samavṛtta*.

1. *Pushpitāgra* 195. 6—11, 257.
2. *Aupacchandasika* 1.
3. *Vaitāliya* 237—241.

V. *Mātrachandas*.

1. *Āryā* (ordinary type) 155. 4—9.
2. a new variety (?) 262.

VI. Metrical prose (?) 164. 3—7, 262.

I. As to the *çloka* the passages quoted in this metre are mostly of the ordinary type. On reading the excellent chapter on Epic metres in Prof. Hopkins's 'Great Epic' I perceive that certain corrections which I had proposed on metrical grounds become unnecessary in view of the usage of the earlier *çloka*-writers. Thus at pp. 14, l. 8 the reading of the MS. (see note 1) may stand. It is merely a case of a hypermetre (here with the

third *vipulā*) really common in early *çlokas*, just as I had myself found it in the *trishṭubh*-group (p. 92, note 4) later extending it (p. 160, n. 5) to the *çloka*. See Hopkins op. cit. p. 253. Similarly at p. 45.1, nothing need be altered, if we regard it merely as hypermeter with the second *vipulā*¹).

II. It would certainly have been clearer if I had from the first treated the *Trishṭubh-Jagatī* class as a more or less free metre, instead of attempting, as I did more especially in Fascic. I., to make the lines conform to the classical norm of *Indravajra*. As a matter of fact the great majority of the lines do conform to this norm, but traces of earlier usage, analogous to those occurring in the *Mahābhārata*, are constantly found. To the frequent hypermetron we have already referred: and in the same note (p. 92, n. 4) I point out the easy²) transition to *Jagatī* (*Vamçastha*). The resolution indicated at 217 n. 4 seems unusual, nor have I found even in the numerous Epic forms of *Trishṭubh* collected by Hopkins an exact parallel for the development noted at 299 n. 2.

III. On the not very numerous metres of this class not much need be said.

We may take first the unidentified or new metre occurring at pp. 242, 243. As there observed (note 5) the arrangement of syllables occurs as the first *pāda*³) of a longer metre (*Upasthita-pracupita*). In the passage before us we also find line broken by two cæsuras: and moreover the initial long syllable, as so frequently, is liable to resolution. Thus the final result is:

— | — — — — — | — — — ||

1) An example of the fourth *vipulā* 'almost completely absent in Classical writers' (Hopkins) occurs at 127.10. 53.9 is a rare *çloka*-form. See Hopkins p. 457 (№ 45).

2) Accordingly the correction at 80.8 seems superfluous.

3) It also occurs as the first *pāda* of two stanzas in the *Mahābhārata*; Hopkins, Gr. Epic p. 352.

Only nr. 2 the simple dactylic Dodhaka can be called a favorite. In the last of the passages cited (p. 327 sqq.) it is handled with some freedom, dactyls (---) being frequently resolved into ----.

3. Toṭaka is closely analogous to the last with 4 anapaests in each pāda in place of the 3 dactyls and spondee.

4—7. Of Rathoddhatā, Vasantatilakā, Ṣārdūlavikrīḍita and Mālinī we have, as will have been seen, only a few examples. The second occurrence (217. 13. 14) of Vasantatilaka is interesting as coming after a trisṭubh, thus illustrating the development of the stanza (noted by Hopkins p. 333) from the hypermetric trisṭubh.

8. Pramitākshara. I take this metre last, because, as will be seen from 318 note 3 and the notes (esp. 321 note 1) and variants in the succeeding pages, the free treatment of the metre places it as a transition between this class and classes IV and V. It is of interest to note that the few pramitāksharas occurring in the Mbh. are associated with lines of the latter class (Hopkins p. 353).

Summarizing the usage of this class (fixed metres) as whole, we may note that none but the Dodhaka (no. 3) is much used and that this is handled in the free manner characteristic of early poets.

IV. *Ardhasamavṛtta*, metres of unequal pādas. Of Pushpitāgra we have two examples which call for no remark¹).

The only example of Aupacchandāsika occurs in the few verses in the introduction, doubtless by Ṣāntideva himself.

Of Vaitāliya closely allied to the last we have a more interesting example, pp. 237—241, and as it is taken from the Lalitavistara, of which MSS are at least numerous though none are ancient, one can discuss its details with increased confidence.

---

1) See Add. Note to 195. 12, 13 as to what seemed a variety of Pushpitāgra. The variants illustrate the difficulty of dealing with metre on the basis of a single MS., even a good one.

It will be seen from the notes that the metre is handled with considerable freedom, though not more so on the whole than in the 30 instances occurring in the *Dhammapada* analysed by Fausböll (ed. I, p. 441).

V. *Mātrachandas* (Āryā etc.).

There are very few examples of Āryā in the book.

1. The three stanzas on p. 155, ll. 4-9 are possibly Çānti-deva's own.

2. The passage at p. 262 is more interesting, surrounded as it is by what looks like metrical prose. I have called attention in the note (3) to the peculiarities, but the passage is too short to found elaborate theories on it, though it has a somewhat primitive appearance, metrically speaking.

VI. I have ventured to call p. 262 lines 9—12 and probably also ll. 1, 2 of the same page, 'metrical prose'. I place provisionally 164.3-7 under the same heading; though possibly the future editor of the *Suvarṇa-prabhāsa* (in the present series, I hope) may have more to say about it.

§ 7. On the MS. and the versions, Tibetan and Chinese

(with a description of the Plate and of the portrait [p. I]).

The unique MS. ¹⁾ on which the text of the present edition mainly depends is written on stout paper, of the kind generally employed (in cases where palm-leaf was discarded) in Nepal from the XIVth to the XVIth century. It has no glaze and is of a brownish white colour, the edges being smeared with yellow ²⁾. The MS. is written by two scribes, as is shown in the Plate fig. 1 which

---

1) Cambridge University Library (Wright Collection) Add. 1478, described in my printed Catalogue at p. 106. The India Office MS. is, as I have stated in the preliminary Introduction (to fasc. I), a mere copy of this MS.

2) The same applies to a part of the body of the last page shown in Plate fig. 2, where the yellow portion appears darker in the photograph.

reproduces the pages where the second scribe finished his task and the first resumed. In my description of the MS. (Catalogue p. 106) I estimated the age of these writings as 'XIV—XVth century'.

In the writing of the first scribe the following early features should be noted:

The curve generally (though not invariably; modern form °*napat-tih* Plate, fig. 1 l. 2. col. 2) used for medial *i*.

The short form (without flourish) of medial $\bar{u}$ (Fig. 1 l. 2 *sūpa-dyate*, *çūro*).

Initial *I* and $\bar{I}$ (Fig. 2 l. 1. *Iti*; Fig. 1. 4. *Īçvarah*).

Dh 1) (Fig. 2. 1 *dharmā*) and *ç* (*çreshthi* Fig. 1. 2).

These four forms all show forms distinctly earlier than the Bengali MSS. of the XVIth century²⁾.

Bengali MSS. of the XVth century are not common.

The best example is that reproduced at Pl. 33 of the Pal. Soc. Or. Ser. In this document *I* (initial) presents a different form from our MS., and *p* is a little nearer to the Nāgarī (in itself a mark of antiquity); but *i* (medial) and *dh* are notably more modern than our MS., and *ç* slightly so.

Rāj. Mitra's MS. (in «Notices» V. Pl. ii) belonging to Çaka 1417 also comes at the end of this century (1495) but is markedly more modern³⁾.

Of the XIVth century we have unfortunately no MSS. in Bengali hand to compare⁴⁾, and can thus only be guided by the forms of certain letters which (notably *i* medial, *dh* and *ç*) resemble

1) In inscriptions this form (*d*) last occurs early in the XIth century according to Bühler, *Ind. Paläographie* Tafel V, cols. xvi, xvii.

2) To this century belong several of the MSS. reproduced (rather roughly) in Rāj. Mitra's «Notices» vol. 5 etc. See also Palæographical Society, Or. Ser. Pl. 82, № 1, in spite of my doubts at the time when I edited the plate. Very numerous MSS. since discovered and mostly examined by myself have left no doubt as to the meaning of the abbreviation «la. sam.». Accordingly the date of this MS. is Lakṣhmaṇa Saṃvat 452 (A.D. 1571).

3) The date on Rāj. Mitra's Pl. i. of his vol. VI seems to me doubtful.

4) Rāj. Mitra's MS. reproduced in «Notices» V. pl. iv. looks at first sight like an exception, but any one who will read the second line of the colophon (including the chronogram), not merely the figures, will see that he has mistaken Çaka for Vikrama.

more closely our earliest Bengali MSS. (Pal. Soc. Or. Ser. pl. 81; end of XIIth cent.). Of the second scribe I have less to say because he writes a more conventional and less progressive hand, the 'Lantsa'. On the other hand it will be seen from the 'Table of Letters' that there is a certain amount of progressiveness in the writing even of the Lantsa type. There is, for example, no certain case of *dh* formed like Nagari ढ after A. D. 1216¹). So that the evidence of this test-letter as formed by *both* scribes brings us to about the same time, the end of XIIth or beginning of the XIIIth century. If, therefore, any correction be necessary, it would be in the direction of making the MS. older and describing it as 'XIII—XIVth century'. Against this conclusion it must not however be forgotten that paper is very rare in Nepal at so early a date²).

Regarding the punctuation and sandhi of the MS. I made some observations in my preliminary Introduction [to Fasc. I]³). On the latter point I may here note that from Fasc. II of the text onwards I adopted (often for the sake of clearness) what seemed to be a fairly consistent⁴) usage of the MS., the extension of the use of *avagraha* to the case where initial *ā* follows final *ā* (not merely *e* or *o*).

On the marginal notes in the MS. see the preliminary Introduction p. V.

There are two colophons, which can be read in the Plate, fig. 2.

---

1) Cambr. Add. 1648; exact date verified by Prof. Kielhorn. 'Lantsa' is Hodgson's name (As. Res. XVI, Plates).

2) See my Cambridge Catalogue p. xxviii; and on the whole question of paper in the several parts of India compare Hörnle in JASB for 1900; LXIX. i. 121. A. D. 1354 is there given as the date of the earliest paper MS. in the Maithili writing.

3) On the dot in the punctuation of Buddhist Sanskrit MSS., see also Kern *Jāt.-m.*, preface p. viii.

4) Consistency is not, however, a virtue of our scribes; even the spelling *dushkha* (Prelim. Introd. p. IV. n. 2) which I considered quite settled, is not adopted by the second scribe.

As to the first, in the handwriting of the chief scribe of the MS, I know nothing of the Mahayanist Jāgaddala-panḍita-Vibhū-ticandra who gave the MS. as a pious gift.

The second colophon, written in writing of the XIXth century and blurred in the photograph for the reason already mentioned, refers to the ownership of the MS. in much later times. Niramuni living at the celebrated Yampi-vihāra (cf. *Cat.* 77, 173) in Lalit-Patan is identical with the pandit who made (in 1832) the copy of the Bhadrakalpāvadāna now in the Wright-collection at Cambridge (Add. 1411; *Cat.*, pp. 88—91). The handwritings agree, as I find on comparison with that MS.

Fig. 3 of the Plate has been selected as a specimen of the secondary authorities, the MSS of the now extant sūtras quoted by Çāntideva. The negative is one of a considerable number taken by or for me from a mass of fragments, which I discovered in the library of H. E. the Mahārāja of Nepal and subsequently obtained on loan at the India Office for my use. I propose to describe the collection in some detail in the full account of my Journey, which I have still to publish. At present I may say that I consider this fragment as the finest example of calligraphy among the palm-leaves of the early period (IV—VIIth cent.) yet discovered. The squareness and regularity of the letters bring it nearer to the standard of a well-cut Gupta inscription than any example of penmanship that I have seen. It will be especially instructive to compare it with a good example of the Nepalese Gupta inscriptions, such as that of Amṇvarman with date equivalent to A. D. 635 forming Plate I in my 'Journey . . . in Nepal'.

The agreement of the two documents in several of the more important «test-letters» is perfect; e. g. *y* (characteristically Nepalese) *k*, *ś*, *s*; also *ū* medial. As archaisms in the MS. note the forms of 1) *I* (initial) which disappears at beginning of VIth cent. 2) *E* (initial) with apex to left; cf. Bower-MS. 3) *h* formed like Roman J, III—Vthcent. only.

On the whole therefore, allowing for the more archaic character of epigraphic writing as compared with MSS., the sixth century seems the latest possible date.

The Plates.

It should be here noted that in the photographic plate figures 1 & 2 are photographed to exactly half the size of the original. Fig. 3 is rather under half-size, as the MS measured (on the average of its much frayed and broken leaves) about 19 inches (48 to 49 centimètres).

The smaller plate at p. I. gives the traditional portrait of Çāntideva, reduced ($\frac{1}{3}$) from a drawing by a native artist (early XIXth cent.) contained in an Album belonging to the Asiatic Museum (St. Petersburg) which is to be published by d'Oldenburg in the present *Bibliotheca*. It is most interesting to note that the second portrait of our author mentioned below as existing in the Tanjur (London copy; not in the St. Petersburg copy) represents substantially the same physiognomy and costume, with some varieties of detail. The head forms in the opposite direction, but is covered by a similar cap, to which three horizontal stripes are added. The right hand instead of forming a *mudrā* (?) holds a small *pātra* like that figured by Gruenwedel in *Myth. B.* p. 114. The throne is rather more ornate in the Tanjur, and is sloped so that the feet there almost assume (in allusion to Çāntideva's princely origin?) the forbidden *rājalīlā*-pose (infra 385. 15).

The Tibetan version.

The copy of the Tibetan version employed is contained in the block-print forming vol. *ki* (31) of the Tanjur (Mdo) in the India Office.

On the first page are portraits of Çāntideva and of the Tibetan translator Ye-çes-de (see p. V.).

The translation seems to be fully up to the standard of intelligent literalness, characteristic of these works. So that its value to the editor of a unique MS. would be hard to overrate.

Besides this it has the advantage of representing an unabridged and consequently older recension of the text. Besides variants mentioned in the notes, I would call attention to the extract at p. 178.9 sqq. from a sūtra (Upāli-paripṛcchā) of which I have succeeded in discovering a fragment of the Sanskrit original. Here it is instructive to find that the Tib. agrees with the original text, reproducing all its (unnecessary) repetitions and verbiage, whereas our recension of the Çikshā-text at ll. 12—13 makes a judicious abridgement *evam yāme yāme*^o. Here the Tib. plods wearily through each watch! So too at 196 (note 5) the Tib. quotes at greater length. On the date of the version see p. V. above.

The Chinese version.

In Nanjio's Catalogue its identity is concealed in a strange manner. The title (no. 1298) is rendered 'Mahāyāna-saṃgītibodhisattva-vidyāśāstra'. The author is said to be 'the Bodhisattva Dharmayaśas'¹) (i. e. doubtless Dharmakīrti) and it was translated A. D. 1004—1058. It was no doubt the imperfection of this description that prevented my lamented friend Mr. Watters from finding the version, in spite of my repeated enquiries as to anthologies in general. As it is, I am entirely indebted for such knowledge as I have of it to my friend Prof. Leumann, through whom I first learned its existence, and to his Japanese pupil Mr. U. Wogihara who has spared no pains in sending me every detail regarding the book that I enquired of him. As the discovery was only made during the printing of the last Fasciculus, the bulk of the information concerning it is necessary relegated to the 'Additional Notes'.

The Chinese version, two centuries later than the Tibetan, agrees more closely with our present text than the earlier version

---

1) The same 'Dharmayaśas' is credited with the authorship of the Vajrasūci, elsewhere always ascribed to Aṣvaghosha.

does, as regards the compass of the text translated. See for instance Add. Notes to 195 n. 7, 199 n. 1, 235 n. 5, 250 n. 1 and other passages where the Chinese *agrees* with our Sanskrit in reproducing an *abridgement* of a longer version preserved in the Tibetan. On the other hand, the *namaskāra* to Mañjuçrī at the end of the whole work, wanting in the Tibetan, is reproduced in the Chinese¹).

In a few cases (less numerous than those just noticed) the two versions agree with one another in excluding passages found in our Sanskrit. A case in point is the passage 269.10—270.7 [compare 269 n. 4 and Add. Note]²). Still more interesting is the first line of Chapter XV (cf. Add. Notes), which reads almost like a criticism on Çāntideva inserted by a later redactor of the text.

We can thus distinguish at least three stages in the text: 1) the IXth cent., the date of the Tibetan version, 2) the XIth cent., that of the Chinese version, 3) XIVth cent., approximately the date of our MS.

---

1) It is probably referred to in other documents preserved in the Tanjur see p. X. n. 1 above.

2) Compare also 283 n. 2 and Add. Notes.

SUMMARY.

Chapter 1¹⁾ (Proem and Kārikās 1—4).

Introductory
portion.

Exordium in verse, extolling the merit of hearing the Word. The author has no new tale to tell nor is he striving to explain another's meaning, but to speak his own mind²⁾ (1). The auspicious moment must be chosen, though this is hard to find.

Preliminaries of the religious life: self-abnegation for others' good, faith, and the quest of enlightenment (Kār. 1, 2). Poetical eulogies on faith (2—5).

On *bodhicitta* (direction of the mind towards enlightenment) Illustrative quotations. Parable of the *paçurathagatika* bodhisat (7). Four causes for *bodhicittotpāda* and two subdivisions of *bodhicitta* (8. 8—15). *Bodhicitta* valuable in itself apart from conduct (*caryā*) (9). The vow³⁾ (*saṃvara*) of the bodhisat

---

1) In this abstract I have emphasized the *Kārikās* discussed, as these give the best key to the work as a whole, as well as to the chapter-division. The *names* of the chapters (not invariably forthcoming in the MS.) are here neglected as unsatisfactory, since they often reflect only the latter portions of the chapters, not the whole of each. The large numbers in parentheses refer to the pages of the text.

2) So I understand *svamano bhāvayitum* «to exhibit or show forth the products, not *primarily* of others' invention, but of my own; namely my original *Kārikās*, which the quotations from other authors merely illustrate». The Tib. takes the phrase: 'meditate in (or, on) my own mind' 4. b. 3).

3) Here begins really the discussion of Kār. 3 (see below). The *Kārikā* is never fully quoted and only alluded to quite at the end of the present discussion (17. 9, 10). From the Tib. I have suggested an English translation and a partial restoration in the table of *Kārikās*, which I have printed at the end of this Introduction, that it may immediately precede the main text itself.

can be taken even by one who has not entered on the *bhūmis* (stages of enlightenment). The taking of the vow, its conditions and its solemnity (11. 15, 16). In taking it one must not be content with the *prātimoksha* merely, but must learn its vital points from the scriptures (Kār. 3; pp. 17. 5—12).

On self-abnegation: several extracts on the duty of abandoning for the good of others, not only material things, but also one's past and future *Kuṣalamūla*.

Chapter 2 (Kār. 5, 6).

The duty of self preservation (Kār. 5); because (Kār. 6) only thus can one preserve others.

This self-preservation is to be effected (1) by never giving up the *kalyāṇamitra* (true friend) (34—41); and (2) by study of the scriptures (41—44).

Chapter 3 (Kār. 7a).

On the different means of self-preservation.

The avoidance of evil (*anartha*); Kār. 7a. General topic (45—47). Special means: by avoiding frivolity (47—49). Māra's machinations (49—51). Avoid also: bad friends, forgetfulness of *bodhicitta*, despondency¹), want of enthusiasm (51—55); also avoid evil by active service (*vaiyāvṛtya*) of man, and of the Church.

Chapter 4 (same topic).

Other kinds of evil. *Locus classicus* on sin and confession (59—66). Five sins (*mūlāpatti*) of a sovereign; eight of an *ādīkarmika bodhisatva*.

Memorial verses by Çāntideva on the same subject (66—7). The ten great transgressions (*akuṣala karmapatha*) and there

---

1) Thus hope by implication is also a Buddhist virtue.

future expiations in hell (69—73). Avoidance of carnal passion (73—78).

Duties of married life (78); more as to carnal passion (78—83).

Sin of not helping the Faithful. Honour to bodhisats and to the laity (87 sq.). Attempts for their salvation; how to be “fishers of men” (94—5). Sin of opposing religion (95—97).

Chapter 5 (same topic; and Kār. 7b).

Special means for avoiding evil; making solemn resolve (*samādāna*) (97—99). Other instances of resolve (100—101). Avoidance of covetousness and of five *ārāmas* (102—115).

‘How to secure all this avoidance? By avoiding all fruitless waste’ (Kār. 7b; 116). The bodhisat must act only in the interest of others. His mind must have no ‘leakage’ (*achidracittatā*); but without the abandonment of the active duty (*caryā*) of a bodhisat be associated with ‘vacuity’ (*śūnyatā*).

Chapter 6 (Kār. 8—13).

The last-named avoidance is secured by mindfulness (Kār. 8a). Twelve varieties¹⁾ of this (118). Enthusiastic observance of this rule leads to quietude of mind (Kār. 8b). Concentrated thought (*samādhi*) as a means to knowledge, leading both to *prajñā* and *samprajanya* (119, 120). Such *samādhi* joined with *śīla* (for these are mutually helpful) leads to the preparation of the mind (*citta*) on which all depends, to *dharma* (in all senses) and hence ultimately to *bodhi* (121—23). One must therefore keep the mind in quietude and steadiness (Kār. 9b, 10) fearless of a

---

1) Referred to as if a *locus classicus* in Bcp. ad V. 29 (111. 14).

doomed world's contempt (Kār. 11); one must succour all beings (Kār. 12), causing no scandal (125), using kindly speech (126), by gifts of medicine (cf. Kār. 13) food etc., (127—143). Medicine includes use of spells; specimens at 140—42.

Part I, § 2.

Chapter 7 (Kār. 14—16).

Not only one's bodily faculties, but their due [exercise and] enjoyment (*bhoga*) must be maintained (Kār. 14). We must accumulate so as to have a store from which to give to others. How to give. (144—46).

Part I, § 3.

Preservation of merit (*puṇyarakshā*) (Kār. 15a).

The true motive for meritorious action is neither hope of heaven nor fear of hell. Good action, especially giving, must be ungrudging¹) and unostentatious (Kār. 15b). He who desires merit must be (Kār. 16) free from covetousness and pride, contented and unquestioning as to the Faith. Absence of covetousness and of pride exemplified (149—51). The contrary deeds are works of Māra (151—2), classified in ten groups. Humility and devotion to teachers (153—7). Charity (*maitrī*) and modest courage.

Part II.
On Purification.

Chapter 8 (Kār. 17—19).

Part II, § 1.

Purification of the bodily frame and faculties (Kār. 17). 'Animals, who once were men, may eat my corpse; and ultimately after rebirth attain heaven and nirvāṇa'. Purity of person (159—60). Purification from sin (Kār. 18, 19). Four remedies against influence of accumulated bad *Karma* (160): 1) self-accusation and confession (160—171); 2) outweighing the past evil action by good acts, e. g. by *çūṇyatādhimukti* regarding the

---

1) In Pauline language: μὴ ἐκ λύπης (cf. *paçcāttāpa*) ἢ ἐξ ἀνάγκης. (II. Cor. ix. 7).

great sins (171—2), by mystic vision in dreams and by ritual-offerings (173), by the virtue of meditation on sacred Names and by fasting (174—5); 3) expiation, especially by abstention from taking life and from stealing (176—77); 4) by 'taking refuge' and purifying the heart.

Chapter 9 (Kār. 20).

The virtue of patience for accomplishing the four objects mentioned in Kār. 20. Indifference to worldly conditions (180); patience even under tortures and attainment of a certain form of *samādhi* (181—2). On the state called *muditā* (183—4). Three aspects of patience (184—8).

Chapter 10 (Kār. 20a pāda 1).

On hearing the word (*çruta*). Eighty forms of this (190); definition of *dharmasambhārayoga* (191). Certain *çāstras* to be avoided (192).

Chapter 11 (Kār. 20a, pāda 2).

Praise of the forest-seclusion (193—6); its conditions and the duties of the recluse (196—201). Visits from kings and others (197). Characteristic objects of dread to the recluse (198—200). He must think that though he is alone, the Buddhas know his thoughts.

Chapter 12 (Kār. 20b).

Special subjects of meditation for the forest-life. On the *dhyāna-pāramitā*. Meditations on the impurity (*açubha*) of the body (Kār. 20b pāda 2) as a cure for the vice of passion (206—212). Benevolence and pure affection as a cure for the vice of hatred (*dvesha*) (212—219). Meditation on the theory of causation as a cure for the vice of 'confusion' (*moha*).

Chapter 13 (Appendix to Kār. 20).

Apparently as an appendix to the foregoing, the four *smṛtyu-pasthānas* (subjects of mindful reflection) are treated: 1) on the body as impure (228—232: cp. supra 206—212); 2) on the sensations (*vedanā*); 3) on thought (*citta*) (233—6); 4) on the conditions of existence (*dharma*).

Chapter 14 (same topic).

A further digression (suggested by the closing section of the last chapter) on *çūnyatā* 'the vacuity of things'. *Locus classicus* on the nature of the *dharmas* and *karmaphalasaṃbandha* (244—256). Further extracts as to the doctrine of vacuity (257—64). Such doctrine embodies the *prajñāpāramitā* and conduces to 'purity of thought' (264). To the same end contribute 'self-disdain' and avoidance of [evil] communications (265, 266).

Chapter 15 (Kār. 21).

Part II,
§§ 2, 3.

Purity in respect of enjoyment (Kār. 21a), and of religious action (*punyaçodhana*, *caryāpariçuddhi*) (21b) under the aspects of 1) liberality (270—1); 2) virtuous action (271—3) in general, all the *pāramitās* being implied.

Chapter 16 (Kār. 22—25a).

Part III.
On Increase.

Part III, § 1. On increase in general (Kār. 22). Increase of bodily and mental vigour (Kār. 23a) Ten ways in which a Bodhisat shows power (273—75). Increase of enjoyment (Kār. 23b; 275).

Part III, § 2. Increase of holiness which is the 'root of all increases' (Kār. 24). For this he must strive with firm resolve, and must 'do good to the unthankful and evil' (276—284). How to

Part III, § 3.

strengthen the resolve; more as to the resolve itself (284—86), which should be linked together for mutual support with compassion (286—289). The value of religious observance and of worship (Kār. 25a). Confession and penitence, as already described, and other observances (289—91). *Locus classicus* on the ten *mahā-praṇidhānas* (solemn aspirations) (291—295). On *pariṇāmanā* (296—7).

Chapter 17 (Kār. 25a, contd.).

How do such observances produce merit? Advantages of various acts of veneration, especially to *stūpas* (297—309). On veneration of a Buddha; on 'meeting with and seeing' him (*samavadhāna, darṣana*) (309), even by pictures or book-illustrations (311). Preservation of *caityas* etc. (311—12). Means of increasing holiness in general, both inward and outward.

Chapter 18 (Kār. 25b).

One must practise faith and three other virtues (Kār. 25b, pāda 1) namely: reverence, humility and courage. These 'lead to distinction' (*viçeshagāmitāyai*). One may also cultivate the «five moral qualities» or the «five moral forces» (each set beginning with faith) (316—317). Also one should be mindful (Kār. 25b, pāda 2) of Universal Love (*maitrī*) and of Buddha (317—322); also of 'the Law' and the 'Church' (322—327); likewise of the virtues of Bodhisats in general (327—347).

Chapter 19 (Kār. 26, 27).

Increase of holiness furthered in three ways: (1) by care for the weal of all beings under all conditions (Kār. 26a, pāda 1). The salvation of the world must be our thought when making votive offerings, and at other times (348—50). (2) by gifts in

sincerity (Kār. 26a, pāda 2). The spirit in which offerings, both substantial and in the form of teaching, are to be made. Auspicious formulas for the preacher. (3) by the 'mind of enlightenment' (see Ch. 1), which really implies all the rest (356).

How to attain perfection (Kār. 27). It comes (1) by watchfulness, (2) mindfulness, (3) thorough understanding.

357—364. Epilogue (365: *namaskāra* to Mañjuçrī).

Karikas of the Çikshasamuccaya.

Introduction. Kārikās 1—4.

1. यदा मम परेषां च भयं दुष्खं च न प्रियं ।
तदात्मनः को विशेषो यतं रत्नामि नेतरं ॥ 1)

दनेऽप्युत्पन्नं यदा न च भयं न च दुःखं ।
दत्तमात्मनः सुखात्पुत्रस्यैव नरेण ।
यदा न च सुखेऽप्युत्पन्नं यदा न च दुःखे ।
यदा न च सुखेऽप्युत्पन्नं यदा न च दुःखे ।

When both my neighbours and myself
hate fear and pain, what difference then
has that Self really, so that I
preserve it, not my fellow man? 1)

2. 10, 11.

2. दुष्खात् कर्तुं कामेन सुखात् गन्तुमिच्छता ।
अद्भ्यमूलं दृढीकृत्य बोधौ कार्यो मतिर्दण ॥

He who would make an end of pain
and gain joy's furthest end, must fix
full firm faith's root and set his mind
firm on enlightenment of heart.

2. 13, 14.

3. [.....महायानाद्] बोधिसत्त्वस्य संवरः ।
मर्मस्थानान्यतो विव्याथेनानापत्तिको भवित् ॥

दुःखं च संवरः सति संवरः सति ।
दुःखं च संवरः सति संवरः सति ।
यदा न च सुखेऽप्युत्पन्नं यदा न च दुःखे ।
यदा न च सुखेऽप्युत्पन्नं यदा न च दुःखे ।

The bodhisat's vow of restraint
from the Great Way is manifest;
hence one must know its vital points
and thus be void of all offence.

17. 10, 11.

1) Contrast the teaching of the Mbh. (Udy.-p. 37. 18; = Manu VII. 213), quoted in Pañca-tantra.

4. आत्मभावस्य भोगानां व्यध्वत्तेः शुभस्य च ।

उत्सर्गः सर्वसर्वेभ्यस्तद्गता मुद्विवर्धनम् ॥ १)

17. 13, 14.

Main work.

Part I. Section 1. (Kār. 5—13).

5. परिभोगाय सवानामात्मभावादि दीयते ।

आरतिरे कुतो भोगः । कं दत्तं यत्र भव्यते ॥

34. 11, 12.

6. तस्मात्सर्वोपयोगार्थमात्मभावादि पालयेत् ।

कल्याणमित्रानुसर्गात् सूत्राणां च संदेहनात् ॥

34. 13; 41. 9, 10.

1) *utsargah* is nomin. to an implied sentence in answer to the question at 17. 11. *taś rakṣhā* = *teshām trayāṅgāṃ rakṣhā*. The wording of the last pāda forms an anticipation of the triple division (*rakṣhā*, *puddhī*, *vardhana*) of the main work.

यदयस्योपुशदद्विदसश्चैतदद ।

दशोयसुशयसुशसुशसयसुशस ।

शेससतशयुशयवदददद ।

देवसुदददयस्येववद ।

शेससतशसुशसयसुददद ।

पुशयसुशसयसुददद । २)

ससुददददददददद ।

यदस्येसुददददददद ।

देवसशेससतशसुशसयसुददद ।

दशोयसुशयसुशसयसुददद ।

संशेसुदददददददद ।

पुशयसुशसयसुदददद ।

Give freely for all creatures' sake
thy person, thy enjoyments too
thy merit's store throughout all time;
guard each and grow in holiness.

For the enjoyment of all beings
one's frame and all beside are given¹⁾;
if unpreserved, how then enjoyed?
what gift is given, if unenjoyed?

Therefore that creatures may enjoy,
guard thine own frame and all beside;
by never leaving the Good Friend,
and studying alway scripture-lore.

2) The Tib. appears to have had a reading like *pālayet* (Kār. 6); but the connection of *āryate* and *dattam* seems intentional.

7. तत्रात्मभावे का रक्षा यदनर्थविवर्तनं ।
केनेतल्लभ्यते सर्वं निष्फलस्यदवर्तनात् ॥

44. 19; 116. 12.

8. एतत्सिद्ध्यत्सया स्मृत्या स्मृतिस्तीव्रादराद्भवेत् ।
घादरः शममाहृत्यं ज्ञात्वातापेन जायते ॥

118. 8; 119. 1-3.

9. समाहितो यथाभूतं प्रजानातीत्यवदन्मुनिः ।
शमाच्च न चलोच्चितं बाह्येष्वनिवर्तनात् ॥

119. 9 (and Add. Notes ad loc.); 123. 18.

दे'वा'नुष'यश्चुद'याद'दे'व ।
यि'रे'य'म'र'मु'म'य'श्च'द'य'श्च ।
दे'गु'र्ष'याद'यी'ष'र'म'ये'ष'उ'ष ।
र'म'ष'सु'मे'र'य'दि'मु'र'श्च'द'य'ष' ॥

दे'य'द'ह'ग'पु'र'ह'य'ष'र'मु'म ।
र'ह'य'म'रे'ह'पु'गु'ष'र'म'र'मु'म ।
गु'ष'र'दे'दे'य'दि'के'य'दे'र ।
मे'ष'य'र'मु'म'र'ह'ष'य'ह'ह'य'ष'र'मु'म ॥

अ'ह'म'या'ह'य'य'द'य'दे'य'दे'य'दे'य ।
मे'ष'य'र'मु'म'र'दे'ष'सु'य'य'ष'य'सु'द'य' ।
मु'र'दे'य'य'य'य'य'य'य'य' ।
रे'म'ष'र'दे'दे'य'र'म'री'य'य'य'य' ॥

'Herein how do I guard my frame'?
'It means, to shun the way of ill'.
'And that how must I quite secure'?
'By ever shunning fruitless waste'.

This eye complete by mindfulness;
devotion keen gives mindfulness.
Devotion wisely bred of zeal
is the great soul of inward peace.

"Whoso hath fixed mind knows well"
"all as it is", thus said the Sage;
from inward peace move not thy heart,
turning away from outward acts.

10. सर्वत्रापलो मन्दमतिस्त्रिगधाभिभाषणात् ।
 अत्रार्थेऽनं भद्रमादेयश्चापि ज्ञायते ॥

124. 8 (and Add. Notes).

गुणं दुर्भेजं नदृशयन् ।
 नृणं तैर्भेजयन् श्रुयिष ।
 श्रुयं तर्ह्येवैतुं यमं नृणम् ।
 यत्रुयं यमं तैर्भेजयन् नृणम् ॥

Steadfast in all, with loving speech
 gently win over worthy folk.
 For thus the bodhisat becomes
 unto all men acceptable.

11. अत्रादेयं तु तं लोकः परिभू जिनार्कुरे ।
 भस्मच्छन्नो यथा वक्त्रः पथ्येत नरकारिषु ॥

124. 10.

नदेर्भेजयन् नृणं श्रुयिष ।
 नृणं तैर्भेजयन् श्रुयिष ।
 श्रुयं तर्ह्येवैतुं यमं नृणम् ।
 यत्रुयं यमं तैर्भेजयन् नृणम् ॥

The worldling that contemns the scion
 of Jina, and accepts him not,
 shall burn alive in all the hells
 like fire that smoulders under ash.

12. रत्नमेघे जिनोक्तस्तेन संक्षेपसंवरः ।
 येनाग्रसादः सबानां तद्यत्नेन विवर्जयेत् ॥

124. 13.

नेष्टुं नृणं यमं नृणं श्रुयिष ।
 यमं तैर्भेजयन् श्रुयिष ।
 श्रुयं तर्ह्येवैतुं यमं नृणम् ।
 यत्रुयं यमं तैर्भेजयन् नृणम् ॥

Therefore the essence of the Vow
 Jina in Ratnamegha tells:
 All that destroys men's seated faith,
 that one should strenuously eschew.

13. एषा रतात्मभावस्य भेषध्ववसनादिभिः ।

आत्मतृष्णोपभोगात् क्लिष्टापत्तिः प्रजायते ॥

143. 1, 3.

एतेषु सवर्गात्पुत्रस्य सुन्दरसुते ।
 सुतेन दयासावासासास्यस्यस्य ।
 सवर्गात्सुतेन सवर्गात्सुतेन ।
 सुतेन सवर्गात्सुतेन सवर्गात्सुतेन ।

Thus duly to preserve one's frame
 by raiment and by medicine comes;
 but to indulge one's own desires
 leads to the fall of sinful men.

Part I. Section 2.

14. मुक्तारम्भिणा भाव्यं मात्रज्ञेन च सर्वतः ।

इति शिक्षापदादस्य भोगरता न दुष्करा ॥

143. 18.

एतेषु सुतेन सवर्गात्सुतेन ।
 सुतेन सवर्गात्सुतेन सवर्गात्सुतेन ।
 सुतेन सवर्गात्सुतेन सवर्गात्सुतेन ।
 सुतेन सवर्गात्सुतेन सवर्गात्सुतेन ।

‘Put still thine hand to noble deeds
 and know withal the golden mean’.
 This precept should not make it hard
 to guard the power well to enjoy.

Part I. Section 1.

15. स्वार्थवियाकवेतृषाद्यच्छुभं संरलितं भवेत् ।

पद्यात्तापं न कुर्वति न च कृवा प्रकाशयेत् ॥

146. 21; 147. 18; 148. 2, 3.

एतेषु सुतेन सवर्गात्सुतेन ।
 सुतेन सवर्गात्सुतेन सवर्गात्सुतेन ।
 सुतेन सवर्गात्सुतेन सवर्गात्सुतेन ।
 सुतेन सवर्गात्सुतेन सवर्गात्सुतेन ।

Thy merit guard by taming thirst
 for seeing fruit of thine own acts
 mature; resign it, ne'er repent
 nor blaze abroad thy goodly deed.

1) So the Tib. of the Kārikās (I. O. and St. Pet. copy); in the text (= 143. 18) the I. O. copy seems to read सुतेन.

16. लाभसत्कारभीतः स्यादुन्नतिं वर्जयेत्सद्य ।
 बोधिसत्त्वः प्रसन्नः स्याद्धर्मो विमतिमुत्सृजेत् ॥

148. 6, 7.

Part II. Section 1.

17. शोधितस्यात्मभावस्य भोगः पथ्यो भविष्यति ।
 सम्यक्सिद्धस्य भक्तस्य निष्कणस्यैव देहिनाम् ॥

हेनं नदं सगुमं शैशं अद्वैगणं सुदिनं ।
 विदस्यं नृणां दुःखं दं वमसु ।
 सुदं कुं व शैमसं न्यदिनं सुदिनं ।
 केशं वा पीनं यत्रिंशं सुदं वमसु ।

पुंशं नै क्कमं वमं सुदं पुंशं न ।
 यं यं वि विदस्यं सुदं अद्युमं व न्ने ।
 अदसं क्कं यो गणं वमं क्कं वं न ।
 यत्रिंशं मे नं पुंशं उं यं यं वं वं न ।

18. तृणाच्छन्नं यथा शस्यं रोगीः सीरति नैधते ।
 बुद्धाङ्कुरस्तथा वृद्धिं क्षैण्यच्छन्नो न गच्छति ॥

159. 19.

Even as a crop that's choked by weeds
 perishes, never flourishing;
 so, choked by sin, to increase due
 a Buddha-scion reaches not.

हे पुंशं मे नं पुंशं उं यं यं वं वं न ।

1) Text (Tib. of 148. 6) नं वं न ?).

19. घात्मभावस्य का शुद्धिः पापक्लेशविशोधनं ।
 संबुद्धोक्त्यर्थसारेण यत्नाभावे त्वपायगः ॥

160. 2.

पुत्रशुभ्रं दयासायान् देव ।
 श्रुतान्दं कुरु मन्दसं कुरु सुन्दर्यम् ।
 हेतुना सन्दसं कुरु श्रुतान्दुसं कुरु ॥ ३ ॥
 असदयमेतं कुरु कुरु श्रुतान्दु ॥

What means 'to purify our frame'?
 The purging it from ill and sin,
 following all Buddha's word implies
 strenuously, — else to hell we go.

20. नमेत श्रुतमेषित संश्रयेत वनं ततः ।
 समाधानाय युञ्जेत भावयेदश्रुभादिकम् ॥

179. 5-9.

यत्रैतं श्रुतमेषितं यत्नं यत्नम् ।
 देवतायुक्तान् श्रुतान्दुसं कुरु ॥
 मरुतायत्नं यत्नं यत्नं यत्नम् ।
 मीशुनायत्नं यत्नं यत्नं यत्नम् ॥

Be patient, seek to hear the Word,
 then to the forest-cell repair;
 centre thy mind on thought intense,
 fix it too on the 'Impurities'.

Part II. Sections 2, 3.

21. भोगशुद्धिं च ज्ञानीयात्सम्यग्ज्ञानोवशोधनात् ।
 शून्यताकरणागर्भचिह्नितत्पुण्यशोधनम् ॥

267. 11; 270. 8.

यत्नं दयावत्तं यत्नं दयावत्तम् ।
 यत्नं दयावत्तं यत्नं दयावत्तम् ।
 यत्नं दयावत्तं यत्नं दयावत्तम् ।
 यत्नं दयावत्तं यत्नं दयावत्तम् ॥

How purely to enjoy discern,
 till 1) all thy life is fully pure.
 Make pure thy merit through thine acts,
 fulfilling mercy and the 'Void'.

1) The Tib. construes as if *ajjva-ṛṇ* = *jīvanāśya śodhanena*, but *ā* seems best taken as a preposition.

Part III. Section 1.

22. गृहीतारः सुबहवः स्वल्पं चेदमेनेन किं ।

न चातिवृत्तिजनकं वर्धनीयमिदं ततः ॥

273. 13, 14.

गञ्जुदसस्युवससमदव ।
 अद्वैकेऽबुदवद्वैशठेऽउ ।
 मीषं दुदिससव सुदं मपिष ।
 देऽउदसदवैदयेवसस्यु ।

Many there are to take from thee,
 little thou hast; what boots it thee?
 It gendereth not supreme content;
 therefore increase it all thou may'st.

Part III. Section 2.

23. धात्मभावस्य का वृद्धिर्बलानात्सयवर्धनं ।

शून्यताकरुणागर्भादानाद्भोगस्य वर्धनं ॥

273. 16; 275. 10.

पुशादयेवऽपुवपदवेऽ ।
 लेविमेदं ददं सुवससुदपिष ।
 सुदं ददं सुदं देवि सुदं सठ ।
 सुदं ससविदसऽसुदं अयेवसस्युद ।

“How to increase my body's weal?”
 “Increase thy vigour, scorning sloth”.
 Enjoyment's increase comes from gifts
 offspring of Mercy and the 'Void'.

Part III. Section 3.

24. कृत्वाद्येव यत्नेन व्यवसायाज्ञयौ दृढौ ।

करुणां च पुरस्कृत्य यतित सुभृद्भ्ये ॥

276. 4, 5.

सकुंठं ददं ससमसवसद्वं यस्यद ।
 ददं यद्वं ददं सुदं सुदं सुदं ।
 सुदं देऽमदुदं सुदं यद्वं यद्वं सु ।
 ददं यद्वं सुदं सुदं सुदं सुदं ।

With effort first, before all, place
 settled resolve and purpose firm;
 set Mercy too before thy face
 and so for merit's increase strive.

Additional notes and corrigenda.

- Page 6 line 16 Read *sarvadharmāpravṛitti* and see p. 90 note 4.
- » 10 » 4 The phraseology of this gloss is derived from Bodhicaryāvatāra V. 50.
- » 23 note 4 Somewhat similar appears to be the use of *santāna* in Sinhalese. The word is rendered 'thought, reflection' in Clough's Dictionary; but where it occurs in the titles of Ch. 2 and 3 of the *Amavatura* (pp. 20, 32 of Jayatilaka's edition). Vikramasimha (Cat. Sinhalese MSS. B. M. p. 29) translates it 'character'.
- » 26 line 13 The MS. reads: °*rūpān pratikūla*°; but the sense of the passage, as well as the Tib. (22. a. 2) *lta-na sdug* 'fair to see', support our text. The form *apratikūla* recurs at 27.2.
- » 26 note 3 Cf. Burnouf. Lotus p. 289.
- With pp. 26—28 generally compare the *dānādāhikāra-sūtra* in the Divyāvadāna (Tale 34).
- Page 33 line 12 The letters °*jīvyam* are much broken away; but the restoration is certified by the Tibetan (27. a. 2) རྣམས་ཅན་ལྷོ་ཉེ་བར་འཇོག་ག
- » 45 note 5 For bhavishyantii read °anti
» not » not and
dele stop after parenthesis.
- » 58 line 7 Read *khalistokam*, and compare R. Morris in Transactions IXth Or. Congress. (London 1892) I. p. 482.
- » 82 » 1 Scan *prasronty*. Compare notes to p. 83.
- » 88 » 14 °*netrīm* MS. but for this, as for Min aev's °*netrām* («Recherches», p. 90) there is no authority. Read *netram*.
-

Abbreviations and works often cited

(Citations by pages, unless the contrary is mentioned).

- A. The archetype MS. when this is compared (in the case of passages quoted from extant works) with other MSS.; elsewhere it is designated simply «MS.»
- B. R. Sanskrit-Wörterbuch von O. Böhtlingk u. R. Roth.
- Böhtl.² or } Böhtlingk's Abridgment of the same work (Sanskrit-Wörterbuch
W. K. F. } in Kürzerer Fassung).
- Ch. Childers's Pali Dictionary.
- Dh.-s. Dharmasamgraha. (Anecd. Oxoniensia: Aryan Series. I. 5.). Cited by sections.
- Divy. Divyāvadāna, ed. Cowell and Neil, Cambridge 1886.
- J. P. T. S. Journal of the Pali Text Society.
- K. F. Analyse du Kandjour par A. Csoma . . traduite . . et augmentée par L. Feer (Annales du Musée Guimet, tom. 2).
- Lal. v. Lalitavistara, printed in *Bibliotheca Indica*.
- marg. The marginal annotations or corrections of the archetype.
- MS. The archetype; see above (A.).
- Mhv. Mahāvastu, ed. Senart. Tom. I. II. Paris 1882—1890.
- M. Vyutp. Mahāvyyutpatti, ed. Minaev; forming part of Vol. I. pt. 2 of his 'Buddhism', St. Petersburg 1887. Cited by sections.
- Nanjio. A Catalogue of the Chinese translation of the Buddhist Tripiṭaka; Oxford 1883. Cited by sections.
- Nep. B. L. Nepalese Buddhist Literature by Rājendralāla Mitra. Calcutta 1882.
- Ord. Sk. } = ordinary (i. e. non-Buddhistic) Sanskrit.
Class. Sk. }
- tr. = 'translated' or 'translation.'
- Wassiljev. Der Buddhismus. German translation. St. Petersburg 1860. The numbers in parentheses refer to pages of this translation.
-

शिक्षासमुच्चयः ।

दानपारमिता नाम प्रथमः परिच्छेदः ॥

नमः सर्वबुद्धबोधिसत्त्वैः ॥

॥ (१)यस्याश्रवेण नरकादि - महाप्रपातदाकादिदुष्ख^(२)मनुभूतमभूद्वद्विः ।

तीव्रं पुनः पुनरुत्तमशातचित्तैस्तच्छ्रोतुमादरमुदारतरं भजधम् ॥

श्रुत्वा ~ ~ ~ ~ पापमनुद्धतात्मा पूर्वार्जितं च विपुलं क्षपयत्यशेषम् ।

अप्राप्तपूर्वमपि सौख्यमवाप्नुवन्ति क्वानि सुखाच्च न कदाचिदपि प्रयासि ॥

सम्बोधिसत्त्वसुखमुत्तममन्त्रय -- | --- ~ ~ ~ ~ उप्यसमसंपदमाप्नुवन्ति ।

5

तद्धर्मरत्नमतिदुर्लभमप्यलब्धं लब्धक्षणाः शृण्वन् सादरमुच्यमानम् ॥

आयासु च त्रिभुवनैककृतस्य वाक्यं श्रोतुं प्रसन्नमनसः सुरनागसत्वाः ।

गन्धर्वयत्नगरुडासुरकिन्नरेन्द्राः प्रेतादयः श्रवणज्ञाततृषः सकृषाः ॥

^(३)सुगतान्समुतान्सधर्मकायान् प्रणिपत्यादरतो ऽखिलांश्च वन्द्यान् ।

सुगतात्मज्ञसम्बरावतारं कथयिष्यामि समुच्चितार्थवाक्यैः ॥

10

न च किञ्चिदपूर्वमत्र वाच्यं न च संग्रन्थनकौशलं ममास्ति ।

अत एव न मे परार्थयत्नः स्वमनो भावयितुं ममेदमिष्टम् ॥

मम तावदनेन याति वृद्धिं कुशलं भावयितुं प्रसादवेगः ।

यदि मत्समधातुरेव पश्येदपरो ऽप्येनमतो ऽपि सार्थको ऽयम्^(४) ॥

1) Metre Vasantatilaka.

2) *Dushka* for *duhka* always in MS.

3) Metre Aupacchandāsika.

4) For ll. 9—14 cf. Bodhicaryāvatāra I, 1—6.

नृणासम्पदियं सुडुर्लभा प्रतिलब्धा पुरुषार्थसाधनी ।

यदि नात्र विचि[2 a]त्यते क्लितं पुनरप्येष समागमः कुतः ॥

यथोक्तमार्थगण्डव्यहसूत्रे । आर्यज्ञयोष्मापतनविमोक्षे ॥

डुर्लभा ऽज्ञानानिवृत्तिर्डुर्लभो मनुष्यप्रतिलभो डुर्लभा नृणासंपत्विशुद्धिर्डुर्लभो
5 बुद्धोत्पादो । डुर्लभा ऽविकलेन्द्रियता । डुर्लभो बुद्धधर्मश्रवो । डुर्लभं सत्पुरुषसमव-
धानं । डुर्लभानि भूतकल्याणमित्राणि । डुर्लभो भूतनयानुशासन्युपसंकारः⁽²⁾ । डुर्लभं स-
म्यग्जीवितं । डुर्लभः सद्धर्मे तदनुकूलः प्रयत्नो मनुष्यलोक इति ॥

॥ तदेवंविधं समागममासाद्य संवृत्तिपरमार्थतः सुविदितसंसारदुष्खस्योपशमनसुखा-
भिलाषिणो बुद्ध्यगोत्रानुभावात्तु यस्य मद्भासवस्यैवं प्रत्यवेक्षोत्पद्यते ॥

10 यदा मम परेषां च भयं दुष्खं च न प्रियं ।

तदात्मनः को विशेषो यत्तं रक्षामि नेतरम् । इति

तेनात्मनः सत्वधातोश्च ॥

दुष्खात्तं कर्तुंकामेन सुखात्तं गन्तुमिच्छता ।

अहामूलं दृढीकृत्य बोधो कार्या मतिर्दृढा ॥

15 उक्तं हि रत्नोत्काधारण्यम्⁽³⁾ ॥

⁽⁴⁾ अद्ध्यमानु जिनान्जिनधर्मान् अद्ध्यते चरि बुद्धसुतानाम् ।

बोधि अनुत्तर अद्ध्यमानो ज्ञायति चित्त मद्भापुरुषाणाम् ॥

अद्ध्य पुरोगतमातृजनेत्री⁽⁵⁾ पालिकवर्द्धिक सर्वगुणानाम् ।

1) This passage occurs in MS. Hodgson № 2 of the R. Asiatic Society f. 62 a, where the following variants are found: l. 4 °prati'ābho; l. 7 °jīvitam manu-
shyaloke । durlabhā dharmānudharmapratipattih.

2) For the form *anuṣāsānī* (not in lexx.) see below f. [23 b] and note there.

3) M. Vyutp. LXV. 50; CXCVII. 53.

4) Metre: Dodhaka.

5) The MS. has the corrupt and unmetric reading पूर्वुङ्गमुमात्रज्ञ°. For this Prof. Cowell suggested to me पुरङ्गम° Cf. नेमपुर below. But the Tib. has (5 a.4) ख्रैर'

कांतविनोदनि ओघप्रतारणि । अद्द निदर्शनि [2 b] तेमपुरस्य⁽¹⁾ ।

अद्द अनाविलचित्तप्रसादो मानविवर्जितगौरवमूला ।

अद्द निधानधनं चरणाग्रं पाणि यथा शुभसंग्रहमूलम् ॥

अद्द प्रमोदकरी परित्यागे । अद्द प्रकर्षकरी जिनधर्मे ।

अद्द विशेषकरी गुणाज्ञाने । दैशिक प्रापणि बुद्धगती ये ॥

5

इन्द्रियतीक्ष्णप्रभास्वरतायै । अद्दबलं अत्रिमर्दनतायै ।

निअपक्केश - अघर्षिकतायै । दैशिक अद्द स्वयंभुगुणानाम् ॥

अद्द असङ्गतसङ्गमुखेषु⁽²⁾ अतणवर्जित एकतणायम् ।

अद्द अतिक्रमु मारपथस्य । दर्शिक उत्तममोक्षपथस्य ॥

वीजमपूतिकु हेतुगुणानां⁽³⁾ अद्द विरोहणि बोधिद्रुमस्य ।

10

वर्द्धनि ज्ञानविशेषसुखानां । अद्द निदर्शिक सर्वज्ञानानां ॥

ये सद् अद्द सगौरवबुद्धे । ते तु न शील न शित्त त्यजन्ति ।

ये तु न शील न शित्त त्यजन्ती । ते गुणवांस्तुतये गुणवत्तः⁽⁴⁾ ॥

ये सद् अद्द सगौरवधर्मे । ते जिनधर्मं अतप्तुगुणोत्ती ॥

ये जिनधर्मं अतप्तुगुणोत्ती । तेषधिमुक्ता अचित्तिपथधर्मे ॥

15

ये सद् अद्द सगौरवसंधे । ते अविवर्तिक संघप्रसन्नाः ॥

ये अविवर्तिक संघप्रसन्नास्ते अविवर्तिक अद्दबलातः ।

३३. see Jäschke Dict. p. 101. b. For † *mātrija* cf. the Pali *mātuja*: though perhaps *mātraja* itself may stand in this sense in a *gāthā*-passage.

1) Scan (and pronounce?) as if the Pali form *khema* cf. *guṇa* (*j)ñāne ekākshaṇa*, etc. below. See also Senart, Mhv. I p. 423 *ad fin.*; and compare Windisch, Māra p. 35.

2) In margin उपायानां न केनचित्सह संगतया भ्रूयतया सङ्गस्योपायसमाधिलाभ-निमित्तं अद्दा.

3) In margin (some letters being lost) हेतुभूता गु[णा]नां वीजं अद्दा.

4) In margin ते गुणे स्तुतौ नेर्घ्यालवः शीलवंतः

- ये अविवर्तिक अद्बलातो⁽¹⁾ इन्द्रियतीक्ष्णप्रभास्वर तेषाम् ॥
 इन्द्रियतीक्ष्णप्रभास्वर येषां तेहि विवर्जित पापकमित्राः । [3 a]
 येहि विवर्जित पापकमित्राः धार्मिकमित्रपरिग्रह तेषाम् ॥
 धार्मिकमित्रपरिग्रह येषां ते विपुलं कुशलोपचिन्वति ।
- 5 ये विपुलं कुशलोपचिनोत्ती केतुबलोपगताय महात्मा ॥
 केतुबलोपगताय महात्मा । तेष उदारधिमुक्तिविशेषाः ।
 येष उदारधिमुक्तिविशेषास्ते सद धिष्ठित सर्वज्ञिनेभिः ॥
 ये सद धिष्ठित सर्वज्ञिनेभिस्तेषुपपद्यति बोधयि चित्तम् ।
 येषुपपद्यति बोधयि चित्तं ते अभियुक्त मर्क्षिगुणेषु ॥
- 10 ये अभियुक्त मर्क्षिगुणेषु ज्ञातयबुद्धकुले अनुज्ञाताः⁽²⁾ ।
 ज्ञातय बुद्धकुले अनुज्ञातास्ते समयोग अयोगविमुक्ताः ॥
 ये समयोग अयोगविमुक्ताः । आशयु तेष प्रसादविशुद्धः ॥
 आशयु येष प्रसादविशुद्धः तेष अद्याशयु उत्तमश्रेष्ठः ।
 येष अद्याशयु उत्तमश्रेष्ठस्ते सद पारमितासु चरन्ति ॥
- 15 ये सद पारमितासु चरन्ती ते प्रतिपन्न इहो मर्क्षयाने ।
 ये प्रतिपन्न इहो मर्क्षयाने ते प्रतिपत्तितु पूजयि बुद्धान् ॥
 ये प्रतिपत्तितु पूजयि बुद्धान् तेषु अनुस्मृति बुद्ध अभेद्या ।
 येषु अनुस्मृति बुद्ध अभेद्या । ते सद पश्यिय चिन्तिय बुद्धान् ॥
 ये सद पश्यिय चिन्तिय बुद्धान् । तेष न ज्ञातु न तिष्ठति बुद्धः ॥
- 20 येष न ज्ञातु न तिष्ठति बुद्धः तेष न ज्ञातु रक्षायति धर्मः ।

1) The Tibetan ལྷོ་ལྷོ་ལྷོ་ ལྷོ་ལྷོ་ ལྷོ་ལྷོ་ confirms this curious adverbial form.

2) The MS. has the regular, but here unmetrical, prodelision.

3) °श्यि अचि° MS.

षेभ न ज्ञातु रक्षापति धर्मः ते सद धिष्ठित सर्वज्ञिनेभिर् ।

इत्या[3 b]दिअद्भामूलो गुणविस्तरो ऽनन्तस्तत्रोक्तः । तत्परिसमाप्य संक्षेपतः पुनराह ।

डुर्लभसत्वपृथग्जनकाया । ये इमि अद्विधि ईदृशि धर्मान् ।

ये तु ऋभोपचिताः कृतपुण्यास्ते इमि अद्विधि हेतुबलेन ॥

यो दशनेत्ररजोपमसत्वान्⁽¹⁾ कल्पमुपस्थिहि सर्वमुखेन ।

5

नोत तु तादृशु पुण्यविशेषो यादृश अद्विधतो इमि धर्मान् ॥ इति ।

॥ तथार्यदशधर्मसूत्रे पि देशितं ॥

अद्वा हि परमं यानं येन निर्यान्ति नायकाः ।

तस्माद्बुद्धानुशारित्वं भजेत मतिमान्तरः ॥

अद्वाद्भस्य मनुष्यस्य पुञ्जो धर्मो न रोहति ।

10

वीजानामग्निदग्धानामङ्कुरो रुरितो यथा ॥ इति ।

अत एवार्थललितविस्तरसूत्रे प्रतिवेदितं । अद्वायामानन्दयोगः करणीय इदं तथागतो वि-

ज्ञपयतीति ॥ तथा सिंहुपरिपृच्छायां⁽⁸⁾ अद्भया । ज्ञानमज्ञानं वर्जयतीत्युक्तम् ॥ तदेवं । अद्वा-

मूलं दृढीकृत्य बोधिचित्तं दृढं कर्तव्यं सर्वपुण्यसंग्रहत्वात् तद्यथार्यसिंहुपरिपृच्छायां ।

सिंहेन राजकुमारेण भगवान्पृष्ठः ॥

15

संग्रहः सर्वधर्माणां । कर्मणा केन ज्ञायते ।

प्रियश्च भोति सत्वानां [4 a]यत्र यत्रोपपद्यते ॥

भगवानाह । सर्वसत्वप्रमोक्षाय चित्तं बोधाय नामयेत् ।

एष संग्रह धर्माणां भवते तेन च प्रियः ॥ इति ।

॥ तथार्यगण्डव्यूहसूत्रे पि वर्णितं । बोधिचित्तं हि कुलपुत्र वीजभूतं सर्वबुद्धधर्मा- 20

1) बुद्धान् इति केचित् MS in margine a sec. manu.

2) Nanjio, 23 (9) tr. 386—534 A.D.; 29. tr. 502—557. K. F. p. 215.

3) Nanjio, 23 (37) M. Vyutp. LXV. 70, and K. F. p. 217.

4) *Vijñānām*, Minaev; but the end of the word is illegible in the MS.

णां । नेत्रभूतं सर्वज्ञगच्छुक्तधर्मविरोहणतया । धरणिभूतं सर्वलोकप्रतिशरणतया यावत्पि-
 तृभूतं सर्वबोधिसत्त्वारक्षणतया ॥ पेयालं ॥ वैश्रवणभूतं सर्वदारिद्र्यसंक्लेशनतया । चित्तामणि-
 राजभूतं सर्वार्थसंसाधनतया । भद्रघटभूतं सर्वाभिप्रायपरिपूरणतया । शक्तिभूतं क्लेशशत्रुवि-
 जयाय । धर्मभूतं⁽¹⁾ ⁽²⁾ योनिशो मनस्कारसंक्लेशनतया । खड्गभूतं क्लेशशिरःप्रपातनतया । कुठार-
 5 भूतं दुष्खवृत्तसंक्लेशनतया । प्रहरणभूतं सर्वोपद्रवपरित्राणतया ।⁽³⁾ वडिसभूतं संसारजलचरा-
 भ्युद्धरणतया । वातमण्डलीभूतं सर्वावरणनिवर्णतृणाविकिरणतया । उद्दामभूतं सर्वबोधि-
 सत्त्वर्थाप्रणिधानसंग्रहणतया । चैत्यभूतं सदेवमानुषासुरस्य लोकस्य । इति हि कुलपुत्र
 बोधिचित्तमेभिश्चान्यैश्चाप्रमाणैर्गुणविशेषैः समन्वागतमिति ॥

कथं पुनर्ज्ञायते । पृथग्जनस्यापि बोधिचित्तमुत्पद्यते । न वाञ्छा[4 b]त्रमेतदिति । अ-
 10 नेकसूत्रात्तदर्शनात् ॥ यथा तावदार्यविमलकोर्त्तिनिर्देशे⁽⁵⁾ निर्दिष्टं । सुमेरुसमां सत्कायद-
 ष्टिमुत्पाद्य बोधिचित्तमुत्पद्यते । ततश्च बुद्धधर्मा विरोहन्तीति ॥ रत्नकरणसूत्राच्च⁽⁷⁾ पृथ-
 ग्जनो ऽपि बोधिसत्त्व इति ज्ञायते ॥ । यथोक्तं । तद्यथापि नाम मञ्जुश्रीः अण्डकोषप्रज्ञप्तो
 ऽप कलविङ्कपोतो । असंभिन्नाण्ड अनिष्क्रान्तः कोषात्कलविङ्कहतमेव मुञ्चति ॥ एवमेव
 मञ्जुश्रीः अविद्याण्डकोषप्रज्ञप्तो पि बोधिसत्त्वो । असंभिन्नात्तदष्टिर्निष्क्रान्तस्त्रैधातुकाद्-
 15 ङ्कृतमेव मुञ्चति । यदिदं शून्यतानिमित्ताप्रणिहितमेव ॥

⁽⁸⁾ सर्वधर्मप्रवृत्तिनिर्देशे पि कथितं । जयमतेश्च बोधिसत्त्वस्य पृथिवी विदारमदात् । स
 कालगतो मूढानिरयं प्रापतदिति । स हि शून्यतां नाधिमुक्तवान् शून्यतावादिनि च प्रतिषेधं
 कृतवान् ॥

1) धमचक्र° marg.

2) तंमय MS.

3) More usually बडिश «fish-hook».

4) For the -dd cf. Cambridge MS. Add. 1707 (as described in my Cat. p. 193).

5) Wassiljev, Buddhismus, 152 (164); 222 (243). M. Vyutp. LXV. 15. K. F. p. 256. Nanjio 146, 147, 149. cf. also 144, 145, 181.

6) A passage of considerable length, partly broken away and otherwise not very clear, is added in the margin as an amplification or explanation of these words.

7) Wassiljev, Buddhismus 154 (167). M. Vyutp. LXV. 84. K. F. p. 243, Nanjio, 168, 169. N. is wrong in referring to the Avalokiteśvaragūṇaratnakāraṇ-
 davyūha, which is quite a different work.

8) Nanjio 163, 164; tr. ca. A.D. 400. K. F. p. 256. M. Vyutp. LXV. 37.

॥ नियतानियतावतारमुद्रामूत्रे ऽप्याख्यातं ॥ कतमः पशुरथगतिको बोधिसत्वः । तद्यथा । कश्चित्पुरुषः पञ्चबुद्धेत्त्रपरमाणुरजःसमान् लोकधातून्भिक्रमितुकामः स्यात् । स पशुरथमभिरुह्य मार्गं प्रतिपद्यते स चिरेण दीर्घिणाधना योजनशतं गच्छेत् । स तत्र मकृत्या वातमण्डल्या पश्चात् खलु पु[5 a]नरशीतिं योजनसकृन्नाणि प्रत्याकृष्य प्रत्युदावर्त्येत । तत्किं शक्नुयात्स पुरुषस्तान् लोकधातून् पशुरथेनातिक्रमितुम् । यावदनभिलाप्या- 5 नभिलाप्यैरपि कल्पैरेकमपि लोकधातुमतिक्रमितुम् । आह । नो ह्योदं भगवन् । भगवानाह । एवमेव मञ्जुश्रीः यः कश्चिद्बोधित्तमुत्पाद्य मक्यायानं । न धारयति । न पठति । श्रावकयानीयान् सेवते । तैश्च सार्द्धं संस्तवं करोति । श्रावकयानं च पठति स्वाध्यायति मीमांसते परिबुध्यते ऽर्थाश्च पाठयति यावद्बोधयति । स तेन [ध]न्वप्रज्ञो भवति सोऽनुतरज्ञानमार्गात्प्रत्याकृष्यते प्रत्युदावर्त्यते । यदपि तस्य बोधिसत्वस्य बोधिभावनातः प्रज्ञेन्द्रियं 10 प्रज्ञाचक्षुः तदपि तस्य धन्वीक्रियते प्रतिक्रियते । अयं पशुरथगतिको बोधिसत्व इति ॥

तदेवमेषा शून्यतानधिमुक्तिर्मक्यायानानभिरतिश्चासंपूर्णाधिमुक्तिचित्तचर्यस्यापि प्रायो न संदृश्यते । प्रागेवाधिमात्राधिमुक्तिचर्यस्य बोधिसत्वस्य । स हि रत्नमेघे⁽²⁾ सर्वबालचरितविवर्तिसमतिक्रातः पठते असंब्येयसमाधिधारणीविमोक्षाभिज्ञाविद्याविक्रीदितो । ऽन- 15 त्तधर्मारामरतिनिरामिषापरारक्तकल्पकोट्यनाभोगनिर्विकल्पप्रोतिवेगालोकप्रतिलब्धश्चा- प्रमेयकल्पकोटीनिपुतशतसकृत्परमक्यायानप्रस्थानविचित्रभावनासंपूर्णा-परार्थप्रतिपत्ति-निर्याण-पुण्यज्ञानसंभाराभिनिहाराभिनिर्वृत्तिः पूर्वयोगशतसकृत्समृद्धश्च पठते । [5 b]अथैतन्नैवार्थं । कस्मादन्ये बोधित्तोत्पादका अस्यां भूमौ⁽³⁾ नेष्यन्ते । न चात्रेच्छया किञ्चिद्विशेषचिह्नं नीतार्थं कर्तुं लभ्यते । अधिमात्राधिमुक्तिचर्याधर्मता वचनाच्च गम्यते । पथा मध्यमदुप्रकाराप्यधिमुक्तिचर्या ऽस्त्येवेति ॥ अस्य पुनस्तथागतगन्धमूत्रस्य को ऽभिप्रायो । यदुक्तं । 20

1) Nanjio 131, 132; tr. A.D. 542. K. F. 260.

2) Ratnamegha-sūtra, Nanjio 151, 152; tr. A.D. 503. K. F. 264—265. M. Vyutp. LXV, 12.

3) अधिमुक्तिचर्या भूमौ marg.

4) अभिसमयालङ्कारे उष्मादीनां मृदादिद्वादशोक्तेः marg.; a note will be added to the translation.

5) Nan., 23 (3), 1043 K. F. 214. M. Vyutp. LXV. 30. Tathāgatacintyaguhyānirdeṣa.

कस्य भगवन् बोधिचित्तोत्पादः । आह । यस्य महाराज्ञाध्याशयो ऽविकोपितः । आह । कस्य भगवन् अध्याशयो ऽविकोपितः । आह । यस्य महाराज्ञ मह्काकरुणोत्पादः । आह । कस्य भगवन् मह्काकरुणोत्पादः । आह । यस्य महाराज्ञ सर्वसत्त्वापरित्यागः । आह । कथं भगवन् सत्त्वा अपरित्यक्ता भवन्ति । आह । यदा महाराज्ञात्मसौख्यं परित्यक्तं भवतीति । बोधिचित्तमात्रसत्तुष्टानां करुणाभिलाषसंज्ञनार्थमिदमुक्तं । यथा न ते तथागतशासने प्रव्रजिता येषां नास्ति त्याग इति । एवमिहान्यबोधिचित्तनिन्दा द्रष्टव्या न तु बोधिचित्तमन्यथा नोत्पद्यत एव ॥

यथा दशधर्मकसूत्रे देशितं । इह कुलपुत्र बोधिसत्वो गोत्रस्थः सन्ननुत्पादितबोधिचित्तः तथागतेन वा तथागतश्रावकेण वा संवेद्यमानः संवेद्यमानः समादाप्यमानो ऽनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ [6 a] बोधिचित्तमुत्पादयतीदं प्रथमं कारणं बोधिचित्तोत्पादाय । संबोधेर्वा बोधिचित्तस्य वा वर्णा भाष्यमाणां श्रुत्वानुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तमुत्पादयतीदं द्वितीयं कारणम् । स सत्त्वा- - - नशरणानद्वीपान् दृष्ट्वा कारुण्यचित्तमुपस्थाप्य यावदनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तमुत्पादयतीदं तृतीयं कारणम् बोधिचित्तोत्पादाय । स तथागतस्य सर्वाकारपरिपूर्णातां दृष्ट्वा प्रीतिमुत्पाद्यानुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तमुत्पादयतीदं चतुर्थं कारणमिति । तच्च बोधिचित्तं द्विविधं बोधिप्रणिधिचित्तं च बोधिप्रस्थानचित्तं च । यथार्थगण्डव्यूहसूत्रे भाषितं । दुर्लभाः कुलपुत्र ते सत्त्वाः सर्वलोके ये ऽनुत्तरस्यां सम्यक्संबोधौ चित्तं प्रणिदधति । ततो ऽपि दुर्लभतमास्ते सत्त्वा ये ऽनुत्तरां सम्यक्सम्बोधिमभिसंप्रस्थिता इति । तत्र बोधिप्रणिधिचित्तं । मया बुद्धेन भवितव्यमिति चित्तं प्राणिधानाडुत्पन्नं भवति । श्रूरङ्गमसूत्रे पि । शायोत्पादितस्यापि बोधिचित्तस्य बुद्धवहेतुत्वा-
20 मिधानात् । कः पुनर्वादः किञ्चिदेव कुशलं कृत्वा । यथोक्तं भद्रकाल्पिकसूत्रे । घोषदत्तो नाम

1) निःकृपाणां [न] बोधिचित्तं marg.

2) Nanjio 399, Āraṅgama-samādhī tr. before A.D. 417; Wassiljev, *Buddhis-mus* 175 (191), K. F. 249. M. Vyutp. LXV, 31. Ā—s—nirdeṣa. Translated from the Chinese by Beal, *Catena* pp. 284—369.

3) Nanjio 403. Tr. 300 A.D., K. F. 220—222. cf. J. J. Schmidt, *Ueber die tau-send Buddhas etc.* Mém. Acad. St. Pétersbourg. VI Sér. Sc. pol. hist. phil. II, 41—86.

तथागतो यत्र नत्तराज्ञेन तथागतेन प्रथमं बोधिचित्तमुत्पादितं ताम्बूलपत्रं [6 b] दत्त्वा गो-
पालकभूतेन । एवं त्रिच्युत्प्रदीपो नाम तथागतो यत्र यशसा तथागतेन प्रथमं बोधिचित्तमु-
त्पादितं दशिकां दत्त्वा तन्नवापभूतेन । एवमनत्तप्रभो नाम तथागतो यत्रार्चिष्मता तथा-
गतेन प्रथमं बोधिचित्तमुत्पादितं तृणप्रदीपं दत्त्वा नगरावलम्बकभूतेन । एवं दृढविक्रमो
नाम तथागतो यत्र दुष्प्रदर्षेण तथागतेन प्रथमं बोधिचित्तमुत्पादितं दत्तकाष्ठं दत्त्वा का- 5
ष्ठकारकभूतेनेत्यादि⁽¹⁾ ॥

चर्याविकले ऽपि च बोधिचित्ते नावमन्यता कर्तव्या । तस्याप्यनत्तसंसारमुलप्रसव-
नत्वात् । यथार्थमैत्रेयविमोक्षे वर्णितं । तद्यथापि नाम कुलपुत्र चित्तमपि वज्ररत्नं सर्व-
प्रतिविशिष्टं सुवर्णालंकारमभिभवति । वज्ररत्ननाम च न विज्ञहति । सर्वदारिद्र्यं विनि-
वर्तयति । एवमेव कुलपुत्राशयप्रतिपत्तिभिन्नमपि सर्वज्ञताचित्तोत्पादवज्ररत्नं सर्वश्राव- 10
कप्रत्येकबुद्धगुणसुवर्णालंकारमभिभवति बोधिसत्त्वनाम च न विज्ञहति । सर्वसंसारदारिद्र्यं
विनिवर्तयतीति । इतश्च विनापि चर्या बोधिचित्तमुपकारकमिति ज्ञातव्यं । येनापर⁽²⁾ज्ञा-
ववादकसूत्रे कथितं । यस्माच्च त्वं महाराज बुद्धकृत्यो बुद्धकरणायेः [7 a] । असकः सर्वेषां
सर्वः सर्वथा सर्वं सर्वदा दानपारमितायां शित्तितुं । एवं यावत्प्रज्ञापारमितायां शित्तितुं ।
तस्मात्तर्हि त्वं महाराज एवमेव सम्यक्संबोधिर्दं श्रद्धां त्रि⁽³⁾ - - - - - प्रणिधिं च गच्छन्नपि ति- 15
ष्ठन्नपि निषण्णो ऽपि शयानो ऽपि ज्ञाप्यपि भुञ्जानो ऽपि । पिवन्नपि⁽⁴⁾ । सततसमितमनुस्मर ।
मनसिकुरू भावय । सर्वबुद्धबोधिसत्त्वप्रत्येकबुद्धार्यश्रावकपृथग्जनानामात्मनश्चातीताना-
गतप्रत्युत्पन्नानि सर्वकुशलमूलान्यभिसंतिप्य तुलयित्वा पिण्डयित्वा ऽनुमोदस्वाप्रयानु-
मोदनया यावदाकाशसमतया निर्वाणसमतया ऽनुमोदस्वानुमोद्य च सर्वबुद्धबोधिसत्त्वप्रत्येक-

1) एवं मञ्जुश्री श्रीकीर्तिनाम तथाग° यत्र गुणधनेन तथाग° प्र° बो° उत्पादितं ।
एकमामलकं दत्त्वा वैश्वराजभूतेन marg.

2) Nanjio 248, 249, 250. K. F. 263. M. Vyutp. LXV. 105.

3) The MS. is obliterated. The first letters of *pranidhim* are hardly legible,
but the restoration appears the more certain from the Tib. word used, རྩོམ་པ།.

4) Senart, Mhv. i., p. 422.

बुद्धार्थश्चावकाणां पूजाकर्मणो निर्यातय । निर्यात्य च सर्वसत्वसाधारणानि कुरु । ततः सर्व-
 सत्वानां यावत् सर्वज्ञताप्रतिलम्भाय सर्वबुद्धधर्मपरिपूरणाय दिने दिने त्रैकाल्यमनुत्तरा-
 यां सम्यक्संबोधौ परिणामय एवं खलु त्वं महाराज प्रतिपन्नः सन् राज्यं कारयिष्यसि रा-
 ज्यकृत्यानि च न कारयिष्यसि बोधिसंभारांश्च परिपूरयिष्यस्यीति ॥ अत्रैव चास्य विपाक
 5 उक्तः ' स खलु पुनस्त्वं महाराज तस्य सम्यक्संबोधिचित्तकुशलमूलकर्मणो [7 b] विपा-
 केनानेकशतकृत्वो देवेषूपपन्नोऽभूः । अनेकशतकृत्वो मनुष्येषूपपन्नोऽभूः । सर्वासु च देवमनु-
 ष्योपपत्तिश्चाधिपत्यमेव कारयसि । न च तावत्तत्र महाराज तस्य सम्यक्संबोधिचित्तस्य
 कुशलकर्मण ऊनत्वं वापूर्णत्वं वा प्रज्ञापते । अपि च महाराज एकमपि सम्यक्संबोधि-
 चित्तं सर्वसत्वोत्तारणारम्बणात्⁽¹⁾ सर्वसत्वामोचनारम्बणात् सर्वसत्वसमाश्रानारम्बणात्वा-
 10 त्सर्वसत्वपरिनिर्वाणारम्बणात्वात्प्रमेयासंख्येयकुशलोपचयम् । कः पुनर्वादो य एवं ब-
 हुलीकरोतीति ॥

एतच्च बोधिचित्तं रूपकापदर्शनोत्पन्नं ' तत्र पूर्वावदाने⁽²⁾ पठ्यते ' एवं तावत्प्रणिधिबो-
 धिचित्तं वेदितव्यं । इदं तु वक्तव्यं किमभूमिप्रविष्टस्यापि बोधिसत्वसम्बन्धाधिकारो ऽस्ति
 न वेति । अस्तीति वेदितव्यं आकाशगर्भसूत्रे लाभसत्कारार्थं⁽³⁾ मूलापत्तिश्रवणात् ।
 15 दशभूमिकसूत्रे तु प्रथमायां भूमौ दर्शितं ' न च कश्चित्सत्कार कस्यचित्सकाशात्प्रतिकान्त-
 त्यन्यत्र मयैवैषां सर्वसत्वानां सर्वोपकरणबाहुल्यमुपनामयितव्यमिति । तथा चाह ।
 प्रमुदितार्या⁽⁴⁾ बोधिसत्वभूमौ सुव्यवस्थितो भवत्यचलनयो[8 a] गेति । पुनश्चोक्तं । तथाग-

1) Cf. Pāli ārammaṇa.

2) Not *Pūrnāvad*^o as one would be tempted to conjecture, for the Tib. has
 ལྷོན་ ལྷོན་གསལ་པ་ ལྷོན་པ་. Pūrva is quoted (though not from Buddh. literature) as a
 nom. proprium; but see p. 13, 16. below.

3) Wassiljev, Buddhismus 171 (186); Nanjio 67, 68, 69. cf. also 70. KF.
 p. 270. M. Vyutp. LXV. 18.

4) *आत्मोत्कर्षपरंपरने* marg. The use of a noun from *√pāms* hitherto found in
 Dhātupāṭha only, tends to show these glosses are very early.

5) Wassiljev, Buddhismus 302 (332); 309 (339—340); 324 (354) 327 (358).
 Nanjio 105, 110. cf. also 87, 88 and K. F. 211. Here, apparently, and p. 11, 10
 infra the MS. reads *°bhūmaka*^o.

6) Cf. Rāj. Mitra, Nep. B. L. p. 82.

तवं⁽¹⁾शिनियतो भवति संबोधिपरायण इति । आकाशगर्भसूत्रे वाक् । आवकयानमेवा⁽²⁾स्य न भवति प्रागेव मक्यायानमिति । तथार्यो⁽³⁾ग्र्यपरिपृच्छायां मात्सर्यपर्यवनङ्कस्यापि शिनापदानि प्रज्ञप्तानि । प्रमुदितायां तु पठ्यते । आत्मसंज्ञापगमाच्चास्यात्मस्नेहो न भवति । कुतः । पुनः सर्वोपकरणस्नेह इति । तथा मस्तकादिदानमप्यत्रास्योक्तं ॥

एवमादिसूत्रेषु भूमिप्रविष्टस्यापि शिनाप्रज्ञप्तिर्दृश्यते । यत्र वासामान्येन बोधिसत्व- 5
मधिकृत्योपदेशस्तत्राभ्यासायोग्यतया प्रतिषेधवाक्येन वा ऽदिकर्मिकबोधिसत्वने न शिन्नितव्यं⁽⁴⁾ भवेदेतत् । उभयासंभवे तु सर्वत्र शिन्नितव्यं । तत्राप्येकस्यां शिनायां शिन्ना-
यामशक्तस्येतरशिन्नाभ्यासादानापत्तिः ॥ ⁽⁵⁾आर्यान्तयमसूत्रे ऽप्येवमवोचत् । दानकाले शी-
लोपसंस्कारस्यापेक्षेति विस्तरः । न चात्र⁽⁷⁾ शिथिलेन भवितव्यं न च शेषासु न समुदागच्छति ।
यथाब्रलं यथाभङ्गमानमिति दशभूमिकसूत्रे वचनात् । अयं च संवरः स्त्रीणामपि मृडङ्गेशानां 10
बोध्यभिलाषचित्तानां लभ्यते । उक्तं हि⁽⁹⁾ बोधिसत्वप्राप्तिमोक्षे । चतुर्भिः शारिपुत्र धर्मेः [8 b]
समन्वागताः बोधिसत्वाः सत्यत्रादिना भवन्तीत्यारभ्याह । इह शारिपुत्र कुलपुत्रो वा कु-
लङ्गहिता वा ऽनुत्तरायां सम्यकसंबोधौ चित्तमुत्पाद्यारब्धवीर्यो विक्रति कुशलधर्मपर्येष-
णायेत्यारभ्य सर्व उपदेशः ॥

संवरग्रहणं च बोधिसत्वशिनापदाभ्यासपरमस्य सांवरिकस्यात्तिकात्कर्तव्यं । एवं 15

1) Anusvāra deleted in MS.

2) सत्काराकांक्षणे मुदितायां प्रागेव मक्यायानिवात् आवकयान . . . (letters lost here) marg.

3) °*tathāyogro*° MS., but the Tib. འདམས་སྤྱི་བ་འདུག makes the correction certain. Translated into Chinese before A.D. 220: Nanjio 23 (19), 33, 34. K. F. 216. M. Vyupt. LXV. 72.

4) मस्तकादिदानं marg.

5) अयोग्यतानिषेधयोः marg.

6) Wassiljev, Buddhismus 171; Nanjio 74, 77 (where evidently Aksharamati stands for Akshayamati). A° *nirdeṣa* Wassiljev, Buddhismus 327 sqq (358 sqq) K. F. 256. A° *pariprechā* Nanjio 23 (45). K. F. 218.

7) शीले दूरादागतस्यार्थिनी धर्मदाने समाध्युपेक्षणमत्रोक्तं margin.

8) शिना.

9) K. F. 268. Cf. also Nanjio 1096, 1098.

ह्यस्य शिक्षातिक्रमे तीव्रमपत्राप्यं गुरुत्रिसंवादनभयं चोत्पद्यते । तत्र चानाभोगतः प्रेम-
 गौरवसिद्धिरित्येष सामान्यसंवरधर्मः । अत एव बोधिसत्त्वाः तथागतानां पुरतः शिक्षा-
 णामन्यतमशिक्षानिष्पत्तिकामाः समादानं कुर्वन्ति । तस्य च कल्प्याणमित्रस्याभावे दश-
 दिग्वस्थितबुद्धबोधिसत्त्वाभिमुखीभावभावनया संवरो ग्राह्यः संवरमात्मबलं च तुल्यि-
 5 त्वा । अन्यथा तु सर्वबुद्धबोधिसत्त्वाः सदेवकश्च लोको त्रिसंवादितः स्यात् । ⁽²⁾सद्धर्मस्मृ-
 त्युपस्थानसूत्रे हि किञ्चिन्मात्रं चित्तयित्वाप्यददतः प्रेतगतिरुक्ता प्रतिज्ञातं चाददतो
 नरकगतिः । किं पुनरनुत्तरमर्थमखिलस्य जगतः प्रतिज्ञायासंपादयतः । अत एवोक्तं
 धर्मसंगीति⁽³⁾सूत्रे 'सत्यगुरुकेण कुलपुत्र बोधिसत्त्वेन भवितव्यं । सत्यसंगीतिः कुलपुत्र
 धर्मसंगी⁽⁴⁾तिः' तत्र कुलपुत्र कतमत्सत्यं यद्बोधिसत्त्वो ऽनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तमु-
 10 त्पाद्य तच्चित्तं जीवितहेतोरपि न परित्यजति न सत्त्वेषु विप्रतिपद्यते । इदं बोधिसत्त्वस्य
 सत्यं ॥ यत्पुनर्बोधिसत्त्वो ऽनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तमुत्पाद्य पश्चात्तच्चित्तं परित्यजति
 सत्त्वेषु विप्रतिपद्यते ऽयं बोधिसत्त्वस्य प्रतिकृष्टो मृषावाद इति । ⁽⁴⁾आर्यसागरमति⁽⁴⁾सूत्रे पि
 देशितं । स्याद्यथापि नाम सागरमते राजा वा राजमात्रो वा सर्वे नागरकं जनं श्यो
 भक्तेनोपनिमह्योपेक्षको भवेन्नान्नपानं समुदानयेत्सत्यं सर्वजनकायं विसंवादयेत् । तत्र
 15 ते ऽन्नपानभोजनमलभमाना उच्चगर्भः⁽⁵⁾ प्रक्रामेयुः । एवमेव सागरमते यो बोधिसत्त्वः सर्व-
 सत्वानाश्चास्यातीर्णतारणायामुक्तमोचनायानाश्चस्ताश्चासनाय यावन्न बाहुश्रुत्ये ऽभियोगं
 करोति नापि ततो ऽन्येषु बोधिपक्ष्यकुशलमूलेषु धर्मेषु । अयं बोधिसत्त्वो विसंवादयति

1) MS. °चाक°

2) Nanjio 679, 804. (Capp. 3, 4 deal with *naraka* and the *pretas*); translated A.D. 539. K. F. 274—275.

3) M. Vyutp. LXV. 21. Translated A.D. 515, Nanjio 426. K. F. 266. Wassiljev, Buddhismus 327 (358).

4) The Tib. & Ch. lists (K. F. 253. Nanjio 976) know only *Sāgaramati* - *paripricchā*. The «Sūtra» of our text is preserved in the Tib. མྱོད (11. a. 6).

5) Compare *Ashtasāhasrikā - prajñāpāramitā*, p. 232, l. 12; 388 l. 19 and the Tibetan equivalent (11. b. 1) རྩུ་ཇི. The meaning «scoff, sneer» is just what the

passage requires and is confirmed by the cognate forms such as Hindi *cagh*: also *cachinnor* and $\alpha\chi\acute{\alpha}\zeta\omega$. This passage should be added in confirmation of Jāschke's remarks s. v. (p. 358).

सदेवकं लोकं । एवं च तं पूर्वबुद्धदर्शिन्यो देवता उच्चगतिं विवाद्यति । दुर्लभास्ते
 यज्ञस्वामिनो ये मह्यपज्ञं प्रतिज्ञायोत्तारयन्ति । तस्मात्तर्हि सागरमते न सा बोधिसत्त्वेन
 वाग्भाषितव्या यया सदेवमानु[9 b]षामुरं लोकं विसंवादयेत् ॥ पुनरपरं सागरमते
 बोधिसत्त्वः केनचिदेवाधोष्टो भवति धर्मस्यार्थकरणेषु । तत्र बोधिसत्त्वेन वाग्भाषि-
 ता भवति यावदात्मपरित्यागो ऽपि बोधिसत्त्वेन कर्तव्यो भवेत्तत्र न पुनः स सत्वो 5
 विसंवादयितव्य इति । तस्मात्स्वबलानुद्गपेणैकमपि कुशलमूलं समादाय रक्षितव्यं ।
 यथोक्तमार्यान्तितिर्गर्भसूत्रे । एभिर्दशभिः कुशलैः कर्मपथैर्बुद्धत्वं⁽²⁾ । न पुनर्यो ऽत्तश एकमपि
 यावज्जीवं कुशलं कर्मपथं न रक्षति अथ च पुनरेवं वदति । अहं महायानिको
 ऽहं चानुत्तरां सम्यक्संबोधिं पर्येषामोति । स पुद्गलः परमकुहको महामृषावादिकः सर्वेषां
 बुद्धानां भगवतां पुरतो विसंवादको लोकस्योच्छेदवादी समूहः कालं कुरुते विनिपातगा- 10
 मो भवतीति । यावत्कालं च शक्नोति तावत्कालं कुशलं समादाय वर्तितव्यं ॥

एतच्च भैषज्यगृह्वैदूर्यप्रभसूत्रे द्रष्टव्यं । यस्तु महासत्त्व एवं श्रुत्वापि बोधिसत्त्वचर्या-
 दुष्करतामपि प्रज्ञयावगाह्योत्सह्यत एव सकलदुःखितजनपरित्राणधुरमवबोद्धुं तेन वन्द-
 नपूजनपापदेशन-पुण्यानुमोदन-बुद्धाध्येषण-याचन-बोधिपरिणामनं कृत्वा कल्याणामित्र-
 मभ्येत्य तं⁽⁴⁾ [10 a] दुक्तानुवादेन स्वयं वा वक्तव्यं । समन्वाहराचार्याहमेवं नामेत्युक्त्वा । यथा- 15
 यमञ्जुश्रीबुद्धलेत्रगुणव्यूहलङ्कारसूत्रे भगवता मञ्जुश्रिया पूर्वजन्मावदाने चर्येपितं बोधि-
 चिन्तमुत्पादितं तथोत्पादयितव्यं । एवं हि तेनोक्तं ॥

यावतो प्रथमा कोटिः संसारस्यान्तवर्जिता ।

तावत्सत्त्वहितार्थाय चरिष्याम्यमितां चरिम्⁽⁶⁾ ॥

1) Wassiljev, Buddhismus 170—171 (185—186); K. F. 266—267 and Nanjio 64, 65 (before A.D. 439), where the title is *Daçacakrakshatigarbha*.

2) Here must be supplied in sense at least, if no actual words have fallen out, some such words as: *bodhisattvah prāpnuyāt*; the Tib. has མངས་ཀྱིས་སྲུ་འགྲུང་.

3) Nanjio, 171 (tr. A.D. 650) 170, 172 cf. 167. M. Vyutp. LXV. 80.

4) These letters are quite uncertain.

5) Nanjio, 23 (15, 46), 31. Tr. by Dharmāraksha (fl. A.D. 300) & twice later. K. F. 215. M. Vyutp. LXV. 56.

6) चरि (fem.) = चर्या not in lexx. in this sense or gender.

- उत्पादयाम संबोधी चित्तं नाथस्य संमुखम् ।
 निमन्त्रये जगत्सर्वं दारिद्र्यान्मोचितास्मि तत् ॥
 व्यापादखिलचित्तं वा ईर्ष्यामात्सर्यमेव वा ।
 अद्यापि न करिष्यामि बोधिं प्राप्स्यामि यावता ।
 5 ब्रह्मचर्यं चरिष्यामि कामास्त्यदयामि पापकान् ॥
 बुद्धानामनुशिक्षिष्ये शीलसंवरसंयमे ।
 नाहं त्वरितद्वेषेण बोधिं प्राप्तुमिहोत्सहे ॥
 (1) परात्तकोटं स्यास्यामि सत्वस्यैकस्य कारणात् ।
 नेत्रं विशोधयिष्यामि अग्रमेयमचित्तिपम् ॥
 10 नामधेयं करिष्यामि दश दिन्तु च विश्रुतं ।
 कायवाक्कर्मणी चाहं शोधयिष्यामि सर्वशः ॥
 शोधयिष्ये मनस्कर्म कर्म कर्तास्मि नाश्रुभम् । इति ॥

- न चात्र सार्वकालिकात्संवरग्रहणाञ्जन्मात्तरापत्तिशङ्का कर्तव्या ऽत्रैव सूत्रे ऽतो-
 भ्यप्रणिधानानुज्ञानादेवं क्लृप्तं । यथा तेनात्तोभ्येण तथागतेन पूर्वं बोधिसत्वभू[10 b]तेनैवं
 15 वाग्भाषिता । विसंवादिता मे बुद्धा भगवतो भवेयुर्यदि सर्वस्यां ज्ञातौ न प्रव्रजेयमिति ।
 एका ज्ञातिः प्रयत्नेन संशोध्या विबुधात्मना । अन्यास्तु ज्ञातोराबोधेः सैव संशोधयिष्यती-
 त्युक्तेः ॥ ॥ एवं शारिपुत्र बोधिसत्वेनात्तोभ्यस्य तथागतस्यानुशिक्षितव्यं । एवं शिस्तमाणः
 शारिपुत्र बोधिसत्वो मन्दासत्वः सर्वस्यां ज्ञातौ प्रव्रजत्युत्पादाद्वा तथागतानामनुत्पादाद्वा
 ऽवश्यं गृह्णावासान्निष्क्रामति । तत्कस्य हेतोः । परमो ह्ययं शारिपुत्र लाभो यदुत गृह्णा-
 20 वासान्निष्क्रमणमिति । यावत् । भार्यापुत्रडुहितृत्तुक्षा चास्य न भवतीति । यथा जन्मात्त-
 रेव्यं दोषो न भवति तथात्रैव वक्ष्यमाणमित्यास्तां तावदेतत् ॥

1) अपरा^० MS. Both परात्त and अपरात्त occur = «death», the latter form therefore being unmetric may be rejected.

तदेवं समाप्तसंवरस्य सामान्यमापत्तिलक्षणमुच्यते । येनापत्तिलक्षणो न युक्तं वस्तु स्वयमप्युत्प्रेक्ष्य परिच्छेदेन चापत्तिप्रतिद्वयकेष्वनापत्तिप्रतिद्वयकेषु च संमुच्यते । बोधिसत्त्वः सर्वसत्त्वानां वर्तमानानागतसर्वदुष्खदौर्मनस्योपशमाय वर्तमानानागतसुखसौमनस्योत्पादाय च निःशाब्धतः कायवाङ्मनःपराक्रमैः प्रयत्नं करोति । यदि तु [त]त्प्रत्ययसामग्रीं नान्वेषते तदन्तरायप्रतिकाराय न घटते अल्पदुष्खदौर्मनस्यं बहुदुष्खदौर्मनस्यप्रति- 5 कारभूतं नोत्पादयति । महार्थसिद्ध्यर्थं चाल्पार्यकानि न करोति तन्नामप्युपेक्षते । सापत्तिको भवति । संक्षेपतो⁽¹⁾ऽनापत्तिः स्वशक्त्यविषयेषु कार्येषु तत्र निष्फलतया शिद्व्याप्रज्ञस्यभावात् । प्रकृतिभावव्यतया त्वन्यद्गृह्यत एव । यत्र स्वशक्त्यगोचरे पि त्यागसामर्थ्यादापत्तिः स्यात्तत्र चिन्त्यं । सामान्यपापदेशना न — वात्तु ततो मुक्तः ॥ एतत्समाप्ततो बोधिसत्त्वशि- 10 क्षाशरीरं । विस्तरतस्त्वप्रमाणकल्पापर्यवसाननिर्देशं । अथवा संक्षेपतो द्वे बोधिसत्त्वस्याप- तो । यथा शक्तियुक्तायुक्तमसमीक्ष्यारभते । निवृत्तः समो[त्त] [11 a]ते सापत्तिको भवति । निवृत्त्य यथार्हमतिक्रामत्यक्षयशयणशालासेनापि चोदितः सापत्तिको भवति । कुतः ॥

एतदध्याशयसंचोदनसूत्रे वचनात् । अपि तु मैत्रेय चतुर्भिः कार्ष्णैः प्रतिभानं सर्वबुद्धभा- 15 षि ----- मिः । इह मैत्रेय प्रतिभानं सत्योपसंस्कृतं भवति । नासत्योपसंस्कृतं धर्मोपसं- कृतं भवति नाधर्मोपसंस्कृतं । क्लेशकृषकं भवति न क्लेशविवर्द्धकं । निर्वाणगुणानुसंशसन्द- र्शकं भवति न संसार [गुणा]नुसंशसन्दर्शकं । एभिश्चतुर्भिः पेयालं । यस्य कस्यचिन्मैत्रेय एभि- 20 श्चतुर्भिः कार्ष्णैः प्रतिभानं प्रतिभाति प्रतिभास्यति वा । तत्र श्रद्धैः कुलपुत्रैः कुलडुहि- तृभिर्वा बुद्धसंज्ञोत्पादयितव्या शास्त्रसंज्ञां कृत्वा । स धर्मः श्रोतव्यः । तत्कस्य हेतोः । यत्किञ्चिन्मैत्रेय सुभाषितं सर्वं तद्बुद्धभाषितं । तत्र मैत्रेय य इमानि प्रतिभानानि प्रतिक्षिपे- न्नैतानि बुद्धभाषितानीति । तेषु चागौरवमुत्पादयेत्पुद्गलविद्वेषेण तेन सर्वबुद्धभाषितं 20 प्रतिभानं प्रतिक्षिप्तं भवति । धर्मं प्रतिक्षिप्य धर्मव्यसनसंवर्तनीयेन कर्मणा ऽपायगामी भवति ॥

1) °पगो MS.

2) K. F. 216.

3) °न्त्यो MS.

यः पुनरेतदभ्यासार्थं व्युत्पादितमिच्छति⁽¹⁾ तेनात्र शिक्षासमुच्चये तावच्चर्यामुखमात्रशि-
 क्षणार्थमभियोगः करणीयः शिक्षारम्भस्यैव महाफलत्वात् । यथोक्तं प्रशान्तिविनिश्चयप्रतिष्ठा-
 र्थमूत्रे । यश्च मञ्जुश्रीर्बोधिसत्वो गङ्गानदीवालिकासमेभ्यो बुद्धेभ्यः प्रत्येकं सर्वेभ्यो गंगा-
 नदीवालिकासमानि बुद्धनेत्राणि वशिराज्ञमहामणिर्त्नप्रतिपूर्णानि कृत्वा दद्यादेवं ददङ्ग-
 5 गङ्गानदीवालिकासमान् कल्पान् दानं दद्याद् । यो वा ऽन्यो मञ्जुश्रीर्बोधिसत्व इमानेवंद्रपान्ध-
 र्मान् श्रुत्वा एकात्नेन ग[11 b]त्वा चित्तेनाभिनिरूपयेदिमेष्वेवंद्रपेषु धर्मेषु शिक्षिष्यामोति ।
 सो ऽशिक्षितोऽपि मञ्जुश्रीर्बोधिसत्वो ऽस्यां शिक्ष्यायां कुन्दिको वततरुं⁽⁸⁾ पुण्यं प्रसवति । न
 त्वेव तद्दानमयं पुण्यक्रियावस्त्विति । तस्मादेवमनुशंसदर्शिना बोधिसत्वेन न कथंचिन्नव-
 र्त्तितव्यं । यथात्रैवाह । तत्र मञ्जुश्रीर्ये त्रिसाहस्रमहासाहस्रलोकधातुपरमाणुराज्ञःसमाः
 10 सत्वास्तेषामेकैकः सत्वो राज्ञा भवेन्नम्बूढापाधिपतिस्ते सर्व एव घोषयेयुः । यो महापानमुद्ग-
 ह्नीष्यति धारयिष्यति वाचयिष्यति पर्यवाप्स्यति प्रवर्तयिष्यति तस्य नखक्रेनमासं
 पञ्चपलिकेन दिवसेनावतारयिष्यामः तं चैतेनापक्रमेण जीविताद्यपरोपयिष्याम इति ।
 सचेन्मञ्जुश्रीर्बोधिसत्व एवमुच्यमाने नो त्रस्यति न मंत्रासमाप्स्यते ऽनृश एकचित्तोत्पादे-
 नापि न बिभेति न त्रिषोदति न विचिकित्सते । उत्तरि च सङ्घर्मपरिग्रहार्थमभिगुह्यते
 15 पाठस्वाध्यायाभिमुक्तो विहरति । अयं मञ्जुश्रीर्बोधिसत्वश्चित्तप्रूरु दानप्रूरुः शीलप्रूरुः
 क्षान्तिप्रूरुः वीर्यप्रूरुः ध्यानप्रूरुः प्रज्ञाप्रूरुः समाधिप्रूरुः इति वक्तव्यः ॥ सचेन्मञ्जुश्रीर्बोधि-
 सत्वः तेषां बधकपुरुषाणां न कुप्यति न रूष्यति न खिल दोषचित्तमुत्पादयति । स मञ्जु-
 श्रीर्बोधिसत्वो ब्रह्मसम इन्द्रसमो ऽक्रम्य इति ॥

इतश्चाद्यकाले शिक्षादरो महाफलविपाकः । तथा हि चन्द्रप्रदीपमूत्रे ।

1) *Vyutpādām* MS.

2) Nanjio 522, tr. A.D. 663 by Hiouen Thsang. K. F. 249. M. Vyutp. LXV. 52 (P. — *nirdeṣah*).

3) These words are of course corrupt. If I rightly understand the correspond-
 ing Tibetan འཇོན་ལྷན་ཆེས་མང་དུ་སྐྱེད་དེ (14. a. 6), some form like *adhika-*
taram (cf. Pali) must be replaced.

(1) बुद्धान कोटीनपुतानुपस्थिते । दत्तेन पानेन प्रसन्नचित्तः ।

कृत्रैः पताकाभि च दीपमालैः । कल्पान कोट्यो यथ गङ्गा[12 a]वालिकाः ॥

यश्चैव सद्धर्मे प्रलुब्धमाने । निरुद्ध्यमाने सुगतस्य शासने ।

रात्रिं दिवं एक चरेय शिनाम् । इदन्ततः पुण्यविशिष्ट भोति ॥

तस्मात्कर्तव्यो ऽत्रादरः ॥ उक्तानि च सूत्रान्तेषु बोधिसत्त्वशिनापदानि । यथोक्तमार्यरत्न- 5
मेधे । कथं च कुलपुत्र बोधिसत्त्वा बोधिसत्त्वशिनासवरसंवृता भवन्ति । इह बोधिसत्त्वः
एवं विचारयति । न प्रातिमोक्षसंवरमात्रकेण मया शक्यमनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसं-
बोद्धुं । किं तर्हि यानीमानि तथागतेन तेषु तेषु सूत्रान्तेषु बोधिसत्त्वसमुदाचारा । बोधिस-
त्त्वशिनापदानि प्रज्ञप्तानि तेषु तेषु मया शिन्नितव्यमिति विस्तरः । तस्माद्स्मद्धिधेन मन्द-
बुद्धिना डुर्विज्ञेयो विस्तरोक्तत्वाद्बोधिसत्त्वस्य संवरः । ततः किं युक्तं ॥ मर्मस्थानान्यतो 10
विद्याद्येनानापत्तिको भवेत् ॥ कतमानि च तानि मर्मस्थानानि यानि हि सूत्रान्तेषु महा-
यानाभिरुतानामर्थायोक्तानि ॥ यदुत ।

घातमभावस्य भोगानां त्र्यधवृत्तेः शुभस्य च ।

उत्सर्गः सर्वसत्त्वेभ्यस्तद्गता शुद्धिवर्द्धनम् ॥

एष बोधिसत्त्वसंवरसंग्रहः । यत्र बोधिसत्त्वानाम-यासविश्रामे ऽप्यापत्तयो व्यवस्थाप्यन्ते ॥ 15

यथोक्तं बोधिसत्त्वप्रातिमोक्षे । यो बोधिसत्त्वेन मार्गः परिगृहीतः सर्वसत्त्वानां कृतेन
डुष्णम् [य]गामी । सचेद्बोधिसत्त्वस्य तं मार्गं परिगृह्यावस्थितस्यापि कल्पकोटिरत्ययेनैकं
सुखचित्तमुत्पद्येतात्तशो निषद्य चित्तमपि । तत्र बोधिसत्त्वेनैवं चित्तमुत्पादयितव्यं सर्वस-
त्त्वानामात्ययिकं परिगृह्यैतदपि मे वर्जयन्निषीदानीति । परिगृह्यैतम् । [12 b]पि मञ्जुश्री-
राह ॥ पञ्चेमानि देवपुत्रानत्तर्याणि यैरानत्तर्यैः समन्वागता बोधिसत्त्वाः त्तिप्रमनुत्तरासम्य- 20
क्संबोधिमभिसंबुध्यते । कतमानि पञ्च । यदा देवपुत्र बोधिसत्त्वो ऽध्याशपत्यनुत्तरायां सम्य-

1) Metre Upajāti, cf. Colebrooke Misc. Ess. 2 ii. 94. For °dharmē cf. Senart on Mhv. i. 43. 8.

2) °dyā MS.

3) Four or five syllables wrongly restored a sec. manu. The Tib. (15. b. 1) makes Mañjuśrī quote from a work on Vinaya.

कसंबोधौ चित्तमुत्पाद्य नात्तरा अक्कप्रत्येकबुद्धभूमौ चित्तमुत्पादयतीदं देवपुत्र प्रथममान
 त्तयं । सर्वस्वपरित्यागितायां चित्तमुत्पाद्य नात्तरा मात्सर्पचित्तेन सार्द्धं स न्यसतीदं देवपुत्र
 द्वितीयमानत्तर्यम् । सर्वसत्त्वा मया त्वात्तव्या इत्येवं चित्तमुत्पाद्य नात्तरा सीदतीदं देवपुत्र
 तृतीयमानत्तर्यम् । अनुत्पन्नानिरुद्धान्सर्वधर्मानवभोत्स्य इत्येवं चित्तमुत्पाद्य नात्तरा दृष्टि-
 5 गतेषु प्रपततीदं देवपुत्र चतुर्थमानत्तर्यम् । एकक्षणसमायुक्तया प्रज्ञया सर्वधर्मानवभोत्स्य
 इत्येवं चित्तमुत्पाद्य नात्तरा तिष्ठति न विष्ठीवति ⁽¹⁾ अप्राप्तायां सर्वज्ञतायामिदं देवपुत्र पञ्च-
 ममानत्तर्यमिति ॥

तस्मादेवमात्मभावभोगपुण्यानामविरतमुत्सर्गर्त्नाश्रुद्धिवृद्धयो यथायोगं भावनी-
 याः ॥ तत्र तावडुत्सर्गार्थं परिग्रहदोषभावनानाद्वारेण वैराग्यमुत्पादयेत् त्यागानुशांशश्च

10 भावयेत् । यथा तावच्चन्द्रप्रदीपमूत्रे ।

षध्यवसिता ये बालाः काये ऽस्मिन्पूतिके सम्यग्⁽²⁾ ।

जीविते चञ्चले ऽवश्ये मायास्वप्ननिभोपमे ॥

अतिरौद्राणि कर्माणि कृत्वा मोहवशानुगाः ।

ते यान्ति नरकान् घोरान् मृत्युयानगताबुधा । इति ॥

15 तथान्तमुखनिर्कारधारणया⁽³⁾ [13]⁽⁴⁾ मप्युक्तं ॥ ये केचित् सत्त्वा न भवन्ति विग्रहाः परिग्रह-
 स्तत्र निदानमूलम् । तस्मात्त्यजेद्यत्र भवेत् तृष्णा । उत्सृष्टतृष्णस्य हि धारणी भवेत् ॥
 बोधिसत्त्वप्राप्तिमोक्षे कथितं । पुनरपरं शारिपुत्र बोधिसत्त्वः सर्वधर्मेषु परकीयसंज्ञामुत्पाद-
 यति । न कञ्चिद्भावमुपादत्ते । तत्कस्य हेतोः । उपादानं हि भयमिति ॥ आर्योद्ग्रहत्तपरिपृ-

1) *Vishṭhihati* MS. The Tib. has མི་གཞོན་པ་ «does not pause», which would suggest some form like *visṭabhyate*.

2) The metre requires some word like *sadā*.

3) The Tib. title of this work is the same as that of a work in the «Kanjur», but there, as usually in the Chinese, translated Anautamukha-sādha-dh^o (K.F. 250). In some of the Chinese versions the title corresponds with that in the text (Nanjio, 357, 358).

4) The leaf of the archetype numbered 13 is now lost.

च्छायामप्याह । यदत्तं तत्र भूयो रत्नितव्यं । यद्गृहे तद्गत्नितव्यं । यदत्तं तत्तृज्ञानपाय । यद्गृहे
 तत्तृज्ञानवर्द्धनं । यदत्तं तदपरिग्रहं यद्गृहे तत्सपरिग्रहं । यदत्तं तदभयं यद्गृहे तत्सभयम् ।
 यदत्तं तद्विधिमार्गोपस्तम्भाय । यद्गृहे तन्मारोपस्तम्भाय । यदत्तं तदक्षयम् । यद्गृहे तत्क्षयि ।
 यदत्तं ततः सुखम् यद्गृहे तदारभ्य दुःखं । यदत्तं तत्क्लेश्रोत्सर्गाय । यद्गृहे तत्क्लेशवर्द्धनम् ।
 यदत्तं तन्महोभोगतायै । यद्गृहे न तन्महोभोगतायै । यदत्तं तत्सत्पुरुषकर्म । यद्गृहे तत्का- 5
 पुरुषकर्म । यदत्तं तत्सत्पुरुषचित्तग्रहणाय । यद्गृहे तत्कापुरुषचित्तग्रहणाय । यदत्तं
 तत्सर्वबुद्धप्रशस्तं । यद्गृहे तद्बालजनप्रशस्तम् ॥

यावत्सचेत्पुनरस्य पुत्रे ऽतिरिक्ततरं प्रेमोत्पद्यते— तथा ऽन्येषु सत्त्वेषु तेन तिसृभिः
 परिभाषणाभिः स्वचित्तं परिभाषितव्यं । कतमाभिस्तिस्मृभिः । सम्यक्[प्र]युक्तस्य समचित्तस्य
 बोधिसत्त्वस्य बोधिर्न विषमचित्तस्य बोधिर्न मिथ्याप्रयुक्तस्य । अनानात्वचारिणो बोधिस- 10
 त्वस्य बोधिर्न नानात्वचारिणः । आभिस्तिस्मृभिः परिभाषणाभिः स्वचित्तं परिभाष्य --
 न्यत्रे⁽¹⁾ (?) ऽमित्रसंज्ञोत्पादयितव्या ऽमित्रं ह्येतन्मम । न मैत्रं । यो ऽह्मस्यार्थाय बुद्धप्रज्ञता -
 शिनाया उद्दुरताद्बला ऽस्मिन् पुत्रे ऽतिरिक्ततरं प्रेमोत्पादयामि । न तथान्येषु सत्त्वेषु ।
 तेन तथा तथा चित्तमुत्पादयितव्यं यथा यथास्य सर्वसत्त्वेषु पुत्रप्रेमानुगता मैत्र्युत्पद्यते । आ-
 त्मत्तेमानु — मैत्र्युत्पद्यते । एवं चानेन योनिशः प्रत्यवेत्नितव्यं । धन्यत एष आगत । ध- 15
 न्यतो ऽहं । सर्वसत्त्वा अपि मम पुत्रा अभूवन् । अहं च सर्वसत्त्वानां पुत्रो ऽभूवम् । नेह संवि-
 द्यते काश्चित्कस्यचि — परो वा । यावदेवं हि गृह्णते । गृह्णिणा बोधिसत्त्वेन न क-
 स्मिंश्चिद्वस्तुनि ममत्वं परिग्रहो वा कर्तव्यः । नाध्यवसानं । न नियतिः न तृज्ञानुशयः
 कर्तव्यः । सचेत्पुष्पगृह्णते गृह्णिणं बोधिसत्त्वं याचनक उपसंक्रम्य किञ्चिदेव वस्तु याचेत् ।
 सचेदस्य वस्त्वपरित्यक्तं भवेत् । नैवं चित्तं निध्यापयितव्यं⁽²⁾ । यद्यहमेतद्वस्तु परित्यजेयं 20
 यदि वा न परित्यजेयमवश्यं ममैतेन वस्तुना विनाभावो भविष्यति । अकामकेन मरणमुप

1) पुत्रे (?) cf. infra.

2) °*dhyap*° in the transcript.

गत्तव्यं भविष्यति । एतच्च वस्तु मां त्यक्त्याति अहं चैनं त्यक्त्यामि । एतच्च वस्तु परित्य-
 व्याहं घ्रातसारः कालं करिष्यामि एतच्च परित्यक्तं न मे मरणकाले चित्तं पर्यादाय
 स्थास्यति । एतच्च मे मरणकाले प्रीतिं प्रामोद्यमविप्रतिसारितां च ज्ञनयिष्यति । सचेत्यु-
 नरेवमपि समन्वाहृन् शक्नुयात्तद्वस्तु परित्यक्तुम् । तेन स याचनकश्चतसृभिः संज्ञप्तिभिः
 5 संज्ञपयितव्यः । कतमाभिश्चतसृभिः । दुर्बलस्तावदस्म्यपरिपक्वकुशलमूलः । आदिकर्मि-
 को मन्त्रायाने । न चित्तस्य वशी परित्यागाय । सोपादानदृष्टिको ऽस्मि । अहंकारममका-
 र[14 a]स्थितः । तमस्व सत्पुरुष । मा परिताप्सीस्तथाहं करिष्यामि तथा प्रतिपत्स्ये ।
 तथा वीर्यमारप्स्ये । यथैनं च तवाभिप्रायं परिपूरयिष्यामि सर्वसत्वानां चेति । एवं खलु
 गृह्यते । तेन याचनकः संज्ञपयितव्यः । एतच्च संज्ञपनमुपरि दोषपरिहारायोक्तं । मा भूदो-
 10 धिसत्वस्य तत्राप्रसादो बोधिसत्त्वे वा याचनकस्येति । न तु मात्सर्यमेवं अनवद्यं भवति
 कुत्सितं चेदं भगवता बोधिसत्वानां ॥

यथाह बोधिसत्वप्रतिमोत्ते । चत्वार इमे शारिपुत्र धर्मा बोधिसत्वानां न संवि-
 द्यन्ते । कतमे चत्वारः । शायां बोधिसत्वानां न संविद्यते । मात्सर्यं बोधिसत्वानां न
 संविद्यते । ईर्ष्याविश्रुन्यं बोधिसत्वानां न संविद्यते । नाहं शक्तो ऽनुत्तरां सम्यक्सं-
 15 बोधिमभिसंबोद्धुमिति । लीनं चित्तं बोधिसत्वानां न संविद्यते । यस्येमे शारिपुत्र चत्वारो
 धर्माः संविद्यन्ते स पण्डितैर्ज्ञातव्यः । कुक्को वतायं । लपको वतायं । नष्टधर्मो
 वतायं । संक्लेशधर्मो वतायं लोकामिषगुरूको वतायं भक्तचोडकपरमो वतायमिति ।
 तथा चित्तप्रूराः खलु पुनः शारिपुत्र बोधिसत्त्वा भवन्ति । यावत्स्वकृस्तपरित्यागो भवति
 पादपरित्यागो । नासापरित्यागो । शीर्षपरित्यागो । अङ्गप्रत्यङ्गपरित्यागो । पुत्रपरि-
 20 त्यागो । दुहितृपरित्यागो । भार्यापरित्यागो । रतिपरित्यागो । परिवारपरित्यागो ।
 चित्तपरित्यागो । सुखपरित्यागो । गृहपरित्यागो । वस्तुपरित्यागो । देशपरित्यागो रत्न-
 परित्यागो । सर्वस्वपरित्यागोति ॥

1) °tāpsis MS.

एवं नारायणपरिपृच्छायामप्युक्तं । न तद्वस्तुपादातव्यं यस्मिन् [14 b] वस्तुनि नास्य
 त्यागचित्तमुत्पद्यते । न त्यागबुद्धिः क्रमेत । न स परिग्रहः परिग्रहीतव्यो यस्मिन् परिग्रहे
 नोत्सर्जनचित्तमुत्पादयेन् न स परिवार उपादातव्यो यस्मिन् याचनैकर्याच्यमानस्य परिग्रह-
 बुद्धिरुत्पद्यते । न तद्वाच्यमुपादातव्यं न ते भोगा न तद्गन्तव्यमुपादातव्यं यावन्न तत्किञ्चिद्वस्तु-
 पादातव्यं । यस्मिन् वस्तुनि बोधिसत्त्वस्यापरित्यागबुद्धिरुत्पद्यते ॥ अपि तु खलु पुनः कु- 5
 लपुत्र बोधिसत्त्वेन मद्वासत्वेनैत्रं चित्तमुत्पादयितव्यं । अयं ममात्मभावः सर्वसत्त्वेभ्यः परि-
 त्यक्तः उत्सृष्टः । प्रागेव बाह्यानि वस्तूनि यस्य यस्य सत्त्वस्य येन येन पद्यत्कार्यं भविष्य-
 ति तस्मै तस्मै तद्दास्यामि सत्संविद्यमानं कृस्तं कृस्तार्थिकेभ्यो दास्यामि पादं पादार्थि-
 केभ्यो नेत्रं नेत्रार्थिकेभ्यो दास्यामि । मांसं मांसार्थिकेभ्यः शोणितं शोणितार्थिकेभ्यो मज्जानं
 मज्जाार्थिकेभ्यो ऽङ्गप्रत्यङ्गान्यङ्गप्रत्यङ्गार्थिकेभ्यः शिरः शिरोार्थिकेभ्यः परित्यक्ष्यामि । 10
 कः पुनर्वादी बाह्येषु वस्तुषु यदुत धनधान्यजातद्वपरजतरत्नाभरणकृयगजरथवाहनया-
 मनगरनिगमजनपदराष्ट्रराजधानीपत्तनदासीदासकर्मकरपौरुषेयपुत्रदुहितृपरिवारेषु । अ-
 पि तु खलु पुनर्यस्य यस्य येन येन पद्यत्कार्यं भविष्यति तस्मै तस्मै सत्त्वाय तत्तदेयं सं-
 विद्यमानं दास्यामि । अशोचन्नविप्रतिसारी अविपाकप्रतिक्राङ्गी परित्यक्ष्यामि । अनपे-
 क्षो दास्यामि सत्त्वानुग्रहाय सत्त्वकारुण्येन सत्त्वानुकम्पया तेषामेव सत्त्वानां संग्रहाय । यथा 15
 मे ऽमी सत्त्वाः सं [15 a] गृहीता बोधिप्राप्तस्य धर्मज्ञानकाः स्युरिति । पेयालं ॥

तद्यथापि नाम कुलपुत्र भैषज्यवृक्षस्य मूलतो वा द्रियमाणस्य गण्डतः शाखातः
 लक्तः पत्रतो वा द्रियमाणस्य पुष्पतः फलतः सारतो वा द्रियमाणस्य नैवं
 भवति विकल्पो । मूलतो मे द्रियते यावत्सारतो मे द्रियत इति ॥ अपि तु खलु
 पुनरविकल्प एव क्लेशमध्योत्कृष्टानां सत्त्वानां व्याधीनपनयति । एवमेव कुलपुत्र बो- 20
 धिसत्त्वेन मद्वासत्वेनास्मिंश्चातुर्महाभौतिके आत्मभावे भैषज्यसंज्ञोत्पादयितव्या येषां येषां
 सत्त्वानां येन येनार्थः तत्तदेव मे कर्तुं कृस्तं कृस्तार्थिनः पादं पादार्थिन इति पूर्ववत् ॥

आर्यान्तयमतिमुत्रे ऽपि देशितं । अयमेव मया कायः सर्वसत्त्वानां किंकरणीयेषु ज्ञापयितव्यः ।
 तद्यथापि नामेमानि बाह्यानि चत्वारि मद्भातानि पृथिवीधातुरब्धातुस्तेजोधातुर्वायुधातुश्च

नानासुखैर्नानापर्वयैर्नानारम्बणैर्नानोपकरणैर्नानापारिभोगैः सत्वानां नानोपभोगं गच्छति⁽¹⁾ ।
एवमेवाकृमिमं कायं चतुर्महाभूतसमुच्छ्रयं नाना[सुखै]र्नानापर्वयैर्नानारम्बणैर्नानोपकरणैर्ना-
नापारिभोगैर्विस्तरेण सर्वसत्वानामुपभोग्यं करिष्यामीति । स इममर्थवशं संपश्यन् कायडु-
ष्वतां च प्रत्यवेक्षते कायडुष्वतया च न परिखिद्यते सत्वावेक्षयेति ॥

- 5 ⁽²⁾ अर्थवन्नघ्नसूत्रे ऽप्याह ॥ इति हि बोधिसत्त्व आत्मानं सर्वसत्त्वेषु निर्यातयन् स-
र्वकुशलमूलोपकारित्वेन सर्वसत्वानां कुशलमूलैः स[मन्वा] [15 b] हृन् प्रदीपसममात्मानं
सर्वसत्त्वेषूपनयन् सुखसममात्मानं सर्वसत्त्वेष्वधितिष्ठन् । धर्मकुत्तिसममात्मानं सर्वज्ञगति
संधारयन् आलोकिसममात्मानं सर्वसत्त्वेष्वनुगच्छन्⁽³⁾ ⁽⁴⁾ जगत्प्रतिष्ठापनसममात्मानं संप-
श्यन् । कुशलमूलप्रत्ययभूतमात्मानं सर्वज्ञगत्यनुगच्छन् । मित्रसममात्मानं सर्वसत्त्वेषु नि-
10 योजयमानो ऽनुत्तरसुखमार्गसममात्मानं सर्वसत्त्वेषु संदर्शयमानः अनुत्तरसुखोपधानसममा-
त्मानं सर्वसत्त्वेषु परिशोधयमानः सूर्यसममात्मानं सर्वज्ञगति समीकुर्वाणः⁽⁵⁾ । एवं धर्मोपेतमा-
त्मानं सर्वसत्त्वेषु प्रयच्छन् । यथाकामकरणीयवश्यमात्मानं सर्वलोकैः संपश्यन्नप्रैत्या भवि-
ष्यामः ... सर्वज्ञगतिस्थित्यात्मानं संपश्यन् । समचित्ततां सर्वज्ञगति निष्पादयन् । सर्वोपकर-
णतीर्थमात्मानं संपश्यन् । सर्वलोकसुखदातारमात्मानं प्रत्यवेक्षमाणः । सर्वज्ञगतो दानप-
15 तिमात्मानमधिमुच्यमानः सर्वलोकज्ञानसममात्मानं कुर्वाणः बोधिसत्त्वचर्याप्रयुक्तमात्मानं
संज्ञयमानः । यथावादितथाकारित्वेनात्मानं नियोजयमानः । सर्वज्ञतासन्नाकृसन्नद्धमात्मानं
प्रत्यवेक्षमाणः । पूर्वनिमज्जितं चित्तमनुपालयमानः । प्रतिपत्तौ चात्मानं स्थापयमानो बो-

1) MS. गच्छति.

2) Tib. (19 a 1) འཇམགས་པ་རྫོང་རྗེ་མཆོད་ཤེས་པོ་ prob. the same as the work
in Kahgyur III. 30 (K. F. 211).

3) «Light» Tib. ལྷན་པ་ (19 a. 3).

4) The Tib. has འགྲོ་བ་མཐས་ཅན་ཤེས་གཞི་ lit. «abode of all men» (19 a. 3).

5) स यथा समं निपतति marginal gloss.

धिसत्त्वत्यागचित्तां मनसि कुर्वाण उद्यानभूतमात्मानं सर्वसत्त्वेषु संपश्यन् । धर्मरतिभूत-
मात्मानं सर्वलोकेष्वदर्शयमानः [16 a]सौमनस्यदातारमात्मानं सर्वसत्वानामधितिष्ठन् ।
अनन्तप्रीतिसंज्ञनमात्मानं सर्वज्ञगतो निर्यातयमानः सर्वशुक्लधर्माय द्वारभूतमात्मानं
सर्वलोके संधारयमानः । बुद्धबोधिदातारमात्मानं सर्वसत्वानां प्रणिदधत् । पितृसममा-
त्मानं सर्वप्रज्ञायां नियोजयमानः । सर्वोपकरणात्रिकेत्याधिकरणमात्मानं सर्वसत्त्वधातौ 5
प्रतिष्ठापयमानः ॥

इति हि बोधिसत्त्व आत्मानमुपस्थापकत्वाय दानः याचनकेषु नीचमनसिकारचित्तो
भूम्यास्तरणाधिष्ठानचेता धरणिममसर्वदुष्खसहनमनसिकारप्रवृत्तः सर्वसत्त्वोपस्थाना-
क्तात्तमानसप्रयुक्तो बालज्ञनदुष्कृतस्थिरः स्थावराधिवासनज्ञात्यः अस्थितः कुशलमूला-
भियुक्तः अप्रयुक्तसर्वलोकधातूपस्थानः कर्णौ नासां संपरित्यजन् याचनकेभ्य उपसंक्रान्तेभ्यो 10
बोधिसत्त्वचर्योपात्ततथागतकुलकुलीनसंभूतचित्तः सर्वबोधिसत्वानुस्मरणविकारप्रसृतो
ऽसारात्सर्वत्रैलोक्यात्म -- त्यवेत्तमाणः स्वशरीरानध्यवसितसत्तानः अनिकेतसर्वबुद्धध-
र्मानुस्मृतिविकार्यसाराच्छरीरात्सारादानाभिप्राय इति हि बोधिसत्त्वो जिह्वां याचितः
समानो म -- वाता प्रेमणीयया मैत्र्योपचारविततया भद्रे सिंहासने राजार्हे निषाद्य तं
याचनकमभिभाषते कृष्टः । अरिष्टचित्तो भूत्वा जनतचित्तो ऽनुपकृतचित्तो महात्मन्सला -- 15
[चि] [16 b]त्तो बुद्धवंशसंभूतचित्तो ऽलुलितसत्तानचित्तो महास्थानबलाधानो ऽनध्यवसि-
तशरीरचित्तो ऽनभिनिविष्टवचनचित्तो ज्ञानुमाउलप्रच्छितक्रायो भूत्वा स्वकान्मुखाज्जि-
ह्वा -- याचनकस्य सर्वशरीरमधीनं कृत्वा वाचं प्रमुञ्चन् स्निग्धां मृद्धीं प्रेमणीयां मैत्र्यो-
पचारां । गृह्णाण त्वं मम जिह्वां यथा कामकरणीयां कुरु । तथा कुरु यथा त्वं प्रीतो भवसि

1) *Upasthāyaka* = «servant» Divy. et alibi, buddhice. The form in *otra* is new.

2) The reading is doubtful.

3) My emendation is founded on the MS. reading *arushta* under which has been written in a much later hand *akushta*.

4) This determines the meaning of *santāna* ('fixedness of mind') in Mhv. I. 90. 4, ubi v. Senart (I. 446).

- प्रीतमानस आत्मना प्रमुदितो हृष्टः प्रीतिसौम [न] स्यजात इति स शिरः परित्यजन् सर्व-
 धर्माग्रशिरः परमज्ञानमवतरन् सर्वसत्वपरित्राणशिरोबोधि गच्छन् सर्वज्ञगद्यशिरः
 अनुपमज्ञानमभिलषन् सर्वदिकिक्करः प्राप्तुं ज्ञानराजमधिमुच्यमानो अनुत्तरसर्वधर्मैश्वर्यशी-
 र्षतां परिपूरयितुकामो जनत्पाचनकप्रीतिपरिस्फुटचेता । इति हि बोधिसत्वो हस्तपादा-
 5 न्परित्यजन्त्याचनकेभ्यः श्रद्धाहस्तप्रयुक्तानुग्रहचारित्रेण बोधिसत्वसिंहविक्रमत्यागप्रत-
 तपाणिना व्यवसर्गाभिरितेन हस्तपादपरित्यागेन महाप्रतिष्ठानक्रमतलव्यतिकारेण बो-
 धिसत्वचर्याध्यवसायेन वेदानुपकृततया दानप्रसादशक्त्या विमलचित्तोत्पादसंवरौ निष्प-
 र्यवस्थानज्ञा [17 a] नधर्मशरीराक्लिन्नाभिन्नालुप्तकायसंज्ञः अनीचचित्तः सर्वमारकमीका-
 ल्याणामित्रौपस्तब्धवृद्धितचेताः⁽²⁾ सर्वबोधिसत्वसंवर्णितैकत्यागनिर्गण इति हि बोधिसत्वः
 10 स्वशरीरमाक्षिप्य रुधिरमनुप्रयच्छन्त्याचनकेभ्यः प्रक्षिप्तबोधित्तो । बोधिसत्वचर्याभि-
 लषितचित्तो ऽपर्याप्तवेदितचित्तः सर्वयाचनकाभिलषितचित्तः सर्वप्रतिप्राहृत्काविद्धिष्टचित्तः
 सर्वबोधिसत्वत्यागप्रतिपत्प्रतिपन्नो ऽनिवर्त्यया प्रीतिप्रसन्नबद्ध्या स्वशरीरानपेक्षित्तः स्व-
 शरीराद्गुधिरमनुप्रयच्छन् ज्ञानायतनमहायानप्रसूतचेता महायानाविनष्टमना इष्टमनास्तु-
 ष्टमनाः प्रीतमनाः मुदितमना मैत्र्यमनाः सुखमनाः प्रसन्नमनाः प्रमुदितप्रीतिसौमनस्यजातो
 15 मञ्जामांसं स्वशरीरात्परित्यजन्त्याचनकेभ्यः कल्याणत्यागया । याचकाभिलषितया वाचा
 तान् याचकानभिलपन्⁽³⁾ गृह्णन्तु भवन्तो मम शरीरान्मञ्जामांसं यथा कामकरूपाया तु-
 ल्यप्रीतिविवर्द्धनेन त्यागचित्तेन । बोधिसत्वविज्ञगणनिषेचितेन महाकुशलमूलेन लोक-

1) MS. *prāptam*. I construe the infin. with *adhimucyamāno*. On the next word, *jñāna*^o, the following gloss (or part of text?) is added in the margin: *sarvato 'kshī-ḡirosukham jñānam ity ukteḥ*.

2) The small upright bars added by the scribe or some (evidently not recent) reader of the MS. show that he took the compound as «cherished and saved by friends from the evil of all the actions of Māra». I confess however that this seems to me forced: that, I prefer to suppose that something has been lost after *°karmā* (unhurt by Māra's machinations), thus leaving the next compound quite clear and intelligible.

3) Cf. Pali *abhilāpa*.

मलापकर्षितेन प्रवरेणाध्याशयेन । सर्वबोधिसत्वसमतोपात्तैर्महादानार्म्भैर्मनसाकाङ्क्षितैः
 सर्वपाचकैरनुताप्यचित्तैर्दानवस्तुभिः अप्रत्यवेक्षितेन कर्मविपाकप्रत्ययेन सर्वलोकधातु-
 विमुखया सर्वबुद्धक्षेत्रालंकारव्यूहपूजया सर्वज्ञगदभिमुखया करुणापरित्राणतया । सर्वबुद्ध-
 बोध्यभिमुखया । ⁽¹⁾दशबल -- [17 b] चारुणया ऽतीतानागतप्रत्युत्पन्नसर्वबोधिसत्त्वाभिमुख-
 या एककुशलमूलपरिचर्यया सर्ववैशारद्याभिमुखेनार्षभसिंहनादनदनेन त्र्यध्याभिमुखेन । स- 5
 र्वाधसमताज्ञानेन -- लोकाभिमुखेनापरात्तकोटोगतकल्पव्यवसायेन बोधिसत्वप्रणिधाने-
 नापरितुस्यनाभिमुखेनाखिद्चित्तोत्पादेन बोधिसत्वः स्वकृद्दयं परित्यजन्त्याचनकेभ्यो दान-
 वंशशिक्षितचित्तः पारमितानिष्पादनचित्तः सर्वबोधिसत्वदानानुद्धतमुप्रतिष्ठितचित्तः । अ-
 धिष्ठानसर्वपाचनकप्रतिमाननचित्तः । अध्याशयं परिशोधयमानः । सर्वज्ञगत्परि[पाच]न-
 निदानं महाप्रणिधानं प्रतिपद्यमानो बोधिसत्वचर्यायां संवसमानः सर्वज्ञतासंभारं संभर- 10
 माणाः प्रणिधिमरिञ्चन्सो ऽत्र यकृत्बुक्ताफुप्फुषं पाचकेभ्यः परित्यजन्त्याचनकाभिप्रसन्न-
 या दृष्ट्या प्रसन्नप्रित्याकारिर्नेत्रैर्बोधिसत्वनिर्यातेन प्रेम्णा ऽव्युत्थितमनसिकारिणा त्यागेना-
 सारात्कायात्सुप्रत्यवेक्षितेन सारादानचित्तेन श्मशानपर्यत्तेन कायानुस्मृतिमनसिकारिणा
 वृक्षशृगालश्चभक्ष्यं शरीरं प्रत्यवेक्षमाणः परभक्तिमनसिकृतया । शरीरानित्यतया ऽपवि-
 द्धशरीरेणा परभक्तचेतनेन एवं धर्ममनसिकारप्रयुक्तो बोधिसत्वस्तान्याचनकाननिमिषं 15
 प्रेतमाणा एवं चित्तमुत्पादयति । यदि चाकृमेतद्याचनकस्यैतच्छरीरादन्नं यकृत्बुक्ता-
 फुप्फुषं दद्यां । यदि वा न दद्यां । आयुःक्षयपर्यन्ते नैषो [18 a] नित्यः श्मशानपर्यवसान

1) D h. s. § 75.

2) D h. s. § 85.

3) MS. °परितुस्यना For the form (not in ord. Sk.) see Childers s. v. *paritas-*
sanā; compare also note to fol. [23 b] below.4) I have conjectured that these are the missing letters from the Tib. which
has འགོ་བ་མཚན་ཅན་ཡིངས་སུ་སྐྱེ་བར་བྱ་བའི་ཕྱིར་སྐྱོན་ལམ་ཆེན་པོ་5) Both reading and sense are somewhat doubtful. Böhtlingk (W. Kürz. F)
gives to *avyutthāna* the meaning «das Nichtnachgeben».

इति । स एवं मनसिकारसंतोषितेन सत्तानेनैवं धर्मज्ञानेनाशयेन कल्याणमित्रसंज्ञाधिष्ठितेन याचनकदर्शनेनासारत्कायात्सारमादातुकामो धर्मकामतया स्वमासान्नखं परित्यजन्नेव तत्कुशलमूलं परिणामयतीत्यात्मभावोत्सर्गं कृत्वा ॥

- भोगपण्योत्सर्गो ऽप्यत्रैवोक्तेः । इति हि बोधिसत्वो नानादन्निणोपप्रतिग्राहकैश्चन्या-
 6 न्यपुद्गलदिगागतेष्वप्रमेयकृपणवनीपकेषु बोधिसत्वश्रवागतेषु बोधिसत्वशब्दं श्रुत्वा ऽगतेषु
 बोधिसत्वप्रत्ययावकाशगतेषु बोधिसत्वदानपूर्वं प्रणिधानश्रुतेषु ' बोधिसत्वप्रणिधान-
 चित्तनिमलितेषु ' सर्वत्यागमनसाभिलषितेषु तृप्तयाचनकप्रतिमाननाचेतन आगतयाच-
 नकक्षमापणचेतनो । मयैव तत्र दिशं गत्वा ययं प्रतिमानयितव्या अभविष्यत्⁽¹⁾ येन युष्मा-
 कामगमनक्षमो न स्यात् । एवं समृद्धप्रणिपतिन क्षमयति सर्वयाचनकान् क्षमयित्वा
 10 स्नापयित्वा विश्रामितशरीरान् कृत्वा तेभ्यो यदृच्छ्योपकरणं प्रतिपादयति । यदिदं मणि-
 रथ[ान् जम्बु]⁽²⁾द्वीपकल्याणकन्यारत्नपरिपूर्णान् यदिदं सुवर्णरथान् जनपदविशुद्धकन्यार-
 त्नपरिपूर्णान् ' यदिदं वैडूर्यरथान्वानुकुलगीतवाद्यसंप्रवादितपरिपूर्णान् । एवं स्फ-
 टिकरथान् सुमुखसुवेशधारिस्वलंकृतद्वयानप्रतिकूलदर्शनचतुरकन्यारत्नपरिपूर्णानि ।
 तथात्रैव दर्शितं मणिरथान्वा ददानः सर्वरत्नजालसंक्रान्नाज्ञानेपकृस्त्युपेतान् '
 15 [18 b]सवाहनान् ' चन्दनरथान् ददानो रत्नचक्ररथप्रयुक्तान् रत्नसिंहासनप्रतिष्ठितान्
 पावन्नानारत्नकुत्रसंक्रन्व्यूक्तान् रत्नवितानविततसंक्रान् ध्वजपताकालंकृतचतुर्दि-

1) ° *shyana* MS.

2) These syllables wholly or partly wanting in the MS., have been restored from the Tibetan (f. 22. a 1).

3) The MS. here and in the corresponding passages at 19 a (p.28.3) below has the *vox nihili*, *āyāneya*. I have succeeded in restoring the text in all three passages from the Tibetan equivalent རུང་ཤེས།. This ought of course to have some form like *sarvajña* for its original; but clearly the Tibetan translator mistook the somewhat rare Sanskrit word (paralleled however in Pali) for a derivative of *jñā*. It may, however, be noted that Indian tradition, as represented by the *Açva-tantra* cited by B. and R. does connect the word with that root and not with the Vedic *ājāni*.

(1) क्लान् नानागन्धविधूपित-सारगन्धानुलेपानुलितान् । सर्वपुष्पव्यूहावकीर्णान् कन्याश-
तसद्वस्त्रसूत्रप्रकर्षितानधात्तगमनानधात्तसमवाकूनप्रयुक्तान् । यावदप्रतिकूलमनोज्ञप्र-
वातगन्धान् मुडुद्वित्पुत्रवचनोपचारप्रयुक्तान् । विविधगन्धचूर्णसम्भृतकृतोपचारानिति ॥

पुनरत्रैवाह । आत्मानं च सर्वसत्वानां निर्यातयन्नुपस्थानं वा सर्वबुद्धानामु-
पाददानो राश्यां वा परित्यजन् पृथभेदकं वा नगरराजधानीं सर्वालंकारभूषितां य- 5
थाहं वा याचनकेषु सर्वपरिवारं परित्यजन् पुत्रद्विभार्या वा ददानो याचनकेभ्यः स-
र्वगृहं वापसृजन् । य[ाव]त्सर्वोपभोगपरिभोगान् वा ददानः । एवं पानदानं रसदानमपि
बोधिसत्वो ददानो विविधान् कल्याणानुदारान् विशुद्धानविकलांस्तित्तांछवणान्
कटकान् कषायान् नानारसाद्योपेतान् सुस्निग्धान् विविधरसविधिनोपेतान् धातुतोभण-
समतास्थापनान् चित्तशरीरबलोपस्तम्भनान् प्रीतिप्रसादप्रामोद्यकल्पताजननान् । याव- 10
त्सर्वपरोपक्रमप्रतिषेधकान् सर्वव्याधिसमनारोग्यसंजननान् । एवं वस्त्रदानं पुष्पदानं
गन्धदानं विलेपनदानं माल्यदानं । शयनदानमावासदानमपाश्रयदानं प्रदीपदानं च । ग्ला-
नप्रत्ययभैषज्य [19 a]परिष्कारान् बोधिसत्वो ऽनुप्रयच्छन् यावन् नानाभाजनानि विवि-
धसंभाराण्यनेककांस्यपात्रीरुप्रमेयसंभारोपचिता हिरण्यसुवर्णद्वयचूर्णपरिपूर्णास्तानि
बुद्धेभ्यो भगवद्भ्यो ददानो ऽचित्त्यदन्तिणीयाधिमुक्तचेता बोधिसत्वरत्नेभ्यो वा ददानः । 15
कल्याणमित्रमुडुर्लभचित्तोत्पादेन आर्यसंधाय वा ददानः । बुद्धशासनोपस्तम्भाय पुद्गलाय
वा ददानः । श्रावकप्रत्येकबुद्धेभ्यो वार्यगुणसुप्रसन्नचित्ततया मातापितृभ्यां ददानो । गुरु-
शुश्रूषोपस्थानचित्ततया आचार्यगुरुदन्तिणीयेभ्यो वा ददानस्तत्र तत्र गुरुसंभारववाद्शि-
क्षणाप्रयुक्तः । अशनवसनं वा कृपणावनीपकयाचनकेभ्यो ददानः । सर्वसत्वाप्रतिकृतचतु-
र्भेत्रीपरिभावितचित्ततया । पेयालं ॥

20

इति हि बोधिसत्वो हस्त्याजानेयान्⁽³⁾ ददानः सप्ताङ्गमुप्रतिष्ठितान् । षष्टिका-

1) New form: *Caturdiçam* (indecl.) in *lexx.* cf. Pali *catuddisa*.

2) असन^o MS.

3) See p. 26, note 3. For the order of members in the compound see B. & R.
s. v. आजानेय.

यनान् षडङ्गोपेतान् पद्मवर्णान् मुखविशुद्धान् सुवर्णालंकारान् हेमजालप्रतिच्छन्नश-
रीरान् नानारत्नविचित्रालंकारजालशुण्डप्रतिपत्तव्यूहान् सुवर्णकल्याणान् कल्याण-
[चारु]दर्शनान् । अज्ञातयेजनसकृन्नगमनोपचारान् अश्वाज्ञानेयान्वा⁽²⁾ ददानः । सुखवा-
हनसुखशरीरोपेताननुजवसंपन्नश्चतुर्दिग्गमनाकारजवोपेतानारोकसंपन्नान् दिव्यकल्या-
5 णाचारुसदृशसर्वविभूषणोपेतान् । स तान् ददानः परित्यजन् गौरवेण गुरुज्ञनेभ्यः
कल्याणमित्रमातापितृभ्यः कृपावतनोपकयाचनकेभ्यः सर्वज्ञगत्प्रतिय्याकृकभ्यो मुक्तचि-
त्ततया ददानो । नामृकीतचित्ततया⁽³⁾वृसज्ञन्महाकरुणापरिस्फुटेन सत्तानेन महात्याग-
परिमाणबो[19 b]धिसत्त्वगुणेषु प्रतिपद्यमानो ऽभिज्ञातबोधिसत्त्वाध्याशयान् परिशोधय-
मानो यावदिति हि बोधिसत्त्व आसनदानं ददानः परित्यजन् राजभद्रासनानि वैडूर्यपाद-
10 कानि सिंहरुप्रतिष्ठितानि सुवर्णसूत्ररत्नजालवितानान्यनेकचोवरस्पर्शोपेतप्रज्ञप्तानि स-
र्वसारगन्धवासितोपचाराणि विचित्रमणिराजसमुच्छ्रितध्यान्यनेकरत्नकोटिनियुतशतस-
कृन्नालंकारव्यूहानि हेमजालवितानविततानि सुवर्णकिङ्किणीजालसंघटितमनोज्ञनादिन-
र्घोषशब्दानि महात्यासनान्यभ्युद्गतो[द्विद्व]चतुर्दर्शनान्येकङ्कत्रमहापृथिव्यनुशासननिष-
दनाभिषिक्तानि । सर्वराष्ट्रैश्चर्याधिपतेयनियतनिषद्याप्रतिरुतचक्रशासनानुशासनसर्व-
15 राजाधिपतेये प्रवर्तते।⁽⁶⁾ एवं यावदिति हि बोधिसत्त्वश्चक्राणि ददानः परित्यजन्महा-
रत्नव्यूहप्रतिमण्डितानि रत्नदण्डानि किङ्किणीजालसंकुन्वानि । रत्नसूत्रकर्णकण्ठाव-

1) MS. षडङ्गोपे° I have supposed a neuter *gantra*, a by-form of *gantri* (cf. *Buddhacarita* II, 12—a similar passage to this. See Cowell's preface. p. XV).

2) MS. *acvāyāneyamvā* (last letters indistinct); see p. 26, note 3 above.

3) «With no niggardliness of mind». See R. Morris in *Academy*, 25 Feb. 1888.

4) These two letter-groups are quite uncertain. A marginal note has: उच्छ्रित ऊर्ध्वदृष्टिदृश्य.

5) *Adhipateya*, a Palicism not hitherto noted in Sanskrit; *niyata* (if the reading be correct) apparently = «regularly enjoined for».

6) The sentence, if the reading be right must apparently be parenthetical: «(and he, sc. the recipient of these gifts, flourishes in sovereignty)».

लीविनामितवैडूर्यमणिहाराभिप्रलम्बितानि नन्दीघोषमनोज्ञशब्दोपचाराणि हेमजा-
लाभ्यन्तरविशुद्धकन्दानि रत्नशलाकालंकारशतसङ्घविततानि रत्नकोषसन्धारितान्य-
गुरुचन्दनान्येकसारवर्गन्धकोटो नियुतशतसङ्घविधूपितवासितोपचाराणि जाम्बुनदप्र-
भास्वरशुद्धानि । तादृशानां कृत्रापामनेककोटीनियुतशतसङ्घालंकाराणां तदतिरिक्ता-
नि चासंब्योपकोटीनियुतशतसङ्घालंकाराण्यनपेक्षचितो ददानः परित्यजन्नवसृजन्ननु- 5
प्रयच्छन्संमुखीभूतेभ्यो वा सवसारेभ्यो निर्वृतानां वा तथागतानां चैत्यालंकाराय । धर्मप-
र्येष्ये बोधिसत्वकल्याणमित्रे [20 a] भ्यो वाभिज्ञातबोधिसत्वधर्मभाणकेभ्यो वा माता-
पितृभ्यां वा संघरत्ने वा सर्वबुद्धशासने वा यावत्सर्वप्रतिग्राहकेभ्यः स एवं तत्कुशलमूलं
परिणामयति ॥

यथा तावत्प्रथमायामेव परिणामनायां सर्वकुशलमूलप्रस्तावेषूपदिष्टं । एवं प्रणिधा- 10
नमुत्पादयति । कथमेतानि कुशलमूलानि सर्वज्ञगडुपज्ञोव्यान्युपकारिभूतानि भवेयुर्विशु-
द्धधर्मपर्यवसानानि येन सर्वसत्वानामेतेः कुशलमूलैर्नरकापायप्रतिप्रसन्नब्धिर्भवति । तैर्यग्यो-
निकयामलौकिकादुःखस्कन्धान्निवर्तयेयुः । स तानि कुशलमूलानि परिणामयन्नेवं
तत्कुशलमूलं परिणामयति । अनेनाहं कुशलमूलेन सर्वसत्वानां नयनं भवेयं सर्वदुःखस्क-
न्धविनिवर्तनाय । सर्वसत्वानां त्राणं भवेयं सर्वक्लेशपरिमोचनतया । सर्वसत्वानां शरणं भवेयं 15
सर्वभयार्क्षणतया । सर्वसत्वानां गतिर्भवेयम् सर्वभूम्यनुगमनतया । सर्वसत्वानां परायणं
भवेयमत्यन्तयोगक्षेमप्रतिलम्भतया । सर्वसत्वानां आलोको भवेयं वित्तिमिरञ्जानसंद-
र्शनतया । सर्वसत्वानां उल्का भवेयमविद्यातमोऽन्धकारविनिवर्तनतया । सर्वस-
त्वानां प्रद्योतो भवेयमत्यन्तविशुद्धिप्रतिष्ठापनतया । सर्वसत्वानां नायको भवेयम-
चित्त्यधर्मनयावतारणतया । सर्वसत्वानां परिणायको भवेयमनावरणज्ञानस्कन्धोपन- 20
यनतया । पेयालं ॥ तच्चाध्याशयतः परिणामयति न वचनमात्रेण । तच्चोद्द्य-
चित्तः परिणामयति । क्लृष्टचित्तः परिणामयति । प्रसन्नचित्तः परिणामयति । प्रमु-

1) = Pali *nibbuta*.

2) Cf. the name of a Bodhisattva quoted in B. and R. from Daṣa bhūmiçvara: Anāvaraṇajñānaviçuddhagarbha.

- दितचित्तः स्निग्धचित्तः परिणामयति । मैत्रचित्तः प्रेम[20 b]चित्तः अनुग्रहचित्तो कृतचित्तः
 सुखचित्तः परिणामयति । तच्चैवं परिणामयति । ३६ मम कुशलमूलं सर्वसत्वानां गतिविशुद्धये
 संवर्तेत । उपपत्तिविशुद्धये संवर्तेत । पुण्यमाहात्म्यविशुद्धये संवर्तेत । अनभिभूततायां सं-
 वर्तेत । अपर्यादानतायां संवर्तेत । डुरासदचित्ततायां संवर्तेत । स्मृत्यप्रमोषतायां संवर्तेत ।
 5 गतिमतिविनिश्चयतायां संवर्तेत । बुद्ध्यप्रमाणतायां संवर्तेत । कायकर्ममनस्कर्मसर्वगुणा-
 लंकारपरिपूर्णा संवर्तेत⁽²⁾ । अनेन मे कुशलमूलेन ते सर्वसत्त्वाः सर्वबुद्धानारागयेपुरारागयित्वा
 च मा विरागयेयुः⁽⁴⁾ । तेषु च बुद्धेषु भगवत्सु प्रसादमभेद्यं प्रतिलभेरन् । तेषां च तथागताना-
 मर्हतां सम्यक्संबुद्धानामतिके धर्मदेशनां शृणुयुः । श्रुत्वा च सर्वा विमतीर्विनिवर्तयेयुः ।
 यथाश्रुतं च संधारयेयुः । सन्धारयन्तश्च प्रतिपत्त्या संपादयेयुः⁽⁶⁾ । तांश्च तथागतानाराधयेयुः ।
 10 चित्तकर्मण्यतां च प्रतिलभेरन् । अनवद्यानि कर्माणि समुदानयेयुः । मरुत्सु च कुशलमूले-
 ष्चात्मानं प्रतिष्ठापयेयुरत्यक्तं च दारिद्र्यं विनिवर्तयेयुः सप्त धनप्रतिलम्भांश्च परिपूरयेयुः
 सर्वबुद्धानां चानुशिक्षयेयुः कल्याणोन्द्रियप्रतिलम्भं चाधिगच्छेयुः । उदारार्थिमुक्तिसमतां च
 परिनिष्पादयेयुः । सर्वज्ञज्ञाने चावकाशं प्रतिलभेरन् । अप्रतिकृतचतुष्मतां⁽⁷⁾ च सर्वज्ञगत्यु-
 त्पादयेयुः⁽⁸⁾ । लक्षणालंकारतां च कायप्रतिपूरिं प्रतिलभेरन् । सर्वगुणालङ्कारं च वाक्यवि-
 15 शुद्धिं परि[21 a]गृह्णयेयुः । संवृतेन्द्रियतां दशबलप्रयुक्तां चित्तकल्यतां समुदानयेयुः । अनि-

1) Compare *mushitacruti* at F. 58 a. *infra* and M. Vyutp. there cited; also *asampramoshacārīṇo* at 23 b. *infra* and Pali forms quoted by R. Morris in *Academy*, 25 Feb. 1888.

2) The scribe here adds a figure noting that these ejaculations are ten in number.

3) 4) Words peculiar to Buddhist Sanskrit from which other curious forms are quoted in *Divyāvād.*; v. index.

5) The text of the MS. has *yathārutam*, but a marginal note doubtless referring to this, has *crutā* (sic).

6) Here the scribe adds «5»; compare note (2).

7) तुनताच्च MS.

8) «10» added: see note (2) above.

अत्रित्विकारतां च परिपूरयेयुः । येन च सुखोपधानेन सर्वबुद्धाः समन्वागतास्तत्सुखोपधान-
 प्रतिलब्धाः सर्वसत्त्वा भवेयुरिति ॥ यथा षष्ठी परिणामनोक्तेन विधिना परिणामयति ।
 सर्वसत्त्वा 'ज्ञानाकाराद्भवन्तु असङ्गप्रयुक्तचेतसः' आकारप्रज्ञातापिनो⁽¹⁾ ऽनध्यवसिताकाराः
 प्रीतिभक्तानिरामिषाकारा यावत् कामतृष्णाविनिवर्तकाः । सर्वसत्त्वाः धर्मरसमेघप्रव-
 र्षका भवन्तु 'अनुत्तरधर्मरतिप्रोणितसत्तानाः । सर्वसत्त्वाः सर्वरसाग्रजिह्वा भवन्तु⁽²⁾ 5
 रसनिमित्ता ग्रहोत्तारः सर्वबुद्धधर्मचित्तनप्रयुक्ताः अविपन्नयाना अग्रयाना उत्तमयानाः
 शोभयाना मूढयानाः । सर्वसत्त्वा अनृप्तदर्शना भवन्तु बुद्धप्रीतिप्रतिलब्धाः । सर्वसत्त्वाः सर्व-
 कल्याणामित्रदर्शनानुपकृतसत्ताना भवन्तु । सर्वसत्त्वा अग्रदक्षिण्यरज्ञोपदर्शना भवन्तु 'सर्व-
 सत्त्वाः क्लेशविषविनिवर्तकाः' । सर्वसत्त्वा आदित्यमण्डलोद्गतदर्शना भवन्तु सर्वसत्त्वतम-
 स्तिमिरपटलविधमनत्वात्⁽⁴⁾ ॥ 10

एवमात्मानमुपनिधाय स्वभावानानुकूल्येन पठितव्यं । सर्वसत्त्वानामभिरुचिरदर्शन-
 तायां परिणामयामि । सौमनस्यदर्शनतायां कल्याणदर्शनतायां परिणामयामि । अभि-
 लषितदर्शनतायां प्रकृषितदर्शनतायां दौर्मनस्यदर्शनतायां बुद्धदर्शनोपेतायां परिणा-
 मयामि ॥

सर्वसत्त्वाः शोलगन्धोपेता भवत्त्वनाच्छेद्यशोला बोधिसत्त्वपारमिताशोला^(21 b) ॥ 15
 सर्वसत्त्वा दानवासिता भवन्तु सर्वत्यागपरित्यागिनः । सर्वसत्त्वाः तान्निवासिता भवन्तु अ-
 तोभ्यचेतनाप्रतिलब्धाः । सर्वसत्त्वा वीर्यवासिता भवन्तु मूढावीर्ययानसन्नद्धाः । सर्वसत्त्वा
 ध्यानवासिता भवन्तु प्रत्युत्पन्नबुद्धसंमुखोभावस्थिताः समाधिप्रतिलब्धाः । सर्वसत्त्वा बो-
 धिसत्त्वपरिणामनावासिता भवन्तु सर्वसत्त्वाः सर्वशुक्लधर्मवासिता भवन्तु सर्वाकुशलधर्मप्र-
 क्तीणाः । सर्वसत्त्वा दिव्यशयनप्रतिलब्धा भवन्तु मूढाज्ञानाधिगमाय । सर्वसत्त्वा आर्यशयन- 20

1) MS. °vino. *Ātāpi* «zealous» cf. Divy. index; or read *tāyino*; cf., Morris, R. J.P.T.S. 1891—3, p. 54.

2) MS. apparently °*प्रागृहा*.

3) So a secunda manu; originally °*odarayatad*°.

4) Böhrling, W.K.F. quotes *Lalitavistara* 36. 6.

सर्वसत्त्वाः सुखगमनमुक्ता भवन्तु सर्वबोधिसत्त्वचर्यानुप्रवेशिनः । अनेन कुशलमूलेन सर्वसत्त्वाः कल्याणमित्रात्यागचित्तानुत्सृष्टा भवन्तु कृतज्ञाः कृतानुपालनतया । सर्वसत्त्वाः कल्याणमित्रैः सहैकार्या भवन्तु सभागकुशलमूलसंयत्कृपातया । सर्वसत्त्वाः कल्याणाशया भवन्तु कल्याणमित्रसंवसनसंपदविहारानुधन्वनतया । सर्वसत्त्वाः कल्याणमित्रकुशलमूलकर्मविपाकविशुद्धा भवन्त्वेकप्रणिधानाः । सर्वसत्त्वा मद्यानाभिरक्ताः सं[22 b]प्रस्थिता भवन्त्वविष्कम्भितयानसर्वज्ञतापर्यवसानाः । सर्वसत्त्वाः प्रच्छादितकुशलमूला भवन्तु सर्वबुद्धावस्थागोपनप्रतिलब्धाः । सर्वसत्त्वा गुणज्ञानाभिच्छादिता भवन्तु सर्वलोकोपल्लेशव्य[प]वृताः । सर्वसत्त्वा अचिह्नवित्तिस्रुक्तधर्माणो भवन्त्वविपन्नबुद्धधर्मप्रवाहाः । सर्वसत्त्वाः प्रकृतभूता भवन्तु दशबलवितानान्विताः । सर्वसत्त्वा अत्यन्तबोध्यसासनप्रतिलब्धा भवन्तु । सर्वसत्त्वा [बुद्धविक्रान्तिसिं]हासनप्रतिलब्धा भवन्तु सर्वज्ञगदवलोकनीया इति ॥

10

श्रार्यगगनगङ्गसूत्रे ऽप्याह । मा भूत्तन्मम कुशलमूलं धर्मज्ञानकौशल्यं वा यन्न सर्वसत्त्वोपज्ञीव्यं स्यादिति ॥

अतीतानागतशुभोत्सर्गस्वार्पात्तयमतिसूत्रे ऽभिक्षितः । कुशलानां च चित्तचैतसिकानानामनुस्मृतिरनुस्मृत्य च बोधिपरिणामना । इदमतोतकौशल्यं । यो ऽनागतानां कुशलमूलानां निध्यसिबोधेरामुखीकर्मसमन्वाहारः । ये मे उत्पत्स्यन्ते कुशलाश्चित्तोत्पादास्ताननुत्तरायां सम्यक्संबोधौ परिणामिष्यामीति इदमनागतकौशल्यं ॥ तदेवं चैतसिके-

1) The last letters have partly fallen away: but my reading is confirmed by the Tib. གྲེག་པ་ཆེན་པོ་ལ་གཞུང་

2) The leaf is here much broken. The Tib. (26 b—27 a) has མངས་ཀྱིས་རྒྱུ་རྒྱུ་ལ་པར་ལོ་ལ་པའི་སྐྱོད་འི་གཞུང་མི་

3) Cf. G.-*ḥ*-paripṛcchā in K.F. 252, also M. Vyutp. LXV. 11.

4) Böhtlingk (W.K.F. VII. 352) suggests for *nidhyapti* (quoting M. Vyutp. 245. 1058): «*etwa* Nachdenken, philosophische Betrachtung». The Tib. (27 a. 3) has རེས་པར་སྐྱོམས་མྱེང་

5) New as a noun; vb. *āmukhī-kr* in Lalitavistara p. 218. 17 and Divy.

नाभ्यासेन सर्वत्यागाधिमुक्तिं परिपूर्णे त्यागचित्तवेगापन्नेन कायप्रयोगेणोत्सृष्टसर्वपरिग्र-
हः । सर्वपरिग्रहमूलाद्भवदुष्खादिमुक्तो मुक्त इत्युच्यते । अनुत्तरांशाप्रमेयासंबध्येयान् क-
ल्पान् नानाकारान्तान् लौकिकलोकोत्तरान् सुखसंपत्प्रवर्षाननुभवति । तेन चात्मभावा-
दना वडिषामिषेणैव स्वयमनभिगतोपभोगेनाप्याकृष्य परानपि तारयति ॥ अत एवो-
6 [23 a]क्तं रत्नमेघे ' दानं हि बोधिसत्वस्य बोधिरिति ॥

॥ शिक्षासमुच्चये दानपारमिता प्रथमः परिच्छेदः ॥

II.

10 शीलपारमितायां सद्धर्मपरिग्रहो नाम द्वितीयः परिच्छेदः ॥

एवमेषामात्मभावादीनामुत्सृष्टानामपि रत्ना कार्या । कुतो । यस्मात् ॥ परिभोगाय
सत्त्वा नामात्मभावादि दीयते । अरन्ति कुतो भोगः । किं दत्तं यत्र भुज्यते ॥ तस्मात्सलो-
पभोगार्थमात्मभावादि पालयेत् ॥ उक्तं हि बोधिसत्वप्राप्तिमोक्षे । परं शारिपुत्र रत्निष्या-
मोत्यात्मा रन्तितव्यः । एवंद्वयया शारिपुत्र क्लृप्तैषि⁽¹⁾कतया समन्वागतो बोधिसत्वो जी-

15 वितक्तेरपि पापं कर्म न करोतीति ॥

वीरदत्तपरिपृच्छायामप्याह⁽²⁾ । शकटमिव भारोद्धृणार्थं केवलं धर्मबुद्धिना वाढव्य-
मिति । तथा ऽन्नयमतिमुत्रे ऽपि । कायदुष्खतया च न परिखिद्यते सत्त्वावेक्षते⁽³⁾पेति ॥

तच्चआत्मभावादिकं कथं पालयेत् । कल्याणमित्रानुत्सर्जनात् । यथोक्तमार्यगण्ड-
व्यूहे⁽⁴⁾ आर्यश्रीसंभवेन ॥ कल्याणमित्रसन्धारिताः कुलपुत्र बोधिसत्त्वा न पतन्ति दुर्गति-

1) This syllable, which would give a form explicable but not found, is possibly an addition to the MS.

2) M. Vyutp. LXV. 83. Viradattagr̥hapatiparipreccā; cf. Nanjio 23 (28) and K.F. 216.

3) For the form see Divy. 253.10.

4) With the text of the subjoined extract I have collated R. As. Lond. MS. Hodgson № 2. (called «H» below) f. 253. a sub fin.

षु । कल्याणमित्रमन्वाकृतानातिक्रामसि बोधिसत्वशिलां । कल्याणमित्रप्रतिह्ना घ-
 भ्युदता⁽¹⁾ भवसि लोकात् कल्याणमित्रपर्युपासितां⁽²⁾ बोधिसत्वा घसंप्रमोषचारिणो भवसि
 सर्वबोधिसत्वचर्यासु । कल्याणमित्रपरिगृहीताः बोधिसत्वा दुर्द्धर्षा भवसि कर्मज्ञेशैः ।
 सम्बोधकाः कल्याणमित्रा अकरणोयानां सन्निवारकाः प्रमादस्थानात् । निष्कासयितारः
 संसारपुरात् । तस्मात्तर्हि कुलपुत्रा एवं मनसिकारात् प्रतिप्रश्नबन्धेन⁽⁷⁾ कल्याणमित्रा- 5
 ण्युपसं⁽⁸⁾ 23 b] क्रमितव्यानि । पृथिवीसमचित्तेन सर्वभारवकृनापरिणामनतया वज्रसमचित्ते-
 नाभेद्याशयतया । चक्रवाटसमचित्तेन सर्वदुष्खासंप्रवेधनतया । लोकदाससमचित्तेन सर्वक-
 मसमादानानुगुप्सनतया । रत्नोत्तरणसमचित्तेन मानातिमानविवर्धनतया । यानसमचित्तेन
 गुह्यभारनिर्वहनतया । अक्षयसमचित्तेनाक्रुध्यनतया । नौसमचित्तेन गमनागमनापरित्र-

1) Doubtless = «gone forth from»; cf. Childers p. 613.

2) For the form see Divyāv. Ind.; for the meaning, note to translation.

3) For the form cf. p. 30. supra, note (1).

4) *Sambodhanāni* (neut.) H. *sañcodakāh* our MS.

5) This occurs in H. at f. 254. b. 3 sqq.

6) So rightly H.; our MS. °rā.

7) H. inserts *te*.

8) ... (8) These syllables supplied from H.

9) H. reads clearly °*nāparinamanatayā* (°रिन°) which gives good sense. Our MS. however shows the same form *āparitasyanatayā* that has been noted on p. 25. 7 above and also occurs a few lines below; a derivative of *tras* is of course possible, though less probable, here. The Tib. (28. a. 1) has མེ་སྐྱུ་བ་ «not changing place» (Jäschke p. 25).

10) *vajravāḍa*. H.

11) A «Palicism» for व्यथ°: Cf. Milindapañho p. 386. 2 *pabbato... asampavedhī*.

12) *Samā... yugupsanatayā* (three aksharas lost) A.; *samādānaghanatayā* H. Our reading is confirmed by the Tib. མེ་སྐྱུ་རྩ་བ་ (28. b. 2). The meaning of *lokadāsa* (འཇིག་རྟེན་གྱི་བཅའ་) is rather to be sought in the *kammakara* of Mil.-P. 379 than in the similar Tibetan phrase cited by Jäschke, Dict., 45. a. 3.

13) *रत्नोत्तर°* H. «Besen» (Böhtl. 2) but ལུག་རྩ་བ་ «the act of sweeping» Tib., 28. a. 2 fin.

- (1) स्यनतया । सुपुत्रसदृशेन कल्याणमित्रमुखवीक्षणतया । आत्मनि च ते कुलपुत्रातुरसंज्ञो-
 त्पादयितव्या । कल्याणमित्रेषु च वैद्यसंज्ञा । अनुशासनीषु भैषज्यसंज्ञा । प्रतिपत्तिषु व्या-
 धिनिर्घातनसंज्ञा । आत्मनि च ते कुलपुत्र भौरुसंज्ञोत्पादयितव्या । कल्याणमित्रेषु प्रूरसं-
 ज्ञा । अनुशासनीषु प्रक्षरणसंज्ञा । प्रतिपत्तिषु शत्रुनिर्घातनसंज्ञा ॥ अत्रैव⁽⁴⁾ वाचनोपासिका-
 5 विमोत्ते वर्णितं । कल्याणमित्रानुशासनीप्रतिपन्नस्य कुलपुत्र बोधिसत्वस्य बुद्धा भगवतो
 ऽभिराह्वयिता भवन्ति । कल्याणमित्रवचनाविलोमस्थायिनो बोधिसत्वस्य सर्वज्ञता ऽसनी-
 भवति । कल्याणमित्रवचनाविचकित्सकस्यासनीभवन्ति कल्याणमित्राणि । कल्याणमि-
 त्रमनसिकाराविरहितस्य सर्वार्था अभिमुखा भवन्तीति । अत एवार्यमुधनः सारध्वजस्य
 भित्तोः पादौ शिरसाभिवन्द्यानेकशतसदृसकृत्वः प्रदक्षिणीकृत्य सारध्वजं भित्तुमवलोक्य
 10 प्रणिपत्य पुनः पुनरवलोकयन्नियतं प्रणिपतन् [24 a] नमस्यन्नवनमन्मनसि कुर्वन् चित्त-
 यन् भावयन् परिभावयन्नुदानमुदानयन् द्वाक्कारं कुर्वन् । गुणानभिमुखीकुर्वन्निगमयन्नत्र स-
 न्ननुस्मरन् दृढीकुर्वन्नविज्ञकृन्मनसागमयन्नपनिबध्नन् प्रणिधिं समवसरन् दर्शनमभिल-
 षन् स्वर्नमित्तमुद्गृह्णन्त्यावत्तस्यात्तिकात्प्रक्रान्तः । तथा कल्याणमित्रागतां सर्वज्ञतां संप-
 श्यन्नश्चुमुखो रुदन् पावन्मेघस्य द्रमितस्यात्तिकात्प्रक्रान्तः ॥
 15 बोधिसत्वप्रतिमोत्ते ऽप्युक्तं । इह शारिपुत्र बोधिसत्वो धर्मकामतया नास्ति तल्लोके

1) Both MSS. here read °*nāparitasya*°; my conjecture, however, appears to be substantiated not only by 17. b. above, but also by the sense and language of the third simile of the ship in Milindapañho 376—7 (= II. p. 297 Rhys Davids), where the *terrors* of the sea are dwelt on. The Tib. has མེ་སྐྱོ་འ འ «not weary».

2) °*khodāiksh*° H.

3) This fem. form (not in lexx.) is supported here and just below by H.

4) Sc. *Gaṇḍavyūha-sūtre*; but I have not succeeded in verifying this extract in the text of that work. Compare however Rāj. Mitra, Nep. B. L. p. 91.

5) Our MS. is not clear here. The word may be read *Dramiḍasya*, a form supported by the *Gaṇḍavyūha* MS. («H») at f. 41 a. 3. Rāj. Mitra op. cit. p. 91 speaks of «Dravidian named Megha»; and this is probably right, though the *Vyutpatti* (cited by B.R.) gives *Dramita* or *Dramiṭa* as *nomen proprium*.

रत्नं यत्र परित्यजति । नास्ति तत्कायोपस्थानं यत्र करोति । नास्ति तज्जङ्घाप्रेषणं यत्रो-
त्सृक्ते । नास्ति तदाकर्म यत्रोत्सृक्ते आचार्योपाध्यायगौरवतया ॥ पेयालं ॥ तत्कस्य
हेतोः । बन्धच्छेदायैष धर्मः संवर्तते । ज्ञातिशराव्याधिमरणाशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्य-
च्छेदायैष धर्मः संवर्तते इति रत्नचित्तमुत्पाद्य भैषज्यचित्तमुत्पाद्य । सर्वसत्वानां ग्लान्य-
व्युपशमायैष धर्मः संवर्तते इति । एष्टव्यश्चास्माभिः सर्वसत्वानां ग्लान्यव्युपशमायैवंत्रपो 5
धर्म इति ॥

उग्रदत्तपरिपृच्छायामप्युक्तं । सचेत्पुनर्गृह्यते पाठस्वाध्यायार्थिको बोधिसत्वः कस्य-
चिदस्त्रिकाञ्चतुष्पादिकां गाथां शृणुयाद्द्विशेदा उद्ग्ल्हीयादानशोलतात्तिवैर्यध्यानप्रज्ञा-
संप्रयुक्तां बोधिसत्वसंभारोपचयं वा तेन तस्मिन्नाचार्ये धर्मगौरवं करणीयं यावाद्भ्रान्तमप-
दव्यञ्ज[न] [24 b]गाथोद्दिष्टा । यदि तावत् एवं कल्पांस्तस्याचार्यस्योपस्थानपरिचर्या 10
कुर्यादशठतया सर्वलाभसत्कारपूजया । अद्यापि गृह्यते न प्रतिपूरितमाचार्यस्याचार्यगौरवं
भवति । कः पुनर्वादो धर्म[गौरवं] ⁽¹⁾ ॥

प्रज्ञापारमितायामष्टसकृन्निर्वाणामप्युक्तं ⁽²⁾ । कल्याणामित्रेषु च त्वया कुलपुत्र तीव्रं गौ-
रवमुत्पादयितव्यं । प्रेम च करणीयं । अथ खलु सदाप्रहृदितो बोधिसत्वो महासत्व एवंत्र-
पैर्गुणैर्गौरवमनसिकारैर्गच्छन्नुपूर्वेणान्यतमनगरमनुप्राप्तम् । तत्र तस्यात्तरायणमध्यग- 15
तस्यैतद्भूत् । यत्स्वकृमिममात्मभावं विक्रीयानेन मूल्येन धर्मोद्धतस्य बोधिसत्वस्य महा-
सत्वस्य सत्कारं कुर्या । दोर्धरात्रं हि ममात्मभावसकृन्नाणि भग्नानि क्षीणानि विक्रीतानि
पुनरपरिमाणे संसारे ऽपरिमाणानि ⁽³⁾ यानि मया कामहेतोः कामनिदानमनुभूतानि न पुनरे-
वंत्रपाणां धर्माणां ⁽⁴⁾ कृतश एवंत्रपाणां वा सत्वानां सत्काराय ॥ अथ खलु सदाप्रहृदितो बो-

1) These syllables or something like them may be supplied to fill the lacuna from the Tib. (29. a. 5): ཚེས་ཀྱི་གུས་པ་ལྟ་ཅེ་སྒྲིམ་མེས་གསུངས་

2) See Aṣṭ. - Pāramitā, Ch. XXX, pp. 495, sqq.

3) च निर्यदुःखानि Aṣṭ. P. text.

4) कृतस text.

धिस्तो मक्षास्तो ऽत्तरायणमध्यगतः शब्दमुदीरयामास⁽¹⁾ घोषमनुश्रावयामास⁽¹⁾ । कः पुरुषे-
 णार्थिकः कः पुरुषेणार्थिक इति पेयालं⁽²⁾ । अथ खलु मारः पापीयान् ब्राह्मणगृहपतिकां-
 स्तथा समुपस्थापयामास यथा तं घोषं नाश्रीषुः⁽³⁾ । यदात्मनः क्रायकं न लभते तदैकात्तं
 गत्वा प्रारोदीदश्रूणि च प्रावर्त्तयेद्वं चावद्द् । अहो वतास्माकं दुर्लभा लाभा ये वयमात्मभाव-
 5 स्यापि क्रेतारं न लभामहे । अथ खलु शक्रो दे[25 a]वानामिन्द्रो माणवकत्रूपेण यावत्स-
 दाप्ररुदितं बोधिसत्त्वं मक्षासत्वमेतदवोचत् । किं त्वं कुलपुत्र दीनमना उत्कण्ठितमानसो
 ऽश्रूणि प्रवर्त्तयमानः स्थितः ॥ सदाप्ररुदित एवमाह । अहं माणवक धर्मकामतया इममा-
 त्मभावं विक्रोय धर्मपूजां कर्तुकामः सो ऽहमस्य क्रायकं न लभे । पेयालं⁽⁶⁾ ॥ अथ खलु स
 माणवकः सदाप्ररुदितं बोधिसत्त्वं मक्षासत्वमेतदवोचत् । न मम कुलपुत्र पुरुषेण कृत्यमपि
 10 तु खलु पुनः पितुर्मे यज्ञो यष्टव्यः । तत्र मे पुरुषस्य हृदयेन कृत्यं लोहितेन चास्थिमज्जया
 च । तदास्यसि त्वं क्रयेण⁽⁷⁾ ॥ अथ खलु सदाप्ररुदितस्यैतदभूत् । लाभा मे सुलब्धाः परिनिष्पन्नं
 चात्मानं ज्ञाने प्रज्ञापारमितोपायकौशल्येषु । यन्मयात्मनः क्रायको लब्धो हृदयस्य हृदिरस्य
 चास्थिमज्जायाश्च ॥ स हृष्टचित्तः कल्पचित्तः प्रमुदितचित्तस्तं माणवकमेतदवोचत् । दा-
 स्यामि माणवक येन ते इत् आत्मभावादर्थः । यावत्सदाप्ररुदितो बोधिसत्वो मक्षासत्वस्ती-
 15 ष्णं शस्त्रं गृह्णोत्वा दत्तिषां बाहुं विद्धा लोहितं निम्नावयति स्म⁽⁸⁾ दत्तिषां चोहं विद्धा निर्मासं
 च कृत्वास्थि भेतुं कुड्यमूलमुपसंक्रामति ॥

1) अनुश्रावयामास ... उदीरयति स्म text.

2) The omitted words are: कः पुरुषं क्रेतुमिच्छतीति and a paragraph giving the resolution of Māra.

3) प्रत्युप° some MSS. of the *Ashṭasāhasrikā*.

4) A few unimportant words of the *Ashṭasāhasrikā* text are here omitted by our author.

5) Hitherto only in lexx. But *krāyika* occurs in the *Divyāvadāna*.

6) 8 lines omitted of the text (p. 497).

7) So the printed text; our MS. has दास्यस्ये तत्क्रयेण.

8) *Parinishp.* is a new compound, doubtless intens. of निष्प°; the text has आत्मभावं.

9) Supplied from *Ashṭasāhasrikā* text.

अथ खल्वन्यतरा श्रेष्ठिदारिकोपरिप्रासादतलगतान्नात् सदाप्ररुदितं बोधि-
सत्त्वं यावत्सा श्रेष्ठिदारिका येन सदाप्ररुदितो बोधिसत्त्वस्तेनोपसंक्रम्यैतद्वोचत् । किं नु
खलु त्वं कुलपुत्रैवंद्वयपामात्मनः कारणां कारयसीति । यावत्सा दारिका पूजाप्रयोजनं
श्रुत्वा पुनराह । का पुनः [25 b] स्ते कुलपुत्र ततो गुणजातिर्निष्पत्स्यते । स तमेतद्वोचत् ।
स दारिके कुलपुत्रो मम प्रज्ञापारमितामुपायकौशल्यं चोपदेद्वयति । तत्र वयं शिनिष्याम- 5
स्तत्र वयं शिनिमाणाः सर्वसत्वानां प्रतिशरणं भविष्यामः । पेयालं ॥ अथ खलु सा श्रेष्ठिदा-
रिका सदाप्ररुदितं बोधिसत्त्वमेतद्वोचत् । आश्चर्यं कुलपुत्र । यावदुदाराः प्रणीताश्चामी 4
त्वया धर्माः परिकीर्त्तिताः । एकैकस्यापि कुलपुत्रैवंद्वयस्य धर्मस्यार्थाय गङ्गानदोवालीको-
पमानपि कल्पानेवमात्मभावाः परित्यक्तव्या भवेयुः । तथोदाराः प्रणीताश्चामी त्वया धर्माः
परिकीर्त्तिताः 7) अपि तु खलु कुलपुत्र येन येन कृत्यं तत्ते दास्यामि सुवर्णां वा मणिं वा मुक्तां 10
वा वैडूर्यं वा 8) यावद्येन त्वं तं धर्मोद्भूतं बोधिसत्त्वं सत्कारिष्यसि । यावद्विस्तरेण तया दारिकया
पञ्चशतपरिवारया सार्द्धं तस्य धर्मोद्भूतस्य संक्रमणं कर्तव्यं ॥

अथ खलु धर्मोद्भूतो बोधिसत्त्वो मङ्गसत्त्वः उत्थायामननात्स्वकं गृहं प्राविशत् 9) यावत्स-
प्त वर्षाण्येकसमाधि समापन्न एवाभूत् । सदाप्ररुदितो बोधिसत्त्वो मङ्गसत्त्वः सप्त वर्षाणि न
कामवितर्कमुत्पादयामास । न व्यापादवितर्कं न विह्वंसावितर्कमुत्पादयामास । न रसगु- 15

1) The *Ashṭasāhasrikā* text gives his explanation verbatim.

2) °प्यामहे text.

3) For the passage omitted by our author see *Ashṭasāhasrikā* p. 499, ll. 1—10.

4) This word is omitted in the MS. here and below, line 9.

5) तावत् added in A.-P. text.

6) प्रागेव बहूनामर्थाय A.-P. text.

7) यथा मम रोचते A.-P. text.

8) The enumeration is much longer in the A.-P. text: see p. 500.

9) See *Ashṭasāhasrikā* Ch. 31. p. 520, a considerable passage being passed over by our author.

10) This clause gives the substance of a passage occurring at p. 520 (fin.) of the printed text.

द्विमुत्पाद्यामासान्यत्र⁽²⁾ । कदा नाम धर्मोद्गतो बोधिसत्वो मद्दासत्वो व्युत्थास्यति । यद्वयं⁽³⁾
 धर्मोद्गतस्य बोधिसत्वस्य मद्दासत्वस्य धर्मासनं प्रज्ञापयिष्यामो यत्रासौ कुलपुत्रो निषद्य
 धर्मं देशयिष्यति तं च पृथिवीप्रदेशं मित्रं संमृष्टं च करिष्यामो नानापुष्पाभिकीर्णं [इति चि-
 त्तयामास]⁽⁴⁾ ॥ तान्यपि श्रेष्ठिदारिका प्रमुखाणि पञ्चदारिकाशतानि सदाप्ररुदितस्य बोधि-
 5 सत्वस्यानुशिक्षमाणानि द्वाभ्यामेवेर्यापथाभ्यां कालमतिनामयामासुः ॥ अथ खलु सदाप्ररुदि-
 तो बोधिसत्वो मद्दासत्वो दिव्यं निर्घोषमश्रौषीदितः सप्तमे दिवसे धर्मोद्गतो बोधिसत्वो
 मद्दासत्वो ऽस्मात्समाधेर्व्युत्थाय मध्ये नगरस्य निषद्य [26 a] धर्मं देशयिष्यतीति । अथ
 खलु सदाप्ररुदितो बोधिसत्वो मद्दासत्वस्तं निर्घोषं श्रुत्वा आत्तमनाः प्रमुदितः प्रीतिसौम-
 नस्यज्ञातस्तं पृथिवीप्रदेशं शोधयामास सार्द्धं श्रेष्ठिदारिकाप्रमुखैः पञ्चभिर्दारिकाशतैर्धर्मा-
 10 सनं प्रज्ञपयामास सप्तरत्नमयं । अथ खलु सदाप्ररुदितो बोधिसत्वो मद्दासत्वस्तं पृथिवीप्र-
 देशं सेक्तुकामश्च । न चोदकं समत्तात्पर्येषमाणो ऽपि लभते येन तं पृथिवीप्रदेशं सिञ्चेद् ।
 यथापि नाम मारेण पापीयसा तत्सर्वमुदकमत्तर्थापितं अप्येव नामास्योदकमलभमानस्य
 चित्तं दुष्खितं स्यादैर्मनस्यं च भवेच्चित्तस्य वान्यथात्वं भवेद्येनास्य कुशलमूलात्तर्धानं
 भवेन्न वा धाजैरन् कुशलमूलानि । अथ खलु सदाप्ररुदितस्य बोधिसत्वस्य मद्दासत्वस्यैत-
 15 द्भूत् । यस्त्रह्मात्मनः कार्यं विद्वा इमं प्रदेशं रुधिरेण सिञ्चयं । तत्कस्य कृतोः । अयं हि
 पृथिवीप्रदेश उद्धतरत्नस्को । मा रजोधातुरितो धर्मोद्गतस्य बोधिसत्वस्य मद्दासत्वस्य
 काये निपततु । किमह्मनेनात्मभावेनावश्यंभेदनधर्मिणा कुर्यां । वरं खलु पुनर्ममायं काय
 एवंद्रपया क्रियया विनश्यतु न च निःसामर्थ्याक्रियया । कामकृतोः कामनिदानं बहूनि

1) So A.-P. text and MS. for *grdhyam*: Childers cites a passage where *giddha* (adj. neut.) is used nominally.

2) A.-P. has the better reading: *api tu*.

3) This reading (*yad = «ut»*) is confirmed by a XII cent. MS. of the *Ashṭasāhasrikā* in the British Museum. The reading of the printed text p. 520 ad fin., *yan nvayam* (!) is possibly meant for *yan nu vāyam*.

4) These words are supplied from the *Ashṭasāhasrikā* text.

मे आत्मभावसकृन्नाणि पुनः पुनरपरिमाणे संसारे संसृतो भिन्नानि । यदि पुनर्भिद्यन्ते कामेवंद्वेषेच्चित्र धर्मस्थानेषु भिद्यन्तां ॥

अथ खलु सदाप्ररूढितो बोधिसत्वो महांसत्व इति⁽¹⁾ प्रतिबंध्याय तीक्ष्णं शस्त्रं गृहीत्वा स्वकायं सम[26 b]त्ततो विद्धा तं पृथिवीप्रदेशं स्वरूधिरेण सर्वमसिञ्चत् । एवं ताभिरपि दारिकाभिः कृतं । न च सदाप्ररूढितो बोधिसत्वस्य महांसत्वस्य तासां वा सर्वासां दारि- 5 काणां चित्तस्यान्यथात्वमभूत् ' यत्र मारः पापीयानवतारं लभेतेति⁽²⁾ ॥

अत एवं चतुर्थमकसूत्रे⁽³⁾ उप्युक्तं । कल्याणमित्रं भिन्नवो बोधिसत्वेन महांसत्वेन यावज्जीवं न परित्यक्तव्यमपि जीवितकृतोरिति ॥

तदेवं कल्याणमित्रानुत्सर्गादात्मभावादोनां रत्नादिकं कार्यं ॥

सूत्राणां च सदेतन्नाहोबोधिसत्वशिन्नापदानि हि प्रायः सूत्रेष्वेव दृश्यन्ते । तेषु तेषु 10 सूत्रात्तेषु बोधिसत्वसमुदाचारा बोधिसत्वशिन्नापदानि प्रज्ञप्तानीति वचनात् । तस्मात्तदनीतणो मा भूदापत्तिमापन्नस्याप्यज्ञानादविरतिरिति सदा सूत्रदर्शनायादरः कार्यः । तदनेन कल्याणमित्रानुत्सर्गेण सूत्रान्तदर्शनेन च सर्वः सद्धर्मपरिग्रह उक्तो भवति ॥

यथोक्तमार्यसागरमत्तिसूत्रे । याभिरत्तरनिरुक्तिभिः सो ऽनभिलाप्यो धर्मः सूच्यते ता- सामत्तरनिरुक्तानां यदा धारणं देशना यावद् ' अयमुच्यते सद्धर्मपरिग्रहः । पुनरपरं कुल- 15 पुत्र ये ते धर्मभाषका एषामेवंद्वेषाणां सूत्रान्तानां देशयितारः प्रतिपत्तिसाराश्च तेषामपि धर्मभाषकानां यत्सेवनं भजनं पर्युपासनमुत्थानमुपस्थानं गौरवं चित्रोकारः शुश्रूषा आरत्ना परिग्रहश्चीवरपिण्डपात्रशयनासनगलानप्रत्ययभेषज्यपरिष्कारदानं साधुकारदानं स्वाम्यारत्ना कुशलपत्तरत्ना वर्णाभाषणमवर्णाप्र[तिच्छा] [27 a]दनता । अयमपि सद्धर्म-

1) So text: *itah* MS.

2) The A.P. text (p. 522.) adds: *kuçalamūlāntarāya - karaṇāya*.

3) K.F. 268.

4) These syllables which are lost in the MS. I suggest from the Tibetan which has, if I rightly read the print, here rather indistinct: མེ་སྤྲུལ་ས་འཆས་ས (32. b. 2).

Pañicchādāna occurs in Pali in a similar way: see *Dhammapada* p. 376 quoted by Childers, s. v.

परिग्रहः । पेयालं ॥ पुनरपरं कुलपुत्र याविवादपरमता । अधर्मे धर्मवादिनां च
 पुद्गलानां सद् धर्मेण निग्रहः । अयमपि सद्धर्मपरिग्रहः । पुनरपरं कुलपुत्राप्रतिकृतसत्ता-
 नस्य सर्वसत्वप्रमोक्षबुद्धेर्निर्गामिषचित्तस्य परेभ्यो धर्मदानम् अयमपि सद्धर्मपरिग्रहः । पुन-
 रपरं कुलपुत्र यो धर्मश्रवणहेतुको वा धर्मदेशनाहेतुको वा ऽत्तश एकक्रमव्यतिकारो
 5 ऽत्तश एकउच्छ्वासप्रश्नासो वा । अयमपि सद्धर्मपरिग्रहः । पेयालं ॥ प्रकृतं वतेदं कुलपुत्र चित्तं
 विषयेषु । तस्य या निवारणा परिरक्ता एकाग्रोभावो दमः शम उपशमो विनयो ऽयमुच्यते
 सद्धर्मपरिग्रहः । पेयालं ॥ पुनरपरं कुलपुत्र येन धर्मेण यो अधर्मः प्रवर्तते तस्य धर्मस्याप-
 रिग्रहो ऽनुपादानमयमपि सद्धर्मपरिग्रह इत्यादि ॥

तत्र धर्मभाणकसेवादिना कल्याणमित्रानुत्सर्ग उक्तः । कल्याणमित्रलक्षणं च । तदेते-
 10 न सद्धर्मपरिग्रहेण विना । न रत्ना । न शुद्धिर्नवृद्धिस्ततश्च सो ऽपि न बोधिसत्व इत्यवश्य-
 कार्यः सद्धर्मपरिग्रहः ॥

उक्तं हि श्रीमालासिंहनादसूत्रे ⁽³⁾ यान्यपीमानि भगवन् गङ्गानदीवालिकासमानि
 बोधिसत्वप्रणिधानानि तान्येकास्मिन्महाप्रणिधाने उपनिक्षितान्यत्तर्गतान्यनुप्रतिष्ठानि
 यदुत सद्धर्मपरिग्रहे । एवं महाविषयो भगवन् सद्धर्मपरिग्रह इति ॥ पुनरत्रैवाह । स्या-
 15 द्यथापि नाम देवि महाबलवतो ऽपि पुरुषस्याल्पो ऽपि मर्मणि प्रहारो । वेधनीयो भव-
 ति वाधाकरश्च । एवमेव देवि मारस्य पापीयसः परीतो ऽपि सद्धर्मपरिग्रहो [27 b] वे-
 धनीयो भवति शोकावहः परिदेवकरश्च भवति । नाहं देवि अन्यमेकमपि धर्मं कुशलं सम-
 नुपश्यामि मारस्य पापीयस एवं वेधनीयं शोकावहं परिदेवकरं च । यथायमल्पो ऽपि

1) Sic MS.

2) This is a new compound from the rare root *hru* (by-form, *hr̥i*) which means
 «to be or make crooked». Native Pali lexx. (not however Childers) have *hurati*
 in the same sense. This agrees with the Tibetan which has (32. b. 5—6) རེལ་སྤྱོད་

འདྲི་ལྟོས་ཅེ་མེད་ལྟོས་ལྟོས་ལྟོས་ . . Cf. Jäsckhe, Dict. 350. b. 7.

3) K.F. 218.

[सद्धर्म] परिग्रह इति ॥ पुनराह । स्याद्यथापि नाम देवि सुमेरुः पर्वतराजः सर्वान्कुलपर्व-
तानभिभवन्नभिरोचते च समभिरोचते चोच्चलेन विपुललेन च । एवमेव देवि महायानिकस्य
कायजीवितनिरपेक्षस्य⁽¹⁾ न च गृहोत्तचित्तस्य सद्धर्मपरिग्रहो नवयानसंप्रस्थितानामपि का-
यजीवितसापेक्षायां महायानिकानां सर्वान् कुशलान्धर्मानभिभवतीत्यादि ॥

तथार्थसागरमतिसूत्रे ऽप्याह⁽²⁾ ।

5

परिगृह्यतो भवती जिनोभि-

देवेभि नागोभि च किन्नरेभिः ।

पुण्येन ज्ञानेन परिगृह्यतः

सद्धर्मधारिण तथागतानाम् ॥ पेयालं ॥

स प्रून्यन्नेत्रेषु न ज्ञातु ज्ञायते

10

सर्वत्र ज्ञातौ च जिनं स पश्यति ।

दृष्ट्वा च तस्मिँल्लभते प्रसादं

सद्धर्मधारिण तथागतानाम् ॥

ज्ञातिस्मरो भवति⁽³⁾ महात्मधर्मा

प्रब्रह्मलाभी भवते पुनः पुनः ।

15

परिश्रुद्धचारो प्रतिपत्तिसारः

सद्धर्मधारिण तथागतानाम् ॥ पेयालं ॥

लाभी च भोती विडुधारणीये⁽⁴⁾

न नश्यते कल्पशतेभि यच्छुभम् ।

1) *Kshasyā* MS.

2) Metres: Upajāti and Vaṃṣastha (cf. Jacobi in ZDMG XXXVIII. 605).

3) To be read, or at all events pronounced for the metre, *bhoti*, as in the *gāthās* of Ch. 1.

4) *Vidyādhāraṇām* gloss a sec. manu.

- प्रतिभानवत्तो भवते असक्तः⁽¹⁾
 सद्धर्मधारित्व तथागतानां ॥
 शक्रो ऽथ ब्रह्मा तथ लोकपालो
 मनुष्यराजा भुवि चक्रवर्ती ।
 5 सुखेन सौख्येन स बोधि बुध्यते
 सद्धर्मधारित्व तथागतानाम् ॥
 द्वात्रिंश काये ऽस्य भवन्ति लक्षणाः
 [28 a]अनिन्दिताङ्गो भवते विचक्षणाः ।
 न तस्य तृप्तिं लभि प्रेक्षमाणाः
 10 सद्धर्मधारित्व तथागतानाम् ॥
 न तस्य संमुच्यति बोधि चित्तं
 न चोद्धुरः पारमिता चरोषु ।
 असंगृहीतः कुशलः शतेभिः
 सद्धर्मधारित्व तथागतानामिति ॥
 15 ॥ शीलपारमितायां सद्धर्मपरिग्रहो नाम द्वितीयः परिच्छेदः ॥

III.

धर्मभाषाकादिरक्षा तृतीयः परिच्छेदः ॥

- उक्तस्त्रयाणामपि सामान्येन रक्षाद्युपायः । रक्षादयस्तु वाच्याः । तत्रात्मभावे का
 20 रक्षा पदनर्थविवर्जनं ॥ तत्रेति सद्धर्मपरिग्रहे वर्तमानस्यात्मभावर्क्षा चित्त्यते यथा परान्न
 नाशयेत् । इदं चानर्थविवर्जनमार्यगगनगञ्जसूत्रे सद्धर्मधारणोद्यत्तैर्बोधिसत्त्वैर्भाषितं ॥

1) The words *bh° as°* are a correction in a later hand, the original reading being *pratipattisārah*.

2) Here for *labhante*: the form is cited as replacing other inflections by Muir Skt. Texts 2, II, 122.

वयमुत्सङ्गामो भगवन्⁽¹⁾ निर्वृते द्विपदोत्तमे ।
 सद्धर्मं धारयिष्यामः त्यक्त्वा कायं स्वज्ञीवितम् ॥
 लाभसत्कारमुत्सृष्ट्वा सर्वं चोत्सृज्य संस्तवं ।
 अमुत्सृष्ट्वा⁽²⁾ इमं धर्मं बुद्धज्ञाननिदर्शकम् ॥
 आक्रोशपरिभाषांश्च दुरुक्तवचनानि च ।
 तात्त्या तान्मर्षयिष्यामः सद्धर्मप्रतिसंग्रहात् ॥
 उच्चगर्भनां तर्जनां च अवर्यामयशांसि च ।
 सर्वास्तान्मर्षयिष्यामो धारयन्त इमं नयम् ॥ पे ॥
 एवंविधे मङ्गलोरे भित्तुराज्ञानतोभणे⁽⁴⁾ ।
 विलोपकाले सत्वानां सद्धर्मं धारयामहे ॥
 गम्भोरा ये च मूत्रात्ता विमुक्तिफलसंक्रिताः ।
 प्रतीच्छुक्का न भेष्यन्ति⁽⁵⁾ चित्रा मृत्यन्ति ते कथाम् ॥ पे ॥
 मैत्रीं तेषु करिष्यामो ये धर्मेष्वप्रतिष्ठिताः ।
 कारुण्यं च करिष्यामो धारयन्त इमं नयम् ॥
 दृष्ट्वा दुःशूलसत्वांश्च इच्छालोभप्रतिष्ठितान् ।
 अश्रुपातं करिष्यामो गतिः कान्धस्य भाविता ॥

5

10

15

1) The metre requires, of course, a dissyllable: cf. the voc. form *bhagoḥ*.

2) Sic MS.

3) Compare p. 12, note 5, above. The noun-form appears to be new.

4) The Tib. (34. b. 2) has *དགོ་སྤོང་མུལ་ལོ་ལ་འབྲུག་ཅེས* and this would seem to confirm *kshobhana* though not of course strictly metrical. *Rājāna-* is quite clear in the MS., but as the compound-base of *rājan* it is difficult to justify even in a Buddhist poet.

5) *Bhesyanti* for *bhavishyanti* Pali *hessanti*; *mṛkshyanti* (though the MS. is not clear). I take to be an incorrect fut. from $\sqrt{\text{mṛç}}$. The Tib. appears to have no equivalent for this word.

- [28 b]सकृत्सैव च तं दृष्ट्वा सद्धर्मप्रतिबाधकं ।
 हूरतो मैत्रमेष्यामो मा नो रूष्येत एव हि ॥
 रन्तिष्यामो यथाशक्त्या वाचाकर्मसु संवृताः ।
 सकृत्सैनान्न वक्ष्यामः स्वपापे ऽस्मिन्प्रतिष्ठितान् ॥
 5 दानैस्तथापि सत्कारैः परिपाच्येत् तान्नरान्⁽¹⁾ ।
 पश्चैनांश्चोदयिष्यामो भूतमापायगोचरान्⁽²⁾ ॥
 गृह्णिसंभवसंत्यक्ताः प्रात्तारण्यसुगोचराः ।
 मृगभूता भविष्यामो अल्पार्था अल्पकृत्यकाः ॥ पे ॥
 दाताः शाक्ताश्च मुक्ताश्च ग्रामे ऽस्मिन्नवतीर्य च ।
 10 देशयिष्यामहे धर्मं सत्त्वा ये धर्मतार्थिका ॥
 सुद्वरमपि यास्यामो धर्मकामान्निशम्य च ।
 धर्मरामरतिप्राप्ता अर्थं कर्त्तास्मि⁽³⁾ देहिनाम् ॥
 संमुखं तत्र संदृश्य सत्वानां स्वलितं पृथु ।
 आत्मप्रेक्षा भविष्यामो धर्मसौरत्यसंस्थिताः ॥
 15 असत्कृताः सत्कृता वा मेरुकल्पाः प्रभूय च ।
 अनुपलिप्ता⁽⁴⁾ लोकेन भेस्यामो लोकनायकाः ॥
 भिन्नूपां भिन्नवृत्तानां परिवादं निशम्य च ।
 कर्मस्वका भविष्यामो मेषां कर्म विपच्यताम् ॥

1) °hanānna° MS.

2) This is the reading (quite clear) of the MS. I cannot construe it. The Tib. has (34. b. 6) ཡང་དག་སྲིད་མེད་སྲིད་ཡུལ་གྱིས་, which seems to imply a reading

bhūtam (adverbial = *bhūtatah*, p. 47.6) *āpāpagocarāh*.

3) Apparently an irregular form (*metri gratia*) for °*sma*.

4) *Anopa*° MS.

5) Cf. *bhesyanti* supr.

बधकान् योजयिष्यन्ति धर्मेषु हि वर्ततां⁽¹⁾

एते धर्मा न चास्माकं संविद्यन्ते कथञ्चन ॥

अस्माकं श्रमणानां हि न च श्रमणका गुणाः ।

भूतां चोदनं संश्रुत्य इदं सूत्रं प्रतिनिपन् ॥

संक्लितकर्णनासानामार्शेषां कुतः प्रियः ।

5

चोदनां भूततः श्रुत्वा सद्धर्मं ते निपत्ति तम् ॥

ये भिन्नत्रो भविष्यन्ति सद्धर्मप्रतिप्राकृकाः ।

चेष्टिष्यन्ते तथा तेषां कश्चिद्धर्ममिमं शृणोत्⁽²⁾ ॥

राज्ञानो प्राकृयिष्यन्ति भेस्यन्ति च मरुत्जनः ।

बुद्धाधिष्ठानतः सत्त्वा धर्मं श्रोष्यन्तिमं तदा ॥

10

तस्मिन्काले वयं [29 a] कष्टे त्यक्त्वा कायं सञ्जीवितं ।

सद्धर्मं धारयिष्यामः सत्त्वानां कृतकारणाद् । इति ॥

अर्थसद्धर्मपुण्डरीके ऽप्युक्तं⁽³⁾ ॥

अचारगोचररत्नी असंसृष्टः शुचिर्भवेत् ।

वर्जयेत्संस्तवं नित्यं राजपुत्रेभि राजभिः ॥

15

1) A marginal note in MS., apparently referring to this word, has *varttinām*.

2) For the use of *bhūta* (Tib. *yañ-dag*, the usual equivalent of *samyak*) cf. *bhūtataḥ* just below. *Pratikshipan* apparently for *°kshipanti*.

3) The MS. has the unmetrical reading: *mā kaçcid dharm imam [sic] çṛñāta*. The reading above suggested is intended to be construed interrogatively.

4) I. e. *°shyant' imam*, with elision as in Pali.

5) The passage occurs at p. 169 of Burnouf's translation and p. 265 of Kern's. The text has been collated with ff. 109b — 110a (= ११० | १११) of MS. Or. 2204 (XIII cent.) in the Wright collection of the British Museum, called W. below; and with RAS. Hodgson № 6 (= R.) ff. 100b sqq.

- ये चापि राज्ञां पुरुषाः कुर्यान्ते हि न संस्तवं⁽¹⁾ ।
 चण्डालमुष्टिकैः⁽²⁾ शौण्डिस्तीर्थिकैश्चापि सर्वशः ॥
 अधिमानोन्नसेवेत विनयेच्चागमे⁽⁴⁾ स्थितान् ।
 अर्द्धत्तसंमतान् भिन्नं दुःशीलांश्चैव वर्जयेत् ॥
 5 भिन्नुष्णीं वर्जयेन्नित्यं द्वास्यसंलापगोचरां ।
 उपासिकाश्च वर्जया⁽⁵⁾ प्रकटमनवस्थिताः⁽⁶⁾ ॥
 स्त्रीपण्डकाश्च ये सत्वाः संस्तवं तैर्विवर्जयेत् ।
 कुलेषु चापि वधुकाः कुमार्यश्च⁽⁷⁾ विवर्जयेत् ॥
 न ताः संमोदयेज्जातु कौशल्यं साधु पृच्छन्तुं ।
 10 संस्तवं च विवर्जया⁽⁸⁾ सौकरैरि⁽⁹⁾शिकैः सह ॥
 स्त्रीपोषकाश्च ये सत्वा वर्जयेतेहि संस्तवं ।
 नैर्त्कल्लकमल्लेभिर्भ्यं चान्ये तादृशा जनाः ॥⁽¹⁰⁾

1) *Samsanam* W.

2) So W.; *mushtrikaiḥ* R; *pauskakaiḥ* A; «Bateleurs» Burnouf (and so Kern); but the meaning «Doms» cited by B.R. from R ām. 2. 59. 19 suits this passage well.

3) For *abhimānino*. *Adhimānin* A.; *abhimānī* W.; *ābhimānīṃ* R.

4) *ye cāgama* A; *yenāgama* W. cf. Kern, p. 265 note 2.

5) For this potential form, cf. infra: and also *kareyā* in *Lalitavistara* (Muir, SkT²II.121). R has (against metre) the regular *varjayet*.

6) «Notoriously loose female lay devotees» Kern, which agrees with our text. Burnouf's «connus [masc.] pour ne pas être fermes»; and the corrupt (?) *prākaṭāyā avasthitā* of W. and R., are less satisfactory.

7) This form of the acc. plur. (found in Ved.) is certified by the MSS.

8) *ṽyāt*. A.

9) *saukara* in the sense of «pork-butcher» seems new; *saukarika* is quoted in Böhler² from this work: and *aurabhṛ.*^o appears in the *Nachträge* to the same lexicon.

10) So R.; A is quite corrupt. «Musicians», Kern; but see *Manu* X. 22 and XII. 45 (and comm. ad locc.).

वारमुष्यान्न सेवेत ये चान्ये भोगवृत्तिनः ।

प्रतिसमोदनं तेभिः सर्वशः परिवर्जयेत् ॥

यदा च धर्मं देशेया मातृग्रामस्य पण्डितो ।

न चैकः प्रविशेत्तत्र नापि क्वास्यस्थितो भवेदिति ॥

अयं चापरो ऽनर्थो भवेद्यदिदं मारुकर्मोक्तं प्रज्ञापारमितायां⁽¹⁾ । मारुः पापीयांस्तस्य बो- 5
धिसत्त्वस्याचिरं यानसंप्रस्थितस्यास्तिके बलवत्तरमुद्योगमापत्स्यते । अत्रैवाह । पुनरपर-
मानन्दं यस्मिन्समये बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां योगमापद्यते तस्मिन्समये मा-
राः पापीयांसो बोधिसत्त्वस्य विकेठनमुपसंक्रुति भयं संजनयन्ति । उल्कापातान्दिशि
दिग्वा[29 b]कानुत्सृजन्ति संदर्शयन्ति । अप्येव नामायं बोधिसत्त्वो महासत्त्वो ऽवनीयेत वा
रोमकृषो वास्य भवेदिति । येनास्यैकचित्तोत्पादो ऽपि क्षीयैतानुत्तरायाः सम्यक्संबोधेरि- 10
ति । पुनरपरमन्यविज्ञानसंज्ञिनो लिखिष्यन्ति यावत्पर्यवाप्यन्ति । न वयमत्रास्वादं ल-
भामहे इत्युत्थायासनात्प्रक्रमिष्यन्ति । एवं विज्ञम्भमाणा उच्चगद्यतो⁽³⁾ यावत्पर्यवाप्यन्तीति
मारुकर्म । एवमुत्पत्स्यन्ते जनपद्ग्रामादिवितर्काः । एवमाचार्योपाध्यायमातापितृमित्रा-
मात्यज्ञातिसालोकितमनसिकाराः । एवं चोरमनसिकाराः । एवं चोवरादिमनसिकाराः ।
पुनरपरं धर्मभाणकप्रहृन्दको भविष्यति इमां गम्भीरां प्रज्ञापारमितां लेखापितुं यावद्वाच- 15
यितुं धर्मश्रवणिकाश्च क्लिप्तासो भविष्यति⁽⁵⁾ । एवं विपर्ययात् । धर्मभाणकश्च देशात्तरं गत्तु-
कामो भविष्यति धर्मश्रवणिकाश्च नेति नेयं । एवं धर्मभाणको महेच्छो भविष्यति धर्म-
श्रवणिको ऽल्पेच्छ इति नेयं । संतेपाद्धर्मभाणकधर्मश्रवणिकयोर्था काचिद्विधुरता सर्वं त-
न्मारुकर्मेत्युक्तं ॥

1) This is not the *Ashṭasāhasrikā* recension, though the subject and language Ch. XI. (pp. 232—252 in printed text) closely correspond.

2) °*hethanām* MS.

3) Cf. *Ashṭ.* -S. p. 232. 11—12 and *supra* p. 12. 15.

4) Probably *caṭṭa*° is the right reading: see *Ashṭ.* -S. p. 241. 10.

5) Cf. *Ashṭ.* -S. p. 243. 10.

आर्यगगनगञ्जसूत्रे ऽप्युक्तं । इति हि यावद्कुशलधर्मानुवर्तनता । कुशलधर्मात्सर्गश्च सर्वं तन्मारकर्मति ॥

आर्यसागरमतिसूत्रे ऽप्याह । पुनरपरं भगवन् बोधिसत्त्व आरण्यको भवति प्राज्ञशय्या-
सनाभिरतो ऽल्पेच्छुः संतुष्टः प्रविविक्तो ऽसंस्पृष्टो गृहस्थप्रव्रजितैः । सो ऽल्पार्थतया ऽल्प-
5 कृत्यतया च सुखं विहरति न च बाह्यश्रुत्यपर्येष्टावभियुक्तो भवति न सत्वपरिपाकाय न
च धर्मश्रवणे वा धर्म[सां] [30 a]कथ्ये⁽²⁾ वा ऽर्थविनिश्चयकथायां वा वर्तमानायां संक्रमितव्यं
मन्यते । न परिपृच्छन्ज्ञातीयो भवति । न किंकुशलाभियुक्तो भवति । तस्यारण्यवासेन
चैकारामरतितया च क्लेशा न समुदाचरति । स पर्युत्थानविष्कम्भणमात्रेण तुष्टिं विन्दति ।
न चानुशयसमुद्याताय मार्गं भावयति । स तत्र नात्मार्थाय प्रतिपन्नो भवति न परार्थाय । अयं
10 भगवन् बोधिसत्त्वस्यारण्यवासप्रतिसंयुक्तः सप्तमो माराङ्कुश इति ॥ पे ॥ पुनरपरं भगवन्
बोधिसत्त्वः कल्याणमित्रप्रतिव्रजकाणि पापमित्राणि सेवते भजते पर्युपास्ते । ये क्लेशं संग्रह-
वस्तुभ्यो विच्छन्द्य पुण्यसंभारात्सद्धर्मपरिग्रहाद्विच्छन्द्य प्रविवेके⁽⁴⁾ नियोजयति । अल्पार्थ-
र्थायाल्पकृत्यतायां नियोजयति । श्रावकप्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्ताश्चास्मै कथा अभिदधां देश-
यति ॥ यस्मिंश्च समये बोधिसत्वो विवेकवासेन मह्याने ऽभ्युद्भक्तेतस्मिन्समये तं बोधि-
15 सत्वं वैपावृत्य⁽⁵⁾पलिबोधे⁽⁶⁾ नियोजयति वैपावृत्यं बोधिसत्त्वेनावश्यं करणीयं ॥ यस्मिंश्च समये
बोधिसत्वो वैपावृत्ये संनियोजयितव्यस्तस्मिन्समये विवेके नियोजयति । एवं चैनं वदति ।
आरब्धवीर्यस्य बोधिसत्वस्य बोधिर्न कुसीदस्य । सचेत्त्वमष्टाभिर्नवभिर्वा कल्पैरनुत्तरां स-

1) The syllable *ca* wrongly added in the transcript, arose from an early, but erroneous correction (as if to read *daçakuçala* instead of *akuçala*).

2) Cf. *Kāraṇḍa-vyūha*, p. 56.8 (cited in Böhtlingk).

3) If the text is correct here, it must be understood in the sense which I gather from the Tib. དགོ་བ་རྩེ་ཞེས་ཚོལ་བ་ལ་མི་བརྩོན་ (36. b. 1) 'he is not devoted to searching after [his own] profit.'

4) *Vekeye* MS.; for the form, peculiar to Buddh. Skt see *Lal-v.* p. 217.1, and compare the whole passage with the present.

5) *Vaiyūpritya* MS., here and below (55.8 et al.).

6) *Paligodha* MS; but cf. the Pali *palibodha* and *pralugna*, 56.8 below.

म्यकसंबोधिं नाभिसंभोत्स्यसे । न भूयः शक्यस्यनुत्तरां सम्यकसंबोधिमभिसंबोद्धुम् । तत्र भगवन् । बोधिसत्वो ऽत्यारब्धेन वीर्येण स्थानं खलु पुनरेतद्विद्यते यन्निर्वाणफलं [30 b] प्राप्नुयाद् । अयं भगवन् । बोधिसत्वस्य कल्याणमित्रप्रतिद्वयकेण दशमो माराङ्कुशः ॥ ये ऽपि ततो ऽन्ये बोधिसत्वयानोयाः पुद्गला माराङ्कुशाविद्धाः प्रत्यवेतेषु धर्मेषु चरन्ति तैः सार्द्धं रतिं विन्दन्ति । तथा हि तदनुवर्तका भवन्ति स क्लृप्तसेवी विशेषमनधिगतो क्लृप्तगतिं गच्छति 5 यद्गत धन्वगतिं त्रैडमूकगतिं यावदेकादशो माराङ्कुश इति ॥

येन चैत्रं संतत्यारब्धवीर्यस्य निर्वेदात्सर्वथा बोधिसत्वभाव एव भवत्यत एव रत्नमेधे ऽभिक्रितं । इह बोधिसत्वः सर्वेषामप्येषु⁽¹⁾ वीर्यमारभते । तथा चारभते यथा न कायखेदं संजनयति । न चित्तखेदं । इदमुच्यते बोधिसत्वस्य सांतत्यवीर्यमिति । कीदृशं तद्वीर्यम् । येन खेदो भवति । यदिदमल्पबलस्य गुरूकर्मरम्भो ऽतिबेला[यां] वापरिपक्वाधिमुक्तेर्वा डुष्करक- 10 मारम्भस्तद्यथा स्वर्मासदानादिः । दत्तश्चानेनात्मभावः । किञ्चकालपरिभोगाद्वारयति । अन्यथा हि तेषामेव सत्वानां बोधिसत्वखेदेन बोधिचित्तवीजनाशान्मरुतः फलराशेर्नाशः स्यात् ॥

अतश्च गगनगङ्गसूत्रे ऽभिक्रितं । अकालप्रतिकाङ्क्षणात् मारकर्ममिति । नाप्यकाल इत्यात्मभावत्यागचित्तमेव नोत्पाद्येभ्यासानारम्भाद्धि न कदाचिद्दद्यात् । तस्मादेवं स्मृतिमु- 15 पास्याप्य बोधिचित्तपरिपाचनविरोधिभ्यो मोक्षात्स्वार्थघातिभ्यः पिशिताशनेभ्यः कर्मकारिभ्यश्चात्मभावो रक्षितव्यः ॥

भैषज्यवृत्तस्य सुदर्शनस्य मूलादिभोग्यस्य यथैव बीजं ।

दत्त्वापि संरक्ष्यमकालभोगात्संबुद्धभैषज्यतरोस्तथैव ॥

[31 a] अयं समासतो मारकर्मनर्थः ।

20

अस्य विसर्जनं रत्नमेधसूत्रे कथितं । कथं च कुलपुत्रात्र बोधिसत्वो मारकर्मपरिहारोपायकुशलतो भवति । इह बोधिसत्वो ऽकल्याणमित्रं सर्वेण सर्वं परिव-

1) Cf. Divy. Index s. v. *īryā*.

2) °*dyam abhayāsa*° MS.

र्जयति] । [अ]प्रतिद्वपदेशवासं लोकापतमत्वसेवनभावनां लाभसत्कारपूजोपस्थान-
बहुमानं सर्वेण सर्वं परिवर्जयति । ये चान्ये उपक्लेशा बोधिपद्यमार्गात्तरायिका-
स्तान्सर्वेण सर्वं परिवर्जयति । तेषां च प्रतिपत्तं भजते ॥

अत्रैव चाकल्याणामित्रलक्षणमुक्तं । शीलविपन्नपुद्गलविवर्जनतया पापमित्रपरिवर्ज-
5 ना वेदितव्या । एवं दृष्टिविपन्नाचारविपन्नाज्ञीवविपन्नपुद्गलविवर्जनतया । सङ्गणिकाराम-
पुद्गलविवर्जनतया । कुशोदपुद्गलविवर्जनतया । संसाराभिरतपुद्गलविवर्जनतया । बोधिप-
राञ्छुषपुद्गलपरिवर्जनतया । गृहिसंसर्गविवर्जनतया पापमित्रपरिवर्जना वेदितव्या । तेन च
कुलपुत्रैतानि स्थानानि परिवर्जयता न तेषां पुद्गलानामतिके डृष्टचित्तमुत्पादयितव्यं न
प्रतिघचितं नावमन्यनाचितमुत्पादयितव्यम् । एवं चानेन चित्तमुपस्थापयितव्यम् । उक्तं
10 ि भगवता धातुशः सत्वाः कामादिधातुं भ्रास्रवन्ति जायन्ते संस्यन्दन्ते संसर्गाच्च विनश्य-
न्ति । तस्मादकं संसर्गं वर्जयिष्यामीति ॥

बोधिचित्तसंप्रमोषो ऽप्यनर्थः तस्य च केतुरुक्तो रत्नकूटे⁽¹⁾ चतुर्भिः काश्यप धर्मैः सम-
न्वागतस्य बोधिसत्वस्य बोधिचित्तं मुच्यति । कतमैश्चतुर्भिः । आचार्यगुरुदक्षिणीयत्रिसंवादन-
तया परेषामकौकृत्ये कौकृत्योपसंस्करणतया । महायानसंप्रस्थितानां [31b] च सत्वानामव-
15 ष्यापशो ऽकीर्त्यलीकिनश्चारणतया मायाशाब्देन च परमुपचरति नाध्यायाशयेनेति अस्य
विवर्जनमत्रोक्तं । चतुर्भिः काश्यप धर्मैः समन्वागतस्य बोधिसत्वस्य सर्वासु ज्ञातिषु ज्ञातमा-
त्रस्य बोधिचित्तमामुखीभवति । न चात्तरा मुच्यति यावद्बोधिमण्डनिषदनात् । कतमैश्चतुर्भिः ।
यदुत ज्ञीवितकेतोरपि संप्रज्ञानन्मृषावादं न प्रभाषते । अत्रशो क्हास्यप्रेत्तिकयापि⁽²⁾

1) See M. V yutp. LXV. 39; K. F. 213. My friend Mr. T. Watters informs me that this passage occurs at the beginning of a work of which there are two translations in Chinese. See Nanjio 23 (43) and 805, who like Wassiljev gives the Sk. title of the work as Kāçyapa-parivarta. We must accordingly take *Ratnakūta* as a vague reference to the collection so called (Wassiljev, 154 (167), 305 (335).) But see Nanjio's literal Sanskrit version of the title of 805, as well as of 57 and 58.

2) The general sense is clear. The Tib. has: $\text{འདྲི་ལྟར་ལྟུང་ལྟུང་}$ 'on account of laughter'. Should we read *prekshitayā*, as a form *prekshitva* is quoted?

अध्याशयेन च सर्वसत्वानामत्तिके तिष्ठत्यपगतमायाशाव्यतया सर्वबोधिसत्वेषु च शास्तृसं-
ज्ञामुत्पादयति । चतुर्दिशं च तेषां वर्णां निश्चारयति । यांश्च सत्वान्परिपाचयति तान्सर्वाननु-
त्तरायां सम्यक्संबोधौ समादापयति । प्रादेशिकयानास्पृक्षणातया 'रुभिः काश्यप चतु-
र्भिरिति ॥

सिंहपरिपृच्छायामप्याह ।

5

न ज्ञातु धर्मदानस्य अन्तरायं करोति यः ।

तेनासौ लभते तिप्रं लोकनाथेहि सङ्गमम् ॥

तथा ज्ञातिस्मरा[द्]धर्मदानाज्ञानीष्विवं⁽²⁾ कुमारकेति ॥ तयात्रैव ।

बोधिचित्तं न रिञ्चति तेन सर्वासु ज्ञातिषु ।

स्वप्नात्तरेऽपि तच्चित्तं किं पुनर्यदि ज्ञायतः ॥

10

आह ।

येषु विरतिस्थानेषु ग्रामेषु नगरेषु वा ।

समादायेति⁽³⁾ बोधाय तेन चित्तं न रिञ्चति ॥

आर्यमञ्जुश्रीबुद्धतेत्रगुणव्यकृलंकारसूत्रे⁽⁴⁾ ऽप्याह । चतुर्भिर्धर्मैः समन्वागतो बो-
धिमतः प्रणिधानान्न चलति ॥ पे ॥ निरुत्तमानश्च भवतीर्ष्यमात्सर्यपरिवर्त्तकश्च भवति- 15
परसंपदं च दृष्ट्वा श्रान्तमना भवतीति ।

इदमेव पात्रबोधिचित्तस्य स्फुटतरमसंप्रमो[32 a]षकारणं यत्रैव रत्नकूटे ऽभिहि-
तम् । सर्वेषामप्येषु बोधिचित्तपरिकर्मणतया । बोधिचित्तपूर्वङ्गमतया चेति ॥

तथा हि चन्द्रप्रदीपसूत्रे पाठः । आरोचयामि प्रतिवेद्यामि वो यथा यथा बहुलु⁽⁶⁾

1) See p. 5, note 3.

2) °shvevanī MS.

3) *tat stha-satoān samādāpayati* margin. We should probably read °*dāpeti*. Compare Divy. Index p. 693.

4) See p. 13, note 5.

5) °*vedanayāmi* MS.

6) So MS. for *bahulam* (Tib. མིང་ཏུ་).

वितर्कयेन्नरः तथा तथा भवति तन्निम्नचित्तः तेही वितर्केहि तन्निम्नितेहीति ॥

अवसादोऽप्यनर्थ एतद्वर्जनं च रत्नमेघे दृष्टं । इह बोधिसत्वो नैवं चित्तमुत्पादयति ।
 दुष्प्राया बोधिर्मुन्यभूतेन सता । इदं च मे वीर्यं परीतं च कुसीदो ऽहं बोधिशा-
 दीप्तशिरश्चैलोपमेन बहून्कल्पान् । बहूनि कल्पशतानि बहूनि कल्पसकृन्नाणि समु-
 5 दानेतव्या । तन्नाहमुत्सह ईदृशं भारमुद्वोढुं ॥ किं तर्हि बोधिसत्वेनैवं चित्तमुत्पाद-
 यितव्यं । ये ऽपि तेऽभिसंबुद्धास्तथागता अर्कतः सम्यक्संबुद्धा ये चाभिसंबुद्ध्यन्ते ये वाभि-
 संभोत्स्यन्तेऽपीदृशेनैव नयेन ईदृश्या प्रतिपदा । ईदृशेनैव वीर्येणाभिसंबुद्धा अभिसंबुद्ध्यन्ते
 ऽभिसंभोत्स्यन्ते च । यावन्न ते तथागतभूता एवाभिसंबुद्धाः । अहमपि तथा तथा घटिष्ये
 तथा तथा व्यापंस्ये सर्वसत्वसाधारणेन वीर्येण सर्वसत्वारम्बणेन वीर्येण । यथाहमनुत्तरां
 10 सम्यक्संबोधिमभिसंभोत्स्य इति ॥

पुनरपरोऽनर्थो रत्नकूटे दृष्टः । अपरिपाचितेषु सत्त्वेषु विश्वाप्तो बोधिसत्वस्य स्व-
 लितं अभाजनोभूतेषु सत्त्वेषूदारबुद्धधर्मसंप्रकाशनात् बोधिसत्वस्य स्वलितं ॥ उदारा-
 धिमुक्तिकेषु सत्त्वेषु हीनयानसंप्रकाशनाद् बोधिसत्वस्य स्वलितमिति । सम्यक्स्मृ[32b]
 त्युपस्थितेषु शीलवत्सु कल्याणधर्मेषु प्रतिविमानना दुःशीलपापधर्मसंग्रहा बोधिसत्वस्य
 15 स्वलितमिति ॥

अनधिमुक्तिरप्यनर्थः । यथोक्तं राष्ट्रपालसूत्रे ।

यस्य⁽³⁾ अधिमुक्ति न विद्यति बुद्धधर्मगणे च न तस्य धिमुक्तिः ।

शिक्षान्तरेषु न तस्य धिमुक्तिः पापमतेस्तिरपायमुखस्य⁽⁴⁾ ॥

1) After *nimna* (? corr. *nishṭha*) the transcript reads *bodhi-cittaḥ* from marginal addition in the archetype.

2) Cf. 52.12 supra.

3) Metre as on p. 2 above.

4) The Tib. has (f. 39, b. 2). དེ་སོ་དཀ་སྐྱུམ་ལྷོ་གསེས་པ་ which must mean 'turned towards the three hells'; though Childers mentions *four apāyas*. *Tirapāya* therefore = *apāya-traya*.

स इतश्च्युतो मनुजेषु कर्मवशादबुधो हि विमूढः ।

नरकेष्वथ तिर्यगतीषु प्रेतगतीषु च विन्दति दुष्खम् ॥

इति अस्य विवर्जनं रत्नकूटे ऽभिकृतं दृष्टं । पेषु चास्य गम्भीरेषु बुद्धिनावगाहते । तत्र तथागत एव साक्षीति कृत्वा न प्रतिक्षिपति । तथागत एव ज्ञानी । नाहं ज्ञाने । अनन्ता बुद्धबोधिर्नानाधिमुक्तिकतया तथागतानां सत्त्वेषु धर्मदेशना प्रवर्तत इति ॥ 5

वैयावृत्यवर्तमानेनानर्थविवर्जनकुशलेन भवितव्यं । बोधिसत्त्वप्राप्तिमोक्षे हि सद्-
 धार्मिके धर्मश्रवणे । तथागतपूजायां च वैयावृत्यमुपदिष्टं तत्र या वृत्तिः सा रत्नराशिमुत्रा-
 दागता । तत्र वैयावृत्यकरेण भिक्षुणा सर्वभिक्षुसंघस्य चित्तमभिराधयितव्यं । तत्र पे भि-
 क्षव अरण्यकाः प्राज्ञशय्यासनिकास्तेषां । वैयावृत्यकरेण भिक्षुणा सर्वेण सर्वं न कर्मस-
 मुत्थानं दातव्यं । यदि पुनरारण्यकस्य भिक्षोः संवपर्यापन्नं शैलकं⁽⁵⁾ कर्म प्राप्नुयात् । एतेन 10
 वैयावृत्यकरेण भिक्षुणात्मनैव तत्कर्तव्यं । अन्यतरो वा भिक्षुरध्येष्यो न पुनः स आ-
 रण्यको भिक्षुरूपोऽप्यितव्यस्तत्र यो भिक्षुः पिण्डचारिको भवति तस्य तेन वैयावृत्यक-
 रेण भिक्षुणा प्रणीतभोजनेषु संविभागः कर्तव्यः । तत्र काश्यप यो भिक्षुर्योगा[33 a]चारी
 भवति । तस्य तेन वैयावृत्यकरेण भिक्षुणा ऽनुलोमिकान्युपकरणान्युपसंहर्तव्यानि ग्लान-
 प्रत्ययभैषज्यपरिष्काराश्च । यस्मिंश्च प्रदेशे स योगाचारी भिक्षुः प्रतिवसति तस्मिन्प्रदेशे 15
 नोच्छशब्दः कर्तव्यः । रक्षितव्यो वैयावृत्यकरेण भिक्षुणा योगाचारी भिक्षुः । शय्यासनोप-
 स्तम्भनास्य कर्तव्या । प्रणीतानि च संप्रियाणि⁽⁶⁾ योगाचारभूष्यनुकूलानि खादनीयभोजनी-
 यान्युपनामयितव्यानि ॥ पे ॥ ये भिक्षवो बाह्यश्रुत्ये ऽभियुक्ता भवन्ति तेषामुत्साहो दात-

1) See p. 50 note 5.

2) See p. 11 note 9.

3) Nanjio 23 (44); tr. before A. D. 439.

4) Similar forms in Divy. Index.

5) The adjectival form appears to be new; for *çaiksha*, see Avadāna-
 çataka (Index to Feer's tr. p. 479).

6) °*preyā* MS.

- व्यः । यावत्ते ऽपि रक्षितव्याः । ये धार्मिकाधिका भित्तवो भविष्यन्ति । तेषां प्रतीकारध-
 र्मता कर्तव्या । यावद्दार्मिकव्यवस्थाशोच्योन्नयितव्याः पर्षन्मण्डलं परिमंस्थापयितव्यं ।
 सांख्यमण्डलं विशोधयितव्यं यावत्साधुकारबहुलेन चास्य भवितव्यं ॥ पे ॥ न क्वचि-
 द्दस्तुनि ऐश्वर्यसंज्ञोत्पादयितव्या । कियत्परीतमपि कार्यं संघमतेन कर्तव्यं । न स्वमतेन
 5 यावन्न सांघिकश्चातुर्दिशसांघिकेन⁽¹⁾ संसृष्टः कर्तव्यः । एवं विपर्ययदेवं स्तौपिकेन सहा-
 न्योन्यसंसर्गप्रतिषेधः । यदि चार्तुदिशे संघे वैकल्यं भवेत्सांघिकश्च लाभ उत्सदो⁽²⁾ भवेत्तेन
 वैयावृत्यकरणेण भिन्नुणा भिन्नसंघमेकमानसं कृत्वा । सांघिकलाभाच्चातुर्दिशसांघिक-
 कार्यं कर्तव्यं । एवं स्तूपे ऽपि प्रलुप्ते ऽयमेव विधिर्दायक[ान्]दानपतोन् वा समादाप्य प्र-
 तिसंस्कर्तव्य इत्याज्ञा । यदि पुनः काश्यप कियद्बहुर्रुपि स्तौपिको लाभो भवेत् । स वैया-
 10 वृत्यकरणेण न संघेन चातुर्दिशसंघे उपनामयितव्यः । तत्कस्माद्धेतोः । या स्तौपिका अ-
 त्तश एकदशापि⁽⁴⁾ आद्वैः प्रसादबहुलैर्निर्यातिता भवति । सा स[33b]देवकस्य लोकस्य चै-
 त्यं । कः पुनर्वादो रत्नं वा रत्नसंमतं वा यच्च स्तूपे चीवरं निर्यातितं भवति । तत्तत्रैव
 तथागतचैत्ये वातातपवृष्टिभिः परित्तपं गच्छतु । न पुनः स्तौपिकं चीवरं हिरण्यमूल्येन
 परिवर्तयितव्यं । न हि स्तौपिकस्य कश्चिदर्धो नापि स्तूपस्य केनचिद्वैकल्यं यो हि कश्चि-
 15 त्काश्यप वैयावृत्यकरो भिन्न रूष्टचित्तः शीलवतां दक्षिणीयानामश्चैर्यादाज्ञप्तिं ददाति स
 तेनाकुशलेन कर्मणा नरकगामो भवतीति । यदि मनुष्यलोकमागच्छति दासो भवति परक-
 र्मकरो लाभो च भवति खटचपेटप्रचण्डप्रकाराणाम् । पे । दा[एउक]⁽⁵⁾र्मभवतिर्जितं भिन्नं

1) Cf. Feer, Avad.-ç. pp. 479, 339.

2) Apparently in the sense of 'desire' occasionally found in the Pali *ussado* (Suttanip. v. 515, tr. p. 89). Cf. Senart, Mh. v. I. p. 372.

3) A remarkable 'Palicism'. Cf. *palibodha* at p. 50.15 above.

4) Cf. Whitney Gr. 2 § 486 c; Speijer, Syntax p. 222, where this indecl. usage is noted as an archaism.

5) These two letters are uncertain in the MS. Tib. (40. b. 5) has ཨད་པས་
 གཞོན་པ་ ...

करोत्यकालप्रेषणमकालज्ञप्तिं ददाति । स तेनाकुशलेन कर्मणा बद्धशङ्कुनाम प्रत्येक-
 नरकस्तत्रास्योपपत्तिर्भवति । यावत्सकृन्नाविद्धः कायो भवति । आदोप्तः । प्रदोप्तः संप्रस्व-
 लितः । पे । योजनशतविस्तारप्रमाणा जिह्वा भवति । तस्य तत्र जिह्वेन्द्रिये बहूनि
 शङ्कुशतसकृन्नाणि आदोप्तानि अयस्मयानि निखातानि भवन्ति । यो हि कश्चित्काश्यप
 वैयवृत्यकरो भित्तुरागतगतं सांघिकं लाभं सन्निधिं करोति न कालानुकालं ददाति । 5
 उद्वेष्यापयित्वा⁽¹⁾ विह्वेठयित्वा ददाति । केषाञ्चिन्न ददाति । स तेनाकुशलमूलेन जङ्गल नाम
 गूथमृत्तिकाप्रेतयोनिस्तत्रास्योपपत्तिर्भवति । तत्रास्यान्ये प्रेता भोजनं गृहीत्वापदर्श-
 यन्ति । स उद्वेष्यमानस्तद्भोजनमनिमिषाभ्यां नेत्राभ्यां पश्यमानः नुत्तिपपासापरिगतो
 दुष्खां । वेदनां वेत्ति न च वर्षसकृन्नेणापि तस्य भोजनस्य लाभी भवति । यदपि कदाचि-
 त्कार्किचिद्भोजनं लब्धं [34 a] भवति तदुच्चारं भवति पूषणोणितं वेति ॥ 10

संघर्क्षितावदाने⁽³⁾ उप्यनर्थ उक्तः । यास्त्वं संघर्क्षित सत्वानद्रातोः कुड्याकारा-
 स्ते भित्तव⁽⁸⁾ आसन् । तैः सांघिकं कुड्यं श्लेष्मणा नाशितं । तस्य कर्मणो विपाकेन
 कुड्याकाराः संवृताः । यास्त्वं संघर्क्षित⁽⁴⁾ सत्वानद्रातोः स्तम्भाकारास्ते भित्तव आस-
 न् । तैः सांघिकस्तंभः सिंहाणकेन नाशितः । तेन स्तम्भाकाराः संवृताः । यास्त्वं सत्वान-
 द्रातोर्वृत्ताकारान् पत्राकारान् फलाकारान् ते ऽपि भित्तव आसन् । तैरपि सांघिकानि वृ- 15
 त्तपत्रपुष्पफलानि पौद्गलिकपरिभोगेन परिभुक्तानि तेन ते वृत्तपत्रपुष्पफलाकाराः
 संवृताः । यास्त्वं सत्वानद्रातो रस्वकारान् समार्जन्याकारास्ते भित्तव आसन् । तैः सां-
 घिका रस्सुसम्मार्जन्यः पौद्गलिकपरिभोगेन परिभुक्तास्तेन रस्वाकाराः सम्मार्जन्याका-

1) A corrupt and doubtful form: Tib. (40.b.7 fin) has མཉེ་བུ་མས་ལ་ 'jeering'

2) Divyāvadāna, Tale 23; see printed text p. 342 l. 13: also the translation in Burnouf's Introduction¹ pp. 328—9; but the present extract is from a *textus ornatior*.

3) °buddhasya ṣṛāvakā Divy.-text.

4) This example is not narrated at length in our Divy.-text.

त्यंयतो न देशितं तेन कर्मणोद्द्वेषलाकारः संवृतः ॥ यांस्त्वं सत्वानद्धानोः स्थाल्याकारान् ।
 ते कल्पिकारका घ्रासन् भिन्नूणामुपस्थायकाः । ते भैषज्यानि क्वाथयन्तो भिन्नुभिरप्रियमु-
 क्ताः तैश्चित्तं प्रदूष्य स्थाल्यो भिन्नाः तेन स्थाल्याकाराः संवृताः । यं त्वं सत्वमद्धानीर्मध्ये
 क्त्रिं तत्तुना धार्यमाणं सोऽपि भिनुरासीञ्छाभी ग्राहिकः तेन मात्सर्याभिभूतेन लाभः सं-
 परिवर्तितः । यो वार्षिकः स कैमत्तिकः परिणामितः । यस्तु कैमत्तिकः स वार्षिकः प- 5
 रिणामितः । तस्य कर्मणो विपाकेन मध्ये क्त्रिस्तत्तुना धार्यमाणो गच्छति ॥

॥ शिन्नासमुच्चये धर्मभाषाकादिरत्नापरिच्छेदस्तृतीयः ॥

IV.

अपरेऽपि मक्तो ऽनर्थाः सूत्रान्तेषूक्ताः । यथा तावदाकाशगर्भसूत्रे⁽²⁾ पञ्चैमाः कुलपुत्र 10
 तत्रियस्य मूर्द्धाभिषिक्तस्य मूलापत्तयः । याभि[35 a]मूर्द्धापत्तिभिः तत्रियो मूर्द्धाभिषिक्तः
 सर्वाणि पूर्वावरोपितानि कुशलमूलानि काषयति⁽³⁾ । वस्तुपतितः पाराजिकः सर्वदेवमनु-
 ष्यमुखेभ्यो ऽपायगामी भवति । कतमाः पञ्च । यः कुलपुत्र मूर्द्धाभिषिक्तं स्तौपिकं वस्व-
 पकुरति सांघिकं वा चातुर्दिशसांघिकं वा निर्यातितं वा । स्वयं वापकुरति हारय-
 ति वा । इयं प्रथमा मूलापत्तिः ॥ यः पुनर्धर्म प्रतिक्षिपति श्रावकनिर्याणभाषितं वा प्रत्येक- 15
 बुद्धनिर्याणभाषितं वा म्हायाननिर्याणभाषितं वा प्रतिक्षिपति प्रतिषेधयतीयं द्वितीया
 मूलापत्तिः ॥ यः पुनर्मांमुद्दिश्य शिरस्तुण्डमुण्डकाषयवस्त्रप्रावृतः शिन्नाधारी वा शि-

1) *Bhaisajy*° MS.

2) v. supr. p. 10, 14. The present is the passage referred to in the *Bodhicaryāvatāra*, V. 104 (ed. Minaev. - Zap. Tom. 4) — a reference to which M. de la Vallée Poussin called my attention. See also Wassiljev, p. 171.

3) See f. 35. b. init. The Tib. (42 a 5) བུལ་བརྒྱུག་ ('pulverises') confirms the form in the text, hitherto only certified 'himsārthe' in the *Dhātupāṭhas* both Sk. and Pali (s. v. jhas). *Jāsayati* in *Çat.-Br.* II. 2.2. 19 is similarly used.

- नाधारी वा तस्य दुःशीलस्य वा शीलवतो वा काषायाणि वस्त्राण्यपहृति अपहृर्य-
 ति । गृहस्थं वा करोति काये दण्डैः प्रहृरति चारके वा प्रत्तिपति जीवितेन वा वियोञ्ज-
 यतीयं तृतीया मूलापत्तिः ॥ यः पुनः तत्रियः संचिन्त्य मातरं जीविताद्यपरोपयति पि-
 तरमर्कत्तं भगवच्छ्रावकं वा जीविताद्यपरोपयति समग्रं वा संधं भिनत्ति तथागतस्यार्कतः
 5 सम्यक्संबुद्धस्य संचिन्त्य दुष्टचित्तो हृदिरमुत्पादयति ॥ ऋभिः पञ्चभिरानर्त्तयैः⁽¹⁾ कर्मभिरन्य-
 तरान्यतरं कर्मेत्पादयतीयं चतुर्थी मूलापत्तिः ॥ यः पुनः तत्रियो ऽहेतुवादी भवति पर-
 लोकोपेतकः । दशाकुशलान्कर्मपथान्समादाय वर्तते ऽन्यांश्च बहून्सत्वान्दशस्वकुशलेषु
 कर्मपथेषु समादापयति विनयति निवेशयति प्रतिष्ठापयतीयं पञ्चमी मूलापत्तिः ॥ पे ॥
 यः पुनर्ग्रामभेदं जनपदभेदं नगरभेदं राष्ट्रभेदं करोतीयं मूलापत्तिः ॥ पे ॥ आदिकर्मिणां म-
 10 ऋयानसंप्रस्थितानां [35 b] कुलपुत्राणां कुलदुक्कितृणां वाष्टौ मूलापत्तयो । यामिर्मूलाप-
 त्तिभिः खलिता आदिकर्मिका मऋयानसंप्रस्थिताः सर्वाणि पूर्वावरोपितानि कुशलमू-
 लानि काषयन्ति⁽²⁾ । वस्तुपतिताः पराजिता देवमनुष्यमऋयानसुखादपायगामिनो भवन्ति
 चिरं च संसारे सीदन्ति कल्याणमित्रविरहिताः । कतमा अष्टौ । ये सत्वाः पूर्वदुश्चरितहे-
 तुनास्मिन् क्लिष्टे पञ्चकषाये⁽³⁾ लोके उपपन्नास्त इवरकुशलमूलाः कल्याणमित्रं संनिः-
 15 श्रित्येदं परमं गम्भीरं मऋयानं प्रावन्ति । ते च परीतबुद्धयो ऽपि कुलपुत्रा अनुत्तरायां
 सम्यक्संबोधौ चित्तमुत्पादयन्ति । तेषामादिकर्मिका ये च बोधिसत्वा इदं परमगम्भीरं शून्य-
 ताप्रतिसंयुक्तं सूत्रान्तं शृण्वन्ति उद्दिशन्ति पठन्ति । ते यथाश्रुतं यथापर्यवार्तं परेषां⁽⁴⁾ पूर्वबुद्धि-
 सदृशानां स्वर्थं सुव्यञ्जनं विस्तरेणाग्रतः स्मारयन्ति प्रकाशयन्ति । ते क्यकृतशमा बालाः
 पृथग्जनाः शृण्वन्त उन्नस्यन्ति संत्रस्यन्ति संत्रासमापद्यन्ते । ते संत्रासेन विवर्तयन्त्यनत्तुरायाः

1) See Wassiljev 240 (264) note 2. The usage at 17.20.—18.7 above is different.

2) v. supra 59, 11.

3) *kalpāyuhṣatvasaṃkleṣadr̥ṣṭayāḥ* marg.; cf. Dh.-s. § 91.

4) A marginal gloss *arvācīna* on this word, for which see Divy. Ind.

5) *samvarāt pūrva*, margin.

सम्यक्संबोधेश्चिंतं श्रावकयाने चित्तं प्रणिदधति । एषा आदिकर्मिकबोधिसत्वस्य मूलाप-
त्तिः प्रथमा ॥ यया मूलापत्या स कुलपुत्रः सर्वे पूर्वावरोपितं कुशलमूलं काषयति । वस्तु-
पतितः पराजितः स्वर्गापवर्गसुखात् । विसंवादितं चास्य बोधिचित्तमपायगामी भवति ।
तस्माद्बोधिसत्वेन मूलासत्वेन परपुद्गलानामाशयानुशयं प्रथमं ज्ञात्वा यथाशयानां सत्त्वानाम-
नुपूर्वेणा धर्मदेशना कर्तव्या । तद्यथा मूलासमुद्ग्रेऽनुपूर्वेणावतारयति ॥ पे ॥

5

पुनरपरमादिकर्मिको बोधिसत्वः कस्यचिदेव [36 a] वक्ष्यति ॥ न त्वं शक्यसि षट्-
पारमितासु चर्यां चर्तुं । न त्वं शक्यस्यनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबोद्धुं । शीघ्रं त्वं श्रावक-
याने प्रत्येकबुद्ध्याने वा चित्तमुत्पादय । तेन त्वं संसारान्निर्वास्यसि । यावद्यथापूर्वोक्तमिय-
मादिकर्मिकस्य बोधिसत्वस्य द्वितीया मूलापत्तिः ॥

पुनरपरमादिकर्मिको बोधिसत्वः कस्यचिदेवं वक्ष्यति । किं भोः प्रातिमोक्षविनयेन । 10
शिल्लेन सुरन्नितेन शीघ्रं त्वमनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तमुत्पादयस्व । मूलायानं पठ । यत्ते
किञ्चित्कायवाङ्मनोभिः क्लेशप्रत्ययादकुशलं कर्म समुदानोतं तेन पाठेन शुद्धिर्भवत्य-
विपाकं । यावद्यथापूर्वोक्तमियमादिकर्मिकस्य बोधिसत्वस्य तृतीया मूलापत्तिः ॥

पुनरपरं कुलपुत्र केषाञ्चिदादिकर्मिको बोधिसत्व एवं वक्ष्यति । वर्षायते⁽¹⁾ पूयं कुलपु-
त्राः श्रावकयानकथां । मा शृणुत मा पठत मा परेषामुपदिशत । गोपयत श्रावकयानकथां । 15
न पूयं तस्मात् मूलाफलं प्राप्स्यथ । न पूयं ततो निदानाच्छक्ताः क्लेशान्तं कर्तुं । अदधत
मूलायानकथां । शृणुत मूलायानं पठत मूलायानं परेषां चोपदिशत । ततो पूयं सर्वदुर्गत्य
पापपथान् शमयिष्यथ । तिप्रं चानुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंभोत्स्यथ ॥

यदि ते तस्य वचनकारिणो भवन्तीदृशं दृष्टिगतमुपपृङ्खीयुः । उभयोरपि मूलापत्तिर्भ-
वतीयमादिकर्मिकस्य बोधिसत्वस्य चतुर्थी मूलापत्तिः ॥

20

पुनरपरमादिकर्मिका बोधिसत्वा द्विजिह्विका भवन्ति अन्यथा निर्दर्शयन्ति । इदं च
मूलायानं कीर्तिशब्दस्योकार्थं लाभसत्कारहेतोः पठन्ति स्वाध्यायन्ति धारयन्ति वाचयन्ति

1) The MS. has the indic. (*°tha*) for this verb only.

देशयन्ति परेषां च श्रुतमा[36 b]त्रमुपदिशन्ति । एवं च वक्ष्यन्ति । वयं मक्षायानिका नान्ये ।
 ते परेषामीर्ष्यायन्ति लाभसत्कारकृतोर्यतस्ते लभन्ते उपभोगपरिभोगान्परिभ्यस्तत्प्रत्य-
 यात्ते प्रकुप्यन्ति तेषां चावर्णं निशारयन्ति कुत्सन्ति पंसयन्ति⁽¹⁾ विज्ञुगुप्सन्ति । आत्मानं
 चोत्कर्षयन्ति न तान् । अतस्ते ईर्ष्याकृतुना चोत्तरि मनुष्यधर्मैरात्मानं विज्ञपयन्ति । त-
 5 तस्ते तेन वस्तुना पतिताः पराजिता मक्षायानसुखादेतां मक्षायगुरूकामापत्तिमापद्यन्ते यया-
 पायगामिनो भवन्ति । यथा कश्चित्पुरुषो रत्नद्वीपं गच्छेद्भक्तुं नावा समुद्रमवतरते स मक्ष-
 समुद्रे स्वयमेव तां नावं भिन्द्यात्तत्रैव मरणं निगच्छेद् । एवमेव ये आदिकर्मिका बोधि-
 सत्त्वा मक्षायगुणसागरमवतर्तुकामा ईर्ष्याकृतोस्तद्वदन्ति । तत्प्रत्ययात्ते अद्धानावं भित्त्वा प्र-
 ज्ञाज्ञीवितेन वियोगं प्राप्नुवन्ति । एवं ते बाला आदिकर्मिका बोधिसत्त्वा ईर्ष्याकृतोरनृत-
 10 प्रत्यया मक्षायगुरूकामापत्तिमापद्यन्ते । इयं पञ्चमो मूलापत्तिरादिकर्मिकस्य बोधि-
 सत्वस्य ॥

पुनरपरं कुलपुत्र भविष्यत्यनागते ऽध्वनि गृहस्थप्रव्रजिता आदिकर्मिका बोधि-
 सत्त्वा ये ते गम्भीराः शून्यताप्रतिसंयुक्ताः सूत्रात्ताधारणोत्तान्तिसमाधिभूमिस्वलंकृतमक्ष-
 विद्वत्पुरुषाणां कृतश्रमाणां बोधिसत्वानां गोचरास्तान्मक्षायानसूत्रात्तान् धारयन्ति पठ-
 15 त्ति स्वाध्यायन्ति परेषां च विस्तरेण वाचयित्वा प्रकाशयन्ति । अहं चेमान् धर्मान् स्वबुद्ध्या
 बुद्धिर्वं च पुनरहं काहण्यकृतोस्तवोपदिशामि । तया वा पुनस्तथा भावयितव्यं यथा त्व-
 मत्र गम्भीरेषु धर्मेषु[37 a] प्रत्यक्षो भविष्यसि । एवं ते ज्ञानदर्शनं भविष्यति यथा मम ।
 एतर्हि⁽²⁾ न पुनरेव ददाति पठितमात्रेणाकृमिमानेवंद्वयान्धर्मान् गम्भीरगम्भीरानुपदिशामि
 न साक्षात्क्रियया ॥ लाभसत्कारकृतोरात्मानं विक्रीणाति । तत्प्रत्ययात्सर्वव्यधगता-
 20 नामर्हतां सम्यक्संबुद्धानां बोधिसत्वानामार्यपुद्गलानां च पुरतः सापराधिको भवति । मक्ष-
 आयगुरूकामापत्तिमापद्यन्ते । विसंवादयति देवमनुष्यान्मक्षायानेन । आवकपानमेवास्य न भव-

1) Hitherto in Dhātupāṭha only: but cf. *paṃsana* p. 10 note 4.

2) *mamait*^o without punctuation MS.

ति । प्रागेव मूल्यानस्यावतारविशेषाधिगमः । प्रागेवानुत्तरा सम्यक्संबोधिः ॥ तद्यथा
 कश्चित्पुरुषो मूलावतीं प्रस्थितः क्षुत्तर्षप्रपीडितः स तत्र मूलाफलवृत्ते प्रतिष्ठितः ।
 आहारार्थं स उदारफलवृत्तमपकाय गन्धसंपन्नं रससंपन्नमनास्वाद्य विषवृत्तमभिरुच्य वि-
 षफलानि भुञ्जीत भुक्त्वा च कालं कुर्यात् । तदुपमांस्तान्पुद्गलान्वदामि । ये दुर्लभं मनु-
 ष्यलाभं लब्ध्वा कल्याणामित्रं सन्निश्चित्य मूल्यानमवतर्तुकामा लाभसत्कार्यशोक्तो- 5
 रात्मानमुपदर्शयति परान्पसंयति एवंरूपां मूलागुरुकामापत्तिमापद्यते यया गुरुकयापत्या
 सर्वविज्ञानां परमज्ञुगप्सिता भवति । अयायगामिनस्तथाह्वयाश्च पुद्गला न सेवनीयाः सर्व-
 तत्रियब्राह्मणाविरूद्राणां । यश्च तान् सेवते स सातिसारो भवति सर्वविज्ञानां । इयं कु-
 लपुत्र बोधिसत्वस्य षष्ठी मूलापत्तिः ॥

पुनरपरं कुलपुत्र भविष्यत्यनागते ऽध्वनि तत्रियाणां पुरोहितचण्डाला अमा- 10
 त्यचण्डाला भटचण्डाला मूर्खाः पण्डितमानिनो मूलाधना मूलाभोगाः । बद्धवि-
 धेषु दानमयपुण्यक्रियावस्तु[37 b]षु संदृश्यते ते त्यागमदमत्ता मानमदर्पेण तत्रियं
 विभेदयति । अमणान् तत्रियैः । ते तत्रियान्निश्चित्य अमणान् दण्डापयति⁽³⁾ ।
 अर्थं⁽⁴⁾ दण्डेन मुषति । तेनोपद्रवेण ते भिन्नवः पौद्गलिकं वा सांघिकं वा चातु-
 र्दिशसांघिकं वा स्तौपिकं वा अमणैरपहृत्य तेषां प्राकृतं प्रदाप्यते । ते पुनश्च- 15
 ण्डालाः तत्रियस्योपनामयिष्यति । ते उभयतोऽपि मूलापत्तिमापद्यते । ये तत्रियचण्डा-
 लाः अमणैः सार्द्धं प्रदुष्यति तथाह्वयं च ते धर्मं प्रज्ञपयिष्यति । अर्धमं वा धर्ममपकाय । सू-
 त्रविनयशिला अनपेक्ष्य कालोपदेशमकाप्रदेशानपकाय । मूलाकरूपानेत्रीप्रज्ञापारमित
 शिन्नोपायकौशल्यशिताः याश्चापरेषु सूत्रेषु शिता उपदिष्टास्ता अपकाय । तथाह्वयां धर्म-
 युक्तं भिन्नूणां विद्वेठनार्थपूर्वकं क्रियाकारं प्रज्ञपयति । यैः क्रियाकारैर्भिन्नूणां विद्वेठना 20

1) *parām* MS.; for *pams* cf. *supra* 62, 8.

2) See *Divy. Ind.*

3) This form (not in *lexx.*) recurs in a metrical passage below, 39 b.

4) *artha* MS.

5) *purohita-candālādya, bhedanāt saṅghikādi-dravyāpaharanāc ca. marg.*

भवति । रिञ्चति शमथविपश्यनानुयोगमनस्कारं । ते ऽवध्यायतो व्यापाद्बहुला भव-
 त्ति । तेन च क्तेतुना भिन्नूणामप्युपशात्ताः क्लेशा नोपशम्यन्ति न तनूभवन्ति तत्काले पुनस्ते
 भिन्नव आशयविपन्ना भवन्ति शोलविपन्नाश्च भवन्ति । आचारविपन्ना भवन्ति दृष्टिविपन्ना
 भवन्ति तद्धेतोः शैथिलिका भवन्ति । बाहुलिका भवन्ति । अग्रमणाः अग्रणप्रतिज्ञाः । अ-
 5 ब्रह्मचारिणो ब्रह्मचारिप्रतिज्ञाः शङ्खस्वरसमाचाराः प्रष्टव्यधर्मदेशकाः । ते भूयस्या मा-
 त्रया सपरिचारस्य क्षत्रियस्य सत्कृता भवन्ति मानिताः पूजिता भवन्ति । ते च प्रक्षाणाभि-
 युक्तानां भिन्नूणां गृहस्थेष्ववर्षे निश्चारयन्ति । स च क्षत्रियः सपरिवारः प्रक्षाणाभियुक्तानां
 भिन्नूणाम[38 a]तिके प्रडुष्यति अवध्यायति । यस्तत्र प्रक्षाणिकानां भिन्नूणामुपभोगप-
 रिभोगस्तं स्वाध्यायाभिरतानां भिन्नूणां निर्यातयन्ति । ते उभयतो मूलापत्तिमापद्यन्ते । त-
 10 त्कस्यक्तेतोः ॥ ध्यायो भिन्दुः सुक्तेत्रं । नाध्ययनत्रैयावृत्याश्चिता नाध्ययनाभियुक्ताः ॥ स-
 माधिधारणीतान्तिभूमिषु भाजनीभूता दक्षिणीयाः पात्रभूताः । अलोककरालोकस्य मार्गो-
 पदेशकाः । कर्मनेत्रक्लेशनेत्रान्सत्वानुत्तारयन्ति । निर्वाणगमने च मार्गे प्रतिष्ठापयन्ति । इमां
 कुलपुत्राष्टौ मूलापत्तय इति ॥

आसां निःसरणमिद्वैव सूत्रे ऽभिक्रितं । यदि ते बोधिसत्वा आकाशगर्भस्य बोधिस-
 15 त्वस्य नाम श्रुत्वा दर्शनमस्याकाङ्क्षेरन् । अयायप्रपतनभयात् मूलापत्तीर्दशयितुकामा । यदि
 ते आकाशगर्भ बोधिसत्वं नमस्क्रुयुः नाम चास्य परिकीर्तयेयुस्तेषां स कुलपुत्रो यथा भा-
 ग्यतया स्वद्वेषेणाप्यतस्तिष्ठति ब्राह्मणाद्वेषेण यावद्दार्शिकाद्वेषेण पुरतः स्थास्यति । त-
 स्यादिकर्मिकस्य बोधिसत्वस्य यथा समुत्थितास्ता आपत्तीः प्रतिदेशयति । गम्भीरं चा-

1) *purohitādyā marg.*

2) In the margin (cf. gloss on similar passage supra 63, 16.) we find the explanation: *abrahmacārībhīkshavo 'vārṇavādāt paribhogacyāvanāc ca.*

3) *°prtya MS.*, as before.

4) The transcript following a later hand in the margin has a double causal form *°desāpayati*: cf. *daṇḍāpayati* [37 b, 39 b]. Compare Whitney's 'bastard causals' ('Roots' p. 238, *med.*).

स्योपायकौशल्यं मन्त्रायाने चर्यामुपदर्शयति । यात्रद्वैवर्तिकभूमौ च प्रतिष्ठापयति ॥ पे ॥ यदि तेषां संमुखं दर्शनं न ददाति । यस्तमभियाचति । तेनादिकर्मिकेण बोधिस-
त्वेन सापराधेन पश्चिमे यामे उत्थायासनात्प्राञ्चुत्वेन स्थित्वा धूपं धूपयितव्यं । अरूणो
देवपुत्र आयाचितव्यः^१ एवं च वक्तव्यं । अरूण अरूण मन्त्रकृप मन्त्रभाग मन्त्रोदितस्त्वं अम्बु-
द्वीपे मां करूणयाक्वाद्यस्व । शीघ्रमाकशगर्भं मन्त्राकारुणिकं मम वचनेन बोधय । [38 b] 5
मम स्वप्नात्तरे तमुपायमुपदर्शय येनाहुमुपायेनापत्तिं प्रतिदेशयामि । अर्थे मन्त्रायाने उ-
पायप्रज्ञां प्रतिलप्स्यामीति ॥ तेन तत्कालं शय्यायां निद्रापयितव्यं सक्रोद्धते^(१) ऽरूणे
इह अम्बुद्वीपे आकाशगर्भस्य बोधिसत्वस्येह समागमो भवति स्वल्पेण च । तस्यादिक-
र्मिकस्य बोधिसत्वस्य स्वप्नात्तरे पुरतः स्थित्वा तां मूलापत्तिं देशयति मन्त्रायानोपा-
येन । तथाद्वयं च तस्योपायज्ञानं संदर्शयति । येनोपायकौशल्येन स आदिकर्मिको बोधि- 10
सत्वस्तत्रैव बोधिचित्तासंप्रमोषं नाम समाधिं प्रतिलभते सुदृढव्यवस्थितश्च भवति म-
न्त्रायान इत्यादि ॥

अथ वा योऽत्र सूत्रे ऽध्येषणमन्त्रः पूर्वमुक्तः । तेनायं विधिः कार्यः । एवं स्यात् । अरण्ये
उपवने ऽभ्यवकाशे वागरू वा तगरं^(२) वा कालानुसारि वा धूपयितव्यं । प्राञ्जलिना च
भूत्वा समततो दिग्विदिनु च पञ्चमण्डलकेन वन्दित्वा इमे मन्त्रपदाः प्रवर्तयितव्याः । त- 15
द्यथा । समृशं^(३) कारुणिक । चरतुं । विचर । सञ्चर । कारुणिक । मुरर मुरर वेगधारि
नमचमे^(४) भुञ्जयत^(५) कारुणिक चित्तामणिं पूर्य कारुणिक सर्वाशां मे स्थापय । आज्ञाधारो

1) *Saha* apparently with loc.; but possibly a compound; compare Pāṇini's *sahapūrvāḥnam*.

2) *tagarum*. MS.

3) ལུ་སྐྱེ་ཤ། (apparently) Tib.; but the reading has been corrected and is indistinct.

4) *na* added in marg.; not. in Tib.

5) ལུ་སྐྱེ་ཤ། Tib.

6) Cf. Wassiljev, *supra cit.*, p. 59 note 2.

स्फुगु⁽¹⁾ २ । रतिविवेक गु । दृष्टिविवेक गु । पूर्य कारुणिक पूर्यतु ममाशां । सर्व-
 था चाशोकगति स्वाहा ॥ विधिः पूर्ववत् । सर्वव्याधिदुःखसर्वभयसर्वोपकरणविघातप्र-
 तिघाते सर्वाभीष्टसिद्धये च कार्यः ॥ यदि तत्रियाद्योऽपि बोधिसत्वः कथमेषामापत्तिनियमो
 ऽन्येषां चाधिक्यं । अथ तेन साम्बरिकाः । कथमेषामापत्तिव्यवस्था । कथं वा तद्दोषा-
 5 त्साम्बरिका अपि गृह्यन्ते । नैष दोषः । ये [39 a] पां यत्र बहुलं संभवः ते तत्राकोटिताः स्व-
 नामग्रहणदर्शनाद्भयोत्पादनार्थं । परस्परतस्तु सर्वैः सर्वा अपत्तयः परिकृताः ॥ येन
 वा प्रकृतिमहासावद्यतयाऽसमादानोऽप्यभव्यो भवत्युच्छिन्नकुशमूलश्च सुतरां तेन साम्ब-
 रिका इत्यलमनया चिन्तया ॥

उपायकौशल्यसूत्रेऽपि मूलापत्तिरुक्ता । किं वापि कुलपुत्र बोधिसत्वः प्रातिमोक्ष-
 10 शिक्षायां शिक्षमाणाः कल्पशतसहस्रमपि मूलफलभक्तः स्यात् । सर्वसत्वानां च सूक्तडु-
 क्तानि क्षमेत् । आत्रकप्रत्येकबुद्धभूमिप्रतिसंपुक्तैश्च मनसिकारैर्विकृतेदयं बोधिसत्वस्य
 गुरुका मूलापत्तिः । तद्यथा कुलपुत्र आत्रकपानीयो मूलापत्तिमापन्नः सो ऽभव्यस्तैरेव
 स्कन्धैः परिनिर्वातुम् । एवमेव कुलपुत्रो ऽप्रतिदेश्यैतामापत्तिमनिःसृज्य तान् आत्रकप्र-
 त्येकबुद्धमनसिकारानभव्यो बुद्धभूमौ परिनिर्वातुमिति ॥

15 आसां च मूलापत्तीनां सुखप्रहृणधारणार्थमेकीयमतानां च संप्रहृकारिका उच्यन्ते ॥

रत्नत्रयस्वहृणादापत्पाराजिका मता ।

सद्धर्मस्य प्रतिज्ञेपाद्द्वितीया मुनिनोदिता ॥

दुःशोलस्यापि वा भित्तोः काषायस्तैन्यताउनात् ।

चारके वा विनिज्ञेपादपप्रव्राजनेन च ॥

1) The MS. (with which the Tib. agrees) reads here and below (twice) *gu* clearly. This however is probably a misunderstanding of the old form of the figure 7 (seven repetitions of the charm).

2) 'स' 'रु' Tib. The Sk. is indistinct, it apparently reads *sapathañcā*.

पञ्चानर्त्तर्करणांमिध्यादृष्टिग्रहेण वा ।
 ग्रामादिभेदनाद्वापि मूलापत्तिर्नोदिता ॥
 प्रून्यतायाश्च कथनात्सत्त्वेषु कृतबुद्धिषु ।
 बुद्धत्वप्रस्थितानां वा संबोधेर्विनवर्तनात् ॥
 प्रातिमोक्षं परित्याज्य मक्यायाने नियोजनात् ।
 शिष्ययानं न रागादिप्रकृष्णापेति वा ग्रहात् ॥
 परेषां ग्रहणाद्वापि पुनः स्वगुणकाशनात् ।
 परंपसनतो ला[39 b]भसत्कारसोक्तैतुना ॥
 गम्भीरज्ञात्तिकोऽस्मीति मिथ्यैव कथनात्पुनः ।
 दण्डापयेद्वा श्रमणान् दद्याद्वा शरणत्रयात् ॥
 गृह्णीयाद्दीपमानं वा शमथे त्याजनात्पुनः ।
 प्रतिसंलीनभोगं च स्वाध्यायिषुनिवेदनात् ॥
 मूला अपत्तयो ह्येता मदानरकहेतवः ।
 आर्यस्याकाशगर्भस्य स्वप्ने देश्याः पुरःस्थितैः ॥
 बोधचित्तपरित्यागाद्याचकायाप्रदानतः ।
 तीव्रमात्सर्यलोभाभ्यां क्रोधाद्वा सत्त्वताडनात् ॥
 प्रसाद्यमानो यत्नेन सत्त्वेषु न तितितते ।
 क्लेशात्परानुवृत्त्या वा सद्धर्मासवर्णनाद् ' इति ॥

5

10

15

आर्यन्तितिगर्भसूत्रे ऽप्युक्तं । यो मक्याब्रह्मन् ममोद्दिश्य प्रव्रजितो दुःशीलपापसमाचारी
 भित्तुरनुभूतः कशम्बकज्ञातो अश्रमणः श्रमणप्रतिज्ञः श्रब्रह्मचारी ब्रह्मचारिप्रतिज्ञः । 20
 धस्तः पतितः पराजितो विविधैः क्लेशैः ' अथ च पुनः स दुःशीलपापसमाचारी भित्तु-

1) See p. 60, note 1.

2) Pali. *kasambu* 'rubbish', with the whole passage compare M. Vyutp. cclxxvii. 16, 18—19.

रग्यापि सर्वदेवानां यावत्सर्वमनुष्याणां यावत्पुण्यनिधीनां दर्शयिता भवति कल्याण-
मित्रं । किं चापि स घषात्रोभूतः तेन च पुनः शिरस्तुण्डमुण्डेन काषायवस्त्रप्रावरणैर्या-
पयेन दर्शनहेतुनापि बहूनां सत्वानां विविधकुशलमूलोपस्तम्भनकरः सुगतिमार्गदर्शको
भवति । तस्माद्यो ममोद्दिश्य प्रव्रजितः शोलवान् दुःशीलो वा तस्य नानुज्ञानामि चक्रव-
5 त्तिराज्ञामपि यन्ममोद्दिश्यप्रव्रजितस्य सद्धर्मणापि काये दण्डप्रहारं वा दातुं चारके
वा प्रलेप्तुं ' अङ्गमङ्गं विकर्तनं वा कर्तुं नीविताद्वा व्यपरोपणं कर्तुं [40 a] । किं पुन-
रधर्मेण ॥

किं चापि मृतः कथ्यते ऽस्मिन् धर्मविनये । अथ च पुनः स पुद्गलो गोरोचनकस्तू-
रिकासदृश इति । अत्रैवाह । ये ममोद्दिश्य प्रव्रजितान् यानभूतान् पात्रभूतान्वा विच्छे-
10 यिष्यन्ति ते सर्वेषां त्र्यधगतानां बुद्धानामतीव सापराधा भवन्ति । समुच्छिन्नकुशलमूला
दग्धसत्त्वाना अवीचिपरायणा भवन्तीति ।

अत्रैवाह । सर्वबुद्धैरधिष्ठितोऽयं मोक्षघञो पडुत रक्तकाषायवस्त्रमिति । अस्मि-
न्नेव चोक्तं । तेन खलु पुनः समयेन बहूनि आवकनियुतशतसदृश्याणि बहूनि च बोधि-
सत्त्वनियुतशतसदृश्याणि भगवतोऽस्तिके एवंद्रूपं पूर्वकृतं कर्मावरणं प्रतिदेशयन्ति । वयम-
15 पि भद्रे भगवन् बहूनां पूर्वकाणां तथागतानां प्रवचने पात्रभूतान् पात्रभूतांश्च बुद्धानां भग-
वतां आवकयानीयान् पुद्गलाञ्जुगप्सितवत्तः पंसितवत्तो रोषितवत्तो ऽवर्णायशःक-
थाश्च निशारितवत्तः । तेन वयं कर्मावरणेन त्रिष्वपायेषु विविधां तीव्रां प्रचण्डां दुःखां
वेदनां प्रत्यनुभूतवत्तः ॥ पेपालं ॥ वयं तत्कर्मावरणशेषमेतर्हि भगवतो ऽस्तिके प्रतिदे-
शयिष्यामः । केचिद्वदन्ति । वयं भगवतः आवकान्वचनैस्तर्जितवत्तः परिभाषितवत्तः । के-
20 चिद्वदन्ति । वयं भगवतः आवकानपात्रभूतान्पात्रभूतांश्च प्रहरितवत्तः । केचिद्वदन्ति । वयं
चोवरान् कृतवत्तः । केचिद्वदन्ति । वयं भगवतः आवकाणामुपभोगपरिभोगानाच्छिन्नवत्तः ।
केचिद्वदन्ति । वयं भगवत्तमुद्दिश्य प्रव्रजितान् गृहस्थान्कारितवत्तः [40 b] तत अस्थानं
सादिताः । केचिद्वदन्ति । अस्माभिर्भगवन् बुद्धानां भगवतां आवका अपात्रभूताः पात्रभूताश्च
सापराधिकाश्चारके प्रतिपास्तेन वयं कर्मावरणेन बहून् कल्पांस्तृष्वपायेषु विविधां ती-

त्रां प्रचण्डां दुष्खां वेदनां प्रत्यनुभूतवत्तः ॥ पे० ॥ तद्वयमेतर्हि कर्मावरणशेषं भगवतो
ऽक्तिके प्रतिदेशयामः । घ्रायत्यां संवरमापद्येम । प्रतिगह्णतु भगवानस्माकमनुकम्पामुपा-
दाय । उद्धरतु भगवानस्माननत्तपापेभ्य इति विस्तरः ॥

प्रत्रय्यात्तरायमूत्रे⁽¹⁾ ऽप्यनर्थ उक्तः । चतुर्भिर् मूत्रानामन् धर्मैः समन्वागतो गृही
अन्नप्राप्तो भवति । ज्ञात्यन्धश्च ज्ञडश्याञ्जिह्वकश्च चण्डालश्च ज्ञातु⁽²⁾ सुखितो भवत्यभ्या- 5
ख्यानबहुलश्च षण्डकश्च पण्डकश्च नित्यदासश्च । स्त्री च भवति या च प्रूकरश्च गर्दभ-
श्रोष्ठ्रश्चाशीविषश्च भवति तत्र तत्र ज्ञातौ ॥ कतमैश्वर्यतुर्भिः । इह मूत्रानामन् गृही
पूर्वजिनकृताधिकाराणां सबानां नैष्कर्म्यचित्तस्य प्रत्रय्याचित्तस्यार्थमार्गचित्तस्यात्तरायं
करोति । अनेन प्रथमेन ॥ पुनरपरं गृही धनलौल्येन पुत्रलौल्येन कर्मविपाकमश्र-
द्धत् पुत्रस्य वा दुहितुर्वा भार्याया वा ज्ञातिसंघस्यैश्वर्यस्थाने वर्तमाने प्रत्रय्या- 10
त्तरायं करोति । अनेन द्वितीयेनेति ॥ अन्यद्वयं । सहर्मप्रतिज्ञेयः अमणब्राह्मणेषु च प्र-
तिघः ॥

दश चाकुशलाः⁽³⁾ कर्मपथाः अनर्थाः । सहर्मस्मृत्युपस्थानाद्विपाककटुका द्रष्टव्याः । ततः
किञ्चिन्मात्रं मूत्रं सूच्यते । प्राणातिपातविपाकलवस्तावद् । यथाह । तद्यथाग्निशिखाचरा
नाम पत्निषो ये ऽग्निशिखामध्यगता [41 a] न दृश्यन्ते संकृष्टतराश्च नार्केयाणां कपालं 15
भित्त्वा रूधिरं पिबन्ति । कपालात्तरचरा नाम पत्निषो ये मस्तकं भित्त्वा ज्वलितमस्तक-
लुङ्गान्पिबन्ति । जिह्वामिषभुजो नाम पत्निषो ये जिह्वां विदार्याभितो ऽभितः प्रभतयन्ति ।
सापि जिह्वा भुक्ता पुनरपि संजायते पद्मदलकोमलतरा । एवमर्थानुत्पसंज्ञा दत्तोत्पाटका

1) Not in Feer's or Nanjio's lists.

2) Mhvs. I. 101. 111 and Senart *ad loc.*

3) Cf. Dh.-s. § 56.

4) On Buddhist hells in general see Feer in J. As. 1892 (VIII. 20) pp. 185 sqq.

5) Quoted by B.R. from the M. Vyutpatti, for the more usual *mastulungā* 'brains'.

नाम कण्ठनाड्यपकर्षका नाम । क्लोमकाशिनः । ग्रामाशयादाः । प्लोहसंवर्तका⁽¹⁾ । म्रल्लविवरखादिनः । पृष्ठवंशचरा नाम । मर्मगुह्यका नाम पत्तिणो ये सर्वाणि मर्मविवराणि भित्त्वा मर्माणि कृत्तयित्वा⁽²⁾ विवराणि प्रविश्य मञ्जामण्डं पिबन्ति क्रन्दमानानां । सूचीङ्किद्रा नाम पत्तिणो ये सूचीसदृशतुण्डा रक्तं पिबन्ति । एवमस्थिविवराशिनः षट्⁽³⁾भक्तिणः ।

5 नखनिकृत्तका नेदोदाः स्नायुविशेषकाः । केशोण्डुका नाम पत्तिणो ये केशमूलान्युत्पाटयन्ति ॥ स एवमवोचीप्रदेशस्त्रीणि योजनशतसकृन्नाणि पत्तिभैरवपत्तो नाम 'तत्र तैरन्यैर्नारकैः सकृनेकानि वर्षशतसकृन्नाणि भक्ष्यते संभवति च । स कथञ्चिदपि तस्मान्मुक्तः सर्वस्मादुष्वज्जालपरिवृतः 'श्वधप्रपातो नाम द्वितीयः प्रदेशस्तत्र गच्छति' त्राणान्वेषो शरणा-
न्वेषो परित्राणान्वेषो समस्त एकादशभिरर्चिस्कन्धैरावृतो निःसह्यायः कर्मपाशबन्धन-

10 बद्धः समस्ततः शत्रुभिरावृतः कात्तारमनुप्रपन्नः सर्वस्मान्नरकपुञ्जादधिकतरं व्यसनमभिप्रपन्नस्तं श्वधप्रपातं नाम प्रदेशमनुधावति । पतिते ऽतीव पादः प्रविलीयते । उत्तिष्ठतः पु[41 b]नरपि संभवति । सुकुमारतरः श्लक्ष्णतरः खराभिस्तोत्राभिर्वेदनाभिरभिभूतः । तस्यैवं भयविक्षुब्धवदनस्य करचरणसर्वाङ्गप्रत्यङ्गप्रविलीयमानस्य स प्रदेशः श्वधप्रपातो नाम प्राडुर्भवति । स तस्मिन्देशे निपतति पतितः श्वधे प्रपतति त्रीणि योजनसकृन्नाणि ।

15 पुनरपि कर्मकृतेन वायुनोत्तिष्ठप्यते । स प्रपतमानः कंकवायसगृध्रोत्सुकैर्भक्ष्यते । यावत्तस्यैवमुत्तिष्ठप्यमानस्य च प्रपततश्चानेकानि⁽⁴⁾ वर्षशतसकृन्नाणि गच्छन्ति । कथञ्चिदपि तस्मान्मुक्तः परिधामितश्चक्राङ्कं विवरं नाम प्रदेशमनुधावति । तस्मिंश्च प्रदेशे सकृन्नाणाणि चक्राणि प्राडुर्भवन्ति वज्रनाभीनि तीक्ष्णान्नालानि शीघ्रमाणि तस्य सकृगमनादेव ता-

1) MS. *plīha samvartt*°; [*sam*]va° a sec. manu.

2) The MS. appears rather to read *krittay*°. The form in the text is quoted by Whitney from *Lāṭyāyana*.

3) Six skins according to Caraka and others, apud Jolly, Trans. Int. Congr. Or. Lond. (1892) vol. I. p. 457.

4) °*kāni ca* MS.

नि चक्राणि शरीरं प्राप्य भ्रमन्ति ॥ पे ॥⁽¹⁾ प्रत्येकं सर्वाङ्गानि प्रमथन्तो दृक्षन्ति पादतले चासंघं
शङ्कुभिर्भिद्यन्ते । एवं मक्कोटकपर्वते । माक्कोटकैः प्राणिजातिभिः सातर्वक्तिःपरमाणुशः
प्रभक्ष्यते । भुक्तो भुक्तः पुनरपि संग्रह्यते सुकुमारतरः । सुकुमारतया भूयोऽप्याधिकतरां वे-
दनामनुभवति । भुक्तभुक्तस्य प्रभूतरमेवास्य त्वञ्जासं प्राडुर्भवति । तस्य प्राणातिपातक-
तोपचितस्य तत्फलं भवति ॥

5

अदत्तादानविपाकमाह । स एष दुष्कृतकर्मात्तचारो मालातचक्रनिर्माणगन्धर्वनगर-
मृगतृष्णिकासदृशं मद्दर्थज्ञातं पश्यति रत्नवस्त्रधनधान्यनिकरभूतं । तस्यैवं लोभाभि-
भूतस्य कर्मणा मोक्षितस्यैवं भवति । ममेदमिति । स एवं मोक्षितः पापकारो प्रस्वलिताङ्गा-
रकर्षूर्लङ्घयित्वा तद्भ्रविणमनुधावति । स कर्मकृतैर्यमपुरुषैर्गृह्यते [42 a] शस्त्रजालमध्य-
गतः सर्वाङ्गप्रत्यङ्गशः पाव्यते विशस्यते दृक्ष्यते ऽस्थवशेषः क्रियते । न चास्यानादिकाल- 10
प्रवृत्तः स लोभस्तामप्यवस्थां गतस्य परिहीयत इति ॥

काममिध्याचारमधिकृत्याह । एष स पापकर्ता तस्माच्छस्त्रसङ्कटान्मुक्तः कथमप्य-
ङ्गारकर्षूर्लङ्घयित्वा कर्मणा भ्रामितः प्रदेशमन्यं प्रपद्यते । वितथदर्शनं नाम तत्र कर्मकृ-
तां स्त्रियं पश्यति या तेन पूर्वं नष्टस्मृतिना दृष्टा । दृष्ट्वा चानादिकालाभ्यस्तो रगाग्रिह-
त्वद्यते । स तेन धावति येन ता स्त्रियः । ताश्चायोमय्यो नार्यः⁽⁵⁾ कर्मकृताः । ताभिरसौ गृ- 15
ह्यते । गृह्यित्वा चौष्ठात्प्रभृति तथा भुज्यते यथास्य सर्षपफलमात्रप्रमाणमपि नावशिष्टं ।
तस्मिन् शरीरे भवति । पुनरपि संभवति । पुनरपि भुज्यते । स कटुकां खरां वेदनामनुभवं-
स्तस्माद्वागाग्नेर्न निवर्तते । येन ता स्त्रियस्तेन भूयः सः संधावति । न चास्य तत्पीडा त-

1) The marg. adds as a note here: *punar jaya[n]te punar bhramanti.*

2) Compare Divyāv. 301 21 sqq.

3) In the sense of 'fire' hitherto in lexx. only.

4) So MS.

5) Feer l. c. p. 202. Pañca - gati (in J.P.T.S. 1884) p. 155, v. 31.

धावाधते यथा रागाग्निः । अथ ता स्त्रियो भूयो वज्रमयायोमयप्रञ्जलितगात्रास्तं मनुष्यमादाय
ज्वालामालाकुलसर्वशरीरास्तं नारके⁽¹⁾ये सिक्तामुष्टित्रिद्विन्दति । पुनरपि संभवतीति पूर्व-
वत् ॥ पे ॥

स्त्रियो मूलमपायस्य धननाशस्य सर्वथा ।

5 स्त्रीविधेया नरा ये तु कुतस्तेषां भवेत्सुखम् ॥ पे ॥⁽²⁾

यावत् । स्त्री विनाशो विनाशानामिह लोके परत्र च ।

तस्मात्स्त्रियो विवर्ध्याः स्युर्यदोच्छेत्सुखमात्मन इति ॥

मृषावादमधिकत्याह । स तैर्यमपुरुषैर्गृह्यते गृहीत्वा च तन्मुखं विदारयति तस्माद्भि-
ह्वामपकर्षयति । सा च जिह्वा कर्मत्रशात्पञ्चयोजनशतप्रमाणा भवति । तस्य मृषावाद-
10 स्य[ब्र]ल्लेन[42 b]तस्याश्च सृनिर्गमनकाले ते यमपुरुषाभूमावानाह्वयति⁽³⁾प्रदीप्तायोमट्यां ।
कर्मकृतं च कूलसहस्रं प्राडुर्भवति प्रदीप्तायसंयुक्तं बलवद्भिर्बलोवर्देस्तदस्यात्तर्गतं जिह्वायां
वहति । तत्र पूरुधिरकृमिश्चाविण्यो नद्यः प्रवहति ॥ पे ॥ सा च जिह्वा तथा सुकुमा-
रा यथा देवानामिति⁽⁴⁾ ॥ यावत्स वेदनातस्तनति⁽⁵⁾ क्रन्दति विक्रीशति न चास्य तदुःखं क-
श्चिदपनयतीति विस्तरः । तस्यैवं प्र[चण्ड]⁽⁶⁾म्वेदनामनुभवतो ऽनेकानि वर्षशतसहस्राणि सा
15 च जिह्वा कृष्यते । सा कश्चिन्नतस्य नारकस्य मुखे प्रविशति । स भवतिह्वलवदनो येन वा
तेन वा निःपलायते ऽङ्गारकर्षूषु⁽⁷⁾ दह्यमानो निमज्जन् । तस्यैवं दुःखार्तस्याशरणस्यापरा-

1) So MS. ? correct to °*kīyam*.

2) *Ramādi-strīdoshā vācyāḥ marg.*

3) °*nehay*°. MS.

4) *akshih* MS.

5) *tan* is a rare Vedic root, elsewhere of the 4th (-ya) conj.; cf. however *stana-*
nati.

6) The partially lost word is represented by the Tib. རྩལ་ལོ་ (50.a.3). Cf. p. 69.1.

7) °*shūsu* MS.

यणस्य पुनरपि यमपुरुषाः⁽¹⁾ प्राडुर्भवन्ति मुद्गरासिपाणयः । ते तं पुरुषं मस्तकात्प्रभृति या-
वत्पादौ चूर्षयन्तीत्यादि ॥

पैशुन्यविपाकस्तु यथैव मृषावादस्य त्रीणि योजनशतामि जिह्वेति विशेषस्तु । तां य-
मपुरुषा निस्त्रिंशानादाय प्रदीप्तधारान् जिह्वां निकृत्तति । त्रिभुक्तैश्चान्यस्मिन् प्रदेशे भ-
क्ष्यते । परमकटुकां वेदनां प्रतिवेदयते स क्रन्दति विक्रोशत्यव्यक्तानरं जिह्वाविरहित 5
इत्यादि ॥

पारुष्यविपाकमाह । ते तां जिह्वामास्यं विदार्य गृह्णति । गृहीत्वा निश्चितधारैः शस्त्रै-
श्चिक्त्वा तस्य भूय एव खादनोपार्थेन मुखे प्रक्षिपति । स च जिघन्सार्दितः क्षुत्क्षामवदनः
स्वरुधिरलालापस्त्रिमुतां तामेव स्वजिह्वां भक्षयति । सा च जिह्वा क्षिप्त्वा पुनरपि संज्ञायते
कर्मवशात् । अथ स भूमौ वेदनार्तः परि[43 a]वर्तते विचेष्टते क्रन्दते । तस्यैवं वेदना- 10
र्तस्य परिवृत्तनयनतारकस्य दुष्खार्तस्य दीनस्यासक्त्यायस्यैकाकिनः स्वकृतमुपभुञ्जा-
नस्य यमपुरुषा अशुशासनीगाथां भाषन्ते ॥

जिह्वाधनोर्विनिर्मुक्तस्तीक्ष्णो वाग्विशिखस्त्वया ।

पारुष्यमिति यद्दृष्टं तस्यैतत्फलमागतम् ॥ इति विस्तरः ॥

संभिन्नप्रलापविपाकमाह ॥ तस्य तत्प्रज्वलितं ताम्रद्रवलोहितं जिह्वां दहति । जिह्वां 15
दग्धा कण्ठे दहति । कण्ठे दग्धा हृदयं दहति हृदये दग्धान्नाणि दहति । तान्यपि
दग्धा पक्वाशयं दहति । पक्वाशयमपि दग्धाधोभागेन निर्गच्छति ॥ यमपुरुषा गाथा-
माहुः ।

1) Cf. Feer, l. c. p. 205.

2) *niçitairddhā*° MS.

3) Tib. ལྷོག་སྐྱེལ་ལ་ (51.b.3) Pali *samphappalāpa* cf. Dh.-samgr. § 56 and
R. Morris in *Academy* 25 Feb. 1888.

पूर्वोत्तराबद्धपदं निरर्थकमसंगतम् ।

अबद्धं यन्नया प्रोक्तं तस्यैतत्फलमागतं ॥

यानसत्यवती नित्यं न चाध्ययनतत्परः ।

न सा विद्धा बुधैर्दृष्टा केवलं मांसखण्डिका । इति विस्तरः ॥

- 5 अभिध्या⁽¹⁾विपाकमाह । अथ पश्यति रिक्तं तुच्छमसारकं कर्मकृतं बद्धविषां परपरिगृहीतं तस्य कर्मचोदितव्यामोहितस्यैवं भवति । ममेदं स्यादिति । ततः स नारकस्तेनैव धावति येन तद्द्रव्यं । तस्याभिध्याव्यमानसस्याकुशलस्यासेवितभावितबद्धलीकृतस्य तत्फलं यदसौ नरके विपरीतं पश्यति । तस्यैवं पश्यतो ऽभिध्याबद्धलस्य कृस्ते शस्त्रं प्राडुर्भवति स तेन धावति । तेषामप्यन्येषां नारकाणां कृस्ते शस्त्राणि प्राडु-
10 र्भवन्ति । स तैः सह शस्त्रेण युध्यते यावत्तथा कर्तयति यथा सर्षपफलमात्रमपि न भवति मांसस्य शरीरे तथास्थिकङ्कालावशेषः क्रियते ॥ पे ॥ परेषां सम्प⁽²⁾ [43 b]मम स्यादिति चिन्तितं । तस्याभिध्यासमुत्थस्य विषस्य फलमागतमिति ॥

- व्यापादफलमाह । कर्ममयाः सिद्धव्याघ्रसर्पाः क्रोधाभिभूताः पुरतस्तिष्ठन्ते । एतेभ्यो भयभीतो येन वा तेन वा निःपलायते । स कथं शक्नोति पलायितुमशुभस्य कर्मणाः । स
15 तैर्गृह्यते । गृहीत्वा च पूर्वं तावन्मस्तकाद्बुध्यते यावत्पार्श्वतः सर्पैर्विषदष्टैः संदृश्य संदृश्य भक्ष्यते । व्याघ्रैरपि पृष्ठतो भक्ष्यते । पादावपि वक्रिणा⁽⁴⁾ दाह्यते । स यमपुरुषैर्द्वारादिषुभिर्विध्यत इति विस्तरः ॥

1) Hitherto in lexx. only: but *abhidhyālu* 'covetous' occurs in Divy. 302. 24 (supra cit.), for which see the form below, *abhidhyākhyā*.

2) *garshapa*^o MS.

3) Three aksharas lost. From the Tib. འཕྲོལ་བ (52.a.2) supply *sampad* or the like.

4) Obliterated in MS., but supplied from Tib. (52.a.4) རྩོད་པོ་ལྷོ་མེས་པ་སྐྱེས་པ་

मिथ्यादृष्टिफलं पनुरपरिमितं । पाठस्तु संक्षिप्यते । शस्त्रवर्षतोमरवन्नवर्षाशनि-
पाषाणवर्षे कृत्यते । एकादशभिरर्च्चिस्कन्धैः क्षुत्पिपासाग्निना च मुखनिर्गतेन निरन्तरं
दक्ष्यत इति ॥ काममूलाश्च सर्वानर्था इति तेभ्य एवोद्वेजितव्यं । यथात्रैवाह । अस्त्यग्रिकु-
ण्डो नाम नरकः । तत्र कतरेण कर्मणा सत्त्वा उपपद्यन्ते । येनाश्रमणोऽश्रमणप्रतिज्ञेन
मातृग्रामस्य नृतगीतस्याभरणानां वा शब्दं श्रुत्वायोनिशेन मनस्कारेणाक्षिप्तबुद्धिना 5
तच्छ्रुत्वा क्लृप्ततलडितक्रीडितान्यश्रुचि⁽¹⁾ मुक्तं ॥ पे ॥ तत्र ते नारका अयोवर्षेण स-
र्वाङ्गप्रत्यङ्गशश्रूप्यन्ते ऽङ्गारवर्षेण च पच्यन्ते दक्ष्यन्त इत्यादि । एवं पौराणिकामास्वादनस्मर-
णात्पडुमो⁽²⁾ नाम नरकः पच्यते स्वप्नात्भूतस्मरणाच्च । तत्र ते नारकाः कुम्भिषु⁽³⁾ पच्यन्ते । ते
द्रोणिष्वयोमयैर्मुषलैर्कृत्यन्त इति विस्तरः ॥

एवमप्सरसः प्रार्थनया ब्रह्मचर्यपरिणामनाम्कृत्वापडुमो⁽⁴⁾ नाम नरक उक्तः । तत्र तारन-⁽⁵⁾ 10
दीतरङ्गिणी नाम प्रवहति । तस्यां नद्यां यान्यस्थानि ते पाषाणाः । पच्छे[44 a]वालं ते
केशाः । यः पङ्कस्तन्मांसं । या आपः तत्कथितं ताम्रं । ये मत्स्यास्ते नारका इत्यादि ॥
एवं पुरुषस्य पुरुषेण सह मैथुनविप्रतिपत्तेः अप्रमेया अकारणा विशेषाः पच्यन्ते । एवं शि-
शुभिः सह विप्रतिपत्तेः तारनद्यामुच्यमानान्दार्कान्पश्यति । ते तं विलपन्ति । स तां नदी-
मवगाहते । तेषु बालकेषु तीव्रस्नेहप्रतिबन्धशोकडुःखवेगात् । एवं गोवडवाजैडका- 15
दिषु प्रकृतिसावद्यः काममिथ्याचारः खर्तरविपाकः पच्यते । तासामेव गोवडवादीनां
तप्तायोमयीनां अकुशलनिर्मितानां योनिमार्गेण स तिर्यक्कामसेवो प्रविशति । स तासा-

1) *Cukram* marg.

2) A quasi-Pali form; cf. Suttanipāta p. 124.8. Other authorities (Feer, J. As. 8. XX. p. 216) make Paduma a cold hell.

3) So MS. Correct *kumbheshu* or *ishu*? The Brahmans have a *Kumbhi-pāka*-hell.

4) Cf. Dh.-s. § 122.

5) Name of a *sāgara* in Dh.-s. § 126.

मुदरे प्रदीप्ताङ्गारनिकरपरिपूर्णे स्वियते पच्यते बहूनि वर्षशतसकृन्नापीति विस्तरेण
द्रष्टव्यम् ॥

एवमन्यनाशितास्वपि भिन्नुषीषु विप्रतिपन्नानां मकानरकपातनाः पद्यन्ते । एवं
स्वस्त्रीष्वप्ययोनिमार्गेण गच्छतः । एवं प्रसन्नानीतास्वपि परस्त्रीषु लब्धासु च कन्यासु ।
5 एवमुपवासस्थासु एवं गुह्यणां पत्नीषु ज्ञातिशब्दमानितासु च विप्रतिपत्तेः तीव्राश्चापरिमा-
णाश्च मकानरकपातनाः पद्यन्ते ॥

सप्तमैथुनसंयुक्तसूत्रे⁽¹⁾ऽप्याह । इह ब्राह्मण एकत्यो ब्रह्मचारिणामात्मानं प्रतिज्ञापीते ।
स नैकैव मातृग्रामेण साईं द्वयं समापद्यते ऽपि तु मातृग्रामं चतुषा रूपं निध्यायन् पश्य-
ति । स तदा स्वादयति अद्यवस्यति अद्यवसाय तिष्ठति । अयमुच्यते ब्राह्मण ब्रह्मचारि
10 संयुक्तो मैथुनेन धर्मेण न विसंयुक्तः । अपरिश्रुद्धं ब्रह्मचर्यं चरति ॥ एवं मातृग्रामेण साईं
संक्रोडतः संकिलिकिलापमानस्य [44 b] आस्वादयतः अपरिश्रुद्धं ब्रह्मचर्यमुक्तम् ।
एवं मातृग्रामापस्थानमास्वादयतः । एवं तिरःकुड्यगतस्य⁽²⁾ तिरोडुष्यगतस्य⁽³⁾ वा मातृग्रामस्य
नृत्तगीतादिशब्दमास्वादयतो मैथुनसंयोगमित्युक्तम् । एवं पञ्चकामगुणसमर्पितं परमवल्लो-
क्यास्वादयतः ॥ एवं देवादिस्थानेषु ब्रह्मचर्यपरिणामनात्संयुक्तो मैथुनेन धर्मेण न विसं-
15 युक्त इति ॥

यतश्चैते कामा एवं स्मरणप्रार्थनाविषयमपि गता एवमनर्थकरास्तेनैव कामापवादक-
सूत्रे⁽⁴⁾ऽभिहितम् । निवारय भिक्षो चित्तं कामेभ्यः । सभयश्चैष मार्गः सप्रतिभयः सकण्टकः
सगहनः उन्मार्गः कुमार्गो वेदनापथः । असत्पुरुषसंसेवितः । नैष मार्गः सत्पुरुषसंसे-
वितः । न त्वमेवं चिन्तयसि । कस्मात् अल्पास्वादाः कामा उक्ता भगवता । बहुदुष्खबहूप-

1) Not in Nanjio or K. F.

2) For the form cf. Vyutp. ap. B.R.: for the meaning the tale of Pyramus.

3) For *dūshya* (here = ०२० ?) cf. Divy. p. 614, note 14.

4) Not in Nanjio or KF.

द्रवा बहूपायासा । आदीनवोऽत्र भूयान् । रोगो भिन्नवः कामा गएः शल्यमध्यमद्यमूलमा-
मिषवडिसं मृत्युरनित्याः कामास्तुच्छाः मृषामोषधर्मिणः स्वप्नोपमाः कामाः । किमप्येते-
बालोह्नापनाः ॥ पे ॥ यथा मृगाणां बन्धनाय कूटं द्विजानां बन्धनाय जालं । मत्स्यानां
बन्धनाय कुपिनं⁽¹⁾ । मर्कटानां बन्धनाय लेयं⁽²⁾ । पतङ्गानां बन्धनायाग्निसकन्धं⁽³⁾ । एवं कामाः ॥
पे ॥ कामपर्येषणां चरतो दीर्घरात्रं सिंहानां मुखे परिवर्तितस्यात्तो न प्रज्ञायते । याव- 5
द्रोघातकानां गवासनानां मुखे परिवर्तितस्यात्तो न प्रज्ञायते । यावन्मण्डूकानां सतां सर्पा-
णां मुखे परिवर्तितस्यात्तो न प्रज्ञायते । दीर्घरात्रं कामान् प्रतिसेवमानानां चोरा इति कृत्वा
गृहीतानां शिरःप्रिक्खानामत्तो न प्रज्ञायते । पा[45 a] रदारिकाः पारिपन्थिका ग्रामघातका
जनपदघातका यावद्बन्धिमोचका इति कृत्वा गृहीतानां शिरःप्रिक्खानामत्तो न प्रज्ञायते ।
डुष्वं तोत्रं खरं कटुकमनुभूतं रुधिरं प्रस्यन्दितं प्रघरितं यच्चतुर्षु मकासमुद्गेषूदकात्प्रभूत- 10
तरं ॥ पे ॥ कायो क्यं बह्वादीनवः । अस्थिसंघातः स्नायुसंबद्धो मांसेनानुलिप्तः चर्म-
णा पर्यवनद्धः क्व्या प्रतिच्छन्नः किन्नविच्छिन्नः⁽⁴⁾ कृमिसंघनिषेवितः सत्वानामनर्थकः क्लेश-
कर्मणां वस्तु ॥ अस्मिन्काये विविधा आबाधा उत्पद्यन्ते । तद्यथा चतुरोगः औत्ररोगो
यावदर्शांसि पिठको भगन्दरः ॥ पे ॥ कायिकाः सत्तापाः कायिकं डुष्वं । कायस्य जीर्ण-
ता भयता कुब्जता । खालित्यं पालित्यं वलिप्रचुरता । इन्द्रियाणां परिपाकः परिभेदः 15

1) The form is new: the meaning 'net' assigned to the by-form *kupinā* in Çabdak. is confirmed by the context, and by the Tib. རྒྱུ

2) Tib. རྒྱུ 'snare'. Of the form in the text (which may also be read *neyah*) I find no trace in lexx.

3) Tib. (53 b. 6) རྒྱུ་ལེ་ཤེ་ལེ་ལེ་ལེ་ལེ་ རྒྱུ་ལེ་ 'smoke of fire . . . for moths', but *patāṅga* (as B.R. show) specially connotes the meaning of a moth that burns itself (πυραύστης) so that some sort of naked flame must be meant: cf. Divy. 444.5 (inf.) and note at p. 709.

4) Not in lexx: but cf. Pali *vicchiddaka*.

संस्काराणां पुराणीभावो जर्जरीभावः । यावन्नार्कस्येवमुद्धरत्तं प्रधरत्तं जुगुप्सनीयं कायं प्रतिषेवितुं ॥ पे ॥ का तव भित्तो कामाशास्तिः । कश्च त्वां प्रलोभयति । कथं च त्वं प्रा-
 कृतो मूर्च्छितो ऽध्यवसितो ऽध्यवसानमापन्नः । यदाहं परिनिर्वृतो भवामि । सद्धर्मश्चात्त-
 कृतो भवति । त्वं च कामान्प्रतिसेव्यं विनिपातगतो भविष्यसि । कदा ब्रह्मरूपादात्मानं
 5 परिमोचयिष्यसि ॥ अलं भित्तो निवारय चित्तं कामेभ्यः । अकालः कामपर्येषणायाः । का-
 लोऽयं धर्मपर्येषणाया इति ॥

उग्रदत्तपरिपृच्छायामप्याह । तेन काममिध्याचारात्प्रतिविरतेन भवितव्यं स्वदारसं-
 तुष्टेन परदारानभिलाषिणारक्तनेत्रप्रेक्षिणा निर्विषमनसा । एकात्तदुष्वाः कामा ।
 इत्यभोदणं मनसिकारप्रयुक्तेन । यदाप्यस्य स्वदारेषु का[45 b]र्मावतर्क उत्पद्येत । त-
 10 दापि तेन स्वदारेषुशुभानुदर्शिना उन्नस्तमनसा । क्लेशवशतया कामाः प्रतिसेवितव्याः ।
 न त्वध्यवसानविनिबद्धेन नित्यमनित्यानात्माशुचिसंज्ञिना । एवं चानेन स्मृतिरूपस्था-
 प्या । तथाहं करिष्यामि यथा संकल्पैरपि कामान्न पराभोदये । कः पुनर्वादो द्वीन्द्रियसमा-
 पत्या वानङ्गविज्ञत्या वेति ॥

पुनरत्रैवाह । बोधिसत्त्वेन स्वभार्याया अस्तिके तिस्रः संज्ञा उत्पादयितव्याः । कतमा-
 15 स्तिस्रः । रतिक्रीडासहायिकैषा नैषा परलोकसहायिका । अन्नपानसहायिकैषा नैषा क-
 र्मविपाकानुभवनसहायिका । सुखसहायिकैषा नैषा दुष्खसहायिका ॥ यावदपरा-
 स्तिस्रः । शीलान्तरायसंज्ञा ध्यानान्तरायसंज्ञा प्रज्ञान्तरायसंज्ञा ॥ अपरास्तिस्रः । चोरसंज्ञा
 बधकसंज्ञा नरकपालसंज्ञा इति ॥

चन्द्रोत्तरादारिकापरिपृच्छायामप्युक्तं । अथ चन्द्रोत्तरादारिका समनन्तरं प्रधावत्तं तं

1) Cf. f. 24a, supra and *Ugraparipr*° at 8a.

2) A Candrottarādārikā-vyākaraṇa is given in Nanjio, 441 (tr. A.D. 591) K.F. p. 258.

3) °tara° MS.

महान्तं जनकायं दृष्ट्वा तस्यां विलायां विह्वलयसात्तरीति तालमात्रमभ्युद्गम्य स्थित्वा च ते
महान्तं जनकायं गाथाभिरुध्यभाषत ॥

(1) कायं ममेतद्धमिमं मनोज्ञं सुवर्णावर्णं ज्वलनप्रकाशम् ।

न रक्तचित्तस्य हि मानुषस्य प्रज्ञायते शोभनकं शरीरम् ॥

ये त्वग्निकर्षूपमसंप्रदीप्तान् त्यजन्ति कामान्विषयेष्वगृह्णाः ।

5

षडिन्द्रियैः संवरसंवृताश्च ये ब्रह्मचर्यं च चरन्ति शुद्धम् ॥

दृष्ट्वा च दारान् हि परस्य ये वै कुर्वन्ति माताभगिनीति संज्ञां ।

प्रासादिकास्ते हि सुदर्शनीया भवन्ति नित्यं परमं मनोज्ञाः ॥

स्फुटामिमां वेत्थ⁽²⁾ पुरीं समत्ताद् यो रोमकूपान्मम चातिगन्धः ।

न रागचित्तेन मयार्जितोऽयम्[46 a]फलं तु दानस्य दमस्य चेदम् ॥

10

न मे समुत्पद्यति रागचित्तं मा वीतरागासु जनीष्व रागं ।

सात्तो ममायं पुरतो मुनिन्द्रः सत्यं यथा वेद्मि न ज्ञातु मिय्या ॥

यूयं च पूर्वं पितरो ममासं⁽³⁾ अहं च युष्माकमभूञ्जनित्री ।

धाता स्वसा चापि पिता बभूव को रागचित्तं जनयेज्जनन्यां ॥

प्रघातिताः प्राक् च ममाथ सर्वे । अहं विशस्ता च पुरा भवद्भिः ।

15

सर्वे अमित्रा वधकाः परस्य⁽⁴⁾ । कथं तु वा ज्ञायति रागचित्तम् ॥

न द्रुपवत्तो हि भवन्ति रागात् । न रक्तचित्ताः सुगतिं व्रजन्ति ।

न निर्वृतिं याति च रक्तचित्ता रागो हि तस्मात्परिवर्जनीयः ॥

1) Metre: *Ākhyānākī*.

2) MS. apparently *vethe*.

3) There is a fracture in the MS.; but apparently the reading is the form in the text. In the previous line the MS. reads *visastā*.

4) *°rasparam* or *°yaram* MS.

- कामस्य क्लेशोर्निरयं पतति । प्रेतास्तिरश्चोऽथ⁽¹⁾ भवति रागात् ।
 कुम्भाण्डयता असुराः पिशाचा भवन्ति ये रागपरीतचिताः ॥
 काणाश्च खञ्जाश्च विजिह्वाकाश्च । विव्रपकाश्चैव भवन्ति रागात् ।
 भवन्ति नानाविधदोषभाजाश्चरन्ति ये कामचरौ त्रघन्याम् ॥
- 5 यच्चक्रवर्तिलमवाप्नुवन्ति । भवन्ति शक्रास्त्रिदशेश्वराश्च ।
 ब्रह्माणा ईशावशवर्तिनश्च तद्ब्रह्मचर्यं विपुलं चरित्वा ॥
 ज्ञात्यन्धभावा वधिरा विसंज्ञा । श्मश्रूकरोष्ट्राः खरवानराश्च ।
 कृस्त्यश्चगोव्याघ्रपतङ्गमताः⁽²⁾ भवन्ति नित्यं खलु कामलोलाः ।
 नितेश्वराश्चैव भवन्त्युदग्राः सुश्रेष्ठिनो वै गृहपत्यमात्याः ।
- 10 सुखसौमनस्येन च याति वृद्धिं ये ब्रह्मचर्यं विपुलं चरन्ति ॥
 कभञ्जितापानथ धूमगारान्⁽³⁾ बन्धांस्तथा ताउनतर्जनांश्च ।
 केदं शिरः कर्णाकरान्तिनासाः⁽⁴⁾ । पादस्य चाच्छन्ति हि कामदासा । इति ॥
 ॥ उदयनवत्सराज्ञपरिपृच्छायां च विवर्णिताः कामाः ॥ ॥
 दृष्ट्वा ब्रह्म धावति मन्त्रिका यथा ।⁽⁷⁾
- 15 दृष्ट्वाणुचिं धावति गर्दभो यथा ।
 श्वानश्च श्रूना [46 b] इव मांसकारणात् ।
 तथैव धावन्त्यबुधाः स्त्रिये रताः ॥

1) So the MS. for *tiryāñco* (not metrically possible); should we read the fem. *tiraçcyo*?

2) °*kshikāh* (contra metrum) MS.

3) *Dhūparāgān* corrected in a much later hand to *dhūmagārān* MS.
 ३'२२'२३'२४' Tib. Perhaps some torture by suffocation is intended. On *kabhalli* (?)

see Addenda.

4) °*sā*, MS.

5) Translated into Chinese before A.D. 316; Nanjio, 38. K.F. 217.

6) Metre: Upajāti. *Vanam* MS.

7) °*makshikeva* MS.

घञ्चिद्यापिधिता बालास्तमःस्कन्धने⁽¹⁾ भ्रवृताः ।

स्त्रीषु सक्तास्तथा मूढा अमेध्य इव वायसाः ॥

मारस्य गोचरो ह्येष प्रस्थिता येन दुर्गतिः ।

आस्वादसंज्ञिनो गृह्णा मीटस्थाने यथा क्रिमिः ॥

कीटकुम्भो यथा चित्रो यत्र यत्रैव दृश्यते ।

5

पूर्णा मूत्रपुरीषेण दृतिर्वा वातपूरिता ॥

सिद्धाणककफालालाः श्लेष्मणि⁽²⁾ ल्लेन्नमस्तकाः ।

दीर्गन्ध्यं स्रवते कायाद्बालानां तद्यथा मधु ॥

अस्थिपूर्णा मुखद्वारं मांसचर्मादिभिश्चितं ।

गण्डभूतो ह्ययं कायः कुत्सितो ह्यामगन्धिकः ॥

10

नानाप्राणिभिः संपूर्णा मुखगण्डो यथा भवेत् ।

एवमेव ह्ययं कायो विष्ठाद्यशुचिभाजनम् ॥

अत्यान्नाकुलं ह्युदरं सपक्त्फुक्फुषाकुलं ।

वृक्त्तौ विलोहितं पित्तं मस्तलुङ्गास्थिमञ्जकम् ॥

अशीतिं क्रिमिकुलसकृन्नाणि यानि तिष्ठन्ति अतरे ।

15

अथ बाला न पश्यन्ति मोक्षजालेन भ्रवृताः ॥

1) °*tamask*° MS.

2) *shlāṇi* MS.

3) *bālā* is given in lexx. as the name of the jasmine and several other flowers.

4) Thus I have emended the MS. reading: *antrāny antraguṇam hy*°. The Tib. (56.a.3) has simply; ལྷོ་ལོ་གཏེ་མས་གང་བ་ལྷེ་ 'The belly is full of the twisted gut'. In the next line, *vrikkā* MS. *Vilohita* for *lohita* (འཇིག་).

5) This word spoils the metre, but I preserve it as the Tib. has བརྒྱུད་འཇིག་ «8 lakhs».

- नवत्रणमुखैः प्रस्रवत्यशुचिं पूतिगन्धिकम् ।
 बाला निमित्तं गृह्णति वचने दर्शनेऽपि च ॥
 उक्ताः पश्चान्न ज्ञानति यो देशः सर्वकुत्सितः ।
 उच्चार्गोचरा बालाः खेटसिङ्गाणभोजिनः ॥
- 5 जुगुप्सनीये रञ्जते त्रणं दृष्ट्वेव मत्तिकाः ।
 कत्तास्वाघर्ते स्वेदो गन्धो वापति कुत्सितः ॥
 कुर्वन्ति दुष्कृतं कर्म येन गच्छन्ति दुर्गतिम् ।
 क्षीनान्कामान्निषेवत्तो क्षीनान्धर्मान्निषेव्य च ॥
 गत्वा अवीचिं दुष्प्रज्ञाः दुष्खां विन्दन्ति वेदनां ।
- 10 उच्चार इव दुर्गन्धाः स्त्रियो बुद्धैः प्रकीर्तिताः ॥
 तस्माद्धीनस्य क्षीनाभिः स्त्रीभिर्भवति सङ्गतिः ।
 उच्चारभस्त्रां यो गृह्यबालावासं निगच्छति ॥
 यादृशं कुरुते कर्म तादृशं लभते फलम् ॥
 तथात्रै[47 a]वाह ।
- 15 तदेवंद्वपैर्दुष्खपर्येषितैर्भोगैः स्वज्ञीविकार्यमुपसंस्कृतैर्न प्रभवन्ति श्रमणब्राह्मणोभ्यो
 दानं दातुं कृपणावनीपकयाचकेभ्यो ऽवशीकृताः स्त्रीभिः स्त्रीनिर्जिताः स्त्रीनिगृहीताः
 स्त्रीदासाः । तेनैव स्त्रीप्रेम्णा तस्या एव पोषणाय न शक्नुवन्ति दानं दातुं शीलं च समादातुं ।
 स तत्र रक्तः समानः स्त्रीपरिभाषितानि सकृते तर्जनावलोकननिर्भर्त्सनमिपि⁽²⁾ सकृते । स
 मातृग्रामेण तर्जितः पुरुषः संसोदति विषीदति सुखं चास्या अत्रलोकयति । कामहेतोः
- 20 कामनिदानं च वशगता भवति । अयं महाराज कामलोलुपस्य पुरुषस्योच्चारसुखपरमस्या-
 प्रचौ रतस्यासंप्रजन्याचारिणो दोषः ॥ पे ॥

1) A new conjugational form. Tib. ३६९

2) °bhatsa° MS.

श्रुत्वेदं तु संवेगं न तेषां भवति⁽¹⁾ निर्वृतिः ।

भूयः कुर्वन्ति संसर्गं स्त्रीभिः सार्द्धं प्रमोदिताः ॥

दुष्प्रकामान्निषेवन्ते भाषन्ते च जुगुप्सिताः ॥

धर्मं श्रुत्वार्थसंमूढाः भाषन्ते च सुभाषितं ।

स्त्रीगतं चास्य तच्चित्तं विडालस्येव मूषिके ॥

5

मुहूर्तं भवति संवेगः श्रुत्वाथ जिनभाषितं ।

पुनः कुप्यति रागोऽस्य विषकालाकूलं यथा ॥

सूकरस्येव उच्चासो मुहूर्तमनुवर्तते ।

दृष्ट्वा वै अथ उच्चारं गृह्यतां जनपत्यसौ ॥

एवं सुखार्थिनो बालाः प्रकृप्य जिनशासनं ।

10

क्षीनान्कामान्निषेवन्ते येन गच्छन्ति दुर्गतिम् ॥

रक्ताः प्रमत्ताः कामेषु कृत्वा कर्म सुपापकम् ।

शीलवत्तां विसंवाद्य पश्चाद्गच्छन्ति दुर्गतिम् ॥

यस्येदं धर्मनयं विदित्वा ।

स्त्रीषु प्रसादः पुरुषस्य नो भवेत्⁽²⁾ ।

15

विशोधितः स्वर्गपथोऽस्य नित्यम् ।

न दुर्लभा तस्य वरायबोधिः ॥

लब्धा ज्ञानं हि स प्रज्ञो धर्मं श्रुत्वा च ईदृशम् ।

सर्वान्कामान्निवर्त्येत् प्रपन्न्यां निष्क्रमेद्बुधः⁽³⁾ इति ॥

प्रशान्तवि[47 b]निश्चयप्रातिकार्यमूत्रेऽप्यपरो ऽनर्थ उक्तः ॥ यः कश्चिन्मञ्जुश्रीः कु- 20

1) Scan as a dissyllable or correct to *bhoti*.

2) A monosyllable; compare the similar contractions above, 82. 1, 83. 1. 6.

3) See p. 16.2 above.

लपत्रो वा कुलङ्किता वा गान्ब्रुहीपकान्सर्वसत्वाञ्जीविताद्यपरोप्य सर्वस्वं हरेत् ।
 यो वा ऽन्यो मञ्जुश्रीः कुलपुत्रो वा कुलङ्किता बोधिसत्त्वस्यैककुशलचित्तस्यात्तरायं कु-
 र्यादक्षशस्तिर्यग्योनिगतस्याप्येकालोपदानसकृगतस्य कुशलमूलस्यात्तरायं कुर्याद्दृश्यं ततो
 ऽसंख्येयतरं पापं प्रसवति । तत्कस्य हेतोः । बुद्धोत्पादसंज्ञनकानां सकुशलमूलानामत्त-
 5 रायः स्थितो भवति । यः कश्चिन्मञ्जुश्रीः परकुलेषु बोधिसत्त्वस्येर्ष्यामात्सर्यं कुर्यात्तस्य त-
 स्मिन्समये ततोनिदानं त्रीणि भयानि प्रतिकाङ्क्षितव्यानि । कतमानि त्रीणि । नरको-
 पपत्तिभयं ज्ञात्यन्धभयं प्रत्यक्षज्ञान्मोपपत्तिभयं चेति⁽¹⁾ ॥

पुनराह ॥

यस्तस्य कुर्यात्पुरुषो ऽप्रियं वा भूतं ह्यभूतं च वदेदवर्णा ।
 10 पुरुषं वदेत्कुड्मनापि यस्तं तोभं च कुर्यात्पुनरस्य योऽपि ॥
 आत्मभावेन मक्ता नरकेषु स दुर्मतिः ।
 उत्पद्यते विपन्नात्मा दुष्खां स वेत्ति वेदनाम् ॥
 योन्नानां शतं पञ्च ज्ञायते ऽस्य समुच्छ्रयः ।
 कोटीपरिवृतः प्रश्नद् भक्ष्यते च प्रुना भृशम् ॥
 15 पञ्चमूर्द्धसकृन्नाणि भवत्यस्यापवादिनः ।
 जिह्वानां च शताः⁽³⁾ पञ्च भवत्येकैकमूर्द्धनि ॥
 एकैकास्यां च जिह्वायां शताः पञ्च स्वल्पमुखाः ।
 लाङ्गलानां वक्ष्यत्यस्य वाचं भाषित पापिकाम् ॥

1) Cf. Dh.-s. § 134 and M. Vyutp. 120: *janmo*° must accordingly be corrected, probably to *jano*° or *janapado*°. Tib. ལུག་མཚན།

2) °so MS.

3) *śata*, masc. pl. ('selten und immer metrisch'-Böhtl.) I find no instances quoted with the noun in gen. pl.

प्रतापने⁽¹⁾ च पच्यन्ते तोत्रदुष्खानलाकुले ।

उत्पीडां बोधिसत्वानां ये कुर्वन्ति असङ्गताः ॥

तिर्यग्गोनिः सनरका न तेषां भोति दुर्लभा ।

कल्पकोटिसकृन्नाणि शतानि नियुतानि च ॥

ततः च्युता घोरविषा भोति सर्पाः सुरारूपाः ।

5

दुत्पिपा[48 a]साभिभूताश्च कुर्वन्ते कर्म दारुणम् ॥

लब्धापि भोजनपानं तृप्तं नैवाधिगच्छति ।

ततश्च्युतो मनुष्येषु स⁽²⁾ पद्मपपद्यते ॥

ज्ञात्यन्धो भोति दुर्मेधा दुष्टचेता असंवृतः ।

आर्यानाराधिका⁽³⁾ वाचमुक्त्वा दुर्भाषितं नरः ॥

10

मनुष्येभ्यश्च्युतश्चापि पुनर्गच्छति दुर्गतिम् ।

कल्पकोटिसकृन्नेषु ज्ञातबुद्धं न पश्यति ॥

पुनर्त्रैवाह । यावन्ति मञ्जुश्रीर्बोधिसत्वो बोधिसत्त्वस्यात्तिके प्रतिघचितान्युत्पादय-
त्यवमन्यनाचितानि वा । तावतः कल्पान् सन्नाहः सन्नद्धव्यो वस्तव्यं मया महानरकेष्विति ।
न मञ्जुश्रीर्बोधिसत्वो ऽन्येन कर्मणा शक्यो विनिपातयितुमन्यत्र बोधिसत्त्वापवादादेव । 15
तद्यथा मञ्जुश्रीर्वज्रमणिरत्नं नान्येन काष्ठेन लोष्ठेन वा शक्यं भेतुमन्यत्र वज्राद् । एवमेव
मञ्जुश्रीर्बोधिसत्वो ऽन्येन कर्मणा न शक्यो विनिपातयितुमन्यत्र बोधिसत्त्वापवादादे-
वेति ॥ ॥

1) Name of a hell: cf. Feer, J. As. 1892 p. 195.

2) A syllable is wanting; qu. supply a word meaning 'sickness' (Tib. རྩ་?)

3) The exact form is not certain owing to a fracture in the MS., but the general sense, failing in honour to whom honour is due, is clear; cf. the Tib.

འཕགས་པ་མཆོས་པ་མེ་ཕྱེད་པ (57 l. 6).

॥ अर्यश्चद्वाबलाधानावतारमुद्रामूत्रेऽप्याह ॥ ॥ यः कश्चिन्मञ्जुश्रीः कुलपुत्रो वा
 कुलडुहिता वा दशसु दिनु सर्वलोकधातुषु सर्वसत्वान्धकारेषु बन्धने क्रुद्धः प्रवेशयेत् ।
 यश्चान्यः कुलपुत्रो वा कुलडुहिता वा बोधिसत्वे क्रुद्धः पराङ्मुखं तिष्ठेत् । नैनं डुरात्मानं
 पश्यामीत्ययं ततो ऽसंख्येयतरं पापं प्रसवति ॥ अत्रैवोक्तं । यः कश्चिन्मञ्जुश्रीः सर्वज्ञाम्बू-
 5 द्वीपकानां सत्वानां सर्वस्वं क्रुरेद्यश्चान्यो यादृशं तादृशं बोधिसत्वं गर्हेदयं ततो ऽसंख्येयतरं
 पापं प्रसवति ॥ अत्रैवोक्तं । यः कश्चिन्मञ्जुश्रीः कुलपुत्रो वा कुलडुहिता वा गङ्गानदी-
 वालिकासमानस्तूपान्विनिपातयेदक्रेत वा । यश्चान्यः कुलपुत्रो वा कुलडुहिता वा म-
 10 हा[48 b]यानाधिमुक्तस्य बोधिसत्वस्य व्यापादखिलक्रोधचित्तमुत्पाद्य क्रोशयेत्परिभाष-
 येदयं ततो ऽसंख्येयतरं पापं प्रसवति । तत्कस्माद्धेतोः । बोधिसत्वनिर्घाता हि बुद्धा भग-
 वतो बुद्धनिर्घाताश्च स्तूपाः सर्वसुखोपधानानि च सर्वदेवनिकायाश्च । बोधिसत्वमसत्कृत्य
 सर्वबुद्धा असत्कृता भवन्ति । बोधिसत्वं सत्कृत्य सर्वबुद्धाः सत्कृता भवन्ति । सर्वबुद्धान-
 नुत्तरया पूजया पूजयितुकामेन बोधिसत्वाः पूजयितव्याः ॥

एतत्पूजाविपाकश्च प्रशान्तविनिश्चयप्रातिकार्यमूत्रे⁽²⁾ ऽभिहितः ॥

यस्त्वेषां कुरुते रतां धार्मिकीं धर्मवादिनां ।
 15 क्त्वा सुडुर्गतीः⁽³⁾ सर्वाः शक्रो भवति देवराट् ॥
 ब्रह्मापि यामस्तुषितो वशवर्त्ती⁽⁴⁾ पुनः पुनः ।
 मनुष्येषूपपन्नश्च चक्रवर्त्ती स ज्ञायते ॥

1) Nanjio, 90: KF. 260. M. Vyutp. LXV. 73.

2) V. p. 16.2 supra.

3) *sudurgati* seems not to occur, but the Tib. (58.b.3) gives it the same mean-
 ing as *durgati*, viz. 'disaster' with the special sense of 'damnation (tohell)'. *Hivā*
 of course from *hā*.

4) Lalita-vistara 465 ad fin.

श्रेष्ठी गृहपतिश्चापि भवत्याद्यो मन्वाधनः ।

प्रज्ञास्मृतिभ्यां संयुक्तः सुखितो निरूपद्रव । इति ॥

अथ कतमं बोधिसत्त्वमधिकृत्येयं कारापकारचिन्ता । पृथग्जनमेव ॥

पथोक्तं अद्वाबलाधानावतारमुद्रासूत्रे । यः कश्चिन्मञ्जुश्रीः कुलपुत्रो वा कुलडुहिता
वा सर्वलोकधातुरज्ञोपमानां सत्वानां दिवसे दिवसे दिव्यं शतरसमाहारं दद्यादिव्यानि 5
च वस्त्राण्येवं ददद्भुङ्गानदीवालिकासमान्कल्पसमुद्रान्दानं दद्यात् । पश्चान्यः कुलपुत्रो वा
कुलडुहिता वा एकस्योपासकस्यानन्यशास्तुर्दशकुशलकर्मपथसमन्वागतस्यैकदिवसमेक-
माहारं दद्याद्बुद्धस्यायं भगवतः शितायां शितित इति समारोपं कृत्वा । अयं ततो ऽसंब्येय-
तरं पुण्यं प्रसवति ॥ यः क[49 a]श्चिन्मञ्जुश्रीः कुलपुत्रो वा कुलडुहिता वा सर्वलोकधा- 10
तुरज्ञोपमानां दशकुशलकर्मपथसमन्वागतानां उपासकानां दिवसे दिवसे दिव्यं शतरसमा-
हारं दद्यादिव्यानि च वस्त्राण्येवं ददद्भुङ्गानदीवालिकासमान्कल्पान्दद्यात् । पश्चान्यः क-
लपुत्रो वा कुलडुहिता वा एकस्य भित्तोरेकदिवसमाहारं दद्याद् । अयं ततो ऽसंब्येय-
तरं पुण्यं प्रसवतीति ॥

नियतानियतावतारमुद्रासूत्रे⁽¹⁾प्याह । सचेन्मञ्जुश्रीर्दशसु दिनु सर्वलोकधातुषु सर्वसत्त्वा
उत्पाटिताना भवेयुः परिकल्पमुपादाय । अथ कश्चिदेव कुलपुत्रो वा कुलडुहिता वा तेषां 15
सर्वसत्वानां मैत्रचित्तस्तान्यत्तीणि जनयेत् परिकल्पमुपादाय । यो वान्यो मञ्जुश्रीः कुल-
पुत्रो वा कुलडुहिता वा मन्वायानाधिमुक्तं बोधिसत्त्वं प्रसन्नचित्तः पश्येद् । अयं ततोऽसं-
ब्येयतरं पुण्यं प्रसवति ॥ यः कश्चिन्मञ्जुश्रीः कुलपुत्रो वा कुलडुहिता वा दशसु दिनु स-
र्वसत्वान्बन्धनागारप्रविविष्टान् बन्धनागारान्मोचयित्वा चक्रवर्तिमुखे स्थापयेद्ब्रह्मत्वमुखे
वा । यो वान्यो मञ्जुश्रीः कुलपुत्रो वा कुलडुहिता वा मन्वायानाधिमुक्तस्य प्रसन्नचित्तो द- 20
र्शनाभिलाषी भवेद्दर्शनास्योदाहरेद् । अयं ततोऽसंब्येयतरं पुण्यं प्रसवतीति ॥

1) See p. 7.1, above.

- तथा त्रित्तिर्गर्भसूत्रे⁽¹⁾प्याह । यः पुनर्भदत्त भगवन् क्षत्रियकल्याणो वामात्यकल्याणो वा भट्टकल्याणो वा श्रमणकल्याणो वा ब्राह्मणकल्याणो वा परं रत्नत्यात्मानं रत्नति परलोकं रत्नति । भगवच्छासने पात्रभूतमपात्रभूतं वा यावन्मुण्डं काषायखण्ड[49b]प्रावृतं परिरत्नति श्रोष्यति पूजयिष्यति श्रावककथां एवं प्रत्येकबुद्धकथां श्रोष्यति पूजयिष्यति ।
- 5 मद्यायानकथां च मद्यायानसंप्रस्थितान् पुद्गलान् शीलवतो गुणाब्धान् युक्तमुक्तप्रतिभानान्⁽²⁾ तैः सार्द्धं रमति क्रीडति परिपृच्छति परिप्रश्नयति⁽³⁾ तेषां श्रोतव्यं कर्तव्यं मन्यते ॥ पे ॥ कियत्तं⁽⁴⁾ भगवन् पापं क्षपयिष्यति ॥ भगवानाह । तद्यथापि नाम कुलपुत्र कश्चित्पुरुष उत्पद्यते । यः सर्वं जम्बूद्वीपं सप्तर्त्नपरिपूर्णां कृत्वा तिष्ठतां बुद्धानां भगवतां दानं दद्यात्तथैव मध्याह्नसमये तथैव सायाह्नसमये दानं दद्याद्दनेन पर्यायेण वर्षशतसहस्रमेवंद्वयं दानं दद्यात् ।
- 10 तत्किं मन्यसे कुलपुत्रापि नु स पुरुषो बद्धुः पुण्यं प्रसवेत् ॥ ग्राह । बद्धुः भदत्त भगवन्स पुरुषः पुण्यस्कन्धं प्रसवेद्प्रमेयमसंख्येयं । न तस्य पुण्यस्कन्धस्य केनचिच्छक्यं प्रमाणमुद्धृत्तुं अन्यत्र⁽⁵⁾ तथागतेन ॥ भगवानाह । यस्तु कुलपुत्र क्षत्रियकल्याणो वा यावद्यथा पूर्वोक्तं । पे । स बद्धुतरं पुण्यं प्रसवति । यावद्विपुलतरमप्रमाणतरमसंख्येयतरं पुण्यस्कन्धं प्रसवति । यो मम पश्चिमायां पञ्चशत्यां⁽⁶⁾ वर्तमानायां सद्धर्मनेत्री रत्नति स रत्नत्यात्मानं ।
- 15 रत्नति परंश्च रत्नति परलोकं रत्नति मम शासनं श्रावकान् पात्रभूतानपात्रभूतान्वा याव-

1) See p. 13.7.

2) *muktumuktapr*^o MS.; but see Divy. 329.3 et al.

3) Pali *paripañhati*: 'consider' (Ch.). No compounds of the Sk. denom. *praç-nayati* have hitherto been registered.

4) Here the MS. (not the Transcript) inserts a form *saketukam* not, apparently, reproduced in the Tib. (59.b.5).

5) The instrum. as in Pali, instead of the abl. of class. Sk.

6) *pāñcāsatyām* MS; cf. Vajracchedikā VI., and Prof. Max Müller's note to his translation (S.B.E. vol. 49. pt. 2 p. 115). The correction of 'fifty' to 'five hundred' is supported by the Tib. here and below [50.a.].

न्मुण्डान् काषायवस्त्रप्रावृतानपि रत्नति । न विक्लेठयति । यावत्स्वकं राष्ट्रं परराष्ट्रं च वर्धयति । अषायान् तपयति । सुरालयं च प्रापयति चिरं चायुः पालयति । स्वक्लेशांश्च परक्लेशांश्च काषयति⁽¹⁾ । संबोधिमार्गे षट्पारमिता[50 a]श्चोपस्तम्भयति । सर्वापायाञ्ज्हाति । न चिरं संसारे संसरति । नित्यं कल्याणमित्रैर्बुद्धैश्च भगवद्भिर्बोधिसत्वैश्च महामत्सैश्च सार्द्धं समवधानगतो भवति । सततं कल्याणमित्राविरहितो न चिरेण यथाभिप्रायेषु बुद्धक्षेत्रेषु 5
 धनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंभोत्स्यते ॥ अथ तावदेव सर्वदेवेन्द्राः सपरिवारा । यावत्पिशाचचेन्द्राः सपरिवारा उत्थायासनाद् येन भगवान् तेनाञ्जलिं प्रणम्यैवमाहुः । पे ते भद्रं भगवन् एतर्ह्यनागते ऽर्धान् यावत्पश्चिमायां पञ्चशत्यां⁽²⁾ तत्रियकल्याणा भवन्ति यावद्कृत्यपतिकल्याणाः । पे । एवं सद्धर्मरत्नका एवं त्रिरत्नवंशश्वाल्पितारः । पे । वयमपि सर्वे सपरिवारास्तं तत्रियकल्याणं यावद्कृत्यपतिकल्याणं दशभिराकारै रत्निष्यामः परिपालयि- 10
 ष्यामो वर्धयिष्यामः ॥ कतमैर्दशभिः । आयुश्चास्य वर्धयिष्यामः आयुरत्तरायं च धर्मेण निवारयिष्यामः । आरोग्यं च परिवारं च धनस्कन्धं च उपभोगपरिगं चैश्वर्यं च यशः कल्याणमित्राणि प्रज्ञासम्पदं च वर्धापयिष्यामः । एभिर्दशभिरिति विस्तरः ॥

एवमभूमिप्रविष्टेष्वेवायं विपाकविस्तरो द्रष्टव्यः ॥

अवलोकनासूत्रेऽपि⁽³⁾

संबोधौ चित्तमुत्पाद्य हितार्थं सर्वप्राणिनां ।

यः स्तूपं लोकनाथस्य करोतीह प्रदत्तिषां ॥

1) V. p. p. 59. 12 supra.

2) *pañcās*° MS. See note 6 above.

3) These stanzas occur (with considerable variants) in the second of the sūtras called *Avalokita* in the *Mahāvastu*. See Senart's text II. 362. 17—18 and 369. 2—3. To this reference I was led by Prof. S. d'Oldenburg, who referred me to his art. in *JRAS.* for 1893 p. 340, where another quotation from this sūtra in the present work (Ch. 17) is noted. Compare also the work of the same Tib. name in *K.F.* 259.

इत्याद्यनुर्णसविस्तरमुक्त्वात् ।

पस्त्रेषां बुद्धपुत्राणां नरः कुर्वीत अग्रियं ।

देवान्मनुष्यान्वर्जित्वा नरकं तस्य गोचरं ॥

इति विस्तरः पूर्ववत् ॥ न चात्र विशेषहेतुः कश्चिदुपदर्शयितुं शक्यत इत्यलं विक-
5 ल्येन ॥

कर्मावरणविशुद्धिसूत्रे⁽¹⁾ऽप्यावरणशब्देनान[50 b]र्थ उक्तः । आवरणं मञ्जुश्रीरुच्यते राग
आवरणं द्वेष आवरणं मोह आवरणं दानमावरणं शीलनात्तिवोर्यध्यानप्रज्ञा आवरणं ।
पे । तत्कस्य हेतोः बालपृथग्जनान् मञ्जुश्रीदानं ददाना मत्सरिणामत्तिके ऽप्रसादं कुर्व-
त्ति । ते तेनाप्रसादेन प्रतिघचित्तमुत्पादयन्ति । प्रतिघखिलदोषेण महानरकेषूपपद्यन्ते ।
10 शीलं रत्नतो दुःशीलान् कुत्सयन्ति परिभाषन्ति । ते तेषामवर्णां च भाषन्ति । ते तेषां दोषं
श्रुत्वा बहुजनस्याप्रसादं कुर्वन्ति । ते तेनाप्रसादेन दुर्गतिगामिनो भवन्ति । ते ज्ञानं भाव-
यन्तः ज्ञानमदेनात्मानमुत्कर्षयन्ति प्रमाद्यन्ति । वयं ज्ञानिवादिनः । इमे पुनरन्ये व्यापन्न-
चित्ताः । तेषां ज्ञानिमदनमतानां प्रमादमूलकानि दुःखान्युत्पद्यन्ते । ते वीर्यमारभमाणा
आत्मानमुत्कर्षयन्ति⁽³⁾ परान् पंसयन्ति⁽⁴⁾ कुसीदा इमे भित्तवो विक्रत्यनभिपुक्ताः अद्भ्ये
15 परिभुञ्जानाः । नैतेऽर्हन्ति पानोपस्थालकमपि । ते तेन वीर्यारम्भेणात्मानमुत्कर्षयन्ति परं
च पंसयन्ति । तानकं बालानिति वदामि । ते ध्यानं समापद्यमानास्तत्र ध्यानसमापत्तौ स्पृ-
हामुत्पादयन्ति । तेषामेवं भवति । वयं समाधिविहारिणः । इमे ऽन्ये भित्तवो विद्विष्यन्ति
विक्रन्ति । कुतस्ते बुद्धा भविष्यन्तीति विस्तरः ॥

सर्वधर्माप्रवृत्तिनिर्देशे⁽⁴⁾ ऽप्याह । बोधिसत्व आपत्या चोदयति । दूरीभवति बोधिः । क-

1) Nanjio 1094 tr. before A.D. 431. K.F. 262.

2) Five āvaranas are mentioned in the Tevijja-sutta (Dīgha-n. I. xm. 30).
Cf. Rhys Davids in S.B.E. vol. XI, p. 182.

3) These words in margin a sec. manu.

4) Nanjio 163. 164 (tr. before A.D. 417) 1015; K.F. 256; M. Vyutp.
LXV. 37, where as in our text the title is °dharmāpra° (not °āpr. as Nanjio
& Feer). Cp. f. 4.b (p. 6.16) above, where the ā is to be restored.

र्मावरणं च परिगृह्णाति । ईर्या⁽¹⁾ चोदयति । दूरीभवति बोधिः । ईर्यापथेन चोदयति दूरीभवति बोधिः । सचेद्बोधिसत्वस्यात्तिके क्लीनसंज्ञामुत्पादयति आत्मनि चोदारसंज्ञां क्षिणोत्पात्मानं [51 a] कर्मावरणं च गृह्णाति । इह बोधिसत्वेन बोधिसत्वमववदतानुशासता वा शास्तृसंज्ञामुपस्थाप्याववदितव्यो ऽनुशासितव्यः । बोधिसत्वेन बोधिसत्वस्यात्तिके न परिभवचित्तमुत्पादयितव्यं । सचेदस्यापरित्यक्ता बोधिः । न देवपुत्र बोधिसत्वः क्वचिदेव कुशलमूलानि समुच्छिनत्ति । यथाद्वितीयबोधिसत्वमागम्येति । अनुत्पादितबोधिचित्ते ऽप तावद्बोधिर्भव्ये सत्वे ऽवमन्यना प्रतिषिद्धा । किं पुनरुदितबोधिचित्ते ॥ 5

यथोक्तं प्रारङ्गमसमाधिसूत्रे⁽²⁾ । तत्र दृढमते कतमदनुत्पादितबोधिचित्तव्याकरणं ॥ इह दृढमते स पुद्गलः पाञ्चगतिके⁽³⁾ क्षेत्तारे उपपन्नो भवति । यदि वा निर्येषु यदि वा तिर्यग्योनौ यदि वा यमलोके यदि वा देवेषु यदि वा मनुष्येषु । स च पुद्गलस्तोद्दण्डोन्दिगो भवति । 10 उदार्राधिमुक्तिकः । तमेतं तथागतः प्रजानाति । अयं पुरुषपुद्गलो यावदियद्भिः कल्पकोटोनियुतशतसहस्रैरनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तमुत्पादयिष्यति ॥ पे ॥ इयद्भिश्चासंबध्ये-पकल्पशतसहस्रैर्बोधिमभिसंभोत्स्यते ॥ पे ॥ इदं दृढमते उच्यते । बोधिसत्वस्यानुत्पादितबोधिचित्तव्याकरणं । अथ खल्वायुष्मान्महाकाश्यपो भगवत्तमेतदवाचत् । अग्यायेणास्माभिर्भगवन्सर्वसत्वानामत्तिके शास्तृसंज्ञोत्पादयितव्या । तत्कस्य हेतोः । न ह्यस्मा- 15 कमेतज्ज्ञानं प्रवर्तते । कतमस्य बोधिसत्वस्य बोधिपरिपाचकानीन्द्रियाणि संविद्यन्ते । कतमस्य न संविद्यन्ते । ततो वयं भगवन्नज्ञानानास्तथात्रपेषु क्लीनसंज्ञामुत्पादयेम । तेन

1) Beneath this word is added a sec. manu *curyā*. This word appears to find its counterpart in the Tib. རྩུ་ལམ་, which however occurs in the *next* clause, where *iryāpathena* occurs in our text.

2) Supr. p. 8.19.

3) B & R. cite 'Vjut p. 90. (?)

वयं नप्येम ॥ भगवानाह । साधु साधु काश्यप सुभषिता ते इयं वाक् । इदं च मया का-
 श्यपार्थवशं स[51 b]म्यश्यमानेन युष्माकमेवं धर्मो देशितो । मा भिन्नवः पुद्गलेन पुद्गलं प्र-
 विचेतव्यं । यच्छ्रोत्रं नप्यति हि भिन्नवः पुद्गलः पुद्गलं प्रविचिन्वन् । अहं वा पुद्गलं प्र-
 मिणुयां यो वा स्यान्मादृशः । एतेन काश्यप निर्देशेन बोधिसत्त्वेन वा श्रावकेण वा सर्वस-
 5 त्वानामत्तिके शास्त्रसंज्ञोत्पादयितव्या । मात्र कश्चिद्बोधिसत्त्वयानिकः पुद्गलो भवेत्तेन त-
 त्रात्मा रक्षितव्य इति । यस्य तु नियतमेव बोधिप्राप्तिचिह्नमस्ति तत्र सुतरामवमन्यना
 रक्षितव्या ॥

यथोक्तमार्यसद्धर्मपुण्डरीकसूत्रे ⁽³⁾

इष्टमयान्मृतिकसंचितान्वा प्रोताश्च कुर्वन्ति जिनस्य स्तूपान् ।

10 उद्दिश्य वा पाण्डुराशयो पि अटवीषु दुर्गेषु च कारयन्ति ॥

सिक्तामया वा पुन कूट कृत्वा ये केचिदुद्दिश्य जिनान ⁽⁶⁾ स्तूपान् ।

कुमारकाः क्रीडिषु तत्र तत्र ।

ते सर्वि बोधाय अमूषि लाभिनः ॥

1) Passive with active inflection (Whitney § 774) here possibly due to Pali or Prakrit influence.

2) The reading of the MS. (broken here) appears to be *yat sādhwam* or *yat sīgham*. The latter I have supposed to stand for *yat cīghram*.

3) MS. W (see p. 47, note 5 above) f. 22. a. 2. Kern, tr. p. 50.

4) The metre is generally *Ākhyānakī*: but with two irregularities common in Buddhistic poetry (1) the addition of a syllable at the end (making the metre in fact into *Vamçastha*). (2) the resolution of the initial long into two short syllables. Compare the frequent anapaestic beginning in English 'blank verse'.

5) *prītaḥ prak° A*.

6) So W., *jinān* corrupted from *jinānā* (cf. infra) A.

7) *cāpi A*; but see below.

यावत्⁽¹⁾ ॥

ये चित्रभित्तीषु करोति विग्रहं ।

परिपूर्णागात्रांश्कृतपुण्यलक्षणान् ।

लिखेत्स्वयं चापि लिखापयेद्वा ।

ते सर्वि बोधाय भ्रूषि लाभिनः ॥

5

ये चापि केचित्किं शिस्तमाणाः ।

क्रीडार्तिं चापि विनोदयन्तः⁽³⁾ ॥

नखेन काष्ठेन कृतासि विग्रहान् ।

भित्तीषु पुरुषाथ कुमारका वा ॥

सर्वे च ते बोधि भ्रूषि लाभिनः ॥ पे° ॥

10

वादापिता कल्लरियोऽपि येही ।

ज्ञलमण्डका वाप्यथ मण्डका वा ।

सुगतानमुद्दिश्यथ पूजनार्थं गीतं च गीतं मधुरं मनोज्ञं ।

सर्वे च ते बुद्ध भ्रूषि लोके ॥

कृत्वा च यां बहुविधधातुपूजां⁽⁷⁾ ।

15

किमल्पकम्पी सुगतान धातुषु ।

एकं पि वादापिय वाद्यभाण्डम् ।

पुष्पेण चैकेन हि पूजयित्वा ।

1) = *peyyālam*, three stanzas being omitted.

2) °*hān*, W.

3) °*yanti* A.

4) °*tāci*, W.

5) See Kern, p. 51 note 2.

6) *ca buddhā abhūshi* A.

7) *bahuvīdharatna*-A; *bahu*-scanned as a monosyllable.

अनुपूर्व द्रव्यसि⁽¹⁾द्धि बुद्धकोट्यः ।

पैश्चा[52 a]ञ्जलिस्तत्र कृतापि स्तूपे ।

परिपूर्णा एकातलशक्तिका वा ।

अनामितं शीर्ष भवेन्मुहूर्तं ।

5 अनामितं काय तथैकवारं ।

नमोऽस्तु बुद्धाय कृतैकवारं⁽³⁾ ।

ये ह्यो तदा धातुधरेषु तेषु ।

वित्तिसचितैरपि एकवारं⁽³⁾ ।

ते सर्वि प्राप्ता इममग्रबोधिम् ।

10 सुगतान तेषां तद तस्मि काले ।

परिनिर्वृतानामथ तिष्ठतां वा ।

ये धर्मनामापि श्रृणूषु⁽⁴⁾ सत्वात् ।

ते सर्वि बोधाय भ्रूष लाभिन ' इति ॥

महाकरुणामुत्रे⁽⁵⁾प्युक्तं ॥

15 तद्यथा वाडिशिकेन मक्त्युदकसरसि मत्स्याकर्षणार्थं सामिषं वडिशं प्रतिप्तं भवे-
त्समनत्तरप्रतिप्तं च मत्स्येन निगीर्णं भवेत् । किं चापि स मत्स्य उदकसरसि धमत्यथ
च पुनर्वद्ध एव स वक्तव्यो दृढेन सूत्रेण स्थलगतदण्डमुनिबद्धेन । यत्स वाडिशिक आग-
त्य तेन सूत्रलाघवेन जानाति ' गृहीतो मत्स्य इति । तमेन सूत्राद्गृहीत्वा स्थलगतं क-

1) *tē* W.

2) Here both MSS. read *avan*°: in W. *ānam*° is corrected (a sec. manu) to *avan*°.

3) *vācā* A.

4) *ṣṛṇotsu* (?) W. The form *krīdishu* above (92. 12) is somewhat similar.

5) No doubt the Mahākaruṇā-puṇḍarika-sūtra. Compare Nanjio 117, (where the Chinese title is similarly abbreviated) 180 (tr. before AD. 431); K.F. 239; M. Vyutp. LXV. 23.

रोति यथाकामकरणाय परिभोगाय । एवमेव ये सत्वा बुद्धेषु भगवत्सु चित्तं प्रसाद्य कुशलमूलमवरोपयन्ति । अतश्च एकचित्तप्रसादमपि । किं चापि ते सत्वा दुष्कृतेन कर्मावरोपानात्तपोषूपपन्ना भवत्यथ च बुद्धा भगवत्तस्तान्सत्वान् बौद्धेन ज्ञानेन संघक्वस्तुसूत्रेण गृहीत्वा संसारोदकसरस उद्धृत्य निर्वाणस्थले स्थापयन्तीति ॥

तस्मादेषु शास्तृसंज्ञा कार्या । वन्दमानाश्च मनसा वन्दितव्याः । भवति हि नवकोऽपि 5 बोधित्तबलाद्बन्धो । यथा मेघेन⁽²⁾ द्रमिडेन मत्स्यबोधिसत्त्वेनापि सत्ता नवक आर्यमुधनः सर्वशरीरेण प्रणिप्रत्य वन्दितः । निपतार्थं चेदं । यथाध्याशयसंचोदनादिषु सर्वबोधिसत्त्वानिकपुद्गलनमस्कारोऽनुज्ञातव्यः⁽³⁾ सर्वशब्देनात्मनोऽपि ग्रहणात्⁽⁹⁾ कथमेकत्र वन्द्य[52 b]वन्दकत्वं न विरुध्यते । परस्परं वन्द्यत्वेनैवालम्बनात् । अत एवानास्वादानादपुण्यभावः । किं च बुद्धानामप्येवमिष्यते । मा भूदनवस्था । एकस्य चान्यूनतेति ॥ 10

आर्यसर्वधर्मवैपुल्यसंग्रहसूत्रेऽप्यनर्थ उक्तः । सूत्रं हि मञ्जुश्रीः सद्धर्मप्रतिज्ञेपकर्मा-
वारणं । यो हि काश्चिन्मञ्जुश्रीस्तथागतभाषितधर्मे कस्मिंश्चिच्छोभनसंज्ञां करोति । क्वचि-
दशोभनसंज्ञां स सद्धर्मं प्रतिज्ञापति । तेन सद्धर्मं प्रतिज्ञापिता तथागतोऽभ्याख्यातो भव-
ति । धर्मः प्रतिज्ञप्तो भवति । संघोऽपवादितो भवति । य एवं वदतीदं युक्तमिदमपुक्तमि-
ति स सद्धर्मं प्रतिज्ञापति । न मया पृथक्काश्चिद्धर्मः आवकयानसंप्रयुक्तः प्रत्येकबुद्धाना- 15
संप्रयुक्तो महायानसंप्रयुक्तो देशितः । तत्ते मोक्षपुरुषा इमं मम धर्मं नानाकरिष्यन्ति । इदं
आवकाणां देशितमिदं प्रत्येकबुद्धानामिदं बोधिसत्त्वानामिति । स नानात्वसंज्ञया सद्धर्मं
प्रतिज्ञापति । इयं बोधिसत्त्वस्य शिन्ना । इयं बोधिसत्त्वस्याशितेति सद्धर्मं प्रतिज्ञापति ।
धर्मभाषणकस्यास्ति प्रतिभानं नास्ति प्रतिभानमिति सद्धर्मं प्रतिज्ञापति । धर्मं धर्मतया क-

1) Cf. Dh.-s. § 19 and p. 39.

2) This refers to the passage of the Gaṇḍavyūha already cited at 36. 14. above. See note there.

3) This clause is added a sec. manu.

- धयति⁽¹⁾ सद्धर्मं प्रतिक्षिपति । अथगते बुद्धोत्पादे नास्ति धारणीप्रतिलम्भ इति धर्मं प्रतिक्षिपति । नास्ति धर्मभाणकस्य धारणीप्रलम्भ इति धर्मं प्रतिक्षिपति । धर्मभाणकस्य चर्या दूषयति धर्मं प्रतिक्षिपति । धर्मभाणको न प्रतिपत्तिसंपन्न इति धर्मं प्रतिक्षिपति । प्रमादेनैव चोदयति सद्धर्मं प्रतिक्षिपति । ईर्यापथेन चोदयति सद्धर्मं प्रतिक्षिपति । अन्तरचर्या⁽²⁾
- 5 शीलविपत्त्या चोदयति धर्मं प्रतिक्षिपति । प्रति[53 a]भानेन⁽³⁾ संपादयतीति धर्मं प्रतिक्षिपति । अस्त्रलोको ऽस्य धर्माणां न सुविदित इति धर्मं प्रतिक्षिपति । मन्त्रेण मन्त्रमबुध्यमानः प्रतिवदतीति धर्मं प्रतिक्षिपति । अन्तरसंज्ञया तथागतशासनं नावगाह्य इति धर्मं प्रतिक्षिपति । सूत्रेण सूत्रं विरोधयतीति धर्मं प्रतिक्षिपति । गाथया गाथां विरोधयतीति धर्मं प्रतिक्षिपति । अन्तरसंज्ञया कश्चिदधिमुक्तं करोति कश्चिन्न करोतीति धर्मं प्रतिक्षिपति ।
- 10 धर्मभाणकस्यार्थान्यकथामभिनामयतीति धर्मं प्रतिक्षिपति । विचतुः कर्मास्य करोति धर्मं प्रतिक्षिपति । संलापयन् वदतीति धर्मं प्रतिक्षिपति । इहास्यास्ति चर्या इहास्य नास्ति चर्येति धर्मं प्रतिक्षिपति । इदं सूक्तमिदमसूक्तमिति धर्मं प्रतिक्षिपति । अनेन नास्ति चर्येति धर्मं प्रतिक्षिपति । अनेन बुद्धवचनसमय उक्तो नानेन बुद्धवचनसमय उक्त इति धर्मं प्रतिक्षिपति इति हि मञ्जुश्रीर्यावत्किञ्चिद्विलोपयति तावद्धर्मं प्रतिक्षिपति । धर्मभाणक-
- 15 स्येदं द्वयमिति चिन्तयति वदति भित्तुर्वा भित्तुणी वा उपासको वा उपासिका वा । सर्वः स सद्धर्मं प्रतिक्षिपतीत्यादि ॥

- अत्रैव चोक्तं । यस्य कस्यचित्कुलपुत्र तथागतस्य परिनिर्वृतस्य धर्मः प्रतिभाति याधिमुक्तानां सत्वानां देशयितुं । तस्यां च पर्षदि यद्येकसत्वस्यापि एकोमर्कुर्यो भवेदेकाश्रुपातो वा सर्वः स तथागतानुभावेन । तत्र मोक्षपुरुषा अबोधिसत्वा बोधिसत्वप्रतिज्ञा बो-
- 20 धिसत्वदूषका धर्मस्तैन्यकुटुका एवं वदयन्ति धर्मेपदेशकेभ्यः । किमेते । न बुध्यन्त इति ॥

1) A marginal gloss, apparently on this word, adds: *tuccham sarvapravacanam sarvadharmā-gūnyatvāt.*

2) *akṣharapāṭhako 'yam nārthapālaka iti:* marg.

3) *viparīṭārthakatvāt saiva:* marg.

पे ॥ ये बोधिसत्त्वेष्वमन्यनां कुर्वन्ति । नाहं तेषां पर्यत्कृतं निरयं ⁽¹⁾ [53 b] संवदामि । त-
 त्कस्य हेतोः । यो बोधिसत्त्वो धर्मभाणकमपवदति बुद्धं स विगर्हति धर्मं स प्रतिक्षिपति
 संघं स जुगुप्सति । बुद्धे सोऽगौरवो यो धर्मभाणके ऽगौरवः । बुद्धं स न द्रष्टुकामो यो धर्म-
 भाणकमद्रष्टुकामः । बुद्धस्य सो ऽवर्णं भाषते यो धर्मभाणकस्यावर्णं भाषते । बुद्धस्तेन प-
 रित्यक्तो भवति यः प्रथमचित्तोत्पादिकेऽपि बोधिसत्त्वे प्रतिघचित्तं करोतीति ॥ पे ॥ 8
 योऽप्ययं मैत्रेय षट्पारमितासमुदागमो बोधिसत्वानां संबोधाय तं ते मोक्षयुक्त्वा एवं वक्ष्य-
 त्ति । प्रज्ञापारमितायामेव बोधिसत्त्वेन शिञ्जितव्यं । किं शेषाभिः पारमिताभिः ।
 ते ऽन्यां पारमितां दूषयितव्यां मन्यन्ते । तत् किं मन्यसे ऽजित दुष्प्रज्ञः स का-
 शिराज्ञाभूद् येन कपोतार्थं श्येनाय स्वमांसानि दत्तानि ⁽²⁾ मैत्रेय आह । नो ह्रीदं भगवन् ।
 भगवानाह । यानि मया मैत्रेय बोधिसत्वचर्यां चरता षट्पारमिताप्रतिसंयुक्तानि कुशलमू- 10
 लान्युपचितानि अपकृतं नु तैः कुशलमूलैः ॥ मैत्रेय आह । नो ह्रीदं भगवन् ॥ भगवानाह ।
 त्वं तावदजित षष्टिं कल्पान्दानपारमितायां षष्टिं कल्पान् शीलपारमितायां षष्टिं क-
 ल्पान् क्षान्तिपारमितायां षष्टिं कल्पान्वीर्यपारमितायां षष्टिं कल्पान्ध्यानपारमितायां
 षष्टिं कल्पान्प्रज्ञापारमितायां समुदागतः । तत्ते मोक्षयुक्त्वा एवं वक्ष्यति । एकनयेनैव
 बोधिर्यद्भुतं प्रून्यतानयेनेति । ते चर्यासु परिश्रुद्धा भविष्यन्तीत्यादि ॥ 15

इति शिञ्जासमुच्चये चतुर्थः परिच्छेदः ॥

V.

शीलपारमितायामनर्थवर्जनं पञ्चमः परिच्छेदः ॥

उक्तः संक्षेपतो ऽनर्थः । तस्य विवर्जनं यथाध्यशयसंचोदनसूत्रे ⁽⁴⁾ एवंविधानर्थश्रवणभ-
 यभो[रुक्तैः] [54 a] आदिकर्मिकबोधिसत्त्वैः समादानानि यथा गृहीतानि तथा कार्यं । एवं 20

1) *rayavā* (?) MS.

2) A tale of the Çibi-king. Feer, Avad.-ç. p. 127; Takakusu, I-tsing, p. 226; Kshemendra, Avad. k. l. II. 109.

3) *neti vācyam* margin (early hand).

4) See p. 15 note 2, and add ref. to Nanjio 23 (25).

- द्वि तैरुक्तं । एते वयं भगवन्नद्याग्रेण तथागतस्य पुरतः । एवं समादानं कुर्मः । सचेद्वयं भगवन्नद्याग्रेण बोधिसत्त्वयानिकं पुद्गलं गृह्णिष्यामि वा प्रव्रजितं वापत्या चोदयिष्यामि भूतेन वा भूतेन वा विसंवादितो ऽस्माभिस्तथागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धो भवेत् । सचेद्वयं भगवन्नद्याग्रेण बोधिसत्त्वयानिकं पुद्गलमवमन्येमावर्षा चास्य भाषमे विसंवादितोऽस्माभिस्तथागतो भवे-
- 5 दर्हन्सम्यक्संबुद्धः । सचेद्वयं भगवन्नद्याग्रेण बोधिसत्त्वयानिकं पुद्गलं गृह्णिष्यामि वा प्रव्रजितं वा पञ्चभिः कामगुणैः क्रीडत्सं परिचारयत्सं दृष्ट्वाप्रसादं कुर्याम विलोखं वा चित्तस्योत्पादयेमा- गौरवं वोत्पादयेम न च तत्र शास्तृसंज्ञामुत्पादयेम । विसंवादितोऽस्माभिस्तथागतो भवेत् । सचेद्वयं भगवन्नद्याग्रेण मित्रकुलभिन्नादकुलनिदानं बोधिसत्त्वयानिकानां पुद्गलानां कायपी- डां चित्तपिडां वा कुर्याम विसंवादितोऽस्माभिस्तथागतो भवेत् । सचेद्वयं भगवन्नद्याग्रेण बो-
- 10 धिसत्त्वयानिकं पुद्गलं दृष्ट्वा एकेनाप्यमनोज्ञवचनेनाभाषेम विसंवादितो ऽस्माभिस्तथागतो भवेत् । सचेद्वयं भगवन्नद्याग्रेण त्रिस्कृत्वो रात्रेः त्रिस्कृत्वो दिवसस्य बोधिसत्त्वयानिकं पु- द्गलं न नमस्येम विसंवादितोऽस्माभिस्तथागतो भवेत् । सचेद्वयं भगवन्नद्याग्रेणास्य व्रतस- मादानस्य कृतशो राश्वप्रतिलम्भं वा धनप्रतिलम्भं वा कायजीवितं वा न परित्य- जेम [54 b] विसंवादितो ऽस्माभिस्तथागतो भवेत् । सचेद्वयं भगवन्नद्याग्रेण श्रावकयानिकं
- 15 वा प्रत्येकबुद्धयानिकं वा पुद्गलमवमन्येम । वयं विशिष्टतरा नैते इति विसंवादितोऽस्मा- भिस्तथागतो भवेत् । सचेद्वयं भगवन्नीचचित्ताश्चाण्डालसदृशचित्ता न विकृरेम विसंवादितो- ऽस्माभिस्तथागतो भवेत् । सचेद्वयं भगवन्नद्याग्रेणात्मानमुत्कर्षयेम परं वा पंसयेम विसं- वादितो ऽस्माभिस्तथागतो भवेत् । सचेद्वयं भगवन्नद्याग्रेण व्यापाद्विग्रहकृभयाञ्छोजनं वा योजनशतं वा न पलापेम ईरिताः समाना विसंवादितोऽस्माभिस्तथागतो भवेत् । सचेद्वयं
- 20 भगवन्नद्याग्रेण शीलवत्तमात्मानं प्रतिजानीम बद्धश्रुतं वा धृतगुणिनं वान्यतरान्यतरं वा गुणोनात्मानमुद्भावयेम विसंवादितोऽस्माभिस्तथागतो भवेत् । सचेद्वयं भगवन्नद्याग्रेण प्रतिच्छन्नकल्याणा विवृतपाया न विकृरेम विसंवादितोऽस्माभिस्तथागतो भवेदर्हन्सम्य- क्संबुद्धः ॥ पे ॥ तत्र भगवान् मैत्रेयं बोधिसत्त्वं मद्दासत्वमामह्वयते स्म । कर्मावर्णं मैत्रेय

नपयितुकामेन कुलपुत्रेण वा कुलडुहित्रा वा एवं समादानं कर्तव्यं यथा एभिः कुलपुत्रैः
कृतमिति ॥

सर्वधर्माप्रवृत्तिनिर्देशो ऽप्याह ॥

तृष्कृत्व रात्रिं दिवसं तथैव ।

स⁽²⁾ बोधिसत्वान्प्रणमेत मूर्धा ।

5

तेषां न किञ्चित्स्खलितं गवेषेत् ।

चरेत् चर्यां हि सदा यथेष्टम् ॥

पश्येद्यदा कामगुणै रमत्तं⁽³⁾ ।

न तस्य किञ्चित्स्खलितं गवेषेत् ।

गुणैरनत्तां वर बोधिचर्यां ।

10

एषो ऽपि कालेन हितां स्पृशेत्⁽⁴⁾ ॥

पुन्यानुपूर्व्या क्रियमानुपूर्व्या ।

भवेज्जिनो नैव हि एकवाचा⁽⁵⁾ ।

बहुकल्पकोट्यो नियुतानि चैष ।

सत्राहसंप्रस्थितना[55 a]न्यभावी ॥

15

अत्रैवाह । ये कुलपुत्रैर्वन्द्येण कर्मावरुणानानर्थिकाः । तैर्न द्वितीयस्य बोधिसत्वस्य
सर्वचर्यासु विप्रतिपत्तव्यं । सर्वाः क्रियास्तस्य त्रिमोक्तव्याः । एवं चित्तमुत्पादयितव्यं ।
नाहं परचित्तं ज्ञाने दुर्विज्ञेया सत्वचर्या । इदं च खलु कुलपुत्रार्थवशं संपश्यंस्तथागत एवं

1) Pp. 6. 16, 90. 19 supra.

2) MS. *sambodhi*^o; but the long syllable is not required by the metre.

3) *bodhisatvam* marg.

4) *spr̥cishyate* MS.

5) *vācayā* MS. with *caryayā* in margin.

6) *bahu* as a monosyllable; cf. supra.

7) The Tib. (66. b. 5 where read ལོ་ཚ་ for ལོ་ཚ་) confirms this rather strange phrase, 'setting forth [clad in spiritual] armour'. Cf. Dh.-s. 108. 93 15.

धर्मं देशयति । न पुद्गलेन पुद्गलः प्रमातव्यः ॥ अहं वा पुद्गलं प्रमिणुयां यो वा स्यान्माद-
शः ॥ यः कुलपुत्रात्मानं रन्तिकामस्तेन न कस्यचिच्चर्या विवेचयितव्या । न परेषां वि-
कुट्टना⁽¹⁾ कर्तव्या । अयमीदृशीष्यमीदृश इति । बुद्धधर्माभिपुक्तेन भवितव्यं रात्रिं दिवं धर्म-
पल्लिगुड्ढमानसेनेति ॥

- 5 तथा त्तितिगर्भसूत्रे⁽³⁾पि कथितं । अथ तावदेव बहूनि शतसकृन्नाणि विद्वांसः सत्वा
उत्थायासनाद्येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणम्यैवमाहुः । वयं भदत्त भगवतः पुरत एव प्रणि-
धानं कुर्मः यावच्चिरं वयं भदत्त भगवन्संसारे संसरेम⁽⁴⁾ तावन्मात्र प्रतिलब्धतात्तिकामा राज-
स्थानं प्रतिलभेम । मामात्यस्थानं । मा नगर्य्येष्ठस्थानं । मा ग्राम्येष्ठस्थानं । मा निगम-
्येष्ठस्थानं । मा पुरोहित्येष्ठस्थानं मा भट्ट्येष्ठस्थानं । यावन्मा सार्थवाक्येष्ठस्थानं ।
10 मोपाध्याय्येष्ठस्थानं । मा अमण्येष्ठस्थानं । मा गृहपतियेष्ठस्थानं । मा कुटुम्बियेष्ठ-
स्थानं यावत्सर्वशो वयं मा सत्वानामधिपतिस्थानं प्रतिलभेम यावन्न त्तिप्रतिलब्धाः
स्यामि⁽⁵⁾ । यतो निर्दानं⁽⁶⁾ वयमेवंद्वपमतिगाढं कर्म बुद्धानां शासनमालिपेम । इति विस्तरः ॥

चन्द्रप्रदीपसूत्रेऽप्यनर्थविवर्जनमुक्तम् ।

नास्ति पापमकर्तव्यं कुमार⁽⁷⁾ तेषु भेष्यति ।

- 15 मा तेहि संस्त[55 b]वं साईं कुर्याः त्वं कालि पश्चिमे ॥

आलये संलपेत्यासि कुर्यासी तेघगौरवं ।

आनालीनः⁽⁸⁾ सत्करेत्यास्यग्रबोधयि कारणात् ॥

1) Not in lexx. The Tib. equiv. འཇུས་ (67 a. 1) confirms the meaning 'cen-
sure' hitherto attested for *Vkuṭṭ* by the Dhātup. only.

2) A curious Prakritic form (cf. infra p. 105). Compare *parigredha* in M.
Vyutp. cx.

3) Supra p. 13. 7.

4) °mas MS.

5) mo MS.

6) Cf. *tato nidānam* Vajracch. § 8.

7) *rājakumārāṇām*, marg.

8) *anolīnaḥ* MS. *Anālīnaḥ* = «not desponding». Tib. (67. b 1) ལུས་པ་མེད་
Cf. *samlīna. āsi agrā*° MS.

वर्षाद्यं परिपृच्छित्वा यस्ते वृद्धतरो भवेत् ।
 कुर्यासि गौरवं तत्र शिरसा पादवन्दनैः ॥
 न तेषां स्वलितं पश्येद् बोधिमाण्डं विपश्यतां ।
 प्रतिघातं न जनयेत् मैत्रचित्तः सदा भवेत् ॥
 यद्येषां स्वलितं पश्येद्दोषांस्तेषां न कीर्तयेत् ।
 यादृशं काङ्क्षितं कर्म तादृशं लप्स्यते फलं ॥
 स्मितेन मुखचन्द्रेण वृद्धेषु नवकेषु च ।
 पूर्वाभाषी भवेन्नित्यं कृतमानश्च सर्वतः ॥
 चीवरैः पिण्डपातैश्च कुर्यात्तेषामनुग्रहं ।
 एवं चित्तं प्रदध्यास्त्वं सर्वे भेद्यन्ति नायका । इति ॥

5

10

यस्य च बोधिचित्तोत्पादिके गौरवं प्रसादश्च नोत्पद्यते । तेन ⁽²⁾ स्वदुर्गतिप्रपातभय-
 नार्थं दृष्टादृष्टप्रामोद्यानुभवनार्थं स्वचित्तकलुषप्रसादनार्थं चित्तकल्यताचित्तकर्मण्यता
 प्रतिलाभार्थं च यथार्थगण्डव्युक्ते बोधिचित्तोत्पादिकगुणा भगवदार्यमैत्रयेणाचार्यमुधनम-
 धिकृत्योद्भावितास्तथा भावयितव्याः ॥

⁽³⁾ एष दृष्ट्व ज्ञरव्याधिपीडितान् प्राणिनां दुष्खशतैरुपद्रुतान् ।
 जन्ममृत्युभयशोकतापितान् तेष अर्थि चरते कृपाशयः ॥
 दुष्खयत्नपरिपीडितं जगत् दृष्ट्व पञ्चगतिचक्रमण्डले ।
 ज्ञानवज्रमयमेष ते दृढं दुष्खयत्नगतिचक्रभेदनं ॥

15

1) MS. °*hitī*. The marg. adds *kurmas te*, which looks like an emendation by some reader who did not understand the form in the text. Cf. Childers s. v. *karoti*.

2) The slightly involved syntax is summarized by a note in the margin: *tena prasādād [i-]gunā bhāvya itī yogah*.

3) Metre: Rathoddhatā.

4) *tāpīnam* H (v. p. 34, n. 4) fol. 252. b. 5.

5) *teshu* H.

6) *drshṭa* H.

- रागदोषतृणाखाणुकाण्डकं दृष्टिमंगवक्रुककनसंकुलम् ।
 सवनेत्रपरिशोधनार्थिकः प्रज्ञलाङ्गलदठं गवेषते ॥
 मोक्षविद्यगुरुनाशयं जगत् प्रज्ञचतुक्तनष्टदेशिकं ।
 तस्य नेम दिश[56 a]दैशिकः प्रभुः सार्थवाह जगतो भविष्यति ॥
 5 तान्तिधर्मत्रिविमोक्तवाक्यो ज्ञानखड्गुरिपुक्तेशधर्षकः ।
 प्रूरसूतं श्रमयस्य दायको दैशिको हि जगतो भविष्यति ॥
 धर्मनाव समुदानयत्ययं ज्ञानसागरपथे सुश्रितः ।
 शान्तिरत्नवरद्वीपनायकः कर्णधार⁽⁷⁾ त्रिभवा⁽⁸⁾त्रि श्रयम् ॥
 ज्ञानरश्मिप्रणिधानमण्डलः सर्वसत्त्वभुवनावभासकः⁽⁹⁾
 10 धर्मधातुगगने समुद्रतो बुद्धसूर्य समुदेश्यते श्रयम् ॥
 मैत्रिचन्द्रनसमाधिशीतलः सर्वसत्त्वसमचित्तमुप्रभः ।
 शुक्लधर्मपरिपूर्णमण्डलो बुद्धचन्द्र समुदेश्यते श्रयम् ॥
 आशये दृढतले प्रतिष्ठितो बोधिचर्यं अनुपूर्वं उद्गतः ।
 सर्वधर्मरतनाकरो ह्ययं ज्ञानसारवरो भविष्यति ॥
 15 बोधिचित्तभुजगेन्द्रसंभवो धर्मधातुगगने समुद्गतः ।

1) B², who cites M. V y ut p. only for this form connects it with *sthānu*. Cf. Pali.

2) *kam esa* H.

3) A curious form, *metri gratia*, for °*hāvidyā*?; cf. Dh.-s. p. 49 § 67.

4) °*darṣanapr*° H.

5) Dh.-s. § 73.

6) °*putta* H.

7) °*ru* A.

8) Cf. Childers s. v. *bhavo*.

9) °*sanaḥ* H.

10) °*dhātugagamahāprabho* H.

11) *pakṣha* marg. — a gloss suggested by the metaphor of the moon.

12) *nāgarājaprabhavā meghā varshanti*, marg.

धर्ममेघयुगपत्प्रवर्षणः⁽¹⁾ सर्वशुक्लफलशस्यवर्धनः ॥
 शुद्धि⁽²⁾ वृत्तिं त्रिमूलतमोऽप्यहं⁽³⁾ मैत्रिसन्नेहस्मृतिभाजनं दृढम् ।
 बोधित्तविमलाग्निमुप्रभम्⁽⁴⁾ धर्मदीपं समुञ्ज्वालयिष्यति ॥
 बोधित्तकललः कृपाबुद्धौ मैत्रपेशिरचलाशयो घनः ।
 बोधि अङ्गमनुपूर्वसंभवो बुद्धगर्भं अयु⁽⁵⁾ संप्रवर्धते ॥ 5
 पुण्यगर्भमभिवर्द्धयिष्यति प्रज्ञगर्भमभिषोधयिष्यति ।
 ज्ञानगर्भं समुद्देश्यते अयं यादृशः प्राणिधिगर्भसंभवः ॥
 ईदृशाः करुणामैत्रधर्मिताः सत्वमोचनं मतो कृताशयां ।
 दुर्लभा जगि सदेवमानुषे यादृशो अयु विशुद्धमानसः ॥
 ईदृशाशयसुमूलसंस्थितो ईदृशो दृढप्रयोगवर्द्धितः । 10
 ईदृशस्त्रिभक्त्वादनप्रभो ज्ञानवृत्तफलदः सुदुर्लभः ॥
 एष सर्वगुणासंभवार्थिकः सर्वधर्मपरिपू[56 b]च्छकार्थिकः ।
 सर्वसंशयविदारणार्थिकः सर्वमित्र भजते⁽¹⁰⁾ अतन्द्रितः ॥

1) °ne H.

2) °ddha H.

3) The *t* is doubled *metri gratia* apparently. *Mala* = Tib. མེ (68. a. 7). Cf. Jäschke p. 262.

4) °ttamoham H.

5) *ujjv* as a short syllable is strange even in a Gāthā-passage; but the reading is confirmed by the Tib. མར་མེ' . . . རབ་ལྷེད' In H. the text has been altered; it appears now to read: *dharmadvīpa-maitra ya janayishyati*.6) *ayan* says the marginal glossator, more reasonably than Rāj. Mitra, pref. to Lalitav. p. 31 ('*ayu* for *eshah*').7) *jñānag*° H.8) *icchāpūrvam bhāshakah satvamocanasya marg.*9) *kalyānamitrāṇi bhajate marg.* (recent hand).10) *trishnā* H.

एष मार्कलिल्लेशमूदनो एष दृष्टिमल्लेशशोधनः ।
 एष सर्वज्ञगमोत्तपोद्यतो एष ते सद विशेष पण्डितः ॥
 एष दुर्गति विशोधयिष्यति स्वर्गमार्गमुपदर्शयिष्यति ।
 मोक्षमार्गमुपनेष्यते जगद् पादशे गुणपथे प्रतिष्ठितः ॥

5 एष सर्वतडुष्षमोचको ।
 एष सर्वगतिसौख्यदायकः ।
 एष सर्वभयपाप्रक्टेद्रको ।⁽²⁾
 भेष्यते भवगतीनिःसूदन ।⁽³⁾ इति ॥

एवमनया भावनयानर्थविवर्जनं मुकरं भवति । तथाध्याशयसञ्चोदनसूत्रेऽप्यनर्थवि-
 10 वर्जनमुक्तं । चतुर्भिर्मैत्रेय धर्मैः समन्वागतो बोधिसत्वयानिकः पुद्गलः पश्चिमायां पञ्चश-
 त्यां सद्धर्मविप्रलोपे वर्तमाने ऽज्ञतोऽनुपकृतः स्वस्तिना⁽⁵⁾ परिमोदयते ॥ कतमैश्चतुर्भिः ।
 आत्मसखलितप्रत्यवेत्तणतया । परेषां बोधिसत्वयानिकानां पुद्गलानामापत्यचोदनत-
 या । मित्रकुलभिन्नादकुलानवलोकनतया । अमनस्कवचनप्रतिविरमणतया । एभिर्मैत्रेय
 चतुर्भिरिति पूर्ववत् ॥ अथरैश्चतुर्भिः । कतमैः । अल्पश्रुतसत्वपरिवर्जनतया । पर्षदनुपादा-
 15 नतया । प्राप्तशय्यासननिषेवणतया च । आत्मदमशमथयोगमनुयुक्ततया च । एभिश्चतुर्भि-
 रिति विस्तरः ॥

पुनरत्रैवाह । आदिकर्मिकेण मैत्रेय बोधिसत्वेन प्रज्ञाबलाधानप्राप्तेन लाभसत्कारप-
 रिर्वर्जितेन लाभसत्कारदोषदर्शिना भवितव्यं ॥ पे ॥ संगणिकारामपरिवर्जितेन संग-

1) bhaya A.

2) °dano H.

3) bhāvatimi H.

4) See p. 88, note 6.

5) This form found hitherto in Sk. lex. only (cf. Zachariae, Die ind. Wörterb., p. 24, n. 9). For Pali cf. Childers s. v. sotthi sub fin.

6) Correct to °yogānuy° ?

णिकारामदोषदर्शिना भवितव्यं । भाष्यारामपरिवर्जितेन भाष्यारामदोषदर्शि[57 a]ना भ-
 वितव्यं । निङ्गारामवर्जितेन निङ्गारामदोषदर्शिना भवितव्यं । कर्मरामवर्जितेन कर्मराम-
 मदोषदर्शिना भवितव्यं । प्रपञ्चारामवर्जितेन प्रपञ्चारामदोषदर्शिना भवितव्यं ॥ पे ॥ इह
 मैत्रेय बोधिसत्त्वेन मद्वासत्त्वेन रागसंज्ञनो लाभसत्कारः प्रत्यवेक्षितव्यः । स्मृतिविधंसन-
 करो लाभसत्कारः प्रत्यवेक्षितव्यः । लाभालाभतया उन्नामावनामकरो लाभसत्कारः प्र- 5
 त्यवेक्षितव्यः । मोहोत्पादनो लाभसत्कारः प्रत्यवेक्षितव्यः । कुलमात्सर्याध्यवसानो
 लाभसत्कारः प्रत्यवेक्षितव्यः । आत्मार्थनिष्पादनतया शार्द्योत्पादनो लाभसत्कारः प्रत्य-
 वेक्षितव्यः । चतुरार्यवंशपरिवर्जनतया आहूतोक्त्यापन्नप्यसंज्ञनो लाभसत्कारः प्रत्यवे-
 क्षितव्यः । एवं सर्वबुद्धानुज्ञानो लाभसत्कारः प्रत्यवेक्षितव्यः । मानमदोत्पादनो लाभस-
 त्कारः प्रत्यवेक्षितव्यः । गुह्यणामवमाननो लाभसत्कारः । मारपत्तो लाभसत्कारः । एका- 10
 त्तप्रमादमूलः कुशलमूलापकरणो लाभसत्कारः । विद्युच्चक्राशनिमदशो लाभसत्कारः ।
 बद्धपत्तिगोधपत्तिगुह्यो⁽³⁾ मित्रकुलभिन्नादकुलावलोकनो दीर्घनस्यसंज्ञनः । बुद्धिविधाम-
 णो लाभसत्कारः प्रियवस्तुपरिणामनतया शोकभाजनो लाभसत्कारः । चतुःस्मृत्युपस्थानि⁽⁴⁾-
 संमोषणः शुक्लधर्मदुर्बलीकरणः चतुःसम्यक्प्रकाशपरिहाणकरणो लाभसत्कारः । ऋद्ध-
 भिज्ञापरिहाणकरणः । पूर्वं सत्कारपश्चादसत्कारकरणः । अमित्रसत्करणमित्रप्रहाणो 15
 लाभसत्कारः । पराभिसंधानतया गणिकासदृशः । ध्याना[57 b]प्रमाणपरिवर्जनः । नरक-
 त्तिर्ष्योनिषमलोकप्रपातनो लाभसत्कारः । देवदत्तोद्भक्तसमाचारो लाभसत्कारः प्रत्यवे-
 क्षितव्यः ॥

1) The Tib. (69 b. 1) renders this word here and below (57 b.) by 'རྒྱལ་ལོ་', the ordinary word for caste or family.

2) These two forms have hitherto been attested by the M. V y ut p. (civ. 50, 51) only.

3) Supra p. 100, note 2.

4) Dh.-s. 44.

5) Ibid. 45.

इमे एवंद्रुपा मैत्रेय लाभसत्कारे आदीनवा ये बोधिसत्त्वेन प्रत्यवेक्षितव्याः । प्रत्यवे-
 द्य चाल्पेच्छतायां रत्तव्यं न परितप्तव्यं । तत्कस्य हेतोः । अल्पेच्छस्य हि मैत्रेय इम एवं-
 द्रुपा दोषा न भवन्ति न चास्यात्तराया भवन्ति बुद्धधर्माणां । अनिर्विषयश्च भवति गृहि-
 प्रव्रजितेभ्यः । अनुरक्तणीयश्च भवति देवमनुष्याणां परिशुद्धाशयस्थितः । असंत्रस्तश्च भव-
 5 ति सर्वदुर्गतिनिपातेभ्यः । अनभिभूतश्च भवति तर्जनाविगतः । असंक्षयश्च भवति मार्वि-
 षयविमुक्तः । अघर्षणीयश्च भवति सर्वव्यसनैः । अभिलषणीयश्च भवति देवमनुष्याणां ध्या-
 नाभ्यासायस्थितः । स्पष्टश्च भवति मायाशाठ्यप्रक्षीणो ऽप्रमत्तश्च भवति पञ्चक्रामगुणदोष-
 दर्शी यथावादी तथाकारी भवत्यार्यवंशे स्थितः । अभिलषितश्च भवति विद्वद्भिः सब्रह्म-
 चारिभिः । इमां मैत्रेय एवंद्रुपामनुर्शासां विदित्वा पण्डितेन बोधिसत्त्वेनाध्याशयेनाल्पेच्छ-
 10 तायां रत्तव्यं । अल्पेच्छता आसेवितव्या सर्वलाभसत्कारप्रकृष्टाण्येति ॥

संगणिकामधिकृत्याह । विज्ञस्य⁽¹⁾ रागं विज्ञस्य दोषं

न तिष्ठते संगणिकामु योगी ।

भवत्यसौ तत्प्रवणास्तन्निम्नः⁽²⁾ ।

एतेन दोषेण रतितं न कुर्यात् ।

15 औद्धत्यं क्वास्यं च तथा वितर्का ।

भवत्यमी संगणिकामु सर्वे ॥

संकीर्णचारी हि भवत्यसंवृतः ।

करोति यः संगणिकामसाराम् ॥

लोकस्य मन्त्रेषु रमन्ति बाला ।

20 स्वीयन्ति चेक्षाप्रकथामु बालाः ।

1) This form is not quoted: but cf. Sk. & Pali *jahita* and Pali *jahitvā*.

2) The scansion *tānnimnah* is curious. For a similar juxtaposition of *nimna* and *pravana* (cf. Pali *tappono*) see M. Vyutp. XXX. 3, 4. As to the metre compare p. 43, note 2.

प्रदोष वर्धेत्ति वितर्क उत्सदा ।

एतेन दोषेण न तत्र राजते ॥⁽¹⁾

न वर्धते चापि श्रुतेन भित्तुः ।

अयुक्तमन्त्रेषु रतिं जनिता ।

तस्मात् [58 a] परित्यज्य अयुक्तमन्त्रान् ।

5

धर्मे रतिं विन्दथ⁽²⁾ नित्यकालम् ॥

सकृन्नशो ऽष्टानि मया स्वकानि ।

त्यक्तानि बोधिं प्रतिकाङ्क्ष तर्हि ।

न चास्मि तप्तः श्रृणुमान धर्म ।

ते खेदमेष्यन्ति श्रृणोत⁽³⁾ धर्मम् ॥

10

सर्वेण सर्वं परिवर्जनीया ।

अयुक्तमन्त्राश्च अशिष्टमन्त्राः ।

धर्मे वरे तत्र रतिं जनेथ⁽²⁾ ।

यो दुर्लभः कल्पशतैरनेकैः ॥

वने वसन्तेन गुणार्थिकेन ।

15

परस्य दोषा न हि वीक्षितव्याः ।

अहं विशिष्टो अहमेव श्रेष्ठो ।

न एव चित्तं समुपादनीयम् ॥⁽⁴⁾

1) The MS. appears to read *na tatra rajāte*. But as the Tib. has མེ་རྒྱལ་སྤོ་ it seems best to read either as above suggested (with extra syllable as in the previous hemistich and often in this poetry); or else *na tatra jāte*, a form which might stand in a gāthā for *jāyate*.

2) Compare p. 61, note 1.

3) So I propose for the unmetrical *ṣṛṇumāna* repeated here in the MS.

4) For °utpād° through an intermediate form (cf. Pali) °uppād°; or from °ā-dā?

- मदो अयं सर्वप्रमादमूलो ।
 न क्लीनभिन्नू अवमन्यितव्याः ।
 अनुपूर्वं एषो इह शासनस्य ।
 नैकेन जन्मेन लभेत बोधिम् ॥
- 5 अत्रेव भाष्याराममधिकृत्याह ।
 अगौरवो भोति⁽¹⁾ श्रुतेन मत्तो ।
 विवादमन्त्रेषु निविष्ट भोति ।
 मुषितश्रुतिश्चापि असंप्रजन्यो⁽²⁾ ।
 भाष्ये रमत्तस्य इमे हि दोषाः ॥
- 10 अध्यात्मचित्तान्त सुदूर भोती ।
 चित्तं न कायश्च प्रसन्न भोति ।
 उन्नामनामानि बहूनि⁽³⁾ गच्छन्ती ।
 भाष्ये रमत्तस्य इमे हि दोषाः ॥
- 15 सुकर्कशो भोति अस्त्रिगधचित्तः ।
 विपश्यनायाः शमथाच्च हरे ।
 भाष्ये रमत्तस्य इमे हि दोषाः ॥
 अगौरवो भोति सदा गुत्रणां ।

1) *bhavati* MS.

2) Tib. བཤེན་པར་འགྱུར་ཞིང་ཤེས་བཞིན་མེད་པར་འགྱུར་ (70 b. 6). *mushita-cruti* must be taken (if indeed the reading is correct) as formed on the analogy of *mushitasmṛti* a form occurring both in classical and Buddh. Sanskrit. With *asamprajanya*, also a new form, cp. Pali *sampajañña*.

3) Margin: *a . . utkarshāpakarshavitarkabahuḷāh*. The Tib. however appears to understand the passage as referring to pride (ཤེན་པར་འགྱུར་) and its reverse.

पल्लिगोधमन्त्रेषु रतिं ज्ञान्निवा ।

असारस्थायी परिक्रीणप्रज्ञो ।

भाष्ये रमन्तस्य इमे हि दोषाः ॥

अमानितो देवगुणैः स भोति ।

नाप्यस्य तस्मिन् स्पृह संजनन्ति ।

5

प्रतिसेविदातो भवती विक्रीनो ।

भाष्ये रमन्तस्य इमे हि दोषाः ॥

परिभाष्यते चापि स पण्डितेभिः ।

ये कचिदस्ती पृथकायसात्नी ।

निरर्थकं ज्ञीवितु तस्य भोती ।

10

भाष्ये रमन्तस्य इमे हि दोषाः ॥

स शोचते कालु करोतु बालः ।

प्रतिपत्ति क्रीनोऽस्मि किमद्य कुर्या ।

मुडुष्वितो भोति अलब्धगाधो ।

भाष्ये रमन्तस्य [58 b] इमे हि दोषाः ॥

15

चलाचलो भोति तृषां यथेरितं ।

विचिकित्सते एवमसौ न संशयः ।

न तस्य ज्ञातू दृढ बुद्धि भोती ।

भाष्ये रमन्तस्य इमे हि दोषाः ॥

1) Cf. supra p. 100, note 2. The glossator adds *grāmajāla* (does he mean *indrajāla*?).

2) *Bahubhāshītri* marg.

3) Hitherto found in the form °*samvid* only: but cf. Pali *paṭisaṃbhīdā*.

4) *kālam kurvan* marg.

5) *evam me bhaviṣhyatīti pratishthā* marg. This usage of *gādha* is best explained, perhaps, by the meaning 'Verlangen' (*lipsāyām*) quoted in B. R. from Lexx. only. The Tib. (71 a. 3) renders the word simply ལོད་ 'bottom, depth'.

- नटा यथा तिष्ठति रङ्गमध्ये ।
 अन्यान प्रूराण⁽¹⁾ गुणान्प्रभाषते ।
 स्वयं च भोती प्रतिपत्तिहीनो ।
 भाष्ये रमत्तस्य श्मे हि दोषाः ॥
 5 शठश्च सो भोति लघुर्निराशः ।
 पुनः पुनश्चारभते विवादम् ।
 सो ह्यरतो श्रार्यधर्मस्य⁽²⁾ भोती ।
 भाष्ये रमत्तस्य श्मे हि दोषाः ॥
 संक्षुष्यते सत्कृत श्रल्पस्थामः ।
 10 प्रकम्पते विप्रकृतो श्रजानो ।
 कपिर्यथा चञ्चलचित्त भोती ।
 भाष्ये रमत्तस्य श्मे हि दोषाः ॥ पे ॥
 रमित्वा भाष्यस्मि चिरं पि कालं ।
 न विन्दते प्रीतिमिहात्मसौख्यं ।
 15 वरं हि एकस्य पदस्य चित्तना ।
 प्रीतिं पदे यत्र लभेदनत्ताम् ॥
 नेनुत्तवे सारमिहास्ति किञ्चिन्-
 मध्येऽस्ति तत्सारं मुप्रेमणीयः ।
 भुक्त्वा त्वचं नेह पुनः सशक्यं⁽³⁾ ।
 20 लब्धुं नरेणोत्तरसं प्रधानम् ॥

1) *anyeshām Bhīmādiçūrāṇām* marg.

2) The metre would require a correction to *-dhrama-* (*ādhr* being allowed in this verse) or *-dhama-*, both of which occur in the Açoka inscriptions.

3) *sa-* is merely intensive; cf. *sacet*. The Pali *sasakkam*, acc. to Ch., is adverbial only.

यथा त्वचं तद्वद्वैद्वि भाष्यं ।	
यथा रसस्तद्वद्विहाथचिन्ता ।	
तस्माद्धि भाष्ये तु रतिं विहाय ।	
चित्तेथ अर्थं सद् अग्रमत्ताः ॥	
निद्राराममधिकृत्याह ।	5
महच्च सो वर्धति मोक्षजालं ।	
विचिकित्सको ⁽¹⁾ भोति स दृष्टिप्राप्तः ॥	
दृष्टीकृतान्यस्य बहूनि ⁽²⁾ भोती ।	
यस्मान् मिद्वे ऽभिरतिं प्रयाति ॥	
प्रज्ञा च तेषां भवती मुडुर्बला ।	10
परिहोयते ⁽³⁾ बुद्धि न तस्य भोति ।	
ज्ञानाच्च सो ह्योयति नित्यकालं ।	
यस्मान् मिद्वेऽभिरतिं प्रयाति ॥	
कुसीद अज्ञो अलसो अग्रज्ञो ऽमनुष्य ⁽⁴⁾ लभेति तस्य ।	
विद्वेठयत्ते च वने वसत्तं यस्मान् मिद्वे ऽभिरतिं प्रयाति ॥	15
कुशलेन चित्तेन सदा अनर्थिको ।	
धर्मे च कन्दो न हि भोति तस्य ।	
अधर्मकायश्च स भोति भूयो यस्मान् मिद्वे ऽभिरतिं प्रयाति ॥	
सद्धर्मकन्देन विह्वीनमूढः परिहोयते सर्वगुणोद्वि बा[59 a]लः ।	
प्रुक्तं च घातेति तमोऽधिगच्छती ।	20

1) *prajñāmāndyāt* marg.2) *vighātini* marg.3) *prajñātaḥ* marg.4) Scan *otāra*; cf. Pali.

- यस्मान् मिद्वेऽभिरितिं प्रयाति ॥
 अविशार्दो भोति प्रलीनचित्तः ।
 प्रामोद्य तस्यो भवती न नित्यं ।
 निद्रपापग्रस्तः शिथिलाङ्ग भोती ।
- 5 यस्मान् मिद्वेऽभिरितिं प्रयाति ॥
 आत्मा तु ज्ञात्वा च कुसीदप्राप्तः ईर्ष्यायते वीर्यबलैरूपेतान् ।
 वीर्यान्वितानां च अवरुण भाषते यस्मान् मिद्वेऽभिरितिं प्रयाति ॥ पे ॥
 यत्सर्वदुष्प्लवस्य तमस्य नाशनं ।
 अपायपरिवर्जनताय मूलं ।
- 10 सर्वेऽपि बुद्धिर्हि सदा प्रशस्तं ।
 तं वीर्यमार्यं सततं भजस्व ॥
 कर्मराममधिकृत्याह ॥
 सुदुर्वचो भोति गुत्रभि चोदितः ।
 प्रदक्षिणां गृह्णति नानुशासनं ।
- 15 विपन्नशीलश्च स भोति तिप्रं ।
 दोषा अमी कर्मरते भवन्ति ॥
 उत्कण्ठितो भोति स नित्यकालं ।
 गृह्णत्यकर्माणि सदा विचिन्तयन् ।
 ध्यानप्रकाशैश्च न तस्य कृत्यं ।
- 20 दोषा अमी कर्मरते भवति ॥
 तीव्रश्च संज्ञायति तस्य रागो ।
 रसार्सेषु ग्रसितः स मूर्च्छितः ।

---

1) çeshakarmakarane marg.

न तुष्यतेऽसावितरतरेण ।
 दोषा अमी कर्मरते भवन्ति ॥
 मरुत्या⁽¹⁾ च भोती परिषाय तुष्टो ।
 स दुष्खितो भोति तया विहोनः ।
 संकीर्णो भोती सघथेह⁽²⁾ गर्दभो ।
 दोषा अमी कर्मरते भवन्ति ॥ पे ॥
 दिवा च रात्रौ च अनन्यचित्तो ।
 भक्ते च चोडे⁽³⁾ च भवत्यभीष्टाणां ।
 स्वनर्थिको भोति गुणैः स सर्वदा ।
 दोषा अमी कर्मरते भवन्ति ॥
 कृत्यान्यसौ पृच्छति लौकिकानि ।
 अपुक्तमन्त्रैश्च रतिं प्रयाति ।
 पुक्तैश्च मन्त्रैः स न विन्दते रतिं ।
 दोषा अमी कर्मरते भवन्ति ॥ पे ॥

5

10

अथ खलु मैत्रेयो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो भगवत्तमेतद्वोचत् । सुपरीतप्रज्ञास्ते भगवन् 15
 बोधिसत्त्वा भविष्यन्ति विहोनप्रज्ञा ये ऽग्रधर्मान् वर्जयित्वा क्षीनानि कर्माण्यारप्स्यन्ते ॥
 एवमुक्ते भगवान्मैत्रेयं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेतद्वोचत् । एवमेतन्मैत्रेय । एवमेतद्यथा वद-
 सि [59 b] सुपरीतप्रज्ञास्ते बोधिसत्त्वा भविष्यन्ति ये ऽग्रधर्मान्परिवर्जयित्वा क्षीनानि क-
 र्माण्यारप्स्यन्ते । अपि त्वारोचयामि ते मैत्रेय प्रतिवेदयामि ते । न ते बोधिसत्त्वास्तथागत-

1) Apparently to be scanned as dissyllable, if the reading be correct.

2) *Sayathā* is the form (cf. *saced*) postulated by Trenckner (apud Childers 473) as the original of Pali *seyyathā*; though of course *sa* may be here simply the pronoun.

3) Evidently a proverbial phrase for 'food and raiment'. Cf. *Saddh.*-P. cited by B. R. s. v. *codā*.

शासने प्रवृत्तिता येषां नास्ति योगो नास्ति ध्यानं नास्ति प्रकृषाणां नास्त्यध्ययनं नास्ति
 बाहुश्रुत्यपर्येषिः । अपि तु मैत्रेय ध्यानप्रकृषाणप्रभावितं तथागतशासनं ज्ञानसंस्कृतं ज्ञा-
 नसमाहितं अभियोगप्रभावितं । न गृह्णिकर्मासवैयापृत्यप्रभावितं । अपुक्तयोगानामेतत्कर्म
 संसाराभिरतानां यदुत वैयापृत्यं ⁽¹⁾ लौकिककृत्यपल्लिगोधः । न तत्र बोधिसत्त्वेन स्पृहो-
 5 त्पादयितव्या । सचेन्मैत्रेय वैयापृत्याभिरतो बोधिसत्त्वः सत्तरत्नमयैः स्तूपैरिमं त्रिसाकृत्स-
 मकृषासाकृत् लोकाधातुं पूरयेत् । नाहं तेनाराधितो भवेयं न मानितो नापि सत्कृतः ॥
 पे ॥ तत्र जम्बूद्वीपः पूरितः स्याद्वैयापृत्यकैर्बोधिसत्त्वैः । सर्वैस्तेरेकस्योद्देशस्वाध्याया-
 भियुक्तस्य बोधिसत्त्वस्योपस्थानपरिचर्या करणीया । जम्बूद्वीपप्रमाणैश्चोद्देशस्वाध्यायाभि-
 युक्तैर्बोधिसत्त्वैरेकस्य प्रतिमंलयनाभियुक्तस्य बोधिसत्त्वस्योपस्थानपरिचर्या कर्तव्या ॥
 10 पे ॥ तत्कस्य हेतोः । दुष्करमेतत्कर्म यदुत प्रज्ञाकर्म । उत्तरं निरुत्तरं सर्वत्रैलोक्यप्र-
 तिविशिष्टमभ्युद्गतं तस्मात्तर्हि मैत्रेय बोधिसत्त्वेन योगार्थिकेन वीर्यमारब्धुकामेन प्रज्ञा-
 यामभियोक्तव्यमिति ॥

प्रपञ्चाराममधिकृत्याह ।

अष्टाक्षणां तस्य न भोति द्वरे ।

15 तणसंपदां तस्य न भोति श्रेष्ठा ।

एते अनर्था स्य भवन्ति नित्यं ।

दोषा अमो तस्य प्रपञ्चारिणाः ॥ पे ॥

दोषानिमान्सम्यगवेत्य पण्डितः सर्वान्प्रपञ्चान्परिवर्जयति ।

मुलभा अनर्था हि प्रप[60 a]ञ्चारिणाः ।

20 तस्मात्प्रपञ्चेन न संवसेत् ॥

1) I retain here (cf. contra 50. 15, 55. 6) the MS. reading, finding some autho-
 rity (Mañkha ap. Zachariae, Beitr. ind. lex. p. 82) for the form.

2) Supra p. 2. 1, 4; cf. M. Vyutp. cxx. 1.

3) Dh. - s. § 134.

यायाच्छक्तं योजनकं परं वरं ।

यत्र प्रपञ्चो स्तियं⁽¹⁾ विप्रदो वा ।

न तत्र वासं न निकेतु कुर्यान्मुहूर्त्तमात्रं स्तियं⁽¹⁾ यत्र लोशः ॥

नार्थार्थिकाः प्रव्रजिता गुणार्थिका ।

मा विप्रदं कुर्वथ दुस्तचिताः ।

5

न वोऽस्ति क्षेत्रं न कृषिर्वणिष्या ।

स्युर्यस्य अर्थाय प्रपञ्च एते ॥

न पुत्र धीता न च वोऽस्ति भार्या ।

न चास्य मित्रं न च बन्धुवर्गः ।

दास्यो न दासा न च ईश्वरत्वं ।

10

मा विप्रदं कुर्वथ प्रव्रजित्वा ॥

काषायवस्त्राणि गृह्णीत अद्भया ।

शान्तप्रशात्तैर्हि निषेवितानि ।

शान्तप्रशान्ता उपशान्त भोथ ।

प्रपञ्च वर्जितं जनेथ क्षान्तिम् ॥

15

अशीविषान्नतथ रौद्रचित्तान् ।

नरकाश्च तिर्यग्विषयो यमस्य ।

प्रपञ्चचारस्य न भोति द्वरे ।

तस्माद्धि क्षान्तौ जनयेत वीर्यम् ॥ पे ॥

इमेन योगेन लभेत शुद्धिं ।

20

क्ष[प]यित् कर्मावर्षां अशेषं ।

धर्षेति मारं सचलं सवाहनं यो धीरू तस्यैव जनेति क्षान्तिम् । इति ॥

1) Apparently for *syāt* (Pali *siyā*; Aṣoka *siyā*).

2) *pa* added in margin; but the whole line seems corrupt as regards metre.

संज्ञेपतस्तत्रानर्थविवर्जनमुक्तं । तस्मात्किं मैत्रेय बोधिसत्वयानिकेन कुलपुत्रेण वा कुलडुहित्रां वा पश्चिमायां पञ्चशत्यां⁽¹⁾ सद्धर्मप्रलोपे वर्तमाने ऽज्ञतनानुपकृतेन स्वस्तिना परिमोक्तुकामेन सर्वकर्मावर्णानि तपयितुकामेनासंसर्गाभिरतेन भवितव्यमरणयवनप्राप्तयामिनानभियुक्तसवपरिवर्जितेनात्मस्खलितगवेषिणा परस्खलितगवेषिणा तुष्णी-
5 भावाभिरतेन प्रज्ञापारमिताविहाराभिरतेनेति ॥

आर्यरत्नमेवेऽप्यनर्थवर्जनमुक्तं । तावत्पिण्डाय चरति यावदस्य कार्यस्य प्राप्तिर्भव-
ति । अन्यत्र पेषु स्थानेषु चाडा वा कुक्करास्तरूणावत्सा वा गावः प्रकृतिडुःशीला वा
तिर्यग्योनिगता । विक्ठेनाभिप्राया वा स्त्रीपुरुषदारकदारिका गुगुप्सि[60 b]तानि वा
स्थानानि । तानि सर्वेषां सर्वे वर्जयतीति ॥

10 अनेनैतद्दर्शितं भवति यद्दृष्टे ऽपि बाधाकर एवविधे⁽²⁾ तद्वर्जयत आपत्तिर्भव-
तीति ॥

अथ यदेवमाद्यनर्थवर्जनमुक्तं केनैतल्लभ्यते सर्वनिष्फलस्यन्दवर्जनात् । फलमत्र
परार्थ⁽³⁾ । तदर्थं यः स्यन्दो न संवर्तते⁽⁴⁾ स निष्फलत्वाद्दर्शयितव्यः ॥

यथा चन्द्रप्रदीपसूत्रे कायसंवरमध्ये पठ्यते । न कृस्तलोलुपो भवति न पादलोलुपोः
15 कृस्तपादसंयत इति ॥

तथा दशधर्मकसूत्रेऽपि देशितं कृस्तविलेपः पादविलेपो ऽधावनं परिधावनं लङ्घनं
प्लवनमिदमुच्यते कापदौष्ठुल्यमिति⁽⁵⁾ ॥

1) *pañcās*° MS. I have again followed the Tib.; see p. 88, n. 6.

2) °*karam evamvidham*, MS.

3) *satvārthah* corrected to *parārthah*. The Tib. (73. b. 7) གཤམ་གྱི་རྩོད་ confirms our reading.

4) *syanda* (*syandana* p. 119. 1) apparently = 'waste, streaming away'. The Tib. has རྩོད་ལ་ 'cleaning away', 'removal'; compare the beginning of Chapter VI.

5) Hitherto in *lexx.* only; M. Vyutp. cix. 20. cited and corrected in Bōhtl. 24 Nachtr. Cf. Pali *duṭṭhulla*.

आर्यधर्मसंगीतिमूत्रे तु यथा बोधिसत्वानां परार्थादन्यत्कर्म न कल्पते । तथा स्पष्ट-
मेव परिदीपितं यत्किञ्चिद्भगवन् बोधिसत्वानां कायकर्म यत्किञ्चिद्वाक्कर्म यत्किञ्चिन्मन-
स्कर्म तत्सर्वं सत्त्वावेत्तितं प्रवर्तते महाकरूणाधिपतेयं⁽¹⁾ सत्त्वकृताधिष्ठाननिमित्तं सर्वसत्त्व-
कृतिसुखाध्याशयप्रवृत्तं । स एवं कृताशयः एवं संज्ञो भवति । सा मया प्रतिपत्तिः प्रतिप-
त्तव्याया सर्वसत्वानां कृतावका सुखावका च ॥ पे ॥ आयतनेषु शून्यग्रामवत्प्रत्यवेत्तणा 5
प्रतिपत्तिः । न चायतनपरित्यागं स्पृह्यतीति ॥

आर्यगगनगञ्जमूत्रेऽप्युक्तं । तद्यथापि नाम किद्गन्माहृतः प्रविशति । एवमेव यतो
यत एव चित्तस्य किद्गं भवति ततस्तत एव मार्गो ऽवतारं लभते । तस्मात्सदाकिद्गचित्तेन
बोधिसत्त्वेन भवितव्यं । तत्रेयमकिद्गचितता यदिदं सर्वाकारज्ञतायाः शून्यतायाः परिपू-
रिरिति⁽²⁾ ॥

10

का पुनरियं सर्वाकारवरोपेता शून्यता । येयं बोधिसत्वचर्याया अपरित्यागेनाभ्यस्यमा-
ना । अभ्यस्ता वा । सर्वभावशून्यता । एषा च रत्नचूडमूत्रे विस्तरैणाख्याता ॥

तथान्त्यमतिमूत्रे ऽपि दर्शितं । पापका[61 a]नामकुशलानां धर्माणां प्रवृत्ताण्य क्कुदं
जनयतो⁽³⁾त्त्र प्रस्तावे यानि चान्यानि पुनः कानिचिदन्यान्यपि चित्तविक्षेपकराणि यानि
समाधिस्कन्धस्य विपत्ताय संवर्तन्ते । अयमुच्यते समाधिविपत्तः । यावदिमे उच्यन्ते पा- 15
प[का] शकुशला धर्मा इति ॥

शिक्षामुच्छेपे शीलपारमितायामनर्धविवर्जनं पञ्चमः परिच्छेदः ॥ ॥

1) A form new to Skt.; but see Ch. s. v. *ādhipateyya*.

2) Hitherto in lex. only. «Erfüllung» Mahāvvyutp. 244. 71. Richtig Pali *pāri-pūrī*, Bōhtl.² Nachtr.

3) M. Vyutp. xxxix. 2.

VI.

आत्मभावरक्षा पट्टः परिच्छेदः

उक्तं निष्फलस्यन्दर्वसनं । कथमेतत्सिद्धयेदित्याह⁽¹⁾ । एतत्सिद्धयेत्सदा स्मृत्येति ॥

द्वादशेमाः स्मृतयो निष्फलस्यन्दर्वसनाय संवर्तन्ते । यदुत ' तथागताज्ञानतिक्रमानुपा-
5 लनविपाकगौरवस्मृतिः । सर्वकापस्य निश्चलस्वभावताप्रतिष्ठिततानुस्मृतिः । सति स-
त्वार्थे यदङ्गमनुपयोगि तद् दृढतरस्मृत्यपेक्षानिश्चलमाध्यङ्गदपरायत्तिकृतं सर्वधीर⁽²⁾चेष्टा-
स्मृतिः । न चास्य भयोत्सवादि⁽³⁾संबन्धसंभ्रमे ऽङ्गमुक्तस्मृतिः । ईर्यापथचतुष्कान्तेपनिद्रूपण-
स्मृतिः । अन्तरातरा चेर्यापथविकोपर⁽⁵⁾रक्षणार्थमीर्यापथसंपदवलोकनस्मृतिः । भाषणकाले
चातिप्रसादौद्धत्यसंभ्रमपक्षपातादिवशादतिमात्राप्रसादिकहस्तपादशिरोमुखविकार निय-
10 मनस्मृतिः । यः श्रोता वक्तव्यः स यावन्मात्रेण धनिनार्थं ज्ञानाति ' तदनतिरेकेण स्व-
रेण भाषणस्मृतिरन्यत्र पराश्रङ्गादोषसंभवात् । अशिक्षितजनसमागमसङ्घटे स्वचित्त-
च्चित्तप्रसादनादितात्पर्यस्मृतिः । चित्तमत्तद्विषय⁽⁷⁾ शमथस्तम्भे नित्यबद्धस्मृतिः । मुहुर्मु-
हुश्च चित्तावस्थाप्रत्यवेक्षणस्मृतिः । मरुजानसंपातं प्रायोऽन्यकार्यत्यागेनापि यथोक्तस्मृ-
तिरक्षातात्पर्यस्मृतिरिति ॥

1) For our author's views on the importance of *smṛti*, compare Bodhicāryāvatāra Ch. V.

2) *tyāgādāne* marg.

3) See Bodhic. V. 42 for the same compound.

4) Tib. (74. b. 6) ལྷུ་སྤྱོད་ལྷོ་ལྷོ་ལྷོ་ 'having moved the limbs, agitated the body' (?).

5) The compound is new. Tib. ལྷུ་གཞུ་ལྷོ་ 'disorder'.

6) *atyuccanīcatva* marg.

7) Cf. Bodhic. V 2, 3 for the metaphor.

एवमेताभिः स्मृतिभिर्निष्फलस्यन्दनवर्जनं सिध्यति । सा च स्मृतिस्तीत्रादराद्भवेत् । तत्रादरः कार्येषु स[61 b]र्वभावेनाभिमुख्यम् । अथज्ञाप्रतिपत्तः । अथ चादरः शमथमाकात्म्यं ज्ञात्वा तात्पर्येण ज्ञायते । कस्तावदयं शमो नाम । य आर्याज्ञयमतिमूत्रे शमथ उक्तः ॥

तत्र कतमा शमथाज्ञयता । या चित्तस्य शान्तिरूपशान्तिरविक्षेपकेन्द्रियसंयमः । अनु-
द्धता । अनुन्नरुनता । अचपलता । अचञ्चलता । सौम्यता । गुप्तता । कर्मण्यता । आज्ञानेयता⁽¹⁾ एका- 5
ग्रता । एकारामता⁽²⁾ । संगर्णाकारवर्जनता । विवेकरतिः । कायविवेकश्चिन्ताविश्रमो ऽरण्यमुखम-
नसिकारताल्पेक्षता । यावदीर्यापथगुप्तिः⁽³⁾ । कालज्ञता । समयज्ञता । मात्रज्ञता । मुक्तिज्ञता ।
सुभरता⁽⁴⁾ । सुपोषतेत्यादि ॥

किं पुनरस्य शमस्य माकात्म्यं यथाभूतज्ञानजननशक्तिः । यस्मात्समाहितो यथाभूतं प्रजानातीत्यवदन्मुनिः ॥ 10

यथोक्तं धर्मसंगीतौ । समाहितमनसो यथाभूतदर्शनं भवति । यथाभूतदर्शिनो बोधिसव-
स्य सत्त्वेषु मक्काकरूपा प्रवर्तते । एवं चास्य भवति । इदं मया समाधिमुखं सर्वधर्मयथाभू-
तदर्शनं च सर्वसत्त्वानां निष्पादयितव्यं । स तथा मक्काकरूपाया संचोद्यमानो ऽधिशीलमधि-
चित्तमधिप्रज्ञं च शिज्ञां परिपूर्णा⁽⁶⁾ चतुरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुध्यते । तस्मान्मया शीलसु-
स्थितनाप्रकम्पेनाशितिलेन भवितव्यमिति । इदं शमथमाकात्म्यमात्मनः परेषां चानन्ताया- 15
यादिदुःखसमतिक्रमान्तलौकिकलोकौत्तरसुखसंपत्प्रकर्षपारप्राप्त्यात्मकमवगम्य तदभि-
लाषिणातापो भावयितव्यः । आदीप्तगृह्णात्तगतेनेव शीतलज्ञलाभिलाषिणा । तेन तोत्र
आदरो भवति शिज्ञासु । तेनापि स्मृतिरूपतिष्ठति । उपस्थितस्मृतिर्निष्फलं वर्जयति ।

1) See p. 26 note 3 and add ref. to Burnouf, Lotus p. 289 and Vaijayanti p. 111, 187. The present abstract form is new.

2) B. and R. refer to Çat. Br. 11. 5.7.1 (= Weber p. 867) only.

3) For this group cf. M. Vyutp. (126. 41—49).

4) Hitherto in M. Vyutp. (126. 28) only.

5) This paragraph is cited in the comm. to the Bodhicaryāvatāra, Ch. IX, (ed. de la Vallée-Poussin, p. 237), with variants: *asya çamathasya . . . tasyāt māhito* [for *tasmāt samāhito*?] and *uktavān munir iti*. Compare *ibid.* p. 235. 15: *samāhita cittasya . . . yathābhūtaparījñānam utpadyata iti*.

6) Cf. 117. 10 *supr.*

यश्च निष्फलं वर्जयति तस्यानर्था न संभव[62 a]न्ति । तस्मादात्मभावं रक्षितुकामेन स्मृ-
तिमूलमन्विष्य⁽¹⁾ नित्यमुपस्थितस्मृतिना भवितव्यं ॥

अत एवोपपरिपृच्छायां गृहिणां बोधिसत्वमधिकृत्योक्तं । तेन सुरामैरेयमद्यप्रमाद-
स्थानात्प्रतिविरतेन भवितव्यममतेनानुन्मतेनाचपलेनाचञ्जलेनासंधात्तेनामुखरेणानुवृडे-
नानुद्धतेनोपस्थितिस्मृतिसंप्रजन्येनेति ॥ अत्रैव च प्रव्रजितबोधिसत्वमधिकृत्योक्तं स्मृ-
5 तिसंप्रजन्यस्याविक्षेप इति ॥

तत्र स्मृतिः आर्यरत्नचूडसूत्रे ऽभिक्रिता । यया स्मृत्या सर्वज्ञेशानां प्राडुर्भावो न भ-
वति । यया स्मृत्या सर्वमारकर्मणामत्रतारं न ददाति । यया स्मृत्या उत्पथे वा कुमार्गे वा
न पतति । यया स्मृत्या दौवारिकभूतया⁽³⁾ सर्वेषामकुशलानां चित्तचैतनिकानां धर्माणामवका-
10 शं न ददातीयमुच्यते सम्यक्स्मृतिरिति ॥

संप्रजन्यं तु प्रज्ञापारमितायामुक्तं । चरंश्यामीति प्रज्ञानाति । स्थितः स्थितो ऽस्मी-
ति प्रज्ञानाति । शयानः शयित इति प्रज्ञानाति । निषण्णो निषण्णो ऽस्मीति प्रज्ञानाति ।
यथा यथा चास्यः कायः स्थितो भवति तथा तथैव प्रज्ञानाति ॥ पे ॥ सोऽतिक्रामन्वा प्र-
तिक्रामन्वा संप्रज्ञानंश्यारी⁽⁴⁾ भवति । अलोकिते विलोकिते संमिञ्जिते⁽⁵⁾ प्रसारिते संघाटीपट्ट-
15 पात्रचीवरधारणे । अशिते पीते खादिते निद्राक्तमप्रतिविनोदने⁽⁶⁾ आगते गते स्थिते नि-
षण्णे सुप्ते जागरिते भाषिते तुष्णीभावे प्रतिसेलयने संप्रज्ञानंश्यारी भवतीति ॥

1) *ātmarakṣhāmūlakāraṇam smṛtir iti marg.*

2) *Unnaḍa* is new to Skt.; though Ch. quotes a Pali *unnala* which the comm. explains by *mānanalam ukkhipivā*. Thus *anunnaḍa* would differ little in meaning from *anuddhata* immediately following. The Tib. equivalent appears to be མྱོ་རྒྱུ་ལྷོ་ལ་ (76 a. 2) 'not furious' (?).

3) Cf. Bōdhic. V. 33.

4) The MS. has °*jānacārī* here and °*nancā* just below.

5) Cf. Senart, Mhv. I. 418; and Divyāv. 473. 6.

6) 'Dispelling'. Noun-form new in Skt.; though Ch. gives *pativinoḍana*.

शीलं हि समाधिसंवर्तनीयं ॥⁽¹⁾

यथोक्तं चन्द्रप्रदीपसूत्रे । त्रिप्रं समाधिं लभते निर्द्वेषं⁽²⁾ । विप्रुद्धशीलेऽस्मिन्नानुशंस
इति ॥ अतोऽवगम्यते ये केचित्समाधिहेतवः प्रयोगास्ते शीलान्तर्गता इति । तस्मात्समा-
ध्यर्थि[62 b]ना स्मृतिसंप्रजन्यशीलेन भवितव्यं । तथा शीलार्थिनापि समाधौ यत्नः
कार्यः तत्रैव सूत्रे वचनात् । 5

ध्यानानुशंसेषु हि पठ्यते ।

नासौ भोति अनाचारो आचारे सुप्रतिष्ठितः ।

गोचरे चरते योगी विवर्जेति अगोचरं ॥

निष्परिदाह⁽⁴⁾विहारो गुप्त इन्द्रियसंवृत ' इति ॥

एताभ्यां च शीलसमाधिभ्यामन्योन्यसंवर्धनकराभ्यां चित्तकर्मपरिनिष्पत्तिः⁽⁵⁾ एतावती 10
चेयं बोधिसत्त्वशिक्षा यदुत चित्तपरिकर्म ' एतन्मूलत्वात् सर्वसत्त्वार्थानां ॥

उक्तं क्षारपरत्नमेधे । चित्तपूर्वद्वेषमाश्रय सर्वधर्माः । चित्ते परिज्ञाते सर्वधर्माः परिज्ञाता
भवन्ति । अपि तु

चित्तेन नीयते लोकः चित्तं चित्तं न पश्यति ।

चित्तेन चीयते कर्म शुभं वा यदि वाशुभम् ॥ 15

चित्तं धमते ऽल्लतवत् । चित्तं धमते तुरङ्गवत् । चित्तं दहते देवाग्निवत् ।

1) *samādhaye samvartate marg.*

2) Tib. ལྷོ་ཤོ་མེད་ས་མེད་པ་ (76 b 2). See Rh. Davids in J. R. A. S. for 1898,
and Lal.-v. apud Burnouf. Lot. 865.

3) °स्मिन अानु° MS. I have preserved the ā of the MS. (cf. Pali), though else-
where it is written with ä.

4) *paridāha* is new as a noun in Skt.: but cf. Divyāv. 420. 6 and Pali
usage.

5) *Vajra cch. p. 40. 8 sqq.*

चित्तं कृते महाम्बुवत् ॥ स एवं व्युपपरीक्षमाणश्चित्ते सूपस्थितस्मृतिर्विकृति न चित्त-
स्य वशं गच्छति । अयि तु चित्तमेवास्य वशं गच्छति । चित्तेनास्य वशीभूतेन सर्वधर्मा व-
शोभवन्तीति ॥

तथार्थधर्मसङ्गोत्तिसूत्रेऽप्युक्तं । मतिविक्रमो बोधिसत्व आह । योऽयं धर्मो धर्म इत्यु-
5 च्यति नायं धर्मो देशस्थो न प्रदेशस्थोऽन्यत्र स्वचित्ताधीनो धर्मः तस्मान्मया स्वचित्तं स्वा-
राधितं स्वधिष्ठितं सुसमारब्धं मुनिगृहीतं कर्तव्यं । तत्कस्य हेतोः । यत्र चित्तं तत्र गुणा-
दोषाः । नास्ति निश्चिततायां⁽²⁾ गुणदोषः । तत्र बोधिसत्वो दोषेभ्यश्चित्तं निवार्य गुणेषु प्र-
वर्तयति ॥ तदुच्यते । चित्ताधीनो धर्मो धर्माधीना बोधिरिति ॥ अयं भगवन् धर्म समा-
दानः सुखाभिसंबोधाय संवर्तत इति ॥

10 अर्थगण्डव्यूहसूत्रे ऽपि वर्णितं । स्वचित्ताधिष्ठानं सर्वबोधिसत्वचर्या [63 a] स्वचि-
त्ताधिष्ठानं सर्वसत्वपरिपाकविनयः ॥ पे ॥ तस्य मम कुलपुत्रैवं भवति । स्वचित्तमेवोप-
स्तम्भयितव्यं सर्वकुशलमूलैः । स्वचित्तमेवाभिष्यन्दयितव्यं धर्ममेवैः । स्वचित्तमेव परि-
शोधयितव्यमावरणाय धर्मेभ्यः । स्वचित्तमेव [दृ]ढोक्तव्यं वीर्येणेत्यादि ॥

तथात्रैव मायादेव्यदर्शनाकुलीभूते अर्थसुधने रत्ननेत्राया नगरदेवतायास्तदर्शनार्थ-
15 मियमनुशासनी⁽³⁾ । चित्तनगरपरिपालनकुशलने⁽⁶⁾ ते कुलपुत्र भवितव्यं सर्वसंसारविषपरत्य-

1) This compound is new; the Tib. བརྟུག་པ་ལྷན་ agrees with the meaning 'examine', assigned to *upaparīkṣh* in Divy-Index.

2) The abstract form is new; but cf. the *niścittasamādhi* of M. Vyutp. XXI. 34.

3) *dharma* MS.

4) Tib. བརྟུག་པ་

5) The passage that follows is considerably abridged from the text as preserved in MS. H (see p. 34 note 4) ff. 226. a. 5 — 227. b. 7.

6) *°prayuktēna*. H.

संवसनतया । चित्तनगरालंकारप्रयुक्तेन ते कुलपुत्र भवितव्यं दशतथागतबलाध्यालम्बन-⁽²⁾
 तया । चित्तनगरपरिशोधनप्रयुक्तेन ते कुलपुत्र भवितव्यमोर्ष्यामात्सर्पशाद्यापनपनतया ।
 चित्तनगरविवर्धनाभियुक्तेन ते कुलपुत्र भवितव्यं सर्वज्ञतासंभारमहावीर्यवेगविवर्धनत-
 या । चित्तनगरदुर्योधनडूरासदताभिर्निर्हारप्रयुक्तेन ते कुलपुत्र भवितव्यं सर्वज्ञेशमार-
 कायिक⁽³⁾पापमित्रमारचक्रानवमर्दन⁽⁴⁾तया । चित्तनगरप्रविस्तरणप्रयुक्तेन ते कुलपुत्र भवि- 5
 तव्यं महुमैत्रीसर्वज्ञगत्स्फुरणतया । चित्तनगरप्रतिच्छादनप्रयुक्तेन ते कुलपुत्र भवित-
 व्यं विपुलधर्मच्छत्रसर्वाकुशलधर्मप्रतिपत्ताभिर्निर्हरणतया । चित्तनगरविवरण⁽⁶⁾प्रयुक्तेन
 ते कुलपुत्र भवितव्यं आध्यात्मिकबाह्यवस्तु सर्वज्ञगत्संप्रापणतया । चित्तनगरदृढस्था-
 माभिर्निर्हारप्रयुक्तेन ते कुलपुत्र भवितव्यं सर्वाकुशलधर्मस्वसत्तयवसन⁽⁷⁾तया । यावदेवं
 चित्तनगरविशुद्धाभियुक्तेन कुलपुत्र बोधिसत्त्वेन शक्यं सर्वकुशलमूलसमाप्तमनुप्राप्तुं । 10
 तत्कस्य हेतोः । तथा हि तस्य बोधिसत्त्वस्यैवं चित्तनगर[63 b]परिशुद्धस्य सर्वावरणानि
 पुरतो न संतिष्ठन्ते । बुद्धदर्शनावरणं वा धर्मश्रवणावरणं वेत्यादि ।

तस्माद्यवस्थितमेवं । चित्तपरिकर्मैव बोधिसत्त्वश्चित्तेति । तच्चाचपलचेतसः ॥ शमाच्च
 न चलेच्छित्तं बाह्यचेष्टानिवर्तनात् ॥ असंप्रज्ञान्यपरतत्त्वस्य मुषितस्मृतेश्च चित्तं चलति
 समीकृतादालम्बनादन्यत्र नीयमानत्वात् । यदा तु स्मृतिसंप्रज्ञान्येन बाह्याशेष्टा निवर्ति- 15

1) Dh.-s. § 76.

2) *adhyālabana* (noun-form new) app. = 'reaching'; for the verb, cf. Saddh.-
 P. ap. B. & R., who however propose to correct the text.

3) Cf. *brahmacāyika* in Sk. & Pali.

4) *-mṛḍyat*° H. Compare p. 32. 11 supra.

5) °*sarva*° om. A.

6) °*dvāraviv*° H; and the marg. of A. further explains: *vastubodhitam jagat
 syāc citte vivṛte*.

7) °*asambhavanatayā* H.

8) *pariṣuddhy*° H.

9) *na tiṣṭhanti*. A.

ता भवन्ति तदा तद्वशत्वादेकस्मिन्नालम्बने निबद्धं यावदिष्यते तावत्तिष्ठति । ततश्च पूर्वव-
दनुशंसविस्तरः । अथत्वेऽपि च सत्त्वार्थज्ञमो भवत्येव प्रसादकरत्वात् । कथं ॥

सर्वत्राचपलमन्दमितस्निग्धाभिभाषणात् ।

आवर्षयेऽन्नं भव्यमादेयश्चापि ज्ञायते ॥

- 5 एतदेव च बोधिसत्त्वस्य कृत्यं यदुत सत्त्वावर्षनं । यथार्यधर्मसंगीतिसूत्रे । आर्यप्रियद-
र्शनेन बोधिसत्त्वेन परिदीपितं । तथा तथा भगवन् बोधिसत्त्वेन प्रतिपत्तव्यं यत्सकृद्दर्शनेनैव
सत्त्वाः प्रसीदेयुः । तत्कस्माद्धेतोः । न भगवन् बोधिसत्त्वस्यान्यत्करणीयमस्त्यन्यत्र सत्त्वा-
वर्षनात् । सत्त्वपरिपाक एवेयं भगवन् बोधिसत्त्वस्य धर्मसंगीतिरिति ॥

एवं पुनरक्रियमाणो को दोष इत्याह ।

- 10 अनदेयं तु तं लोकः परिभूय जिनाङ्कुरं ।

भस्मकृन्नो यथा वक्त्रिः पच्येत नरकादिषु ॥

यथा प्रागुपदर्शितं ॥

येन चास्य परिभव एवमनर्थो रत्नमेधे जिनेनोक्तस्तेन संक्षेपसंवरः । येनाप्रसादः सत्त्वानां
तद्यत्नेन विवर्षयेदिति ॥

- 15 यथाह । कतमे च ते बोधिसत्त्वसमुदाचाराः । यावदिह बोधिसत्त्वो नास्थाने विकृति
नाकाले । नाकालभाषी भवति नाकालज्ञो भवति नदिशज्ञो भवति । यतो निदानमस्या-
त्तिके सत्त्वा अप्रसादं प्रतिवेदेयुः । स सर्वसत्त्वानुरक्तया [64 a] । आत्मनश्च बोधिसंभारप-
रिपूरणार्थं संपन्नेर्यापथो भवति मृदुभाषी मन्दभाषी । असंसर्गबहुलः । प्रविवेकाभिमुखः ।
सुप्रसन्नमुख इति ॥

1) *vinā smṛtisamprajanyatām* . . (older hand) partly obliterated; *idānīm* (newer hand) marg.

2) °lo *manda*° MS.

3) 'make clear, illustrate' like Pali *paridāpeti* — a usage new to Skt.

4) *channā* . . *vahnīm* MS.

अत एव धर्मसंगीतिमूत्रे देशितं । यः सत्वान् रत्नति स शोलं रत्नतीति । अनया कनी-
येन मातृग्रामेण सह रक्षोवस्थादिषु लोकरत्ना च कृता स्यात् । एवं भोग्येषु ब्रह्मस्थलेषु
मूत्रपुरीषश्लेष्मपूयादीनां कृत्स्नानां रक्षस्यरक्षसि चोत्सर्गं न कुर्याद्देवमनुष्यचित्तरत्नार्थं ॥

सङ्घर्मस्मृत्युपस्थाने च रक्ष उत्तिमष्टं कृत्वा ऽनुत्तिमष्टाकारिष्वददतः प्रेतगतिः पद्यते ॥

तथा बोधिसत्त्वप्रातिमोत्तेऽप्यप्रसादपरिहार उक्तः । न पुरतो दत्तकाष्ठं⁽³⁾ खादितव्यं न 5
पुरतः खेटे निनिमव्य इति । एष च गौरवलज्जाविधिः सर्वरक्षव्यो न ब्रह्मचारिष्वेव । अत्र
तु मूत्रे ब्रह्मचार्यधिकारः तेषु गुरुतरापत्तिभयसंदर्शनार्थं ॥ यथात्रैवाह । नोच्चैर्भाषिणा
भवितव्यमिति ॥ न चायं विधिः प्रादेशिकः । तथा ब्रह्मपरिपृच्छायामप्युक्तं न च वध-
सदृशेन बोधिसत्त्वेन भवितव्यमिति । तथा प्रातिमोत्तादपि लोकाप्रसादकरमन्वेष्य वर्ज-
नीयं । तन्न तावद् ॥

10

मुखपूर्वं⁽⁵⁾ च भुञ्जीत सशब्दं प्रसृताननः ।

प्रलम्बपादं नासीत न बाहुं मर्दयेत्समम् ॥

एवं स्वयमप्युत्प्रेक्ष्य दृष्ट्वा श्रुत्वा च लोकाप्रसादं रतेत । अत्रसादकरवचनवर्जनं तु न
मुकरमिति स्मरणबोधनार्थमुपदर्शयते ।

1) *diçā* marg. With this paragraph compare Bodhic. V. 93 a.

2) So clearly the MS. for the usual *ucchishta*.

3) These precepts do not occur in the *Bhikkhu-pātimokkha* of the Pali; but compare precepts 78, 79 of the similar work preserved in Chinese (Beal, *Catena* p. 236). Cf. Bodhic. V. 91.

4) K.F. 253.

5) Cf. Pali *kucchipūram* 'bellyfull'. This stanza occurs at Bodhic. V. 92.

6) This precept which has no parallel in the Pratimokshas as known from Pali, or as yet translated from Chinese interestingly illustrates a familiar posture for kings and other *laymen* found in Buddhist art, e. g. in the Amaravati-sculptures (Fergusson, *Tree and Serpent Worship* p. 193 fin.).

अर्थसागरमतिमूत्रे देशितं । नावलीनवचनो भवति । न व्यवकीर्णवचनः । नावस्य-
न्दनवचनः । नोळ्वालनवचनः । न रागानुनीतवचनः । न प्राकृतवचनः । नासंरक्षितव-
चनः । न व्यापादसंधुत्तनावचनः । न चञ्चलवचनः । न चपलवचनः । न नटरङ्ग[64 b]वच-
नः । न मुखसाहयवरोपणावचनो भवतीति ॥

- 5 अर्थतथागतगुह्यमूत्रेऽप्याह । न खलु पुनः कुलपुत्र बोधिसत्वस्य वाग्रक्ता वा डुष्टा
वा मूढा वा क्लिष्टा वा । नुष्वव्याकरणा वा स्वपत्नीत्कर्षणावचना वा । परपत्नियक्रव-
चना वा । आत्मवर्णानुयवचना वा । परवर्णप्रतिषेधवचना वा । प्रतिज्ञोत्तरणावचना वा ।
आभिमानिकव्याकरणावचना वेति ॥

अर्थदशभूमकमूत्रेऽप्युक्तं । येयं वागमनोज्ञा स्वसत्तानपरसत्तानविनाशनी⁽³⁾ तथाद्वपां
10 वाचं प्रक्याय । येयं वाक् स्निग्धा मृद्धी मनोज्ञा मधुरा प्रियकरणी मनम्रापकरणी क्लित-
रणी कर्णसुखा हृदयंगमा प्रेमणी⁽⁴⁾ वर्णविषपष्टा विज्ञेया श्रवणीया अनिश्रिता⁽⁵⁾ बहुजन-
कात्ता बहुजनप्रिया बहुजनमनम्रापा विज्ञप्रशस्ता सर्वसत्वकृतसुखावकां मनउत्प्लावकरो
मनःप्रह्लादनकरी स्वपरसत्तानप्रमोदनकरो रागद्वेषमोक्तसर्वक्लेशप्रशमनी तथाद्वपां वाचं
निश्चारयति । यावदित्कामपूर्वकमपि वचनं परिकार्यं परिकरतीति ॥

- 15 अर्थगगनगञ्जमूत्रे तूक्तं । गुरुवचनानवमर्दनतया⁽⁶⁾ । परवचनानाच्छिन्दनतया चादेय-
ग्राह्यवचनो भवतीति ॥

1) Cf. p. 7 note 5.

2) The reading of MS. is apparently *kshūṇa*: Tib. གློག་སྐྱ་པ་ 'bruised, impeded'.

3) *nivāṇānī* MS. but the Tib. མ་རྩུངས་པར་ལྷེད་པ་ makes the correction cer-
tain (79. b. 7).

4) So MS.; qu. correct to *premanīyā* (Lal. v. 59.10)?

5) Apparently, like Pali *anissita* (acc. to Childers p. 217) 'independent'.

6) The Tib. equiv. is གཞོན་པ་ from a root for which Jäschke gives the mean-
ing 'break', both literally and metaphorically ('break a command').

धर्मसंगीतिसूत्रेऽप्युक्तं । गगनगञ्जो बोधिसत्त्व आह । न बोधिसत्त्वेनेषा वाग्भाषितव्या
 ययापरो व्यापद्येत । न सा वाग्भाषितव्या ययापरं तापयेत् । न बोधिसत्त्वेन सा वाग्भा-
 षितव्या यत्परो ज्ञानीयात् । न सा वाग्भाषितव्या यायार्था निरर्था । न बोधिसत्त्वेन सा
 वाग्भाषितव्या यया न विद्यामुत्पादयेत् । न सा वाग्भाषितव्या या सत्वानां न क्लृद्यंगमा
 न पौरी न कर्णसुखा [65 a] न सा वाग्भाषितव्येति ॥ 5

संक्षेपतस्तु पराप्रसादरक्षा अर्थसागरमतिमुत्रे देशिता । अपर एक धर्मा मक्यायानसंग्र-
 हाय संवर्तते स्वस्वखलितप्रत्यवेक्षणतया सर्वसत्वानुरक्षेति ॥

एषा रक्षात्मभावस्य । यथापरैर्न नाशयेत् । यथा न परान्न नाशयेत् । अस्य तु ग्रन्थवि-
 स्तरस्यायं पिण्डार्थो बोधिसत्त्वेन मनसा नित्यं धारयितव्यः ॥

मुनिश्चलं सुप्रसन्नं धीरं सादरगौरवं । 10

सलङ्गं सभयं शान्तं पराराधनतत्परम् ॥

आत्मसत्त्ववशं नित्यमनवद्येषु वस्तुषु ।

निर्माणमिव निर्माणं धार्यान्वेष मानसम् । इति ॥

किमेतावती आत्मभावरक्षा । न हि । किं तर्हि भैषज्यवसनादिभिः सह । तत्र द्वि-
 विधं भैषज्यं । सततभैषज्यं ग्लानप्रत्ययभैषज्यं च । 15

तत्र सततभैषज्यमधिकृत्यार्थरत्नमेधे ऽभिक्रितं । तस्मात्पिण्डपात्रादेकं प्रत्यंशं स-
 ब्रह्मचारिणां स्थापयति । द्वितीयं दुष्खितानां तृतीयं विनिपतितानां चतुर्थमात्मना परि-
 भुङ्के । परिभुञ्जानो न रक्तः परिभुङ्के ऽसक्तो ऽगृहो ऽनध्यवसितः । अन्यत्र यावदेव काय-
 स्य स्थितये । यापनायै । तथा परिभुङ्के यथा नातिसंलिखितो भवति । नातिगुरूकायः ।

1) The play on words is obvious. For *nirmāṇa* (Tib. *སྐྱུ་ལྔ་པ་*) compare *nir-
 māṇakāya* in Wassiljev 127 (137). These stanzas occur at Bodhic. V. 55, 57.
 with the reading *sunīṣṭitāṃ* in line 1.

2) *kr̥ṣa* marg.: compare the gloss in Childers s. v. *sallekhiyam*. Neu-
 mann (tr. Majjhiman. pref. p. XVI) objects to the connexion of *sallekha* etc.,
 with *ṛikḥ*, but his own derivation (*ibid.* I p. 22) is not convincing.

तत्कस्य हेतोः । अतिसंलिखितो हि कुशलपत्तपराञ्चुखो भवति । अतिगुरुकायो मिद्धा-
वष्टब्धो भवति । तेन तं पिण्डपातं परिभुञ्ज्य कुशलपत्ताभिमुखेन भवितव्यमित्यादि ॥

आर्यरत्नराशावप्युक्तं । तेन ग्रामं वा नगरं वा निगमं वा पिण्डाय चरता धर्मसंनार्कं
संनञ्च पिण्डाय चर्तव्यं । तत्र कतमो धर्मसंनार्कः । अमनम्रापानि रूपाणि दृष्ट्वा न प्रति-
5 कृतव्यं । मनम्रापानि दृष्ट्वा नानुनेतव्यं । एवं मनम्रापामनम्रापेषु शब्दगन्धरसस्प्रष्टव्येषु
विज्ञप्तेषु नानु^(65 b)नेतव्यं न प्रतिकृतव्यं । इन्द्रियसुसंवृतेनानुत्तिप्तपचक्षुषा ⁽¹⁾धुगमात्रप्रे-
तिणा ⁽¹⁾ । दाज्ञानेपचितेन पूर्वधर्ममनसिकारमनुत्सृजता नामिषप्रतिपत्तया सत्तत्या पि-
ण्डाय चर्तव्यं सावदानचारिणा च भवितव्यं । यतश्च पिण्डपातो लभ्यते तत्रानुनयो न क-
र्तव्यः यतश्च न लभ्यते तत्र प्रतिघातो नोत्पादयितव्यः । दशकुलप्रवेशे न चैकादशा-
10 त्कुलाद् भिन्ना न लभ्यते । तथापि न परितप्तव्यं एवं च चित्तमुत्पादयितव्यम् । एवं बद्ध-
कृत्या ⁽²⁾ क्येते ⁽³⁾ अमण्णाब्राह्मणगृहपतयो न तैरवश्यं मम दातव्यं । इदं तावदाश्चर्यं यन्माते
समन्वाकरन्ति । कः पुनर्वादो यद्भिन्ना दास्यन्ति । तेनैवमपरितपता पिण्डाय चर्तव्यं ॥ ये
चास्य सत्ताश्चक्षुष आभासमागच्छन्ति स्त्रीपुरुषदारकदारिकाः । अत्तशस्तिर्यग्योनिगता-
स्तत्र मैत्रीकरूणाचित्तमुत्पादयितव्यं । तथाकं करिष्यामि यथा ये मे सत्ताश्चक्षुषा आभा-
15 समागच्छन्ति पिण्डपातं वा दास्यन्ति तान्मुगतिगामिनः करिष्यामि । तादृशं योगमाप-
त्स्ये । तेन लूकं ⁽⁴⁾ वा प्रणीतं वा पिण्डपातं संगृह्य समन्ताच्चतुर्दिशं व्यवलोकयितव्यं । क

1) For both phrases cf. Lalit-v. p. 230 ad fin.

2) Hitherto only found in M. Vyutp. (127. 25); but cf. Pali *bahukicca*.

3) *gravana* MS., a common confusion in MSS.: cf. B. & R. s. v.

4) Cf. Divy. 425.18 and Morris in J.P.T.S. for 1891, pp. 1, 2 and Trans. Or. Congr. (1892) I. 487. The context as well as the Tib. equiv. ལྷོ below, where the word occurs twice, shows that the meaning is 'scanty'; and neither 'bad' (Cowell, Böhtlingk) nor 'rough' (Morris). Morris's contention that *lūha* really = *ruksha* seems indeed to be disposed of by the passage at p. 131. 4., where the two occur together.

इह ग्रामनगरनिगमे दरिद्रः सत्वः । यस्यास्मात्पिण्डपातात्संविभागं करिष्यामि । यदि
 दरिद्रं सत्त्वं पश्यति तेन तत्पिण्डपातात्संविभागः कर्तव्यः । अथ न कञ्चित्सत्त्वं दरिद्रं प-
 श्याति । तेनैवं चित्तमुत्पादयितव्यं । सत्यनाभासगताः सत्त्वा ये मम चक्षुष आभासं नाग-
 च्छन्ति । तेषामितः पिण्डपातादग्रं प्रत्यंशं निर्यातयामि । दत्तादानाः परिभुञ्जतां । तेन त-
 त्पिण्डपातं गृहीत्वा तदरण्यायतनमभिरूच्य धौतपाणिना शोभनसमाचारेण श्रमणचारि- 5
 त्रकल्प[66 a]समत्वागतेनाधिष्ठानाधिष्ठितेन पर्यङ्कं बद्ध्वा सपिण्डपातः परिभोक्तव्यः ॥
 पे ॥ परिभञ्जता चैवं मनसिकार उत्पादयितव्यः । सत्यस्मिन्काये ऽशीतिः क्रिमिकलु-
 ससृग्नाणि । तान्यनेनैवौजसा सुखं फासुं⁽¹⁾ विहरत्तु । इदानीं चैषामामिषेण संग्रहं करिष्या-
 मि । बोधिप्राप्तश्च पुनर्धर्मेण संग्रहं करिष्यामि । यदि पुनरस्य लूहं पिण्डपातं भवति ते-
 नैवं चित्तमुत्पादयितव्यं । लूहाहारतया मे लघुः कायो भविष्यति प्रकृष्टाणाम उच्चारप्र- 10
 स्त्रावनिष्यन्दश्च मे परीतो भविष्यति । अद्भ्यदेयं च परीतं भविष्यति । कायलघुता चित्तल-
 घुता च मे भविष्यति । अल्पज्ञानमिद्वश्च मे भविष्यति⁽²⁾ । यदा पुनरस्य प्रभतूः पिण्डपातो
 भवति तत्रापि मात्राभोजिना⁽³⁾ भवितव्यं उत्सर्जनधर्मिणा च । ततः पिण्डपातादन्यतरायां
 शिलायां⁽⁵⁾ मवतीर्यैवं चित्तमुत्पादयितव्यं । ये केचिन्मृगपत्तिसंगा आमिषभोजनेनार्थिकास्ते
 दत्तादानाः परिभुञ्जतामिति ॥ 15

पुनराह । तेन सर्वेणा रससंज्ञा नोत्पादयितव्या ॥ पे ॥ चण्डालकुमारसदृशेन मया

1) The present passage tends to modify Childers's strictures (s. v. *phāsu*) on the obtuseness of the 'Northern' (Sanskrit-writing) Buddhists. Jacobi (Z.D.M.G. Bd. 34 p. 311) would derive the form from *pra* + *asu*, not from *spārha*, as Ch. Cf. also p. 32, note 1.

2) Here the Tib. adds (81. b. 5) *दे'सवेण'सु'सु'र'ते'* (= *peyyālam*), as though an omission had been made from the text of the original sūtra.

3) Cf. *mattabhajana*, comm. on Dhammap. 204 (p. 355).

4) *utsrjanadharmā* MS.

5) Perhaps here in the sense of 'door-post' quoted by B.R. from Lexx.

- भवितव्यं । चित्तकायचौत्सेण । न भोजनचौत्सेण । तत्कस्माद्धेतोः । कियत्प्रणीतमपि भोजनं भुक्तं । सर्वं तत्पूतिनिष्यन्दपर्यवसानं दुर्गन्धपर्यवसानं प्रतिकूलपर्यवसानं । तस्मान्मया न प्रणीतभोजनाकाङ्क्षिणा भवितव्यं । तेन नैवं चित्तमुत्पादयितव्यं । पुरुषो मे पिण्डपातं ददाति न स्त्रीः । स्त्री मे पिण्डपातं ददाति न पुरुषः । दारको मे पिण्डपातं ददाति न दारिका । दारिका मे पिण्डपातं ददाति न दारकः । प्रणीतं लभेऽहं न लूहं । सत्कृत्य लभेऽहं नासत्कृत्य । चपलं लभेऽहं न कृच्छ्रेण प्रविष्टमात्रं च मां समन्वाहुर्युः । न मे कश्चिद्विज्ञेयो भवेत् । मुनिहृताँल्लभेऽहं[66 b]प्र[णी]तान्नानारसाँल्लभेऽहम् । न ह्रीन्दरिद्रभोजनं लभेऽहं प्रत्युद्गच्छेयुर्मां स्त्रीपुरुषदारकदारिकाः । इमे ते सर्वे ऽकुशला मनसिकारा नोत्पादयितव्यः ॥ पे ॥ प्रायेण हि सत्त्वा रसगृह्णा भोजनहेतोः पापानि कर्माणि कृत्वा नरकेषूपपद्यन्ते । पे पे पुनः संतुष्टा अगृह्णा अलोलुपा रसप्रतिप्रसन्नव्या जिह्वेन्द्रियसंतुष्टाः कियल्लूहेनापि भोजनेन ज्ञापयन्ति । तेषां च्युतानां कालगतानां स्वर्गोपपत्तिर्भवति । सुगतिगमनं भवति देवमनुष्येषु । ते देवोपपन्नाः सुधां परिभुञ्जते । एवं काश्यप पिण्डचारिकेण भिन्नुणा रसतृष्णां विनिवर्तयित्वा निध्यसचित्तेन सुपरिपक्वान् कुल्माषान् परिभुञ्जता न परितप्तव्यम् । तत्कस्माद्धेतोः । कायसंधारणार्थं मार्गसंधारणार्थं मया भोजनं परिभोक्तव्यं ॥ पे ॥ यदि पुनः काश्यप पिण्डचारिको भिन्नुर्मेघाकुलवृष्टिकालसमये वर्तमाने न शक्नुयात् पिण्डायावतर्तुं । तेन मैत्र्याहारसंनद्धेन धर्मचित्तामनसिकारप्रतिष्ठितेन द्विरात्रं त्रिरात्रं वा भक्तच्छ्द्रच्छिन्नेन एवं संज्ञोत्पादयितव्या । सति यामलौकिकाः प्रेता दुष्करकर्मकारिणो ये वर्षशतेन खेटपिण्डमप्याहारं न प्रतिलभन्ते । तन्मया धर्मयोनिश्रित्ताप्रतिष्ठितेन कायदौर्बल्यं वा चित्तदौर्बल्यं वा नोत्पादयितव्यं । अधिवासयिष्यामि नुत्पिपासां । न पुनरार्यमार्गभावनायां वीर्यं संसयिष्यामि ॥ पे ॥ यत्र कुले पिण्डपातं शु-

1) This I supply on conjecture, the Tib. (82. a. 5) having simply བཟང་པོ་ 'good'.

2) *punas te* MS.

चिं कारयेत्तत्र कुले आसने निषद्य धर्मो कथा कर्तव्या । यावन्न स पिण्डपातः श्रुचिकृतो भवेत्तेन पिण्डपातं गृहीत्वा उत्थायासनात्प्रक्रमितव्यं । पिण्डचारिकेण काश्यप भिन्नुणा [67 a] नावभासकरेण भवितव्यं न लपना न कुट्टेना कर्तव्या ॥

तत्र कतमो ऽवभासः । यत्परिषामेवं वाचं भाषते । लूको मे पिण्डपातो रूतो मे पिण्डपात आसीन्न च मे यावदर्थं भुक्तं । बहुजनसाधारणश्च मे पिण्डपातः कृतः । म्रत्पं मे भुक्तं 5 त्रिघत्सितो ऽस्मीति । यत्किञ्चिदेवंत्रपमवभासनिमित्तं । श्यमुच्यते चित्तकुट्टना । सर्वमेतत्पिण्डचारिकेण भिन्नुणा न कर्तव्यं । उपेक्षकभूतेन । यत्पात्रे पतितं लूकं वा प्रणीतं वा श्रुभं वाश्रुभं वा तत्परिभोक्तव्यमपरितप्यमानेनाशयशुद्धेन धर्मनिध्यस्त्रिबहुलेन । कायजापना⁽⁴⁾धर्मार्थमार्गस्योपस्तम्भार्थं स पिण्डपातः परिभोक्तव्य इति ॥

तथार्थोपपरिपृच्छायामप्युक्तं । यस्याश्चात्तिके पिण्डपातं परिभुज्य न शक्नोत्यात्मनः 10 परस्य चार्थं परिपूरयितुमनुज्ञानाम्यहं तस्य पिण्डचारिकस्य बोधिसत्वस्य निमल्लणामिति ॥

एवं तावत्सततभैषज्येनात्मभावरत्ना कार्या । तत्रापि न मत्स्यमासेन लङ्कावता-
रसूत्रे प्रतिषिद्धत्वात् ॥

1) 'Deceit'. B² quotes Jātakaṃ. 28 s1 for this word.

2) This usage of *avabhāsa* 'a broad hint', apparently new to Skt., corresponds exactly with that of the Pali *obhāsa* explained by Ch. (together with that of *ni-mitta*) s. v. (p. 298).

3) Cf. note 4 on p. 128 supra.

4) A Prakritic form of *yāpana*, not hitherto found in the meaning 'maintenance', for which the Pali *yāpana* is commonly used.

5) Very briefly described by Raj. Mitra *Nep. B. L.* For chapter-titles see my *Cat. Buddh. Sk. MSS.* p. 21. Tr. into Chinese A. D. 443 (Nanjio p. 54) K. F. 237. The present passage occurs in Ch. 8 (dealing with *māṃsa-bhaksana*) at f. 127. b. 2 of MS. Or. 1079 of the Brit. Museum (Wright Coll.) called «W» below; R.A.S. Hodgson 5 (= «H»).

तथा च्युक्तं । मांसं सर्वमभक्ष्यं कृपात्मानो बोधिसत्वस्येति वदामि ॥ पे ॥

(1) स्वाङ्गन्याद्यभिचाराच्च शुक्रशोणितसंभवात् ।

उद्वेजनीयं भूतानां योगी मांसं विवर्जयेत् ॥

मांसानि च पलाण्डूश्च मद्यानि विविधानि च ।

5 गृञ्जनं लशुनं चैव योगी नित्यं विवर्जयेत् ॥

अन्नणं वर्जयेत्तैलं शल्यविद्धेषु न स्वपेत् ।

किङ्गाकिङ्गेषु सत्वानां यच्च स्थानं मह्यभयम् (2) ॥ पे ॥

लाभार्थं कृन्थते प्राणी मांसार्थं दीयते धनं ।

उभौ तौ पापकर्माणौ पच्येते रौरवादिषु ॥ यावत् (4) ॥

10 योगतिक्रम्य मुनेर्वाक्यं मांसं भक्षेत् दुर्मतिः (5) ।

लोकद्वयविनाशार्थं दीक्षितः शाक्यशासने ।

ते यासि परमं घोरं नरकं पापकारिणः ।

रौरवादिषु रौद्रेषु पच्यन्ते मांसखादकाः ॥

त्रिकोटिनुद्धं मांसं वै अकल्पितमयाचितं ।

15 अचोदितं च नैवास्ति तस्मान्मांसं न भक्षयेत् ॥

मांसं न भक्षयेद्योगी मया बुद्धेः शर्कितं ।

अन्योन्यभक्षणाः सत्वाः क्रव्यादकुलसंभवाः ॥ यावत् ॥

दुर्गन्धः कुत्सनीयश्च उत्तमश्चापि ज्ञायते ।

1) f. 131 a 3 in W.

2) *pañca sthānam* (°nā W.) *mahābhayam* H.

3) *satvo* W.

4) not in W; nor is there any omission at this point.

5) *bhakshyati durgatih* W.

6) *jāyante* A.

7) *vai nāsti* A.

चाण्डालपुक्कसकुले ओम्बेषु च पुनः पुनः ॥

डाकिनीजातियोनौ च मांसादे⁽²⁾ ज्ञायते कुले ।

ऋत[67 b]मार्जारयोनी च ज्ञायतेऽसौ नराधमः ॥

कृत्तिकक्ष्ये⁽³⁾ मरुामेघे⁽⁴⁾ निर्वाणाङ्गुलिमालिके⁽⁵⁾ ।

लङ्कावतारसूत्रे च मया मांसं विगर्हितं ॥

5

बुद्धेश्च बोधिसत्त्वैश्च श्रावकैश्च विगर्हितं ।

खादते यदि निर्लज्ज उन्मत्तो ज्ञायते सदा ॥

ब्राह्मणेषु च ज्ञायते अथवा योगिनां कुले ।

प्रज्ञावान्धनवांश्चैव मांसाद्यानां विवर्जनात्⁽⁷⁾ ॥

दृष्टश्रुतविशङ्काभिः सर्वं मांसं विवर्जयेत् ।

10

तार्किका नावबुध्यन्ते क्रव्यादकुलसंभवाः ॥

यथैष रागो मोक्षस्य अन्नरायकरो भवेत् ।

तथैव मांसमद्यादि अन्नरायकरं⁽⁸⁾ भवेत् ॥

वन्नन्त्यानागते काले मांसादा मोक्षवादिनः ।

कल्पिकं निरवद्यं च मांसं बुद्धानुवर्णितं ॥

15

1) *trācashu* W.

2) *°ādo* W.

3) *°kakshe* MSS. *Hastikakshyā-sūtra* M. Vyutp. LXV. 75; Nanjio 193—4; K.F. 261.

4) K.F. 265. (?)

5) *nirmāṅg*^o W. H.; what work is intended is not clear to me: cf. Wassiljev 149 (161).

6) *°lake* A. The *Angulimāliya-sūtra* (Nanjio 434; KF. 261; Wassiljev 154 (166)) is doubtless meant.

7) So H.: A. and W. are corrupt and unmetrical.

8) *°ādir* . . . *°karo* A *°māṅsādyādyā* . . . *°karo* W.

भेषज्यमिव आहारं⁽¹⁾ पुत्रमांसोपमं पुनः ।

मात्रया प्रतिकूलं च योगोऽपिण्डं समाचरेत् ॥

मैत्रोविकारिणा नित्यं सर्वथा गर्हितं मया ।

सिंहव्याघ्रमृगाद्यैश्च सक्त एकत्र संभवेत् ॥

5 तस्मान्न भक्षयेन्मांसमुद्देज्जनकं नृपां ।

मोक्षधर्मनिरुद्धत्वादार्थाणामेष वै धनः ॥

यत्तु ज्ञानवतीपरिवर्ते⁽³⁾ मांसभक्षणं पठ्यते तन्मकार्यसाधकत्वान्निर्दोषम् ॥

एवं हि तथोक्तं ।

⁽⁴⁾ एषोऽकारिष्यद्य[दि] भित्तु कालं ।

10 समाधिशब्दोऽपि हि जम्बुद्वीपे ।

निरुद्धं सत्वान् सदाभविष्यद् ।

चिकित्सते अस्मि⁽⁶⁾ समाधि लब्धः⁽⁷⁾ ॥

स च महाकरुणाभियुक्तस् 'तेन अस्मिन्न मैत्री शङ्कापि नास्तीत्यदोषः ॥

1) *ivāhāram* without hiatus A; H. W. (likewise unmetrically) °*jyavad āhāram*.

2) *māmsām udvajanakorṇṇa* (i) W.

3) Possibly a chapter of some work; cf. also M. Vyutp. XXV. 2.

4) I have endeavoured to restore the metre (*ākhyānakī*) and sense of this passage, originally in «le sanscrit mixte» and further corrupted by our MS., from the Tib. (84. a. 1) which gives connected sense.

5) The reading is not clear: *niruddhī for *nīrodha* does not occur; but the Tib. has མེས་མ་ཅན་རྣམས་ལ་རྟུག་ཏུ་རྒྱལ་བ་རྒྱུར་ 'sentient beings would for ever go to decay.'

6) °*shyan vicikitsate smin* is the unmetrical reading of the MS. *asmi* I have conjectured (metri gr.) for *asmin*, hiatus and elision of final *n* being common in *gāthās*.

7) The Tib. adds ཅེས་གསུངས་སོ་ = *iti*, showing that the quotation ends here.

यद्यप्यार्यरत्नमेघ ऽभिक्रितं । श्माशानिकेन⁽¹⁾ निरामिषेण भवितव्यमिति ॥
 तदन्यत्रैवं ज्ञातीयसत्त्वार्थसंदर्शनार्थं । विनये ऽपि यदनुज्ञातं तत्तु त्रिकोटिपरिशुद्धभ-
 न्तणे न प्रकृष्टाणात्तराय इति । तत् परित्यागेन शुद्धदृष्टीनामभिमाननिरासार्थं । तद्दृढतया च
 भव्यानां शासनानवतारपरिहारार्थं ॥

तथा च्युक्तं लङ्कावतारसूत्रे । तत्र तत्र देशना पाठे शिन्नापदानामानुपूर्वी⁽⁵⁾ बन्धनिष्प्रे- 5
 णोपदविन्यासयोगेन । त्रिकोटिं बद्ध्वा । तत्र उद्दिश्य कृतानि प्रतिषिद्धानि ततो ऽत्तशः
 प्रकृतिमृतान्यपि प्रतिषिद्धानीति ॥

उक्तं सततभैषज्यं । ग्लानप्रत्ययभैषज्यं तत्सेव्यमेव ॥

श्रावकविनयेऽपि तावदात्मार्थं ब्रह्मचर्यवासार्थं पात्रवीचरमपि विक्रीय । कायसंधा-
 रणमुक्तं । किं पुनरपरिमितजनपरित्राणहेतोर्बोधिसत्त्वशरीरस्य दुर्लभा चेदृशी नृणाप्र- 10
 तिलाभोत्सवसंपदः । इति तत्प्रदर्शनार्थं च भगवता तत्र स्वयं भैषज्योपयोगः प्रदर्शितः ॥

उक्तं चार्यरत्नमेघसूत्रे । तैर्यदा प्रचारितं भवति तदा सत्यां वेलायामसत्यां वा तेषा-
 मिमान्येवंद्वयाणि कायोपस्तम्भनान्युपकरणानि न लभ्यन्ते ऽभ्यवर्तुं । यदुत सर्पिर्वा
 तैलं वा मूलरसो वा गण्डरसो वा फलरसो वा । न चान्यानभ्यवकर्तव्यो दृष्ट्वा प्रतिघचि-
 त्तमुत्पादयति । यदि पुनः खलु पश्चाद्भक्तिको⁽⁶⁾ बोधिसत्त्वो वा [68 a] ग्लानो भवति । य- 15
 द्वात्रयेणास्य ग्लान्येन जीवितान्तरायो भवति कुशलपदान्तरायो वा तेन निष्कौकृत्येन
 भूत्वा निर्विचिकित्सकेन भैषज्यचित्तमुपस्थाप्य प्रतिनिसेव्यानीति ॥

1) Pāli, *sosānika* v. Parivāra XV, 6. 5. Cf. Burnouf, Intr. p. 309.

2) A gloss explains this: *tad uddiṣya hatam, svahatam, hanyamānam drish-
 tam*. The Tib. here and just below renders *trikoti* simply རྩམ་སྐུམ་ «the three
 classes».

3) Tib. རྩོད་སྤོང་ 'renunciation (of pleasures)'.

4) *çuddhi* MS. 'excessive spiritual pride in one's pure (puritanic) views'.

5) *ñunpūrevī* MS.

6) A reference to the seventh *dhūtānga* precept; cf. Parivāra XV. 6. 12,
 and Childers, p. 310.

वसनोपभागप्रयोजनमुग्रपरिपुच्छामूत्रे ऽभिहितं । ऋरोपत्राप्यक्रापिनः⁽¹⁾ प्रच्छादनार्थं
 तु अमणलिङ्गसंदर्शनार्थमिमानी च कषायाणि देवमानुषासुरस्य लोकस्य चैत्यमिति⁽²⁾
 चैत्यार्थं सम्यग्धारितव्यानि । निर्वृतिविर्गाग्रक्तानि एतानि । न राग्रक्तानि । उपश-
 मानुकूलान्येतानि । न संक्लेशसंधुत्तणानुकूलानि । एभिश्च काषायैर्विवृतपाया भविष्या-
 5 मः । सुकृतकर्मकारिणो न चीवरमण्डनानुयोगमनुयुक्ताः । एतानि च काषायाण्यार्यमार्ग-
 संभारानुकूलानीति कृत्वा तथा किरिष्यामो यथा नैकक्षणमपि सकषायाः काये काषायाणि
 धारयिष्याम इति ॥

अत्र च कारणं रत्नराशिसूत्रे ऽभिहितं ।

ये पुनस्ते काश्यप वैदर्या⁽⁴⁾ असंयता इतः अमणगुणधर्माडुङ्गराः काये काषायाणि वस्त्रा-
 10 णि धारयन्ति । न चैतेषु गौरवमुत्पादयन्ति । तत्र काश्यप अमणवर्णप्रतिरूपकं नाम प्रत्ये-
 कनरकं । तत्र काश्यप प्रत्येकनरके अमणरूपप्रतिरूपेण ताः कारणाः कार्यन्ते आदीप्त-
 चैला आदीप्तशीर्षा आदीप्तपात्रा आदीप्तासना आदीप्तशयनाः । यः कश्चित्तत्र तेषामुपभो-
 गपरिभोगः स सर्व आदीप्तः संप्रस्वलित एकञ्चालीभूतः । तत्र तैः अमणवर्णरूपेण दुष्खां वेद-
 नामनुभवतीति ॥

1) Several words have been lost here, as we learn both from the Tibetan and Chinese versions (the original of Nanjio 23 (19) kindly communicated by Mr. Waters). The objects against which the clothes protect are mosquitoes, gnats, and wind, to which the Tibetan adds sun-heat and serpents. In the opening words of the quotation, also, something may have been lost. In the Tibetan the first words are: རྩོམ་ཞིང་འདྲེས་པས་ཞེལ་ཡོད་པས་དྲླེ་བ་ (84 b 3).

2) Cf. 56, 11 supra.

3) The MS. reads *nirvrit virāga*°. This I have ventured to alter from one of the Chinese versions, which may be rendered «emancipation-dyed are the robes».

4) The MS. is corrupt here: the margin adds a syllable which looks like *ropyāt*. The Tib. equivalent (84 b fin.) appears to be ལྷོད་ 'slack'. Prof. Cowell suggests *vaidhuryād*.

आर्यरत्नमेघेऽप्युक्तं । यदि भवेद्भयवकाशिको⁽¹⁾ बोधिसत्वो ग्लानकापो ऽप्रतिबलका-
पस्तेन विकारान्तितेनैवं चित्तमुत्पादयितव्यं । क्लेशप्रतिपत्तार्थं तथागतेन धृतगुणाः प्रज्ञ-
प्ताः । [68 b] तथाहं करिष्यामि यथा विकारस्थ एव क्लेशानां प्रह्राणाय घटिष्यामि । तत्र
च विकारे न गृह्णामुत्पादयामि नाध्यवसानं । एवं चास्य भवति । कर्तव्यो दानपतीनाम-
नुग्रहो नास्माभिरात्मम्भरिभिर्भवितव्यमिति ॥

5

पुनरत्रैवाह । ते शय्यां कल्पयन्तो दन्तिणो न पार्श्वेन शय्यां कल्पयन्ति । पादस्योपरि
पादमाधाय चोवरैः असंवृतकायाः स्मृताः । संप्रज्ञानाना उत्थानसंज्ञिन आलोकसंज्ञिनः श-
य्यां कल्पयन्ति । न च निद्रासुखमास्वादयन्ति । न पार्श्वसुखमन्यत्र यावदेवैषां मरुभूतानां
स्थितये ज्ञापनायै । इत्यनया दिशा सर्वपरिभोगाः सत्त्वार्थमधिष्ठातव्याः । आत्मतृष्णोपभो-
गान्तु क्लिष्टापत्तिः प्रज्ञायते ॥

10

यथोक्तं चन्द्रप्रदीपसूत्रे ।

ते भोजनं स्वाङ्गसं प्रणीतं

लब्धा च भुञ्जन्ति अयुक्तयोगाः ।

तेषां स आहारु बधाय भोतो ।

यथ हस्तिपोतान विषा अघौता⁽²⁾

15

इति ॥

आर्यरत्नराशिसूत्रेऽपि भगवता अद्वादेयपरिभोगे परिकीर्तिते । अथ तस्यामेव पर्षदि
योगाचाराणां भिन्नूणां द्वे शते इमं धर्मपर्यायं श्रुत्वा प्ररुदिते । एवं च वाचमभाषत् । कालं
वयं भगवन् करिष्यामो । न पुनरप्राप्तफला एकपिण्डपातमपि अद्वादेयस्य परिभोदयामः ॥

1) Another of the *dhūtāṅgas* or *dhūtāguṇas*. Cf. *Parivāra* sup. cit.

2) °*adhautakā* MS. The Tib. (85 b 2) appears to take the line to mean that medicinal herbs ལོ་རྩུ་ when not properly cleansed (peeled?) མ'ལྷུ་སྐྱ་ may injure young animals.

भगवानाह । साधु साधु कुलपुत्रा एवंद्वैर्लज्जाभिः कौकृत्यसंपन्नैः परलोकावद्यभयदर्शि-
भिरिदं प्रवचनं शोभते ॥ अपि तु । द्वयोरहं काश्यप अद्वादेयमनुजानामि । कतमयोर्दयोः ।
युक्तस्य मुक्तस्य च । यदि भित्तवो भित्तिर्युक्तो योगाचारो मम शिक्षायां प्रतिपन्नः सर्वसंस्का-
रेष्वनित्यदर्शी । सर्वसंस्कारदुःखविदितः सर्वधर्मेष्वनात्माधिमुक्तिः शान्तनिर्वाणाभिका-
5 ड्डी सुमेरुमात्रैरालोपैः अद्वादेयं भुञ्जीत । अत्यन्तपरिश्रुद्धैव तस्य सा दक्षिणा भवति । येषां
च दायकानां दानपतीनां सकाशाच्छुद्धादेयं परिभुक्तं ततस्तेषां दायकदानपतीनां मर्कटि-
कः [69 a] पुण्यविपाको भवति । मर्कट्युक्तिकः । तत्कस्माद्धेतोः । अग्रमिदमौपधिकानां
पुण्यक्रियावस्तूनां येषं मैत्रचित्तसमापत्तिः । तत्र काश्यप यो भित्तुर्दायकस्य दानपतेरुत्ति-
काञ्चीवरपिण्डपातं परिभुञ्ज्याप्रमाणं चेतःसमाधिं समापद्यते ऽप्रमाणास्तस्य दायकस्य दा-
10 नपतेः पुण्यक्रियाविपाकः प्रतिकोङ्कितव्यः । स्यात्काश्यप त्रिसाहस्रमर्कटासाहस्रायां
लोकधातौ मर्कटसमुद्राणां जयो न त्वेव तस्य पुण्यनिष्यन्दस्य कश्चित्तय इति ॥

तदेवं पिण्डपातगमनारम्भे भोजनारम्भे वा त्रिषु स्थानेषु स्मृतिरूपस्थाप्या दायकानु-
ग्रहे । कायक्रिमिसंग्रहे । सर्वसत्त्वार्थसाधके च सद्धर्मपरिग्रहे ॥

तथागताज्ञासंपादने तु सर्वकार्येषु स्मृतिः कार्या । आदिशब्दान्मन्त्रैरपि रत्ना कार्या ॥

15 तत्रापि तावदिमां त्रिसमपर्याप्तोक्त्या⁽⁴⁾ विद्यां मण्डलसमयार्थमुच्चारयेत् । नमः सर्वबुद्ध-

1) °nāmaharaddhi° MS.

2) *satvā upadhī* marg. Cf. M. Vyutp. XCIII, where *aupadhika* is added as a fourth *punyakriyāvastu* besides the three (*dāna° cīla° bhavana°*) familiar from Pāli (Ch. p. 393). The Tib. has (85 b — 86 a 1) རྩམ་ལས་བྱུང་བའི་བསོད་ནམས་བྱ་བའི་དངོས་པོ་རྣམས་; and this appears to agree with the phraseology of the Buddh. Triglotte (ed. Schiefner 1859; f. 20 b) where the reading of the fourth *punyacr°* must be *aupadhikam*, not རྩམ་བྱུང་བའི་ nor *dzai-watrikam* (!) as Jäs chke (p. 468) would suggest.

3) *dhātu* acc. to Ch. is sometimes fem. in Pāli.

4) Probably the same as the Trisamaya-vyūha of KF. 309.

बोधिसत्वानां श्रौं विरञ्जि २ महाचक्रविरञ्जि । सत २ सारत २ त्रपि २ विधमनि । सभ-
ञ्जनि⁽³⁾ । संभञ्जनि । तर्माति । सिद्ध अग्ने त्वं स्वाहा ॥

अग्नेन सर्वमण्डलप्रविष्टो भवति ॥ अथवा तथागतहृदयमष्टसकृन्नं जपेत् सलौकिक-
लोकोत्तरमण्डलप्रविष्टो भवति । कतमच्च तत् ॥ ॥ नमस्त्रैयब्धिकानां तथागतानां । स-
वर्त्राप्रतिहृतावाप्तिधर्मताबलिनां । श्रौं असमसम समस्ततो ऽनन्तनावाप्तिशासनि⁽⁶⁾ । ह्र २ 5
स्मर् स्मरण विगतरागबुद्धधर्मते । सर २ समबला । ह्रस २ । त्रप २ । गगन महाचलर-
त्तण । ज्वल ज्वलन सागरे स्वाहा ॥

अयं सर्वतथागतानामात्मभावः । अत्रानुत्तरं गौरवं भावयितव्यं । अग्नेनादिकर्मिका अ-
पि सत्त्वेष्वनन्तं बुद्धकृत्यं कुर्वन्ति । अयमेव परमां रतां मारादिभ्यः सर्वदुष्टेभ्यः करोति ।
हृस्तताडेन भस्मना सर्षपैर्हृदकेन दृष्ट्या मनसा वा सीमाबन्धं करोति ॥ 10

व्याधि[69 b]षु भैषज्यमुदकं चाभिमन्त्र्योपयोष्यं ॥ वनकुसुमानि वा चैत्ये प्रतिमायां
सद्धर्मपुस्तके वा समाहितो निवेदयेत् ॥ पत्तप्रयोगान्महाव्याधिभिरभिमुच्यते । बुद्धबोधि-
सत्त्वाम्बनेन सर्वसत्त्वार्थाभिलाषिणा च चित्तेन भद्रचरिविधिपूर्वकं⁽⁷⁾ च जप्तव्यः । अयं
विधिर्स्य कल्पस्यावसाने द्रष्टव्यः । त्रिसमपज्ञापिनश्चाप्रापतो न दोषः । उत्तिसष्ट्या-
प्यशुचेर्न दोषः । मुद्गाकारा न भक्षणीया न लङ्घनीया । न मञ्जारोहः कर्तव्यः । न मद्यं पा- 15
तव्यं । अधिमुक्तिचर्या शिखापदेष्वचलस्य निर्विचिकित्सस्य दुःशीलपूर्वस्यापि सिध्यति ।
पण्डितस्यापण्डितस्य वा नियतं सिध्यति ॥

1) °*raji sāta* Tib. The Sanskrit text is mostly transcribed, not translated in the Tib. version of these and other charms.

2) °*tāyi* Tib.

3) °*mahāti* Tib.

4) So Tib.; MS. *traṇi*.

5) ? Cf. K.F. 319 (n° 26).

6) °*titāçāsani* MS.

7) Compare the *Bhadracariprañidhānarāja*, a Buddhistic charm of which several MSS. are extant; compare my Cambridge Cat. pp. 14, 103, 167. .

तथा चात्रैवोक्तं ।

बोधिचित्तं दृढं यस्य निःसंगा च मतिर्भवेत् ।

विचिकित्सा नैव कर्तव्या तस्येदं सिध्यति ध्रुवम् । इति ॥

बोधिचित्तदृढता चात्र पृथग्जनचलचित्तताया नियमार्थमुक्ता न तु भूमिप्रविष्टम-
5 धिकृत्य ॥

यस्माद्त्रोक्तं । प्रत्युद्धारतामवभासतां च प्रतिलब्धुकामेन । मन्कान्धकारादालोकं
प्रवेष्टुकामेन । यद्भूयसा विनिपतितेन साध्यं । तथा कुतो ममाल्पपुण्यस्य सिद्धिरिति
नीचचित्तप्रतिषेधः । न चातिक्रान्तदुर्गतेरूत्साहोर्मिबहुलस्योपचिताप्रमेयपुण्यस्कन्धस्य
भूमिप्रविष्टस्यायं पूर्वोक्तो दोषः संभवति । अत्र च मन्त्राणामज्ञानान्नाधिकान्तरपठे दोषो
10 ऽस्ति । नापि न्यूनतादोषः । नापि विधिभ्रंसदोषः । किंतु अद्वावेगं बोधिचित्तवेगं सर्वो-
त्सर्गवेगं च प्रमाणीकृत्याविचारतः प्रवर्तितव्यमवश्यं बुद्धबोधिसत्त्वमिद्वैव पथेष्टसिद्धिश्च
भवति ॥

अथवानेन सर्ववज्रधर्मत्वेण रतां कुर्यात् । नमस्त्रियब्धिकानां⁽¹⁾ तथागतानां सर्ववज्र-
धराणां चण्डाल २ । चल २ । वज्र २ । शासन⁽²⁾ २ । फलन⁽³⁾ २ । चर⁽⁴⁾ २ । मारण २ ।
15 वज्रदालफट⁽⁵⁾ ललितशिखर समन्तवज्रिणि । इवल २ । नमोऽस्तु ते अग्नौप्रशासानानां
रण २ क्वं फुल स्फाट वज्रोत्तमे स्वाहा ॥

अनेन पठितमात्रेण सर्वविघ्नविनायका नोपसंक्रामन्ति । देवनागाद्यो न प्रसक्त्ये ।
भोजनपानशयनासनवसनपूजोपकरणानि चाभिमन्त्रितेन[70 a]जलेन दृष्ट्या मनसा वा र-
त्तेत । अचलकृद्दयेन वा सर्वमेतत्कुर्यात् ॥ इदं च तत् ॥

1) Tib. not clear.

2) °nā Tib.

3) So the Tib. *hyana* (?) MS. text; *phāla* marg.

4) *tara* Tib.

5) *sphoṭaya* (bis) Tib.

नमः समत्तवज्राणां त्राट । अमोघ चण्डमकारोषण⁽¹⁾ स्फाटय ह्रँ । धामय २ ह्रँ । त्राट
ह्रँ । माँ । ओँ बलं ददे तेजोमालिनि स्वाहा ॥

अनेन प्रथमं पिण्डमष्टाभिमन्त्रितं भुञ्जोत भैषज्यराजतां बुद्धबोधिसत्वानामनुस्मृत्य ॥

विषप्रतीकारस्तु ॥ तद्यथा । इल्लिमित्ते । तिल्लिमित्ते । इल्लितिल्लिमित्ते । डुम्बे । डुःसे ।
डुःसालीये । डुम्बालीये । तक्के । तर्करणे । मर्मो । मर्मरणे । कश्मोरे । कश्मीरमुक्ते । 5
अघने । अघनघने । इल्लिमिलीये । अखाप्ये⁽⁴⁾ । अपाप्ये⁽⁴⁾ श्येते । श्येततुण्डे । अनानु-
रत्ते⁽⁵⁾ स्वाहा ॥

य इमां विद्यां सकृच्छृणोति स सप्त वर्षाण्यहिना न दृश्यते । न चास्य काये विषं
क्रामति । यश्चैनमर्हिर्दशति सप्तधास्य स्फुटेन्मूर्द्धा अर्जकस्येव मञ्जरी ॥

य इमां विद्यां धारयति स यावज्जीवमहिना न दृश्यते । न चास्य काये विषं क्रा- 10
मति । इमानि च मन्त्रपदानि सर्पस्य पुरतो न वक्तव्यानि यत्कारणं सर्पो म्रियते ॥

तद्यथा⁽⁶⁾ । इह्या । चिह्या । चक्को । बक्को । कोडा कोडेति । निकुरुडा निकुरुडे-
ति । पोडा पोडेति । मोडा । मोडेति । पुरुडा पुरुडेति । फट र्हे । फुटण्ड र्हे । नाग र्हे ।
नागटण्डरर्हे । सर्प र्हे । सर्पटण्डरर्हे । अक्के । कुल विषशाते⁽⁸⁾ शीतवत्ताले⁽⁹⁾ क-
लले । कुलले⁽¹⁰⁾ तण्डि २ । तड २ । ताडि २ । मल २ । स्फुट २ । फुट २ । स्वाहा ॥ 15

1) See K.F. 298, and my Camb. Cat. pp. 45, 127.

2) *sphoṭaya* Tib.

3) Charms against serpent-bites are prescribed in the Vinaya (K.F. 172);
cf. Bower-MS. pts. VI. VII.

4) Tib. not clear for these two forms.

5) *ragate* Tib.

6) I have recorded only the more interesting variants of the Tib. in this
paragraph.

7) om. Tib.

8) So Tib.; *vishe cīte* MS.

9) *citabad tele* Tib.

10) Tib. adds a few more syllables.

इति हि भित्तवो ज्ञाङ्गुल्यां विद्यायां उदाहृतायां सर्वभूतसमागते सर्वे तथावितथान-
न्यथाभूतं सत्यमविपरीतमविपर्यस्तं । इदं विषमविषं भवतु । दातारं गच्छतु । दैष्ट्यारं
गच्छतु । अग्निं गच्छतु । जलं गच्छतु । स्थलं गच्छतु । स्तम्भं गच्छतु । कुड्यं गच्छतु । भूमिं
संक्रामतु । शान्तिं गच्छतु स्वाहा ॥

- 5 चौरादिप्रतीकारे मारीचीं जपेत् ॥ तद्यथा । पराक्रमसि । उदयमसि । वैरमसि अर्कम-
सि । मर्कमसि । वनमसि । अन्नद्वानमसि । प[70 b]थे मे रत्न । उत्पथे मे रत्न । जनतो मे रत्न ।
चौरतो मे रत्न । राजतो मे रत्न । सिंहतो मे रत्न । व्याघ्रतो मे रत्न । नागतो मे रत्न । सर्प-
तो मे रत्न । सर्वतो मे रत्न । रत्न २ मां सर्वसत्वांश्च सर्वभयेभ्यः सर्वोपाये सोपसर्गेभ्यः स्वा-
हा ॥ उँवडिलि २ सर्वडुष्टानां ग्रन्थिं वन्दामि स्वाहा ॥ ॥ नमो रत्नत्रयाय । नमो मारी-
10 च्यै देवतायै । मारीच्या देवताया हृदयमावर्तयिष्यामि ॥ तद्यथा । बत्तालि । बदालि । ब-
दालि । बरालि । वराहमुखि । सर्वडुष्टानां निवारय । बन्ध मुखं स्वाहा ॥

इमामपि विद्यामनन्तज्ञातिस्मरहेतुं महाप्रभावां सप्तपञ्चाशदक्षरां विद्याधरपिटकोप-
निबद्धां सर्वभयर्त्तार्थं प्रयुञ्जीत ॥

- तद्यथा । अट्टे । बट्टे । नट्टे । कुनट्टे । टके । ठके । ठरके । उरुमति । रुरुमति । तुरु ।
15 क्लिलि मिलि । सर्वज्ञोडुपदगग⁽⁴⁾ । नमो सब्बसम्मसंबुद्धायां⁽⁵⁾ सिक्कत्तु⁽⁶⁾ मे मत्तपदाः स्वाहा ॥

1) This *Dhāraṇī* is extant both in Sanskrit (Rāj. Mitra, *Sk. Buddh. Lit.* 174) and in Tib. (KF. 318). The first three words, not in the MS., have been replaced from the Tib. (88. a. 2), with which the Sanskrit as given by Rāj. Mitra substantially agrees.

2) *bandham . . gul(a)mam . . cīvaram . . mahācīvaram asi* Tib.

3) See L. de la Vallée Poussin in J.R.A.S. 1895, p. 433.

4) Tib. མཚན་ལ་ཅོ་ལོ་པ་དག་གཤམ་

5) °*bujjhāṇam* MS. *buddhāṇām* Tib. The rest of the Prakritic forms occur in both.

6) *siddhandu me mantra*° Tib.

एषा रत्नात्मभावस्य भेषव्यवसनादिभिः ।

सत्त्वार्थस्मृतिपूर्वकमेव वक्तव्या ॥

आत्मतृष्णोपभोगात् क्लिष्टापत्तिः प्रजायते ॥ -

सर्वं हि बोधिसत्त्वेनोत्सृष्टं सर्वसत्त्वेभ्यः ॥ तत्र यदि विस्मृत्य परद्रव्यमात्मभरण-
 षण्णया परिभुङ्क्ते क्लिष्टापत्तिमापद्यते । अथ वितृष्णो ऽन्यासक्तो वा सत्त्वकार्यमनुस्मृत्य 5
 भुङ्क्ते न क्लिष्टापत्तिमापद्यते । परद्रव्यसंज्ञी स्वार्थेन भुङ्क्ते स्तेयापत्तिमापद्यते । पूर्वार्थेण
 प्रातिमोत्ते पाराजिको भवति । सत्त्वस्वामिकेस्तु भोगैः सत्त्वस्वामिक एवात्मभावः संरक्षत
 इत्यदोषः । न हि दासस्य नित्यं स्वामिकर्मव्याप्तस्य⁽¹⁾ स्वद्रव्यमस्ति येन वर्तेत ॥

उक्तं च धर्मसङ्गीतिसूत्रे । दासोपमेन बोधिसत्त्वेन भवितव्यं सर्वसत्त्वकिङ्करणीयप्राप-
 णतयेति ॥ 10

न चैकान्तस्वाम्यर्थपरस्य दासस्य व्याध्यादिविक्लवमतेः स्वामिनमननुज्ञाप्यापि भु-
 ज्ञानस्य कश्चि[71 a]दोषः । नाप्येवं कुर्वाणस्य बोधिसत्त्वस्यात्तिके कस्यचिद्विदितवृत्ता-
 त्तस्याप्यप्रसादो युज्यते मात्सर्यत्यागचित्तापरिज्ञानात् ॥ न चात्र न्याये कश्चित्संदेहो यु-
 क्तः । सर्वोत्सर्गो हि पूर्वमेव भगवत्कण्ठोक्त्या प्रतिपादितः । तथा चात्मभावरत्ना सत्त्वार्थ-
 मेवोक्ता । तस्य स्पष्टावबोधार्थमयं न्यायो ऽभियुक्तो न तु स्वार्थापेक्षयेति ॥ 15

इति शिन्नासमुच्चये आत्मभावरत्ना षष्ठः परिच्छेदः ॥ ६ ॥

VII.

भोगपुण्यरत्ना सतमः परिच्छेदः

एवं तावदात्मभावरत्ना वेदितव्या । भोगरत्ना तु वक्तव्या । तत्र सुकृत्तारम्भिणा भाव्यं
 मात्रज्ञेन च सर्वत इति शिन्नापदादस्य भोगरत्ना न दुष्करा ॥ 20

1) Cf. p. 114, note 1.

उग्रपरिपृच्छायां हि शिलापदमुक्तं । सुसमीक्षितकर्मकारिता सुकृतकर्मकारिता च ।
तेन भोगानां दुर्न्यासा⁽¹⁾ प्रेत्यवेत्ता । भ्रवज्ञाप्रतिषेधः सिद्धो भवति । शमथप्रस्तावेन च मात्र-
ज्ञता युक्तिज्ञता चोक्ता ॥ तेनेदं सिद्धं भवति । यदिदं⁽²⁾ अल्पाधमभोगेनापि कार्यसिद्धौ सत्यां
स्वयमन्यैर्वा बहून्मभोगनाशनेपेता न कार्येति ॥

- 5 अत एवोग्रपरिपृच्छायामुक्तं । पुत्रभार्यादासीदासकर्मकरपौरुषेयाणां सम्यक्परिभोगे-
नेति । तथा स्वपरबोधिपत्नश्रुताद्यत्तरायकरौ त्यागात्यागौ न कार्यौ । अधिकसत्त्वार्थ-
शक्तेस्तुल्यशक्तेर्वा बोधिसत्त्वस्याधिकतुल्यकुशलात्तरायकरौ त्यागात्यागौ न कार्याविति
सिद्धं भवतीति ॥

- इदं च संघाय बोधिसत्त्वप्रतिमोक्षेऽभिकृतं । यस्तु खलु पुनः शारिपुत्राभिनिष्क्रान्त-
10 गृह्णावामो बोधिसत्त्वो बोध्यङ्गैरभियुक्तस्तेन कथं दानं दातव्यं । कतरं दानं दातव्यं । कि-
यद्रूपं दानं दातव्यं ॥ पे ॥ धर्मदायकेन भवितव्यं धर्मदानपतिना । यश्च शारिपुत्र गृह्णी
बोधिसत्त्वो गङ्गानदीवालिकासमानि बुद्धक्षेत्राणि सप्तरत्नप्रतिपूर्णानि कृत्वा तथागतेभ्यो
ऽर्क्षद्भ्यः सम्यक्संबुद्धेभ्यो दानं दद्याद् । यश्च शारिपुत्र प्रत्रव्यापर्यापन्नो बोधिसत्त्व एकां
चतुष्पदिकां [71 b] गाथां प्रकाशयेद्यमेव ततो बद्धतरं पुण्यं प्रसवति । न शारिपुत्र तथा-
15 गतेन प्रत्रजितस्यामिषदानमनुज्ञातं ॥ पे ॥ यस्य खलु पुनः शारिपुत्र पात्रागतः पात्रपर्या-
पन्नो लाभो भवेद्द्वार्मिको धर्मलब्धः । तेन साधारणभोजिना भवितव्यं सार्द्धं सब्रह्मचारि-
भिः । सचेत्पुनः कश्चिदेवागत्य पात्रं वा चोवरं वा याचेत् । तस्यातिरिक्तं भवेद्बुद्धानुज्ञाता-
त्त्रिचीवराद् । यथा परित्यक्तं दातव्यं । सचेत्पुनस्तस्योनं चीवरं भवेद्यन्निश्चित्य ब्रह्मच-

1) 'requiring painstaking application'; *durnyasta* 'ill-applied' Divy. 27.25.

2) = 'scilicet' as in Pali.

3) Here the margin adds: *jīvita-parishkārasyāpi tyāgo na kāryaḥ | kārya-
vyagrātāyā atyāgo 'pi na kāryaḥ*. But this passage is not reproduced in the Tib.
(89. a. 6—b. 1).

4) *anuttaroktau* marg.

5) *svārthena* marg.

र्यवासः । तत्र परित्यक्तव्यं । तत्कस्य हेतोः । अविमर्जनीयं त्रिचीवरमुक्तं तथागतैः । सचेत्पुनः शारिपुत्र बोधिसत्वः त्रिचीवरं परित्यज्य पाचनकगुरुको भवेत् तेनाल्पेच्छता आसेविता भवेत् । यस्तु खलु पुनः शारिपुत्राभिनिष्क्रान्तगृहावासो बोधिसत्वस्तेन धर्म आसेवितव्यः । तत्र तेनाभियुक्तेन भवितव्यमिति ॥

अन्यथा ह्येकसंप्रकार्थं मरुतः सवराशेस्तस्य च सत्वस्य बोधिसत्वाशयपरिकर्मात्तरा- 5
यान्मरुतोऽर्थस्य हानिः कृता स्याद् । अत एवोदारकुशलपत्तविमर्जनाऽपत्ताल⁽¹⁾ इत्यु-
च्यते । एवं तावत्त्यागप्रतिषेधः । अत्यागप्रतिषेधोऽपि ॥

यथार्थसागरमत्तिसूत्रे म्हायानात्तरापेषु बहुलाभता पठ्यते । यो ऽयं विधिरात्मन्यु-
क्तः सो ऽन्यस्मिन्नपि बोधिसत्वे प्रतिपाद्य इति कुतो गम्यते ।

आर्योऽप्यपरिपूच्छायां देशितत्वात् । परकृत्यकारितः⁽²⁾ स्वकार्यपरित्याग इति ॥ 10

तथार्थविमलकीर्तिनिर्देशे⁽³⁾ ऽप्युक्तं । संसारभयभीतेन किं प्रतिमर्तव्यम् । आह । संसा-
रभयभीतेन मञ्जुश्रीर्बोधिस्त्वेन बुद्धमाहात्म्यं प्रतिमर्तव्यं । आह । बुद्धमाहात्म्यस्थातु-
कामेन कुत्र स्थातव्यं । आह । बुद्धमाहात्म्ये स्थातुकामेन सर्वसत्वसमतायां स्थातव्यं ।
आह । सर्व[72 a]सत्वसमतायां स्थातुकामेन कुत्र स्थातव्यं । आह । सर्वसत्वसमतायां स्था-
तुकामेन सर्वसत्वप्रमोक्षाय स्थातव्यमिति ॥ 15

तथा च धर्मसङ्गीतौ सार्थवाहो बोधिसत्व आह । यो भगवन् बोधिसत्वः सर्वसत्वानां
प्रथमतर् बोधिमिच्छति नात्मनः । यावदियं भगवन् धर्मसङ्गीतिरिति ॥

उत्सर्गादेव चास्य स्वार्थाभावः सिद्धः । किं तु सत्त्वार्थहानिभयादयोग्ये सत्वे सुभरं ना-
रोपयति । यत्र तु सत्त्वार्थहानिं न पश्यति तत्र स्वयं कृतमन्येन वा जगद्धितमाचरितमिति

1) Not in lexx. Tib. མ་སྐྱུང་སྐྱུང་ (90. a. 3) 'not having kept (?)'.

2) °*hā* MS.

3) See p. 6, n. 5 and add. citation in *Madhyamaka-vṛitti* (Camb. Cat. p. 116).

को विशेषो । यद्यमपरबोधिसत्वकुशलसिद्धये न स्वकुशलमुत्सृजति । अथ स्वदुर्गतिदु-
ष्खाद्विभेति । द्वितीयस्यापि तदेव दुष्खं । अथ तदुष्खेन मे बाधा नास्तीत्युपेतते । यथो-
क्तैः सूत्रैः सापत्तिको भवति ॥

यथा च रत्नकूटसूत्रे । चत्वार इमे काश्यप बोधिसत्वप्रतिरूपका इत्यारभ्योक्तं । आत्म-
5 सुखार्थिको भवति न सर्वसत्त्वदुष्खापनयनार्थिक इति ॥ तस्मादुत्प्रपरिपृच्छाविधिना पूर्व-
वदात्मा गर्हणीयः एषा तु बोधिसत्वशिक्षा यथार्यनिरारम्भेण धर्मसङ्गीतिसूत्रे निर्दिष्टा ।
कथं कुलपुत्राः प्रतिपत्तिस्थिता वेदितव्याः । आह । यदा सत्त्वेषु न विप्रतिपद्यन्ते । आह ।
कथं सत्त्वेषु न विप्रतिपद्यन्ते । आह । यन्मैत्रीं च मन्दाकरूणां च न त्यजति । सुभूतिराह ।
कतमा बोधिसत्वानां मन्दाकैत्री । आह । यत्कापञ्जीवितं च सर्वकुशलमूलं च सर्वसत्वानां
10 निर्गन्तव्यं न च प्रतिकारं काङ्क्षति । आह । कतमा बोधिसत्वानां मन्दाकरूणा । यत्पूर्वतरं
सत्वानां बोधिभिच्छक्ति नात्मन इति ॥

अत्रैव चाह । मन्दाकरूणामूलाः सर्वबोधिसत्वशिक्षा इति । अत्रैव च भगवतेर्देवं न
निवारणीयं । अन्यतरबोधिसत्वार्थे ना [72 b] र्थित्वादवश्यं तूपदिशतीति निश्चीयते ।
येन दातुर्मन्दादन्निणीये मन्दाथदानान्मन्दापुण्यसागरविस्तरो दृश्यते ⁽¹⁾ *** अन्यथा तु
15 केवलमेव विधातिनो मरणं स्यात् ॥

यत् तु प्रशान्तविनिश्चयप्रतिहार्यसूत्रे देशितम् । य एष ते मन्दा राज वर्षशतसङ्घेण
परिव्ययोऽत्र प्रविष्टः स सर्वः पिण्डोक्तैकस्य भित्तोर्यात्रा भवेदेवं प्रत्येकं सर्वभित्तूणां ।
यश्चोद्देशस्वाध्यायाभियुक्तो बोधिसत्वः सगौरवो धर्मकामः अद्वादेयमाहारं परिगृह्यैवं चि-
त्तमुत्पादयेत् । अनेनाहं धर्मपर्येष्टिमापत्स्य इति । अस्य कुशलस्यैष देयधर्मपरित्यागः शत-
20 तमीमपि कलां नोपैतीति ॥ तद्गुरुमुखपलिश्रुद्धमधिकृत्योक्तं । न तु पूर्वोक्तविधिना कश्चिद्दो-
षः ॥ उक्तो समासता भोगरता । पुण्यरता वाच्या । तत्र स्वार्थविपाकवैतृष्णयाच्छुभं सं-
रहितं भवेत् ॥

1) I have marked a lacuna **** here as the Tib. (91. a. 4), (not very legible in this passage) contains some matter not quite corresponding to the Sanskrit text.

यथोक्तं नारायणपरिपृच्छायां । स नात्महेतोः शीलं रत्नति । न स्वर्गहेतोः । न शक-
 लहेतोः ।⁽²⁾ न भोगहेतोः । नैश्वर्यहेतोः । न रूपहेतोर्न वर्णहेतोर्न यशहेतोः । पे ॥ न निर-
 यभयभीतः शीलं रत्नति । पे ॥ एवं न तिर्यग्योनिभयभीतः शीलं रत्नति । अन्यत्र बुद्धनेत्री-
 प्रतिष्ठापनाय शीलं रत्नति । यावत्सर्वसत्वहितमुखयोगक्षेमार्थिकः शीलं रत्नति ॥ स
 एवंरूपेण शीलस्कन्धेन समन्वागतो बोधिसत्वो दशभिर्धर्मैर्न क्रीयते । कतमैर्दशभिः । यदुत 5
 न चक्रवर्तिराद्यात्परिहीयते । तत्र च भवत्यप्रमत्तो बोधिप्रतिकाङ्क्षी बुद्धदर्शनमभिका-
 ङ्क्षते । एवं ब्रह्मत्वाद्बुद्धदर्शनभेद्यप्रतिलम्भाद्धर्मश्रवणान्न परिहीयते । यावद्यथाश्रुतप्रति-
 पत्तिसंपादनाय बोधिसत्वसंवरसमादानान्न परिहीयते । अनाङ्ग्यप्रति[73 a]भानात्सर्वकु-
 शलधर्मप्रार्थनध्यानान्न परिहीयते ॥ एवं शीलस्कन्धप्रतिष्ठितो बोधिसत्वो महासत्वः
 सदा नमस्कृतो भवति देवैः । सदा प्रशंसितो भवति नागैः । सदा नमस्कृतो भवति यत्नैः । 10
 सदा पूजितो भवति गन्धर्वैः सदापचायितश्च भवति नागेन्द्रासुरेन्द्रैः । सदा सुमानितश्च भव-
 ति ब्राह्मणान्नत्रियश्रेष्ठिगृहपतिभिः । सदाभिगमनीयश्च भवति पण्डितैः । सदा समन्वाह-
 तश्च भवति बुद्धैः । शास्तृसंमतश्च भवति सदेवकस्य लोकस्यानुकम्पकश्च भवति सर्वस-
 त्वानां ॥ पे ॥ चतस्रो गतोर्न गच्छति । कतमाश्चतस्रो । यदुतान्तर्गतं न गच्छत्यन्यत्र
 सत्वपरिपाकात् । बुद्धशून्यबुद्धक्षेत्रं न गच्छति । मिथ्यादृष्टिकुलोपपत्तिं न गच्छति । स- 15
 र्वदुर्गतिगतिं न गच्छति ॥

एवं पूर्वोक्तसृष्ट्यापि पुण्यस्य क्लेशवशात्पुनरुपादीयमानस्य रत्ना कार्या । पुण्यदाना-
 दपि यत्पुण्यं ततोऽपि न विपाकः प्रार्थनीयो ऽन्यत्र परार्थात् । किं च पुण्यं रत्नितुकामः । प-
 श्यात्तापं न कुर्वति ॥

यथोक्तमुग्रपरिपृच्छायां । दत्त्वा च न विप्रतिसारचित्तमुत्पादयितव्यमिति ॥

20

1) *rājya*° marg.2) *na brahmatvāhetoh* marg.3) °*yamaloka*° marg.4) *na çakratvāt pariñhīyate | tatra ca bhavaty apramatto bodhiprati-
kāñkshī* marg.

पृष्ठदौर्बल्यादौर्बल्यं । विप्रतिसारात् पापवत्पुण्यस्यापि ज्ञयः स्यादित्यभिप्रायः । न च कृत्वा प्रकाशयेद् । अनेकपर्यायेण हि भगवता प्रकृतकल्याणता । विवृतपापता वर्णिता । तत्र विवृतस्य ज्ञयो गम्यते । पापस्य दौर्मनस्येनैव पुण्यस्य सौमनस्येनापत्तिः सत्त्वार्थं निरामिषचित्तस्य प्रकाशयतः ॥

5 यथा रत्नमेघे वैश्वदृष्टास्तेनात्मोत्कर्षो निर्दोष उक्तः । पुनः पुण्यरत्ना कामो लाभसत्कारभीतः स्यादुन्नतिं वर्जयेत्सदा ।

बोधिसत्वो प्रसन्नः स्याद्धर्मे विमतिमुत्सृजेत् ॥

इदं च रत्नकूटे ऽभिक्रितं । चतुर्भिः काश्यप धर्मैः समन्वागतस्य बोधिसत्वस्योत्पन्नो-
त्पन्नाः [73 b] कुशला धर्माः परिहीयन्ते । यैः [चतुर्भिर्मुक्ताः] न वर्धन्ते कुशलैर्धर्मैः । कतमै-

10 श्चतुर्भिः । यदुताभिमानिकस्य लोकापतमन्त्रपर्येष्ट्या । लाभसत्काराध्यवसितस्य कुल-
प्रत्यवलोकनेन⁽²⁾ । बोधिसत्वविद्वेषाभ्याख्यानेन । अश्रुतानामनिर्दिष्टानां च सूत्रात्तानां प्र-
तिज्ञेपेपोति ॥

अर्थसर्वास्तिवादानां⁽³⁾ च पठ्यते । पश्यध्वं भिन्नव एतं भित्तुं केशनखस्तूपे सर्वाङ्गेन प्र-
णिपत्य चित्तमभिप्रसादयत्तम् । एवं भदत्त । अनेन भिन्नवो भित्तुणा यावता भूमिराक्रान्ता-
15 धरशीतिपौत्रनसकृन्नाणि यावत् काञ्चनचक्रं । अत्रात्तरे यावत्या वालिकास्तावत्प्यनेन
भित्तुणा चक्रवर्तिराध्यसकृन्नाणि परिभोक्तव्यानि । यावद्दथायुष्मानुपालिष्येन भगवान् ते-
नाञ्जलिं प्रणम्य भगवत्तमिदमवोचत् । यदुक्तं भगवतास्य भित्तोरेवं मकृत्ति कुशलमूलानि ।
कुत्रेमानि भगवन् कुशलमूलानि तनुत्वं परित्तयं पर्यादानं गच्छति । नाहमुपाले एवं

1) These two words are added in margin, and are not represented in the Tib. (92. b. 2—3). The words *yaiḥ . . kuṣalair dharmaiḥ* though represented in the Tib., do not appear to give good sense.

2) A new compound, «paying attention to» Tib. ལྟ་བུ་ Cf. Pali *mukham oloketi*.

3) Sic MS. Tib. འཇགས་པ་མཐས་ཅན་ཡིན་པ་སྐྱེ་བ་རྣམས་ཀྱི་ གཞུང་ལས་ཀྱང་
Read *ovādinām* (?).

ततिं चोपकृतिं च समनुपश्यामि । यथा सब्रह्मचारी सब्रह्मचारिणोऽन्तिके डष्टचित्तमुत्पा-
दयति । घत्रोपाले श्मानि मरुत्ति कुशलमूलानि तनुवं परित्तयं पर्यादानं गच्छति । त-
स्मान्तर्ह्युपाले एवं शिञ्जितव्यं यद्गृध्रशृणायामपि चित्तं न प्रदूषयिष्यामः । प्रागेव सवि-
ज्ञानके काय इति ॥

आर्यमञ्जुश्रोविक्रीडितसूत्रे⁽²⁾प्याह । प्रतिघः प्रतिघ इति कल्पशतोपचितं कुशलमूलं 5
प्रतिकृति तेनोच्यते प्रतिघ इति ॥

आर्यगण्डव्यूहसूत्रे च समन्तसत्त्वपरित्राणोत्तमः स्त्रिया रात्रिदेवतया⁽³⁾ पूर्वावदानं क-
थयत्याभिक्रितं । ते तेनान्योन्यावमन्यनासमुदितेनाकुशलमूलेनायुःप्रमाणादपि परिकीयन्ते
स्म । वर्षादपि बलादपि परिकीयन्ते स्मेति । घत्र च न कदाचिदुन्नतिः कार्येति प्रदर्शनार्थं
सदेत्यु[74 a]च्यते ॥

10

लाभसत्कारस्तु कदाचिदभ्युपगम्यतेऽपि । यथोक्तं आर्यरत्नमेघे । इह कुलपुत्र बो-
धिसत्त्वः सुमेरुमात्रमपि रत्नराशिं लभमानः प्रतिगृह्णाति । प्रत्यवरमपि वस्तु प्रतिलभमा-
नः । तत्कस्य हेतोः । तस्यैवं भवति । एते सत्त्वा मत्सरिणो लुब्धा लोभाभिभूताः⁽⁴⁾ *** ।
तद्हेतोः तत्प्रत्ययं तन्निदानं मरुत्वारिस्कन्धावष्टब्दा इव संसारसागरे उन्मस्सनिमस्सन् कु-

1) 'even when [one is distraught] on the heated pillar, much less when the body has all its powers of perception'. *sthūnā* = *sūrmī* has hitherto been vouched for by lexx. only; but see now Mhv. II. 314. 1. On the *sūrmī* see (e. g.) Manu XI. 104.

2) K. F. 230; Nanjio 184 (tr. A. D. 313); Wassiljev 175 (162).

3) Cf. Rāj. Mitra, Nep. B. L. p. 91 fin. I have not verified the present extract in MS. H (v. p. 2 n. 1 supra), but a conversation between Sudhana and the *rātridevatā* there more correctly named Samantasatvatrāṇaujāḥṛī occurs at f. 150.

4) The MS. reads here *kuṭṭakuñcakāḥ* preceded by an equally mysterious form *khattāṅkāḥ* in the margin. The sentence in the Tibetan (93. a. 5) ends: འདྲེད་སྲི་བ་ཡི་ན་དེ From this we may conjecture some Prakrit form of *kshudra(-ka)* (to which the lexx. give the secondary sense of 'mean', 'miserly') similar to those (*khuddāka* etc.) mentioned by Senart on Mhv. I. 302. 12.

र्वन्ति । तदेषां भविष्यति दीर्घरात्रमर्थाय क्लृप्ताय सुखाय । सर्वं प्रतिगृह्य न स्वो करोति ।
न लोभचित्तमुत्पादयति । अन्यत्र सर्वसत्त्वाधारणां बुद्धधर्मसंघेषु कारां⁽¹⁾ करोति । यथा
दुष्खितानां च सर्वसत्त्वानामुपज्ञीव्यं करोति । तं च दानपतिं समुत्तेजयति संप्रकर्षय-
तीति ॥

5 तथात्रैवोक्तं । तेन च दानेन नोन्नतो भवतीति ॥ पुनरत्रैवाह । यदि पुनरस्य तद्धेतो-
स्तत्प्रत्ययं तन्निदानं कीर्तिशब्दश्लोको भवति तत्र नोन्नामज्ञातो भवति न मानज्ञातो न
मदज्ञातः । एवं चास्य भवति । न चिरेण कालेन यस्य चायं कीर्तिश्लोकशब्दः समुत्थतो
वैश्व समुत्थापितो यश्च कीर्तिशब्दश्लोकस्त्रयमप्येतत्सर्वेण सर्वं न भविष्यति । तत्र कः प-
ण्डितज्ञातो यो ऽनित्येषु न च स्थितेषु धर्मेष्वधुवेधनाश्चा⁽²⁾सि⁽²⁾केष्वनुनयचित्तमुत्पादयेदुन्न-
10 तो भवेन्मानदर्पितो वा । एवं हि बोधिसत्त्वो लाभसत्कारकीर्तिशब्दश्लोकेषु सूपस्थित-
स्मृतिर्विक्रतीति ॥

पुनराह । चण्डालकुमारोपमाश्च लोके विक्रति नीचनीचेन मनसा । मानमदर्पा-
धिगताश्च⁽³⁾ भवन्ति पैशुन्यसंज्ञायाः सततसमितं प्रत्युपस्थितत्वादिति ॥

पुनरप्युक्तं । इह कुलपुत्राभिनिष्क्रान्तगृहवासः प्रव्रजितो बोधिसत्त्वो मृतकसदृशोऽहं
15 मित्रामात्य[74 b]ज्ञातिसालोक्लितानामिति निरुत्तमानो भवति । वैद्वेष्यं मे ऽभ्युद्गतं वि-
वर्णानि च मे वासांसि प्रावृत्तान्यन्यश्च मे आकल्पः संवृत इति निरुत्तमानो भवति । मुण्डः
पात्रपाणिः कुलात्कुलमुपसंक्रमामि भिन्नाहितोर्भित्तानिदानमिति निरुत्तमानो भवति ।
नीचनीचेन चित्तेन चण्डालकुमारसदृशेन पिण्डाय चरामोति निरुत्तमानो भवति । पैण्ड-
लिको ऽस्मि संवृतः । परप्रतिबद्धा च मे ज्ञीविकेति निरुत्तमानो भवति । अ्रवधूतमवज्ञातं
20 प्रतिगृह्णामीति निरुत्तमानो भवति । आराधनीया मे आचार्यगुह्यदत्तिणीया इति निरुत्तमा-
नो भवति । संतोषणीया मे सन्नस्यचारिणी । यदुत तेन तेनाचारगोचरसमुदाचारेणेति नि-

1) *kārā* (fem.) 'praise; cf. Divy. index.

2) *ānāsvasikeshu* MS.: for the meaning cf. Divyāv. 207. 23.

3) *darpyavigata* MS.

कृतमानो भवति । अप्रतिलब्धानबुद्धधर्मान् प्रतिपत्स्य इति निरूतमानो भवति । क्रुद्धानां व्यापन्नचितानां सत्वानां मध्ये तान्तिबहुलो विकृष्ट्यामोति निरूतमानो भवतीति ॥

अर्थसागरमतिमुत्रेऽप्युक्तं । सत्कायपरिशुद्धश्च भवति । लक्षणसमलंकृतगात्रमृडतरूपाकृस्तपादः स्वविभक्तपुण्यनिश्चन्दगात्रो ऽहीनेन्द्रियः सर्वाङ्गप्रत्यङ्गपरिपूर्णाः । न च रूपमदमत्तो भवति । न कायमण्डनयोगानुपुक्तः । स क्रियद्भोनानामपि सत्वानां रूपविकला- 5 नामप्यवनमति प्रणमति धर्मग्राह्यतामुपादायेति ॥

पुनरत्रैवोक्तं । स्याद्यथापि नाम भगवन् यदा महासागरः प्रतिसेतिष्ठते तदा निम्ने पृथिवोप्रदेशे संतिष्ठते । तस्य निम्नत्वादल्पकृच्छ्रेण सर्वनद्यश्च सर्वप्रश्रवणानि च प्रपत्ति । एवमेव भगवन् निर्मानस्य गुरुदक्षिणीयगौरवस्य बोधिसत्वस्याल्पकृच्छ्रेण तानि गम्भीराणि धर्मसुखानि श्री[75 a]तेन्द्रियस्याभासमागच्छति । स्मृतौ चावतिष्ठते । त- 10 स्मात्किं भगवन् यो बोधिसत्वो मानोन्नतो भवति मानस्तब्धः न च गुरुदक्षिणीयेभ्यो ऽवनमति न प्रणमति वेदितव्यं भगवन्माराङ्कुशाविद्धो वतायं बोधिसत्व इति ॥

अर्थलोकोत्तरपरिवर्ते⁽²⁾ चोक्तं । दशेमानि भो जिनपुत्र बोधिसत्वानां मारकर्मणि । क- तमानि दश । यदिदे गुरुदक्षिणीयाचायर्मतापितृश्रमणब्राह्मणसम्यग्गतसम्यकप्रतिपन्नेष्व- गौरवता मारकर्म । धर्मभाषकानां विशिष्टधर्मधिगतानामुदारधर्मदेशकानां महायानस- 15 माङ्गानां निर्वाणपथविधिज्ञानां धारणीमूत्रात्तराजप्रतिलब्धानां नावनमति । गर्वित- स्तब्धश्च भवति । धर्मभाषके न गौरवमुत्पादयति । न शुश्रूषां न चित्रिकारं⁽³⁾ करोति । मारकर्म धर्मश्रवणासांक्रष्ट्ये च निषण्ण उदारधर्मवेगे समुत्पन्ने धर्मभाषकस्य साधुकारं न

1) cf. Kāraṇḍavyūha (ref. in B²) 96. 21 *bhikṣhūṇām śīlavatām dakṣhiṇīyānām*.

2) M. Vyutp. lxv. 9.

3) 'regard', a form peculiar to Buddh. Skt., wh. Böhlingk (W.K.F. Nachtr. VI) with one MS. of M. Vyutp. (XCVII. 6) would correct to *cittikāra*. But see Senart, Mhv. I. 444; and regarding his illustration from Pāṇini (III. iii. 150) compare the usages of ὀαυμῶς for the transition from 'étonnement' to 'respect'.

- प्रयच्छति मा कश्चिदस्मिन्प्रशंसतीति⁽¹⁾ मारकर्म ॥ अभिमानं चोत्पाद्यात्मानं प्रतिगृह्णाति । परांश्च न गृह्णाति । आत्मज्ञतां च नावतरति । चित्तनिध्यस्ति नोत्पादयति । मारकर्म ॥ अधिमानं चोत्पाद्याज्ञानबुध्यमानो वर्णाक्षाणां पुद्गलानां वर्णां प्रतिक्लृदयति । अवर्यं भाषते । न च परस्य गुणवर्णेनात्तमना भवति । मारकर्म ॥ ज्ञानाति च । अयं धर्मो ऽयं विनयो
- 5 भूतमिदं बुद्धवचनमिति । पुद्गलविद्वेषेण धर्मविद्वेषं करोति । सद्धर्मं प्रतिक्षिपति । अन्यांश्च विद्याह्वयति । मारकर्म ॥ उच्चमानसं प्रार्थयते परिकारधर्मं न मार्गयति । परोपस्थानं सोऽभिधाति⁽²⁾ । अभिनन्दति । वृद्धस्थविराणां चिरचरितब्रह्मचर्याणां न प्रत्युपतिष्ठते न च प्रत्युद्गच्छति । मारकर्म ॥ भृकुटीमुखः खलु पुनर्भवति । न स्मितमुखः । न खिल मधुरवचनः । सदा कठिनचित्तप्रिक्कदान्वेषी । अवतारप्रेती । मा[75 b]रकर्म ॥ अभिमानं च
- 10 पतित्वा पण्डितात्रोपसंक्रामति । न सेवते । न भजते । न पर्युपास्ते । न परिप्रश्नयति । न परिपृच्छति । किं कुशलं किमकुशलं किं करणीयं किं कृतं दीर्घरात्रमर्थाय क्तिताय सुखाय भवति । किं त्राऽकृतं दीर्घरात्रमर्थायाक्तितायासुखाय भवतीति । संज्ञतः संज्ञतरो भवति । मोहव्यूहो मानघाही । अनिःसरणदर्शी । मारकर्म ॥ स मानाभिभूतो बुद्धोत्पादं विरागयति । पूर्वकुशलमूलं क्षपयति । नवं नोत्थापयति । अनिर्देशं निर्दिशति । विग्रहमारुहते विवादबद्धलश्च भवति । स एवं धर्मविकारी स्थानमेतद्विद्यते यस्मिन्मिथ्या मक्षा-
प्रपातं पतेत् । अथ च पुनर्बोधिचित्तबलाधीनदैश्वर्यं प्रतिलभते । स कल्पपशतसहस्रेषु बुद्धोत्पादं नासादयति । कुतः पुनर्द्धर्मश्रवणम् । इदं दशमं मारकर्म ॥ इमानि भो जिनपुत्र दश मारकर्माणि । यानि परिवर्ष्य बोधिसत्त्वा दश ज्ञानकर्माणि प्रतिलभते । अत्रैव च ज्ञानकर्मसु पच्यते । निर्मानता सर्वसत्त्वेष्विति ॥

1) 'lest anyone should praise him for it'; cf. Speijer, Syntax p. 319. n. 1.

2) The MS. reads *sābhīyati*. The Tib. (95. a. 1) has $\text{གཤམ་གྱི་རྩིས་སྤྱོད་ལྷན་སྦྲེལ་པར་$
 $\text{སྤྱོད་ཅེས་$

3) Possibly a case of sa-intensive; cf. Childers p. 406, and supra pp. 110 n. 3, 113, n. 2.

आर्यराष्ट्रपालसूत्रेऽप्युक्तं ।

अपायभूमिं । गतिमत्तणेषु ।

दरिद्रतां । नीचकुलोपपत्तिम् ।

जात्यन्ध्यदौर्बल्यमथाल्पस्थामतां ।

गृह्णन्ति ते मानवशेन मूढाः ॥

5

इति ॥

धर्मसंगीतिसूत्रेऽप्युक्तं । सत्वनेत्रं बोधिसत्वस्य बुद्धनेत्रं यतश्च बुद्धनेत्राद्बुद्धधर्माणां
लाभागमो भवति । नार्हामि तस्मिन्विप्रतिपत्तुम् । एवं चास्य भवति । सर्वं सुचरितं दुश्च-
रितं च सत्वान्निश्चित्य प्रवर्तते । दुश्चरिताश्चमाच्चापायाः प्रवर्तते । सुचरिताश्चयादेवमनु-
ष्या इति ॥

10

अत एव रत्नोल्काधारणयामप्युक्तं । इह भो जिनपुत्राः प्रथमचित्तोत्पादिको बोधिस-
त्वः आदित एव सर्वसत्वानामस्तिके दशप्रकारं चित्तमुत्पादयति । कतमद्दशप्रकारं । तद्य-
था । क्लितचित्तां सुखचित्तां दायाचित्तां स्निग्धचित्तां [76 b] प्रियचित्तां अनुग्रह-
चित्तां आरत्ताचित्तां समचित्तां आचार्यचित्तां शास्तृचित्तां । इदं दशप्रकारं चित्तमु-
त्पादयतीति ॥

15

अद्वाबलाधानावतारमुद्गासूत्रे ऽप्युक्तं । सर्वसत्वानां शिष्यत्वाभ्युपगमे स्थितोऽस्मि ।
परंश्च सर्वसत्वशिष्यत्वाभ्युपगमे प्रतिष्ठापयिष्यामीत्याश्वासं प्रतिलभते ॥ पेपालं ॥ सव-
सत्वेष्वनमप्रणमनतायां प्रतिष्ठितोऽस्मीति पूर्ववत् ॥

तत्रावनमनप्रणमनतायां सर्वसत्त्वेषु निर्मानता ॥

तथार्यविमलकोर्तिर्निर्देशे । परिश्रुद्बुद्धनेत्रोपपत्तये सर्वसत्त्वेषु शास्तृप्रेमोक्तं । लोक- 20
प्रसादानुरक्तार्थं वासनपादप्रब्यालनकर्म कुर्वतापि चेतसा स्त्रीषु वात्तणप्राप्तेषु वा वि-
निपतितेषु बोधिसत्वेन प्रेमगौरवाभ्यासः कार्यः ॥

1) 54. 16 supra.

2) So MS. for *prakshālana*: cf. Pali *pakkhāletī*.

उक्तं किं गण्डव्यूहे तस्य समनतरनिषणस्य तस्मिन्महासिंहासने सर्वः स जनका-
 यो ऽभिमुखः प्राञ्जलिस्थितो ऽभूत् । तमेव राजानं नमस्यमानः ॥ पे ॥ स खलु सर्वधर्मनि-
 र्नादृक्त्रमण्डलनिर्घोषो राज्ञा तेषां याचनक्रानां सह दर्शनेनात्तमनस्कतरो राज्ञानेन च
 त्रिसाहस्रचक्रवर्तिराज्यप्रतिलाभेनामीमाप्राप्तकल्पपर्यवसानेन । यावत् शुद्धावासदेवशा-
 5 त्तिविमोक्षमुखविहारेणापर्यन्तकल्पावसानेन । तद्यथा कुलपुत्र पुरुषस्यैकात्ततृष्णाचरि-
 तस्य मातापितृभ्रातृभगिनीमित्रामात्यज्ञातिसालोहितपुत्रडुहितृभार्याचिरकालवियुक्त-
 स्याद्वीकातारविप्रणष्टस्य तद्दर्शनकामस्य । तेषां समवधानेन महती प्रीतिरध्यवसान-
 मुत्पत्तेत् तद्दर्शनावितृप्ततया । एवमेव कुलपुत्र राज्ञः सर्वधर्मनिर्नादृक्त्रमण्डलनिर्घोषस्य
 तेषां याचनक्रानां सह दर्शनेन महाप्रोतिवेगाः संजाताः । चित्ततुष्टिमुखमवक्रान्तं महा-
 10 श्रितोदग्रतावेगः प्राडुर्भू[76 b]तो यावत्तेषु सर्वयाचनकेषु एकपुत्रकसंज्ञा मातापितृसंज्ञा
 दक्षिणीयसंज्ञा कल्याणमित्रसंज्ञा वर्षासंज्ञा दुर्लभसंज्ञा दुष्करकारकसंज्ञा बहुकरसंज्ञा
 परमोपकारिसंज्ञा बोधिमार्गोपस्तम्भसंज्ञा आचार्यशास्त्रसंज्ञोत्पद्येतेति ॥

एवमन्यगतभावे⁽¹⁾ सत्वानामग्रतो गमनोपस्थानादिप्रसङ्गे सर्वेत्सर्गं स्मरेत् । एषामेवाय-
 मात्मीयः कायः । यथेष्टमत्र वर्तन्ताम् । पृथिव्योशोधनोपलेपनादिष्विव स्वसुखार्थमिति ।
 15 अथवा स्वाम्यप्रसादभोतेनेव तत्प्रसादार्थिनेव तदाज्ञासंपादना मनसि कर्तव्या । भगवतो
 ऽप्युपस्थानं कुर्वतो ऽन्यगत्यभावात् । भिन्नुणा ग्लानेनाङ्गीकृतं ॥

यथोक्तं भिन्नुप्रकीर्णके⁽²⁾ भगवानाह । मा भाय⁽³⁾ भिन्नु मा भाय भिन्नु । अहं ते भिन्नुप-
 स्थास्यं । आहुर भिन्नु चीवराणि यावन्ते धोपामि । एवमुक्ते आयुष्मानानन्दो भगवत्तमेतद-
 वोचत् । मा भगवानेतस्य ग्लानस्यापुचिन्नत्तितानि चीवराणि धोवतु । अहं भगवन् धो-
 20 विष्यं । भगवानाह । तेन ह्यानन्द त्वमेतस्य भिन्नुस्य चीवराणि धोव । तथागतो उदकमा-

1) *upakārarāçaye marg.*

2) Not in Nanjio or K. F.; Tib. དགོ་སྒོའ་ལོ་བྱ་བ་ལུ་མ་པ་ (96. b. 3).

3) Prakrit and Pali forms.

सिञ्चिष्यति । अथ खल्ल्वायुष्मानानन्दो तस्य ग्लानस्य भित्तुस्य चीवराणि धोवति । भगवानुदकमासिञ्चति ॥ पे ॥ अथ खल्ल्वायुष्मानानन्दस्तं ग्लानं भित्तुं साधु च सुष्ठु चानुपरिगृह्य बह्निर्धा⁽¹⁾ हरिखा स्नापयेत् । भगवानुदकमासिञ्चतीति । आह च ।

यानाराध्य मरुत्त्रं विराध्य कष्टां विपत्तिमाप्नोति ।

प्राणपरित्यगैरपि तेषां ननु तोषणं न्याय्यं ॥

5

एते ते वै सखाः प्रसाद्य यान्सिद्धिमागता बहवः ।

सिद्धिनेत्रं नान्यत् सत्वेभ्यो विद्यते ऽगति ॥

एते⁽³⁾ चित्तामणयो भद्रघटा धेनवश्च कामडुघाः ।

गुह्वच्च देवतेषु च तस्मादाराधनीयास्ते ॥

किं च⁽⁴⁾ निष्कृन्नबन्धूनामप्रमेयोपकारिणाम् ।

10

सवाराधनमुत्सृज्य निष्कृतिः का परा भवेत् ॥

शिरसा धारयामास पुरा नाथो यथेत्सितम् ।

जटासुध्युषितान्सखान्भूत्वा यत्नेन निश्चलः ॥

भिन्दति देहं प्रविशत्यवीचीम् येषां कृते तत्र कृते कृतं स्यात् ।

महापकारिष्वपि तेन सर्वं कल्याणामे[77 a]वाचरणीयमेषु ॥

15

स्वयं मम स्वामिन एव तावद्यर्थमात्मन्यपि निर्व्यपेताः ।

अहं कथं स्वामिषु तेषु तेषु करोमि मानं न तु दासभावम् ॥

1) °dhā nī haritvā MS. With haritvā for hr̥tvā compare the Pali.

2) Metre of first three stanzas: Āryā.

3) Cf. Bodhic. III. 19. Prof. d'Oldenburg compares the quotation from the Jambhalastotra of Candragomin in the Nāmasaṃgīti-ṭīkā:

*bhadraghaṭakalpapādapacintāmaṇayo 'py acetanāvantaḥ |
te 'pi sukhayanti satvān kinu na Bhagavān svīkṛtakṛpāyā ॥.*

4) = Bodhic. VI. 119.

5) *pratyupakāro buddhānaṃ* marg.

6) The following verses down to the end of the citation p. 157.8 occur at Bodhic. VI. 120—134, 115. A few variants are noted below.

- येषां सुखे याति मुदं मुनीन्द्राः येषां व्यथायां प्रविशति मन्युम् ।
 ततोषणात्सर्वमुनीन्द्रतुष्टिस्तत्रापकारे ऽपकृतं मुनीनां ॥
 आदीप्तकायस्य यथा समत्तान् । न सर्वकामैरपि सौमनस्यम् ।
 सबव्यथायामपि तद्वदेव न प्रीत्युपायोऽस्ति मक्काकृपाणाम् ⁽¹⁾ ॥
 5 तस्मान्मया यज्जनडुष्वनेन ⁽²⁾ । डुष्वं कृतं सर्वमहादानां ⁽¹⁾ ।
 तदद्य पापं प्रतिदेशयामि यत्खेदितास्ते मुनयः क्षमत्ताम् ॥
 आराधनायाद्य तथागतानां सर्वात्मना दास्यमुपैमि लोके ।
 कुर्वन्तु मे मूर्ध्नि पदं जनौघाः निघ्नन्तु वा तुष्यन्तु लोकनाथः ॥
 आत्मीकृतं सर्वमिदं जगतैः कृपात्मभिर्नैव हि संशयो ऽत्र ।
 10 दृश्यन् एते ननु ⁽⁴⁾ सब्रह्मपास् । त एव नाथाः किमनादरो ऽत्र ॥
 तथागताराधनमेतदेव स्वार्थस्य संसाधनमेतदेव ।
 लोकस्य दुष्खापकृमेतदेव तस्मान्ममास्तु ब्रतमेतदेव ॥
 यथैको राजपुरुषः प्रमथ्नाति मक्काजनं ।
 विकरोति न शक्नोति दीर्घदर्शी मक्काजनः ॥
 15 यस्मान्नैव स एकाकी तस्य राजबलं बलं ।
 तथा न दुर्बलं कंचिदपराद्धं विमानयेत् ॥
 यस्मान्नरकपालाश्च कृपावत्तश्च तद्वलं ।
 तस्मादाराधयेत्सत्त्वान् भृत्यश्चाण्डनृपं यथा ॥
 कुपितः किं नृपः कुर्याद्येन स्यान्नरकव्यथा ।
 20 यत्सत्त्वदौर्मनस्येन कृतेन ह्यनुभूयते ॥

1) . . 1) *dāyamayānām . . . sarva-mahākṛpāṇām* Bodhicāryāv. text.

2) sic MS.; *dukkhadena* Bodhic.; cf. ལོན་ལུས་ལས་ Tib. (97. a. 6).

3) *tanmun*° Bodhic.

4) *driçyantu etena tu* Bodhic.

5) melius Bodh. *vikartum naiva*°.

तुष्टः किं नृपतिर्द्व्याह्यद्बुद्धत्वसमं भवेत् ।

यत्सत्त्वसौमनस्येन कृतेन क्षुण्णभूयते ॥

आस्तां भविष्यद्बुद्धत्वं सत्त्वाराधनसंभवं ।

इद्वैव सौभाग्ययशः सौस्थित्यं किं न पश्यसि ॥

प्रासादिकत्वमारोग्यम् प्रामोद्यं चिरञ्जीवितं ।

5

चक्रवर्तिसुखं स्फीतं तमो प्राप्नोति संसरन् ॥

मैत्राण्यश्च यत्पूज्यः सत्त्वमाकात्म्यमेव तत् ।

बुद्धप्रसादाद्यत्पुण्यं बुद्धमाकात्म्यमेव तत् ॥ ॥

अत एव हि चन्द्रप्रदीपसूत्रे मैत्रीभावफलमुद्भावितम् ।

यावन्ति पूजां बहुविधं अग्रमेयाः ।

10

तेत्रं शतेषु नियुतं च बिम्बरेषु⁽¹⁾ ।

तां पूजं कृत्वा अतुल्यनाय[77 b]कानां ।

संख्याकलापी न भवति मैत्रचित्ते ॥

तस्मादेवंविधेषु मन्दादन्तिणीयेषून्नतिं वर्जयेत्सदा । एषा चोन्नतिर्योनिशोमनस्कारात्संभवतीति ॥

15

तस्यानवतारे यत्नः कार्यः । यथोक्तं रत्नमेधे । कथं च कुलपुत्र बोधिसत्त्वो ऽयोनिशोमनस्कारापगतो भवति । इह बोधिसत्त्व एका कीर्त्तुः गतः प्रविवेकस्थितो नैवं चित्तमुत्पादयति । अहं असंकीर्णविकारी । अहं प्रविवेकस्थितः । अहं प्रतिपन्नस्ताथागते धर्मविनये । ये त्वन्ये अमणा वा ब्राह्मणा वा सर्वे ते संकीर्णविकारिणः । संसर्गबहुला उद्दुरा⁽²⁾स्ताथागताद्धर्मविनयात् ॥

20

1) Name of a high number peculiar to Buddh. Skt., not determinable from the Tib. (nor elsewhere, probably!), which has ཀྱེད་ཀྱི་ལྔ་ལྔ་ལྔ་ «about a thousand billion». *kshetraḥ . . . nayuta* MS. I have not identified the metre of these lines.

2) *uddhṛtaḥ* marg.

एवं हि बोधिसत्त्वो ऽयोनिशोमनस्कारापगतो भवति ॥

पुनरत्रैवोक्तम् । इह बोधिसत्त्वो वीर्यमारभमाणो न तन्महद्वीर्यमास्वादयति । न च तेन वीर्येणात्मानमुत्कर्षयति । न परान्यंसयति ⁽¹⁾ तस्यैवं भवति । को हि नाम सप्रज्ञज्ञातीयः स्वकर्माभियुक्तः परांशोदयेत् ॥

5 एवं हि बोधिसत्त्वो ऽनुन्नतवीर्यो भवति ॥

एष तु पुण्यरत्नायाः संज्ञेपो यद्बोधिपरिणामना ॥

तथा ह्युक्तमार्यात्तयमतिमूत्रे । न हि बोधिपरिणामितस्य कुशलमूलस्यात्तरा कश्चित्परिज्ञपो यावद्बोधिमण्डनिषदनात् । तद्यथापि नाम भद्रत्न शारदतीपुत्र मन्दासमुद्रपतितस्योदकबिन्दोर्नात्तरास्ति तयो यावन्न कल्पपर्यवसान । इति ॥

10 ॥ इति शिक्षासमुच्चये भोगपुण्यरत्ना सप्तमः परिच्छेदः ॥

VIII.

पापशोधनं अष्टमः परिच्छेदः

उक्ता त्रयाणामप्यात्मभावादीनां रत्ना । श्रुद्धिरधुना वक्तव्या । किमर्थम् ⁽³⁾ ।

शोधितस्यात्मभावस्य भोगः ⁽⁴⁾ पृथगो भविष्यति ।

15 सम्यक्सिद्धस्य भक्तस्य निष्कणस्येव देहिनाम् ⁽⁵⁾ ॥

यथोक्तमार्यतथागतगुह्यमूत्रे । यानि च तानि महानगरेषु मन्दासमशानानि भवन्त्यनेकप्राणिशतसङ्ख्याकीर्णानि । तत्रापि स बोधिसत्त्वो मन्दासत्त्वो मन्दात्तमात्मभावं मृतं का-

1) cf. 63. 6 supra.

2) *samkhyepo* MS.

3) *ṣoḍhanaphalam tāvad ūha* marg.

4) *satvānām* marg.

5) A new form, but attested by the Tib. གཞེས་སྤྱོད་ (98. b. 1) 'without an atom of dirt'.

लगतमुपदर्शयति । तत्र ते तिर्यग्योनिगताः सत्वा यावदर्थं मांसं परिभुञ्ज्यायुःपर्यन्ते मृताः कालगताः सुगतौ स्वर्गलोके देवेषूपपद्यन्ते । स चैव तेषां हेतुर्भवेति यावत्परि[78 a]निर्वाणाय । यदिदं । तस्यैव बोधिसत्वस्य पूर्वप्रणिधानपरिशुद्ध्या । येन दीर्घरात्रमेवं प्रणिधानं कृतं । ये मे मृतस्य कालगतस्य मांसं परिभुञ्जीरन् । स एव तेषां हेतुर्भवेत् स्वर्गात्पत्तये यावत्परिनिर्वाणाय तस्य शीलवतः । ऋध्यति चेतना । ऋध्यति प्रार्थना । ऋध्यति प्रणिधानमिति ॥ 5

पुनरत्रैवोक्तं । स धर्मकायप्रभावितो दर्शनेनापि सत्त्वानामर्थं करोति । अश्वणोनापि स्पर्शनेनापि सत्त्वानामर्थं करोति । तद्यथापि नाम शास्त्रमते जीवकेन वैद्यराज्ञेन सर्वभैषज्यानि समुदानीय भैषज्यतरुसंज्ञातमयं दारिकाद्वयं⁽¹⁾प्रासादिकं दर्शनीयं मुकृतं मुनिष्ठितं सुपरिकर्मकृतं । सागच्छति गच्छति तिष्ठति निषीदति शय्यां च कल्पयति । तत्र ये अग- 10 च्छत्यानुरा म्हात्मानो राजानो वा राजमात्रा वा श्रेष्ठिगृहपत्यमात्यकोट्टराज्ञानो वा । तान्स जीवको वैद्यराज्ञस्तथा भैषज्यदारिकया सार्द्धं संयोजयति । तेषां समनन्तरसंयोगमापन्नानां सर्वव्याधयः प्रस्रभ्यन्ते ऽरोगाश्च भवन्ति सुखिनो निर्विकाराः । पश्य शास्त्रमते जीवकस्य वैद्यराज्ञस्य लौकिकव्याधिचिकित्साज्ञानं यद्यन्येषां वैद्यानां संविद्यते । एवमेव शास्त्रमते तस्य धर्मकायप्रभावितस्य बोधिसत्वस्य यावत्तः सत्वाः स्त्रीपुरुषदारकदारिका 15 रागदोषमोक्षसंतप्ताः कार्यं स्पृशन्ति । तेषां संस्पृष्टमात्राणां सर्वक्लेशाः प्रस्रभ्यन्ते विगतसंतप्यं च कार्यं संजानन्ति ॥ यदिदं तस्यैव बोधिसत्वस्य पूर्वप्रणिधानमुपरिशुद्धत्वात् । एतदर्थमात्मभावः शोध्यः ॥

किं च अशोधने दोषमाह ।

तृणकृन्नं यथा शस्यं रोगैः सीदति नैधते ।

20

बुद्धाङ्कुरस्तथा वृद्धिं क्लेशकृन्नो न गच्छति ॥

1) This word in margin (later hand).

2) 'etwa Burggraf' B², quoting Lal-v. 136. 15 (an enumeration similar to the present). Tib. རྒྱལ་པོ་ལྷན་པོ་ 'feudatory prince' (Jäschke).

प्रतिपत्तनिरासेन वृद्ध्यर्थं चेत्यभिप्रायः ॥

आत्मभावस्य का श्रुद्धिः । पापज्ञेशविशोधनं ।

संबुद्धोक्त्यर्थसारेण । यत्राभावे त्रपायगः ॥

तत्र पापशोधनं चतुर्धर्मकसूत्रे देशितम् । चतुर्भिर् मत्रैष धर्मैः समन्वागतो बोधिसत्वो
 5 मद्दासत्वः कृतोपचितं पापमभिभवति । कतमैश्चतुर्भिः । यदुत । विदूषणासमुदाचारेण प्र-
 तिपत्तसमुदाचारेण । प्रत्यापत्तिबलेन । आश्रयबलेन च ॥ तत्र वि[78b]दूषणासमुदाचारे
 ऽकुशलं कर्माध्यचारति तत्रै तत्रैव च विप्रतिसारबद्धलो भवति ॥ तत्र प्रतिपत्तसमुदा-
 चारः कृत्वाप्यकुशलं कर्म कुशले कर्मण्यत्यर्थाभियोगं गतः ॥ प्रत्यापत्तिबलं संवत्समा-
 दानादकरणसंवरलाभः ॥ तत्राश्रयबलं बुद्धधर्मसंघशरणगमनमनुत्सृष्टबोधिचितता च ।
 10 सुबलवत्संनिश्रयेण न शक्यते पापेनाभिभवितुं । एभिर् मत्रैष चतुर्भिर्धर्मैः समन्वागतो बो-
 धिसत्वो मद्दासत्वः कृतोपचितं पापमभिभवतीति ॥

तत्र कथं विदूषणासमुदाचारे भावयितव्यः । यथा सुवर्णप्रभासोत्तमसूत्रे⁽⁵⁾ भिहितं ॥

समन्वाकरन्तु मां बुद्धाः कृपाकारूपयचेतसः ।

ये च दशदिशि लोके तिष्ठन्ति⁽⁶⁾ द्विपदोत्तमाः ॥

1) *kleṣapāpau* marginal gloss (partly deleted).

2) *ātmabhāvaḥ ṣoḍhyaḥ* marg.

3) Apparently 'self-reproach'. Tib. has simply ལུས་པར་སྐྱོན་འབྱེད་ (99. a. 6).

4) *atya[r?]* *thābhīyogatas* MS.; མེད་ཏུ་སྐྱོན་པའོ་ Tib. (99. a. 7).

5) The following passage has been collated with three MSS. of the sūtra: Cambridge, Univ. Library Add. 1342, f. 8. b. 6 (called B.); *ibid.* Add. 875. f. 10. b. (C); London, R. As. Soc. Hodgson № 8. f. 9 (H), and with the printed text (pp. 12—16) of the Buddhist Text Society (P), from advance-sheets kindly forwarded by Rai Çarat-Candra Dās Bahādur. H. has many errors due to the extremely inferior copyist, which are not all noted. *Samānvāh*^o forms possibly a case of the ana-
 pæstic beginning noted at p. 92, n. 4.

6) *shthati* A.; *atyayam pratigrhñantu daṣḍadikshu vyavasthitāḥ* P.

यच्च मे पापकं कर्म कृतं पूर्वं मुदारूपां ।
 तत्सर्वं देशयिष्यामि स्थितो दशबलाघ्नतः ॥
 मातापितृनञ्जानता⁽³⁾ बुद्धानामप्रज्ञानता ।
 कुशलं चाप्रज्ञानता⁽⁴⁾ यत्तु पापं कृतं मया ॥
 ऐश्वर्यमदमत्तेन कुलभोगमदेन च ।
 तारूपयमदमत्तेन यत्तु पापं कृतं मया ॥
 दुश्चित्तितं डुरुक्तं च दुष्कृतेनापि कर्मणा ।
 अनादीनवदर्शिना⁽⁷⁾ यत्तु पापं कृतं मया ॥
 बालबुद्धिप्रचारेण⁽⁸⁾ अज्ञानावृतचेतसा ।
 पापमित्रवशाच्चैव क्लेशव्याकुलचेतसा ॥
 क्रीडार्तिवशाच्चैव शोकरोगवशेन वा ।
 अतृप्तधनदोषेण यत्तु पापं कृतं मया ॥
 अनार्यजनसंसर्गे⁽⁹⁾ रीर्ष्यामात्सर्यहेतुना ।
 शाठ्यदारिद्र्यदोषेण यत्तु पापं कृतं मया ॥
 व्यसनानामकाले ऽस्मिन् कामानो भयहेतुना ।
 अन्वैश्वर्यगतेनापि यत्तु पापं कृतं मया ॥
 चलचित्तवशेनैव कामक्रोधवशेन वा⁽¹⁰⁾ ।
 नृत्विपासादित्तेनापि यत्तु पापं कृतं मया ॥

5

10

15

1) *sthito'ham* A. P.2) *°balāçritah* H.3) *pitṛnavajñānto* A.; *°pitṛnavajñāntah* H; *pitṛnavajñānād* P.4) *°nanto* A.5) *yatra* B. C. P., hic et infra.6) *kularūpa*° B. C. H. P.7) *darcinā ca yat*° A.; *°vadrishṭena* B. C.; *°vanashṭena* P.8) *°cālena* P.9) *rosha* A.; *rāga* P.10) *ca* A.

- पानार्थं भोजनार्थं च वस्त्रार्थं स्त्रीषु हेतुना ।
 विचित्रैः क्लेशसंतपिर्यत्तु पापं कृतं मया ॥
 कायवाञ्छनसा⁽²⁾ पापं त्रिधा दुश्चरितं चित्तं⁽³⁾ ।
 यत्कृतमीदृशै र्वपैस्तत्सर्वं देशयाम्यहम् ॥
 5 यत्तु बुद्धेषु धर्मेषु श्रावकेषु तथैव च ।
 अगौरवं कृतं स्याद्धि तत्सर्वं देशयाम्यहम् ॥
 यत्तु प्रत्येकबुद्धेषु बोधिसेवेषु वा पुनः ।
 अगौरवं कृतं स्याद्धि तत्सर्वं देशयाम्यहम् ॥
 सद्धर्म⁽⁵⁾[79 a]भाणकेष्वेव अन्येषु गुणावत्सु वा ।
 10 अगौरवं कृतं स्याद्धि तत्सर्वं देशयाम्यहम् ॥
 सद्धर्मः प्रतिक्षिप्तः स्याद्ज्ञानं तेन मे सदा ।
 मातापितृघ्नगौरवं तत्सर्वं देशयाम्यहम् ॥
 मूर्खत्वेन बालत्वेन मानदर्पावृत्तेन च ।
 रागद्वेषेण मोहेन तत्सर्वं देशयाम्यहम्⁽⁹⁾ ॥
 15 व्यवलोकयत्सु मां बुद्धाः समन्वाहृतचेतसः⁽¹¹⁾ ।
 अत्ययं प्रतिगृह्णन्तु कारुण्यार्पितचेतसः⁽¹²⁾ ॥

1) *vividha kleṣa* B. C. H.

2) *vāṅmānasam* B. C.; ; *vācamānasam* (unmetrically) P.

3) *tridhātu caritam ca tat* B. C. H. P.

4) *īdriṣam rūpam* B. C.

5) This stanza does not occur in B. C. P.

6) *syāt sujñā*° H.; P.'s reading I can neither scan nor construe.

7) *agauravam yacca A. tṛṣ ca gauravam* B. C.

8) *mūrkhathvēnāpi bālatve* B. cf. P.

9) Here our author passes over some half-dozen stanzas (pp. 13.13—14.10 in P.).

10) Scansion as above 160.13; cf. also Pali *olokentu. °kaya mām buddha mocaya mām bhayā[t] tataḥ* H., cf. P.; *mocayantu ca mām bhayāt* B. C. Compare seven lines below.

11) *°tasā* B. P.

12) So B. P.; *mama gr°* A.

13) This and the next three lines do not occur in B. C.

(1) यत्तु पापं कृतं पूर्वं मया कल्पशतेषु च ।
 तस्यार्थं शोकचित्तोऽहं कृपणोऽयं भयार्दितः ॥
 (2) भवामि पापकर्माणां सततं दीनमानसः ।
 यत्र यत्र चरिष्यामि न चास्ति मे बलं क्वचित् ॥
 सर्वे कारुणिका बुद्धाः सर्वे भयकरा जगो ॥
 अत्ययं प्रतिगृह्णन्तु मोचयन्तु च मां भयात् ॥
 (3) श्लेशकर्मफलं मह्यं प्रवाहयन्तु तथागताः ।
 स्नापयन्तु च मां बुद्धाः कारुण्यसरितोदकैः ॥
 सर्वं पापं देशयामि यत्तु पूर्वं कृतं मया ।
 यच्च एतर्हि मे पापं तत्सर्वं देशयाम्यहम् ॥
 अयत्यां संवरमापद्ये सर्वदुष्कृतकर्मणाम् ।
 न क्वाद्यामि तत्पापं यद्भवेन्मम दुष्कृतम् ॥
 त्रिविधं कायिकं कर्म वचसा च चतुर्विधम् ।
 मनसा त्रिप्रकारेण तत्सर्वं देशयाम्यहम् ॥
 (4) कायकृतं वाचकृतं मनसा च विचिन्तितं ।
 कृतं दशविधं कर्म तत्सर्वं देशयाम्यहम् ॥

5

10

15

1) *krpane trshnayārd*° P.

2) So P.; *bhāyāmi pā* A.

3) So P.; *rati me* A: *cāsti me balā kacit* H.

4) *jīnāh* H.; cf. P.

5) *malam* A.

6) So, with hypermetron, A. P. H.; (to be scanned as if °*vāhentu*); B has *prāvāhantu* representing more closely the scansion of the line.

7) °*vimalodakaiḥ* B. H.; cf. P.

8) The above reading of A. is unmetrical (*saṃvaram* as dissyllable?). *apattiyā sarvam āpadyam* B.; *āyatyā sarvam āpadyam* C.; *āpadbhyah sarvapāpebhyah* P.

9) H. is hopelessly corrupt and unmetrical here. The reading of its archetype may have been: *caturvidham tu mānasam. Vācikaṃ tu caturv*° *mānasam triprakāram tu* B. C. P. leaves a *lacuna*.

10) H. is corrupt and unintelligible in this stanza °*taṃ ca vākṛtaṃ* B. C.

यच्च मे पापकं कर्म अनिष्टफलदायकं⁽¹⁾

तत्सर्वं देशयिष्यामि बुद्धानां पुरतः स्थितः ॥

भयगतिसंकटे बालबुद्धिना पापं यन्मे कृतं मुदरूणम् । दशबलमग्रतः स्थितः तत्सर्वं पापं प्रतिदेशयामि । देशयामि च तत्पापं यन्मया संचितं जन्मसंकटे विविधैः कायप्रचा-
5 रंसंकटैर्भ्रवसंकटलोकसंकटे चापलचलचित्तसंकटे मूर्खबालकृतक्लेशसंकटे । पापमित्रागम-
संकटेन च । भयसंकटरागसंकटे दोषमोक्तमसंकटैरपि क्षणसंकटे कालसंकटे पुण्योपासना-
संकटैरपि । जिनसंकटसंमुखस्थितः । तत्सर्वपापं प्रतिदेशयामि ॥

विशेषतस्तु बोधिसत्त्वापत्तीनां गुर्वीणां लघ्वीनां देशनार्योपालिपरिपृच्छायामुक्ता⁽³⁾
[79 b] । का पुनर्गुर्वी मूलापत्तिः ॥ सामान्यतस्तु तत्रोक्तं । सचेडपाले मङ्गलान-
10 संप्रस्थितो बोधिसत्त्वो मङ्गलसत्त्वो गङ्गानदीवालिकोपमा रागप्रतिसंयुक्ता आपत्तीराप-
येत । यां चैकतो द्वेषसंप्रयुक्तामापत्तिमापयेत बोधिसत्वयानं प्रमाणीकृत्य ॥ पे ॥
इयं ताभ्यो गुरुतरा आपत्तिर्येयं द्वेषसंयुक्ता । तत्कस्यहेतोः । योऽयं द्वेष उपाले सत्त्वप-
रित्यागाय संवर्तते । रागः सत्त्वसंप्रकाय संवर्तते । तत्रोपाले यः क्लेशः सत्त्वसंप्रकाय सं-
वर्तते । न तत्र बोधिसत्वस्य क्लं न भयं ॥ पे ॥ तस्मात्तर्हि बामुपाले याः काश्चन रागप्र-
15 तिसंयुक्ता आपत्तयः सर्वास्ता अनापत्तय इति वदामि । कोऽत्राभिप्रायः । सत्त्वसंप्रकृत्यैव पू-
र्वमेव विशेषितत्वाद् । अध्याशयकृपावतो ह्ययमुपदेशः ॥ यस्मादनन्तरमाह । तत्रोपाले येऽनुपा-
यकुशला⁽⁴⁾ बोधिसत्त्वास्ते रागप्रतिसंयुक्ताभ्य आपत्तिभ्यो बिभ्यति । ये पुनरूपायकुशला

1) *vāhakam* B. H.

2) The following paragraph corresponds generally with H. 11. a. 2—4; but the variants are too numerous to record, nor can I restore the metre (?), though P. prints it as verse. Our text, however, agrees substantially with the oldest known text of the Suv. - pr. (Cambr. Add. 2831 f. 9 b, kindly collated by Miss Ridding). Chief variants: *kāma-* for *kāya-* (l. 4) and *kṛtaṃ mayā dāna-* for *puṇyo-pārjanas*°.

3) Citations, in verse however, from a work of this name occur in Madhy-vr̥., pp. 35, 62—3, 82—3. See also the book mentioned by Nanjio 23 (24) and stated by him to bear the longer title *Vinayaviniṣṣaya-upāli-paripreccā*, with which compare K. F. 216.

4) Cf. Saddh. - P. Ch. II (tr. Kern, p. 30 n. 1).

बोधिसत्वास्ते द्वेषसंप्रयुक्ताभ्य आपत्तिभ्यो बिभ्यति न रागप्रतिसंप्रयुक्ताभ्य इति ॥

के पुनरुपायकुशलाः⁽¹⁾। ये प्रज्ञाकृपाभ्यां सत्त्वत्यागात्रिवार्यते । उभयथा हि सत्त्वत्यागो भवति । केवलप्रज्ञया दुष्खप्रून्यतावबोध्यात् । केवलया च कृपया क्लेशबलादचिरेण⁽³⁾ कृपाहानिः ॥

पङ्क्तमुपायकौशल्यसूत्रे⁽⁴⁾ । तद्यथा कुलपुत्र मंत्रविद्याधरः पुरुषो राज्ञा पञ्चपाशकेन 5 बन्धनेन बद्धः स्यात् । स यदा काङ्क्षित प्रक्रमणाय तदैकमन्त्रविद्याबलेन सर्वबन्धनानि किञ्चिद्वा प्रक्रमेत् । एवमेव कुलपुत्रोपायकुशलो बोधिसत्त्वः पञ्चभिः कामगुणै रिति विन्दति तैश्चाकोर्षो विहरति । यदा च पुनराकाङ्क्षते तदा प्रज्ञाबलाधोनेन एकेन च सर्वज्ञताचितेन सर्वकामगुणान् प्रभुष्य च्युतो ब्रह्मलोक उपपद्यत इति ॥

द्वेषेऽपि किं नैवमिष्यते । प्रकृतिमहासावयवत्वात् । कृपावैकल्ये चोपायस्यैवासंभ- 10 वात् ॥

परार्थसिद्धिं वा स्वार्थाद्भुक्तारामधिमुच्यमानः कोपपरवत्तयापि परमनुशास्यानुताप- पूर्वकमापत्यां संवरमुत्पद्यते । अकृतिनिवारके⁽⁵⁾ क्रोधे को दोषः । अथकाश[80a]दानेन तद्वासनादोषात्कृपाहानिदोषः । तच्छेदेन मूलच्छेददोष इति पश्चाद्दर्शयिष्यामः । यद्यपि तस्य सत्त्वस्य तद्धितं तथापि बोधिसत्त्वकृपाहान्या मरुतः सत्त्वार्थानुबन्धस्य हानिः 15 स्यात् ॥

अर्यसत्त्वके परिवर्तेऽपि पुत्रदृष्टान्तः करुणाधिष्ठित एव वेदितव्यः । यश्च तत्रापि कृपाप्रतिषेधः स लोकार्थपापिडत्येन लोकार्थवर्जनार्थं । निवार्यमाणश्च यदि हितकामे बो-

1) Reading and punctuation from the Tib. (101. b. 6). °kuṣalā na ye° MS.

2) vāraṇena svayam evātyāgāt marg.

3) vinā prajñam kshamaṇa . . . kteḥ marg. Apparently this gloss (not rendered in Tib.) is meant to explain kṛpāhāniḥ. The form kshamaṇa is new to Sk., but occurs in Pali (khamana).

4) See 66.9 and cp. M. Vyutp. lxv. 20 and K. F. 270.

5) ne marg., as if noting a variant °vāraṇe

6) Apparently: «for the sake of winning the world».

धिसत्वे प्रतिघं लेभत स बोधिसत्त्वः स्यादुभयोरनर्थः ॥

रुगेऽपि तर्हि दोषः पठ्यते । कामानुषेवणि भोति ग्रन्थ मनुजो । मातापितृघातयो ।
कामान् सेवतु शीलवत्तु वधयो । तस्माद्विचर्जेत्सदा इति ॥

स्वसौख्यसंगेन च परदुःखोपेक्षा दृष्टा ॥ सत्यं दृष्टा । येन परदुःखं स्वदुःखतया ना-
5 भ्यस्तं । येन त्वभ्यस्तं । तस्योभयदोषासंभवः ॥

यथोक्तं चन्द्रप्रदीपसूत्रे । तद्यथापि नामानन्द कश्चिदेव पुरुषो ऽधस्तात्पादतलमादाय
यावन्मूर्द्धन्यादीप्तो भवेत् । संप्रस्वलित एकज्वालिभूतस्तं कश्चिदेव पुरुष उपसंक्रम्य एवं
वदेद् । एहि त्वं भोः पुरुष निर्वापितेनात्मभावेन पञ्चभिः कामगुणैः समर्पितः समन्वङ्गी-
भूतः क्रीडस्व रमस्व परिचारयस्वेति । तत्किं मन्यसे आनन्द । अपि तु स पुरुषो ऽनिर्वा-
10 पितेनात्मभावेन पञ्चभिः कामगुणैः क्रीडेत रमेत्परिचरेत् ॥ आनन्द आह । नो क्रीदं भ-
गवन् । भगवानाह । क्रीडेतानन्द स पुरुषो रमेत्परिचरेत्परिकल्पमुपादायापरिनिर्वा-
पितेनात्मभावेन पञ्चभिः कामगुणैः समर्पितः समन्वङ्गीभूतो । न त्वेवं तथागतस्य पूर्वं बो-
धिसत्त्वचर्यां चरमाणस्य सत्त्वान् त्रिभिरपार्थैर्दुःखितान् दृष्ट्वा दरिद्रानभूत् सौमनस्यं वा चि-
त्तप्रसादो वेति विस्तरः ॥ लोकेऽपि पुत्रे श्रूलमारोप्यमाणो । पश्यतोर्मातापित्रोर्न स्वसौ-
15 ख्यसंगो दृष्टः स्वानुत्पकृपावशात् । *⁽³⁾ प्रच्छन्नस्तर्हि सस्वामिकामु निस्वामिकामु बा-
हुलधर्मघ्नरक्षितामु काममिथ्याचारो न स्यात् । सति सत्त्वार्थे सत्वानुपघाते चानुबन्धं निवृ-
प्यादोषः [80 b] ॥ सम्यग्ब्रह्मचारिणीषु कृतार्थत्वादूरात्परिहारः । पूज्या च मातृभगिन्या-
दिवत् । ⁽⁵⁾ एवं तर्हि भिनोरप्येवमापन्नं । न तस्यापरेण ब्रह्मचर्यप्रकारेण सत्त्वार्थसाधनात् ॥

1) *svasukhasaṅgaḥ paraduḥkhopēkshā ca marg.*

2) . . 2) a stock-phrase; cf. infra and Divy. 219.22, 220.2. The form *samanvaṅgi-
bhūta* is regarded by Böhtlingk (W.K.F.) as suspicious.

3) Something seems to be wanting here. Tib. (102. b. 7) དེ་ལོ་ས་ཞེས་ཏུ་བྱས་ན་
མྱོད་ཡིད་ས་ལམ་

4) *satvātre* MS.; but Tib. (103 a 1) སེམས་ཅན་གྱི་དོན་ཏུ་

5) *samyak[si]c brahmacārī cen[,]na kāmamithyācārah syāt marg.*

तथा शुकुमार्याज्ञयमतिमूत्रे । कालाकाले पुनर्नेनोपेता करणीयेति ॥

अथ ततोऽप्यधिकं सत्वार्थं पश्येत् । शिनां नितिपेत् ॥

उपायकौशल्यमूत्रे ज्योतिर्माणवकं द्वाचत्वारिंशद्वर्षसकृद्ब्रह्मचारिणमधिकृत्य सप्तमे पदे स्थितस्य⁽¹⁾ कारूपयमुत्पद्येत । किं चाप्यकृमिदं व्रतं खण्डयित्वा निरयपरायणः स्यात् । तथाप्युत्सहेऽहं नैरयिकं दुष्खं प्रतिवेदयितुमथ चेयं स्त्री सुखिता भवतु । मा कालं करोतु । इति हि कुलपुत्र ज्योतिर्माणवकः पश्चान्मुखो निवर्त्य तां स्त्रियं दक्षिणेन पाणिना गृहीत्वैवमाह । उत्तिष्ठ भगिनि यथाकामकरणीयस्ते भवामीति ॥ पे ॥ सोऽहं कुलपुत्र महाकारूपयचित्तोत्पादेनेत्वेरेण कामोपसंस्कितेन दशकल्पसकृन्नाणि पश्चान्मुखमकार्षम् । पश्य कुलपुत्र यदन्येषां निरयसंवर्तनीयं कर्म । तदुपायकुशलस्य बोधिसत्वस्य ब्रह्मलीकोपपत्तिसंवर्तनीयमिति ॥

10

पुनर्त्रैवाह । यदि बोधिसत्व एकस्य सत्वस्य कुशलमूलं संजनयेत्तथाह्यपां चापत्तिमापद्येत यथाह्यपयापत्त्यापन्नया कल्पशतसकृद्भ्रं निरये पच्येत । उत्सोढव्यमेव भगवन् बोधिसत्वेनापत्तिमापत्तुं तच्च नैरयिकं दुष्खं । न त्वेव तस्यैकस्य सत्वस्य कुशलं परित्यक्तमिति ॥

पुनर्त्रैवाह । इह कुलपुत्रोपायकुशलो बोधिसत्वो यदा कदाचित्कस्मिंश्चित्पापमित्रवशेनापत्तिमापद्येत । स इतः प्रतिसंश्रितते । न मयैभिः स्कन्धैः परिनिर्वापयितव्यं । मया पुनरेवं संनाहः संनद्धव्यः । अपरात्तकोटिः संसरितव्या सत्वानां परिपाचनहेतोरिति । न मया चित्तदाहः करणीयो । यथा यथा संसरिष्यामि तथा तथा सत्वान्परिपाचयिष्यामि । अपि त्वेतां चापत्तिं यथाधर्मं प्रतिकरिष्यामि । आयत्यां संवरमापत्स्ये । सचेत्कुलपुत्र प्रत्रजितो बोधिसत्वः परिकल्पमादा[81 a]य सर्वाश्चतस्रो मूलापत्तीरतिक्रमेदनेन चोपायकौशल्येन विनोदयेद् । अनापत्तिं बोधिसत्वस्य वदामीति ॥

1) Seven steps proverbial for the complete and irrevocable; usually however (B.R. s. v. *saptapada*; cf. 91 a infra) of marriage or friendship; here of the completely chaste sage, *striyam pratyākhyāya gatasya* marg.

2) Five were mentioned above pp. 59—60.

स्फुटं चार्थरत्नमेधे अनन्तर्यचिकीर्षुपुरुषमारणानुज्ञानात् ॥

आवकविनपेऽपि मूलापत्तिस्थान एव कारूपयान्मगादिमोक्षोऽनापत्तिरूक्तैव ॥

अयं च रागे गुणो यद्वोधिसत्वे रागमुत्पाद्य सुगतिलम्ब्यते । न तु क्रोधेन ॥

यथोक्तमुपायकौशिल्यसूत्रे । प्रियंकरे बोधिसत्वे रक्ता .. [ध्रि]व्योतरां दारिकामधिकृत्य ।

5 प्रियंकरस्य प्रणिधेः पुनः पुनर्या ⁽²⁾ इत्त्रि प्रेनेत सरागचिता ।

सा इत्त्रिभावं परिवर्जयित्वा पुरुषो भवेत् यादृगुदारसत्वः ॥

पश्यस्व अनन्द गुणास्य ईदृशाः । येनान्यसत्वा निरयं व्रजति ।

तेनैव श्रूषु जनित्व रागं गच्छति स्वर्गं पुरुषत्वमेव च ॥ पे ॥

भैषज्यराज्ञेषु मन्त्रापशेषु । को बोधिसत्वेषु जनयेत् ⁽⁴⁾ द्वेषम् ।

10 येषां किलेशोऽपि सुखस्य दायकः । किं वा पुनर्यः ⁽⁵⁾ तान् सत्करेया । इति ॥

एत्रमन्यस्मिन्सत्त्वार्थोपाये सति रागज्ञापत्तिरनापत्तिरूक्ता ॥

उपायकौशिल्यसूत्रे च गणिकावत्कृतार्थो बोधिसत्वो निरपेक्षस्तं सर्वं त्यजतीति वि-
स्तरेणोक्तम् ॥

अलब्धभूमेश्च षट्पारमितासु चरितवत इयं चित्ता । नेतरस्येत्यास्तां प्राप्तङ्गिकम् ॥

15 तस्माद्द्वेषस्यावकाशो न देय । उक्तं क्षुपालिपरिपृच्छायां । बोधिसत्वानां शारिपुत्र द्वे
मन्त्रासावद्ये आपत्ती । कतमे द्वे । द्वेषसदृगता मोक्षसदृगता चेति । तत्र शारिपुत्र प्रथमा

1) This letter is added in the margin. In the Tib. (104 a 1) the name of the girl is རྣམ་པོ་ལོ་ལྷོ་ལྷོ་ (= Cṛī-dānavatī or the like).

2) *istrī* MS. and *strī* in text line. The ordinary 'Gāthā'-form (cf. L.1-v. pref. 28.4) restores the metre (cf. p. 92 n. 4) in both cases.

3) °*dr̥sūd*° MS.

4) qu. read for metre some form like *janeya*?

5) So MS., with — for ~.

6) *yenāyam satkṛtaḥ* | *taṃ* marg.

7) *suvinītaṃ matvā* marg.

आपत्तिर्दशवर्गे ऋजुकेन⁽²⁾ देशयितव्या । कृस्तापत्तिः पञ्च⁽¹⁾ वर्गे गुर्वी देशयितव्या । त्रिव्या कृ-
स्तप्रकृषां चतुर्दर्शनं । डुष्टचित्तापत्तिरेकपुद्गलस्य द्वयोर्वा शारिपुत्र तां गुर्वी दशयेत् । प-
ञ्चानतयत्समन्वागतापत्तिर्बोधिसत्वेन स्रव्यापत्तिर्दारिकापत्तिर्कृस्तापत्तिः स्तूपापत्तिः संघा-
पत्तिस्तथान्याश्चापत्तयो बोधिसत्वेन पञ्चत्रिंशतां⁽³⁾ बुद्धानां भगवतामत्तिके रात्रिदिवं एका-
किना गुर्वी देशयितव्याः ॥

5

तत्रेयं देशना । अकृमेवंनामा बुद्धं शरणां गच्छामि । धर्मं शरणां गच्छामि । संघं शरणां
गच्छामि ॥ नमः शाक्यमुनये तथागतायार्हते सम्यकसंबुद्धाय । नमो वज्रप्रमर्दिने । नमो र-
त्नार्चिषे । नमो नागेश्वरराजाय । नमो वीरसेनाय । नमो वीरनन्दिने । नमो रत्नश्रिये ।
नमो रत्नचन्द्रप्रभाय । नमो ऽमोघदर्शिने । नमो रत्नचन्द्राय । नमो निर्मलाय । नमो विम-
लाय । नमः प्रूरदाय । नमो ब्रह्मणे । नमो ब्रह्मदाय । नमो वरुणाय । नमो वरुणदे- 10
वाय । नमो भद्रश्रिये । नमश्चन्द्रनश्रिये । नमो ऽनन्तौजसे । नमः प्रभासश्रिये [81 b] । नमो
ऽशोकश्रिये । नमो नारायणाय । नमः कुसुमश्रिये । नमो ब्रह्मज्योतिर्विक्रीडिताभिज्ञाय त-
थागताय । नमो धनश्रिये । नमः स्मृतिश्रिये । नमः सुपरिकीर्तितनामधेयश्रिये । नम इन्द्र-
केतुध्वजराजाय । नमः सुविक्रातश्रिये । नमो विचित्रसंक्रमाय । नमो विक्रातगामिने । न-
मः समत्तावभासव्यूहश्रिये । नमो रत्नपद्मविक्रामिणे । नमो रत्नपद्मसुप्रतिष्ठितशैलेन्द्र- 15
राजाय तथागतायार्हते सम्यकसंबुद्धाय ॥ एवंप्रमुखा यावत्तः सर्वलोकाधातुषु तथागतार्ह-

1) Cf. Ch. s. v. *vaggo*.

2) 'Straightway (?)'; cf. Pali *ujjukam*. The Tib. (104 a. 6—7) has *བུད་ལྷུ་པ་*
སམས་དཔའ་དང་པོས which would imply *ādikarmika-bodhisatvena* or the like.

3) Dr. Waddell, *Lamaism* p. 353 speaks of the 'Thirty-five Buddhas of Con-
fession' citing Schlagintweit, *Buddhism* p. 123 sqq., where an address to 51 Bud-
dhas, closely analogous to the present formulary is given at length. A ritual con-
nected with the same Thirty-five Buddhas is extant in Tibetan under the title:
བདེ་བར་གཤེགས་པ་སུམ་ཅུ་ཅུལྱེད་པ་ལྟེན་པ་གསུང་པའི་ལཱུ་ལྷུ་ 'The Ganges-cur-
rent, the treatise of praise to the 35 Confession-Sugatas'.

- तः सम्यक्संबुद्धास्तिष्ठन्ति धियन्ते यापयन्ति । ते मां समन्वाहृन्तु बुद्धा भगवन्तो यन्मया-
स्यां ज्ञातौ ग्रन्थ्यासु वा ज्ञातिष्वनवराम्ये ज्ञातिसंसारे समरता पापकं कर्म कृतं स्यात्कारितं
वा क्रियमाणं वानुमोदितं भवेत् । स्तौपिकं वा साङ्गिकं वा द्रव्यमपहृतं स्यात् कारितं
वा क्रियमाणं वानुमोदितं भवेत् । पञ्चानन्तर्याणि कृतानि स्युः कारितानि वा क्रियमाणा-
5 नि वानुमोदितानि भवेयुः । दशकुशलान्कर्मपयान्समादाय वर्तितं स्यात्परे वा समादापिताः
स्युर्वर्तमाना वानुमोदिता भवेयुर्येन कर्मावरणोनावृतो ऽहं निरयं वा गच्छेयं तिर्यग्योनिं
वा यमविषयं वा गच्छेयं प्रत्यक्षजनपदेषु श्लेच्छेषु वा प्रत्याज्ञायेयं दीर्घायुष्केषु देवेषूपपद्ये-
यमिन्द्रियविकलतां वाधिगच्छेयं मिथ्यादृष्टिं वोपगृह्णीयां बुद्धोत्पादं वा विरागयेयं ।
तत्सर्वं कर्मावरणं तेषां बुद्धानां भगवतां ज्ञानभूतानां चतुर्भूतानां सात्त्विकभूतानां प्रमाणभू-
10 तानां ज्ञानतां पश्यतामप्रतः प्रतिदेशयामि अविष्करोमि न प्रतिच्छाद्याम्यापत्यां संवर-
मापद्ये । समन्वाहृन्तु मां ते बुद्धा भगवन्तो यन्मयास्यां ज्ञातावन्थासु वा ज्ञातिष्वनवराम्ये
वा ज्ञातिसंसारे संसरता दानं दत्तं भवेदक्षशस्तिर्यग्योनिगता[82 a]याप्यालोपः शीलं वा र-
न्तितं भवेद्यच्च⁽¹⁾ मे ब्रह्मचर्यवासकुशलमूलं यच्च मे सत्वपरिपाककुशलमूलं यच्च मे बोधिचि-
तकुशलमूलं यच्च मे ऽनुत्तरज्ञानकुशलमूलं तत्सर्वमैकद्यं पिण्डयित्वा तुलयित्वाऽभिसंनि-
15 प्यानुत्तरायां सम्यक्संबोधौ उत्तरोत्तरया परिणामनया यथा परिणामितमतोतिर्बुद्धैर्भग-
वद्विर्यथा परिणामयिष्यन्त्यनागता बुद्धा भगवन्तो यथा परिणामयन्त्येतर्हि दशसु दिनु
प्रत्युत्पन्ना बुद्धा भगवन्तः । तथाहमपि परिणामयामि । सर्वं पुण्यमनुमोदयामि । सर्वान्बु-
द्धानध्येषयामि । भवतु मे ज्ञानमनुत्तरम् । ये चाभ्यतीतास्तथापि च ये अनगता ये चापि
तिष्ठन्ति नरोत्तमा जिनाः । अनन्तवर्णान् गुणासागरोपमानुषैमि सर्वान् शरणं कृताञ्जलिः ।
20 ये बोधिसत्वाः कर्हणबलैरुपेता विचरन्ति लोके सत्वहिताय प्रूराः त्रायन्तु ते मां सदपाप-
कारिणां । शरणं यामि तान् बद्धबोधिसत्वान् ॥

1) *yaç ca* MS. In the foregoing passage probably something has been lost (Tib. 105. a. 4 sqq.).

इति हि शारिपुत्र बोधिसत्त्वेनेमान् पञ्चत्रिंशतो बुद्धान् प्रमुखान् कृत्वा सर्वताथागतानुगतैर्मनसिकारैः पापशुद्धिः कार्या ⁽¹⁾ तस्यैवं सर्वपापविशुद्धस्य तत्र च बुद्धा भगवतो मुखान्युपदर्शयन्ति सत्त्विमोक्षार्थमेव । नानाव्यञ्जनाकारमुपदर्शयन्ति विभ्रातबालपृथग्जनानां परिपाचनाहेतोः ॥ पे ॥ न शक्यं सर्वध्मावकप्रत्येकबुद्धनिकायैरापत्तिकौकृत्यस्थानं विशोधयितुं यद्वोधिसत्त्वस्तेषां बुद्धानां भगवतां नामधेयधारणपरिकीर्तनेन रात्रिं दिवं त्रिस्क- 5
न्धकधर्मपर्यायप्रवर्तनेनापत्तिकौकृत्यान्निःसरति समाधिं च प्रतिलभते ॥

उक्तो विदूषणासमुदाचारः ⁽⁴⁾ प्रतिपन्नसमुदाचार उच्यते । तत्र गम्भीरसूत्रात्तपरिचयात्पापक्षयो भवति ॥

यथा वज्रच्छेदिकायामुक्तं ⁽⁵⁾ ये ते सुभूते कुलपुत्रा वा कुलडुहितरो वा इमानेवंद्वेषान् सूत्रात्तानुद्धृष्यन्ति यावत्पर्यवात्स्यन्ति ते परिभूता भविष्यन्ति सुपरिभूताः । तत्कस्य 10
हेतोः । यानि तेषां सत्त्वानां पौर्वजन्मिकानि कर्माणि कृतान्यपायसंवर्तनोपानि । तानि तयो ⁽⁶⁾ परिभूततया दृष्ट एव धर्मे क्षपयिष्यन्ति बुद्धबोधिं च प्राप्स्यन्तीति ॥ ⁽⁷⁾

सून्यता[82b]धिमुक्त्याऽपि पापशुद्धिर्भवति तथागतकोषमूत्रे वचनात् । यः काश्यप पिता च स्यात्प्रत्येकबुद्धश्च तं जीविताद्यपरोपयेदिदमयं प्राणातिपातानां । इदमयमद-
त्तादानानां यदुत त्रिरत्नद्रव्यापहरणता । इदमयं काममिध्याचाराणां यदुत माता स्याद- 15
र्क्षन्ती च । इदमयं मृषावादानां यदुत तथागतस्याभ्याख्यानं । इदमयं वैश्रुन्यानां यदुतार्य-

1) °yāh MS.

2) Hitherto in lex. (the Buddhistic Trikāṇḍaṣeṣha) only; Pali *kukuccam*. Cf. supra p. 142; see also now Mhv. III. 175.9.

3) Cp. Buddha's title *Triskandhakapathadaiciṅka* (M. Vyutp. I. 75) and the *Triskandhaka*, a treatise which explains 'les trois agrégats, moralité, méditation et habileté ou sagesse' [*kauṣalya?*] K.F. 274.

4) Supr. p. 160. 5—7.

5) The beginning of Vajracch. § 16, judiciously abridged

6) Max Müller's text omits *tayā* and varies somewhat in the order of words.

7) *cānupr*° printed text.

संघस्यावर्णः । इदमग्रं पारुष्याणां पडुतार्याणामवस्फण्डनं⁽¹⁾ । इदमग्रं संभिन्नप्रलापानां पडुत
 धर्मकामानां वित्तेपः । इदमग्रं व्यापादानां पडुतानत्तर्यपरिकर्षणम्⁽²⁾ । इदमग्रमभिध्यानां य-
 डुत सम्यगतानां लाभरूपाचित्तता । इदमग्रं मिथ्यादृष्टीनां पडुत गहनतादृष्टिः⁽⁴⁾ । इमे
 काश्यप दशकुशलाः कर्मपथा मन्हासावद्याः । सचेत्काश्यप एकसत्र एभिरेवं मन्हासावद्यै-
 5 दशभिरकुशलैः कर्मपथैः समन्वागतो भवेत् 'स च तथागतस्य हेतुप्रत्ययसंपुक्तां धर्मदेशना-
 मवतरेन्' नात्र कश्चिदात्मा वा सत्त्वो वा जीवो वा पुद्गलो वा यः करोति प्रतिसेवेदयते
 इति न्यकृतामनभिसंस्कारां मायाधर्मतामसंक्लेशधर्मतां प्रकृतिप्रभास्वरतां सर्वधर्माणामव-
 तर्त्यादिशुद्धान्सर्वधर्मानभिन्नद्वधात्यधिमुच्यते । नाहं तस्य सत्वस्यापायगमनं वदा-
 मीति ॥

10 कर्मावरणविश्रुद्धिसूत्रेऽप्युक्तं । पुनरपरं मञ्जुश्रीर्यो बोधिसत्व आपत्तिमनापत्तिं प-
 श्यति । अविनयं विनयं पश्यति । संक्लेशं व्यवदानं⁽⁵⁾ पश्यति । संसारधातुं निर्वाणधातुं
 पश्यति । स कर्मावरणविश्रुद्धिं प्रतिलभत इति ॥

त्रिसमयराज्ञे ऽपि पापप्रतिपत्तिसमुदाचार उक्तः ॥ अक्षिणी निमीत्य बुद्धबोधिसत्वा-

1) A new form: probably the meaning is 'reviling'. The Dhātupāṭha, where alone *ṽsphand* has hitherto been found, gives *parihāsa* as its meaning, whereas the Tib. (106. b. 4) translates it *གཞོན་པ* 'injuring'.

2) Apparently 'turning over in one's mind' = according to the meaning assigned to *parikarsh* by B. R. in Mbh. XVII. iii. 33; Tib. *སྐྱེད་པར་ཤོམ་པ* 'preparing to commit' (?).

3) See 74. 5 supr., and compare now Mhv. III. 52.7.

4) I leave the reading of the MS.; but the Tib. *གཞིང་སྤྲོད་པ* taken in connection with a passage like the comm. (p. 399) on Dhammapada 318 where *gahanasamkhatāya micchādītthiyā samādinatā* occurs, leaves no doubt that *gahanatā* (not elsewhere found) is really referable to *ṽgrah*, not *ṽgah*. In Mhv. I. 91.14—18 *gahana* and *grahana* occur together.

5) Cf. Divy. 616. 23.

लम्बनचित्तः शतान्तरमष्टसकृन्नं जपेत् । निमोलितान्त एव बुद्धबोधिसत्वान्पश्यति विगतपापो [83 a] भवति । अथवा चैत्यं प्रदत्तिणीकुर्वन्नष्टसकृन्नं जपेच्चैत्यप्रतिमायाः सङ्घर्मपुस्तकानां चैकतमं पुरस्कृत्यायमेव विधिरिति ॥

चुन्दाधारणी⁽¹⁾ वा तावज्जपेद्यावत्पापक्षयनिमित्तानि पश्यति स्वप्ने । तद्यथा क्रन्दनादि⁽²⁾ क्रन्दनदधिनीरादिभोजनान्तु विगतपापो भवति । वमनाद्वा चन्द्रसूर्यदर्शनादाकाशगमनाञ्च 5
लितानलमक्षिष्कृष्णपुरुषपराज्ञयाद् भिन्नुभिन्नुणीसंघदर्शनात्तत्तीरवृत्तगजवृषगिरिसिंहासनप्रासादनात्रारोहणाद्धर्मश्रवणाच्च पापक्षयः संलक्षयितव्यः ॥

तथागतबिम्बपरिवर्ते ऽपि प्रतिपत्तसमुदाचार उक्तः । तद्यथा पुरुषो मीढावलितः सुधीतस्नानं कृत्वा गन्धैर्विलिप्येत । तस्य तद्दौर्गन्ध्यं वास्तं⁽³⁾ विगतं स्यादेवं पञ्चानन्तर्यकारिणास्तत्पापं विगच्छति । योऽपि दशाकुशलकर्मपथसमन्वागतस्तथागते श्रद्धां प्रतिलभ्य 10
तथागतबिम्बं कारयेत्स्यापि तत्पापं न प्रज्ञायते विशेषतो बोधिचित्तसमन्वागतस्य । विशेषतो ऽभिनिष्क्रान्तगृहावासस्य शीलवत इति ॥

पुष्पकृष्टधारणयामप्युक्तं । यद्य खलु पुनः सिंक्विक्रीडिततथागतं संमुखं वर्षं वा वर्षसकृन्नं वा वर्षशतसकृन्नं वा सर्वसुखोपधानैरूपतिष्ठेद् । यद्य परिनिर्वृतस्य तथागतस्य चैत्ये बोधिचित्तसंगृहीत एकपुष्पमारोपयेत्तथागतपूजायै जनाञ्जलिं चोपनामयेज्जलेन वा 15
सिञ्चयेदिषिकापदं वा दद्यान्निर्माल्यं चापनयेदुपलेपनप्रदानं वा पुष्पप्रदानं वा दीपप्रदानं वा कुर्यादात्तमनाः एकक्रमव्यतिकारं वातिक्रम्य वाचं भाषते । नमस्तस्मै बुद्धाय भगवत इतिमात्रे ऽत्र सिंक्विक्रीडितकाङ्गा वा विमतिर्वा विचिकित्सा वा यदसौ कल्पं वा कल्पशतं वा कल्पसकृन्नं वा दुर्गतिविनिपातं गच्छेत्तेदं [83 b] स्थानं विद्यत इति ॥

1) Prob. the same as the work described Nanjio 344 sq. and K.F. 318.

2) *chardanam* MS.

3) Figuratively used like *chardana* above. For both roots cf. Divy. 275. 8.

4) Nanjio 337—339; 757; translated before 280 A.D. K.F. 325.

भैषज्यगुरुवैदूर्यप्रभराज्ञसूत्रेऽप्युक्तं । ये पञ्च शिक्षापदानि धारयन्ति । ये दश शिक्षापदानि धारयन्ति । ये च बोधिसत्वसंवरं चतुर्थं शतं शिक्षापदानां धारयन्ति । ये पुनरभिनिष्क्रान्तगृह्णावासा भिन्नवः पञ्चाशाधिके द्वे शिक्षापदशते धारयन्ति । याश्च भिन्नुपयः पञ्चशिक्षापदशतानि धारयन्ति । ये च यथापरिगृहीताच्छिक्षासंवरादन्यतराच्छिक्षापदाद्भ्रष्टा भवन्ति । स-
 5 चेतो दुर्गतिभयभोतास्तस्य भगवतो भैषज्यगुरुवैदूर्यप्रभराज्ञस्य तथागतस्य नामधेयं धारये-
 युर्यथाविभवतश्च पूजां कुर्युः । न भूयस्तेषामपायगतिः प्रतिकाइतव्या ॥

अथ भगवानायुष्मत्तमानन्दमामन्नपते स्म । अद्दधासि त्वमानन्द । पत्तीयसि⁽²⁾ । यद्दहं तस्य भगवतो भैषज्यगुरुवैदूर्यप्रभराज्ञस्य तथागतस्य गुणान्वर्णायामि । अथ ते काङ्गा वा विमतिर्वा विचिकित्सा वात्र गम्भीरे बुद्धगोचरे ॥ अथायुष्मानानन्दो भगवत्तमेतद्द्वो-
 10 चत् । न मे भदत्त भगवन् काङ्गा वा विमतिर्वा विचिकित्सा वा तथागतभाषितेषु सूत्रा-
 त्तेषु । तत्कस्यहेतोः । नास्ति तथागतानामपरिश्रुद्धकायवाञ्छनःसमुदाचारता । इमौ भग-
 वन् चन्द्रमूर्यावेवं मर्द्धिकावेवं मरुतानुभावौ पृथिव्यां पतेतां । सुमेरुः पर्वतराज्ञा स्थाना-
 च्छलेत् । न तु बुद्धानां वचनमन्यथा भवेत् ॥ किंतु भदत्त भगवन् सति सत्वाः अद्वेन्द्रियवि-
 कला ये बुद्धगोचरं श्रुत्वा न अद्दधति । तेषामेवं भवति । कथमिदं नामधेयं स्मरणमात्रेण
 15 तस्य तथागतस्य एतका⁽³⁾ गुणानुशंसा भवति । ते न अद्दधति । न पत्तीयसि । प्रतिक्षिप-
 त्ति । तेषां दीर्घरात्रमनर्थयाह्नितायासुखाय विनिपाताय भविष्यति ॥ भ[84a]गवा
 नाह । अस्थानमानन्दानवकाशो येषां तस्य नामधेयं निपतेत् कर्षो तेषां दुर्गत्यपायगमनं
 भवेदिति । दुःअद्वानीयश्चानन्द बुद्धानां बुद्धगोचरः । पञ्च त्वमानन्द अद्दधासि पत्तीयसि ।

1) The Tib. has simply 'four hundred'. The margin adds the syllable *skam*; so that Min a ev's transcript had the reading *catuskamandham* [sic].

2) A thoroughly Prakritic form. Compare the Mahārāshṭrī form *pattiyāi* (Jacobi, *Ausgew. Erzählungen* p. 125). Below, opposite to the two first syllables *pattiyanti* a later marginal corrector has written *prati*. Prof. Max Müller makes a similar restoration (S. B. E. vol. xlix. pt. II. p. 101 note).

3) A Pali form used in Buddh. Skt. (cf. Senart, *Mhv.* I. 384).

तथागतस्येषोऽनभावो द्रष्टव्यः । अभूमिश्चात्र आवकप्रत्येकबुद्धानां स्थापयित्वा एकजा-
तिप्रतिबद्धान् बोधिसत्त्वान् महामत्त्वानिति ॥

अत्रैव चोक्तं । ये चान्ये आह्वाः कुलपुत्रा वा कुलडुहितरो वाष्टाङ्गसंमन्वागतमु-
पवासमुपवसन्ति । एकवार्षिकं वा त्रैवार्षिकं वा शिक्षापदं धारयन्ति । येषामेवमभिप्रायः
एवं प्रणिधानं । अनेन वयं कुशलमूलेन पश्चिमायां दिशायां सुखावत्यां लोकधाती उपप- 5
द्येम यत्रामिताभस्तथागतः । यैः श्रुतं भविष्यति तस्य भगवतो भैषद्यगुरुवैदूर्यप्रभवाज्ञस्य
तथागतस्य नामधेयं । तेषां मरणकालसमये ऽष्टौ बोधिसत्त्वा ऋद्ध्यागत्यमार्गमुपदर्शयन्ति ।
ते तत्र नानारङ्गेषु पद्मेषूपपाडुकाः⁽²⁾ प्राडुर्भवन्ति । केचित्पुनर्देवलोक उपपद्यन्ते । तेषां त-
त्रोपपन्नानां तत्पूर्वकं कुशलमूलं न क्षीयते । दुर्गतिविनिपातभयं च न भविष्यति । ते त-
तश्च्युत्वा इह मनुष्यलोके राजानो भवन्ति ।⁽³⁾ चतुर्दशैश्चराश्रकवर्तिनः । अनेकानि सत्त्व- 10
कोटिनियुतशतसङ्ख्याणि दश कुशलेषु कर्मपथेषु प्रतिष्ठापयन्ति । अपरे पुनः क्षत्रियमहा-
शालकुलेषूपपद्यन्ते । ब्राह्मणमहाशालकुलेषूपपद्यन्ते । गृहपतिमहाशालकुलेषु⁽⁴⁾ प्रभूतध-
नधान्यक्रोषकोष्ठागारकुलेषूपपद्यन्ते । ते रूपसंपन्ना भवन्ति । परिवारसम्पन्ना भवन्ति ॥

तत्रैवोक्तं । येन च पुनर्मातृग्रामेण तस्य भगवतो भैषद्यगुरुवैदूर्यप्रभवाज्ञस्य तथागत-
स्य नामधेयं श्रुतं भविष्यति । उद्भूतोत्तं वा । स तस्य पश्चिमो मातृग्रामभा[84b]वः प्रति- 15
काङ्क्षितव्य इति ॥

मञ्जुश्रीबुद्धक्षेत्रगुणव्यूहालंकारसूत्रे ऽप्युक्तं ।

ज्ञानोत्तरप्रभाकेतुं प्रणिधानमतिं तथा ।

शास्त्रेन्द्रियं मञ्जुघोषं भक्तितः प्रणमाम्यहम् ॥

1) Cf. Ch. s. v. *uposatha*.

2) See Senart, Mhv. I. 490.

3) Lal.-v. 257. 6; Dh.-s. § 120.

4) Cf. Ch. s. v. *kusulakamma*°.

5) A stock-phrase; cf. Vyutp. § 187. 6—8. and B. R. s. v. *mahāçāla*.

य एषां बोधिसत्वानां नामधेयं तु धारयेत् ।

[ए]तस्य मातृग्रामस्य स्त्रीभावो न भविष्यति ॥

उक्तः संज्ञेयात्प्रतिपक्षसमुदाचारः ॥ प्रत्यापत्तिबलमधुनोच्यते ॥

यथोक्तमार्थान्तिगर्भसूत्रे । प्राणातिपातात्प्रतिविरतो भवति बोधिसत्वो महासत्वः

5 सर्वसत्वानामभयं ददः । अ⁽¹⁾नुत्त्रासो ऽनुपायासो ऽलोमर्क्षः स तेन कुशलमूलेन कर्मविपा-
केन । यत्पूर्वात्तकोटिपञ्चगतिचक्राद्ब्रह्मेण संसारन्युद्युत्तेन⁽³⁾ प्राणातिपातहेतुना काय-
वाञ्छनसाकर्मावरणं क्लेशावरणं धर्मावरणं कृतं वा स्यात्कारितं वानुमोदितं स्यात् ।
तत् सर्वं⁽⁴⁾ तेन प्राणातिपातवैरमणचक्रेण सर्वानर्थं मर्दयति । यावदशेषमविपाकं कुरुते ।
सनिकायसंभोगे देवमनुष्याणां प्रियो भवति निरातङ्को दोर्घायुष्क इति ॥

10 यावत्पुनरपरं कुलपुत्र यो बोधिसत्वो यावज्जीवमदत्तादानात्प्रतिविरतो भवति स
सर्वसत्वानामभयं ददाति । अन्यत्रासयत्वेनासंज्ञेयिणे स्वलाभेन संतुष्टो विहरति । अघा-

1) *anutrāso* MS.; cf. Pali forms ap. J.P.T.S. 1887, p. 116. Tib. ལྷག་པར་མི་ཉེད་
'not causing fear'; with a similar causal sense a form *uttrās'na* is quoted from
Dhātup.

2) འཇུག་པར་མི་ཉེད་ (cf. p. 32, n. 3) 'not causing agitation'. This accords
well with the meaning of *āyāsayati*. Childers's translation 'despair' for *upāyāso*
seems not to fit the passages he quotes, so well as 'agitation, mental anguish'.

3) Reading uncertain, Tib. simply འཇུག་པར་མི་ཉེད་ 'having entered' (109. b. 3).

4) The construction is involved and the reading doubtful. The MS. has *yah*
(clearly) . . *syāt sa* [*rvam* added in margin]: «by the maturing of *karma*, through
abstinence from taking life he annuls everything ruinous which . . .». Otherwise we
must take *anartham* as a noun and correct *kṛtam* etc. to *kṛto*.

5) The phrase occurs at Lal.-v. 556. 6 (cited and corrected in B²); cf. Pali
veramaṇā.

6) Apparently used in the sense of *sabhāgatā* 'community' *brahmalokasabhā*
Divy. 122. 16 *manushyāṇām s°* ib 194. 30. *sanikāya* seems not to occur.

7) *anyatrāsapatnena* . . *salābhena* MS. My reading is founded on the Tib.
which reads (109. b. 5) འཇུག་པར་མི་ཉེད་པ་... རང་གི་རྩེད་ པ is clear in our MS., but པ
and ར were confused in the archetype.

र्मिकभोगानभिलाषी स तेन कुशलमूलेन यावद्दत्तादानहेतुकं कर्मावरणं मर्दयति प्रमर्द-
यति यावदशेषमविपाकं कुरुत इति ॥ पे ॥

एवं दशापि कुशलाः कर्मपथाः स्वविपत्ताकुशलघातकास्तत्र पद्यन्ते ॥

तथा चन्द्रप्रदीपसूत्रेणपि व्यापादविरत्या सर्वपापक्षयः श्रूयते । यथाह ।

सहिष्याम्यत्र बालानामभूता^[1] परिभाषणां ।

5

आक्रोशेनं तर्जनां च अधिवासिष्यि नायकः ॥

तपयिष्ये पापकं कर्म यन्मया पुरिमे कृतम् ।

अन्येषु बोधिसत्त्वेषु व्यापादो जनितो मयेति ॥

उक्तं प्रत्यापत्तिबलम् ॥ आश्रयबलं तु वक्तव्यम् ॥

अत्र सूकारिकावदानमुदाहार्यम् ।

10

ये बुद्धे शरणं यासि न ते गच्छन्ति दुर्गतिं ।

प्रहाय मानुषान्कायान्दिव्यान्कायाँल्लभन्ति ते ॥

इत्येवं धर्मं संघं चाधिकृत्य पापक्षयः ॥

आर्यमेत्रैयविमोत्ते तु बोधिचित्तेन पापविशुद्धिरुक्ता । कल्पो[85 a]दाहाग्निभूतं सर्व-
डुष्कृतनिर्दहनतया । पातालभूतं सर्वाकुशलधर्मपर्यादानकरणातया ॥ पे ॥ तद्यथा कुल- 15

पुत्र द्वाकप्रभासं नाम रसज्ञातं । तस्यैकं पलं लोहपलसदृशं सुवर्णकिरोति । न च तत्र

तत्⁽⁶⁾ पलं शक्यते तेन लोहपलसदृशेण पर्यादातुं । न लोहीकर्तुं । एवमेवैकः सर्वज्ञता-

चित्तोत्पादरसधातुः कुशलमूलपरिणामनाज्ञानसंगृहीतः सर्वकर्मक्षेशावरणलोहानि प-

1) MS. (unmetrically) *ākroṣām*.

2) 'bear with', as in Pali.

3) Scan *kshapaishye*.

4) Tale 15 of the Divyāvadāna-collection. The stanza occurs at p. 196.5 of the printed edition.

5) *kāyān upāsate* edition.

6) *sa* MS.

र्यादाय सर्वधर्मान्सर्वज्ञतावर्षान्करोति । न च सर्वज्ञताचित्तोत्पादरसधातुः शक्यः सर्वकर्म-
 ज्ञेशलोकैः संज्ञेशपितुं पर्यादातुं वा । तद्यथा कुलपुत्रैकः प्रदीपो यादृशे गृहे वा लयने वा
 प्रवेश्यते स संज्ञे⁽¹⁾ प्रवेशितो वर्षसहस्रसंचितमपि तमोन्धकारं विधमयति । अत्रभासं च क-
 रोति । एवमेवैकः सर्वज्ञताचित्तोत्पादप्रदीपो यादृशे सत्वाशये गृह्णे ऽविद्यातमोन्धकारानु-
 5 गते प्रवेश्यते स संज्ञे प्रवेशितो ऽनभिलाप्यकल्पशतसहस्रसंचितमपि कर्मज्ञेशावरणात-
 मोन्धकारं विधमति । ज्ञानालोकं च करोति ॥ तद्यथा कुलपुत्र चित्तमणिराज्ञमुकुटानां
 महानागराज्ञां नास्ति परोपक्रमभयं । एवमेव बोधिचित्तमहाकरूपाचित्तमणिराज्ञमुकु-
 टावबह्वानां बोधिसत्वानां नास्ति दुर्गत्यपायपरोपक्रमभयमिति ॥

आर्योपालिपरिपृच्छायामप्युक्तं । इहोपाले महायानं संप्रस्थितो बोधिसत्वः सचेत्पू-
 10 र्वाहकालसमये आपत्तिमापद्येत । मध्याह्नकालसमये सर्वज्ञताचित्तेनाविरहितो विकृते-
 दपर्यत एव बोधिसत्वस्य शीलस्कन्धः । सचेन्मध्याह्नकालसमये आपत्तिमापद्यते साया-
 ह्नकालसमये सर्वज्ञताचित्तेनाविरहितो भवेदपर्यत एव बोधिसत्वस्य शीलस्कन्धः । एवं
 यामे यामे विधिरूक्तः । एवं ह्युपाले सपरिहारा शिक्षा महायानसंप्रस्थितानां बोधिस-
 त्वानां । तत्र बोधिसत्वेन नातिकौकृत्यपर्युत्थानमुत्पाद्यं नातिविप्रतिसारिणा भवितव्यं ।
 15 सचेत्पुनः आश्रयानीयः पुद्गलः पुनः पुनरापत्तिमापद्येत । नष्टः आश्रयस्य पुद्गलस्य [85 b]
 शीलस्कन्धो वेदितव्यः । इति ॥

इति शिक्षासमुच्चये पापशोधनमष्टमः परिच्छेदः ॥

1) Tib. འཇུག་མ་སྤྱི་ཏུ་ (110. a. 7) = ἄμα ἐπιγενόμενος.

2) If genuine, compare Pali *dhameti*: but *dhamati* below.

3) New in literature; cf. B² (Nachtr.) s. v., who quotes M. Vyutp. § 109. 55.
aparyutthānatā infra, 191. 7.

IX.

ज्ञान्तिपारमिता नवमः परिच्छेदः ॥

॥ तदेवमविरतप्रवृत्तां बहुसुखां⁽¹⁾ दौःशोल्योत्पत्तिं रत्नत्रेवं च कर्मावर्णविबन्धमपन-
यन् क्लेशविशोधने प्रयतेत ॥

तत्रादौ तावत् क्षमेत । अतमस्य हि श्रुतादौ वीर्यं प्रतिकृत्यते ऽखेदसकृत्वात् । अ- 5
श्रुतवांश्च न समाध्युपायं जानाति । नापि क्लेशशोधनोपायम् । तस्मादखिन्नः श्रुतमेषेत ।
ज्ञानतोऽपि संकीर्णचारिणः समाधानं दुष्करमिति । संश्रयेत वनं ततः । तत्रापि विज्ञेयप्र-
शमनानभियुक्तस्य चित्तं न समाधीयत इति । समाधानाय युज्येत । समाहितस्य च न कि-
ञ्चित्फलमन्यत्र क्लेशशोधनादिति । भावयेद्दशुभादिकम् ॥ इत्येतानि तावत्क्लेशशुद्धेरुद्दे-
शपदानि ॥ 10

इदानीं निर्देश उच्यते । तत्र ज्ञान्तिस्त्रिविधा धर्मसंगीतिमूत्रे ऽभिकृता⁽²⁾ । दुष्खाधि-
वासनज्ञान्तिः । धर्मनिध्यानज्ञान्तिः । परापकारमर्षणज्ञान्तिश्चेति । तत्र दुष्खाधिवासनज्ञान्-
तिवियत्तो ऽनिष्टागमप्राप्तदुष्खभीरुता । इष्टविधातप्राप्तश्च सुखाभिषङ्गस्ताभ्यां दौर्मन-
स्यं । ततो द्वेषो लीनता च ॥

अत एवाह चन्द्रप्रदीपमूत्रे । सुखे ऽनभिषङ्गः । दुष्खे ऽवैमुष्यमिति ॥ 15

रत्नमेधमूत्रेऽप्युक्तं । य इमे आध्यात्मिकाः शोकपरिदेवदुष्खदौर्मनस्योपायासास्तान्
क्षमेत ऽधिवासयतीति ॥

1) So MS.; but Tib. ལུག་བསྐྱེད་མང་པོ་, as if *bahuduhkhām*.

2) The same triad in the Dharma-saṅgraha § 107 (v. 1. *paropak*°).

3) *nishthā*° MS.; but མི་མ་སྐྱེད་པ་ Tib.

4) ལུག་པ་ 'despondency' cf. *samlāna* and Pali *sallāna*.

अर्योऽदत्तपरिपृच्छायामप्युक्तं । पुनरपरं गृह्यते गृहिणा बोधिसत्त्वेनानुनयप्रतिधा-
 पगतेन भवितव्यमष्टलोके⁽¹⁾धर्मानुल्लिप्तेन । तेन भोगलाभेन वा भार्यापुत्रलाभेन वा धनधा-
 न्यवित्तलाभेन वा नोन्नमितव्यं न प्रहर्षितव्यं । सर्वविपत्तिषु चानेन नावनमितव्यं । न
 दुर्मनसा भवितव्यं एवं चानेन प्रत्यवेक्षितव्यं । मायाकृतं सर्वसंस्कृतं विठपनप्रत्युपस्था-
 5 नल्ल⁽²⁾[86 a]यां । कर्मविपाकानिर्वृता ह्येते । यदिदं मातापितृपुत्रभार्यादासीदासकर्मकरपौरु-
 षेयमित्रामात्यज्ञातिसालोक्षिता । नैते मम स्वकाः । नाहमेतेषामिति ॥

अपि च ।

- यद्यस्त्येव प्रतीकारो दौर्मनस्येन तत्र किम्⁽³⁾ ।
 प्रतीकारेऽपि मुञ्चेत दुर्मनाः क्रोधमूर्च्छितः ॥
 10 लीनत्वाद्वा कृतोत्साहो गृह्यते पर्यापदा ।
 तच्चिन्तया मुधा याति ऋस्वमायुर्मुहुर्मुहुः ॥
 तेनाभ्यासात्पज्ञेदेतं निरर्थकमनर्थवत् ॥
 कथं च दौर्मनस्यत्यागो ऽभ्यस्यते । लघुमुकुमारचित्तोत्सर्गात् ॥
 यथोक्तमुग्रदत्तपरिपृच्छायां । अयगतूलपिचूपमताचित्तस्येति ॥
 15 अर्यगणउव्यूहे ऽप्युक्तं । दुर्पोधनं चित्तं ते दारिके उत्पादयितव्यं सर्वज्ञशनिर्घाताय ।
 अपराजितचित्तं सर्वाभिनवेशविनिर्भेदाय । अज्ञोभ्यचित्तं विषमाशयत्वसागरावर्तप्रयाते-
 ष्विति ॥

न चाभ्यासस्य डुष्करं नाम किञ्चिदस्ति । तथा हि मूढतराणामपि तावद्भारहारक-

1) Dh.-s. § 61; M. Vyutp. § 125.

2) The whole compound occurs at M. Vyutp. 245. 827.

3) This line occurs at Bodhic. VI. 10 a. In the margin of our MS. has been written the line next following (VI. 10 b): *atha nāsti pratikāro daurmanasyena tatra kim?*

4) 'Cotton-wool', used as here as simile for softness in the only two passages (Divyāv. 210.14; 388.14) where the form occurs.

कैवर्तकर्षकादीनां दुष्खाभ्यासात्तुद्गतरफलेऽपि वस्तुनि संवृढकिणाङ्कितं चित्तमवसादेन
 न परिभूयते । किं पुनः सर्वसंसारमुखसर्वबोधिसत्त्वमुखानुत्तरपदसमधिगमफले कर्मणि ।
 तथा प्राकृता अपि किञ्चिदपकारिष्वात्मदुष्कृतेनैव कृतेषु स्वयं मृत्युषु प्रकृतुं गाढ-
 प्रकार्वेदना अपि संग्रामयत्येव । किं पुनर्द्वाधिष्ठकालापकारिषु दुष्खोपात्तकुशलधनल-
 वस्तैन्येषु नरकेषु नावध्यघातकेषु भवचारकपालकेषु निःसर्षणद्वारदिग्राशकेष्वानुकूल्ये 5
 ऽपि दृढतरवाधाकरेष्ठनपकृतवैरिष्ठनवधिकल्पाबद्धदृढवैरेषु क्लेशशत्रुषु प्रकृतुमुत्साहो
 दुष्खसकृन् वा न भवेत् । विशेषतस्त्रिभुवनविज्ञयाय बद्धपरिकरस्य मारशवरप्रतिगृही-
 तज्ञगहन्दिमोक्षाय संग्रामयतः । तत्रात्मदुष्खाभ्यासपूर्वकं कष्टं कष्टतराभ्यासः सिध्यति ।
 यथा चाभ्यासवशात्सत्वानां दुष्खसुखसंज्ञा । तथा सर्वदुष्खोत्पादेषु सुखसंज्ञा प्रत्युपस्था-
 नाभ्यासात् सुखसंज्ञैव प्रत्युपतिष्ठते । एतन्निष्यन्दफलं च सर्वधर्मसुखाक्रान्तं नाम समा- 10
 धिं प्रतिल[86b]भते ॥

उक्तं हि पितापुत्रसमागमे ⁽⁴⁾ । अस्ति भगवन्सर्वधर्मसुखाक्रान्तो नाम समाधिः । यस्य
 समाधिः प्रतिलम्भाद्बोधिसत्त्वः सर्वारम्बणवस्तुषु सुखामेव वेदनां वेदयते । नादुष्खामुखां ।
 तस्य नैरयिकामपि कारणां कार्यमाणस्य सुखसंज्ञैव प्रत्युपस्थिता भवति । मानुषीमपि ⁽⁵⁾
 कारणां कार्यमाणस्य कृतेष्वपि क्लियमानेषु पादेष्वपि कर्णेष्वपि नासास्वपि सुखसंज्ञैव 15
 प्रत्युपस्थिता भवति । वेत्रैरपि ताड्यमानस्यार्द्धवेत्रैरपि कशाभिरपि ताड्यमानस्य सुखसं-

1) *çam MS.*

2) This denom. hitherto in gramm. only.

3) Cf. M. Vyutp. XXI. 83 *sarvadharmātikramaṇo nāma samādhiḥ*.4) Nanjio 23 (16); K. F. 215; M. Vyutp. LXV. 8. Cited also in *Bodhicaryāvatāraṭīkā*, 326.5) Here follows one of the evidently traditional lists of tortures for which Buddhist writers have so morbid an affection. Compare Rh. Davids, tr. *Mil. Pañh.* I. 277 n. 6 and *Ang. nikāya* II. 1.1 (with Buddhaghosa's comm. printed at pp. 113—14 of Morris's ed. of 1883) cited by him.

- ज्ञैव प्रवर्तते बन्धनागारेष्वपि प्रक्षिप्तस्य ॥ पे ॥⁽¹⁾ तैलपाचिकं वा क्रियमाणस्य । शुकुटित-
 वद्वा कुट्यमानस्य । नडचिप्पितिकं वा चिप्यमानस्य तैलप्रद्योतिकं वादीप्यमानस्य स-
 र्पिःप्रद्योतिकं वा दधिप्रद्योतिकं वादीप्यमानस्य सुखसंज्ञैव प्रत्युपस्थिता भवति । उ-
 ल्कामुखं वा क्रियमाणस्य सिंक्षुमुखं वा क्रियमाणस्य शुष्कवर्तिकां वा वर्त्यमानस्य ॥
 5 पे ॥ कार्षापणच्छेदिकं वा क्रियमानस्य पिष्टपाचनिकं वा पाच्यमानस्य कृस्तिभिर्वा मर्श-
 मानस्य सुखसंज्ञैव प्रवर्तते । अन्निप्युत्पाद्यमाने जीवशूलिकमपि क्रियमाणस्य सर्वशो
 वाघातं निषीयि शिरसि वा प्रपात्यमाने सुखसंज्ञैव प्रवर्तते । न डुष्वसंज्ञा । नाडुष्वामुख-
 संज्ञा ॥ तत्कस्य हेतोः । तथा हि बोधिसत्वस्य महासत्वस्य दीर्घरात्रं चर्या चरत एतत्प्र-
 णिधानमभूत् । पे मां भोजयेरन् । ते उपशमशमसुखस्य लाभिनो भवेयुः । पे मां पालयेयुः स-
 10 त्कुयुर्गुरुकुर्युर्मानयेयुः पूजयेयुः सर्वे ते उपशमसुखस्य लाभिनो भवेयुः । येऽपि मामाक्रोशेयु-
 र्विस्पर्शेयुस्ताडयेयुः शस्त्रेणाक्लिन्ध्युर्यावत्सर्वशो जीविताद्यपरोपयेयुः सर्वे ते संबोधिसुखस्य
 लाभिनो [87 a] भवेयुः । अन्नुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुध्येरन्निति ॥ स एभिर्मनस्कारैः स-
 मन्वागत एतेन कर्मणा । एभिः प्रणिधिभिः समन्वागतः सर्वसत्वानुगतां सुखसंज्ञामासेवते
 निसेवते भावयति बद्धलीकरोति । स तस्य कर्मणो विपाकेन सर्वधर्मसुखाक्रान्तं नाम स-
 15 माधिं प्रतिलभते । यस्मिन्समये बोधिसत्वेन सर्वधर्मसुखाक्रान्तो नाम समाधिः प्रतिल-
 ब्धो भवति तस्मिन्समये ऽज्ञोभ्यो भवत्यसंकार्यः सर्वमारकर्मभिरिति विस्तरः ॥
 अयं हि प्रयोगः सर्वपरित्यागपूरणाः । सर्वचर्याडुष्करचर्यासाधनः सर्वतात्तिदढोक्-
 रणाः सर्ववीर्यासंसादनः⁽³⁾ । सर्वध्यानप्रज्ञाङ्गसंभारः । तस्मान्नित्यमुदितः स्यात् ॥

1) This passage is not in the Pali lists. The Chinese version of the sūtra (*supra cit.*, kindly communicated by Mr. Watters) renders: «making mincemeat of one — pounding like sugar-cane, crushing like rushes». *tailapācika* may accordingly be the name of some dish, fried in oil. The MS. reads *kuṭṭitakadyā*. *cippatika* and *√cip* are new to Sanskrit. The genuineness of the root is proved by the Marathi forms *cipnen*, *cepnen* 'squeeze'. Derivatives with a formative *-ta* (as in Pali *cumbaṭa*) occur in Sansk. Pali and Hindi.

2) cf. Buddhaghosa, p. 114 med., and Rh. Davids, p. 277.7, *supra cit.*

3) The MS. reading is perhaps °*sīdana*.

पथाक् चन्द्रप्रदीपसूत्रे ।

सगौरवः प्रीतमनाः स[दा] भवेत् ।

सौम्याय दृष्टीय सदा स्थितो भवेद् । इति ॥

उक्तं चात्तपमतिमूत्रे । तत्र कतमा मुदिता । यावद्धर्मानुस्मरणात्प्रीतिः प्रसादः प्रा-
मोद्यं चित्तस्यानवलीनता ऽनवमृद्यता⁽²⁾ ऽपरितर्षणा । सर्वकामरतीनामपकर्षणा सर्वधर्मर- 5
तीनां प्रतिष्ठानं । चित्तस्य प्रामोद्यं कायस्यौदित्यं बुद्धेः संप्रकर्षणं मनस उत्प्लवः । त-
थागतकायाभिनन्दनरतिर्लक्षणा⁽⁴⁾नुव्यञ्जनविभूषणपर्येष्टिकौशल्यं । कुशलधर्मश्रवणापरि-
खेदता तलधर्मप्रतिशरणप्रतिपत्तिप्रीतिप्रसादप्रमोद्यं मुदितस्य धर्मोत्प्लवः । सततं सवेध-
प्रतिकृतबुद्धिता । तोत्रच्छन्दता । बुद्धधर्मपर्येष्टिषु तस्य च धर्मच्छन्दस्यानुत्सन्नता⁽⁵⁾ । उदा-
रेषु बुद्धधर्मेधधिमुक्तिः । विमुक्तिः प्रादेशिकयानापकृष्टचित्तोत्पादः । मात्सर्यासंकुचितश्रि- 10
त्तोत्पादः । याचितस्य दातुकामता । ददतो दत्त्वा च त्रिमण्डलपरिशोधितं दानप्रामोद्यम् ।
शीलवत्सु सदा प्रसादः । दुःशीलेष्वनुग्रहप्रीतिः । स्वशीलपरिशुद्ध्या सर्वदुर्गन्धमतिक्र-
माश्रयनं । तथागतशीलपरिणामनता । दृढाभेद्यता । परदुःरुक्तदुरागतेषु वचनपथेष्वप्रति-
कृतचित्तता । नात्तिमौर्य⁽⁷⁾ । [87 b] निर्मानता । गुरुषु गौरवावनामश्रित्रीकारः । सदा
स्मितमुखता भृकुटिविगतता । पूर्वाभिलाषिता ऽकुहनता ऽनेष्यैषिकता⁽⁸⁾ शुद्धाशयता चित्ता- 15
कर्कशता ऽकुटिलता । सर्वत्रानुशंसदर्शिता आत्मसखलितप्रत्यवेत्तिता । आपत्तिष्वचोदनता
संरञ्जनीयधर्मेष्वनुवर्तनता । शास्त्रप्रेम बोधिसत्त्वेषु । आत्मप्रेम धर्मेषु । ज्ञोचितप्रेम तयाग-

1) This syllable uncertain.

2) Cf. *tinatā* supra 179.14.

3) Cf. Lal-v. 37.11.

4) Cf. Lal-v. 114.10.

5) Sic MS.; *anācchindanatā* (126.15 supra) is somewhat analogous.

6) The fifth of the six *yānas* detailed in M. Vyutp. § 59.

7) Cf. Böhtl.² s. v., the present passage confirming his correction of Divy. 39.12, 40.6 where the compound is the same.

8) The reading has been corrected in the MS., and remains doubtful. Possibly the Vedic *āpi. eshaishya* 'worth striving for' (Rv. X. 102.11) is to be compared.

तेषु । मातापितृप्रेम गुरुषु । पुत्रप्रेम सत्त्वेषु । बुद्धप्रेम आचार्योपाध्यायेषु । उत्तमाङ्गशिर्ष-
प्रेम प्रतिपत्तिषु । कृस्तपादप्रेम पारमितासु । सर्वरत्नप्रेम धर्मभाणकेषु । सर्वरतिक्रीडाप्रे-
मानुशासनीषु । आरोग्यप्रेम संतुष्टौ । भैषज्यप्रेम धर्मपर्येषु । वैद्यप्रेम चोदकस्मारकेषु ।
इति हि या सर्वेन्द्रियेष्वनवलीनेन्द्रियता इयमुच्यते मुदितेत्यादि ॥

- 5 अत्र च शिक्षितान् बोधिसत्त्वानिदं वचनमलं करोति यदुक्तमार्यमहामेघे । निर्यग-
तिचित्तनित्यसमाधानशीलाश्च निर्यगतिप्रियाश्च निर्यगतिपत्तनवपिज्ञश्च भवन्ति । निर्य-
यलोलाश्च भवन्ति निर्यलोभमत्सरिणाश्च निर्यामिचित्तप्रगुष्ठाः⁽¹⁾ भवन्तीति ॥

उक्ता दुष्खाधिवासना क्षान्तिः ॥

- अर्यसागरमत्सिन्धु⁽²⁾ तु त्रिविधापि क्षान्तिरुक्ता । इह सागरमते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः
10 सर्वज्ञताचित्तोत्पादरत्ने । अनार्यैर्दुःशीलैः सत्त्वैर्मरिर्मरकायिकाभिर्वा देवताभिर्माराधिष्ठि-
तैर्वा मारद्वैर्वा विक्लेश्यमानः समीर्यमाणः क्षोभ्यमानस्तर्ज्यमानस्ताड्यमानो न भिद्यते ततो ।
ऽध्याशयचित्तोत्पादो न भिद्यते सर्वसत्त्वप्रमोक्षमहाकरूपावीर्यारम्भात् । न भिद्यते त्रिरत्न-
वंशानुपच्छेदपराक्रमात् । न भिद्यते सर्वधर्मसमुदानयनकुशलप्रयोगात् । न भिद्यते लक्ष-
णानुव्यञ्जनपरिनिष्पत्तिगतात्पुण्यसंभारोपचयात् । न भिद्यते बुद्धनेत्रपरिश्रुद्धभिनिर्दारा-
15 द्दृतादौत्सुक्यात्⁽³⁾ । न भिद्यते सर्वधर्मापरिग्रहाभियुक्तात्कायत्री वितोत्सर्गात् । न भिद्यते
सर्वसत्त्वपरिपाचनाभियुक्तादात्मसौख्यानध्यवसानात् । स एवमध्याशयसंपन्न एव समानः

1) The reading is not clear. The Tib. has རྒྱུལ་པའི་མེ་ལ་སེམས་ཀྱིས་པར་
འགྲུལ་ The adj. *pragunya*, of which the word in the text might be a Prakritic form,
is lexical only ('more, exceeding' like the Tib. equiv.), but the noun *prāgunya* (Pali:
pāguṇā) occurs. The adj. *prāggūṇa* would make sense; but does not agree so
well with the Tib. A marginal note or correction is *prahlāda*.

2) The recension of the work there quoted corresponds, as Mr. Watters in-
forms me, with Nanjio 976.

3) The syllables which I have marked as doubtful are added in the margin
in a late and indistinct hand. The Tib. does not agree as regards this part of the
compound. As in the corresponding Pali, *abhinirhāra* (if correct) means 'aspira-
tion' and *autsukya* 'zeal'.

सर्वसत्वानामत्तिकाडुच्चघनां सकृते । उन्मननां कुत्सनां सकृते [88 a] सर्वसत्वानामाक्रोशप-
 रिभाषां उरुक्ताडुरागतान्वचनपथान्सकृते । सर्वसत्वपीडां सकृते । सर्वसत्वभारांश्च सकृते
 उत्तारयति वा न च खिद्यते । न च लीयते । न संलीयते । न विषीदति । बलमुपदर्शयति ।
 स्थाम संजनयति । वीर्यमारभते । पराक्रमं पराक्रमते । उत्साहं जनयति । उन्मूढचित्तं नि-
 गृह्णाति । स आक्रुष्टो न प्रत्याक्रोशति । ताडितो न प्रतिताडयति । रोषितो न प्रतिरोष- 5
 यति । क्रुद्धाय न प्रतिक्रुध्यति । एवं चित्तगणानामनाहं संनक्षति⁽²⁾ * * * *

1) Both MS. and xylograph are indistinct. The former perhaps reads *unmūḍhyā*^o; the latter (115 b 1) seems to read མྱོངས་པའི་སེམས་ 'a mind of infatuation' — a meaning which does well enough for *unmūḍha*, a permissible form, as grammatical writers preserve the compound *un-muh*, though with partic. *unmugdha*.

2) No lacuna is indicated in the MS.; but it is clear from the Tibetan version (of the present work) and the Chinese version (of the sūtra quoted), that several lines have fallen out. They commenced with *tadyathā* or the like, and gave the substance of the *cittagananā*. The Tibetan has:

འདི་ལྟ་སྟེ་སྟེ་གེ་ལ་ཆེན་པོའི་མདོ་འདི་ནི་འདི་ག་རྟེན་གྱི་མཐམས་ཅན་དང་མི་མཐུན་པའི་སྟེ་གེ་ལ་པོ།
 དེ་ཅའི་སྟེ་ལ་ལེ་ན། སེམས་ཅན་དེ་དག་ནི་རྒྱུན་གྱི་རྟེན་ལ། འགོ་བ་དག་གོ། བདག་ནི་རྒྱུན་བས་
 ལྷོ་ག་པར་རྩེ་ལ་པར་འདོད་པ་འོ། སེམས་ཅན་དེ་དག་ནི་བན་རྒྱུན་མི་མཐུན་པ་དག་གོ། བདག་
 ནི་སེམས་ཅན་གྱི་མི་མཐུན་པ་སྣང་བའི་སྟེ་ལ་གོ་ཆ་བགོས་པ་འོ། སེམས་ཅན་དེ་དག་
 ནི་གཞོན་སམས་ལ་དགའ་བ་དག་གོ། བདག་བཟོད་པ་དང་དེས་པ་ཡོང་[ས]ུ་ཆོལ་བ་འོ། །
 སེནྟེ་(སེམས་ཅན་)གཅིག་ལ་གཅིག་འདི་དེ་ཡང་སྟེ་ལ་འདི་དག་ནས་པ་དག་གོ། བདག་ནི་
 ཤེས་རབ་གྱིས་རྩོམས་པ་ཡོང་སྟེ་ཆོལ་བ་འོ། ། (115 b. 1—4).

I venture to render thus:

«Thus [thinks he]: 'This scripture of the Mahāyāna is not in harmony with the World as a whole. Why? Yonder beings (*i. e.* the worldly) are such as go with the current. I love to try for the contrary to the current. They are not in harmony with one another; I have put on armour in order to abandon the non-harmony of all those men. They are such as feel joy in the spirit of harm; I altogether seek for patience and certainty. They cheat one another and persevere in it; I altogether seek for taking my fill of wisdom'»

As to the Chinese versions of the original work in which the passage occurs, Mr. Watters writes: 'The title of the sūtra quoted from was evidently *Sāgara-*

सचेत्पुनरेते सत्त्वा यावन्तो दशसु दिनु प्रभाव्यमानाः प्रभाव्यन्ते ते सर्वे ऽसिंशक्तितोम-
 रपालियोगेन⁽¹⁾ मां पृष्ठतः पृष्ठतो ऽनुबध्नीयुः । यत्रैष पृथिवीप्रदेशे स्थितो वा निषण्णो वा च-
 ङ्गम्यमाणो वा शयानो वा बोधचित्तमुत्पादयिष्यति दानचित्तं वा यावत्प्रज्ञाचित्तं वा श्रु-
 तकुशलमूलचित्तं वोत्पादयिष्यति तत्रास्य पृथिवीप्रदेशे शतधाबद्रीपत्तप्रमाणं कायं
 5 क्लेश्यामो विकारिष्यामो विधंसयिष्यामस् । ते चेत्सर्वसत्त्वा मामाक्रोशयेयुः परिभाषेरन्
 कुत्सयेयुः पंसयेयुरस्त्याभिर्वाग्भिः परूषाभिर्वाग्भिः समुच्चरैयुरधिष्ठिता अनर्थकर्माणाः श-
 तधाबद्रीपत्तप्रमाणं मम कायं क्धिन्ध्युर्भिन्ध्युर्विकारेयुर्विधंसयेयुः । एवं मया न कस्यचि-
 त्सत्त्वस्यात्तिके लोभचित्तमुत्पादयितव्यं । तत्कस्य हेतोः । पूर्वा कोटिः संसारस्याप्रमाणो-
 कृता यत्र मे ऽयमात्मभावो नरकगतस्यापि तिर्यग्गोनिगतस्यापि यमलोकगतस्यापि म-
 10 नुष्यगतस्यापि कामाहारपल्लिगुडस्य⁽³⁾ धर्मानश्रुतवतो विषमाज्ञीवगोचरस्य निरर्थकज्ञीवि-
 नः शङ्खप्रत्यङ्गस्य शतधा क्लिन्नो भिन्नो निकृत्तो विविधाभिश्च कारणाभिः कारितो न च
 मया ततो निदानमात्मार्थः कृतो न परार्थः । सचेत्पुनर्मैते सर्वसत्त्वा अपरात्तकोटिं क्धिन्ध्यु-
 र्भिन्ध्युर्विकारेयुर्विधंसयेयुस्तथापि मयापरित्यक्तैव सर्वज्ञता । अपरित्यक्ता एव सर्वस-
 त्त्वाः । अपरित्यक्तः कुशलो धर्मक्न्दः । तत्कस्य हेतोः । सर्वा ह्येषा कायपीडा कायवि-

mati sūtra. This is shown by the Chinese translation of the title given in the early translation № 61 in B. Nanjio's Cat. But the text before the Sanscrit author [Çāntideva] was apparently that of № 976 [called by Nanjio *S°-paripreçhā*] which differs from the other in some details. The Chinese rendering of the passage in № 976 is to this effect: «... He thinks with himself: 'I must now put on the armour of Mahāyāna-patience and for this reason, Mahāyānism is at the opposite pole from worldliness; the people of the world follow the current of life and death, my Mahāyānism goes against the current; the people of the world are always at loggerheads, Mahāyānism tells mortals to cut off the cause of quarrel; the people of the world are given to angry passions, in Mahāyānism patient endurance increases and prevails; the people of the world cheat and defraud one another, my Mahāyānism tells all to be filled with kindness'»

1) *pala* (?*ça*) *yo* MS. My correction is founded on the Tib. མཚོན་ཕེ་གཉེན་པ་ 'a pair of pointed weapons'.

2) For the more usual *samudācar* 'address'; cf. Senart, Mhv. I. p. 441.

3) cf. 105.12 *supra*.

व[88b]र्तना । नैरयिकस्य दुष्खस्य शततमीमपि कलां नोपैति यावदुपनिषद्मपि न त्त-
मते । नरकावासमप्यहमुत्सहे । न पुनर्मया बुद्धधर्माः परित्यक्तव्या न सर्वसत्त्वारम्बणा
महाकरुणा ॥ पे ॥ यन्निदानं पुनर्व्यापाद् उत्पद्येत । तं वयं धर्मं प्रकृत्स्यामः । कतमश्च स
धर्मो । यदुत कायप्रेम कायनिकेतः कायाध्यवसानं । उत्सृष्टश्च काय उत्सृष्टो व्यापाद् ।
एवं धर्मगणनाविष्टः सागरमते बोधिसत्त्वः सर्वसत्त्वयोडां सक्ते ॥ पे ॥ यः कायस्योत्सर्गः 5
कायपरित्यागः कायानवेत्ता । इयमस्य दानपारमिता ॥ यत्काये किञ्चिमाने सर्वसत्त्वान्मै-
त्र्या स्फुरति । वेदनाभिश्च न संक्रियते । इयमस्य शीलपारमिता ॥ यत्काये किञ्चिमाने य
एवास्य कायं किन्दति तेषामेव प्रमोक्षार्थं त्तमते । न च चित्तेन त्तण्यते त्तान्तिबलं चोपदर्श-
यतीयमस्य त्तान्तिपारमिता ॥ येन वीर्येण तं सर्वज्ञताक्कन्दं नोत्सृजति चित्तबलाधोने च प्र-
तिगृह्णाति । संसारमेव चानुबध्नाति । कुशलमूलारम्भमेव चारभते । इयमस्य वीर्यपारमि- 10
ता ॥ यत्काये विकीर्यमाणे तत्सर्वज्ञताचित्तोत्पादरत्नं कर्तुं न संमुह्यति बोधिमेवापेक्षते
शात्तप्रशात्तमेव प्रत्यवेक्षते । इयमस्य ध्यानपारमिता ॥ यत्काये किञ्चिमाने कायस्य तृणाकाष्ठ-
कुड्यवत्प्रतिभासोपमतां प्रत्यवेक्षते मायाधर्मतां च कायस्यावतरति । भूतान्तित्यतां च भू-
तदुष्खतां च भूतानात्मतां च भूतशात्ततां च कायस्योपनिध्यायति । इयमस्य प्रज्ञापारमि-
तेति विस्तरः ॥ पे ॥

15

पुनरपरमस्यैवं भवति । एष सत्त्वः कुसीदः शुक्लधर्मरहितः । स मामाक्रोशयति प-
रिभाषते । कृत्त वयमारब्धवोर्या भविष्यामः । घृतृप्ताः कुशलमूलपर्येषणाभियुक्ता । एष एव
तावन्मया सत्त्वः पूर्वतरं बोधिमण्डे निषादयितव्यः । पश्चान्मयानुत्तरा सम्यक्संबोधिर्भिसं-

1) Rendered by the Tib. (116. a. 5) ལྷུ 'cause'; but the phrase is clearly a pro-
verbal one: cf. Vajracch. § 24 fin.

2) This is the transitive usage of *vsphar* characteristic of Buddh. Sk.;
cf. Böhrling W.K.F. VII. 384, where M.Vyutp. § 68 is cited and the reading
corrected.

3) Compound new in Skt.; Pali *upanijjhāyati* (J.P.T.S. 1887, p. 127).

4) Dhammap. 87, p. 16.

बोद्धव्येति ॥ पे ॥ ईदृशानामस्माभिः सत्वानामदात्तानामगुप्तानामनुपशात्तानामर्थाय संना-
 क्ताः संनद्धव्याः ॥ पे ॥ कृत वयं धर्मतां प्रतिसरिष्यामः । को ऽत्राक्रोशति वा आक्रुश्यते वा ।
 स परिगवे[89a]षमाणो न तं धर्ममुपलभते । य आक्रोशति वा आक्रुश्यते वा । स आत्मप-
 रानुपलब्धोपलम्भदृष्टिविगतः क्षमत इति ॥

- 5 भगवत्यामिप्युक्तं । एवं चित्तमुत्पादयति । येन मया सर्वसत्वानां विवाद उत्सारयित-
 व्यः । सो ऽहं स्वयमेव विवदामि । लाभा मे दुर्लब्धा यो ऽहं जल्पिते प्रतिजल्पामि । येन
 मया सर्वसत्वानां संक्रमभूतेन भवितव्यं सो ऽहं परस्य त्वमित्यपि वाचं भाषे । पशुषं वा
 प्रतिवचो ददामि । इदं मया नैव वक्तव्यं जडसमेन । एडकमूकसमेन मया कलकृविवादेशु
 भवितव्यं । परतो डुरुक्तान् डुरागतान् डुर्भाषितान् भाष्यमाणान्वचनपथान् प्रएवता चित्तं
 10 नाघातयितव्यं । परेषामत्तिके न ममैतत्साधु न प्रतिद्वयं यो ऽहं परस्य दोषात्तरं संजनये-
 यम् । एतन्न मम प्रतिद्वयं परहं परेषां दोषात्तरमपि संश्रोतव्यं मन्ये । तत्कस्य क्तेतोः । न
 मयाशयो विक्रोपयितव्यो येन मया सर्वसत्वाः सर्वमुखोपधानेन सुखयितव्याः परिनिर्वाप-
 यितव्याश्चानुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुध्य तत्र नामाहं व्यापद्ये । न च मया परेषां स्वप-
 राह्वानामपि व्यापत्तव्यं । स नामाहं मोहं⁽²⁾ लोभं गच्छामि । इदं तु मया करणीयं । दृढप-
 15 राक्रमतया पराक्रान्तव्यं । न मया जीवितान्तराप्येऽपि क्रियमाणो लोभः करणीयः । न मया
 भृकुटीमुखे उत्पादयितव्येति ॥

बोधिसत्त्वप्रातिमोक्षे ऽप्युक्तम् । ये क्रुद्धाः सत्वास्तानाश्चासयति क्षमापयति । मनुलोम-
 यति धर्मेण तोषयतीति ॥

इति शिक्षासमुच्चये क्षान्तिपारमिता परिच्छेदो नवमः ॥ ५ ॥

1) The Tib. gives no help to the identification of this work. Apparently a recen-
 sion of the Prajñāpāramitā is intended; compare the quotations in Ch. XII
 below. See also the successive extracts in M a d h y. -v r., 160. 10—18 ('uktam Bhaga-
 vatyām') and 162. 16—30 ('uktam bhagavatyaām Prajñāpāramitāyām).

2) Added in margin. The Tib. 117 b 2 has བདག་གི་སྤྱི་ཏུ་འགྲུབ་རྩམ་ as if
 the reading were kim aham tamo gacchāmi?

X.

वीर्यपारमिता दशमः परिच्छेदः ॥

एवं क्षान्तिप्रतिस्थितः श्रुते वीर्यमारभेत । अन्यथा श्रुतमेवास्य विनाशाय संपद्यते ॥
यथोक्तं चन्द्रप्रदीपसूत्रे ।

कियद्ब्रह्म⁽¹⁾ धर्मपर्यायुषोया शीलं न रत्नेत श्रुते नमत्त ।

5

न बाहुश्रुत्येन स शक्युं त्रापितुं दुःशीलयेन ब्रजमान उर्गतिम् ॥

श्रुतानुशंसास्तु नारायणपरिपृच्छायामुक्ताः । तथा हि कुलपुत्राः श्रुतवतः प्रज्ञागमो
भवति । प्रज्ञावतः क्लेशप्रशमो भवति । निःक्लेशस्य मारो ऽवतारं न लभते ॥

अत्र च महर्षेर्⁽²⁾ (89 b) तत्स्य ज्ञातकं विस्तरेण कृत्वाह⁽³⁾ । धर्मकामानां हि⁽⁴⁾ । विमल-
तेजः । बोधिसत्वानां महसत्वानां सगौरवाणां सप्रतीशानां अन्यलोकधातुस्थिता अपि 10
बुद्धा भगवन्तो मुखमुपदर्शयन्ति धर्मं चानुश्रावयन्ति⁽⁵⁾ । धर्मकामानां । विमलतेजः । बोधिस-
त्वानां महसत्वानां पर्वतकन्दर्वृक्षमध्येषु धर्मनिधानानि नितिसानि । धर्ममुखान्यनत्तानि
पुस्तकगतानि कर्तलगतानि भवन्ति । धर्मकामानां विमलतेजः बोधिसत्वानां पूर्वबुद्ध-
दर्शिन्यो देवता बुद्धप्रतिभानमुपसंक्रन्ति ॥ पे ॥ परिक्तीणायुष्काणां बुद्धा भगवन्तो देवता-
श्रायुर्बलं चोपसंक्रन्ति । बुद्धाधिष्ठानेन देवताधिष्ठानेन च काङ्क्षामाणा वर्षसकृत्प्रभवन्ति- 15
ष्ठन्ते ॥ पे ॥ यावत्कल्पं वा कल्पावशेषं वा यावद्वा आकाङ्क्षन्ति धर्मगौरवज्ञातानां बोधि-
सत्वानां बुद्धा भगवन्तो ज्ञरामप्यपनयन्ति । व्याधीनपनयन्ति । स्मृतिमुपसंक्रन्ति । गतिं म-

1) The readings of Sansk. and Tib. are alike doubtful in these gāthās.

2) After *bahū* a later hand has inserted the syllable *na*.

3) *çakshu* MS.

4) Cf. Minaev, Recherches, p. 35, n. 1.

5) . . 5) This sentence is erroneously repeated in the MS.

6) Cf. 15. 14 supra.

तिं प्रतिभानं चोपसंहरति ॥ पे ॥ दृष्टिकृतानि विनोदयति । सम्यग्दृष्टिं चोपसंहरति ।
धर्मगौरवेण । विमलतेजः । बोधिसत्वानां महत्सत्वानां सर्वोपक्रमभयानि न भवन्ति । त-
स्मात्तर्हि विमलतेजः श्रुतसंभारकौशल्याभियुक्तेन बोधिसत्वेन भवितव्यमिति ॥

किमाकारं श्रुतं बोधिसत्वविनये प्रशस्तं । यथा आर्याज्ञपमतिसूत्रे ऽभिक्रितं । अशी-
5 त्याकारप्रवेशं श्रुतं । तद्यथा । कृन्दाकारमाशयाकारमध्याशयाकारं प्रयोगाकारं निर्माणा-
कारमप्रमाणाकारं कल्याणमित्राकारं गौरवाकारं प्रदक्षिणाकारं सुवचनाकारं पर्युपासना-
कारमवहितश्रोत्राकारं मनस्काराकारमवित्तेपाकारमवस्थानाकारं रत्नसंज्ञाकारं भेषज्य-
संज्ञाकारं सर्वव्याधिशननाकारं स्मृतिभङ्गनाकारं गतिबोधनाकारं मतिरोचनाकारं बुद्धि-
प्रवेशाकारमत्सबुद्धधर्मश्रवणाकारं त्यागवृत्तपाकारं दाताज्ञानेपाकारं बहुश्रुतसेवना-
10 कारं सत्कृत्यप्रोत्यनुभवाकारं कायौद्धित्याकारं चित्तप्रह्लादनाकारमपरिखेदश्रवणाकारं
धर्मश्रवणाकारं प्रतिपत्तिश्रवणाकारं परदेशनाश्रवणाकारं अश्रुतश्रवणाकारं अभिज्ञा-
श्रवणाकारमन्ययानास्पृहणाश्रवणाकारं प्रज्ञापारमिताश्रवणाकारं बोधिसत्वपिटकश्रव-
णाकारं संग्रहवस्तुश्रवणाकारमुपायकौशल्यश्रवणाकारं ब्रह्मवि(90 a)हारश्रवणाकारं
स्मृतिसेप्रज्ञन्यश्रवणाकारं गौरवाकारं उत्पादकौशल्यश्रवणाकारमनुत्पादकौशल्यश्रव-
15 णाकारमश्रुभाकारं मैत्र्याः श्रवणाकारं प्रतीत्यसमुत्पादाकारं अनित्याकारं दुष्खाकारम-
नात्माकारं शाक्ताकारं शून्यतानिमित्ताप्रणिहितकारं अनभिसंस्काराकारं कुशलाभिसं-
स्काराकारं सत्वाधिष्ठानाकारं अविप्रणाशाकारं स्वाधीनाकारं स्वचित्तारत्नपाकारं वो-
र्यस्याश्रंसनाकारं धर्मनिध्यत्याकारं क्लेशविपत्ताकारं स्वपक्षपरिकर्षणाकारं परपक्षक्लेश-
निग्रहकारं सप्तधनसमवशरणाकारं सर्वदारिद्र्योपक्षेदाकारं सर्वविद्वत्प्रशस्ताकारं पण्डि-
20 ताभिनन्दनाकारं आर्यसंमताकारं अनार्यप्रसादनाकारं सत्यदर्शनाकारं स्कन्धदोषविवर्ज-

1) Added in margin.

2) Probably the book so called (K. F. 215; Nanjio 23 (12), 1005) translated by Hiouen Tshang, not a division of literature. The same *pitaka* is mentioned in the opening words of the *Laṅkāvatāra* (Rāj. Mitra, Nep. B. L. 114.22 and my own Cambridge Cat., 21. a).

नाकारं संस्कृतदोषपरितुलनाकारमर्थप्रतिशरणाकारं धर्मप्रतिशरणाकारं सर्वपापाकर-
णाकारं आत्मपरहिताकारं मुक्तकर्मानुत्पयनाकारं विशेषगमनाकारं सर्वबुद्धधर्मप्रति-
लाभाकारमिति ॥

पुनरत्रैवाह । यद्य धर्मसंभारयोगः स एवास्य ज्ञानसंभारो भवति । तत्र कतमो धर्म-
संभारयोगो येयमल्पार्थता ऽल्पकृत्यता ऽल्पभाषता ऽल्पपरिष्कारता पूर्वरत्रापररात्रं 5
ज्ञागिरिकायोगमनुयुक्तस्य श्रुतार्थपरितुलनता । भूयो भूयः पर्येषणता । चित्तस्थानाविलता ।
नोवरणानां विष्कम्भनता । आपत्तिषु निःशरणाज्ञानं । अकौकृत्यता । अपर्युत्थानता । प्र-
तिपत्तिसारता । धर्मनिघ्नता⁽³⁾ धर्मप्रवणता धर्मप्राग्भारता⁽⁴⁾ । पराक्रमसंपन्नता आदीप्तशिर्-
शेलोपमता ज्ञानपर्येष्ट्या । तन्मयाविकारिता । अशियिलशीलता ऽनिन्तिप्रधुरता विशेष-
गामिता संगणिकाविवर्त्तनमेकारामता ऽरण्याभिमुखमनस्कारता आर्यवंशसत्तुष्टिः[धुत- 10
गुणोच्चलनता धर्मारामरतिरतता लौकिकमन्त्रास्मरणाता लोकोत्तरधर्मपर्येष्टिता स्म-
त्यप्रमोषता । अर्थगत्यनुग[90b]मता । मत्या मार्गानुलोमता । धृत्या संवरप्रत्ययैज्ञाना-

1) A new form: Tib. (119 a 5) ཡོང་སྲུ་འཇམ་པ་ Cf. infra l. 6.

2) Here the Tib. has two mere *ākāras* referring to preserving [what is heard] in one's consciousness (ཤེས་) and 'in sūtras of true purport' (དེས་པའི་དོན་གྱི་མདོ་སྟོན་ལ་).

3) See Senart, Mhv. I. 587.

4) Pali form; cf. Ch.s.v., and likewise s.v. *vikkhambana*. Tib. ལྷོ་བ་པ་རྣམས་ 'the obscurations (depravities) of the mind' — five in number, as in the Pali authorities.

5) . . 5) A stock-phrase in Buddh. literature for intense earnestness; cited by Ch. from Jāt. [I] 11[.15], and to be replaced (on MS. authority) in Lal.-v. 216 ad fin., where Rāj. Mitra's text reads wrongly °*pracarano*.

6) *gatyārthagatyanugamatā* MS.; Tib. དོན་རྟོགས་པའི་རྗེས་(sic)'འགྲོ་བ་ 'following up the perception of the meaning'.

नुगमः⁽¹⁾ । ऋषीरपत्राप्यालंकारता । ज्ञानानुगमनसारता । अज्ञानविधमनता । अविद्यामोह-
तमस्तिमिरपटलपर्यवनद्धस्य प्रज्ञाचतुर्विप्रुद्धिः । सुविप्रुद्धबुद्धिता । बुद्धिविस्तोर्णता । अ-
संकुचितबुद्धिता प्रभिन्नबुद्धिता । प्रत्यक्षबुद्धिता । अपराधीनगुणता । स्वगुणैरमन्यनता ।
परगुणापरिकीर्तनता । सुकृतकर्मकारिता । कर्मविपाकानुद्भूता । कर्मपरिशुद्धिज्ञान-
5 मिति⁽²⁾ ॥

किं श्रोतव्यं । उक्तं भगवता ज्ञानवैपुल्यसूत्रे । सार्थकानि शास्त्राणि शिक्षितव्या-
नि । अपार्थकानि परिवर्जयितव्यानि । तद्यथा । लोकायतशास्त्राणि दण्डनीतिशास्त्राणि
काखी⁽³⁾ दशास्त्राणि वादविद्याशास्त्राणि कुमारक्रीडाशास्त्राणि जम्भकविद्याशास्त्राणि ॥
पे ॥ यान्यपि तदन्यानि कानिचिन्मोक्षप्रतिकूलानि शास्त्राणि संमोक्षाय संवर्तन्ते तानि स-
10 र्वाणि बोधिसत्वयानसंप्रस्थितेन परिवर्जयितव्यानीति ॥

एवं श्रुतवता चित्तं शोधयितुमरणमाश्रयणीयं । कथं पुनराशयसंपन्नस्याप्युग्रदत्तपरि-
पृच्छायां गूहमनुज्ञातं । यत्नवतो ऽप्यसामर्थ्यात्⁽⁴⁾ । परदारादिष्वपि तर्हि नापत्तिः स्यात् ।
न तेषामसामर्थ्ये ऽपि प्रकृतिदुष्टत्वाद्गृह्णत्वामस्य च प्रज्ञप्तिमावद्यत्वादिति ॥

॥ इति शिक्षासमुच्चये वीर्यपारमिता परिच्छेदो दशमः ॥ १० ॥

1) °*gamahrīr*° MS. I follow the Tib. in dividing the clauses.

2) The Tib. adds as the end of this quotation: *བཏུན་པ་ཤེ་འི་ཤུ* (*bhadanta*
Qāriputra) *ཤུང་ལྷུ་མ་སེམས་དཔ་རྣམས་ཀྱི* (*bodhisatvānām*) *ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ཚོགས་* (*jñāna-*
sambhārah ut supra) *མི་བད་པ་ལྡེས་གསང་ས་སོ* (*na parihīyate (?) iti*).

3) On the meaning 'a magical performance for procuring . . death', and for other spellings of this word see Hörnle, Bower, MS. Pt. VI (really an extract from *Pañca-rakshā*) p. 227, n. 8. Tib. *ཤུང་སྒྲུབ་* 'imprecation'. For the whole passage cf. Minaev. Journ. Publ. Instr. 1871. № 11 p. 97 and S. d'Oldenburg «Записки» VIII, 60—61.

4) This syllable a sec. manu.

XI.

अरण्यसंवर्णनं नामैकादशः परिच्छेदः ॥

तदेवमुग्रदत्तपरिपृच्छाविधिना गृहदोषान्भावयित्वा श्रुतवता चित्तं शोधयितुमरण्य-
माश्रयणीयमिति स्थितं ॥ तथा चोक्तं चन्द्रप्रदीपसूत्रे ।

न ज्ञातु कामान्प्रतिषेवमाणः पुत्रेषु दारेषु जनित्र तृष्णां ।

5

गृहं च सेवित्व जुगुप्सनीयमनुत्तरां प्राप्स्यति सो ऽग्रबोधिम् ॥

ये काम वर्ज्येति यथा ऽग्निकर्षू पुत्रेषु दारेषु जनित्र तृष्णां ।

उत्तस्त गेह्यादभिनिष्क्रमन्ति न दुर्लभा तेऽप्यमग्रबोधिः ॥

न कश्चि बुद्धः पुत्रिमेण आसीदनागतो भेष्यति यो ऽवतिष्ठते ।

येहि स्थितैरेव अगारमध्ये प्राप्ता इयं उत्तम अग्रबोधिः ॥

10

प्रह्राय रा[91 a]इयं यथ खेटपिण्डं वसेदरण्येषु विवेककामः ।

क्लेशान् प्रह्राय⁽¹⁾ विनिकृत्य मानं बुध्यन्ति बोधिं विरजामसंस्कृताम् ॥ पे ॥

अत्रेहि पानेहि च चीवरेहि पुष्पेहि गन्धेहि त्रिलेपनेहि ।

नोपस्थिता भोति नरोत्तमा जिना यथ प्रत्रजित्वा चरमाणधर्मान् ॥

यश्चैव बोधिं प्रतिकाङ्क्षमाणः सत्तार्थं निर्विष्य कुसंस्कृतातः ।

15

अरण्याभिमुखं सप्त पदानि गच्छेद् अयं ततः पुण्यविशिष्ट भोति ॥

यदि पुनर्विषयभागसत्वानुनयात्परिषत्कामतया वा लाभादिकामतया वा विवेकप्रवे-
शे विलम्बेत । तदर्थमत्रैवोक्तं ।

1) So MS. against metre: read *prahāya kleṣān*.

2) Cf. *kusamgatam* 'schlechte Verbindung' quoted from Mbh. by B. & R.

3) Though metrically irregular, these words preserve the sense; Tib. རྟོག་པོ་
མར་ཕྱོགས་དེ (120 b 5). With *sapta padāni* cf. 167. 3.

- न विज्ञ बालेहि करोति विग्रहं सत्कृत्य बालान्परिवर्जयति ।
 ममात्मिके चे⁽¹⁾ति प्रदुष्टचिता न बालधर्मेहि करोति संस्तवम् ॥
 .....
 न विज्ञ बालान करोति सेवनां विदित्वा बालान स्वभावसंततिम् ।
 कियच्चिरं बालमुसेविता पि पुनो ऽपि ते भोति अमित्रसन्निभाः ॥
 5 न विज्ञ बालेष्विह विद्यसति विज्ञाय बालान स्वभावसंततिम् ।
 स्वभावभिन्ना प्रकृतीय बालाः कुतो ऽस्ति मित्रं हि पृथग्जनानां ॥
 सकृधार्मिकेनो वचनेन उक्ताः क्रोधं च दोषं च अप्रत्ययं च ।
 प्राविष्करोती इमि बालधर्मा इममर्थं विज्ञाय न विद्यसति ॥
 बाला हि बालेहि समं समेति यथा अन्धेन अन्धेय सार्द्धम् ।
 10 विज्ञः पुनर्विज्ञनेन सार्द्धं समेति सर्पिर्पथ सर्पिमण्डे ॥
 तथा च पुनरत्रैवमाह ।
 मूसुखिताः सद ते नरलोके येषु प्रियाप्रिय नास्ति कर्हिचित् ।
 ये च न कन्दरके ऽभिरमन्ते आमणकं सुसुखं अनुभोति ॥
 येषु ममापि तु नास्ति कर्हिचित् ' येषु परियुक्त सर्वशु नास्ति ।
 15 खड्गसमा विचरन्तिमु लोकं गगने पवन यथेव व्रजति ॥

1) The Tib. renders as if the reading were: 'mamāntike te [sc. bālāḥ] pradushtacittā' iti [matvā] vijñā na karoti'.

2) Cf. Pali *sahadhammika* (e. g. Mahāvagga, VI. 31. 4). -eno (if genuine, compare *saṃvṛtasyo* below) must be coordinated with the Prakrit instr. -enam.

3) This confirms the reading, questioned by Böhtlingk (W.K.F., VII. 362), of Divy. 201 (not 210).23.

4) Unmetrical; but certified by the Tib. རྩ་བཤེ' (121 a 3). Qu. correct to *oikām sukhām?*

5) This illustrates the usage of *khaḍga* = *pratyekabuddha* recorded in lexx.; cf. B. R. s. v. Compare also Suttanip. 6—12; Mhv. I. 357—8.

6) i. e. *vicarant' ime*.

7) The metre is quite irregular; but the substantial correctness of the text is shown by the Tib. རྩ་བཤེ' (121 a 4).

स्युः सुखिता वत ते नरलोके येष न सज्जति मानस लोके ।
 वायुसमं सद् तेष्विह चित्तं नो च प्रियाप्रिय विद्यति संगो ॥
 अप्रिय ये दुःखितेहि निवासो येषपि प्रिया दुःखितेहि वियोगो ।
 अन्न उभे अपि तेहि ब्रह्मिवा ते सुखिता नरये रत धर्मे ॥

पुनरत्रैवोक्तम् ।

5

⁽⁹⁾ भवति सततमल्पकृत्ययोगी पृथु गुण दोषत सर्वि वर्जयित्वा ।
 न विवदति [91 b] कदाचि युक्तयोगी इमि गुण तस्य भवत्यरण्यवासि ॥
 सद् भवति निविष्य संस्कृतेऽसौ न भवति तस्य पृथा कश्चि लोके ।
 न च भवति विवृद्धिरास्रवाणां वनवसतोऽस्य भवति आनुशंसाः ॥
 अधि⁽⁸⁾करण न तस्य ज्ञातु भोती सद् उपशात्तरतो विवेकचारी ।
 वचचि मनसि काय संवृतस्यो बद्धगुण तस्य भवत्यरण्यवासि ॥
⁽⁴⁾ भवति अनुकूल तस्य मोक्षो लघु प्रतिविध्यति सोऽधिमुक्ति शाताम् ।
 वनिचरि⁽⁵⁾ धिमुक्ति सेवतोऽस्य इमि गुण भोत्यरण्यवासि सर्वे ॥

10

पुनराह ।

⁽⁶⁾ वनषण्ड सेवथ विविक्त सदा विज्ञहिव ग्रामनगरेषु रतिम् ।
 अद्वितीयखड्गसम भोथ सदा न चिरेण लप्स्यथ समाधिवरम् । इति ॥
 आर्यराष्ट्रपालमूत्रेऽप्याह ।

15

-
- 1) *duklutehi* MS.
 2) Metre: *Pushpitāgrā*.
 3) Tib. ལྟོད་ 'question for' dispute'; cf. Pali usage.
 4) Metre not identified, but differing from the preceding by one short syllable only.
 5) marg. *vasato*°.
 6) Metre: *Pramitākshara*.
 7) Cf. 54. 16; MS. *Rāstra*°. Tib.: ཡུལ་འབྲིང་རྒྱུད་གསེང་ལུས་པའི་མདོ་ = R. °*pari-
 pṛcchā-sūtra*.

त्यक्त्वा⁽¹⁾ गेहमनत्तदोषगहनं चिन्तानपेक्षाः सदा ।
 ते ऽर्पेय रतिमाश्रुवत्ति गुणिनः शास्त्रेन्द्रियाः⁽²⁾ मूर्ताः ॥
 न स्त्रीसंभव नैव चापि पुरुषैस्तेषां क्वचिद्विद्यते ।
 एकाकी विकृति खड्गसदृशाः श्रुद्धाशया निर्मलाः ॥
 5 लाभैर्नापि च तेषु कृष स्वमनो लीयत्यलाभैर्न च ।
 अल्पेच्छा इतरैर्भिरता मायाकुक्तावर्जिताः⁽⁴⁾ ति ॥⁽⁵⁾

उग्रदत्तपरिपृच्छायामप्याह । सत्वसंसर्गो मे न कर्तव्यो न हि मयैकसत्वस्य कुशलमूलानि संजनयितव्यानीत्यादि ॥

यदि पुनः श्रुतवानिमां क्षणासंपदमासाद्य लाभादौ सक्तः चित्तं न शोधयेत्स एवैकः¹ स-
 10 देवके लोके वञ्चितः स्याद् ॥

उक्तं चार्थरत्नकोटे । तद्यथा काश्यप काश्चिदेव पुरुषो मक्ता उदकार्णविनोक्ष्यमान उ-
 दकतृष्णाया कालं कुर्याद् । एवमेव काश्यप इकैके श्रमणब्राह्मणा बहून्धर्मानुद्गृह्य पर्य-
 वाप्य न रागतृष्णां विनोदयति । न द्वेषतृष्णां । न मोक्षतृष्णां विनोदयति । ते मक्ता ध-
 र्माणविनोक्ष्यमानाः क्लेशतृष्णाया कालगता । दुर्गतिविनिपातगामिनो भवन्तीति ॥

15 तस्मादवश्यमरणमाश्रयेत् ॥

तादृशानि च स्थानानि आश्रयेत्⁽⁶⁾ । येषु च स्थानेषु नातिद्वरे पिण्डपातगोचरो भवति

1) Metre: *Çārdūlavikrīḍita*.

2) MS. *çū°*; Tib. རྩུལ་ agreeing with the meaning *krpālu* of Sk. lex. B² quotes S addh.-p.; cf. Ch. p. 490.

3) In the MS. this syllable has been deleted and *ni* (?) substituted. If this is really an emendation on metrical grounds, it is unnecessary; cf. *isn-* etc. at 103. 2 supra.

4) ལྷུང་འཚོས་ 'hypocrisy', like *kuhanā* supra 131. 3, 6.

5) In the Tibetan the quotation extends to six lines more (121 b 4—6).

6) From the Tib. (122 a 3) we learn that this paragraph is taken 'from the *Ārya-Ratnamegha*' འདམག་པོ་ལ་རྟོག་མཚོགས་སྤྱི་ལས་; cf. p. 7 n. (2).

नातिसंनिकृष्टे । येषु पानीयानि भवन्त्यच्छानि शुचीनि निर्मलान्यल्पपायासानि सुखपरिभोगानि या[92 a]नि च स्थानानि वृत्तसंपन्नानि भवन्ति पुष्पसंपन्नानि फलसंपन्नानि पत्रसंपन्नान्यपगतदुष्टश्चापदानि गुह्यासंपन्नानि प्राग्भारसंपन्नानि सुखपरिसर्प्यकाणि शातान्यद्वितीयानि तादृशानि स्थानान्याश्रयेत् । स तेषु स्थानेष्वश्रितो यदनेन पूर्वपठितं भवति तच्चि-
 भो रात्रैस्त्रिर्दिवसस्य स्वाध्यायति नात्युच्चैः स्वरेण नातिनोचेन नोद्धतैरिन्द्रियैः न ब- 5
 ह्निगतेन चित्तेन प्रसादमुपज्ञोवन् ग्रन्थमुपधारयन्निमित्तान्युद्गृह्णन्मिद्धमपक्रामन् । सचेदा-
 रण्यकस्य भित्तो राज्ञा वोपसंक्रामति राजमात्रो वा ऽन्ये वा ब्राह्मणान्त्रिपयनैगमज्ञानपदाः ।
 तेन तेषामादरेण स्वागतक्रिया कर्तव्या । एवं चानेन वक्तव्यं । निषीद् महाराज यथा प्र-
 क्षप्त घ्रासने । सचेदुपविशति द्वाभ्यामप्युपवेष्टव्यं । सचेन्नोपविशति उभाभ्यामपि नोपवेष्ट-
 व्यं । सचेच्चलेन्द्रियो भवति उत्कर्षयितव्यं । तस्य ते महाराज लाभाः सुलब्धा यस्य ते 10
 भूप्रदेशे शीलवत्तो गुणवत्तो बद्धश्रुताः श्रमणब्राह्मणाः प्रतिवसन्ति । अनुपद्रुताश्चौरभट्टादि-
 भिः ॥ सचेत् स्थिरो भवति विनीतः प्रशान्तेन्द्रियो भव्यश्च भवति धर्मदेशनायाः ततोऽस्य
 विचित्रा धर्मदेशना उपसंर्हृतव्या । सचेद्विचित्रां न प्रियायते । संवेगानुकूला धर्मदेशना
 उपसंर्हृतव्या । सचेत्संवेग[ानुकूला] न प्रियायते उदारोदारुणि तथागतमाहात्म्यानि उ-
 पदेष्टव्यानि । ब्राह्मणान्त्रिपयनैगमज्ञानपदानामप्युपसंक्रामतां यथानुज्ञायाः क्रिया उपसं- 15
 र्हृतव्या । स एवं बद्धश्रुतः सन्प्रतिबलो भवति धार्मश्रवणिकानां चित्तमाराधयितुं । ते च
 सत्वास्तस्यात्तिके प्रीतिं च प्रसादं च प्रामोद्यं च प्रतिलभन्त इति ॥

1) *tribhir divasasya* MS.; but Tib. ཉེད (read ཉེད) 'ལན་གསུམ་རུ' (122 a 6).

2) Tib. བསྐྱོད་པར་སྤོའི་ 'should exhort' (?).

3) Supplied from the Tib. which has ལྷོ་བ་དང་མ་སྐྱོད་པ་, as in the previous clause. For the first word Jāschke gives 'weariness'; but the meaning is probably rather 'in accord with the impression made on him'; cf. Ch. s. v. *samvego*.

4) A new form; cf. Ch. s. v. *dhamma-savanam*.

- उग्रदत्तपरिपृच्छायामप्याह । पुनरपरं गृह्यते प्रब्रजितेन बोधिसत्त्वेनारण्ये प्रतिवस-
ता एवमुपपरीक्षितव्यं । किमर्थमरुमरण्ये प्रतिवसामि । न केवलमरण्यवासेन श्रमणो भ-
वति । बह्वो ज्यत्रादाता श्रविनीता श्रयुक्ता श्रनभियुक्ताः प्रतिवसन्ति । तद्यथा । मृ-
ग[92b]वानरपत्तिसंघचौरचण्डालाः प्रतिवसन्ति । न च ते श्रमणगुणसमन्वागता भवन्ति ।
5 अथ तु खलु पुनरहं यस्वार्थावारण्ये प्रतिवसामि स मया श्रथः परिपूर्यितव्यो यदुत आ-
मण्यार्थः ॥ पे ॥ पुनरपरं गृह्यते प्रब्रजितेन बोधिसत्त्वेनारण्ये विक्रता एवमुपपरीक्षित-
व्यं । किमर्थमरुमरण्यमागतः । तेनैवं मीमांसयितव्यं । भयभीतोऽस्म्यरुमरण्यमागतः ।
कुतो भयभीतः । संगणिकाभयभीतः । संसर्गभयभीतो रागद्वेषमोहभयभीतो मानमदमत्तपरि-
दाहभयभीतो लोभेर्ष्यामात्सर्यभयभीतः । द्वयशब्दगन्धरसस्पर्शव्यभयभीतः । सो ऽहंकार-
10 ममकारभयभीतः । श्रौद्धत्यविचिकित्साभयभीतः । स्कन्धमारभयभीतः । क्लेशमारभयभी-
तो । मृत्युमारभयभीतो । देवपुत्रमारभयभीतः । अनित्ये नित्य इति विपर्यासभयभीतो जना-
त्मन्यात्मेति विपर्यासभयभीतो । श्रुचौ श्रुचिरिति विपर्यासभयभीतो । दुःखे सुखमिति
विपर्यासभयभीतः । चित्तमनोविज्ञानभयभीतो । निवर्णावर्णापर्युत्थानभयभीतः । सत्कायद-
ष्टिभयभीतः पापमित्रभयभीतो । लाभसत्कारभयभीतो । कालमत्तभयभीतो । ऽदृष्टे दृष्टमिति
15 भयभीतो । श्रुते श्रुतमिति भयभीतो । मते मतमिति भयभीतो । विज्ञाते विज्ञातमिति भय-
भीतो । श्रमणे श्रमणमदभयभीतो । ज्योन्यविद्वेषणभयभीतः । कामधातुत्रयधात्वत्रय-
धातुभयभीतः । सर्वभवगत्युपपत्तिभयभीतो । निरयतिर्गयोनिपितृविषयभयभीतः । संने-
पेण सर्वेभ्यो । कुशलेभ्यो । मनसिकारेभ्यो । भयभीत एभ्यो । ह्यरुमेवंत्रपेभ्यो । भयभैरुवेभ्यो
भीतोऽरण्यवासमुपगतः ॥ पे ॥ पुनरपरं गृह्यते प्रब्रजितेन बोधिसत्त्वेनारण्यवासस्थितेन
20 भीतेन वा त्रस्तेन वा एवं शिक्षितव्यं । यानि कानिचिद्भयान्युत्पद्यन्ते सर्वाणि तान्यात्म-
ग्राह्यत उत्पद्यन्ते ॥ पे ॥ सचेत्पुनरुमरण्ये प्रतिवसन्नात्मग्राहं परित्यजेयं नात्माभिनि-
वेशं नात्मपरिग्रहं नात्मनिदानं नात्मतृष्णां नात्मसंज्ञां नात्मवादोपादानं नात्म[93a]द-

1) See M. Vyutp. § 155 and Ch. s. v. dhātu.

ष्टिं नात्माधिष्ठानं नात्मपरिकल्पनां नात्मरत्नां परित्यजेयं । निरर्थको मेऽर्ण्यवासः स्याद् ।
 अपि तु खलु पुनर्गृह्यते नास्त्यात्मसंज्ञिनो ऽर्ण्यवासो । नास्ति परसंज्ञिनः ॥ पे ॥ अ-
 र्ण्यवासो नाम गृह्यते उच्यते सर्वधर्मेष्वसंभववासः सर्वधर्मेष्वसंगवासः ॥ पे ॥ तद्यथा गृह्य-
 पते ऽर्ण्ये तृणगुल्मौषधिवनस्पतयः प्रतिवसन्ती न बिभ्यति नोन्नस्यति न संत्रस्यति न
 संत्रासमापद्यते । एवमेव गृह्यते प्रव्रजितेन बोधिसत्वेनार्ण्ये विकृता तृणगुल्मौषधि- 5
 वनस्पतिकाष्ठकुड्यवदात्मप्रतिभासवत्संज्ञा काये उत्पाद्यितव्या । मायासमता चित्तस्यो-
 त्पाद्यितव्या । कोऽत्र बिभेति । कोऽस्मिन्नस्यति । तेन भयभीतेन वा त्रस्तेन वा एवं
 योनिशः काय उपपरीक्षितव्यः । नास्त्यत्र काये आत्मा वा सत्वो वा जीवो वा पोषो वा पु-
 द्गलो वा मनुजो वा मानवो वा । अभूतपरिकल्प एष यदुत भयं नाम । स मया ऽभूतपरि-
 कल्पो न परिकल्पितव्यः । तेन यथार्ण्ये तृणगुल्मौषधिवनस्पतयः प्रतिवसन्ति अममा 10
 अपरिग्रहाः । एवमेवाममेनापरिग्रहेणार्ण्यमेव सर्वधर्मा इति ज्ञात्वा उपसम्पद्य विकृ-
 तव्यं । तत्कस्य हेतोः । र्ण्येऽर्ण्यवासो ऽममो ऽपरिग्रहः ॥ पे ॥ पुनरपरं गृह्यते प्र-
 व्रजितेन बोधिसत्वेन बुद्धानुज्ञातोऽर्ण्यवास इति ज्ञात्वाऽर्ण्ये वस्तव्यं । अत्र हि शुक्लाध-
 र्मपरिपूरिभवति । उपस्तब्धकुशलमूलः पश्चाद्भामनगर्निगमराष्ट्राज्ञधानीष्वतीर्थ धर्म⁽³⁾
 देशयिष्यामि ॥ पे ॥ सचेत्पुनर्गृह्यते प्रव्रजितो बोधिसत्व उद्देशस्वाध्यायार्थं गणमवतर- 15
 ति । तेन तत्र सगौरवेण भवितव्यं सप्रतीसेनाचार्योपाध्यायेषु स्थविरमध्यनवकेषु भिक्षुषु
 प्रदक्षिणभवितव्यमनलसेन स्वयंकारिणा ऽपरोपतापिना न च तेनोपस्थानगुरुकेण भ-
 वितव्यं । एवं चानेनोपपरीक्षितव्यं । तथागतोऽप्यर्कन्सम्यकसंबुद्धः सदेवस्य लोकस्य स-

1) Probably there is another lacuna here, not however greatly affecting the sense. (Tib. 124 a. 1—6).

2) A prakritic form not hitherto found in literature; see however M. Vyutp. § 207 — a section founded in part on this passage or on another closely resembling it.

3) Apparently a stock-phrase in Buddhist books: see Saddh.-p. cited by B. & R. s. v. *nigama*; also Lal.-v. 571. 19.

4) *pra* added in margin (cf. *pradakṣhiṇīya* Vajracch. 34. 11); but the addition is not required, cf. *dakṣhiṇīya* infra.

मारकस्य सब्रह्मकस्य सभ्रमणब्राह्मणिकायाः प्रजायाः पूजितो दत्तिणीयः सर्वसत्वानां ।
 सोऽपि तावन्न कस्यचित्सकाशाडुपस्थानं स्वीकरोति । किं [93 b] पुनरस्माभिरशित्तितैः
 शित्तितुकामैः । अपि तु वयमेव सर्वसत्वानामुपस्थायका भविष्यामः । वयमेव परेषामुपस्था-
 नपरिचर्यां कारिष्यामो न च पुनः कस्यचित्सकाशाडुपस्थानपरिचर्यां स्वीकरिष्यामः । त-
 5 त्कस्य हेतोः । उपस्थानगुरुकस्य हि गुरुपते भित्तोगुणधर्मानुग्रहो नश्यति । येषां च
 संयत्नं करोति तेषामेवं भवति । उपस्थानहेतोरिषो ऽस्माकं संयत्नं करोति ॥

पुनरत्रवैहृ । सचेत्पुनर्गुरुपते आरण्यको बोधिसत्वो धर्मश्रवणार्थिक आचार्यो-
 पाध्यायदर्शनार्थिको वा ग्लानपरिपृच्छको वा ग्रामातिकं शयनासनमागच्छेत्तेन सायमागम-
 नाय प्रक्रमणाय च चित्तमुत्पादयितव्यं । सचेत्पुनरस्य परप्रतिबद्ध उद्देशः स्वाध्यायो वा
 10 तेन विहारे प्रतिवसता ऽरण्यप्रवणचित्तेन भवितव्यं । एष एव तस्यारण्यवासो यत्सर्व-
 वस्तुष्वरण्यसंज्ञा धर्मपर्येष्ट्या चात्प्रतेति ॥

आर्यत्वरशिसुत्रे ऽप्युक्तं । यदि पुनरस्य तत्रारण्यायतने विहृतो ऽप्राप्तफलपृथग्जन-
 नस्य व्याडमृगा आगच्छेत्पुः । तेन तत्र न भयं न त्रास उत्पादयितव्यः । एवं च चित्तमु-
 त्पादयितव्यं । पूर्वमेवाहमुत्सृष्टकायज्ञीवितो ऽरण्यवासमुपगतो । न मयात्र भेतव्यं । नो-
 15 त्तसितव्यं । अपि तु मैत्रोमुत्पादयित्वा दोषं विवर्जयिष्यामि भयमपनयिष्यामि । यद्येव-
 मपि कृत्वा ते व्याडमृगा मां ज्ञीविताद्यपरोप्य भुञ्जीरन् । तेन मयैवं चित्तमुत्पादयितव्यं ।
 लाभा मे सुलब्धा यस्य मे ऽसारात्कायात्सारमादत्तं भविष्यति । न पुनरिमे व्याडमृगाः श-
 क्वा मयामिषेण तोषयितुं मम मांसं भक्षयित्वा सुखस्पर्शं विहुरिष्यन्ति ॥ पे ॥ यदि पुन-
 20 त्रानुनेतव्यं न प्रतिकृतव्यं । यदि पूर्वबुद्धदर्शिन्यो देवता आरण्यकं भित्तुमुपसंक्रम्य

1) °*cicchakāṣād* MS.

2) *notra*° MS ; cf. Pali forms, J.P.T.S. 1887, p. 116.

3) Last syllable obliterated; for the form see 113.13, 130.18 above, and compare Whitney § 990 ad fin.

4) Cf. Senart, Mhv. I. 623 and Lal.-v. 357. 12.

प्रश्नं परिपृच्छेयुः । तत्र तेनारण्यकेन भिन्नुणा यथाशक्ति यथाबलं यथाधर्माधिगमाय तासां देवतानां [94 a] धर्मो देशयितव्यः । यदि पुनस्तावद्गम्भीरान् प्रश्नान् परिपृच्छेयुर्यान् स आरण्यको भिन्नुर्न शक्नुवाद्दिसर्जयितुं । तेन निर्मानेन भूत्वा वाग्भाषितव्या ऽशिक्षितो न परिभवितव्यः । पुंज्ञप्यामि⁽¹⁾ घटिष्ये बुद्धशासने । भविष्यति स कालः स समयो यदा ऽधिगतान्धर्मान् श्रुत्वा सर्वकथां विसर्जयिष्यामि । अपि तु प्रतिभातु ते । वयं धर्मश्रवणिका 5 इति ॥ पे ॥ तेन तत्रारण्यायतने प्रतिवसता तृणगुल्मीषधिवनस्पतीनां निमित्तं प्रकृतव्यं । कथमेते भवन्ति । यथैषां भावनामस्वामिकानामममानामपरिग्रहाणामेवं नि⁽²⁾श्रेष्ठानां निर्व्यापाराणां भवत्युत्पादो भङ्गश्च । न चैषां कश्चिदुत्पादयिता । न निरोधयिता । एवमेवायं कायस्तृणकाष्ठकुड्यप्रतिभासोपमो ऽस्वामिको ऽममो ऽपरिग्रहो निश्रेष्ठो निर्व्यापारो हेतुप्रत्यययुक्त्या उत्पद्यते । हेतुप्रत्ययवैकल्यान्निरूध्यते । न पुनरत्र कश्चिद्धर्मः 10 परमार्थत उत्पद्यते वा निरूध्यते वेति ॥

पुनश्चोक्तं । तेन तत्रारण्यायतने विकृता एवं चित्तमुत्पादयितव्यं । यद्यप्यहमरण्यमागत एको ऽद्वितीयो । न मे कश्चित्सहायो यो मां सुकृतं दुष्कृतं वा चोदयेत् । अपि तु खलु पुनः सन्तमि देवनागयत्ता बुद्धाश्च भगवतो ये मम चित्ताशयं जानन्ति । ते मम साक्षिणाः । सो ऽहमिद्वारण्यायतने प्रतिवसन्नकुशलचित्तस्य वशं गच्छामि । यदि पुनरहमिपद्- 15 रमागत एको ऽद्वितीयो ऽसंस्तब्धो ऽममो ऽपरिग्रहः कामवितर्कं वा वितर्कयेयं । व्यापादं विह्निस्तावितर्कं वा वितर्कयेयमन्यं वा ऽकुशलवितर्कं वितर्कयेयं । निर्विशेषो भवेयं संसर्गसंगणिकाभिरुतैः सत्तैः । ते च मे देवनागयत्ता विसंवादिताः⁽³⁾ बुद्धाश्च भगवतो ऽनभिराद्धा⁽⁴⁾ भविष्यन्तीति ॥ ॥

इति शिखासमुच्चये आरण्यसंवर्णानो नामैकादशः परिच्छेदः ॥

20

1) Cf. Dh.-pada 281. 5. Both form and usage savour rather of Pali than of Sanskrit origin.

2) This word is added in the margin with the previous three epithets; compare Bodhicary.-ṭikā p. 310 ad fin.

3) In the margin apparently referring to this place the following words occur: *buddhāḥ ca bhagavanto 'nāttamanasaḥ syuḥ | tat tathāham karishyāmi yathā me devatā nāvadhāyishyanti*. According to the Tib., this sentence or one like it should form the last words of the chapter.

4) The negative syllable has been wrongly deleted in the MS. *मे'स'ते'स'स'* Tib.

XII.

चित्तपरिक्र्म द्वादशः परिच्छेदः ॥

तदेवमरण्ये वसन् समाधानाय युज्यते ॥

उक्तं हि भगवत्यां । स तेषामेव सत्वानामर्थाय ध्यानपारमितायां चरन्नवित्तित्तचित्तो
5 भवति । तत्कस्य क्तोः । [94 b] तथा क्यस्यैवं भवति । लौकिकी ध्यानोपपत्तिरपि तावद्वि-
त्तित्तचित्तस्य दुर्लभा । कः पुनर्वादो ऽनुत्तरा सम्यक्संबोधिः । तस्मान्मया ऽवित्तित्तचित्तेन
भवितव्यम् । यावन्नानुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धेयमिति ॥

पुनरस्यामुक्तं । पुनरपरं सुभूते बोधिसत्वो महांसत्वः प्रथमचित्तोत्पादमुपादाय ध्यान-
पारमितायां चरन् सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैर्ध्यानं समापद्यते । स चक्षुषा द्रुषाणि
10 दृष्ट्वा न निमित्तग्राही भवति नानुव्यञ्जनग्राही । यतो ऽधिकरणमस्य चक्षुरिन्द्रियेणासं-
रसंवृतस्य विक्रतो ऽभिध्यादौर्मनस्ये अन्ये वा पापका अकुशला धर्माश्चित्तमनुप्राप्नुयुः । ते-
षां संवराय प्रतिपद्यते । रत्नति चक्षुरिन्द्रियम् । एवं श्रोत्रेण शब्दान् श्रुत्वा । घ्राणेन ग-
न्धान् घ्रात्वा । जिह्वया रसानास्वाद्य । कायेन स्पृष्टव्यानि स्पृष्ट्वा । मनसा धर्मान्विज्ञाय न
निमित्तग्राही भवति । नानुव्यञ्जनग्राही । यतो ऽधिकरणमस्य मन इन्द्रियेणासंवरसंवृतस्य
15 पापकाश्चित्तमनुप्राप्नुयुः । तेषां संवराय प्रतिपद्यते । रत्नति मन इन्द्रियं । स गच्छन्नपि ति-
ष्ठन्नपि निषण्णोऽपि शयानोऽपि भाषमाणोऽपि समाहितत्वस्थामसमाहितत्वस्थां ⁽¹⁾ वि-
ज्जहाति । स भवत्यहस्तलोलः । अपादलोलो ऽमुखलोलो ऽप्रकीर्णवाक् । अवित्तित्तेन्द्रि-
यो ऽनुद्धतो ऽनुन्नतो ऽचपलो ऽनलसो ऽसंभ्रातकायो ऽसंभ्रातचित्तः । शासकायः शासत्वाक्
शासित्तः । रक्ष्यरक्षि वा कल्पितेर्यापद्यः संतुष्टः ॥ पे ॥ सुभरः सुपोषः । सूपास्यः
20 कल्याणाचारगोचरः । संगणिकया ऽपि विवेकगोचरः । लाभे ऽलाभे च समो निर्विकारः ।

1) Tib. མེ་འདྲོལ་ལྷོ་ (126. b. 5.)

अनुन्नतोऽनवनतः । एवं सुखे दुष्खे । स्तुतौ निन्दायां । यशस्ययशसि । जीविते मरणे च
समो निर्विकारोऽनुन्नतोऽनवनतः । एवं शत्रौ मित्रे च । मनापवर्तिनि⁽¹⁾ *** । श्रौर्येष्वना-
र्येषु । शब्देषु संकीर्णेष्वसंकीर्णेषु । प्रियाप्रियेषु च रूपेषु समो निर्विकारः । अनुन्नतोऽनव-
नतः । अनुरोधविरोधापगतः । तत्कस्य हेतोः । तथा [95 a] हि स स्वलक्षणशून्यानसंभूता-
ननिष्पन्नानभिनिर्वृत्तान् सर्वधर्मान्पश्यतीति विस्तरः ॥

5

तत्र लीने मनसि मुदिता भावनयोत्तेजनं कुर्यात् । उद्धते त्वनित्यतामनसिकारैः
प्रशमः ॥

उभयप्रतिपत्तार्थं चार्पराष्ट्रपालोक्तां गाथां स्मरेत् ।

बद्ध कल्पकोटीभि कदाचि बुद्धो उत्पद्यते लोकहितो महर्षि ।

लब्धोऽधुना स प्रवरः तपोऽथ त्यजति प्रमादं यदि मोक्तुकाम । इति ॥

10

तथा । मयोपमं वितथमेतत्स्वप्नोपमं च संस्कृतमवेद्य न चिराद्दिव्यति वियोगः स-
र्वप्रियैः । न नित्यमिह कश्चित् । उच्यते यथा घटत नित्यं पारमितासु भूमिषु बलेषु । मा
ज्ञातु संसय वीर्यं यावन्न बुध्यथा प्रवरबोधिम् । इति ॥

श्रार्पललितविस्तरेऽप्युक्तं ।

ज्वलितं त्रिभुवं जगत्याधिडुर्लभैरणाग्निप्रदीप्तमनाथमिदम् ।

15

भवनिःशरणो सद मूढ जगद्गमति भ्रमरो यथा कुम्भगतः ॥

1) The second and contrary word (*amana-āpa*°?) has been lost. Tib. ཡིན་ཏུ་
འོང་བ་དང་ཡིན་ཏུ་མི་འོང་བ་དང་ (127. a. 2.)

2) Tib. རྒྱུ་ལྷོ་ལྷོ་ Cf. p. 120, n. 2.

3) The subjoined extract has been collated with the MS. Hodgson № 7 (H.) of the R. As. Soc. (London), f. 130. a, with which Camb. Add. 2195 (C.) f. 85. b practically agrees; and with the printed edition of Rājendralāla Mitra (R.) p. 204. 8. Obvious corruptions are not recorded, especially where Rāj. Mitra has printed in defiance of the metre — here the simple anapaestic *Toṭaka*.

4) Our MS. (A.) quite unmetrically: *jvālitam tribhuvanam . . dushkhair*.

5) *na ca nihs*° R; but *bhava*° is supported by the Tib. Lal.-v. (Foucaux, i. 155, ii. 169).

- अधुवं त्रिभुवं शरदधनिभं नटरङ्गसमा जगि जन्मच्युतिः ।
 गिरिनद्यसमं लघुशीघ्रज्वं ब्रजतापु जगे यथ विद्यु नभे ॥
 भुवि देवपुरे त्रिभ्रपायपथे भवतृष्णात्रविद्यवशा जनता ।
 परिवर्तिषु पञ्चगतिष्वबुधा यथ कुम्भकरस्य हि चक्र धमी ॥
 5 प्रियद्वपवरैः सदं स्निग्धरुतैः प्रुभगन्धरसैर्वरस्पर्शसुखैः ।
 परिषिक्तमिदं कलिपाश जगत् मृगलुब्धकपाशि यथैव कपि⁽²⁾ ॥
 सभयाः सरणाः सदं वैरकराः बल्लशोकउपद्रव कामगुणाः ।
 असिधारसमा विषपत्तनिभाः जह्दितार्पजनैर्यथ मीढघटः ॥
 स्मृतिमोषकरास्तमसीकरणा भयक्तेतुकरा डुखमूल सदा ।
 10 भवतृष्णालताय विवृद्धिकराः सभयाः सरणां सदं कामगुणाः ॥
 यथ अग्निखदा⁽⁵⁾ ज्वलिताः सभयाः तथ काम इमे विदितार्पजनैः ।
 मरुपङ्कसमा अशिप्रूलसमा मधुदिग्ध इव नुरधारसमा ॥
 यथ सर्पशिरो यथ मीढघटः तथ काम इमे विदिता विडुषाम् ।
 तथ शूलसमा द्विजपेशिसमा यथ श्वानकरं किशवैर⁽⁶⁾ तथो-
 15 दकचन्द्रनिभा इमि कामगुणाः प्रतिबिम्ब इवा गिरिघोष यथा ।
 प्रतिभाससमा नटरङ्गनिभा तथ स्वप्नसमा विदितार्पजनैः ॥

1) Cf. 54, note 4.

2) *yathaiiva hi baddha kapi* H., with an extra anapaest; °*kapmi* A. R.'s reading is neither metre nor sense.

3) Our text (A.) alone agrees with the Tib.; all the Skt. texts of the Lal.-v. (cf. Foucaux ii. 170, n. 1.) being corrupt here.

4) *çaranāḥ* (!) R.; above he reads the same form *maranā*.

5) 'Höllöfen', Böhtl. WKF. (quoting Kāraṇḍa-vy.); but Tib. ཇ་ག་ས་སུ་ག་ 'fire-pits' (Jäschke; cf. Foucaux), as if from *Vkhan*. Compare Prakṛt *khaḍḍā*, *khaya* from the same root. The *agikha(m)ḍha* of Açoka's fourth edict is probably distinct.

6) *tathā* | *daka* A; *udakac*° R. *udac*° H.

7) So H and A a sec. m., originally °*vikshya*.

क्षणिकाव[95 b]सिका इमि कामगणाः तथ मायमरीचिसमा घल्लिको-
 दकबुद्दुदफेनसमा वितथाः परिकल्पसमुत्थित बुद्ध बुधैः ॥
 प्रथमे वयसे वरद्वपधरः प्रिय इष्टमतो इय बालचरो ।
 ज्ञाव्याधिडुखैर्कततेजवपुं विज्ञकृत्ति मृगा इव शुष्कनदीम् ॥
 धनधान्यवरो बहुद्रव्यबली प्रिय इष्टमतो इय बालचरो । 5
 परिक्रोणधनं पुन कृच्छ्रगतं विज्ञकृत्ति नरा इव सून्यट्वांम् ॥
 यथ पुष्पद्रुमो सफलो व द्रुमो नरुदानरतः तथ प्रीतिकरः ।
 धनक्षीनु ज्ञारार्दितु याचनको भवते तद् अप्रियगृधसमः ॥
 प्रभुद्रव्यबली वरद्वपधरः प्रियसङ्गमनेन्द्रियप्रीतिकरः ।
 ज्ञाव्याधिडुखार्दितु क्षीणधनो भवते तद् अप्रियमृत्युसमः ॥ 10
 ज्ञया ज्ञरितः समतीतवयो द्रुम विद्युक्तो व यथा भवति ।
 ज्ञज्ञीर्णं अगार यथा समयो ज्ञरनिःशरणं लघु ब्रूहि मुने ॥
 ज्ञ शोषयते नरनारिगणं यथ मालुलता घन शालवनम् ॥
 ज्ञ वीर्यपराक्रमवेगहरो ज्ञ पङ्कनिमग्न यथा पुरुषो ॥
 ज्ञ द्वप सुद्वपविद्वपकरो ज्ञ तेजहरी बलस्थामहरी । 15
 सद सौख्यहरी परिभावकरी ज्ञ मृत्युकरी ज्ञ शोचकरी ॥
 बहुरोगशतैर्घनव्याधिडुखैः उपसृष्टु जगज्ज्वलनेव मृगाः ।
 ज्ञ व्याधिगतं⁽⁵⁾ प्रसमीक्ष्य जगत् दुःखनिःशरणं लघु देशय ह्री ॥

1) *alika* as in Pali and elsewhere (Mhv. II. 71. 2) in *gāthās*.

2) Cf. Dhammapada, 162.

3) *balam*, H.

4) Our Tib. version has མི་ཡི་རྩི་རྒྱལ་མོ་ showing the same corruption (*mi* for *me*) noted by Foucaux in his Tibetan text of the Lal.-v. (ii. 171, note 3).

5) A. is corrupt here reading *vyādhī-sukhā çasamīkshya*; °*dhiçatam* H. The text before the Tib. translator apparently read °*jitam*.

- शिशिरेहि यथा किमधातु मरुं तृणगुल्मवनीषधि श्रोत्रहरो ।
 तथ श्रोत्रहरो ⁽¹⁾ अयु व्याधि जगे परिक्रियति इन्द्रियद्वयबलम् ॥
 धनधान्यमहार्थितयात्तकरः परिभाक्करः ⁽²⁾ सद व्याधि जगे ⁽³⁾ ।
 प्रतिघातकरः प्रियद्वेषकरः परिदाहकरो यथ सूर्यु नभे ॥
 5 मरणं च्यवनं च्युति कालक्रिया प्रियद्रव्यजनेन वियोगु सदा ।
 अपुनागमनं च असंगमनं द्रुमपत्तफला नदिश्रोतु यथा ॥
 मरणं वशितानवशीकुरुते मरणं कुरुते नदि दारु यथा ।
 असह्यायनरो ब्रजतेऽद्वितियः ⁽⁵⁾ स्वकर्मफलानुगतो विवशः ॥
 मरणं प्रसते बद्ध प्राणिशतान् मकरो व जलाकरि भूतगणान् ।
 10 गरुडो उरुगं मृगराज गज ज्वलनो व तृणीषधिभूतगणाम् । इति ॥

- राजाववादकसूत्रेऽप्याह । तद्यथा महाराज चतसृभ्यो दिग्भ्यश्चत्वारः पर्वता अग-
 च्छेपुर्दृढाः । [96a] सार्वत्तो ऽखण्डा अचिक्का असुषिराः सुसंवृता एकधना नभः] स्पृशन्तः
 पृथिवीं चोल्लिखन्तः सर्वतृणाकाष्ठशाखापर्णपलाशादि सर्वसत्वप्राणिभूतानि निर्मशन्त-
 स्तेभ्यो न सुकरं जवेन वा पलापितुं बलेन वा द्रव्यमत्नौषधिभिर्वा निवर्तयितुम् । एवमेव
 15 महाराज चत्वारोमानि महाभयान्यागच्छन्ति येषां न सुकरं जवेन वा पलापितुं बलेन

1) *ayū* for *ayam*. Tib. འཇུ; *bahu* . . *jarā* R., *ahu* . . *jarō* H.

2) So also Tib. *paritāpa* R. C.

3) *jarā* R.

4) °*tāmaṅ* A. C. °*ta na v*° R.

5) °*tīyaḥ* MSS. and text. Cf. Mhv. II. 134. 7 where several MSS. give the unmetrical Sanskrit form.

6) °*āhari* H. R.

7) A dialogue (cf. 9. 12) between Buddha and Prasenajit, king of Koçala; Nanjio 988, KF. 263. Cf. M. Vyutp. 65. 105; Minaev quotes part of this extract (*Recherches*, p. 88) in illustration of the phrase *anagātabhayāni* of the Bhabra edict of Açoka. A portion of the present extract is also cited in the Bodhicary. -ṭikā pp. 385 sqq. (ed. Poussin), cited below as 'B'.

द्रव्यमन्त्रौषधैर्वा निवर्तनं कर्तुम् । क्तमानि चत्वारि । जरा⁽¹⁾ व्याधिर्मरणां विपत्तिश्च ॥ जरा
 मकाराज्ज आगच्छति यौवनं प्रमथमाना । व्याधिर्मकाराज्ज आगच्छत्यारोग्यं प्रमथमानः ।
 मरणमागच्छति जीवितं प्रमथमानं । विपत्तिर्मकाराज्जगच्छति सर्वाः संपत्तीः प्रमथमाना ।
 तत्कस्य क्तोः । तद्यथा मकाराज्ज सिंहो मृगराजो रूपसंपन्नो जवसंपन्नः सुज्ञातनखदंष्ट्राक-
 रालो मृगगणामनुप्रविश्य मृगं गृहीत्वा यथाकामकरणीयं करोति । स च मृगो ऽतिबलं 5
 व्याडमुखमासाद्य विवशो भवति । एवमेव मकाराज्ज विद्धस्य मृत्युशल्येनापगतमदस्यापरा-
 यणस्य मर्मसु क्लिश्यमानेषु मुच्यमानेषु सन्धिषु मांसशोणिते परिश्रुष्यमाणे परितप्तत्षितवि-
 क्ललवदनस्य कर्चरणवित्तेपाभिपुक्तस्याकर्मण्यस्यासमर्थस्य लालासिङ्घाणकूप्यमूत्रपुरी-
 षोपलितस्य ईषज्जीवितावशेषस्य कर्मभवात्पुनर्भवमालम्बानस्य यमपुरुषभयभीतस्य का-
 लरात्रिव्रजगतस्य चरमाश्वासप्रश्वासेषूपरुध्यमानेषु एकाकिनो ऽद्वितीयस्यासक्त्यास्येमे¹⁰
 लोके जक्तः परलोकमाक्रामतो मक्षापथं व्रजतो मक्षाकात्तारं प्रविशतो मक्षागुरुं सम-
 वगाहमानस्य महान्धकारं प्रतिपद्यमानस्य महार्णत्रेनोर्ज्यमानस्य कर्मवापुनाह्रियमाण-
 स्यानिमित्तीकृतां दिशं गच्छतो नान्यत्राणां नान्यच्छरणं नान्यत्परायणमृते धर्मात् । धर्मे
 हि मकाराज्ज तस्मिन्समये त्राणं लयनं शरणं परायणं भवति । तद्यथा शीतार्तस्याग्निप्र-
 तापः । अग्निपगतस्यानिर्वापणं । उष्णार्तस्य शैत्यं । अग्धानं प्रतिपन्नस्य शी¹⁵[96b]तलं
 क्वापोपवनं । पिपासितस्य शीतलजलं । बुभुक्षितस्य वा⁽⁴⁾ प्रणीतमन्नं । व्याधितस्य वैद्योष-
 धिपरिचारकाः । भयभीतस्य बलवत्तः सहायाः । साधवः प्रतिशरणा भवन्ति । एवमेव म-
 काराज्ज विद्धस्य मृत्युशल्येनापगतमदस्यात्राणस्याशरणास्यापरायणस्य नान्यत्राणां नान्य-
 त्परायणमन्यत्र धर्मात् । तस्मात्तर्हि ते मकाराज्जानित्यतानुदर्शिना भवितव्यं त्रयव्ययानु-
 दर्शिना भवितव्यं मरणभयभीतेन । धर्मेणैव ते मकाराज्ज राख्यं कारयितव्यं नाधर्मेण । 20

1) Cf. A ṅguttaran. II. 121 (§ 119).

2) °ohya° B.

3) Cf. supra 70. 15. °na nīya° B.

4) cā MS.

तत्कस्यहेतोः । अस्यापि ते महाराज्ञात्मभावस्यैवं सुचिरमपि परिरक्षितस्य सुचिरमपि
 शुचिना प्रणीतेन खादनीयभोजनीयास्वादनीयेन संतर्पितस्य संप्रवारितस्य⁽¹⁾ नृत्विपा-
 सापरिगतस्य कालक्रिया भविष्यति । एवं काशिकीशेषद्वुकूलपत्रोर्णात्नीमादिभिर्वस्त्रवि-
 शेषैराच्छादितस्य चर्मशयनावस्थितस्य विविधस्वेदाम्बुक्लिन्नमलिनवसनवृतस्य काल-
 5 क्रिया भविष्यति । एवमपि ते महाराज्ञ स्नानानुलेपनवासधूपपुष्पसुरभिगन्धस्यात्मभाव-
 स्य न चिरेण दुर्गन्धता भविष्यति । एवं ह्यगारमध्यगतस्यापि ते स्त्रीगणपरिवृतस्य
 नानावाद्यगीततूर्धनाद्यैरूपगीयमानस्य सुमनसः क्रोडतो रममाणस्य परिचारयतो मरणभ-
 यभीतस्यातीव दुष्खदौर्मनस्याभ्यां कालक्रिया भविष्यति । एवमपि ते महाराज्ञ गृहेषूप-
 लेपनोपलक्षितेषु सुस्थापितार्गलेषु सुपिकितवातायनेषु बद्धगन्धधूपपुष्पतैलवर्तिप्रब्वालि-
 10 तेष्वामक्तपट्टदामकलापेषु मुक्तकुसुमावकीर्णेषु गन्धघटिकानिर्धूपितेषु अन्यस्तपादपौठप-
 टिकास्तरणगोणिकास्तरणकाचलिन्दिक⁽²⁾प्रवावरणसात्तरोद्धृदपटिकोभयकृतोपधानेषु पर्य-
 ङ्केषु शयित्वा । पुनश्च श्रृगालकाकगृध्रमृतकडे⁽³⁾वर्मांसास्थिकेशरूधिरवशाकुले परमबीभ-
 त्से श्मशाने गतचेष्टस्यात्मभावः पृथिव्यामवशः शेष्यते । एवमपि ते महाराज्ञ गजस्कन्धा-
 श्यपृष्ठरथाभिन्नस्य शङ्खपट्टेष्वाहन्यमानेषु कृत्रेण धार्यमाणेन बालव्यजनेन वीज[य]-
 15 [97 a]मानस्यानेकहस्त्यश्चर्यपदातिभिरनुयातस्याञ्जलिशतसकृत्त्रैर्मस्त्रियमाणस्य । नि-
 र्गमनमनुभूय न चिरान्निश्चेष्टस्य मृतशयनाभिन्नस्य चतुर्भिः पुरुषैरुत्तिप्तस्य दक्षिणेन न-
 गरद्वारेण निष्पतिस्य मातापितृधातृभगिनीभार्यापुत्रदुहितृवयस्यदासीदासकर्मकरपौरु-
 षेयैः शोकगतहृदयैर्विद्विप्तकेशैरुत्तिप्तभृशैः सोरस्ताडं परमकरुणं । हा पुत्र हा नाथ
 हा तात हा स्वामिन्नित्याक्रन्दमानैः पौरज्ञानपदैः सपरिभावदृश्यमानस्य श्मशानं नीतस्य
 20 पुनः काकगृध्रश्श्रृगालादिभिर्भक्षितस्य तान्यस्थीन्यग्निना वा दग्धानि पृथिव्यां वा निखा-

1) Cf. Senart, Mhv. I. 303. 4 and note.

2) Name of a kind of down. Cf. Lal.-v. cited by B. & R. s. v. *kākaciñcika*.

3) = *cadaver*. Divy. 39. 11.

नितानि अर्द्धिर्वा ल्लिन्नानि वातातपवर्षैर्वा चूर्णीकृतानि दिग्विदिन्नु प्रतिप्तानि तत्रैव
पूतभवमायास्यन्ति । एवमनित्याः सर्वसंस्कारा एवमधुवा इति विस्तरः ॥

तत्र ल्लेशः प्राधान्येन रागद्वेषमोहा यस्यैषामेकतरस्य तावत्प्रतिपत्तमादौ भावयेत्-
न्निदानं च वर्जयेत् ॥

तत्रार्थरत्नमेधे तावदाह । स रागस्य प्रतिपत्तं भजते । रागोत्पत्तिप्रत्ययाश्च वर्जय- 5
ति । कतमश्च स रागस्य प्रतिपत्तः । कतमे च ते रागोत्पत्तिप्रत्ययाः । अश्रुभाभवनारागस्य
प्रतिपत्तः । जनपदकल्याणोरागोत्पत्तिप्रत्ययः । कतमा च सा ऽश्रुभाभवा । यदुत सन्त्य-⁽¹⁾
स्मिन्काये केशा रोमाणि नखा दन्ता रजो मलं त्वक् मांसास्थि स्नायुः शिरा वृक्का⁽²⁾ हृदयं
प्लोक्कः क्लोमकः । अन्नाणयन्नगुण आमाशयः पक्वाशयः । और्दर्यकं⁽³⁾⁽⁴⁾ यकृत्पुरीषमश्रु स्वेदः
खेटः सिद्धाणकं⁽⁵⁾ वसा लसीका मज्जा मेदः पित्तं श्लेष्मा पूयं शोणितं मस्तकं मस्तकलुङ्गं 10
प्रस्रावः । एषु च वस्तुषु बोधिसत्त्व उपपरीक्षणज्ञातीयो भवति⁽⁶⁾ । तस्यैवमुपपरीक्षमाण-
स्यैत्रं भवति । योऽपि तावत्स्याद्दालो मूढः अभव्यो⁽⁷⁾ ऽकुशलः सोऽपि तावदेतानि वस्तूनि

1) . . 1) This passage is quoted in the Bodhicaryāvatāra-ṭikā (p. 295) as if from the main work (*uktam Śikshāsamuccaye*). It is, however, a stock-list; cf. M. Vyutp. § 189 and Buddh. Triglote f. 32.

2) Compare the list of 32 *ākāras* in Khuddaka Pāṭha § 3 (J.R.A.S. 1869, p. 311, 326); *prkkā* MS. (cf. 114. n. 1 supra); Tib. མྱུ་མེད་མེད་. *Bukkā* Bodhic.-ṭikā — a reading due apparently to the corruption of Bengali MSS. In the correspond- ing Pali text *vakkam* immediately precedes *hadāyam*.

3) *audarīyakam* (?), M. Vyutp.; *audārī* Trigl. The meaning is doubtless 'bladder' («Wasserbauch»); cf. B. & R. s. v. *udara*. Our Tib. version (132 a 3) how- ever has འེང་གྲ་ (= *linga*).

4) *sakrit* MS.

5) *vaçā* MS., a form elsewhere found; B² s. v. *vaçā* (3).

6) So Bodhic.-ṭikā; °*kshamāṇajā*° MS.

7) Tib. མེད་མེད་མེད་ 'an incurable fool (?)'. Compare the French usage of 'im- possible' of persons.

ज्ञात्वा रागचित्तं नोत्पादयेत् । प्रागेव सप्रज्ञज्ञातीयः । एवं हि बोधिसत्वो ऽश्रुभाभावनाब-
हुलो भवतीति ॥

भगवत्यामप्युक्तं⁽¹⁾ । पुनरपरं सुभूते बोधिसत्वो मक्यासत्वः प्रज्ञापार[97b]मितायां चर-
न्निममेवं कायं यथाभूतं प्रज्ञानाति । तद्यथापि नाम सुभूते गोघातको वा गोघातकात्तेवासी
5 वा गां कृत्वा तीक्ष्णेन शस्त्रेण चत्वारि फलकानि कृत्वा प्रत्यवेक्षते स्थितो ऽथवा निषण्णः ।
एवमेव सुभूते बोधिसत्वः प्रज्ञापारमितायां चरन्निममेव कायं धातुशो यथाभूतं प्रज्ञानाति ।
अस्त्यस्मिन्काये पृथिवीधातुरब्धातुरपि तेजोधातुरपि वायुधातुरपीति । पे ॥

पुनरप्याह⁽²⁾ । तद्यथापि नाम सुभूते कर्षकस्य मूतो⁽³⁾ उी पूर्णा नानाधान्यानां शालीनां
ब्रीह्मीणां तिलानां तण्डुलानां मुद्गानां माषाणां यवानां गोधूमानां मश्रूराणां सर्षपाणां ।
10 तानेतान् चतुष्मान्पुरुषः प्रत्यवेक्षमाणः । एवंज्ञातीयादयं शालिरयं ब्रीहिरमी तिला अ-
मी तण्डुला अमी मुद्गा अमी माषा यवा अमी गोधूमा अमी मश्रूरा अमी सर्षपा इति ॥ ए-
वमेव बोधिसत्वो मक्यासत्वः प्रज्ञापारमितायां चरन्निममेव कायमूर्द्धं पादतलादधः केशम-
स्तकनखरोमवक् रोमपर्यन्तं पूर्णा नानाप्रकारस्याश्रुचेर्यथाभूतं प्रत्यवेक्षते । सत्यस्मिन् काये
केशा रोमाणि नखा यावन्मस्तकं मस्तकलुङ्गमतिगूढं कर्णगूढमिति ॥ पे ॥ पुनरपरं सु-
15 भूते बोधिसत्वः श्मशानगतः पश्यति नानात्रयाणि मृतशरीराणि श्मशाने ऽपविद्धानि शव-
शयने उञ्जितानि एकाकृतानि वा द्व्यकृतानि वा त्र्यकृतानि वा चतुरकृतानि वा प-

1) See my note in J.R.A.S. 1898, p. 870, where it is shown that the present extract is closely related to a passage of the (Mahā-) Satipaṭṭhāna-sutta contained in two *nikāyas*. See Majjh.-n. I. p. 57 = Dīgha-n., sutta 22 (ed. Colombo, 1883, with Sinh. *sanna*, and translated in Warren's Buddhism, p. 360).

2) Cf. Mahāsatip. s. p. 25 med. (= Warren 359 fin).

3) Tib. རྩོམ་ 'store-room'. Warren (l. c.) translates the corresponding Pali *mūtoli* 'vessel'. The meaning is probably a (two-mouthed) bag (*malla*) as the Sinhalese *sanna* on the passage explains it. Possibly the Vedic *mūta* 'basket' is cognate. The word occurs again at 104. b where the Tib. rendering is the same.

4) See Mahāsatip. sutta, p. 30.6 (= Warren Buddhism, 360).

ञ्चाकृतानि वा व्याध्मातकानि विनीलकानि विपूयकानि विपत्नकानि ⁽¹⁾ स इममेव कायं तत्रोपसंकरति । अयमपि काय एवंधर्मा एवंस्वभावः । एतां धर्मतामव्यतिवृत्त इति ॥ एवं हि सुभूते बोधिसत्त्वो मत्सत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन् बद्धिर्धा काये कायानुदर्शी विक्र-
ति ॥ पे ॥ पुनरपरं यदा मृतशरीराणि श्मशाने उत्सृष्टानि पश्यति । षड्रात्रमृतानि का-
कैर्वा खाद्यमानानि कुरैर्वा गृधैर्वा श्मिर्वा प्रगालैर्वा ततोऽन्यैर्वा नानाविधैः प्राणकजातिः 5
खाद्यमानानि [98 a] स इममेव कायं तत्रोपसंकरति । अयमपि काय एवंधर्मा एवंस्वभावः ।
एतां धर्मतां न व्यतिवृत्त इति ॥ पुनरपरं यदा मृतशरीराणि पश्यति श्मशाने उत्सृष्टानि
विखादितान्यश्रुचोनि दुर्गन्धानि । स इममेव कायं तत्रोपसंकरतीति पूर्ववत् ॥ पे ॥ पुनर-
परं यदा पश्यति मृतशरीराणि शिवपथिकायामस्थिसंकलिकां मांसशोणितमत्तितं स्नायु-
विनिबद्धं । स तत्रमेव कायमिति पूर्ववत् ॥ पुनरपरं यदा मृतशरीराणि पश्यति शिव- 10
पथिकायामस्थिसंकलोभूतानि अयमगतामांसशोणितस्नायुबन्धानि । स इममेव कायमि-
ति पूर्ववत् ॥ पुनरपरं यदा पश्यति शिवपथिकायामस्थोनि दिग्विदिन्तु त्तितानि । यद्-
तान्येन पादास्थोनि । अन्येन जङ्घास्थोनि । अन्येन चोर्वस्थोनि । अन्येन श्रोणिकटाकं ।

1) These four adjectives clearly form part of a stock-description of a corpse in Buddhist works; see M. Vyutp. § 52. 1—4; *vinīlaka-samjñā* | *vipūyaka-s.* | *vipadumaka* (v. l. °*padu*°)-s. | *vyādhmātaka-s.* With this the Tib. (132. b. 6) partly agrees: ལྷམ་པར་ལྷི་པ་ལྷམ་ (for ལྷམ་པ་ ‘rotten’?) | ལྷི་པ་ (ལྷམ་པར་) ལྷི་ལྷི་པ་ (exactly = *vinīlaka* ‘quite livid’) | ལྷམ་པར་ལྷི་ལྷི་པ་ ‘putrid’?) | ལྷམ་པར་ལྷི་ལྷི་པ་. The last exactly equals *vyādhmātaka*, and I therefore emend our MS. which reads ‘*dhmātakāni*. The Pali has *uddhumātakam*. As to the form or meaning of *vipatmaka* there seems to be little certainty; ‘von Würmern angefressen’ B² (Nachtr.). The Pali has no equivalent. ‘Ten classes of corpses in the Visuddhi-magga (Warren, Buddhism p. 292; pictures (!) in the Colombo ed. pp. 695 sqq.

2) The Pali is *sivathikā*, occurring at Pārāj. I. 10.13, a passage which otherwise illustrates the present. See also J.R.A.S. sup. cit., p. 873, n. 3.

3) See Senart Mhv. I. 387. The form *samkalibhūta* below, not hitherto found, confirms Senart’s derivation and his observation as to the want of genuineness in the equivalent Pali form °*samkhalikā*.

4) Tib. (133. a. 6) ལྷི་ལྷི་པ་, a form not in lexx., but prob. equiv. to Pali *kaṭa* (*cnmus*). The Sinh. version of the corresponding Pali however (ed. cit. p. 36.11) renders by (Sinh.) *kaṭi*, which means ‘hip’ like Sk. *kaṭa*.

अन्येन पृष्ठवंशमन्येन पार्श्वकास्थीनि । अन्येन ग्रीवास्थीनि । अन्येन बाह्वस्थीनि ।⁽¹⁾ स
 इमेव कायमुपसंहरतीति पूर्ववत् ॥ पे ॥ पुनरपरं यदा पश्यति शिवपथिकायामस्थीन्य-
 नेकवार्षिकाणि वातानुपरिशोषितानि शङ्खसन्निभानि । इमेव कायं तत्रोपसंहरतीति
 पूर्ववत् । अयमपि काय एवंधर्मा एवंस्वभाव एतां धर्मतां न व्यतिवृत्त इति ॥ पुनरपरं सु-
 5 भूते बोधिसत्त्वो मत्सत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन् यदा पश्यति शिवपथिकायामस्थीन्यने-
 कवार्षिकाणि तिरोभूतानि नीलानि कपोतवर्णानि पूतीनि चूर्णकज्ञातानि पृथिव्यां पांसु-
 नासमसमीभूतानि स इमेव कायं तत्रोपसंहरति अयमपि काय एवंधर्मा एवंस्वभावः ।
 एतां धर्मतां न व्यतिवृत्त⁽²⁾ इति ॥

एष तावत्समासतो रागस्य समुदाचारप्रतिपत्तः । द्वेषस्य मैत्री प्रतिपत्तः । अग्रियस-
 10 त्वादर्शनं च । तेन वा सत् भोजनाद्येकार्थतयाप्रीत्युत्पादनं तत्र परमुखस्याशंसा प्रार्थना तृ-
 ष्णाऽभिनन्दनं मैत्री । कामरागप्रत्युपकारहेतुभ्यामक्लिष्टः स्नेह इत्यर्थः ॥

सा त्रिविधा ऽर्थात्तयमतिमूत्रे ऽभिक्रिता । सत्वारम्बणा मै[98b]त्री प्रथमचित्तोत्पादि-
 कानां बोधिसत्वानां । धर्मारम्बणा चर्याप्रतिपत्तानां बोधिसत्वानां । अनारम्बणा मैत्री अ-
 नुत्पत्तिकधर्मज्ञान्तिप्रतिलब्धानां⁽³⁾ बोधिसत्वानामिति ॥

15 पुनर्बुद्धारम्बणा बोधिसत्वारम्बणा श्रावकप्रत्येकबुद्धारम्बणा सत्वारम्बणा च । तत्र
 सत्वारम्बणायाः पूर्वं प्रिये सत्वे हितमुखोपसंकारान्न ध्यानमध्यस्य । तत्समे मैत्रीमुपसं-
 हरेत् । ततः परिचितेषु । तत उदासीनेषु । ततः समोपवासिषु । ततः स्वग्रामवासिषु ।

1) The MS. adds another *anyena*, but no word appears to be missing.

2) = Mahāsatip. sutta, p. 38, Warren p. 362.

3) Tib. (133. b. 6) ལེ་སྐྱེ་བའི་ཚེས་ལ་བསོད་པ་ཐོས་པ་ 'partaking in patient adhe-
 rence to the principle of non-rebirth'; compare Jäschke p. 498. b. and Wassi-
 liev, 140 (151). Other passages where the phrase occurs, with varying translations
 by European scholars are given at Dh.-s. p. 63 (CVII).

एवं परग्रामे च । एवं यावदेकां दिशमधिमुच्य स्फुरितोपसंपद्य विकृति⁽¹⁾ । एवं दशमु दिनु ।
बुद्धाद्यार्म्बनायास्त्वयं प्रयासो नास्ति ॥

सा च वज्रध्वजपरिणामनायामुक्ता । स बोधिसत्वचर्यायां चरन् यावन्ति कानिचिद्दृश्यन्ते
रूपाणि मनोज्ञानि वा प्रतिकूलानि वा⁽²⁾ । एवं शब्दा गन्धा रसा स्पर्शव्या धर्मा मनोज्ञा
वा प्रतिकूला वा । अनवद्या विप्रमुद्गाः कल्याणोदारप्रभास्वरा वा येन सौमनस्यं जायते । 5
मुखमवक्रामति । प्रसादो जायते । प्रीतिः संभवति । प्रामोद्यं संतिष्ठते । कृषः प्राडुर्भवति ।
दौर्मनस्यं निवर्तते । चित्तकल्यता प्राडुर्भवति । चित्तं कर्मण्यं भवति । आशयो मृडुभवति ।
इन्द्रियाणि प्रह्लादं गच्छन्ति । सततमुखं संवेद्यमान एवं परिणामयति । सर्वबुद्धानामित-
या परिणामनाया भूयस्या मात्रया ते बुद्धा भगवन्तो ऽचित्तयेन बुद्धविकारमुखेन समन्वाग-
ता भवन्त्वतुल्येन बुद्धसमाधिसुखेन सुसंगृहीता भवन्त्वनन्तसुखेन भूयस्या मात्रयोपस्तब्धा भ- 10
वन्तु । अग्रमाणेन बुद्धविमोक्तसुखेन समन्वागता भवन्तु । अग्रमेयेण बुद्धप्रातिकार्यसुखेन सु-
संगृहीता भवन्तु । अचित्तयेन बुद्धासंगविकारमुखेन सुपरिगृहीता भवन्तु । उरामदेन बु-

1) The whole clause forms part of a Buddhistic *locus communis* on *maitrī*; see M. Vyutp. lxix. 5 (where read with Böhrlingk W.K.F., Nachtr. 7, *sphāritvā* 'sich verbreiten über').

2) °*ālamb*° (here only) MS.

3) ལྷོད་པ་ 'procedure' (*prayāma*?).

4) K.F. 211 (30), a Tibetan title only, with which however our Tib. version substantially agrees. Regarding the conjectured identity of the work cited above p. 22.5, it should be noted that here the Tib. title ends with ཡོངས་སུ་བསྐྱོད་པ་, the proper equivalent of *pariṇāmanā* (cf. infra 1), not as there with མཛོད་ = *sūtra*.

5) The MS. here reads: *vā evam | pe | evam*. I have deleted the first *evam* (in margin only) and the *peyālam*, which break the sense and have no equivalent in the Tib. (134. a. 3).

6) Dh.-s. § 133.

7) Cf. Senart, Mhv. I. 399.

द्वृषभितसुखेनाभिक्ष्णा भवन्तु । अग्रमेयेण बुद्धबलसुखेनात्यन्तसुखिता भवन्तु । सर्ववेदि-
 तशास्त्रेनानुत्पत्तिसुखेनाधिकारसुखा भवन्तु । असंगविकारसततसमाहितेन तथागतसुखेना-
 द्यसमुदा[99 a]चारिणाविक्रोपितसुखा भवन्तु ॥ एवं बोधिसत्वस्तत्कुशलमूलं तथागतेषु प-
 रिणामय्य बोधिसत्वेषु परिणामयति । यदिदमपरिपूर्णानामभिप्रायाणां परिपूर्णाय परिण-
 5 मयति । अपरिशुद्धानां सर्वज्ञताध्याशयानां परिशुद्ध्ये । अपरिनिष्पन्नानां सर्वपारमितानां
 परिनिष्पत्तये । वज्रोपमस्य बोधिचित्तोत्पादस्याधिष्ठानाय । अनिवर्त्यस्य सर्वज्ञतासंनान्हा-
 स्याप्रतिप्रसन्नस्य । बोधिसत्वानां⁽²⁾ कुशलमूलानां मार्गणतयै । सर्वज्ञगत्समतास्थितस्य म-
 ह्नाप्रणिधानस्य परिपूर्णे । सर्वबोधिसत्वविकारारणामधिगमाय । सर्वबोधिसत्वेन्द्रियाणां
 तीक्ष्णाभिज्ञतयै । सर्वबोधिसत्वकुशलमूलानां सर्वज्ञतास्पर्शनतयै ॥ स एवं तत्कुशलमूलं
 10 बोधिसत्वानामर्थाय परिणामय्य बुद्धशासनावचरेषु सर्वआवकप्रत्येकबुद्धेषु तत्कुशलमूल-
 मेवं परिणामयति । ये केचित्सत्त्वा एकाच्छ्रुतिसंज्ञातमात्रमपि बुद्धशब्दं शृण्वति । धर्मशब्दं
 वा ऽर्पसंघपर्युपासनं वा कुर्वन्ति तेषां तत्कुशलमूलमनुत्तरयि सम्यक्संबोधये परिणामयति
 बुद्धानुस्मृतिपरिपूर्णे परिणामयति । धर्मानुस्मृतिप्रयोगतयै परिणामयति । आर्यसंघगौ-
 रवाय परिणामयति । अचिरकृतबुद्धदर्शनतयै परिणामयति । चित्तपरिशुद्ध्ये परिणाम-
 15 यति । बुद्धधर्मप्रतिवेधाय परिणामयति । अग्रमेयगुणाप्रतिपत्तये परिणामयति । सर्वाभिज्ञा-
 कुशलपरिशुद्ध्ये परिणामयति । धर्मविमतिविनिवर्तनाय परिणामयति । यथा बुद्धशास-
 नावचरेषु परिणामयतिः' आवकप्रत्येकबुद्धेषु च तथा स बोधिसत्वः सर्वसत्त्वेषु तत्कुशल-

1) *vrishabhita* (^otā MS.) occurs only in Mhv. II. 277.3, in the sense of a «deed of bull-like prowess». Tib. ལྷ་མོའི་ཀྱི་ལྷ་ལྷོ་ལྷོ་ལྷོ་ལྷོ་ «the joy of becoming the leader of the herd».

2) *sukhānām*. MS.; but the Tib. has the unvarying equivalent of *bodhisattva*.

3) 'Abiding in the commands . . .' a somewhat extended usage of *avacara*; cf. Senart, Mhv. I. 397.

4) Divy. 142.11.

5) 'penetration' Senart, Mhv. I. 443.

मूलं परिणामयति ॥ यदिदं नैर्यिकमार्गविनिवर्तनाय परिणामयति । तिर्यग्योनिव्यवच्छे-
दाय परिणामयति । यमलोकोपच्छेदसुखाय परिणामयति । निरवशेषसर्वापायगत्युपपत्ति-
व्यवच्छेदाय परिणामयति ॥ तेषां च सर्वसत्वानामनुत्तरबोधिद्वन्द्वविवर्धनतायै परि-
णा[99b]मयति । अद्याशयसर्वज्ञताचित्तलाभाय परिणामयति । सर्वबुद्धधर्माप्रतिज्ञेपाय प-
रिणामयति । अत्यन्तसुखसर्वज्ञताभूमिसंवर्तनाय⁽²⁾ परिणामयति । अत्यन्तसर्वसत्वविशुद्धये 5
परिणामयति । सर्वसत्वानामनज्ञज्ञानाधिगमाय परिणामयति । पे ॥ तस्य यत्किञ्चिच्ची-
वरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यगमनागमनशरीरोपस्थाननिषध्यादिनिषेवणायत-
नानां प्रवर्तनकर्म ईर्यापथाधिष्ठानमीर्यापथस्याविकोपनं कायकर्म वाक्कर्म मनस्कर्म सुच-
रितं षष्ठाभिन्द्रयाणां संवरः स्वशरीराक्लादनमर्दनस्नानकर्म । अशितपीतखादितं संमि-
ञ्जितप्रसारितावलोकितविलोकितसुप्तज्ञागरितस्वशरीरगतोपस्थानं सर्वमेतद्बोधिसत्वस्य 10
सर्वज्ञतालम्बनप्रयुक्तस्य न किञ्चिदपरिणामितं सर्वज्ञतायां सर्वसत्वहितसुखचित्तस्य ॥
पे ॥ सर्वज्ञगत्परित्राणमनसो नित्योद्युक्तकुशलमूलस्य मदप्रमादव्यतिवृत्तस्य ॥ पे ॥ सर्व-
क्लेशपराञ्जुलस्य सर्वबोधिसत्वानुशिक्षणचेतसः सर्वज्ञतामार्गाप्रतिकृतस्य ज्ञानभूमिनिषे-
वणस्य पण्डितसंवासाभिरतस्य । पे ॥ मधुकर इव कुशलमूलसंभरणस्य सर्वज्ञगडुच्चलि-
तसत्तानस्यानभिनिविष्टसर्वसंस्कारस्य । पे ॥ अन्नशः अस्वपि तदन्येष्वपि तिर्यग्योनिगते- 15
षेकी⁽⁴⁾दोन्मिञ्जितमेकालोपं वा परित्यजति । सुगतावुपपत्तिषु तत्सर्वं तेषामेव हिताय
तेषामेव परिमोचनाय परिणामयति । तस्यास्तिर्यग्योनेस्तस्माद्दुष्कार्वात्तस्माद्दुष्खो-
पादानात्तस्माद्दुष्खस्कन्धात्तस्माद्दुष्खावेदनायाः । तस्माद्दुष्खोपचयात्तस्माद्दुष्खाभिसंस्का-

1) From this point onwards the MS. reads *parināmayati*.

2) The noun-form is new in this sense: for *saṃvartate* ('conduce to') in con-
nexion with the *bhūmis* cf. Mhv. I. 77. 3—5.

3) Cf. Trenckner, Majjh.-n. I. p. 533.2 and Divy. 473. 6—8; °*miñjata* MS.

4) *odana* MS.

5) M. Vyutp. § 33.24.

6) °*shikayā* v° marg.

रात्तस्माद्दुष्खनिदानात्ततो दुष्खमूलात्तस्माद्दुष्खायतनात्तेषां सत्वानां विनिवर्तनाय परि-
णामयति तदारम्बणेन च सर्वसत्वारम्बणीकरोति मनसिकरोति । तत्र कुशलमूले पूर्वङ्ग-
मीकरोति । यदिदं सर्वज्ञतायां परिणामयति । [100a] बोधिचित्तोत्पदेन प्रतिगृह्णाति ।
तत्र कुशलमूलमुपनयति । संसारकात्ताराद्विनिवर्तयति । अनावरणेन बुद्धमुखेनाभिमुखी-
5 करोति । संसारसागराद्दुन्मज्जयति । बुद्धधर्मप्रयुक्तया मैत्र्या स्फुरतीत्यादि ॥

इमाश्च सुवर्णाभासोक्ता मैत्रिकोरूपागर्भा गाथाः सर्वा अद्भुतः समन्वाहृत्य भावयित-
व्या अक्षतो वचसापि ॥

सुवर्णाभासोत्तमदुन्दुभेन शाम्यन्तु दुष्खास्त्रिसकृत्त्रिलोके ।

अपायदुष्खा यमलोकदुष्खा दारिद्र्यदुष्खाश्च इह त्रिलोके ॥

10 अनेन चो दुन्दुभिषोषनादिना शाम्यन्तु सर्वव्यसनानि लोके ।

भवन्तु सत्वा क्षुभयाकृता तथा यथाभयाः शान्तभयाः मुनीन्द्राः ॥

यथैव सर्वार्यगुणोपपन्नाः संसारसर्वज्ञमहासमुद्राः ।

तथैव भोक्तुं गुणसागराः प्रजाः समाधिबोध्यङ्गुणैरूपेताः ॥

अनेन चो दुन्दुभिषोषनादिना भवन्तु ब्रह्मस्वर सर्वसत्वाः ।

15 स्पृशन्तु बुद्धत्ववरायबोधिं प्रवर्तयन्तु शुभधर्मचक्रम् ॥

1) Transitive here (intrans. 98. b. supra). Tib. ལུས་སྲིད་ལྟེན་. Pali *pharati* has a similar double usage,

2) The following extract is selected from the beginning (pp. 9—11) and end (pp. 18—21) of the same chapter (4) from which a quotation was made above p. 160. Cf. *ibid.* note 5.

3) See p. 9 fin. of the printed edition (P.).

4) °sāh° A.

5) .. 5) These five aksharas are deleted in A.; I have restored them from B. and P., which reads: *samasta satvā hrdayāharā yathā tathā tayā cāntabhayā munīndra.*

6) *bhāntu* P.

7) so A. B.; °meçvara P.

8) *cakradharmam* A. For ï final elongated, cf. *bhontū* above, and *daçasū* below.

तिष्ठन्तु कल्पानि अचित्तियानि देशेषु धर्मं जगतो क्लृताय ।
 क्वन्तु क्लेशान् विधमन्तु दुष्णान् समन्तु रागं तथ दोष मोहम् ॥
 ये सव तिष्ठन्ति अयायभूमौ आदीप्तसंप्रज्वलितास्थिगात्राः ।
 शृण्वन्तु ते दुन्दुभिसंप्रवादितं नमोऽस्तु बुद्धाय भणन्तु वाचम् ॥
 (1) ज्ञातिस्मराः सखा भवन्तु सर्वे ज्ञातीशतं ज्ञातिसकृन्नकोट्यः ।
 (2) अनुस्मरन्तु सततं मुनीन्द्रान् शृण्वन्तु तेषां वचनं क्षुदारं ॥
 (3) अनेन चो दुन्दुभिघोषनादिना लभन्तु बुद्धेः समागमं सदा ।
 विवर्जयन्तु खलु पापकर्म चरन्तु कुशलानि प्रभक्रियाणि ॥
 सर्वत्र क्षेत्रेषु च सर्वप्राणिनां सर्वे च दुष्खाः (5) प्रशमन्तु लोके ।
 ये सव विकलेन्द्रिय अङ्गहीनाः ते सर्वि सकलेन्द्रिय भोक्तु सांप्रतम् ॥
 ये व्याधिता दुर्बलक्षीणगात्रा निस्त्राणभूताः शयिता दिशासु (7) ।
 ते सर्वि मुच्यन्तु च व्याधितो लघु लभन्तु चारोग्य बलेन्द्रियाणि ॥
 ये (8) राजचौरभट तर्जित वध्यप्राप्ता नानाविधिर्भयशतैर्व्यसनोपपन्नाः (10) ।
 ते स[100b]र्वि सव व्यसनागतदुष्खिता हि मुच्यन्तु तैर्भयशतैः परमैः सुघोरैः ॥

5

10

1) See p. 18.17 of the edition = f. 11. b. 5 of B (see p. 160, n. 5) = 10. b of the MS., a fragmentary palm-leaf copy, cited at p. 162 n. 2 and hereinafter called D.

2) B. and P. have first persons (*anusmareyam*, *çrñvīya*, etc.) throughout this passage.

3) *amena cāham kuṣalena karmanā labheya buddhehi*° B.

4) – resolved to ~, here and below, 218, 1. 2.

5) So A. D.; *pāpāḥ* B.; *rogāḥ* P.

6) *kuṣalendr*° B.

7) So A. sec. man.; the original reading was *çayita daça* (?) *dikṣu*; *niçrāna*° *daça diçāsu* P.; *nistrānabhuktāç ca daça diçāsu* D.

8) Metre for this stanza Vasantatilaka.

9) °*samatarj*° P.; *saṭha* D.

10) °*padhānā* D.

- ये ताडिता बन्धनबद्धपीडिता विविधेषु व्यसनेषु च संस्थिताः⁽¹⁾ ।
 अनेक आयाससकृन्ना आकुला⁽²⁾ विचित्रभयदारूपाण्यशोकप्राताः ॥
 ते सर्वि मुच्यन्ति बन्धनेभ्यः संताडिता मुच्यन्ते⁽³⁾ ताडनेभ्यः ।
 वध्याश्च संपुच्छिषु जीवितेन व्यसनागता निर्भय भोक्तु सर्वे ॥
 5 ये सत्र लुत्तर्षपिपासपीडिता लभन्तु ते भोजनपानचित्रम् ।
 अन्धाश्च पश्यन्तु विचित्ररूपां बधिराश्च श्रावन्तु मनोजघोषान् ॥
 नग्नाश्च वस्त्राणि लभन्तु चित्रां दरिद्रमत्वाश्च निधिं लभन्तु ।
 प्रभूतधनधान्यविचित्ररत्नैः सर्वे च सत्वाः सुखिनो भवन्तु ॥
 मा कस्यचिद्भावतु दुष्खवेदनाः सौख्यान्विताः⁽⁵⁾ सत्र भवन्तु सर्वे ।
 10 अभिद्वयप्रसादिकसौम्यद्वया अनेक सुख संचित नित्य भोक्तु ॥
 मनसान्नपानाः⁽⁶⁾ सुसमृद्धपुण्याः सकृ चित्तमात्रेण भवन्तु तेषां ।
 वीणा मृदङ्गाः पणवाः सुघोषकाः उत्सा सराः पुष्करिणी तडागाः ॥
⁽⁷⁾ सुवर्णपद्मोत्पलपद्मिनीश्च सकृ चित्तमात्रेण भवन्तु तेषाम् ।
 गन्धं च माल्यं च विलेपनं च वासश्च चर्णी कुसुमं विचित्रम् ॥
 15 त्रिष्कालवृत्तेभि⁽⁸⁾ प्रवर्षयन्तु गृह्णन्तु ते सत्र भवन्तु कृष्टाः⁽⁹⁾ ।
 कुर्वन्तु पूजां दशसू दिशासु अचिन्तियां सर्वतथागतानाम् ॥⁽¹⁰⁾

1) *daṣa sthitāni* P.

2) *vyākulā* P.; *āyāsabhayasamākulā* D.

3) For the termination cf. 92.12; *mucyantu ca tādanānte* D.

4) *°pān dhīrā* D.

5) *sudarṣanāḥ* P.

6) *manaṣanta pārāḥ* P.

7) The text shows considerable variation and abridgement compared with that of P., 20.11 and 21.1.

8) So D.P.; *°kṣāhi* A.

9) *tushṭāḥ* P.

10) *°su libri omnes*; but cf. p. 216, note 12, and 217. 8 above.

स बोधिसत्वानथ आवकाणां धर्मस्य बोधि प्रतिमृष्टि⁽¹⁾ तस्य ।
 नांचां गतिं सत्त्व विवर्षयन्तु भवन्तु घृष्टान्णवोतिवृताः⁽²⁾ ॥
 आसादयन्तु जिनराजमुत्तमं लभन्तु बुद्धेहि समागमं सदा ।
 सर्वा स्त्रियो नित्यं नरा⁽³⁾ भवन्तु शूराश्च वीरा विडुपण्डिताश्च ॥
 ते सर्वि बोधाय चरन्तु नित्यं चरन्तु ते पारमितासु षट्सु ।
 पश्यन्तु बुद्धान्दशसू दिशासु रत्नद्रुमेन्द्रेषु⁽⁴⁾ सुखोपविष्टान् ।
 वैदूर्यरत्नासनसंनिषप्तान् धर्माश्च शृण्वन्तु प्रकाशयमानान्⁽⁵⁾ इति ॥
 एषा संज्ञेयतो मैत्री ॥ द्वेषसमुदाचारप्रतिपत्तः ॥
 मोहानुशयस्य प्रतीत्यसमुत्पाददर्शनं प्रतिपत्तः ॥
 तत्र प्रतीत्यसमुत्पादः शालिस्तम्बसूत्रेऽभिहितः । तत्राध्यात्मिकस्य प्रतीत्यसमु- 10

1) This is the reading of P., with which B. (v. 1. *pratisamṣṭi*) agrees; *bodhi raja nirmala susthitasya* A.: °*nirma su* ॥ *sthīt*° D.

2) *asṭāṅgikavithiv*° B. P.; °*aṅgikavīta*° D.; *ashtākshana-vyatīva*. A. The genuineness of *akshana* is vouched for by the Tib. མེ་ཁོམ་ (137 b. 2).

3) Tib. དཔ་སའེ་རྒྱལ་པོ་དཔ་པ་ *ksaṇarājam*° A.; *jīnarājamūrtim* P. B.

4) °*tyaratā* P.

5) *ratnottama[-]vṛkshasukh*° B. P.; *dānādītayaṣi suḥodayitvā* D.

6) So P. (p. 21, *fin*); *te dharmā prakāṣayantu* D.

7) °*stambhasūtre* MS. I adopt the form which agrees with the Tib. (137. b. 5) ས་ལུ་ལྷུང་པའི་མེད་. Compare KF. 261 'riz verdoyant'. In M. Vyutp. lxx. 77, two of Minaev's authorities read °*stambaka*. The Bodhicar.-ṭikā pp. 257, 309 (cf. 239. 15 369. 11.) cites portions of this passage calling the work at p. 309 *Çālistamba-puñja*. Nanjio mentions a Çāli-'saṃbhava'-s.° 280 (tr. before A. D. 420) etc. But '-saṃbhava' is apparently an error in the Chinese 'authorized' list; for *so-tān-mo* (Nanjio 867) represents *stamba*. In the *Mādhyamikā-vṛitti* Ch. XVI, p. 209 (ed. B. T. S. I.) the present passage is cited at length. The more important variants of that text (M.) are cited below.

त्पादस्य [101 a] हेतूपनिबन्धः⁽¹⁾ कतमः⁽²⁾ यदिदमविद्याप्रत्ययाः संस्कारा यावज्जातिप्रत्ययं
 ज्ञरामरणमिति । अविद्या चेन्नाभविष्यन्नैव संस्काराः प्राज्ञास्यत । एवं यावद्यदि ज्ञातिर्ना-
 भविष्यन्न ज्ञरामरणं प्राज्ञास्यत । अथ सत्यामविद्यायां संस्काराणामभिनिर्वृत्तिर्भवति ।
 एवं यावज्जात्यां सत्यां ज्ञरामरणस्याभिनिर्वृत्तिर्भवति । तत्राविद्याया नैवं भवति । अहं
 5 संस्कारानभिनिर्वर्तयामोति । संस्काराणामप्येवं न भवति । व्ययमविद्ययाभिनिर्वृत्ता
 इति । एवं यावज्जात्या नैवं भवति । अहं ज्ञरामरणमभिनिर्वर्तयामोति । ज्ञरामरणस्यापि
 नैवं भवति । अहं ज्ञात्या निर्वृत्त इति । अथ च सत्यामविद्यायां संस्काराणामभिनिर्वृत्तिर्भ-
 वति प्राडुर्भावः । एवं यावज्जात्यां सत्यां ज्ञरामरणस्याभिनिर्वृत्तिर्भवति प्राडुर्भावः ॥ एव-
 माध्यात्मिकस्य प्रतीत्यसमुत्पादस्य हेतूपनिबन्धो द्रष्टव्यः ॥ कथमाध्यात्मिकस्य प्रती-
 10 त्यसमुत्पादस्य प्रत्ययोपनिबन्धो द्रष्टव्य इति । [षष्ठां धातूनां समवायात् । कतमेषां षष्ठां
 धातूनां समवायात्]⁽³⁾ यदिदं पृथिव्यत्तेजोवाट्वाकाशविज्ञानधातूनां समवायादाध्यात्मिक-
 स्य प्रतीत्यसमुत्पादस्य प्रत्ययोपनिबन्धो द्रष्टव्यः ॥ तत्राध्यात्मिकस्य प्रतीत्यसमुत्पा-
 दस्य पृथिवीधातुः कतम इति । योज्यं कायस्य संश्लेषतः कठिनभावमभिनिर्वर्तयत्यमु-
 च्यते पृथिवीधातुः । यः कायस्यानुपरि⁽⁶⁾ अहं कृत्यं करोति अयमुच्यते ऽब्धातुः । यः
 15 कायस्याशितपीतभक्षितं परिपाचयति अयमुच्यते तेजोधातुः । यः कायस्याश्वासप्रश्वास-

1) The attachment of cause to cause (in the chain); Tib. འབྲེལ་པ་།

2) Çāntideva, as shown by the readings of both A. and Tib., cites the opening clause with undue brevity. The exordium in M. runs more clearly thus: *evam ādhyātmiko* (°ke edition) 'pi pratītyasamutpādo dvābhyām eva kāranābhyām utpadyate | katamābhyām dvābhyām | hetūpanibandhataḥ pratītyayopanibandhataḥ ca | tatrādhyātmikasya pratītyasamutpādasya hetūpanibandhaḥ katamaḥ | yaḥ idam avidyāpratītyāyāḥ saṃskaraḥ saṃskārapr° vijñānaṃ, — and so on, going through the chain.

3) This clause omitted in A., is supplied from M. and Tib. (138. a. 2).

4) Dh.-s. § 58; cf. Pitāputrasamāgama ap. Bodhic.-ṭik. 327.3 and infra ff. 108-9.

5) So also Tib. ལྷ་སའི་རྫོང་སའི་།; saṃcleshātmake 'pi na bhāvam M.

6) A new form. Tib. (138. a. 5) ལྷ་ས་སྐྱུ་སྐྱུ་། 'body-aggregation'.

कृत्यं करोत्ययमुच्यते वायुधातुः । यः कायस्यात्तःसौर्षिर्भ्रममभिनिर्वर्तयत्ययमुच्यते आ-
 काशधातुः । यो नामरूपमभिनिर्वर्तयति नडेकलापयोगेन पञ्चविज्ञानकायसंप्रयुक्तं⁽¹⁾ साक्षवं⁽²⁾
 च मनोविज्ञानम् अयमुच्यते विज्ञानधातुः ॥ असत्सु प्रत्ययेषु कायस्योत्पत्तिर्न भवति ।
 यदाध्यात्मिकः पृथिवीधातुरविकलो भवत्येवमप्रेञ्जीवाट्वाकाशविज्ञानधातवश्चाविकला
 भवति । ततः सर्वेषां समवायात्कायस्योत्पत्तिर्भवति ॥ तत्र पृथिवीधातेर्नैवं भवति । अहं 5
 कायस्य कठिनभावमभिनिर्वर्तयामीति । अब्धातेर्नैवं भवति । अहं कायस्यानुपरिग्रहकृ-
 त्यं करोमीति । तेजोधातो[101b]र्नैवं भवति । अहं कायस्याशितपोतखादितं परिपाच-
 यामीति । वायुधातेर्नैवं भवति । अहं कायस्याश्वासप्रश्वासकृत्यं करोमीति । आकाशधा-
 तेर्नैवं भवति । अहं कायस्यात्तः सौर्षिर्यं करोमीति । विज्ञानधातेर्नैवं भवति । अह- 10
 मेभिः प्रत्ययैर्जनित इति । अथ च सत्स्वेषु प्रत्ययेषु कायस्योत्पत्तिर्भवति । तत्र पृथिवीधा-
 तुर्नात्मानं न सत्वो न जीवो न जन्तुं न मनुजो न मानवो न स्त्री न पुमान् नपुंसकं । न चाहं । न मम ।
 न चाप्यन्यस्य कस्यचित् । एवमब्धातुस्तेजोधातुर्वायुधातुराकाशधातुर्विज्ञानधातुर्न सत्वो
 न जीवो न जन्तुं न मनुजो न मानवो न स्त्री न पुमान् नपुंसकं न चाहं न मम न चाप्यन्यस्य
 कस्यचित् ॥ तत्राविद्या⁽⁴⁾ कतमा⁽⁵⁾ । या एष्वेव षट्सु धातुष्वेकसंज्ञा विपुंसंज्ञा नित्यसंज्ञा
 ध्रुवसंज्ञा शाश्वतसंज्ञा सुखसंज्ञा आत्मसंज्ञा सत्वजीवमनुजमानवसंज्ञा । अहंकारममकार- 15

1) Tib. (138. a. 7) ལུ་ལྷོ་ 'reed'. Doubtless the arteries are meant; cf. *nāḍī*.

In M. this whole sentence is chaotic.

2) New to literature; but see Mahendra on Hemac. Anekārthas. II. 253: *āsraṇaḥ karmabandhaheṭuḥ kriyāhimsādiḥ | tena saha vartate yaḥ skandhaḥ carā-rabhavāpanno rūparasādisamūhaḥ sa sūsravaskandhaḥ*.

3) *Falsa lectio* repeated in M.

4) The following passage is cited in Bodhic. -*ṭīkā* p. 258 (cited as 'B').

5) *karma* M.

6) *eshām eva śaṇṇām dhātūnām* B. M.

7) *aikyas*° B.

8) So too the Tib.: རྒྱལ་ཡོད། *susaṃjñā* M. (which I do not understand); om. B.

संज्ञा । एवमादिविधि⁽¹⁾ज्ञानम् इयमुच्यते ऽविद्येति । एवमविद्यायां सत्यां विषयेषु रागद्वेष-
मोहाः प्रवर्तन्ते । तत्र ये रागद्वेषमोहा विषयेष्वमो उच्यन्ते संस्कारा इति । वस्तुप्रति-
विज्ञप्तिर्विज्ञानं । विज्ञानसकृन्नाश्वत्वारो ऽद्वयिण उपदानस्कन्धास्तत्राम [-द्वयं]^{(3) (4)} । चत्वारि
च मद्भातानि चोपादाय उपादाय द्वयमैकध्यमभिसंतिप्य तत्रामद्वयं⁽⁴⁾ । नामद्वयसंनिश्चि-
5 तानोन्द्रियाणि षडायतनं । त्रयाणां धर्माणां संनिपातः⁽⁵⁾ स्पर्शः । स्पर्शानुभवा वेदना⁽⁶⁾
वेदनाध्यवसानं तृष्णा । तृष्णा वैपुल्यमुपादानं । उपादाननिर्जातं पुनर्भवजनकं कर्म ।
भवः । तद्देहकस्कन्धप्राडुर्भावो जातिः । स्कन्धपरिपाको जरा विनाशो मरणं । म्रियमा-
णस्य मूढस्य स्वाभिषङ्गस्यात्तर्दाहः शोकः । लालप्यनं⁽¹⁰⁾ परिदेवः । पञ्चविज्ञानकायसंप्रयु-
क्तमशातानुभवनं दुष्खं⁽¹¹⁾ । मनसिकारसंप्रयुक्तं मानसं दुष्खं दौर्मनस्यम् । ये चान्य एवमादय
10 उपक्लेशास्त उपायासाः ॥ पे ॥⁽¹⁴⁾

पुनरपरं तत्रे ऽप्रतिपत्तिः मिथ्या प्रतिपत्तिः अज्ञानमविद्या । एवमविद्यायां सत्यां

1) °*dhajñā*° MS.; but (m) *ajñā* must be restored from B. and the Tib. *མེ་ཤེས་མ* (139. a. 2).

2) *sahetavas* M.

3) supplied from B. and M. and Tib.

4) . . . 4) This clause is omitted in B. and Tib. After *copādāya* M. reads: *rūpam tac ca nāma | ekamadhyam [sic] abhis°*.

5) The same word is used and also illustrated in Mil.-P. 60.10—24.

6) op. cit. 60.25.

7) *tat punarbhava janakakarmabhava hetukah ska°* M.

8) *jātyabhinirvṛttānām skandhānām parip.* B.

9) *jīrnasya skandhasya vin°* M.

10) Noun-form new. I do not understand M.'s reading: *çokocchamālopamaṃ paridevaḥ*. The Tib. (139. a. 6) seems to have had some form like *lālapyana*. I understand the rendering to mean: «the uttering of lamentation is the telling to oneself ལྷོ་སྤྱོད་ལྷོ་སྤྱོད་ལྷོ་སྤྱོད་ལྷོ་སྤྱོད་» one's state arising from sorrow». *çokārthapānaṃ* B.

11) Cf. Senart, Mhv. I. 373, and B. R. s. v. 3. शान्त.

12) *duṣhkamanasik°* MS. The Tib. separates the sentences (139. a. 7).

13) 'ein kleiner *kleṣa*' B²; but the Tib. ལྷོ་སྤྱོད་ལྷོ་སྤྱོད་ལྷོ་སྤྱོད་ལྷོ་སྤྱོད་ and the explanation

of *upāyāsa* by Buddhaghosa in Vis.-M. xvii (ap. Warren, Buddhism 191) suggest nearness and intensity as the force of *upa-*.

14) For the omission see B. 259. 3—10 (= M. p. 210).

15) The following passage is also quoted in B. at pp. 309 sqq.

त्रिविधाः संस्काराः अभिनिर्वर्तन्ते । पुण्योपगमा अपुण्योपगमा अनिञ्ज्यो⁽¹⁾[102a]पगमाश्चेम
 उच्यन्ते ऽविद्याप्रत्ययाः संस्कारा इति । पुण्योपगमानां संस्काराणां पुण्योपगमेव विज्ञानं
 भवति । अपुण्योपगमानां संस्काराणामपुण्योपगमेव विज्ञानं भवति । अनिञ्ज्योपगमानां⁽²⁾
 संस्काराणामनिञ्ज्योपगमेव विज्ञानं भवति । इदमुच्यते संस्कारप्रत्ययं विज्ञानमिति ।
 एवं नामद्वयं⁽³⁾ नामद्वयविवक्षा षड्भिरायतनद्वारैः कृत्यक्रियाः प्रवर्तन्ते । तन्नामद्वयप्रत्ययं 5
 षडायतनमित्युच्यते । षड्यश्चायतनेभ्यः षट् स्पर्शकायाः प्रवर्तन्ते ऽयं षडायतनप्रत्ययः
 स्पर्श इत्युच्यते । यज्जातीयः स्पर्शो भवति तज्जातीया वेदेना प्रवर्तते । इयं स्पर्शप्रत्यया
 वेदेनेत्युच्यते । यस्तां वेदयति विशेषेणास्वादयति । अभिनन्दत्यध्यवस्यत्यधितिष्ठति⁽⁴⁾
 सा वेदेनाप्रत्यया तृष्णेत्युच्यते । आस्वादेनाभिनन्दनाध्यवसानं⁽⁵⁾ मा मे प्रियद्वयशातद्वयै-
 र्वियोगो भवत्विति । अपरित्यागो भूयो भूयश्च प्रार्थना । इदं तृष्णाप्रत्ययमुपादानमित्यु- 10
 च्यते । एवं प्रार्थयमानः पुनर्भवजनकं⁽⁶⁾ कर्म समुत्थापयति कायेन वाचा मनसा । अयमुपादा-
 नप्रत्ययो भव इत्युच्यते । या कर्मनिर्जातानां⁽⁷⁾ स्कन्धानामभिनिर्वृत्तिः सा भवप्रत्यया ज्ञा-
 तिरित्युच्यते । यो ज्ञात्यभिनिर्वृतानां स्कन्धानामुपचयपरिपाकाद्विनाशो भवति । तदिदं⁽⁸⁾

1) For this form (= Pali *ānejjā*) cf. Senart Mhv. I. 399; Lal.-v. cited in B². *anamhyop*° M.; *ānandopa*° B. With this triple division compare the classes of *karma* cited from Buddhaghosa (Vis. M. xvii.) by Warren, Buddhism, 179—80.

2) . . . 2) Here MS. *āni*°.

3) *tad eva vijñānapratyayaṃ nāmar*° B. and so M. Here M. (p. 211.1) adds the following clause which doubtless occurs in the original (Çālistamba-) sūtra, but, as the Tib. (139. b. 6) shows, was not quoted by our author from it: *vedanādayo 'rūpīnaṣ cattāraḥ [sic] [,] samskāras tatra tatra bhava nāmayantīti nāma' | saha rūpaskandhena ca 'nāmarūpaṃ' ceti nāmarūpaṃ ucyate.*

4) *adhyavasāye tishṭhati* M.

5) °*vasāyasthāna* ' *ātmapriya*° mā bhavatu B.

6) *nityam aparityāgo bhaved* M.

7) The clause: *yatra vastuni . . . prārthayate sa* here added in M. (211. 8, 9) is not reproduced in the Tib.

8) *kāryam utthā*° B.

9) So B.

10) ॐॐॐॐ (140. a. 4) 'increase, development'; *upanayana* M.; *upaparipākād* [sic] B.

ज्ञातिप्रत्ययं ज्ञारामरणमुच्यते ॥ पे⁽¹⁾ ॥ [एवमयं द्वादशाङ्गः प्रतीत्यसमुत्पादो ऽन्योन्य-
 हेतुको ऽन्योन्यप्रत्ययतो । नैवानित्यो न नित्यो । न संस्कृतो नासंस्कृतो⁽²⁾ न वेदपिता ।
 न क्षयधर्मो न निरोधधर्मो । न विरोगधर्मो । अनादिकारप्रवृत्तो ऽनुद्भिन्नो ऽनुप्रवर्तते नदी-
 स्रोतवत् ॥ अथ चेमान्यस्य द्वादशाङ्गस्य प्रतीत्यसमुत्पादस्य चत्वारि अङ्गानि संघातक्रि-
 5 ययै हेतुत्वेन प्रवर्तन्ते । कतमानि चत्वारि । यदुत । अविद्या तृष्णा कर्म विज्ञानं च ।] तत्र
 विज्ञानं बीजस्वभावत्वेन हेतुः । कर्म क्षेत्रस्वभावत्वेन हेतुः । अविद्या तृष्णा च क्लेशस्वभा-
 वत्वेन हेतुः⁽⁵⁾ । कर्मक्लेशा विज्ञानबीजं संजनयन्ति । तत्र कर्म विज्ञानबीजस्य क्षेत्रकार्यं करो-
 ति । तृष्णा विज्ञानबीजं स्नेहयति । अविद्या विज्ञानबीजमवकिरति । [असतां येषां⁽⁶⁾
 प्रत्ययानां बीजस्याभिनिवृत्तिर्न भवति]⁽⁶⁾ ॥ तत्र कर्मणो नैवं भवति । अहं विज्ञानबीजस्य
 10 क्षेत्रकार्यं करोमीति । तृष्णाया अपि नैवं भवति । अहं विज्ञानबीजं स्नेहयामीति । अवि-
 द्याया अपि नैवं भवति । अहं विज्ञानबीजमवकिरामीति । विज्ञानबीजस्यापि नैवं भव-
 त्यहमेभिः प्रत्ययैर्जनित इति ।⁽⁷⁾ अपि तु विज्ञानबीजे कर्मक्षेत्रप्रतिष्ठिते तृष्णास्नेहाभिष्य-
 न्दिते ऽविद्यावकीर्णो [102 b] तत्र तत्रोत्पत्त्यायतनसन्धौ मातुः कुलौ विरोहति । नाम-

1) Here both A. and B. have *peyūlam*, omitting the passage in brackets. The omission, however cannot be due to Čāntideva, as the Tib. (140. a. 4—6) in this case reproduces the text preserved in M. (211. 12), which I accordingly print, taking of course the former as my chief guide here.

2) *nāsamsk*° not in M.; but the Tib. has འདུས་ཀྱིས་མ་ཡིན་འདུས་མ་ཀྱིས་མ་
 ཡིན། adding ལྷ་མེད་པ་མ་ཡིན་ལྷ་མེད་པ་མ་ཡིན།, i. e. «is not without *hetu* nor
pratyaya».

3) འཇོག་པའི་ཚུལ་

4) *kshayasv*° M.

5) . . . 5) Om. B. *avidyā vāyu jala trṣhṇā* A.

6) . . . 6) Supplied from Tib. and M.

7) The first part of this clause is somewhat shortened from the text as given in M. (211. 25—26). °*bījam* . . . °*kirṇam virohati*. B.

8) *prati* [*sandhau*] marg. Cf. M.

ब्रूपाङ्कुरस्याभिनिर्वृत्तिर्भवति । स च नामब्रूपाङ्कुरो न स्वयंकृतो न परकृतो नेभयकृतो
 नेश्वरादिनिर्मितो न कालपरिणामितो न चैककारणाधीनो नाप्यहेतुसमुत्पन्नः । अथ च
 मातापितृसंयोगादतुसमवायादन्येषां च प्रत्ययानां समवायादास्वानुप्रविद्धं⁽¹⁾ विज्ञानबीजं
 मातुःकुलौ नामब्रूपाङ्कुरबीजमभिनिर्वर्तयति । अस्वामिकेषु धर्मेष्वमेष्वपरिग्रहेष्वप्रत्य-
 थिकेष्वकाशसमेषु⁽²⁾ मायालक्षणस्त्रभावेषु हेतुप्रत्ययानामवैकल्यात् ॥⁽³⁾ तद्यथा पञ्चभिः 5
 कार्णैश्चतुर्विज्ञानमुत्पद्यते । कतमैः पञ्चभिः ॥ चतुश्च प्रतीत्य ब्रूयं चालोकं चाकाशं तज्ज्ञं⁽⁴⁾
 च मनसिकारं च प्रतीत्योत्पद्यते चतुर्विज्ञानं ॥ तत्र चतुर्विज्ञानस्य चतुराश्रयकृत्यं
 करोति । ब्रूयमारम्बणकृत्यं करोति । आलोको ऽवभासकृत्यं करोति । आकाशमनावर-
 णकृत्यं करोति । तज्ज्ञमनसिकारः समन्वाहारकृत्यं करोति । असत्स्वेषु प्रत्ययेषु चतु-
 र्विज्ञानं नोत्पद्यते ॥ यदा चतुराध्यात्मिकमापतनमविकलं भवति । एवं ब्रूपालोकाका- 10
 शतज्ज्ञमनसिकाराश्चाविकला भवति । ततः सर्वसमवायाच्चतुर्विज्ञानस्योत्पत्तिर्भव-
 ति ॥ तत्र चतुषो नैवं भवति । अहं चतुर्विज्ञानस्याश्रयकृत्यं करोमीति । ब्रूयस्यापि नैवं
 भवति । अहं चतुर्विज्ञानस्यारम्बणकृत्यं करोमीति । आलोकस्यापि नैवं भवति । अह-
 मवभासकृत्यं करोमीति । आकाशस्यापि नैवं भवति । अहं चतुर्विज्ञानस्यानावरणकृत्यं
 करोमीति । तज्ज्ञमनसिकारस्यापि नैवं भवति । अहं चतुर्विज्ञानस्य समन्वाहारकृत्यं 15
 करोमीति । चतुर्विज्ञानस्यापि नैवं भवति । अहमेभिः प्रत्ययैर्जनित इति । अथ च पुनः
 सत्स्वेषु प्रत्ययेषु चतुर्विज्ञानस्योत्पत्तिर्भवति प्राडुर्भावः । एवं शेषाणामिन्द्रियाणां यथा-
 योगं कर्तव्यं ॥ तत्र न कश्चिद्धर्मो ऽस्माह्लोकात्परं लोकं संक्रामति । अस्ति च कर्मफल-

1) °baddham B.

2) This word, attested by the Tib. མཁའ་འདུ་མཚོ་འཕྲུལ་ has been mutilated by the copyist of the text of B.; cf. Poussin p. 311, n. 1.

3) The text from here down to *kartavyam*, l. 18 below omitted by the *peyālam* of B. p. 311.1.

4) *āvaranahetutvam* marg.; v. infra.

5) *asamanvāhāra* occurs in *Divyāvāda*.; the present noun-form is new, though the verb is common in *Buddh. Sk.*

प्रतिविज्ञप्तिः ⁽¹⁾ हेतुप्रत्ययानामवैकल्यात् । यथा [103 a] गिरूपादानवैकल्यान्न स्व-
 लति । एवमेव ⁽²⁾ कर्मक्लेशजनितं विज्ञानबीजं तत्र तत्रोत्पत्त्यापतनप्रतिसन्धौ मातुः कुतौ
 नामत्रपाङ्कुरमभिनिर्वर्तयति । अस्वामिकेषु धर्मेष्वमेष्वपरिग्रहेष्वप्रत्यर्थिकेष्वकाशसमेषु
 मायालक्षणस्वभावेषु हेतुप्रत्ययानामवैकल्यात् ⁽³⁾ तत्राध्यात्मिकः प्रतीत्यसमुत्पादः पञ्च-
 5 भिः कार्ष्णैर्द्रष्टव्यः ॥ कतमैः पञ्चभिः । न शाश्वततो नोच्छेदतो न संक्रान्तितः । परीतहेतु-
 तो विपुलफलाभिनिर्वृत्तितस्तत्सदृशानुप्रबन्धतश्चेति ॥ कथं न शाश्वततः । यस्मादन्ये
 मारणात्तिकाः स्कन्धा अन्ये श्रौपपत्यंशिकाः । न तु य एव मारणात्तिकाः स्कन्धास्त एवौ-
 पपत्यंशिकाः स्कन्धा । ⁽⁴⁾ अपि तु मारणात्तिकाश्च स्कन्धा निरुद्ध्यमाना श्रौपपत्यंशिकाः
 स्कन्धाश्च ⁽⁴⁾ प्राडुर्भवति । अतो न शाश्वततः ॥ कथं नोच्छेदतः । न च निरुद्ध्येषु स्कन्धेषु
 10 श्रौपपत्यंशिकाः स्कन्धाः प्राडुर्भवति नाप्यनिरुद्ध्येषु । अपि तु मारणात्तिकाश्च स्कन्धा
 निरुद्ध्यन्ते श्रौपपत्यंशिकाश्च प्राडुर्भवति । तुलादण्डोन्नामावनामवत् । अतो नोच्छेदतः ॥

[कथं न संक्रान्तितः] ⁽⁶⁾ । विसदृशात्सत्त्वनिकायाद्धि सभागाः स्कन्धा ज्ञात्यन्तरे ऽभिनि-
 र्वर्तन्ते । अतो न संक्रान्तितः ॥ [कथं परीतहेतुतो विपुलफलाभिनिर्वृत्तितः] ⁽⁸⁾ परीतं कर्म

1) *asti ca karmaphalam asti ca vijñaptir hetu*° B.

2) So B., supported by Tib. (141. b. 5); *evam ekakarma*° A.

3) Here B. adds: *evam ādhyātmikasya pratītyasamutpādasya pratīyayopani-
 bandho draṣṭavyaḥ*, for which the Tib. has no equivalent. In the next sentence
 I have added *ādhyātmikaḥ* from B. confirmed by Tib. ཅད་ལྟེ་ (141. b. 7).

4) . . . 4) This passage is omitted by B., but rendered in the Tib. (142. a. 2).

5) *pūrvani*° B.

6) Inserted from B. and Tib. (རྟེན་). *Samkrānti* 'transition' [of the *pudgala*
 from one world to another] gave its name to a Buddhist school, according to
 Wassiljev 232 (256).

7) *shabhā*° A. My correction is founded on the Tib. (142. a. 4) ལྷོ་ལ་པ་མཁའ་པ་
 and on the reading of B.: °*yād visabhāgāḥ*, which must be corrected similarly.
ddhi and *dvi* are very easily confused in Nepalese MSS. The clause in M. runs:
visadr̥ṣṭāḥ sattvanikāyāḥ sabhāgatāyām satyām jātim abhinirvartayati (°*anti*?).

8) . . . 8) Sic Tib. B.

क्रियते । विपुलः फलविपाकोऽनुभूयते । अतः परीतहेतुतो विपुलफलाभिनिवृत्तिः ॥
 [कथं तत्सादृशानुप्रबन्धतः⁽¹⁾] । यथा वेदनीयं कर्म क्रियते । तथा वेदनीयो विपाकोऽनुभूयते ।
 अतस्तत्सादृशानुप्रबन्धतश्चेति ॥ यः कश्चिद्भद्रं शारिपुत्रेण प्रतीत्यसमुत्पादं भगवता
 सम्यकप्रणीतमेवं यथाभूतं सम्यकप्रज्ञया सततसमितमज्ञीवं निर्ज्ञोर्वं⁽³⁾ यथावद्विपरीतमज्ञा-
 तमभूतमकृतमसंस्कृतमप्रतिघमनावरुणं शिवमभयमकार्यमव्ययमव्युपशममस्वभावं पश्य- 5
 ति । असत्यतस्तुच्छ्रुतं ऋक्ततो ऽसारतो ऽघतो ऽनित्यतो दुष्खतः शून्यतो ऽनात्मनश्च
 समनुपश्यति । स न पूर्वात्तं प्रतिसरति । किमकृतमभूवमतोते ऽध्वन्याहो स्वित्नाभूवमती-
 तेऽध्वनि । को न्वकृतमभूवमतीतेऽध्वनि ॥ अपरात्तं वा पुनर्न प्रतिसरति । किं नु भविष्या-
 म्यनागतेऽध्वन्याहो स्वित्ना भविष्याम्यनागतेऽध्वनि । को नु भविष्यामीति । प्रत्युत्पन्नं
 वा पुनर्न प्रतिसरति । किं स्वदिदं कथं स्वदिदं । के सतः के भविष्या[103b]म इति ॥ 10

आर्यदशभूमकेऽप्युक्तं । तत्राविद्यातृष्णोपादानं च क्लेशवर्त्मनो ऽव्यवच्छेदः । संस्कारा
 भवश्च कर्मवर्त्मनो ऽव्यवच्छेदः । परिशेषं दुष्खवर्त्मनो ऽव्यवच्छेदः । अपि तु खलु पुन-

1) Sic M. B.

2) Here the quotation ends in B. In M., though the opening phrase of the next chapter (Ch. 17, p. 213.5) contains a reminiscence of the following sentence, the quotation is only resumed at the end of the whole work (p. 222.7). The following passage has been collated with a MS. of the *Madhy-vṛitti* (Cambr. Add. 1483) called M².

3) *ājīvam nirjīvam* A. with marginal gloss *nirātmaṅ*; but the Tib. has merely མྱོག་མེད་པ་དང་སྲོག་དང་སྲུང་པ་ (142. a. 7) 'without life and bereft of life'; and our reading is confirmed by M. (222.8).

4) So M.; the letters are nearly eaten away in our MS., but the Tib. མེ་ཟེར་པ་ makes the reading certain.

5) °tā 'sārato M².

6) *çvid* A. hic et infra.

7) In the Tib. the question is somewhat extended, corresponding to the text of the *Çālistamba* as quoted in M. and M² (= Cambridge MS. of *Madhy-vṛ.*) *kva santah* ' kva bhavishyāmah | ayam satvah kuta āgatah sa itah cyutah [itya-cyū° M.].

र्षडुच्यते ऽविद्याप्रत्ययाः संस्कारा इति । एषा पूर्वात्तिक्रमेत्ता ॥ विज्ञानं यावद्देदनेति ।
 एषा प्रत्युत्पन्नापेत्ता । तृष्णा यावद्भव इति । एषा ऽपरात्तिक्रमेत्ता । ऽत ऊर्द्धमस्य प्रवृत्ति-
 रिति । पे ॥ तस्यैवं भवति । संयोगात्संस्कृतं प्रवर्तते । विसंयोगान्न प्रवर्तते । सामग्र्याः
 संस्कृतं प्रवर्तते । विसामग्र्या न प्रवर्तते । कृत्त वयमेवं बद्धदोषडुष्टं संस्कृतं विदित्वाऽस्य
 5 संयोगस्यास्याश्च सामग्र्या व्यवच्छेदं करिष्यामो । न चात्युत्तोपशमं सर्वसंस्काराणामधि-
 गमिष्यामः सत्त्वपरिपाचनतापि । इति ॥ इदं संज्ञेयान्मोक्षशोधनं ॥

॥ इति शिक्षासमुच्चये चित्तपरिकर्मपरिच्छेदो द्वादशमः ॥ १२ ॥

XIII.

स्मृत्युपस्थानपरिच्छेदः त्रयोदशः ।

10 एवं कर्मण्यचित्तः स्मृत्युपस्थानान्यवतरेत् ॥

तत्राश्रुभ्रप्रस्तावेन⁽³⁾ कायस्मृत्युपस्थानमुक्तम् ॥

तेदेव च भेदलेशेन धर्मसंगीतिमूत्रे ऽभिहितं⁽⁴⁾ पुनरपरं कुलपुत्र बोधिसत्त्व एवं काये
 स्मृतिमुपस्थापयति । अयं कायः पादपादाङ्गुलिङ्गुहृत्त्रिकोदरनाभिपृष्ठवंशहृदयपार्श्वपा-
 र्श्वका⁽⁵⁾हृस्तकलाचीबाह्वंशग्रीवाहृनुललाटशिरःकपालमात्रसमूहः कर्मभवकारकोपचितो
⁽⁶⁾

1) A new form, but attested by the Tib. མྱོན་གྱི་མཐའ་ལ་བཞུགས་པ་ (142. b. 5).

2) The present chapter follows the regular four-fold division of the subject; cf. Dh.-s. § 44 and to the authorities there quoted (p. 44) add the Pali sutta on the subject (Mahāsatipatthāna-s., Dīghan. № 22; tr. Warren, 353 sq. = Majjh-n. № 10 (i. p. 55 ed. P.T.S).

3) °bhāpra° MS; Tib. མེ་སྤྱུག་པའི་སྐྱེ་བའི་ལྗེ་

4) The two following extracts occur also in Bodhic. ṭikā IX, pp. 324-5.

5) kāyasmṛ B-ṭ. (but see p. 401 note).

6) So MS.; pārṣukā (?) B-ṭ.; cf. Poussin's note 7. The Tib. translates pārṣva-pārṣvakā རྩེ་བའི་གླིང་ལ་རྩེ་བའི་གླིང་ (143 a 4): 'rib and scapula'; but in the Buddh.

नानाक्लेशसंक्रल्पविकल्पशतसङ्ख्याणामावासभूतो⁽¹⁾ । बहूनि चात्र द्रव्याणि समवहितानि । यदुत⁽²⁾ । केशरोमनखदन्तास्थिचर्मपिशितवपाम्नायुमेदोवशालसोकायकृन्मूत्रपुरोषामाशयहृदिरखेटपित्तपूयसिङ्गाणकमस्तकलुङ्गानि । एवम्बहुद्रव्यसमूहः । तत्कोऽत्र कायः । तस्य प्रत्यवेत्तमाणास्यैवं भवति । आकाशसमो ऽयं कायः । स आकाशवत् काये स्मृतिमुपस्थापयति । सर्वमेतदाकाशमिति पश्यति । तस्य कायपरिज्ञानहेतोर्न भूयः क्वचित्स्मृतिः प्रसरति । न विसरति । न प्रतिसरतीति ॥ 5

पुनरुक्तं । अयं कायो न पूर्वान्तादागतो । न परान्ते संक्रान्तो न पूर्वान्तापरान्तावस्थितो ऽन्यत्रासद्वि[104a]पर्याससंभूतः कारकवेदकरहितो नाद्यत्तमध्ये प्रतिष्ठितमूलः । अस्वामिकः⁽³⁾ अममः । अपरिग्रहः⁽³⁾ आगत्युक्तैर्व्यवहृरैर्व्यवह्रियते काय इति देह इति भोग इति आश्रय इति शरीरमिति कुणप इति आयतनमिति । असारको ऽयं कायो मातापितृशोषितशुक्रसंभूतो ऽशुचिपूतिदुर्गन्धस्वभावो रागद्वेषमोहभयविषादतस्कराकुलो नित्यं शतनपतनभेदनविकीर्णाविध्वंसनधर्मा । नानाव्याधिशतसङ्ख्यनीत इति ॥ 10

आर्यरत्नचूडे ऽप्याह । अनित्यो वतायं कायो ऽचिरस्थितिको मरणपर्यवसान इति ज्ञात्वा न कायहेतोर्विषमया⁽⁵⁾ जीवति । सारं चैवाद्देहे । स त्रीणि साराण्यद्देहे । कतमानि

Trigl. f. 33 b *pārçvikah* (m) is rendered རྩེ་བ་མ 'rib'. *pārçvakā* as a fem. though irreg. in form is supported by the Pali *phāsukā*. But taking into account the similarity of *çva* and *çu* in MSS., *pārçukā* seems to me a probable reading, though Senart (Mhv. II. 520) appears to object to the byform *pārçukā* which is better attested.

1) *āvāso* B-*ç*.

2) This list differs somewhat from the similar series at 209. 8 supra. It begins and ends like the Pali list there cited, and like it consists of 32 numbers.

3) . . . 3) cf. 225. 4. supra.

4) *vikaraṇa* MS.; but cf. Tib. རྩེ་བ་མ་གྲོ་བ་ (143. b. 5), and Divyāv. 180. 23 and 281. 30 where the compound is closely similar.

5) So MS. Read *vishamatayā* (cf. Divy. 384. 19)? Tib. མི་མ་གྲོ་བ་ལ་འཇོ་མི་སྤྱོད་ 'does not lead a life of inharmoniousness'.

त्रीणि । कायसारं भोगसारं जीवितसारं च । सो ऽनित्यः काय इति सर्वसत्वानां दासव-
 शिष्यत्वमभ्युपगम्य किङ्करणीयतयै उत्सुको भवति । अनित्यः काय इति सर्वकाय दोष-
 वङ्कशाद्यक्रुहनां न करोति । अनित्यः काय इति जीवितेनाश्वासप्राप्तौ जीवितहेतोरपि
 पापं कर्म न करोति । अनित्यः काय इति भोगेषु तृष्णाध्यवसानं न करोति । सर्वस्वप-
 5 रित्यागोव भवतीति ॥ पुनरपरं कुलपुत्र बोधिसत्वः काये कायानुदर्शनस्मृत्युपस्थानं⁽²⁾ भा-
 वयन् सर्वसत्वकायांस्तत्र स्वकाय उपनिबध्नाति । एवं चास्य भवति । सर्वसत्वकाया मया
 बुद्धकायप्रतिष्ठानप्रतिष्ठिताः कर्तव्याः । यथा च तथागतकाये नाश्रवस् तथा स्वकायधर्म-
 तां प्रत्यवेक्षते । सो नाश्रवधर्मताकुशलः सर्वसत्वकायानपि तल्लक्षणानेव प्रजानाती-
 त्यादि ॥

10 वीरदत्तपरिपृच्छायामिप्युक्तम् । यदुतायं कायो ऽनुपूर्वसमुदागतो ऽनुपूर्वविनाशो पर-
 माणुसंचयः शुषिर उन्नामावनामौ नवन्नणमुखरोमकूपस्रावी वल्मीकवदासोविषनिवासः ।
 घञ्जातशत्रुः⁽⁶⁾ । मर्कटवन्मित्रद्रोही । कुमित्रवद्विसंवादानात्मकः । फेनपिण्डवत्प्रकृतिडुर्ब-
 लः । उदकबुद्बुदवडुत्पन्नभ्रमविलीनः⁽⁷⁾ । मरीचिवद्विप्रलम्भात्मकः । कदलीवन्निभुद्यमाना-
 सारकः⁽⁸⁾ । मायावद्वच्चनात्मकः । राजवदाज्ञाबहुलः । शत्रुवदवतारप्रेती । चोरवद्विच्यस-
 15 नीयः । वध्यघातकवदननुवीतः⁽⁹⁾ । अमित्रवद्विद्वेषी । वधकवत् [104 b] प्रज्ञाजीवितात्त-

1) Senart, Mhv. i. 450.

2) ལུས་ཀྱི་ཇི་སུ་ལྷན་པ་ 'anudarçana (with *falsa lect.* °nā) is added in marg.

3) *kāyo* MS.

4) Cf. 34. 16 supra.

5) Cf. the *navadvāro mahāvāṇo* of the verse cited in Mil. 74. 16; *navadvāra* of the body is pre-Buddhistic.

6) The Tib. appears to have read °*çatror markata*°.

7) . . . 7) These two similes occur together at Dhammap. st. 170; cf. Bud-
 dhaghosa ad loc. (Fausb. p. 336).

8) *mānushye kadalistambhaniḥsāre . . jalabudbudasanmibhe* Yājñ. III. 8.

9) Read probably *anunītaḥ*. Tib. ཇི་སུ་སྐྱོ་ཆག་པ་མེད་པ་ 'quite void of love'

(144 b 7).

रायकरः । शून्यग्रामवदात्मविरहितः । कुलालभाण्डवद्देनपर्यन्तः । मूतोडीवन्नानाशुचिप-
रिपूर्णाः । मेदकस्थालीवदशुचिस्रावी ॥ पे ॥ ब्रणवद्धनृनासक्लिष्णुः । श्लथवत्तुर्नात्मकः ।
श्रीर्षागृहवत्प्रतिसंस्कारधार्यः । श्रीर्षायानपात्रवत्प्रतिसंस्कारवाह्यः । ग्रामकुम्भवद्यत्ना-
नुपाल्यः ॥ पे ॥ नदीतटवृत्तवच्चलाचलः । महानदीस्रोतोवन्मरणसमुद्रपर्यवसानः । आगत्य-
कागारवत्सर्वदुष्खनिवासः । अनाश्रशालावदपरिगृहीतः । चारकपालवडुत्कोचसाध्यः ॥ 5
पे ॥ बालदारकवत्सततपरिप्रात्यः ॥

पुनराह ।

एवंविधं कायमचौत्तराशिं । रूपाभिमानो बहु मन्यते यः ।

प्रज्ञायमानः स हि बालबुद्धिः विष्ठाघटं⁽⁴⁾ याति वद्वन्विचेताः ॥

पूयप्रकारं वद्वतेऽस्य नासा । वक्त्रं कुगन्धं वद्वते सदा च ।

10

चिक्का⁽⁵⁾स्तथाहणोः क्रिमिवच्च जतोः । कस्तत्र रागो बहुमानता वा ॥

अङ्गारमादाय यथा हि बालो । घृष्येदयं यास्यति शुक्लभावम् ।

याति तयं नैत्र तु शुक्लभावं बालस्य बुद्धिर्वितथाभिमाना ॥

एवं हि यः चौत्तमतिर्मनुष्यः चौत्तं करिष्येऽहमिदं शरीरम् ।

सूद्वर्तितं तीर्थशताभिषिक्तं याति तयं मृत्युवशाद्चौत्तम्⁽⁶⁾ ॥

15

1) See p. 210, note 3.

2) Cf. S. Paul's *σκόλοψ τῆν σαρκί: ἴνα . . . κολαφίζη* 2 Cor. xii. 7.

3) The Kāçikā on Pāṇ. II. 4. 24 cites without explanation the forms *anātha-sabhā* and *anāthakuṭī*, which would seem to be analogous.

4) *jāti* MS. ; but Tib. (144. b. 5) *འཇོ*

5) Cf. B² and Apte s. v. *cikkaṇa*. चिपका occurs in Marathi in the sense of the 'gum' of the eyes; and the Chinese version of the sūtra (as Mr. Watters tells me) speaks of 'bleared eyes' in this passage.

6) The original sūtra, as Mr. Watters informs me from an examination of the Chinese version, passes at this point into prose, and gives a list of 44 ways of regarding the body.

तथा प्रभङ्गुरः⁽¹⁾ । प्रसन्नबोधिसत्त्वेन कायः प्रत्यवेक्षितव्यो नव व्रणमुत्थिर्यावत् । अ-
वासो बोधिसत्त्वेन कायः प्रत्यवेक्षितव्यः । अशोतिक्रिमिकुलसहस्राणाम् ॥ पे ॥⁽²⁾ परभोजनो
बोधिसत्त्वेन कायः प्रत्यवेक्षितव्यः । वृकप्रगालश्चपिशिताशिनः । यत्नोपमो बोधिसत्त्वेन
कायः प्रत्यवेक्षितव्यः । अस्थिसन्नायुयत्नसंघातविनिबद्धः । अस्वाधीनो बोधिसत्त्वेन कायः

5 प्रत्यवेक्षितव्यः अन्नपानसंभूत⁽³⁾ इति विस्तरः ॥

तत्रैव ज्ञेयं । वेदना स्मृत्युपस्थानं तु यथा तावदार्यरत्नचूडसूत्रे⁽⁴⁾ । इह कुलपुत्र बोधि-
सत्त्वो वेदनासु वेदानुपपन्नानाम् स्मृत्युपस्थानं भावयन् वेदितसुखाश्रितेषु सत्त्वेषु मक्काकरूणां
प्रतिलभते । एवं च प्रतिमंशिनते⁽⁵⁾ । तत्सुखं यत्र वेदितं नास्ति स सर्वसत्त्ववेदितप्रकृषाणाय
वेदनासु वेदनास्मृत्युपस्थानं भावयति । वेदितनिरोधाय च सत्त्वानां संनाहं संनक्षति ।

10 आत्मना च वेदि[105 a]तनिरोधं नार्पयति । स यां कांचिद्वेदनां वेदयते तां सर्वां मक्काकरू-
णापरिगृहीतां वेदयते । स यदा सुखां वेदनां वेदयते तदा रागचरितेषु सत्त्वेषु मक्काकरूणां
प्रतिलभते आत्मनश्च रागानुशयं प्रतिज्ञहति । यदा दुष्खां वेदनां वेदयते तदा द्वेषचरितेषु
सत्त्वेषु मक्काकरूणां प्रतिलभते आत्मनश्च दोषानुशयं प्रज्ञहति । यदा दुष्खासुखां वेदनां
मोहचरितेषु सत्येषु मक्काकरूणां प्रतिलभते । आत्मनश्च मोहानुशयं प्रज्ञहति । स सुखायां
15 वेदनायां नानुनोयते । अनुनयसमुद्घातं चाज्ञयति⁽⁷⁾ । दुष्खायां वेदनायां न प्रतिहन्त्यते प्रति-

1) This form is cited by B. & R. from [M.-] Vyutp. In Mhv. III. 338. 1 Senart prefers (cf. contra varr. lectt., p. 337 ad fin.) the form *prabhaṅguṇa'* comparing Pali *pabhaṅguṇa* (also *ṅgu*).

2) This indicates the passing over of fourteen similitudes (nos. 16-28) in the original list.

3) This similitude, which recalls the famous «man ist was man isst» is no. 32 only in the full list.

4) With this extract compare and contrast (in respect of Mahāyāna-teaching) M. Satipp. s. § 17 = Majjh. i. 59.

5) For the *parasmaip.* v. Mhv. II. 314. 16.

6) *सङ्गात्प्रवृत्त्यस,* cf. Wassiljev p. 241 (265) n. 2 'propensity', as in Pali.

7) 'Removal' as in Pali, M. Vyutp. 82. 6.

8) *āropyayati* MS., a sec. m.

घसमुद्घातं चार्जयति । अडुष्वासुखायां वेदनायां नाविद्यागतो भवति । अविद्यासमुद्घातं चार्जयति । स यां काञ्चिद्देदनां वेत्ति सर्वां तामनित्यवेदितां वेत्ति । सर्वां तां दुष्खवेदितां वेत्ति । अनात्मवेदितां वेत्ति । स सुखायां वेदनायामनित्यवेदितो भवति । दुष्खायां वेदनायां शल्यवेदितो भवति । अडुष्वासुखायां वेदनायां शान्तिवेदितो भवति । इति हि पत्सुखं तदनित्यं पदुष्खं सुखमेव तत् । पददुष्वासुखं तदनात्मकमित्याद ॥ 5

आर्यात्तयमतिमूत्रेऽप्युक्तं । दुष्खाया वेदनया स्पृष्टः सर्वपापात्तणोपपन्नेषु सत्त्वेषु मत्कारुणामुत्पादयति ॥ पे ॥ अपि तु खलु पुनरभिनवेशो वेदना परिग्रहो वेदनोपादानं वेदनोपलम्भो वेदना विपर्यासो वेदना विकल्पो वेदनेत्यादि ॥

धर्मसंगीतिमूत्रेऽप्युक्तं ॥

(3) वेदनानुभवः प्रोक्तः । केनासावनुभूयते । 10

वेदको वेदनादन्यः पृथग्भूतो न विद्यते ॥

एवं स्मृतिरूपस्थेया वेदनायां विचक्षणैः ।

यथा बोधिस्तथा क्षेया शान्ता शुद्धा प्रभास्वरा ॥ (5)

एतत्समासतो वेदनास्मृत्युपस्थानम् ॥

चित्तस्मृत्युपस्थानं तु यथार्थरत्नकूटे (6) । स एवं चित्तं परिगृह्यते । कतरत्तु चित्तं । 15
रघ्यति वा दुष्यति वा मुह्यति वा । किमतीतमनागतं प्रत्युत्पन्नं वेत्ति । तत्र यदतीतं

1) *aryayati* MS.; see below.

2) This clause is also quoted in Bodhic. *ṭikā* (IX). 336. 3.

3) Cf. Bodhic. -*ṭ.*, *ibid.*

4) *vedanā vedyā* B $\ddot{t}$.; but our reading is supported by the Tib. (145 b. — 146). For *vedanād* (masc. or neutr.) comp. Mhv. III. 448. 13 (var. lect.) and the Pali *vedanam*.

5) *svabhāvataḥ* B $\ddot{t}$.; but Tib. འོད་གསལ་.

6) This extract is quoted in Bodhic. *ṭikā* 338. 3 sqq. with the introductory phrase *Āryaratnakūṭādishv abhīhitam*, as if to mark a quotation from a sūtra of the Ratnakūṭa-class, possibly the Ratnacūḍa.. See p. 235 note 1 below.

7) *gavesho* B $\ddot{t}$.

8) *cittam sarāgam . . . sadosam . . . samohau*. M. Satipp.s. § 18; Majjh. i, 59 ad fin.

तत्क्षीणं । यदनागतं तदसंप्राप्तं । प्रत्युत्पन्नस्य स्थितिर्नास्ति । चित्तं हि काश्यप नाध्या-
 त्मं न बद्धिर्धा नोभयमत्तरेणोपलभ्यते । चित्तं हि काश्यपात्रपमनिदर्शनमप्रतिघमविज्ञप्ति-
 कमप्रतिष्ठम[105b]निकेतं । चित्तं हि काश्यप सर्वबुद्धेर्न दृष्टं । न पश्यन्ति न द्रव्यन्ति
 यत्सर्वबुद्धेर्न दृष्टं । न पश्यन्ति न द्रव्यन्ति । कीदृशस्तस्य प्रचारो द्रष्टव्यः । अन्यत्र वित-
 5 थपतितया संज्ञया धर्माः प्रवर्तन्ते । चित्तं हि काश्यप मायासदृशमभूतपरिकल्पनया⁽²⁾ वि-
 विधामुपपत्तिं परिगृह्णाति ॥ पे ॥ चित्तं हि काश्यप नदीस्रोतःसदृशमनवस्थितमुत्पन्नभ-
 ग्रविलीनं । चित्तं हि काश्यप दीपाच्चिःसदृशं हेतुप्रत्ययतया प्रवर्तते । चित्तं हि काश्यप
 विद्युत्सदृशं तणाभङ्गानवस्थितम् । चित्तं हि काश्यपाकाशसदृशमागत्युक्तैः क्लेशैरुपप्लि-
 श्यते⁽⁵⁾ । पे ॥ चित्तं हि काश्यप पापमित्रसदृशं सर्वदुष्खसंज्ञननतया । पे । चित्तं हि काश्यप
 10 मत्स्यबडिशसदृशं दुष्खे सुखसंज्ञया । तथा नीलमन्त्रिकासदृशमशुचौ शुचिसंज्ञया । चित्तं
 हि काश्यप प्रत्यर्थिकसदृशं विविधकारणाकरणतया । चित्तं हि श्रीजोहारयत्नसदृशं
 सदा विवरगवेषणतया । एवं चोरसदृशं सर्वकुशलमूलमुषणतया । चित्तं हि काश्यप
 द्वारारामं पतङ्गनेत्रसदृशम् । चित्तं हि काश्यप शब्दारामं संग्रामभेरीसदृशं । चित्तं हि
 काश्यप गन्धारामं वराह इवाशुचिमध्ये । चित्तं हि काश्यप रसारामं रथावशेषभोक्त
 15 चेटोसदृशं । चित्तं हि काश्यप स्पर्शारामं मलिकेव तैलपात्रे । चित्तं हि काश्यप परिगवे-
 ष्यमाणं न लभ्यते । यत्र लभ्यते तन्नोपलभ्यते । यन्नोपलभ्यते तन्नैवातीतं नानागतं न
 प्रत्युत्पन्नं । यन्नैवातीतं नानागतं न प्रत्युत्पन्नं तत् त्र्यघसमतिक्रातं । यत्र्यघसमतिक्रातं
 तन्नैवास्ति न नास्तीत्यादि ॥

1) . . . 1) M. Vyutp. § 101. 51-53. 76.

2) °panatayā Bṭ.

3) क्लै'स' (re-)birth, as in Pali.

4) cf. Jñānaçrī ap. Sarvadarç. p. 15 (tr. Cowell p. 20).

5) kleṣopakleṣair upalipyate Bṭ.

6) क्लै'स' (146. b. 4) Pali paccatthika 'enemy'.

7) cf. Mhv. I. 253 1-3.

8) See also the somewhat abbreviated quotation in Madhy-vṛ. 11. 17.

आर्यरत्नचूडसूत्रेऽप्याह । स⁽¹⁾ चित्तं परिगवेषमाणो नाध्यात्मं चित्तं समनुपश्यति । न ब-
 ह्दिर्धा चित्तं समनुपश्यति । न स्कन्धेषु चित्तं समनुपश्यति । न धातुषु चित्तं समनुपश्य-
 ति । नायतनेषु चित्तं समनुपश्यति । स चित्तमसमनुपश्यंश्चित्तधारां पर्येषते । कुतः चित्त-
 स्योत्पत्तिरिति । तस्यैवं भवति अलम्बने सति चित्तमुत्पद्यते । तत्किमन्यदालम्बनम्⁽³⁾ ।
 अथ यदेवालम्बनं तदेव चित्तं । यदि तावदन्यदालम्बनमन्यच्चित्तं तद्वि⁽⁴⁾चित्ता भविष्य- 5
 ति । अथ यदेवालम्बनं तदेव चित्तं । तत्कथं चित्तं चित्तं समनुपश्यति । न हि चित्तं चित्तं
 समनुपश्यति । तद्यथा न तयैवासिधारया [106 a] सैवासिधारा शक्यते क्हेतुम् । न तेनैवा-
 ङ्गुल्यग्रेण तदेवाङ्गुल्यग्रं स्पृष्टुं शक्यते । नैव चित्तेन तदेव चित्तं शक्यते द्रष्टुम् ॥ पे ॥ पुन-
 रपरं कुलपुत्र यदुपद्रुतप्रद्रुतानवस्थितप्रचारस्य वानरमारूतसदृशस्य । पे⁽⁵⁾ । दूरंगमचा-
 रिणो ऽशरीरस्य लघुपरिवर्तिनो विषयलोलस्य षडायतनगोचरस्यापरापरसंप्रयुक्तस्य 10
 चित्तस्यावस्थानामेकाग्रता ऽशरणमविश्रंणं शमथैकाग्रता ऽवित्तेप इयमुच्यते चित्तस्य स्म-
 तिरिति ॥

1) This passage is quoted in Bodhic. ṭikā p. 261, where the °ratnabhūta° of La V.-Poussin's transcript (v. note 3) should probably be corrected to °cūḍa°. Though similar in style, as we see from the foregoing extract, the Ratnakūṭa and Ratnacūḍa are distinct works, and the latter is doubtless the same as the Ratnacūḍa paripreḥā (cf. Abhidh.-koṣa ap. Poussin l. c.), though here called by the Tib. མོ་འཕྲོ་ལ།. It should however be noted that Ratnakūṭa is not only the name of one or more sūtras, but also of the division or class of sūtras to which the Ratnacūḍa belongs (K. F. 212—14, 218; Nanjio 23, 23(47)).

2) svac° Bṭ.

3) As to the spelling of this difficult word I have decided, since our text is composed of elements varying in their origin, to follow the MS. in each passage. The Tib. equivalent is unvarying, viz. རྣམ་མཁེ་ལ།. The MSS. of the Mhv. give little help; see esp. I. 120. 10 and II. 260. 15 with the notes thereon. For the reading compare Tathāgataguḥya-sūtra ap. Madhy-vṛ. pp. 128-9. At p. 129. 22 of that text read apparently: *evam evāmbanataḥ cittam jvalati 'anāmbanataḥ cāmyati.*

4) tadvi° MS.; but cf. Bṭ. and Tib. (147. a. 6).

5) The Tib. (147. b. 1) preserves two further similes: of a river-current and of an oil-lamp.

6) So MS.; but Tib. མོ་འཕྲོ་ལ། རྣམ་མཁེ་ལ། མོ་འཕྲོ་ལ།, as if from सर्णा. Cf. infra निःसर्° 236.7.

आर्यान्तयमतिमुत्रेऽप्युक्तं । विठपनायां मया योगः करणीयः⁽¹⁾ । इयं च चित्तधर्मता न
 विहातव्या । तत्र कतमा चित्तधर्मता । कतमा विठपना । मायोपमं चित्तमियमुच्यते चि-
 त्तधर्मता । यत्पुनः सर्वस्वं परित्यज्य सर्वबुद्धत्तेत्रपरिशुद्धये परिणामय[त]तीत्यमुच्यते वि-
 ठपनेत्यादि ॥

5 धर्मस्मृत्युपस्थानं तु ॥

यथा तावद्ब्रह्म⁽²⁾ । धर्मे धर्मानु⁽³⁾दर्शी विक्रन्बोधिसत्त्वो न कश्चिद्धर्मं समुनपश्यति ।
 यतो न बुद्धधर्मा यतो न बोधिः । यतो न मार्गो । यतो न निःसरणं । स सर्वधर्मानिःसर-
 णमिति विदित्वा ऽनावरणं⁽⁴⁾ नाम महाकरुणासमाधिं समापद्यते । स सर्वधर्मेषु सर्वक्लेशेषु
 च कृत्रिमसंज्ञां प्रतिलभते । निःक्लेशा एते धर्मा । नैते सक्लेशाः । तत्कस्य हेतोः । तथा
 10 क्लेते नीतार्थे समवसरति । नास्ति क्लेशानां संवयो । न राशीभावः । न रागभावो न द्वेष-
 भावो न मोहभाव । एषामेव क्लेशानामवबोधाद्बोधिः । यत्स्वभावाश्च क्लेशास्तत्स्वभावा
 बोधिरित्येवं स्मृतिमुपस्थापयतीति ॥

आर्यरत्नचूडे ऽप्युक्तम् । इह कुलपुत्र बोधिसत्त्वस्य धर्मे धर्मानुपश्यना स्मृत्युपस्थानेन
 विक्रत एवं भवति । धर्मा एवोत्पद्यमाना उत्पद्यन्ते । धर्मा एव निरुध्यमाना निरु-
 15 द्यन्ते ॥ न पुनरत्र कश्चिदात्मभावे सत्त्वो वा जीवो वा जन्तुर्वा पोषो⁽⁶⁾ वा पुरुषो वा पुद्गलो
 वा मनुजो वा यो ज्ञायते वा जीर्यते वा च्यवते वोत्पद्यते वा । एषा धर्माणां धर्मता । यदि
 समुदानीयन्ते । समुदागच्छन्ति । अथ न समुदानीयन्ते न समुदागच्छन्ति । यादृशाः समुदानी-

1) *nīyam* MS.

2) For *atrayā*; *i. e.* in the same sūtra दे'ते'त्यस'. The same passage is quoted in Bodhic. *ṭikā* (IX.) 339. 3-11.

3) *ānupaṣyī* Bṭ.

4) om. Bṭ.

5) *pratilabhate* Bṭ.

6) This form occurs in the similar enumeration at M. Vyutp. § 207.

पत्ते तादृशाः समुदागाच्छक्ति कुशला वा ऽकुशला वा [106 b] ⁽¹⁾ अनिञ्ज्या वा । नास्ति धर्माणां समुदानेता । न चाहेतुकानां धर्माणां काचिदुत्पत्तिरित्यादि ॥

तत्रैवाह । स कियद्गम्भीरानपि धर्मान्प्रत्यवेक्षमाणस्तं सर्वज्ञताबोधिचित्तानुस्मृतिं न विज्ञहति ॥

अर्थललितविस्तरसूत्रेऽप्युक्तम् ।

5

⁽³⁾ संस्कार अनित्यं घृधुवा ग्रामकुम्भोपमभेदनात्मकाः ।

परकेलिकयाचितोपमाः पांशुनगरोपमता च कालिका ॥

संस्कार प्रलोप धर्मिमे ⁽⁵⁾ वर्षकालि चलितं विलेपनं ⁽⁶⁾ ।

नदिकूल ⁽⁷⁾ इवा सवालुकं प्रत्ययाधीन स्वभावदुर्बलाः ॥

संस्कार ⁽⁸⁾ प्रदीप अर्चिवत् त्तिप्रउत्पत्ति निरोधधर्मकाः ।

10

अनवस्थितमाहृतोपमाः फेनपिण्डावदसारदुर्बलाः ॥

1) I preserve the ã of the MS. (cf. *ãningya*) though in Mhv. *ãniñja* and *ãniñjya* occur as adj.

2) This extract has been collated with two Cambridge MSS., Add. 2195 (the oldest MS. known, called C) fol. 86. b. and Add. 2194 (D.) f. 83. c. It has also been compared with Foucaux's text (p. 158) and translation (p. 172), with the printed text (P.) p. 209. 2 and with the extracts in the Bodhic.-tikã (Bt) 341.

3) Metre: Vaitãliya with the first syllable of the second *pãda* regarded as common (*ãmãkũmbh°*, *sãrvãsãmsh°*).

4) So C. P. *keraka* A. Tib. (148. b. 7) with which Foucaux's text agrees) རྩོམ་. Possibly the meaning is 'trick' or 'charm; 'la fortune empruntée à un autre' Foucaux.

5) i. e. *dharm' ime*; cf. p. 47, n. 4.

6) *lepãne* A. After the caesura --- for the more usual ---. *kãli tãñca lepanãm* C.

7) So all the MSS.

8) Compare Bodhic. *ñikã* 341. 15 sqq. (cf. p. 402).

9) Scan *phëna*. The reading *phalapinã* in Mdhv.-vñ. 205. 3, 10 cited by Poussin p. 402 is erroneous; cf. M.-Vyutp. p. 43, n. 2. A similar corruption (*phana°*) is found also in C.

- संस्कार् निरीक् शून्यकाः कदलीस्कन्धसमा निरीक्षतः⁽¹⁾
 मापोपम चित्तमोहना बालोच्छापनरिक्तमुष्टिवत्⁽²⁾ ॥
 हेतू⁽³⁾भि च प्रत्ययेभि वा सर्व संस्कारगतं प्रवर्तते ।
 अन्योन्यप्रतीत्यहेतुतः तदिदं बालज्ञानो न बुध्यते ॥
 5 पथ मुञ्ज प्रतीत्य बल्लञ्जं रञ्जु व्यायामबलेन वर्तिता ।
 घटियन्न सचक्र वर्तते तेष्वैकैकशु नास्ति वर्तना ॥
 तथ सर्वभावाङ्गवर्तनी अन्योन्योपचयेन निःश्रिता ।
 एकैकशु तेष⁽⁷⁾ वर्तनी पूर्वापरान्ततो नोपलभ्यते ॥
 बीजस्य सतो यथाङ्कुरो न च यो बीजं स चैव अङ्कुरो⁽¹²⁾ ।
 10 न च⁽¹³⁾ अन्य ततो न चैव तत् । एवमनुच्छेद शशाशत धर्मता ॥

1) So A. a *sec. manu*, a reading greatly preferable to that of Rāj. Mitra w(ith wh. C. agrees) or of Poussin, as it corresponds with the Tib. བརྒྱུ་མཉམ་པ་ལྟ་བུ་ «quand on l'examine».

2) See Poussin p. 341, n. 12. C.'s reading *-uktā* (for *riktā* or *rktā*) explains the origin of *ulkā* in P.

3) So rightly (for metre) C.; for lengthened *u* (in finals, however) compare p. 216, n. 8 above.

4) So A; for var. lectt. cf. B. C. with P.

5) All the MSS. have °*nī* (°*inī* C. B.), here and below, as contrasted with °*nā* above; cf. contra Poussin, p. 342, n. 2.

6) *anyamanyopa* C. P. Poussin's correction te °*ppacaya* is not supported by the Tib., wh. has མཉམ་པ་ལྟ་བུ་.

7) So A. C.; cf. Poussin p. 342, n. 1. *teshu* P. D.

8) --- for --- (normally ---; see above); scan *tatō* or read *tata* with C.; °*rāntanta* D. °*rāntam* P.

9) The two following stanzas and also the three (239. 6-10) *caksuṣ ca*° are marked for omission (but not obliterated) in the MS. (A.), and are accordingly omitted in the transcript. Possibly their exclusion was due to some reader of the Bodh. -*ṭīkā*, where (with many others) they are omitted. Their omission is however not sanctioned by our Tib. version (148. b. 5), which agrees throughout with Foucaux's Tib. text of the Lal.-v. As to an omission in the Tib., see below, p. 240.

10) *sati syāt* marg.

11) *so vījasya* A.

12) *saṅkramas tu na cintyaḥ* marg.

13) All the texts of the Lal.-v. omit *anya*, and are otherwise corrupt. The

संस्कारं अविद्यप्रत्ययाः ते च⁽¹⁾ संस्कारं न सन्ति तवतः ।

संस्कारं अविद्यं चैव हि प्रून्य एते प्रकृती⁽²⁾ निरीकृताः ॥

मुद्रात्प्रतिमुद्रं दृश्यते मुद्रसंक्रान्तिं न चोपलभ्यते ।

न च तत्र न चैव⁽³⁾ सान्ध्यतो एवं संस्कारानुच्छेदशाश्रयताः ॥

चक्षुश्च प्रतीत्य⁽⁵⁾ रूपतः चक्षु⁽⁶⁾ विज्ञानमिहोपजायते ।

5

न च चक्षुषि रूपनिश्चितं रूपसंक्रान्तिं न चैव चक्षुषि ॥

नैरात्म्यशुभाश्रयं धर्मिमे ते पुनरात्मेति शुभाश्रयं कल्पिताः ।

विपरीतमसद्विकल्पितं चक्षु⁽⁶⁾ विज्ञानं ततोपजायते ॥

विज्ञानं निरोधसंभवं विज्ञं उत्पादव्ययं विपश्यति ।

अकृत्स्निं गतमनागतं प्रून्य मायोपमं योगि पश्यति ॥

10

above reading of A. is fully confirmed by the sense, and by the Tib. texts, which have: དེ་ལས་གཞན་མེད་དེ་ཡང་མ་ཡིན་ཏེ།. In the second pāda scan *evam* (---- for --).

1) *tē*; *te samsk°* C. D. P.

2) So C.; *cett.* (contra metrum) °*ti*.

3) So A., Bṭ. (342. 4) and Tib.; all the Lal.-v. texts are corrupt.

4) The reading of Bṭ. *eva(m) samskāra u(c)cheda cācvaṭāḥ* is metrical justifiable, but is unsupported by the Tib., which implies *anucch°* and *a-ṣaṣv°*. If the above reading be accepted, we must read and scan: *ēvā(m) saṃskār' ānū(c)ched' ācācṣv°*. The reading of C. D. °*samskāranu°* becomes thus the unmetrical correction of a scribe who did not understand the Pali-Prakritic elision.

5) *pratirūpataḥ sadā* A.

6) *cakshur* MSS.

7) i. e. *nairātmya-aṣubhāṣ ca* (cf. Tib.) *dharmā ime. dharmi ye* C. D. P.

8) Scan *tē* (---- for --). For this reading (confirmed by Tib.), C. D. P. have *na punar°*.

9) *na vijñāna virodh°* A.

10) *vijñānotpāda°* C. A.

11) *akahaṅgatam* A.

12) So A., with Tib.; C. D. P. have the corruption *yo vip°*.

- अरुणिं⁽¹⁾ यथ [107 a] चोत्तरारुणिं कृस्तव्यायामत्रयेभि संगतिं⁽¹⁾
 इति प्रत्ययतो ऽयि ज्ञापते ज्ञातु कृतुकार्युं लघू निरुध्यते ॥
 अथ पण्डितु कश्चि मार्गते कुत यमागतु कुत्र याति वा ।
 विदिशो दिशि सर्व मार्गतो⁽⁴⁾ न गतिर्नाप्यगतिश्च लभ्यते ॥
 5 स्कन्धागतनानि धातवः तृष्णा अचिश्चा⁽⁵⁾ इति कर्मप्रत्ययाः ।
 सामयि तु सत्वसूचना सा च परमार्थतु नोपलभ्यते⁽⁷⁾ ॥
 कण्ठोष्ठ प्रतीत्य तालुकं सिद्ध परिवर्तिरवर्ति अन्तरा ।
 न च कण्ठगता न तालुकैः अन्तरै⁽⁹⁾ कैक तु नोपलभ्यते ॥
 सामयिप्रतीत्यतश्च सा वाचमनबुद्धिवशेन निश्चरी ।
 10 मनवाच अदृश्यद्विपिणी बाह्यतोऽभ्यन्तरि नोपलभ्यते ॥
 उत्पादव्ययं विपश्यतो वाचरुतघोषस्वरस्य पण्डिताः ।
 तणिकां⁽¹⁰⁾ वशिकां तदीदृशीं⁽¹¹⁾ सर्ववाचः प्रतिश्रुतकोपमाः ॥

1) . . . 1) Accusatives governed by *paçyati* in last stanza; unless *pratyayato* is to be understood as equivalent to *pratitya* in the similar passage below (l. 7).

2) *laghu* C. P.; °*ghur* B †, corrected by Poussin to °*ghum*. Cf. 216, n. 8.

3) *yam* for *ayam*; Tib. (both versions) འཇེ་ཇེ་ Poussin's *yo* = *vāyu* seems far-fetched.

4) So A.; *nāgati nāsya gatiç ca* C.P B † The Tib. must have had some reading *nāgatir* (translated as if *na āgatir*) *nāpi gati*°.

5) *avidyā ti* Poussin, for metre; but *trīshṇā āvi*° (----) is not more irregular for --- than ---- noted above. With *vidy*° compare *ādv*° at 195. 16.

6) Poussin, omits this word for metre; but see last note.

7) At this point ends chapter XIII in our Tib. version; and also the citation from L.1.-v. in B †.

8) *avartti* (omitted in defiance of metre by C. P.) apparently stands for *āvartate*. Foucaux: ལུང་ 'nait'.

9) °*kas tu* MSS. P.

10) B² quotes the meaning 'empty' for this. Foucaux's Tib. translator appears to have read *kshānikā-rasikām*.

11) *sarvārthāç ca* A.

यथ तद्वि⁽¹⁾ प्रतीत्य दारु च कृस्तव्यायामत्रयेभि⁽²⁾ संगतिम् ।

तुणावीणासुषोषकादिभिः शब्दो निश्चरते तडुद्भवः ॥

अथ पपिडतु कश्चि मार्गति कुतो ऽपमागतु कुत्र याति वा ।

विदिशो दिश सर्वमार्गतः शब्दमनागमनं न लभ्यते ॥

तथ हेतुभि प्रत्ययेभि च सर्वसंस्कारगतं प्रवर्तते ।

5

योगी पुन भूतदर्शनात् शून्य संस्कार निरीकृ पश्यति ॥

स्कन्धापतनानि धातत्रः शून्यमध्यात्मिक शून्यबान्धकाः ।

सत्वात्मविविक्तनालयाः⁽³⁾ धर्माकाशस्वभावलक्षणाः ॥

लोकनाथव्याकरणे⁽⁴⁾ऽप्युक्तम् ॥

शून्या अनामका धर्माः नाम किं परिपृच्छसि ।

10

शून्यता न क्वचिद्देवा न नागा नापि राजसाः ॥

मनुष्या वाऽमनुष्या वा सर्वे तु एष विद्यते ।

नाम्ना हि नामता शून्या नाम्नि नाम न विद्यते ॥

अनामकाः सर्वे धर्माः नाम्ना तु परिदीपिताः ॥

यो हि स्वभावो नाम्नो वै न स दृष्टो न च श्रुतः ।

15

न चोत्पन्नो निरुद्धो वा कस्य नामेकं पृच्छसि ॥

व्यवहारकृतं नाम प्रज्ञतिर्नामदर्शिता ।

रत्नचित्रो ज्ञयं नाम्ना रत्नोत्तमपर इति ॥

॥ इति शिज्ञासमुच्चये स्मृत्युपस्थानपरिच्छेदस्त्रयोदशः ॥

1) °ntra C. P. °ntri A.

2) cf. note 21 supra.

3) *satvā viviktam anālayāḥ* C. D. P.; the Tib. (Foucaux, text 160. 18) implies a reading like ours, which must be understood: *sarv' ātmavivikt' anālayāḥ*.

4) This quotation is not reproduced in the Tib. version, in which the Chapter ends at the point above noted. The work now cited is apparently not known, unless it be identical with the original of K. F. p. 256, no. 3.

सो ऽसौ सासनि प्रीति विन्दते सुगतानां ।

योऽसौ धर्मस्वभाव ज्ञानती सुप्रशातं ॥

सोऽसौ नेह चिरेण भेष्य[ति] द्विपदेन्द्रः ।

सोऽसौ वैद्यभिषक्⁽¹⁾ भेष्यते सुखदाता ।

सोऽसौ उद्धरि शल्य सर्वशो दुःखितानां ।

5

योऽसौ धर्मस्वभाव ज्ञानती सुप्रशातं ॥

सोऽसौ तात्तिबलेन उद्धतो नरचन्द्रः ।

सोऽसौ लोष्टकदण्ड ताडितो न च कुप्यो ।

सोऽसौ क्रियति अङ्गमङ्गशो न च लुभ्यो⁽³⁾ ।

योऽसौ धर्मस्वभाव ज्ञानती सुप्रशातं ॥

10

नासौ दुर्गतिषु पतिष्यती अनुव्यञ्जन ।

नित्यं लक्षणधारि भेष्यती अभिद्वयः ।

पद्भ्यो तस्य अभिज्ञ भाविता इमि नित्यं ।

पुरतः सो सुगतान स्थास्यती स च प्रूर ' इत्यादि ॥

भगवत्यामप्युक्तं⁽⁶⁾ पुनरपरं शारिपुत्र बोधिसत्त्वेन मरुत्सत्त्वेन बुद्धकायं निष्पादयि- 15

1) So the MS. (which has been corrected here) against metre and sandhi. A short syllable such as *ca* has dropped out.

2) MS., as usual, *dushkhi*°.

3) *kshubhī* or *kshusī* MS. The Tib., both here in and at the end of the previous line represents some form equivalent to *kshubhyati* — འཇུག་མི་འགྲུར་.

4) *i. e. nityam anuvyañjana lakṣaṇadhārī* The Tib. has (149. b. 4) རྟོག་ཅུ་ཡང་དེ་ལོ་རྒྱུ་བར་འགྲུར་མ་ཡིན། རྟོག་ཏུ། (= *nityam*)°.

5) མངོན་ 'conspicuous' (149. b. 5.). A derivative from *√pac* 'vyaktikaraṇe' (Dh p.), a root not hitherto found uncompounded.

6) Compare the closely similar language of the extract from the Mahatī Prajñāpāramitā, f. 120a infra.

- तुकामेन द्वात्रिंशन्महापुरुषलक्षणान्यशीतिं चानुव्यञ्जनानि प्रतिलब्धुकामेन सर्वत्र ज्ञा-
 तौ ज्ञातिस्मरतां बोधिचिताविप्रणाशतां बोधिसत्वचर्याऽसंप्रमोषतां प्रतिलब्धुकामेन
 सर्वपापमित्रपापसंहायान् विवर्जयितुकामेन सर्वबुद्धबोधिसत्वकल्याणमित्राण्यारागयितु-
 कामेन सर्वमारमारकायिकदेवतानिर्जेतुकामेन सर्वावरणीयानि शोधयितुकामेन सर्वध-
 5 र्मानावरणतां प्रतिलब्धुकामेन प्रज्ञापारमितायां शिञ्जितव्यं । पुनरपरं शारिपुत्र बोधिस-
 त्वेन महासत्त्वेन ये दशसु दिक्षु बुद्धा भगवत्तस्तिष्ठन्ति ते मे वर्णा भाषेर[108a]न्निति प्रज्ञा-
 पारमितायां शिञ्जितव्यं । पुनरपरं शारिपुत्र बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेनैकचित्तोत्पादेन पूर्व-
 स्यां दिशि गङ्गानदीवालुकोपमान् लोकधातून्समतिक्रमितुकामेन । पे । एवं सर्वदिक्षु
 प्रज्ञापारमितायां शिञ्जितव्यमित्याद्यति विस्तरः ॥
- 10 तत्र यथा निरात्मानश्च सर्वधर्माः । कर्मफलसंबन्धाविरोधश्च निःस्वभावता च यथा-
 दृष्टसर्वधर्माविरोधश्च । तथा पितृपुत्रसमागमे दर्शितम् । ⁽²⁾ षड्धातुरयं महाराज पुरुषः
 षट्स्यर्शायतनः । अष्टादशमनउपविचारः । ⁽³⁾ षड्धातुरयं महाराज पुरुष इति । न खलु पुन-
 रेत्युक्तं । किं वैतत्प्रतीत्योक्तं ⁽³⁾ षडिमे महाराज धातवः । कतमे षट् । तद्यथा पृथिवीधा-
 तुरब्धातुस्तेजोधातुर्वयुधातुराकाशधातुर्विज्ञानधातुश्च । इमे महाराज षट् धातवः ॥ यावत्
- 15 षडिमानि महाराज स्पर्शायतनानि । कतमानि षट् । चतुः स्पर्शायतनं रूपाणां दर्शनाय ।
 श्रोत्रं स्पर्शायतनं शब्दानां श्रवणाय । घ्राणं स्पर्शायतनं गन्धारामाघ्राणाय । जिह्वा स्पर्शा-
 यतनं रसानामास्वादनाय । कायस्पर्शायतनं स्पृष्टव्यानां स्पर्शनाय । मनःस्पर्शायतनं धर्मा-
 णां विज्ञानाय । इमानि च महाराज षट् स्पर्शायतनानि ॥ पे ॥ अष्टादशमे महाराज मनउप-
 विचाराः । कतमे ऽष्टादश । इह पुरुषश्चतुषा रूपाणि दृष्ट्वा । सौमनस्यदौर्मनस्योपेक्षास्थानी-
- 20 यान्युपविचरति । एवं श्रोत्रादिषु वाच्यं । तेन प्रत्येकमिन्द्रियषट्केन सौमनस्यादित्रयाणां

1) cf. 30. n. 3 supra, also Senart, Mhv. III. 472. The Tib. has མཉེས་པར་
 སུ་པ་ 'to give pleasure to'.

2) This passage is cited in Bodhic.-ṭīkā ('B') 326 fin — 328.

3) . . . 3) The readings of B. are defective throughout these clauses.

भेदा⁽¹⁾ष्टादश मनउपविचारा भवति । पे । कतमश्च महाराजाध्यात्मिकः पृथिवीधातुः ।
 यत्किञ्चिद्स्मिन्काये ऽध्यात्मं ककखट्वं खरगतमुपात्तं । तत्पुनः कतमत् । तद्यथा । केशा
 रोमाणि नखा दत्ता इत्यादि । अयमुच्यते ऽध्यात्मिकः पृथिवीधातुः ॥ कतमश्च महाराज
 बाह्यः पृथिवीधातुः । यत्किञ्चिद् बाह्यं ककखट्वं खरगतमनुपात्तमयमुच्यते बाह्यः पृथिवी- 5
 धातुः । तत्र महाराजाध्यात्मिकः पृथिवीधातुरुत्पद्यमानो न कुतश्चिदागच्छति निरुध्य- 5
 मानो न क्वचित्संनिचयं गच्छति । भवति महाराज स समयो [108 b] यत्स्त्री अध्यात्ममहं
 स्त्रीति कल्पयति । साध्यात्ममहं स्त्रीति कल्पयित्वा बह्विधा पुरुषं पुरुष इति कल्प-
 यति । सा बह्विधा पुरुषं पुरुष इति कल्पयित्वा संरक्ता सती बह्विधा पुरुषेण सार्धं
 संयोगमाकाङ्क्षते । पुरुषो ऽप्यध्यात्मं पुरुषो ऽस्मीति कल्पयतीति पूर्ववत् । तयोः संयोगा-
 काङ्क्षया संयोगो भवति । संयोगप्रत्ययात्कललं ज्ञायते । तत्र महाराज यश्च संकल्पो⁽³⁾ यश्च 10
 संकल्पयिता । उभयमेतन्न संविद्यते । स्त्रियां स्त्री न संविद्यते । पुरुषे पुरुषो न संवि-
 द्यते । इति क्यसन्नसद्भूतः संकल्पो ज्ञातः । सो ऽपि संकल्पास्वभावेन न संविद्यते । यथा
 संकल्पस्तथा संयोगो ऽपि कललमपि स्वभावेन न संविद्यते । यश्च स्वभावतो न संविद्यते
 तत्कथं ककखट्वं जनयिष्यति । इति हि महाराज संकल्पं ज्ञात्वा ककखट्वं वेदितव्यं
 [यथा]⁽⁴⁾ ककखट्वमुत्पद्यमानं न कुतश्चिदागच्छति । निरुध्यमानं न क्वचित्संनिचयं गच्छ- 15
 तीति । भवति महाराज समयो यद्यं कायः श्मशानपर्यवसानो भवति । तस्य तत्ककखट्वं
 संक्लिद्यमानं निरुध्यमानं न पूर्वां दिशं गच्छति । न दक्षिणां । न पश्चिमां । नोत्तरां । नोर्ध्वं ।
 नाधो । न तु विदिशं गच्छति । एवं महाराजाध्यात्मिकः पृथिवीधातुर्नष्टव्यः । भवति महा-

1) supplied from B.

2) *khakkh*° Poussin, who compares the *kharatvam* of Pañcakrama I. 61 and M. Vyutp. ci. 6. Cf. et. Mhv. I. 339. 16 (where both *kakhatatva* and *kharatva* occur), Divy. 518. 2 (*khakkh*°) and Pali *kakkhala* (Dh.-sūi § 648). In non-Buddhistic Sanskrit the word appears to occur only in Harsha-c. (Thomas, JRAS. '99. p. 494).

3) *yaç ca samkalpate* B.

4) omitted in A.

5) . . 5) This clause is omitted in B. and Tib.

राज्ञ स समयो यदाकाशीभूते लोकसंनिवेशे ब्राह्मं विमानं संतिष्ठते मकारत्वमयं । तन्महाराज्ञ ककषटत्वमुत्पद्यमानं न कुतश्चिदागच्छति । चक्रवाडमहाचक्रवाडाः संतिष्ठते दृढाः सारा एकधना वज्रमयास्तेषामपि ककषटत्वमुत्पद्यमानं न कुतश्चिदागच्छति । सुमेरवः पर्वतराजानो युगंधरा निमिंधरा ईशाधारा⁽¹⁾ यावत्कालपर्वताः संतिष्ठते । सर्वश्च त्रिसाह-
 5 न्नमहासाहस्रो लोकधातुः संतिष्ठते । चतुरशीतिर्योजिनसहस्राण्युद्देशेन⁽²⁾ । मध्ये चाष्टषष्टि योजनशतसहस्रं महापृथिवी संतिष्ठते । तदपि महाराज्ञ ककषटत्वं समुदागच्छत्⁽³⁾ कुतश्चिदागच्छति । भवति महाराज्ञ स समयो यदा ऽयं लोकः संवर्तते । तदेयं महापृथिवी [109 a] अग्निना वा दह्यते ऽद्भिर्वा क्लियते वायुना वा विकीर्यते । तस्या अग्निना दह्यमानाया मषिरपि न प्रज्ञायते तद्यथा ऽपि नाम सर्पिषो वा तैलस्य वा ऽग्निना दह्यमानस्य न म-
 10 षिर्न⁽⁴⁾ क्लियिका प्रज्ञायते एवमेवास्यास्त्रिसाहस्रमहासाहस्राया लोकधातोरग्निना दह्यमानाया नैव मषिर्न क्लियिकावशिष्टा प्रज्ञायते । एवमद्भिर्लवणविलयवद्वायुना वैरम्भवाताभिकृतशक्तवत्पृथिव्यां न किञ्चिदवशिष्टं प्रज्ञायत इति पठ्यते । तत्र महाराज्ञ पृथिवीधातोर्हृत्पादो ऽपि प्रून्यः ऋषो ऽपि प्रून्य उत्पन्नो ऽपि पृथिवीधातुः स्वभावप्रून्यः । इति हि महाराज्ञ पृथिवीधातुः पृथिवीधातुत्वेन नोपलभ्यते ऽन्यत्र व्यवहारात् । सो ऽपि व्य-
 15 वहारो न स्त्री न पुरुषः । एवमेवैतन्महाराज्ञ यथाभूतं सम्यक्प्रज्ञया द्रष्टव्यं । तत्र कतमो ऽब्धातुः । यदिदमस्मिन् काये ऽध्यात्मं प्रत्यात्ममायः । अगगतं । अत्वं स्नेहः । स्नेहगतं स्नेहत्वं द्रवत्वमुपगतमुपात्तं ॥ तत्पुनः कतमत् । तद्यथा । अश्रु स्वदेः खेटः सिद्धाणकं⁽⁶⁾

1) The exact form seems doubtful. See M.-V y ut p. § 194. 5 and Minaev's crit. note ad loc. with the whole passage. Compare also Mhv. II. 300. 17—19 and Jāt. VI. 125. 13.

2) Mhv. I. 196. 2.; Pali *ubbedha*.

3) °an MS.

4) The form *chārikā* (from *kshāra*) occurs in Pali and at Mhv. II. 325. 9 (*ma-shūṃ chārikāṃ vā*) ubi varr. lectt. *chāyī vā, chā ikā vā*.

5) Divy. 105. 26. The Pali form is *Verambha* (Jāt. III. 255. 6 or (*si vera lect.*) °ba (ibid. III. 484. 10, 30). Cf. J. P. T. S. 1884. p. 101.

6) Cf. 209. 9—11 supra.

वशा लसीका मज्जा मेदः पित्तं श्लेष्मा पूयः शोणितं क्षीरं प्रस्राव इत्यादिरपमुच्यन्ते आध्या-
 त्मिको ऽब्धातुः । पे ॥ भवति महाराज स समयो यत्प्रियं दृष्ट्वा ऽश्रु प्रवर्तते । दुष्खेन चा-
 भ्याकृतस्य धर्मसंवेगेन वा ऽश्रु प्रवर्तते । वातेन वा ऽन्ति प्रस्यन्दते । यावत्स महाराजा-
 ब्धातुर्न कुतश्चिदागच्छति । भवति महाराज स समयो यदाध्यात्मिको ऽब्धातुः परिश्रु- 5
 ष्यति । स परिश्रुष्यन्निरुध्यमानो न क्वचिद्गच्छति । पे । विवर्तमाने खलु पुनर्लोके सम-
 त्ताद्वात्रिंशत्पटला अश्वघनाः संतिष्ठन्ते संस्थाय सर्वावतः । त्रिसाकृत्समहासाकृत्सं लोका-
 धातुं क्वादयन्ति । यतः पञ्चात्तरकल्पानीषाधारो देवो वर्षति । एवं पञ्च गजप्रमेहो देवो
 वर्षति । पञ्चाच्छिन्नधारः । पञ्च स्थूलबिन्दुकः । तत इयं महापृथिवी यावद्ब्रह्मलोकाडुद-
 केन स्फुटा भवति । स महाराज तावान्महानब्धातुरुत्पद्यमानो न कुतश्चिदागच्छति ।
 भवति महाराज स समयो यद्यं लोकः संवर्तते । संवर्तमाने खलु पुनर्लोके द्वितीयस्य सूर्य- 10
 स्य प्राडुर्भावा भवति । द्वितीयस्य सू[109b]र्यस्य लोके प्राडुर्भावाडुत्साः सरांसि कुनद्यश्च
 श्रुष्यन्ति । एवं तृतीयस्य महोत्सा महानद्यः । चतुर्थस्यानवतप्तं महासरः सर्वेषां सर्वमुच्छु-
 ष्यति । चतुर्थस्य सूर्यस्य प्राडुर्भावान्महासमुद्रस्य योजनिकमप्युदकं परितप्तं पर्यादानं ग-
 च्छति । द्वियोजनिकमपि त्रिचतुःपञ्चदशविंशति-त्रिंशच्चत्वारिंशत्पञ्चाशद्योजनिकमपि
 यावच्चत्वारिंशद्योजनसकृत्समुद्रकमवशिष्टं भवति । यावद्वितालमात्रं । यावत्कण्ठमात्रं । 15
 यावद्गोष्पदमात्रमुद्रकमवशिष्टं भवति । भवति महाराज स समयो यन्महासमुद्रे पृथितपृथि-
 तान्यवशिष्टानि भवन्ति । पे ॥ भवति महाराज स समयो यन्महासमुद्रे ऽङ्गुलिस्त्रेहमात्रम-
 प्युदकं नावशिष्टं भवति । स महाराज तावान्ब्धातुर्निरुध्यमानो न क्वचिद्गच्छति । पे ।
 तस्य खलु पुनर्महाराजाब्धातोर्हृत्पादो ऽपि प्रून्यः । व्ययोऽपि प्रून्यः तिष्ठन्नपि सोऽब्धातुः

1) Name of a Nāga in M. Vyutp. § 168.24. The other names seem not to occur.

2) This passage is closely related to Aṅg.-n. VII. lxii. §§ 3—6 (PtIV. p. 100). Plurality of suns was a common notion from Vedic times onwards: cf. R̥v. X. 88. 18 et al. ap. B. R. s. v. *sūrya*. Other parallels from Pali sources may be found in Minaev's article in Zap. IX. 213. 99.

3) The fluid in a finger-joint is probably meant. The Pali has *anḅulipabba-mattam . . . udakam*.

स्वभावशून्य इति हि महाराजाब्धातुरब्धातुत्वेनोपलभ्यते अन्यत्र व्यवहारमात्रात् । सो-
 ऽपि व्यवहारो न स्त्री न पुरुषः पूर्ववत् ॥ ० ॥ आध्यात्मिकस्तेजोधातुः कतमः ॥ पत्कि-
 च्छिदस्मिन्काये तेजस्तेजोगतमूर्ध्मगतमुपगतमुपात्तं । तत्पुनः कतमत् । येनायं काय घ्रात-
 5 प्यते संतप्यते । येन वास्यासितपीतखादितानि सम्यकमुखेन परिपाकं गच्छति । यस्य
 10 चोत्सदत्वाञ्ज्वरितो ज्वरित इति संख्यां गच्छति ॥ पे ॥ बाह्यस्तेजोधातुः कतमः । यद्वाह्यं
 तेजस्तेजोगतमूर्ध्मगतमुपगतमुपात्तं । तत्पुनः कतमत् । यन्मनुष्या अरणीसदृशतेभ्यो गर्भ-
 लसदृशतेभ्यो वा गोमपचूर्णेन वा कार्पासपिचुनावामन्वेषते षडुत्पन्नं ग्राममपि दृहति
 ग्रामप्रदेशमपि दृहति यावद्दीपं वा कलं तृणानां वा दावं वा काष्ठं वा यावद्दृक्त्वरैती-
 त्यादि । तत्र महाराजाध्यात्मिकस्तेजोधातुरूप्यते न कुतश्चिदागच्छति निरुध्यमानो
 15 न क्वचित्संनिचयं गच्छति । इति ह्यभूत्वा भवति भूत्वा च प्रतिविगच्छति स्वभावरहित-
 वात् ॥ ० ॥ एवं पत्किच्छिदस्मिन्काये वापूर्वायुगतं लघुत्वं समुदीरणत्वं । तत्पुनः कतमत् ।
 तद्यथा ऊर्ध्वगमा वायवो ऽधोगमाः पार्श्वीश्रयाः पृष्ठाश्रयाः कुन्तिगमाः शस्त्रकाः [110 a]
 नुरकाः ⁽⁴⁾सूचकाः पिप्पलका वाताश्लोला ⁽⁵⁾वातगुल्मा आश्यासप्रश्यासा अङ्गानुसारिणो वा-
 यव ⁽⁶⁾इत्यादि । सन्ति बर्हिधा पूर्वं वायवो दनिणाः पश्चिमा उत्तरा वायवः सरजसः अरजसः
 15 परीता मद्दता ⁽⁷⁾वायव इति । भवति महाराज स समयो यन्महावायुस्कन्धः ⁽⁸⁾समुदागतः ।

1) *shmāga*° MS., hic et infra.

2) 'Excess' Tib. (153. b. 3) མྱོང་ཆེན་: cf. Mh v. II. 319. 21.

3) The original reading is indistinct. The middle syllable has been corrected in the margin to *rdū*. The Tibetan has མྱོ 'grass'. *garmut* and *garmud* occur as plant-names, the former meaning also a kind of grass. *garalam trnapūle* occurs in Hemac.

4) Cf. *sūcibhir iva nistodaḥ* Suçr. Nid. I. 10 (on diseases from *vāta*).

5) °*tāsth*° MS. See Suçr. Nid. I. 22. *aštthilāvad ghanam . . . unnatam* ° *vā-tāsthilām vijāniyād*.

6) *vāpaya* MS.; but ལྷོང་དགོ་ Tib.

7) Divy. 227. 4; cf. Ch. s. v. *mahanto* ad fin.

8) *mahārājavāyusk*° MS.; but the Tib. has simply ལྷོང་གི་ཡུང་པོ་ཆེན་པོ་ (154. a. 3).

वृत्ताग्रानपि पातयति । कुड्यानपि पर्वताग्रानपि पातयति । पातयित्वा निरूपादानो विग-
 च्छति । यं सत्त्वाश्चीवर्कणि⁽¹⁾केन वा विधमनकेन वातानुवृत्तने वा पर्येष्यते । यावदपमुच्यते
 बाह्यो वायुधातुः । तस्याप्युत्पत्तिः पूर्ववत् ॥०॥ आध्यात्मिक आकाशधातुः कतमः । य-
 त्किञ्चिदस्मिन्काये ऽध्यात्मं प्रत्यात्ममुपगतमुपात्तमाकाशगतमिहाभ्यन्तरसंख्याभूतं ।
 अस्फुटमस्फरणीयं त्वङ्गान्सशोपितेन । तत्पुनः कतमत् । यदस्मिन् काये चतुः⁽⁴⁾ सुषिरमि- 5
 ति वा यावन्मुखं वा मुखद्वारं वा कण्ठं वा कण्ठनाड्या वा येन चाभ्यवहृति यत्र चाव-
 तिष्ठते । येन चास्याशितपीतखादितास्वादितमधस्तात्प्रधरति⁽⁵⁾ । अयमुच्यते आध्यात्मिक
 आकाशधातुः । एवं बाह्येऽपि यदस्फुटमस्फरणीयं रूपगतेनापलिगुहं सुषिरभावम्किञ्च
 अयमुच्यते बाह्यः आकाशधातुः ॥ भवति महाराज स समयो यत्कर्मप्रत्ययादायतनानि
 प्राडुर्भवन्ति तान्याकाशधातुं परिचारयति । तत्र संख्या भवत्याध्यात्मिक आकाशधातुरि- 10
 ति । स न कुतश्चिदागच्छति । भवति समयो यद्रूपं बिभर्ति सर्वमाकाशोभवति । तत्कस्य
 हेतोः । अतयो ह्याकाशधातुः स्थिरो ऽचलः । तद्यथा महाराजासंस्कृतो निर्वाणधातुः ।
 एवमेवाकाशधातुः सर्वत्रानुगतो द्रष्टव्यः । तद्यथापि नाम महाराज पुरुष उत्थले देशे
 उदपानं वा कुटंकं वा कूपं वा पुष्करिणीं वा खानयेत् । तत्किं मन्यसे महाराज यत्तत्रा-
 काशः कुतस्तदागतमिति । आह । न कुतश्चिद्भवन् । भगवानाह । तद्यथापि नाम महा- 15
 राज स पुरुषः पुनरेव तदुदपानं वा यावत्पुष्करिणीं वा पूरयेत् । तत्किं मन्यसे महाराज
 यत्तदाकाशं क्वचिद्गतमिति । आह । न क्वचिद्गतं भगवन् । तत्कस्य हेतोः । न ह्याका-

1) Tib. ལོ་སྒོ་ལྷོ་ལྷོ་ལྷོ་ལྷོ་ 'the lower part of the robe' probably the lower hem or corner cf. Ch. s. v. *kanno* and *Mahāvagga* viii. 11. 1.

2) *bhastrādi* marg. Tib. ལྷོ་ 'bellows'.

3) °*tānavr*° MS.

4) The form *çushira* predominates in the MS.

5) cf. *Divyāv.*, Index.

6) Tib. ལྷོ་ 'pond', a word used again for *puṣhkarinīm*.

- श[110b]धातुर्गमने वा आगमने वा प्रत्युपस्थितः । न स्त्रीभावेन न पुरुषभावेन प्रत्युपस्थितः । भगवानाह । इति हि महाराज बान्धाकाशधातुरचलः । अकारः । तत्कस्य हेतोः । शून्यो ह्याकाशधातुराकाशधातुत्वेन । विरहित आकाशधातुराकाशधातुत्वेन । न पुरुषभावेन न स्त्रीभावेन प्रत्युपस्थितः । एवमेव यथाभूतं सम्यक्प्रज्ञया द्रष्टव्यं ॥ ॥
- 5 तत्र कतमो विज्ञानधातुर्था चतुरिन्द्रियाधिपतेया । द्वयारम्बणप्रतिविज्ञप्तिः । ⁽¹⁾यादिति हि महाराज या काचिद्वर्णसंस्थानप्रतिविज्ञप्तिर्यमुच्यते चतुर्विज्ञानधातुः । पे ⁽²⁾इति हि या षडिन्द्रियाधिपतेया षड्वियारम्बणा विषयविज्ञप्तिर्यमुच्यते विज्ञानधातुः । स खलु पुनरयं महाराज विज्ञानधातुर्नेन्द्रियनिश्चितो न विषयेभ्य आगतो न मध्ये उत्तरस्थायो स नाध्यात्म बहिर्धा नोभयमन्तरेण । स खलु पुनरयं महाराज विज्ञानधातुर्वस्तु प्रतिवि-
- 10 ज्ञप्य निरुद्धः । स उत्पद्यमानो न कुतश्चिदागच्छति निरुध्यमानो न क्वचिद्व्यति । तस्य खलु पुनर्विज्ञानधातोरुत्पादोऽपि शून्यः । व्ययोऽपि शून्यः । उत्पन्नोऽपि विज्ञानधातुः स्वभावशून्यः । इति महाराज विज्ञानधातुर्विज्ञानधातुत्वेन शून्यो नोपलभ्यते अन्यत्र व्यवहारात् । सोऽपि व्यवहारो न स्त्री न पुरुषः । एवमेतद्यथाभूतं सम्यक्प्रज्ञया द्रष्टव्यं ॥ तत्र महाराज कतमच्चतुरायतनं । यच्चतुर्णां महाभूतानां प्रसादः ⁽³⁾ । तद्यथा पृथिवी-
- 15 धातोरब्धातोस्तेजोधातोर्वायुधातोर्वावत् । तत्र पृथिवीधातुप्रसादश्चतुरायतनं नाब्धातुप्रसादो न तेजोधातुप्रसादो न वायुधातुप्रसादश्चतुरायतनं । तत्कस्य हेतोः । न हि पृथिवीधातुप्रसादः कस्यचिद्धर्मायतनं वा आयतनप्रतिलम्बेन वा प्रत्युपस्थितः । एवं यावन्न वायुधातुप्रसादः कस्यचिद्धर्मस्यायतनं वा आयतनप्रतिलम्बेन वा प्रत्युपस्थितः । तत्कस्य

1) This expression denotes an abridgement of the text of the sūtra quoted as reproduced in the Tib., examples of colour (yellow, red, piebald) and condition (tall, short, thick, thin) being there given.

2) The passage omitted is an analogous one respecting perception by the ear (Tib. 155. a. 4—6).

3) Tib. སྤོ་བ་ 'sphere', a usage not in lexx. SK. or Pali. But compare the parallel passage in Dh.-Sṅi. § 597: *kataman tam rūpaṃ cakkhāyatanaṃ? yaṃ cakkhum catunnam mahābhūtānaṃ upādāya pasādo.*

हेतोः । निश्चोष्ठा ह्येते धर्मा निष्ठापारा निर्वाणसमा । इति हि महाराज एकैकतो धर्मान्म-
 ग्यमाणान् चतुरायतनं नोपलभते ऽन्यत्र व्यवहारात् । तत्कस्य हेतोः । शून्यो हि पृथिवी-
 धातुप्रसादः पृथिवीधातुप्रसादेन । यावच्छून्यो वायुधातुप्रसादो वायुधातुप्रसादेन । ये च
 धर्माः स्वभावेन शून्याः [111a] कस्तेषां प्रसादो वा क्षोभो वा । येषां न प्रसादो न क्षोभ
 उपलभ्यते । कथं ते रूपं द्रव्यति । इति ह्यत्यन्ततया चतुरायतनं शून्यं चतुरायतनस्वभा- 5
 वेन तत्पूर्वात्ततो नोपलभ्यते ॥ अपरात्ततोऽपि नोपलभ्यते । अनागमनतां गमनतां चोपादा-
 य स्थानमप्यस्य नोपलभ्यते स्वभावविरहितत्वात् । यच्च स्वभावेन न संविद्यते । न तत्
 स्त्री न पुरुषः । तेन का मन्यना । मन्यना च नाम महाराज मारगोचरः । अमन्यना बुद्ध-
 गोचरः । तत्कस्य हेतोः । मन्यनाऽप्यगतां हि सर्वधर्माः । ये । तत्र महाराज कतमच्छ्रो-
 त्रायतनं । यच्चतुर्णां महाभूतानां प्रसादो । यावदिति हि महाराज सर्वधर्मा विमोक्षाभिमु- 10
 खा धर्मधातुनियता आकाशधातुपर्ववसाना अप्राप्तिका अव्यवहारा अनभिलाष्या अनभि-
 लपनीयाः । यत्र महाराज इन्द्रियाणि प्रतिक्रियन्ते ते विषया इत्युच्यते । चतुर्दि रूपा प्र-
 तिक्रियन्ते तस्माद्रूपाणि चतुर्विषया इत्युच्यते । एवं ओत्रं शब्देष्वित्यादि । तत्र चतू रूपा
 प्रतिक्रियन्त इति निपातः । प्रतिक्रियन्ता तेषां निर्दिष्टा । तथा हि चतू रूपा त्रिविधं
 निपाततीति । अनुकूलेषु शुभसंज्ञया । प्रतिकूलेषु प्रतिघसंज्ञया । नैवानुकूलेषु न प्रतिकू- 15
 लेषूपेतया । एवं मनो धर्मेष्वित्यादि । त इमे विषया मनोगोचरा इत्युच्यते । अत्र हि मन-
 श्रति । उपविचरति⁽⁵⁾ । तस्मान्मनोगोचरा इत्युच्यते । यदेतन्महाराज मनोऽप्रतिकूलेषु
 रूपाधनुनीतं चरति । तेनास्य राग उत्पद्यते । प्रतिकूलेषु रूपाधनुनीतं चरति तेनास्य

1) *bhyate* MS.2) Not in *lexx.*, rendered 'स्त्री' 'श्री' 'pride', or self-consciousness. The equi-
 valent Pali *maññanā* is explained in Dh.-Sṃi § 1116.3) Compare passages like 221. 5—10 *supra*.4) This has somewhat the appearance of a word coined for the occasion; per-
 haps like *manyānā* above. For the meaning cf. the use of *paṭihan* in Dh.-Sṃi
 §§ 598 *sqq.*5) Compound new to Skt., but cf. Pali *upavicāra*, Dh.-Sṃi § 8.

द्वेष उत्पद्यते । नैवानुकूलेषु न प्रतिकूलेषु समूढं चरति । तेनास्य मोहो उत्पद्यते । एवं शब्दादिष्वपि त्रिविधमारम्भणमनुभवति पूर्ववत् ॥ तत्र महाराज्ञ मायोपमानीन्द्रिया-
 णि । स्वप्नोपमा विषयाः । तद्यथापि नाम महाराज्ञ पुरुषः सुप्तः स्वप्नात्तरे जनपदकल्या-
 णया स्त्रिया सार्धं परिचरेत् । स शयितविवुद्धो जनपदकल्या[111b]णी स्त्रियमनुस्मरेत् ।
 5 तत्किं मन्यसे महाराज्ञ संविद्यते स्वप्नात्तरे जनपदकल्याणी स्त्री । घ्राह । नो ह्रीदं भग-
 वन् । भगवानाह । तत्किं मन्यसे महाराज्ञापि नु स पुरुषः पण्डितज्ञातीयो भवेत् । यः
 स्वप्नात्तरे जनपदकल्याणी स्त्रियमनुस्मरेत् । तथा वा सार्धं क्रोडितमभिनविशेत् । घ्राह ।
 नो ह्रीदं भगवन् । तत्कस्य हेतोः । अत्यन्ततया हि भगवन् स्वप्नात्तरे जनपदकल्याणी न
 संविद्यते नोपलभ्यते । कुतः पुनरनया सार्धं परिचरणा । अन्यत्र यावदेव स पुरुषो वि-
 10 घातस्य क्लमथस्य भागी स्यात् । यस्तामभिनविशेत्⁽²⁾ ॥ भगवानाह । एवमेव महाराज्ञ
 बालो ऽश्रुतवान् पृथग्जनश्लक्ष्णुषा रूपाणि दृष्ट्वा सौमनस्यस्थानीयान्यभिनविशेत् । सो-
 ऽभिनविष्टः सन्ननुनीयते ऽनुनीतः संरुध्यते । संरुक्तो रागज्ञं कर्माभिसंस्करोति⁽⁴⁾ । त्रिविधं
 कायेन चतुर्विधं वाचा त्रिविधं मनसा⁽⁴⁾ । तच्च कर्माभिसंस्कृतमादित एव क्षीणं निरुद्धं
 विगतं विपरिणतं न पूर्वा दिशं निश्चित्य तिष्ठति । न दक्षिणां न पश्चिमां नोत्तरां नोर्ध्वं
 15 नाधो नानुविदिशं । नेह न तिर्यक् । नोभयमत्तरा । तत्पुनः कालात्तरेण मरणकालसमये
 प्रत्युपस्थिते⁽⁵⁾ । जीवितेन्द्रियनिरोधे चापुषः परित्तयात्तत्सभागस्य कर्मणः क्षीणत्वाच्चरम-

1) This expression, which recurs below (112 a), is rendered ཀཤམ་ཐུ་ཅ་གང (156. b. 7). It seems to mean: «least of all, in another case, would he . . .». Some-
 what similar uses of *yāvāt* are given Mh.v. Index, s. v.

2) For this whole simile cf. Mh.v. III. 37—38, and the Bhadrakalpāvadāna (which has taken the text from the Mahāvastu. Cf. S. d'Oldenburg Buddhist Legends (Russian) pp. 19—20 and pp. 139—140 where a parallel from the Vi-
 kramodaya is adduced).

3) This passage is also quoted in Bodhic-ṭ. (IX) pp. 308—9. Cf. Poussin's note 6, where Madhy-vr. p. 41 (Ch. vi. init.) is compared, doubtless an abridgement of the opening sentences of this extract.

4) . . . 4) Poussin compares M. Vyutp. § 91.

5) *upatishṭhate* Bṭ.

विज्ञानस्य निरुध्यमानस्य मनस आरम्बणीभवति । तद्यथायि नाम शयितविबुद्धस्य ज्ञन-
 पदकल्याणोति [मनस आरम्बणी भवति । इति] हि महाराज चरमविज्ञानेनाधिपतिना⁽²⁾
 तेन च कर्मणा आरम्बणेनोपपत्त्यंशिकद्वयप्रत्ययं प्रथमविज्ञानमुत्पद्यते । यदि वा नरकेषु
 यदि वा तिर्यग्योनौ यदि वा यमलोके यदि वा आसुरे काये यदि वा मनुष्येषु यदि वा द्रवेषु
 तस्य च प्रथमविज्ञानस्य औपपत्त्यंशिकस्य समनत्तरनिरुद्धस्यानत्तरसभागा चित्तसंततिः 5
 प्रवर्तते । यत्र विपाकस्य प्रतिसेवेदना प्रज्ञापते । तत्र यश्चरमविज्ञानस्य निरोधस्तत्र च्यु-
 तिरिति संबन्धो गच्छति । यः [112a] प्रथमविज्ञानस्य प्राडुर्भावस्तत्रोपपत्तिः । इति हि
 महाराज न कश्चिद्धर्मो ऽस्मात्सोकात्परं लोके गच्छति । च्युत्युपपत्ती च प्रज्ञापते⁽⁵⁾ । तत्र
 महाराज चरमविज्ञानमुत्पद्यमानं न कुतश्चिदागच्छति ॥ निरुध्यमानं न क्वचिद्गच्छति ।
 कर्माप्युत्पद्यमानं न कुतश्चिदागच्छति । निरुध्यमानं न क्वचिद्गच्छति । प्रथमविज्ञानम- 10
 प्युत्पद्यमानं न कुतश्चिदागच्छति निरुध्यमानं च न क्वचिद्गच्छति । तत्कस्य हेतोः । स्व-
 भावविरहितत्वात् । चरमविज्ञानं चरमविज्ञानेन शून्यं । कर्म कर्मणा शून्यं । प्रथमविज्ञानं
 प्रथमविज्ञानेन शून्यं । च्युतिश्च्युत्या शून्या । उपपत्तिरूपपत्त्या शून्या । कर्मणां चाबन्ध्यता
 प्रज्ञापते विपाकस्य च प्रतिसेवेदना न चात्र कश्चित्कर्ता न भोक्ता ऽन्यत्र नामसंकेतात् ।

1) I supply these words from the Tib. (157. a. 5) which reads: ལ་ས་པ་འི་
 (vibuddhasya) ལྷུའ་གྱིས་བཟང་མོ་ (janapadakalyāṇi) རྟེན་འདྲ་བར་ ('likeness to')
 ཡིན་གྱི་ (manasaḥ?) རྣམས་ལ་འགྲུབ་རྩི་ རྣམས་ is the regular equivalent of āram-
 baṇa, as usually. I have left *iti* instead of any word more directly suggesting like-
 ness, as I conjecture that the *lacuna* (common to A. and B.) arose through the
 recurrence of the syllables — *iti* (*°kālyāṇīti* and *°bhavatīti hi*).

2) M. Vyutp. cxv. 4, cxvi. 2.

3) cf. 226, 7—8 supra. *°kam dvaya°* MS.

4) *°khyā bhavati* B †.

5) *prajñāyate* A; cf. B. p. 309, Poussin's n. 6.

6) *abādhyatā* B; but Tib. འབྲས་སུ་མེད་བར་མི་འགྲུབ་.

7) *prajñāy°* A.

- तद्यथापि नाम महाराज पुरुषः सुप्तः स्वप्नात्तरे शत्रुणा सार्धं संग्रामयेत् । स शयितवि-
 बुद्धः । तमेवानुस्मरेत् । तत्किं मन्यसे महाराज संविद्यते स्वप्नात्तरे शत्रुः । शत्रुणा वा
 सार्धं संग्राम इति । आह । नो ह्रीदं भगवन् । भगवानाह । तत्किं मन्यसे महाराजापि नु स
 पुरुषः पण्डितज्ञातीयो भवेत् । योऽसौ स्वप्नात्तरे शत्रुमभिनविशेत् । शत्रुणा वा सार्धं
 5 संग्रामं । आह । नो ह्रीदं भगवन् । तत्कस्य हेतोः । अत्यन्ततया हि भगवन् स्वप्ने शत्रुं
 संविद्यते कुतः पुनस्तेन सार्धं संग्रामः । अन्यत्र यावदेव स पुरुषो विधातस्य क्लमथस्य च
 भागी स्यात् यस्तमभिनविशेत् । भगवानाह । एवमेव महाराज बालो ऽश्रुतवान् पृथग्जन-
 नश्चतुषा रूपाणि दृष्ट्वा दौर्मनस्यास्थानीयान्यभिनविशते ऽभिनविष्टः सन्प्रतिक्रान्यते ।
 प्रतिकृतः संतुष्यति । उष्टो दोषज्ञं कर्माभिसंस्करोतीति पूर्ववत् । तद्यथापि नाम महाराज
 10 पुरुषः [112b] सुप्तः स्वप्नात्तरे पिशाचेन परिपात्यमानो भीतः संमोहमापद्यते । स शयि-
 तविवुद्धस्तं पिशाचं तं च संमोहमनुस्मरेत् । तत्किं मन्यसे महाराज संविद्यते स्वप्ने पि-
 शाचः संमोहो वा । यावदेवमेव महाराज बालो ऽश्रुतवान् पृथग्जनश्चतुषा रूपाणि दृष्ट्वा उ-
 पेक्षास्थानीयान्यभिनविशते ऽभिनविष्टः सन् मुच्यति मूढो मोहज्ञं कर्माभिसंस्करोतीति
 पूर्ववत् । तद्यथापि नाम महाराज पुरुषः सुप्तः स्वप्नात्तरे जनपदकल्याणया गायत्र्या
 15 मधुरं गीतस्वरं मधुरं च तन्त्रीस्वरं च श्रृणुयात् । सा तेन गीतवादितेन परिचारयेत् । स
 शयितविवुद्धस्तदेव गीतवादितमनुस्मरेत् । तत्किं मन्यसे महाराजापि नु स पुरुषः
 पण्डितज्ञातीयः स्वप्नात्तरे जनपदकल्याणया गीतवादितमभिनविशेत् । आह । नो ह्रीदं
 भगवन् । भगवानाह । तत्कस्य हेतोः । अत्यन्ततया हि भगवन् स्वप्नात्तरे जनपदकल्या-
 णी स्त्री न संविद्यते नोपलभ्यते । कुतः पुनरस्या गीतवादितं । अन्यत्र यावदेव स पुरुषो

1) མཐོན་པར་ཞེས་པ་ 'greatly desire'; cf. 252.10, where the Tib. is the same, and infra l. 17.

2) Correct to *saṅgrāmayet* ut supra; or supply a word like *kurjāt*. Tib. (157. b. 6) འགྲུབ་པར་འགྲུབ་པ་

विधातस्य क्लमयस्य च भागी स्यात् । यस्तदभिनिविशेत् । भगवानाह । एवमेव महाराज बालो ऽश्रुतवान् पृथग्जनः श्रोत्रिणा शब्दान् श्रुत्वा सौमनस्यस्थानीयान्यभिनिविशते । इति पूर्ववत् । एवं गन्धादिषु त्रिधा त्रिधा वेदितव्यम् ॥ पे ॥ अत्र महाराज मानसं निवेशयितव्यं । किमित्यहं सदेवकास्य लोकस्य चतुर्भवेयं । उल्का प्रदीप आलोकभूतः । कूलं नौस्तोर्धं । नायकः परिणायकः दैशिकः सार्थवाहः । पुरो ज्ञवेयं । मुक्तो मोचयेयमा- 5
 श्वस्त आश्वासयेयं परिनिर्वृतः परिनिर्वापयेयमिति । पूर्वा हि⁽²⁾ कोटिर्महाराज न प्रज्ञायते दृष्ट्यर्थाधिपत्यानामनुभूय मानानां । इति हि महाराज मायोपमानोन्द्रियाण्य[113a]तृप्तान्यतर्षणोयानि । स्वप्नोपमा विषया अतर्षका अतृप्तिकराः ॥ अत्रानन्तयशश्चक्रवर्तिनः कथा स्वर्गाच्च पतिते तस्मिन्सराज्ञकैः पौरैः परिवृत एवं पठ्यते । तद्यथा ऽपि नाम महाराज सर्पिर्मण्डो वा नवनीतमण्डो वा तप्तायां बालुकायामुपनिक्षिप्तोऽवसोदति । न संतिष्ठते । 10
 एवमेव महाराजानन्तयशा अवसोदति न संतिष्ठते । अथ राज्ञा प्रियं करो राज्ञानमन्तयशसं तथावसोदत्तं । उपसंक्रम्यैतद्वोचत् । किं वयं महाराज लोकस्य व्याकुर्षामः⁽³⁾ । किं राज्ञो ऽनन्तयशसः सुभाषितमिति । स आह । वक्तव्यं । महाराजानन्तयशाश्चतुर्दोषेषु रा-
 ज्यैश्वर्यं कारयित्वा ऽबन्ध्यमनोरथतामनुभूय सर्वद्रुमाकालफलतां सर्वोपद्रवप्रस्रब्धिष्वसर्व-
 सत्त्वाबन्ध्यमनोरथतां गन्धोदकवर्षं क्षिण्यवर्षं सुवर्णवर्षं सर्वोपकरणवर्षं चानुभूय चतुरो 15
 महोद्वीपानध्यावसित्वा शक्रस्यार्धासनमाक्रम्यातीच्छ्या न मुक्तो ऽत्त एव कामैः कालगत इति । एवं त्वं महाराज व्याकुर्षा इत्येवमुक्त्वा च राज्ञा ऽनन्तयशाः कालमकार्षीत् । पे ॥ त-

1) tam MS.

2) མཐའ་ 'limit'; cf. Senart, Mh.v. i. 472.

3) sic MS.

4) See note to f. 117 b. below. Tib. མུལ་ཚད་ (159 a) 'interrupted flow'.

5) *mumukto* or *yuyukto* MS. Tib. (159 b 2) འདོད་པ་ཆེན་པོས་མ་བྱུང་ (?) 'not free from great desire'. The Tib. is also uncertain, as the last word may be བྱུང་

स्मात्तर्हि ते महाराज मरीचिकायामुदकस्वभावो नाभून्न भविष्यति न चैतर्हि विद्यते ।
एवमेव महाराज रूपवेदनासंज्ञा संस्कारविज्ञानां स्वभावो नाभून्न भविष्यति न चैतर्हि वि-
द्यत इत्यादि ॥

पुनरप्युक्तं । ⁽²⁾ एतावच्चैतत् ज्ञेयम् । यदुत संवृतिः ⁽³⁾ परमार्थश्च । तच्च भगवता प्रून्यतः
5 सुदृष्टे सुविदितं सुमानात्कृतं । तेन स सर्वज्ञ इत्युच्यते । तत्र संवृतिर्लोकप्रचारतस्तथाग-
तेन दृष्टा । यः पुनः परमार्थः सो ऽनभिलाप्यः । [113b] अनाज्ञेयो ऽविज्ञेयो ऽदेशितो ऽप्र-
काशितो यावदक्रियो यावन्न लाभो नालाभो न सुखं न दुःखं न यशो नायशः । न रूपं ना-
रूपमित्यादि ॥

तत्र जिनेन जगस्य कृतेन
10 संवृतिं देशितं लोकहिताय ।
येन जगत्सुगतस्य सकाशे
संज्ञनपीठं प्रसादमुखार्थं ॥
संवृतिं प्रज्ञमयीं नरसिंहः
षड्रतयो भणि सत्वगणानां ।
15 ⁽⁴⁾ नरकतिरश्च तथैव ⁽⁵⁾ प्रेतान्
अ[1]सुरकायं नरांश्च मद्रंश्च ॥
नीचकुलांस्तथ उच्चकुलांश्च
आद्यकुलांश्च दरिद्रकुलांश्चेत्यादि ॥

1) °nābhūn° MS.

2) This passage is twice cited in Bodhic. -ṭikā (IX.) pp. 246 and 380.

3) गुणैः. Cf. Wass. 321 (293): «die Hülle, durch welche hindurch man die
eigentlichen Kennzeichen des Gegenstandes wiederfindet». See Nāgārjuna ap.
Nāmas. -ṭikā ap. Minaev, Rech. p. 226 n. 1, and Bodhic. IX. 2 with ṭikā
(Poussin p. 244. 10).

4) ~ for -. narakagatī ca B (p. 380.14).

5) omitted in A.

पुनश्चोक्तं । कतम एष धर्मो यो भगवता व्याकृतो ऽनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ । किं
 रूपमुत वेदेना आहो श्रितसंज्ञा उताहो संस्कारा अथ विज्ञानं भगवता व्याकृतमनुत्तरायां
 सम्यक्संबोधाविति । तेषामेतद्भूत् । न रूपं यत्र⁽¹⁾ विज्ञानं भगवता व्याकृतमनुत्तरायां
 सम्यक्संबोधौ । तत्कस्य हेतोः । अनुत्पादो हि रूपमनुत्पादो बोधिः । तत्कथमनुत्पादो
 ऽनुत्पादमभिसंबुध्यते । एवं यावद्विज्ञानम् ॥ पे ॥ तदेवमनुपलभ्यमानेषु सर्वधर्मेषु कतमो 5
 ऽत्र बुद्धः । कतमा बोधिः । कतमो बोधिसत्वः । कतमद्याकरणम् । प्रूयं हि रूपं रूपेण
 यावद्विज्ञानं ॥ पे ॥ यावदेव व्यवहारमात्रमेतत् । नामधेयमात्रं संकेतमात्रं संवृत्तिमात्रं
 प्रज्ञप्तिमात्रं । नालमत्र पण्डितैरभिनिवेश उत्पादयितव्य इति ॥

तथात्रैवाहुः । निर्माणरतयो देवा यथा वयं भगवन् । भगवतो भाषितस्यार्थमाज्ञा-
 नीमः । सर्वधर्मा भूतकोटिरित्तकोटिरनावरणकोटिरप्रतिष्ठितकोटिरित्यादि ॥ सर्वधर्मा 10
 भगवन् बोधिः । स्वभावविरुद्धता बोद्धव्याः । अतश्च आनर्त्याण्यपि बोधिः । तत्कस्य
 हेतोः । अप्रकृतिका हि भगवन् बोधिरप्रकृतिकानि च पञ्चानर्त्याणि । तेनोच्यते आन-
 र्त्याणि बोधिरिति । तथा विहस्यन्ते भगवन् ये केचित् परिनिर्वातुकामाः । तत्कस्य
 हेतोः । यदि कश्चित्संसारप्रतिप[114a]न्नो भवेत् । स निर्वाणं पर्येषत इति ॥

पुनरुक्तं । भूतकोटिरिति भगवन् यदुक्तं निर्माणरतिभिर्देवैस्तत्र वयं भूतमपि नोप- 15
 लभामहे । किं पुनरस्य कोटिम् । तत्कस्य हेतोः । यो हि कश्चिद्भगवन् भूतमुपलभते ।
 कोटिमपि स तस्योपलभते द्वये चामौ चरतीति ॥

तथात्रैव सक्तपित्तिब्रह्मणा शास्ता स्तुतः ॥

⁽³⁾सुपिति यथ नरः लुधाऽभिभूतः शतरसभोजनमुञ्जिनो च तृप्तः ।

न पि च लुधं न भोजनं न सत्वः सुपिन यथैव निदृष्ट सर्वधर्माः ॥

20

1) *yāvāt* denoting omission.

2) Cf. 17 20—18. 7 supra.

3) Metre: Pushpitāgra.

4) The MS. has the regular but unmetrical *nāpi . . . kshudhā*.

- भणि नरु पठने मनोज्ञवाचं प्रियु भवती न च संक्रमोऽस्ति वाचं ।
 न च वचन न चास्य रक्त वाचामुपलभसे न च तत्र संशयोऽस्ति ॥
 श्रुणति यथ मनोज्ञ वीणशब्दं मधुरं न चास्ति स्वभावतः स शब्दः ।
 तथ इमि विडु स्कन्ध प्रेतमाणो न लभति भावु स्वभावतः सुमेधाः ॥ पे ॥
- 5 यथ नरु इरु शङ्खशब्द श्रुत्वा विमृशति विदु कुतो य प्राडुभूतः⁽¹⁾ ।
 न च लभति स्वभाव प्रून्यभावं तथ त्वय दृष्टं नरेन्द्र सर्वधर्माः ॥
 यथ नरु इरु भोजनं प्रणीतं विमृशति अङ्गश्रु⁽²⁾ सिद्धमस्वभावम् ।
 यथ रमु तथ ते ऽङ्ग तत्स्वभावास्तथ त्वय दृष्टं महर्षि सर्वधर्माः ॥
 यथ नरु इरु इन्द्रपिष्टि दृष्ट्वा विमृशति अङ्गश्रु निःस्वभाव प्रून्यम् ।
 10 विमृशतु यथ यष्टि ते ऽङ्ग प्रून्यास्तथ त्वय दृष्टं महर्षि सर्वधर्माः ॥
 पुरवरं⁽³⁾ यथ अङ्गशो विभङ्ग्य नगरु स्वभावतु नामतो न लब्धम् ।
 यथ नगर तथाङ्ग सर्वप्रून्यास्तथ त्वय दृष्टं नरेन्द्र सर्वधर्माः ।
 मुदित यथ नरु⁽⁴⁾ मुक्त भेरी कृषं जनेति स्वभावप्रून्यशब्दा ।
 स्वरु यथ⁽⁵⁾ तथ तेऽङ्ग तत्स्वभावं तथ त्वय दृष्टं महर्षि सर्वधर्माः ॥

1) °*durbh*° MS., contra metrum.

2) *shṭi* MS.; but see below.

3) *aṅgaṣo bhāgaṣas* marg.

4) ३३३ = *indrāyudha* 'rainbow'.

5) *gandharva* [-pura] marg. 'mirage'; but Tib. renders simply ལྷོང་ཁྱིམ་མཚོན།
 'large town'.

6) The Tib. (161. a. 5) has ལྷོས་སྤྱོད་ཀྱི་འདུ་བ་ 'for the joy of men' which suggests a reading *narāṅā* (for *narāṅām*, *n* mistaken for *g*); or can *narāga* stand for *nararāga*?

7) MS. *svarupataṭha* here and *svarupathata* here and *svarupatha tatha* below but Tib. རྩོམ་སྤྱོད་ལྷོས་ལྷོས་ལྷོས་ལྷོས་ . . .

(1) ****
****

कृतु यथ नरस्य तां किं भेरीं प्रतिघु न विग्यति नापि स्नेहधातुः ।

विमृशतु भेरीव⁽²⁾ तेऽङ्ग तत्स्वभावास्तथ त्वय दृष्ट नरेन्द्र सर्वधर्माः ॥

कृतु यथ नरस्य तां किं भेरीं स्वरू न स मन्यति रामयामि लोकम् ।

5

स्वरू यथ तथ तेऽङ्ग तत्स्वभावाः [114 b] तथ त्वय दृष्ट नरेन्द्र सर्वधर्माः ॥

कृतु यथ नरस्य तस्य भेर्या^[1] न पि स्वरू अङ्ग⁽³⁾ नापि स स्वतल्लः ।

स्वरू यथ तथ ते ऽङ्ग तत्स्वभावास्तथ त्वय दृष्ट महर्षि सर्वधर्माः ॥

पुनश्चोक्तं ।

सत्वारम्बणानायकेन कथिता मैत्री शुभाभावना ।

10

सत्त्वद्यास्य विभावितः सुविदितं निःसत्त्वं सर्वं जगत् ।

तत्रैवं द्विपदीत्तमो अकलुषो निःसंशया मानसः ।

तेन त्वा सुगतं विभावितमतिं पूजेम पूजारिक्तम् ॥

दुष्खं चासु⁽⁵⁾गता दशदिशिगतं नैवं परीदृश्यते ।

1) Both our Tib. version (161. a. 6) and the Chinese translation of the Pitṛ-putrasamāgama here add another verse, which Mr. Watters renders, from the latter source: «when a man strikes a drum, the sound does not come from the ten regions [Tib. ལྷོགས།], and vanishing does not go to those regions . . .»

2) These words are unmetrical; possibly the reading was *vimṛcatu na ça* 'nor could it reflect'. Mr. Watters renders the Chinese: 'The drum has no feeling of hatred or affection, it does not analyse the nature of the causal circumstances'. The Tib. does not reproduce this stanza.

3) *āṅgatu* MS.

4) Metre: *Ārdūlavikrīḍita*.

5) So the MS. With *daṣaddiṣa* compare 155 a. infra and the verse-passage in *Daṣabhūmiṣvara*, Ch. VIII sub fin. (Camb. Add. 867 f. 97. b. 7.) The Tib. must have read something like: *duḥkham . . Sugato daṣa diṣa gato . . . na paṣyati* (?).

- सर्वेषु कर्तृणा च नाम भणिता देवातिदेव त्वया ।
 एवं भो जिनपुङ्गवा जिनमतं श्रद्धात याथावतः ।
 तेन त्वां द्विपदीतमा नरवराः पूजेम पूजारिणम् ॥
 (3) सर्वानैव न दुष्खं शाक्यमुनिना यस्यापनीतं दुःखं ।
 5 ज्ञातास्ते मुदिताश्च दृष्टमनसो ऽरतीश्च तैर्नोदिताः ॥
 एवं बुद्धनयं अचिन्तियनयं याथावतो ज्ञानतो ।
 [तस्मात्] (4) पूजिय त्वां नराण प्रवरं प्रायेम प्राप्तं फलं ॥
 कायः कायविवर्जितेन मुनिना नासादितो मार्गतां ।
 नैवं ते स्मृतिनायका न भणिता नैव प्रमुष्टा स्मृतिः ।
 10 उक्तं चो सुगतेन भावपथिमाः (5) कार्यं गता भावनाः ।
 एवं बुद्धनयं विदित्व सुगता पूजा कृता तापिनः ॥
 भावेयः शमयं विपश्यनमयं मार्गं (6) दुःखा शान्तये ।

1) Cf. Kern, Saddh.-P. p. xxv.

2) *yādhā(?)tavaḥ* MS. But the Tib. version of this line ends ཇི་བཞིན་ཀུན་ཏུ་
 འཚོལ།. Comparing this with the ending of the version of l. 6 below ཇི་བཞིན་འཚོལ།,
 I have restored *yāthāvataḥ* ('exactly', Morris in J.P.T.S. 1889, p. 208; — not
 hitherto found in Skt.). This must be preceded (acc. to the Tib.) by some tense-
 form of *Vjñā*. If *ajñāta* is genuine, it may be taken as an aorist (?) and the pre-
 ceding nasalized vowel scanned long. Cf. *buddhanayaṃ* below, and several in-
 stances in the Bhadracaripranidhāna (f. 191. b infra).

3) i. e. *satvānā(m)eva*. So I understand the Tib.: 'no pain is given by Çākya-
 muni to beings, who indeed takes pain away from them'. MS.: *satvo naiva*, with
 the following three *aksharas* obliterated and doubtful.

4) I have supplied this, for the metre, from the Tib. དེས་ན་ 'therefore'.

5) *°mām . . gatām* MS. The Tib. renders the phrase: 'The Sugata has said:
 'meditation directed towards the body leads to [further] meditation' (161. b. 5).
 Cf. Ch. s. v. *satipatthāna*. *-pathima* is not quoted.

6) Cf. Mhv. I. 120. 10. *dukhā* apparently for *duḥkhānām*.

शान्तास्ते भगवन् सवासनमला येही जगत् क्लिश्यते ।

शमथश्चाथ विपश्यना न च मला सर्वेऽति शून्या मुने ।

अस्मिन्देवगणा न काङ्क्ष क्वचन पूजेतु त्वां नायकं । इत्यादि ॥

पुनरुक्तं । शून्यं हि चतुश्चतुःस्वभावेन । यस्य च धर्मस्य स्वभावो न विश्वते सोऽव-
स्तुकः । योऽवस्तुकः सो ऽपरिनिष्पन्नः यो ऽपरिनिष्पन्नः स नोत्पद्यते न निरुध्यते । पे ॥ 5
पत्तिघ्नप्यधसु नोपलभ्यते न तच्चतुर्नेन्द्रियं कथं तस्य व्यवहारो ज्ञेयः । तद्यथापि नाम
रिक्तमुष्टिरलीकः । यावदेव नाममात्रं नो तु खलु परमा[115a]र्यतो रिक्तमुपलभ्यते न
मुष्टिः । एवं चतुश्चेन्द्रियं च रिक्ते मुष्टिसदृशमलीकमसद्वृतं तुच्छं मृषामोषधर्मं बालोप-
लापनं मूर्खसंमोहनम् यावदेव नाममात्रम् ॥

पुनरत्रैवाह ।

10

स्वप्राप्तेर मद्वावृष्टिरास्रवाणां प्रवर्तना ।

दर्शिता ते मद्वावीर आस्रवोत्पत्तिपण्डिताः ॥

स्वप्ने यथा शिरश्छेदो दृष्टस्ते आस्रवक्षयः ।

दर्शितः सर्वविज्ञानां सर्वदर्शितमो ऽस्तु ते ॥

अत्रैव च इमेषां किन्नरराजेन भगवान्पृष्टः प्रत्याह । यद्वदसि शून्यतां च व्याकरणं 15
चाप्यहं न जानामि । स्याद्यदि किञ्चिदशून्यं न भवेज्जिनेनास्य व्याकरणम् ॥ किंकारणं ।
तथा हि । स्थितं भवेत्तत्स्वके भावे । कूटस्थनिर्विकारं । न तस्य वृद्धिर्न परिक्राणाः । न
क्रिया न च कारणम् । यत्स्वभावशून्यमार्शमण्डले सुपरिशुद्धे संदृश्यते प्रतिबि-

1) Apparently: 'impurities connected with desire'.

2) Cf. Pugg. Paññ. p. 61 § 26.

3) Cf. Bhadrakalpāv., Ch. XXIX (d'Oldenburg pp. 43—47 and 80, with
reff. to Avadānakalpal. [ii. p. 319, ed. B. Ind.] Divy., Mhv., and to Schiefner-
Ralston, Tibetan Tales pp. 44—74). Cf. also Bkah-gyur, Mdo XII. 6.

म्बम् । तथैव ह्युम ज्ञानीक्षीमान्⁽¹⁾ धर्मान् । अतिकारं धर्मधातुमिमां च पूजां हुमा[ङ्गशो]वि-
चारयसि । अङ्गशो निरीक्ष्य⁽²⁾ पूजां । कतमे ऽविकारिणो ऽङ्गाः ॥

यदपि च निरीक्षकत्वं क्रियां च न ज्ञानसे मया प्रोक्तं ।

शकटाङ्ग संनिपातं निरीक्ष्य शकटस्य चैव क्रियां ॥

5 कर्म च मे आख्यातं कर्ता न विद्यते दशसु दिनु ।

वातिरितादिव तरोर्यथा हि निवर्तते वङ्गिः ॥

न च मारुतो न च तरुश्चेतयति कृताश्रनं च यजने ।

न निवर्तते वङ्गिस्तथैव कर्मस्य कर्तारः ॥

यदपि⁽⁵⁾ वदसे न च संचय पुण्यस्य हि विद्यते । सुचरितस्य समुदागमश्च⁽⁶⁾ बोधिस्त-
10 स्यापि श्रृणु क्रमत्त त्वं । यथा भणसि मनुष्याणामायुःपरिमाणं वर्षशतं त्रीविन् । न चास्ति
वर्षपुञ्जी । अथमपि समुदागमस्तद्वदिति ॥

भगवत्यामप्युक्तं । किं पुनरायुष्मन् सुभूते उत्पन्नो धर्म उत्पद्यते उतानुत्पन्नः । सुभू-
तिराह । नाहमायुष्मन् शारिपुत्र उत्पन्नस्य धर्मस्योत्पत्तिमिच्छामि[115b]मि न चानुत्पन्न-
स्येति ॥

1) °jānīmā° MS.; but Tib. ཤེས་པར་ལྟེན་

2) I have endeavoured to correct this corrupt passage (originally metrical?)
n accordance with the Tib. *āgantū nirīkṣu* was the reading in the second clause.
Tib. ཡན་ལག་རྒྱུ་མཁས་ལ་བརྟུག་ (162 b. 1).

3) The metre of these stanzas would seem to be a variety of Āryā. If the text
be correct, the final extra syllable at end of the line is in the alternate lines
omitted and there are further licenses as to the sandhi and scansion of the vowel e.

4) *ma* MS. The line is unmetrical, and doubtful; the words between *cetayati*
and *tathāiva* are not represented in the Tib.

5) The Tib. renders the remainder of the quotation also as if metrical.

6) The reading of this clause is very doubtful; the Tib. has simply རེ་ལྷུ་ཡན་

རྟུག་མ་རྟུག་པར་ལྟེན་ *hunc in modum fac ut rite audias. kramanta for kramatū?*

धर्मसंगीत्यामप्युक्तं⁽¹⁾ तद्यता तद्यतेति कुलपुत्र प्रून्यताया एतदधिवचनं । सा च प्रून्यता नोत्पद्यते न निरूध्यते । आह । यद्येवं धर्माः प्रून्या उक्ता भगवता तस्मात्सर्वधर्मानोत्पत्स्यन्ते न निरोत्स्यन्ते । निरारम्भो बोधिसत्त्वः । आह । एवमेव कुलपुत्र तथा यथाभिसंबुध्यसे सर्वधर्मानोत्पद्यन्ते न निरूध्यन्ते । आह । यदेतदुक्तं भगवता 'संस्कृता धर्मा उत्पद्यन्ते निरूध्यन्ते चेत्यस्य तथागतभाषितस्य को ऽभिप्रायः । आह । उत्पादनरोधाभि- 5 निविष्टः कुलपत्र लोकसेनिवेशः । तत्र तथागतो मूढाकारुणिको लोकस्योक्षासपदपरिहारार्थं व्यवहारवशाद्भक्तवानुत्पद्यन्ते निरूध्यन्ते चेति । न चात्र कस्यचिद्धर्मस्योत्पादो न निरोध इति ॥

पुनरत्रैवोक्तं । तत्र भगवंश्चतून्पेषु न रणाति श्रोत्रं⁽⁴⁾ शब्देषु । यावन्मनोधर्मेषु न रणाति । स धर्मः । तत्र कथं चतून्पेषु न रणाति । संसर्गाभावात् । न हि चतून्पेषु संसृज्यते । यावन्न 10 मनोधर्मेण संसृज्यते । यत्र संसृज्यते तत्र रणाति । अद्वितीयस्य भगवन् धर्मस्य⁽⁵⁾ रणा नास्ति । अद्वितीयाश्च भगवन्सर्वधर्माः परस्परं न जानन्ति न विजानन्ति । न कल्पयन्ति न विकल्पयन्ति । न संभवन्ति न विसंभवन्ति । न क्षीयन्ते न वर्द्धन्ते । न रज्यन्ति । न विरज्यन्ति । न संसरन्ति न परिनिर्वाति नैते कस्यचित् । नैषां कश्चित् । नैते भगवन् धर्मा उद्विजन्ते न संक्लिश्यन्ते न व्यवदायन्ते । एवमहं भगवन् ज्ञानाम्येवमवबुध्ये । यदप्यहं भगवन्नेवं 15 वदामि । एवमहं ज्ञानाम्येवमहं बुध्यामीति । अयतनानामेष विकारः । न च भगवन्नायतनानामेवं भवति । अस्माकमेष विकार इति । यो ह्येवं ज्ञानाति स न केनचित्सार्द्धं विवदति । यत्र विवदति तच्छ्रमणधर्ममनुसरतीति । तथा धर्मदर्शनं [116a] बुद्धदर्शनं सर्वस-

1) This passage is cited also in Bodhic.-ṭikā (IX.) 377.16.

2) Dh.-sūi § 1085. *sambhṛtā* Bṭ. here, and below *utpādanīśedhābhiniṅ*°, both unsupported by Tib. The same applies to *nirālambo* just before (377.19).

3) °*sya trāsa*° Bṭ.

4) Punctuation suggested by the Tib. (163 a. 3), which is more expanded here (cf. 93. n. 1), and probably implies a somewhat different text.

5) Only allowed as a neuter (in Skt. and Pali) in the derived sense of 'battle'. The marginal corrector would have us read the (probably inadmissible) form *raṇanam*.

त्वदर्शनं सर्वसत्त्वहेतुप्रत्ययदर्शनं प्रून्यतादर्शनं प्रून्यतादर्शनमदर्शनं । अदर्शनं भगवन्सर्वध-
र्माणां दर्शनं सम्यग्दर्शनमिति ॥

कथमनधिष्ठाना संवृतिर्युक्ता । कथं पुनर्युक्ता ' यथाऽनति स्थाणौ पुरुषध्वान्तिः ।
कस्य पुनः प्रून्यतावादिनः परमार्थतः स्थाणुः सिद्धो यदाश्रयात्पुरुषध्वान्तिः स्याद् ' अमू-
5 ला एव च सर्वधर्मास्तत्त्वतो मूलानुपपत्तेः ॥

तथा चोक्तमार्यविमलकीर्तिनिर्देशे⁽¹⁾ अमूलपरिकल्पस्य किं मूलं । आह । विपर्य-
स्ता संज्ञा मूलं । आह । विपर्यस्तायाः संज्ञायाः किं मूलं । अप्रतिष्ठानं मूलं । आह । अप्र-
तिष्ठायः किं मूलं । आह । यन्मञ्जुश्रीरप्रतिष्ठानं न तस्य किञ्चिन्मूलमिति ह्यप्रतिष्ठा-
नमूलप्रतिष्ठिताः सर्वधर्मा इति ॥

10 इयं समासतः प्रज्ञापारमिता चित्तप्रुद्धयर्थिना भावयितव्या । भावयित्वा च क्लेशरिपुर-
णकुशलेन भवितव्यं ' न स्वगृह्णुरेण ॥

यथोक्तमार्यधर्मसंगीतिसूत्रे । न प्रून्यतावादी लोकधर्मः संद्विष्यते ऽनिश्चितत्वात् । न
स लाभेन संदृष्याति । अलाभेन न विमना भवति । यशसा न विस्मयते ऽयशसा न संकुच-
ति । निन्दया नावलीयते⁽³⁾ । प्रशंसया नानुनीयते । सुखेन न रष्यते दुष्खेन न विरष्यते ।
15 यो ह्येवं लोकधर्मनं संद्विष्यते स प्रून्यतां ज्ञानीत इति ॥ तथा प्रून्यतावादिनो न क्वचिद्-
नुरागो न विरागः । यस्मिन् रष्येत तच्छून्यमेव ज्ञानीते ' प्रून्यमेव पश्यति । नासौ प्रून्यतां
ज्ञानीते यः क्वचिद्धर्मे रष्यते वा विरष्यते वा तथा नासौ प्रून्यतां ज्ञानीते यः केनचित्साई
विग्रहे विवादं वा कुर्याच्छून्यमेव ज्ञानीते तच्छून्यमेव पश्यतीत्यादि ॥

एतत्संज्ञेपाञ्चित्तशोधनम् ॥

1) See reff. at p. 6, n. 5, and add I-tsing (Chavannes 'Mémoire' pp. 170—1), where we find the work along with the Saddharmapundarika, 'psalmodié . . jusqu'à mille fois'.

2) 'shrink' from fear (Jāt.-m. p. 21.4) or shame (B.R. s. v. *saṃkoca*).

3) cf. 100. n. 8 supra, where the 'Tib. has the same equivalent.

अथैवमपि परमविशुद्धिर्धर्मदर्शने सति । इह पञ्चकाषायसंक्लिष्टस्य कल्याणमित्रा-
वसादितस्य वा संक्षेपेण तावत्कुत्र [116b] यत्नं कृत्वा शीघ्रं चित्तशुद्धिर्भवति । आत्मब-
द्धमान-परावज्ञात्यागे ऽनयोर्मूलमात्मसबद्धिः । सा चैतद्भ्यासात्सुकरं प्रक्रीयत इति
परगौरवमात्मावज्ञा चैत्रं भावनीया ॥

यदि सत्वो यदि स्कन्धाः क्षमता सर्वथा स्थिता ।

5

एकस्य हि परात्मत्वं विरुद्धं संभवेत् कथं ॥

विनालम्बनमप्येतदाचरत्येव देहिनः ।

अनादिकल्पनाभ्यासात्किमभ्यासस्य⁽²⁾ दुष्करम् ॥

एवमभ्यासवश्यत्वे तुल्ये कस्मात्सुखोदयम् ।

परगौरवमुत्सृज्य स्वसुखायान्यदिष्यते⁽³⁾ ॥

10

चिन्नामणिर्यथोक्ताश्च सन्ति गौरवहेतवः ।

न तु मे⁽⁴⁾ गौरवात्सौष्यमिहापि जनदुर्भगात् ॥

तस्मात्सत्त्वात्तरे यद्ब्रह्मन्मत्सर्मानिनः ।

आत्मस्नेहेवतो वृत्तिर्भावयेतद्विपर्ययम् ॥

आत्मनो बहुमानोऽयं स्तुतिनिन्दादिसेकतः⁽⁵⁾ ।

15

वर्धते नारकवशात्सेकान्नरकवह्निवत् ॥

1) Dh.-s. § 91.

2) cf. Bodhic. VI. 14.

3) *icṣyati* MS.; Tib. འདོད་ལྷུན་ (164. b. 4).

4) *na tvā 'me* MS.

5) new in this metaphorical sense, i. e. excitation, as of fire by oil.

6) °*ca se*° MS. Tib. དམ་ལ་བའི་ལྷུན་ལ་འག་གིས་ ।

- (1)
शब्दस्तावदचित्तत्वान्मां स्तौतीति न संभवः ।
परः किल मयि प्रीत इत्ययं मे मतिश्रमः ॥
तत्तुष्ट्यैव मम प्रीतिः सामान्ये न सदाऽस्तु सा ।
तत्सुखेन न चेत्कार्यं तेन तुष्टेन किं मम ॥
5 (2)
अन्यत्र मयि वा प्रीत्या किं किं मे परकीयया ।
न मे परेण तुष्टेन काये सौख्यमिच्छाम्यपि ॥
एवं ज्ञात्वा प्रकृतव्या कल्पना निर्विबन्धना ।
अकीर्तिनिन्दा सत्कारा एवं ज्ञेयाश्च निष्फलाः ॥
न धर्मो नायुरारोग्यं न बलं वन्दनादिभिः ।
10 यद्बहुत्प्रस्यमानस्य विकारैरन्यकार्यिकैः ॥
(3)
कृष्टस्याथ विषण्णस्य लाभालाभौ समोदयौ ।
विवर्ष्य निष्फलं तस्माद्भवेयं शैलमानसः ॥
संस्तवत्यागाच्च शीघ्रं चित्तविश्रुद्धिर्भवति । इति ॥
तत्रापि चित्त्यते ।
15 निमित्तोद्भूतसंभूता प्रत्यभिज्ञा पुनः पुनः ।
उत्पादयत्यनुनयं ज्ञायते प्रतिघोऽप्यतः ॥
प्रतिघानुनयौ यस्य तस्य पापमवारितम् ।
अभ्याख्यानानि चित्राणि मात्सर्यं चेष्यया सकृ ॥

1) This st. occurs at Bodhic. VI. 94. with *varr. lectt. sa mām stautīty a-sambh°* and *ity etat prītikāraṇam*. But the Tib. rendering of the last passage

འོ་མོ་སྐྱེ་འཇུག་ presupposes the reading of our text.

2) = Bodhic. VI. 95 a.

3) This word, of which I find no equiv. in the Tib., confirms the conj. of Co-well & Neil at Divy. 17.11 ('mock').

लाभादिकामता मान इत्याद्यावर्तते बल्ल ।
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन संस्तवं प्र[117a]हरेन्मुनिः ॥
 सादृश्यादन्यदप्येतद्द्वारिन्नोतोवदीक्ष्यते ।
 तदेवेदमिति धात्या तत्रे तिष्ठाम्यतो बलात् ॥
 अथस्तु चैतत्सादृश्यं दुष्णं च जनयिष्यति ।
 अहं चैतच्च सर्वं च न चिरान्न भविष्यति । इति ॥

5

आत्मभावपरिशुद्धिश्चतुर्दशः परिच्छेदः ॥ ॥

XV.

भोगप्राप्यशुद्धिः पञ्चदशः परिच्छेदः ॥

शिखासमुच्चयस्यात्मशुद्ध्यनन्तरं भोगशुद्धिः संचयाभावात् । पृथगिह लेखिता ।

10

भोगशुद्धिं च ज्ञानीयात्सम्यगाज्ञीवशोधनात् ॥

पथोक्तमार्योपपरिपृच्छायाम् । इह गृहपते गृही बोधिसत्वो धर्मेण भोगान्पर्येषते
 नाधर्मेण । समेन न विषमेण । सम्यगाज्ञीवो भवति न विषमाज्ञीव इति ॥

आर्यरत्नमेघेऽप्युक्तं । न बोधिसत्वो दायकं दानपतिं दृष्ट्वैर्पापथमारचयति । कथं नेर्या-
 पथमारचयति । न शनैर्मन्दं मन्दं क्रमानुत्तिपति न नित्तिपति युगमात्रप्रेत्तिकया सविश्व- 15

1) varā MS.

2) ... 2) These introductory clauses are wanting in Tib.

3) See Lal.-v. 230.17 for *yugamātrapreksin* and compare the passage generally. For *preksikā* see 52.18.

स्तप्रेत्तिकया ऽनाभोगप्रेत्तिकया । एवं कापकुर्तुनां⁽¹⁾ न करोति । कथं वाक्कुर्तुनां न करो-
ति । न बोधिसत्वो लाभहेतोर्लाभनिदानं मन्दभाषी मृडभाषी न प्रियभाषी भवति । नानु-
वर्तनवचनानि निश्चारयति⁽²⁾ । पे ॥ कथं न चित्तकुर्तुनां कुरोति । बोधिसत्वो दायकेन दान-
पतिना वा लाभेन प्रवार्यमाणो वा चाल्पेच्छतां दर्शयति । चित्ते न स्पृहामुत्पादयति ।
5 अत्तर्दाह् एष कुलपुत्र यद्वाचाल्पेच्छतां चित्तेन लाभकामता । एवं हि कुलपुत्र बोधिसत्वः
कुर्तुनलपनलाभापगतो भवति । पे । न बोधिसत्वो दानपतिं वा दृष्ट्वा निमित्तं⁽⁵⁾ करोति ।
विधातो मे चीवरेण । विधातो मे पात्रेण । विधातो मे ग्लानभैषड्येन । न च तं दायकं
दानपतिं वा किञ्चित्प्रार्थयते । न वाचं निश्चारयति । एवं हि बोधिसत्वो निमित्तलाभा-
पगतो भवति । यात्रन्न बोधिसत्वो दायकं दानपतिं दृष्ट्वा एवं वाचं निश्चारयति । अमुके-
10 नामु[117b]केन वा मे दानपतिना ऽमुकं वस्तु प्रतिपादितं तस्य च मया ऽमुक उपकारः
कृतः । तेन मे शीलवानयमिति कृत्वा इदं चेदं च दत्तं बद्धुञ्चत इति । अल्पेच्छ इति
कृत्वा । मया च तस्य कारूपयचित्तमुपस्थाप्य परिगृहीतं । पे ॥ तत्र कायततिर्यडुत ला-
भहेतोर्लाभनिदानमाधावनपरिधावनं दौःशील्यसमुदाचरणं च । चित्तततिर्यडुत प्रार्थना ।

1) cf. 130.3,6, here rendered ལྷོ་ལོ་ལོ་ས་ 'hypocrisy' (165. b. 4) Dr. Zachariae calls my attention also to Anarghar° IV. st. 11.

2) 'utters', like Pali *niccāreti*.

3) བསྐྱབས་ལྟོ་ 'tempted' 'pressed to accept' — a sense which also suits Divy. 116. 17.

4) Cf. M. Vyutp. § 127. 57 where the form *lapanā* follows *kuhanā*. The Tib. ལ་གསལ་གསལ་ (not in Jäschke, but cf Saratch. Das s.v.) doubtless has the meaning of 'babbling' which B³ (Nachtr.) assigns to *lapanā*. With the whole compound cf. Rāṣṭrapālāparip. [6. a] cited in Camb. Cat. p. 206. 27 (= 17. 5, ed. Bibl. Buddhica, where read °lap° for °lep°).

5) 'gives a hint' as in Pali.

लाभिनां च ब्रह्मचारिणामन्तिके व्याप्य⁽¹⁾दबहुलता । एवं हि बोधिसत्वो विषमपर्येष्टिला-
भापगतो भवति । पे ॥ इह बोधिसत्वो न तुलाकूटेन न मानकूटेन न विघ्न⁽²⁾भघातिकया न
धूर्ततया लाभमुपार्जयति । एवं हि बोधिसत्वो ऽधर्मलाभापगतो भवति । पे । ये ते लाभा
स्तौपिकसंमृष्टा वा धार्मिकसंमृष्टा वा सांघिकसंमृष्टा वा ऽदत्ता वा ऽनुज्ञाता वा । तान्
न प्रतीच्छति न स्वीकरोति । एवं हि बोधिसत्वो ऽपरिश्रुद्धलाभापगतो भवति । याव- 5
ल्लब्धा लाभं न ममायते । न धनायते । न संनिधिं करोति । कालानुकालं च श्रमणब्राह्म-
णोभ्यो ददाति । मातापितृमित्रामात्यज्ञातिसालोकितेभ्यः कालानुकालमात्मना परिभुङ्क्ते
परिभुञ्जानश्चारक्तः परिभुङ्क्ते । स्वन्ध्यवसितो न चालभ्यमाने लाभे खेदचित्तमुत्पादयति ।
न परितप्यति न च दायकदानपत्नीनामन्तिके ऽप्रसादचित्तमुत्पादयतीत्यादि ॥

तत्रैषा⁽⁴⁾प्यस्य बोधिसत्वस्य भोगशुद्धिरात्मभावशुद्धिवत्परिक्लिताय भवेत् ॥

10

यथोक्तमार्यविमलकीर्तिनिर्देशे । पुनरपरं भद्रं शारिपुत्र ये प्रविशन्तीदं गृहं तेषां
समनत्तरप्रविष्टानां सर्वज्ञेशा न बाधते ऽयं द्वितीय आश्चर्या⁽⁶⁾द्भुतो धर्मः ॥

पुनरत्रैवोक्तं । अथ ततो भोजनात्सर्वावती सा पर्षत्प्रा भूता । न च तत् भोजनं ली-
यते । यैश्च बोधिसत्वैः आर्वकैश्च शक्रब्रह्मलोकपालैस्तदन्यैश्च सत्वैस्तद्भोजनं भुक्तं तेषां ता-

1) 'सोमस' (166. a. 4) 'desire to injure', elsewhere in Buddh. Skt., as in Pāli.

2) 'trust'. Kern, Jātak.-m. xxxiii. 5, prints ° स; अ° B². For *ghātikā* cf. *pre-
kshikā* 52.18, 267.15.

3) *anādhyavasita* 'unattached', Mhv. III. 201.5 in a similar context.

4) This sentence and the three extracts from the Vimalakīrtinirdeṣa are omitted in the Tib.

5) Cf. use of *saha* 178.3. A marginal note adds: *dhīmatā tathāiva pariṇāmā-
dīnā ṣoḍhātīvāt grhasya*. The house of Vimalak. in Vaiṣāli was long celebrated
for its sanctity (Takakusu, I-tsing, p. xxxiii, n. 2; S. Beal, Life of Hiuen-
Ts., p. 100).

6) The first of the eight miracles was (as Mr. Watters informs me from the
Chinese version of the sūtra quoted) the miraculous filling of the house with 'bril-
liant golden light'.

दृशं सुखं काये ऽवक्रान्तं यादृशं सर्वं [118 a] सुखमण्डितायां लोकधातौ बोधिसत्वानां सुखं ।
सर्वरोमकूपेभ्यश्च तेषां तादृशो गन्धः प्रवाति । तद्यथापि नाम तस्यामेव सर्वगन्धसुगन्धा-
यां लोकधातौ वृक्षाणां गन्धः ॥

पुनश्चोक्तं । यैश्च भद्रतानन्द भित्तुभिरनवक्रान्तनियामैरेतद्भोजनं भुक्तं तेषामेवावक्रा-
5 त्तनियामानां परिणंस्यति । पे । यैरनुत्पादितबोधिचित्तैः सत्त्वैः परिभुक्तं तेषामुत्पादितबो-
धिचित्तानां परिणंस्यति । यैरुत्पादितबोधिचित्तैर्भुक्तं तेषां नाप्रतिलब्धतात्तिकानां प-
रिणंस्यतीति विस्तरः ॥

⁽²⁾ शून्यताकरूपा गर्भचेष्टितात्पुण्यशोधनम् ॥

उक्तं क्षार्यगगनगञ्जसूत्रे । यदुताकुंकारविश्रुद्धं तद्दानं ददाति । ममकारविश्रुद्धं
10 तद्दानं ददाति । हेतुविश्रुद्धं तद्दानं ददाति । दृष्टिविश्रुद्धं तद्दानं ददाति । निमित्तविश्रुद्धं
तद्दानं ददाति । नानात्वविश्रुद्धं तद्दानं ददाति । विपाकप्रतिक्राङ्गणाविश्रुद्धं तद्दानं ददा-
ति । यथा गगनं ^[1] समविश्रुद्धं तद्दानं ददाति ॥ पे । यथा गगनमपर्यन्तमेवमपर्यन्तीकृतेन चि-
त्तेन तद्दानं ददाति । यथा गगनं विस्तीर्णमनावरणमेवं बोधिपरिणामितं तद्दानं ददाति ।
यथा गगनमत्रापि एवं सर्वत्रपानिश्रितं तद्दानं ददाति । यथा गगनमवेदयित् । एवं सर्ववि-
15 दितप्रतिप्रसन्नं दानं ददाति । एवमसंज्ञि असंस्कृतमविज्ञप्तिलक्षणमेवमप्रतिज्ञानं तद्दानं
ददाति । यथा गगनं सर्वबुद्धतेत्रस्फरणमेवं सर्वसत्वमैत्रीस्फरणं तद्दानं ददाति । पे ।
यथा गगनं सदाप्रकाशमेवं चित्तप्रकृतिविश्रुद्धं तद्दानं ददाति । यथा गगनं सर्वसत्त्वावकाशं
एवं सर्वसत्वोपज्ञीव्यं तद्दानं ददाति । यावद्यथा निर्मितो निर्मिताय ददाति निर्बिकल्पो
ऽनाभोगः । चित्तमनोविज्ञानविगतः सर्वधर्मनिःप्रतिकाङ्क्षी । एवं द्वयविगमतया मायालक्ष-

1) This (as Mr. Watters informs me) is taken from a later chapter of the nirdeṣa and forms part of Vimalakīrti's answer to Ānanda's question as to how long was required for the fragrant food to digest.

2) At this point the Tib. version is resumed (166. b. 3). *ṣūny*. has apparently the meaning suggested p. 272, n. 4 below.

3) The Tib. seems to have read *vijñānavigamatayā* (167 a. 3).

णस्वभावविप्रुद्धं बोधिसत्त्वस्तद्दानं ददाति । यस्येदंशो दानपरित्यागः प्रज्ञाज्ञानेन च सर्व-
सर्व[118b]क्लेशपरित्यागः । उपायज्ञानेन च सत्त्वापरित्यागः । एवं त्यागचित्तः कुलपुत्र
बोधिसत्त्वो गगनसमदानो भवति ॥

अर्थात्तयमत्तिसूत्रेऽप्युक्तं । नास्ति सत्त्वोत्पीडनादानम् । यावन्नास्ति यथोक्ते ऊनदानं ।
यावन्नास्ति सर्वसत्त्वेषु दत्तिसीयावमन्यनादानं । पे । नास्ति निक्कन्ददानं यावन्नास्ति या- 5
चनकेषूपतसदानं नास्त्युच्चगन्धनोत्त्रापनदानं नास्ति पराञ्जुखदानं नास्त्यपविद्धदानं ना-
स्त्यस्वकृस्तदानं । पे । नास्त्यकल्पिकदानं । नास्त्यकालदानं नास्ति विषशस्त्रदानं ना-
स्ति सत्त्वविद्धेठानदानमिति ॥

यत्तर्क्युप्रपरिपृच्छायामुक्तं । दानपारमिताकालोऽयं यस्य येनार्थस्तस्य तत्प्रदानका-
लः । अपि तु तथाकं करिष्यामि । मद्यपेभ्य एव मद्यपानं दास्यामि । तांस्तान् स्मृतिसंप्र- 10
बन्धे समादापयिष्यामीति ॥

मद्यपानादपि नैराश्रयकृते बोधिसत्त्वे प्रतिघो गरीयान् । सत्त्वसंप्रकृहानिश्चातो ।
ऽन्यप्रसादनोपायासंभवे मद्यं देयमित्यभिप्रायः । शस्त्रादिष्वपि यद्यनुबधगुरूलायवविचा-
रादानमापद्येत । नैवापत्तिरित्यत एव गम्यते । सूत्रेषु तु सामान्येन प्रतिषेधः । इत्युक्त्वा
दानविप्रुद्धिदिक् ॥

15

शौलविप्रुद्धिरार्यगगनगञ्जसूत्रे एवाभिहितः । अविरहितबोधित्तता चित्तविप्रुद्धौ
अपगतआवकप्रत्येकबुद्धचित्तता प्रामाणिकविप्रुद्धौ इत्यादि ॥

1) The Tib. here renders this བསྐྱོད་པ་ 'scolding' (but see pp. 45 n. 3, 185. 1);
ullāpana རྒྱུ་ལྷོ་ 'wheedling, coaxing'. The transition of meaning from 'raising the
voice' (cf. *samullap* in Skt, and for Pāli, Morris in JPTS 87, pp. 141—2) to the
above sense is hinted at by Dhammapāla on Therīg. st. 357: *ullapanā ti aho
sukham aho sukham ti uddham uddham lapāpaneti* (ed. PTS p. 243). The whole
compound is illustrated by Saṃghā. III. i. 1. (= Vinayap. III. p. 128. 1) *itthiyo . .
dhuttikā . . ullapanti pi ujjhagganti pi* (Pali *jaggh, jhagg* = चद्य).

2) °sya MS.

पुनरपरा शीलविशुद्धिः । शुद्धं गगनं शुद्धं तच्छीलं । विमलं गगनं विमलं तच्छीलम् ।
शातं गगनं शातं तच्छीलं । अनुन्नतं गगनमनुन्नतं तच्छीलं । अनुनीतं गगनमनुनीतं त-
च्छीलम् । यावदक्लेशाभिद्यं गगनमक्लेशाभिद्यं तच्छीलमित्यादि ॥ अत्रप्रतिकृतं गगनं सर्वसत्त्वा-
प्रतिघचित्तस्य तान्तिपरिशुद्धिः । समप्रयोगं गगनं सर्वसत्त्वसमचित्तस्य तान्तिपरिशुद्धिरि-
5 त्यादि ॥ तद्यथापि स्यान्महाशालवनं ' तस्मि[119a]न् कश्चिदेवागत्य शालं क्तिन्धात् ' ।
तत्र तेषामवशिष्टानां नैवं भवति । एष क्तिन्नो वयमच्छिन्ना इति । न तेषामनुनयो न प्रति-
घः । न कल्पो न विकल्पो न परिकल्पः ॥ यैवं तान्तिरियं बोधिसत्त्वस्य परमा गगनस-
मा तान्तिर् ' [इति]⁽¹⁾ ॥

आर्यरत्नचूडमूत्रे विस्तरमुक्त्वा आह । इरमुच्यते वीर्यं । तस्य कायपरिशुद्धिः⁽²⁾ । यत्का-
10 यस्य⁽³⁾ प्रतिभासप्रतिबिम्बज्ञानं वाचोऽनभिलाप्यज्ञानं । चित्तस्यात्यन्तोपशमज्ञानं । तथा
मैत्रीसंनारुसंनद्धो महाकरुणाधिष्ठानप्रतिष्ठितः । सर्वाकारवरोपेतं शून्यताकाराभिनि-
र्दृतं ध्यानं ध्यायति । तत्र कतमा सर्वाकारवरोपेता शून्यता⁽⁴⁾ । या न दानविकला । याव-
न्नोपायविकला । न महामैत्रीमुदितोपेताविकला । न सत्यज्ञानावतारविकला । न बो-
धिचित्तसत्त्वापेताविकला । नाशयाध्याशयप्रयोगविकला । न दानप्रियवद्यत्तार्थक्रिया समा-
15 नार्थताविकला । न स्मृतिसंप्रज्ञान्यविकला । न स्मृत्युपस्थानसम्यक्प्रकाण्डिपादेन्द्रिय-
बलबोध्यङ्गाष्टाङ्गमागविकला न शमथविषयनाविकला । पे । उपशात्ता च स्वभावेन ।

1) supplied from the Tib. (168. a. 3) in which the end of the quotation is duly marked. The Skt. MS. runs on °*kshāntir ārya*° without break of *sandhi*.

2) The Tib. apparently read this clause: *kā pariçuddhir iti*.

3) Cf. 204. 15, 16. *pratibh.* 'illusion' B. & R. on authority of M. Vyutp.; Tib. མིག་ལྗང་ 'mirage'.

4) For *çūnyatā* in connexion with *dhyāna* cf. Dh.-sgr. § 344 (and C. F. Davids ad loc.), also ibid. 121; together with *nirvāṇa* explained by Buddhaghosa (Atthas. § 472) as freedom from *rāga-dosa-moha*.

5) . . . 5) Dh.-sgr. §§ 44—50; M. Vyutp. §§ 38—44.

6) Dh.-sgr. § 117 note (p. 64) and Pugg.-p. p. 61 § 26.

अनुपशात्ता च कर्मक्लेशेषु । उपेक्षिका च सर्वधर्माणां । अवेक्षिका च बुद्धधर्माणां । ज्ञप्ता च⁽¹⁾
स्वलक्षणोऽन । विक्राता चाधिष्ठानकार्यतया । अव्यापृता च स्वरसेन । सदा व्यापृता च
बुद्धकार्येषु । शीतीभूता चोपशमेन । सरोऽऽवलिता च सत्वपरिपाके । इयमुच्यते सर्वाकारव-
रोपेता शून्यता ॥ यावदियं कुलपुत्र ध्यानपारमिता चर्यापरिशुद्धिरिति ॥

एतेन प्रज्ञापरिशुद्धिर्वेदितव्या । एवं सर्वपुण्येष्विति ॥

5

तथार्यविमलकीर्तिनिर्देशेऽप्युक्तं । सद्धर्मचक्रप्रवर्तनमहापरिनिर्वाणसंदर्शनगोचरश्च
बोधिसत्वचर्याऽत्यज्ञनगोचरश्चायमपि बोधिसत्वस्य गोचरः । इति ॥

भोगपुण्यशुद्धिः पञ्चदशः परिच्छेदः ॥ १५ ॥

XVI.

भद्रचर्याविधिः षोडशः परिच्छेदः ॥

10

इदानीं त्रयाणामपि वृद्धिर्वा[119b]द्या ॥

किमर्थं ।

प्रकृतारः सुबहवः स्वल्पं चेदमनेन किं ।

न चातितृप्तिजनकं वर्धनीयमिदं ततः ॥

अ[ति]तृप्ति बुद्धत्वं । तत्र आवकसाधारणेन शुद्धिमात्रेण सत्वानां जन्यत इत्यर्थः ।

15

आत्मभावस्य का वृद्धिर्बलानालस्य वर्धनं ॥

1) Only found in M.-Vyutp. § 20.31 and there at end of cpd.

2) 'blessing' Tib.; cf. Divy. Ind. s. v. *adhitishthati*.

3) I have added these letters because the Tib. has alike in both clauses मैदे
हुँँमस'स' (168. b. 6).

तत्रार्थरत्नमेघे बलमुक्तं । न स सत्वः सत्त्विकाये संविद्यते यो बोधिसत्वस्य बलेन
बलं मर्दयेदित्यादि ॥

तस्य कथं वर्धनम् । यदुक्तमार्यतथागतगुह्यसूत्रे ⁽¹⁾ आर्यवज्रपाणे[र]बलदर्शनविस्मिता-
ज्ञातप्रत्रुपृष्ठेन भगवता । दशभिर्महाराज धर्मैः समन्वागतो बोधिसत्व एवंद्रवां बलवतां
5 प्रतिलभते । कतमैर्दशभिः । इह महाराज बोधिसत्वः कायं जीवितं च परित्यजति ।
न च पुनः सद्धर्मं परित्यजति । सर्वसत्वानां चावनमति न च पुनर्मानं ब्रूयति । दुर्बलानां
च सत्वानां क्षमते । न प्रतिघं करोति । जिघत्सितानां च सत्वानामग्रं वरभोजनं ददाति ।
भीतानां च सत्वानामभयं ददाति । गलानानां च सत्वानां भूतचिकित्सायै उत्सुको भवति ।
दरिद्राश्च सत्वान् भोगैः संतर्पयति । तथागतचैत्ये च ⁽³⁾मुधापिण्डउत्प्रेषणं करोति । आन-
10 न्द्वचनं सत्वानां श्रावयति ⁽⁴⁾ । दरिद्रदुष्खितानां च सत्वानां भोगसंविभागं करोति । आ-
तक्तात्तानां च सत्वानां भारं वहति । एभिर्महाराज दशभिरिति ॥

1) On this work Mr. Watters kindly gives the following information supplementary to p. 7 n. 5 above: «The Chinese book, Nanj. 23 (3) and 1043, is evidently the Tathāgataguhyasūtra of the Ādikṣhāsamuccaya and the Tathāgatācintyaguhyānirdeṣa of your note [p. 7, n. 5]. The latter is the title of the work in № 1043, except that, instead of *nirdeṣa*, there is *mahāyānasūtra*. The Chinese treatise is totally different in matter and character from the Nepalese [Sanskrit] work described by Rāj. Mitra [Skt. Buddh. Lit. Nepal, p. 261]. It is not, in either form, in 18 chapters.» The very harsh construction of the opening phrase seems from the Tib. (169. a. 1) to be genuine. The following account by Mr. Watters from Ch. 6, 7 of the Chinese version makes the situation clear. «Ajātaçatru is with Buddha on the Grdhrakūṭa mountain at Rājagṛha. Vajrapāṇi Bodhisatva is there also. The King expresses curiosity as to the weight of Vajrapāṇi's mace. The mace is put on the ground, and the King, Indra, and Maudgalyāyana in succession try in vain to lift it. Ajātaçatru expresses surprise to Buddha at Vajrapāṇi's lifting the mace with ease, and asks how such infinite strength or power as that of Vajrapāṇi could be obtained. Buddha replies that there are 10 great means (*dharma*).»

2) Buddh.-Sk. (cf. Pali) for *jighatsatām*.

3) 𑖑𑖔𑖚𑖛 'plaster'.

4) The quotation ends at this point in the Tib. (169 a. 6).

अनालस्यवर्धनं कतमत् । यद्दीर्यवर्धनं । यथोक्तं सागरमतिमुत्रे⁽¹⁾ । अरब्धवीर्येण सा-
गरमते बोधिसत्त्वेन भवितव्यं सदा दृढपराक्रमेण । तीव्रचक्रन्देन बोधिसत्त्वेन भवितव्यम-
नित्तिसधुरेण⁽²⁾ । अरब्धवीर्याणां हि सागरमते बोधिसत्त्वानां न दुर्लभा भवत्यनुत्तरा स-
म्यक्संबोधिः । तत्कस्य हेतोः । यत्र सागरमते वीर्यं तत्र बोधिः । कुसीदानां पुनः सुदूर-
विद्वरे बोधिः । नास्ति कुसीदस्य दानं यावन्नास्ति प्रज्ञा [120 a] नास्ति कुसीदस्य 5
परार्थ इति ॥

चन्द्रप्रदीपसूत्रेऽप्याह ।

उत्पलं वारिमध्ये वा सोऽनुपूर्वेण वर्धत । इत्यादि ॥

इयं संज्ञेयादात्मभाववृद्धिः ॥

भून्यता करुणागर्भादानाद्भोगस्य वर्धनं ॥

10

यथोक्तं वज्रच्छेदिकायां⁽³⁾

यो बोधिसत्त्वो ऽप्रतिष्ठितो दानं ददाति । तस्य पुण्यस्कन्धस्य न सुकरं प्रमाणमुद्ग-
हीतुमिति ॥

महत्यामपि प्रज्ञापारमितायामुक्तं⁽⁴⁾ । पुनरपरं शारिपुत्र बोधिसत्त्वेन मह्यासत्त्वेनाल्प-
मपि दानं ददाता सर्वसत्त्वेषु सर्वाकारज्ञतायामुपायकौशल्यपरिणामनतायामप्रमेयमसंख्येयं 15
कर्तुकामेन प्रज्ञापारमितायां शिञ्जितव्यम् । तथा सर्वसत्त्वानां मनोरथान्परिपूरयितुकामेन ।
यावज्जातद्वपरजतउच्चानराद्यादिभिरूपकरुणैः प्रज्ञापारमितायां शिञ्जितव्यमिति ॥

1) Tib. (169. a. 6) འཇུག་པོ་ལྷོ་མོ་ལོ་མོ་ *pariprechā-sūtra*, cf. KF 253 (XII.1).

2) Cf. *dhuradhīra* Mhv. I. 90. 13.

3) § 4, p. 21. 11 of the edition.

4) As to this extract compare 243 n. 6.

विना च करुणया न बोधिसत्वानां किञ्चिच्छेष्टितमिति वक्ष्यामः । इति संज्ञेपाद्भोग-
वृद्धिः⁽¹⁾ ॥

पुण्यवृद्धिः सर्ववृद्धीनां मूलमिति तदर्थं परिकरबन्ध उच्यते ॥

कृत्वादेव यत्नेन व्यवसायाशायौ दृढौ ।

5 करुणां च पुरस्कृत्य यतेत शुभवृद्धये ॥

चित्तशुद्धिकालभावितानां व्यवसायादीनां प्रयोगारम्भे पुनरामुखीकरणेन दृढताऽपा-
दनार्थः श्लोकः ' कृत्वेत्यादिपूर्वक एव ॥ आसन्नयुद्धकालानां अस्त्रकौशलादरवत्प्रयोगसम-
कालं दृढीकरिष्यामीति शैथिल्यनिवारणाधर्मादिग्रहणम् ' तत्र कथं व्यवसायं दृढीक-
रोति ॥

10 यथार्थसुधेन⁽²⁾ [आर्यमैत्रेयमुपसंप्रक्रान्तः] सम्यक्चर्यानिःसमर्थः ' पूर्वात्तकोटीगतका-
यप्रणामः कायसमन्वाहारेण कायबलं दृढीकुर्वाणः ' पूर्वात्तकोटीगतकाय चित्तपरिशुद्धि-
निष्कारणसांसारिकचित्तप्रचारसमन्वाहारेण चित्तमनसिकारं निगृह्णन् ' पूर्वात्तकोट्यस-

1) At this point the Tib. adds (169 b. 6): བཟ་པོ་བརྩུ་གཏིས་པའི། ॥ «Here ends section the twelfth». This must refer to a division of the book into sections (*bam-po*) independent of that into chapters (*le-u*).

2) The text before the Tib. translator must have been different here, as his version reads: ཇི་ལྟར་འཕགས་པ་ལོར་བཟང་(Sudhana)འུང་ལུབ་སེམས་དཔའི་(bodhisatvasya)སྐྱོད་པ་ཇི་སྐྱོད་པ་དེ་ལོ་ཇི་སྐྱོད་ལྟར་བར་སེམས། It is not easy to decide whether the words *Ārya-Maitr*^o *up*^o are really in their place here. It will be noticed that there is no trace of them in the Tib. here, though they are reproduced at the end of the extract (= 278.s). A gives them in margin before *aparāntak*^o (277.19). Possibly they were added here to make the construction and sense clearer. The long string of participles etc. all qualifying *Sudhanaḥ* is in any case sufficiently harsh. What is most curious of all is, that no hint is given of the origin of the whole succeeding passage, which however I found with considerable difficulty in the *Gaṇḍavyūha*, R.A.S. MS. Hodgs. 2 ('H'), ff. 245 b 5—246 a. fin. It is thus introduced: *atha khalu Sudhanaḥ greshthidārakaḥ . . . yena samudrasthaḥ janapadaḥ tenopasaṅkrāntaḥ tām eva bodhisatvacaryānuṣāsanīm* [cf. 86. n. 3] *anuvicintayan samyak-caryāniḥ-samarthapūrvānta*^o.

त्कर्मलौकिककार्यप्रयुक्तनिष्प्रयोजनपरिस्थन्दसमन्वाहारेण प्रत्युत्पन्नप्रयोजनमहासाम-
 र्थ्यं विचिन्तयन् । पूर्वात्ताभूतपरिकल्पसमुत्थितवितथसंकल्पसंदर्शितम[120 b]नसिकार-
 समन्वाहारेण सर्वबोधिसत्त्वचर्यासम्यक्संकल्पाभिसंस्कारबलं समुत्थापयन् । अतीतात्मभा-
 वार्थप्रयोगार्म्भविषमतासमन्वाहारेण सर्वसत्त्वार्म्भविशेषिकतया ऽध्याशयबलं दृढीकु-
 र्वाणः । अतीतकायसमुदाचारनिरास्वादतासमन्वाहारेण । सर्वबुद्धधर्मप्रतिलाभिप्रयो- 5
 गमहाश्वासप्रतिलाभिन्द्रियवेगान्विवर्धयमानोऽतीताद्यविपर्यासप्रयुक्तमिष्ट्याशयप्रयोगसम-
 न्वाहारेण । प्रत्युत्पन्नाद्यसम्यग्दर्शनाविपर्याससंप्रयुक्तेन बोधिसत्त्वप्राणिधानसमादानेन
 संततिं परिशोधयन् । पूर्वात्तगतयोगवीर्यार्म्भकार्यापरिनिष्पन्नसमादानसमन्वाहारेण ।
 प्रत्युत्पन्नबुद्धधर्मसमुदागमप्रत्युपस्थानेन महावीर्यार्म्भविक्रमेण कायचित्तसंप्रग्रहं संज्ञ- 10
 यमानः । पूर्वात्तकोटोपच्चगत्यपायनिस्तिप्तात्मपरिरूपकरणाख्यनिरूपणीव्यसमुच्छ्रयपरि-
 ग्रहसमन्वाहारेण । सर्वबुद्धधर्मोत्थापकसर्वज्ञगडुपणीव्यसर्वकल्याणमित्रारोगणसमर्था-
 त्मभावपरिग्रहणतया विपुलप्रोत्तिप्रामोद्यवेगान्विवर्धयमानः प्रत्युत्पन्नसन्माभिनिर्वृत्त-
 ज्ञराव्याधिमरणशोकाकरभूतं संयोगवियोगनिधानभूतं समुच्छ्रयं । अत्रात्तकल्पकोटोगत-
 बोधिसत्त्वचर्याचरणप्रयुक्तस्य सत्त्वपरिपाचनबुद्धधर्मपरिग्रहप्रयुक्तस्य तथागतसंदर्शनसर्व-

1) *kāyaparyeṣhtisamudd*° H.2) . . 2) *pratīlambha . . . pratīlambhenendri*° H.3) °*thyāmayeyogaprayoga* H.4) °*dhānena samtati* H.5) °*gatāvīryā*° H.6) °*pannasamanvāhāreṇa* H.7) 'exaltation', new to Skt.; Tib. སྐྱེད་སྤྱོད་མཐོ་སྤྱོད་, with which Buddhaghosa's explanation of the Pali *sampaggāha* agrees: *ukkhīpanatthēna cittaṃ sampaggaṇhātīti sampaggāho* (Atthasā. p. 372).8) °*ham janayam* [sic] H.9) *nirupaṇakhyānirupaṇā* H.10) °*grahaprayuktasya samanvā*° H.11) °*mitrārāgaṇa* om. H.

बुद्धज्ञेयानुचरणसर्वधर्मभाषाकोपस्थानसर्वतथागतशासनसमन्वाहृणप्रयुक्तस्य सर्वधर्मपर्ये-
ष्टिसहायभूतस्य सर्वकल्याणमित्रदर्शनसर्वबुद्धधर्मसमुदानयनप्रयुक्तस्य बोधिसत्वप्रणिधि-
ज्ञानशरीरस्य हेतुप्रत्ययभूतमवलोक्याचित्त्यकुशलमूलेन्द्रियवेगान्विवर्धयमान इति ॥

आर्यान्तयमतिनिर्देशे महायानसूत्रे ऽप्युक्तं । एको बोधिसत्वो ऽद्वितीयो ऽसहायो ऽनु-
5 तरायां सम्यक्संबोधौ [121 a] संनाहं^[1] संनह्याति । स^[1] वीर्यबलपरिगृहीतेनाध्याशयेनापरवा-
काशास्वयंकारो । स्वबलबलोद्गतः । स एवं दृढसंनाहः संनहो । यत्किञ्चित्सर्वसत्वानां
परिप्रापयितव्यं भविष्यति तदहं परिप्रापयिष्यामि । यत्सर्वार्याः सर्वनवयानसंप्रस्थिता
बोधिसत्वा न परिप्रापयिष्यन्ति तदहं परिप्रापयिष्यामि । न मम दानं सहायकं । अहं पु-
नर्दानस्य सहायः । न मम शीलक्षान्तिवीर्यध्यानप्रज्ञाः सहायिकाः । अहं पुनः शीलक्षान्ति-
10 वीर्यध्यानप्रज्ञानां सहायो । नाहं पारमिताभिरूपस्थातव्यो मया पुनः पारमिता उपस्थात-
व्याः । एवं संप्रकृत्वस्तुषु सर्वकुशलमूलेषु चलेयम् । यावदेकाकिना मया ऽद्वितीयेनासहायेन
वज्रमये महीमण्डले स्थितेन सबलं सवाहनं मारं धर्षयिन्ना एक⁽³⁾-चित्तक्षणसमायुक्तया
प्रज्ञया ऽनुतरा सम्यक्संबोधिर्भिसंबोह्वयेति ॥

आर्यवज्रध्वजसूत्रे ऽप्याह । तद्यथापि नाम सूर्यो देवपुत्र उदयमानो न तिष्ठति । ज्ञा-

1) *vārya*° MS.; but Tib. བརྩོན་འགུམ།. The MS. has been corrected here.

2) °*kāṣṭhībhayam*° MS., which again shows marks of alteration. Tib.: བ་རྩོན་
ཀྱིས་སྐོབ་ས་མི་འགྲེད་པར་བདག་ཉེད་ལྟེན་དོ། 'he acts of himself so as not to give an
opportunity by [? to] another'. *asvayamkṛt* does occur, but possibly some *aksharas*
are missing.

3) Supplied from Tib. (171 a. 6) མེས་ཀྱི་སྐོན་ཅིག་གཅིག་དང་ལྷན་། See the pa-
rallel passages at M h v. I. 229. 10 (with Senart ad loc.) and Lal.v. 447. 16.

4) *vajradhara*° MS. but Tib. as above 22 n. 2. Compare also Çāntideva's
own words in Bodhic. VII. 46: *Vajradhvajasya vidhinā ... mānam ... bhāvayet;*
on wh. the Comm. observes: *Vajradhvajasūtra-pratipādita-vidhinā*°.

त्यन्धदोषेण । न तिष्ठति गन्धर्वनगरदोषेण । न तिष्ठति चतुर्द्वीपलोकधातुभूमिरजोदो-
 षेण । न तिष्ठति राक्षसुरेन्द्रदोषेण । न तिष्ठति धूमपाडलदोषेण । न तिष्ठति जम्बूद्वी-
 पक्लेशदोषेण । न तिष्ठति नानाक्वादादोषेण । न तिष्ठति विषमपर्वतदोषेण । एवमेव बो-
 धिसत्त्वो महासत्त्वः स्मृतिसंप्रज्ञान्यविपुलगम्भीरचेता अदीनसत्त्वो गुणार्थाज्ञानवर्षावसानं⁽²⁾
 यावन्न विवर्तते सत्त्वद्वौक्तिल्यदोषैः । न विप्रवसति कुशलमूलपरिणामैः । सत्त्वदृष्टिकालु- 5
 प्यदोर्षेण विवर्तते । सत्त्वोभचेतोभिर्न दूरीभवति । सत्त्वविनष्टसंतत्या बोधिसंनान् न वि-
 ष्कम्भयति । सर्वज्ञगत्परित्राणप्रणिधानस्य सत्त्वकलिकलुषैर्न संसर्गां करोति यावद्दालत्र-

1) °*husur* MS.; but Tib. correctly ལྷ་མ་ཡིན་ (171 b. 1).

2) °*nām* MS.

3) Tib. འཇུ་བའི་ངང་རྒྱུ་ཅན་ 'possessing the disposition to injure'. I leave

what appears to be the reading of the MS., though one might read द्रौक्षिन्य and correct to द्रौक्षिण्य. At this point we find again the same word added in the margin that was noted above p. 149, n. 4. This is to be read in both places as *khaṭuṅka-* (not *khaṭṭaṅka-*) and here, in the abstract form, *khaṭuṅkatā*. This would seem to be a gloss on *drauhilya*; but the Tib. here adds a whole parallel clause: རེམས་ཅན་ དམུ་ཚོང་ཉེས་པས་མེད་ལགོ།, which would imply an additional clause *na vivartate satvakhaṭuṅkatā(?) -doshaiḥ*. The meaning 'violent, wild' is not easy, however, to reconcile with the passage above cited, unless it be through a transition of meaning as in the Eng. 'grasping', 1) rapacious, 2) avaricious; cf. Morris JPTS. 1887, p. 161. In the text of 149. 13, I should now read *kuṭukuficakāḥ*, comparing Divy. 8. 3, 302. 3, and regarding *khaṭuṅka* as a Prākritic form possibly allied to *kaṭu*. As to initial *kh* for *k* in Skt., cf. Jacobi, *Ausgew. Erz.* p. xxviii § 21.2, Pischel *Gr. Pr.* § 206. If this be correct, the present abstract is the equiv. of Pali *kaṭu-kañcukatā*: *Pugg.* p. 19 Dh.-sñi § 1124 (cf. Buddhagh. ad loc. and cf. C. F. Davids, tr. p. 300), where it follows *kadariyam* 'grasping character'. In the *Gaṇḍavyūha* (MS. R.A.S. Hodgs. 2 f. 259 a. 4) *bodhicittam* is said to be *ājāneyāḥva-bhūtam* (cf. supra 26. n. 3, 119. n. 1) *sarva-khaṭuṅkatāyā vigatatayā*. Here *khaṭuṅkatā* = 'wildness, (equine) vice'. The Jain-Pkt. is *khalumka* (cf. Pischel, op. cit. § 226). The exact meaning of this, a combination of violence and grudgingness, is well shown by the parable of the restive bullocks in *Uttarādhy.* § 27 (tr. S. B. E. xlv. 149, 150 n. 4).

4) 'to be parted from' as in Pali.

5) 'relaxation', fem. form new. *ḥr*° MS

- (1) नसमवधानेन । न निर्विद्यते परसत्त्वदोषैश्च । तत्कस्य हेतोः । अनावरण[121b]मण्डलमे-
 तदुदयति । यदुत सर्वज्ञगद्विप्रुद्धिविनयाय । पे ॥ यश्च तेषां सर्वसत्वानां दुष्खस्कन्धो वि-
 विधं चावर्णीयं कर्म समुत्थितं येन ते आवर्णीयेन कर्मणा बुद्धान्न पश्यन्ति । धर्मं न प्र-
 एवन्ति । संघं न जानन्ति । तदृक् तेषां त्रिविधमावर्णीयं कर्मोपचितं दुष्खस्कन्धेन स्व-
 5 केन शरीरेणोपाददामि तासु तासु नरकोपपत्तिष्वपायभूमिषु संवासेषु च । ते च सर्वसत्त्वा-
 स्ततश्चयवत्तां । अर्हे च दुष्खोपादानमुपाददामि व्यवस्याम्युत्सहे । न निवर्तेन पला-
 यामि नोत्तस्यामि न संत्रस्यामि न बिभेमि न प्रत्युदावर्ते न विषोदामि । तत्कस्य हेतोः ।
 अत्र्यं^[1] निर्वाकृत्यितव्यो मया सर्वसत्वानां भारो । नैष मम कामकारः । सर्वसत्वोत्तारणप्र-
 णिधानं मम । मया सर्वसत्त्वाः परिमोचयितव्या । मया सर्वज्ञगत्समुत्तारयितव्यं । ज्ञातिका-
 10 त्ताराञ्जराकात्ताराद्याधिकत्ताराच्छ्रुत्युपपत्तिकात्तारात्सर्वापत्तिकात्तारात्सर्वापायकात्ता-
 रात्सर्वसंसारकात्तारात्सर्वदृष्टिगहनकात्तारात्कुशलधर्मप्रणाशकात्ताराद्ज्ञानसमुत्थितका-
 त्तारात्तदेते मया सर्वसत्त्वाः सर्वकात्तारेभ्यः परिमोचयितव्याः । तृष्णाज्ञालसक्ता अविद्या-
 निवर्णावृता भवतृष्णासंप्रयुक्ताः प्रणाशपर्यवसाना दुष्खपञ्जरप्रतिज्ञाशार्कसंनिश्रिता ।
 अन्धुधाः प्रतिज्ञाविरुद्धाः संशयभूताः सदा विमतयो ऽन्नेमदर्शिनः । अनिशरणकुशला भवा-
 15 णिवे आवर्तमण्डलैकरणाः । पे ॥ सर्वसत्वानामनुत्तरज्ञानराज्यप्रतिष्ठापनार्थमर्हे चरामि ।
 नाहं केवलमात्मपरिमोचनाभिपुक्तः । सर्वसत्त्वा ह्येते मया सर्वज्ञताचित्तल्लवेन संसारदुर्गा-
 दुद्धर्तव्या । मूढाप्रपाताद्भ्युत्क्षेप्तव्याः । सर्वोपद्रव्येभ्यः परिमोचयितव्याः । संसारस्रोतसः
 प्रतारयितव्या आत्मना मया सर्वसत्त्वदु[122a]ष्खस्कन्धो ऽध्यवसितः । यावदुत्सहेऽहं
 सर्वापायेषु सर्वलोकधातुपर्यापनेषु सर्वदुष्खवासमनुभवितुम् । न च मया सर्वसत्त्वाः कुशल-

1) 'अश्लेष' 'association with.; cf. 154. 7.

2) *mutsa*° MS.

3) compound new.

4) *jāla* MS.; but Tib. ཇ་ས (172 a. 5).

मूर्त्तिर्वञ्चितव्याः । व्यवस्याम्यरुमेकैकस्मिन्नपाये ऽपरात्तकोटिगतान्कल्पान्स्वसपितुं ।
 यथा चैकापाये तथा सर्वापायनिर्वशेषसर्वलोकधातुपर्यापत्रेषु सर्वसत्त्वपरिमोचननिदानं ।
 तत्कस्य हेतोः । वरं खलु पुनरुमेको दुष्खितः स्यां न चेमे सर्वसत्त्वाः श्रपायभूमिप्रपत्ति-
 ताः । मया तत्रात्मा बन्धको द्यतव्यः । सर्वज्ञगच्छ निःक्रेतव्यं नरकतिर्यग्योनियमलोक-
 कात्तारादहं च सर्वसत्वानामर्थाय सर्वदुष्खवेदनास्कन्धमनेन स्वकेन शरीरेणानुभवेयम् । 5
 सर्वसत्त्वनिदानमहं च सर्वसत्वानां प्रातिभाव्यमुत्सहे सत्यवादी प्रत्ययितो ऽविस्वादाकः ।
 न च मया सर्वसत्त्वाः परित्यक्ताः । तत्कस्य हेतोः । सर्वसत्त्वारम्बणो मम सर्वज्ञताचितो-
 त्पाद् उत्पन्नो यदुत सर्वज्ञगत्परिमोचनाय । न चाहं⁽¹⁾ रतिकामतयाऽनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ
 संप्रस्थितो नापि पञ्चकामगुणरत्यनुभवनाय नापि कामविषयनिषेवणाय । न चाहमन्यो-
 न्यकामधातुपर्यापन्नरतिव्यूहसमुदानयनाय चरामि बोधिसत्त्वचर्यां । तत्कस्य हेतोः । श्र- 10
 तयो श्लेषा सर्वलोकरतयः । मारविषय एष यदुत कामविषयनिषेवणां । दुर्बुद्धिसेवितो
 श्लेष मार्गः । सर्वबुद्धविवर्षितो ह्ययमुपदेशः यदुत कामनिषेवणां । अतश्चैष सर्वदुष्खस्क-
 न्धस्योत्पाद् एव निषेवणां अत एव च नरकतिर्यग्योनियमलोकानामु[122b]त्पाद् ।
 कलकृभाण्डनविवादतोभाश्च सत्वानामत एव प्राडुर्भवति । एते च सत्त्वाः कामान्निषेवमा-
 णाः बुद्धानां भगवतां सकाशाद्दूरीभवति । स्वर्गोपपत्तेरप्येते कामा अन्नरायाय संवर्तन्ते । 15
 किं पुनरनुत्तरस्य ज्ञानराजस्य सर्वसत्त्वयोगक्षेमस्य । सोऽरुमेवमप्रमाणदोषान्कामानां प-
 श्यन् परीक्षानादीसांस्तस्मादरुमेतन्निदानमचरणतायां प्रतिपत्स्ये ॥ पे ॥ तथा तथैव मया
 कुशलमूलं परिणामयितव्यं यथा यथैव सर्वसत्त्वा अत्यन्तसुखमवेदितसुखं यावत्सर्वज्ञतासुखं
 प्रतिलभेरन् । मया सार्थिना मया परिणायकेन मयोत्काधारिणा मया क्षेमगतिदर्शकेन

1) Doubtless a condemnatory allusion to the tāntrik forms of Buddhism; cf. Poussin Bouddhisme p. 134.

2) *niveshanam* (here only) MS.

3) Not known to classical Skt., but occurring as a synonym of *kalaha* in Divy. 164. 25 (*bhāṇā*^o) and in lexx., e. g. Deçināma mālā 101 (*bhaṇḍana*). For Prakrit usage see Jacobi, Ausg. Erz. 13. 28.

4) The Tib. probably had a reading *paridiptān ādēptān*.

- मया क्षणगतिप्रतिलब्धेन मयोपायज्ञेन मया ऽर्धविडुषा मया संसारसागरे सर्वज्ञज्ञानयान-
पात्रमकृद्देशस्थितेन मया परिणामनकुशलेन मया पारदर्शकेन ॥ पे ॥ न खलु पुनरस्मि-
श्चातुर्मकृद्दीपके लोकाधातौ यावत्तः सत्वास्तावत्त एव सूर्या उदागच्छति चातुर्द्वीपकलो-
काधात्वभासनाय । अथ च पुनरेक एवैषां सूर्य उदागच्छति चतुर्द्वीपावभासनाय । न च
5 तेषां सत्वानां चतु[123a]र्द्वीपोपपत्नानां स्वकस्वकैः शरीरैरवभासः प्राडुर्भवति । येन ते
दिवससंख्यां ज्ञानीयुः । स्वकार्यं वा परिप्रापयेयुः । सस्यानि वा परिपाचयेयुः । अह्नर्द्वी-
उद्याननगरेषु रतिक्रीडापरिभोगमनुभवेयुः । दिशो वा पश्येयुः । गमनागमनं वा ग्रामनगर-
निगमराष्ट्रराजधानीषु कुर्युः । व्यवहारकार्येषु प्रयुष्येरन् । पे । अथ च पुनः सूर्यस्य
देवपुत्रस्योदयत एकस्य सूर्यमण्डलस्याद्वितीयस्य चातुर्द्वीपके लोकाधातौ सर्वसत्वानामव-
10 भासः प्राडुर्भवति । एवमेव बोधिसत्वस्य महासत्वस्य कुशलमूलान्युपार्पयमानस्य कुशल-
मूलं परिणामयमानस्यैवं चित्तमुत्पद्यते । नैतेषां सत्वानां तत्कुशलमूलं विद्यते येन ते आ-
त्मानं परित्रापेरन् । कः पुनर्वादः परम् । अहं पुनः सर्वसत्वानां कृतशः कुशलमूलानि समु-
दानयामि कुशलमूलं परिणामयामि । यदुत सर्वसत्वमोचनाय । सर्वसत्वानामवभासनाय
सर्वसत्वानां ज्ञापनाय सर्वसत्वानामवतारणाय सर्वसत्वानां परिग्रहणाय सर्वसत्वानां परि-
15 निष्पादनाय सर्वसत्वानां प्रसादनाय सर्वसत्वा[123b]नां प्रह्लादनाय सर्वसत्वानां संशयच्छे-
दनाय आदित्यमण्डलकल्पैरस्माभिर्वितव्यं । न परः प्रतिकारिङ्कितव्यः । न परस्यावका-
शमुत्पाद्य सत्त्वेषु सेनाह उत्सृष्टव्यः । न च सर्वसत्वानामत्तिकात्सर्वसत्वत्राणव्यवशायो

1) The MS. seems to read *aharahor*.

2) Sic MS. The Pali *ento* implies a partic. *ayant*.

3) The final letters are not clear, nor does this form occur; but the Tib. འོང་སུ་བསྐྱེད་པ་ (174 a. 2) and the usage of *parinishpad* in Buddh.-Skt. leave no doubt of its genuineness.

4) The text has been corrected here. The MS. is also fractured. The actual reading is *na parasyā* ----- *tpādya*°. Two *aksharas* have been deleted and two more broken away. In the margin is written *sakāçāt*. The above text is founded on this and on the Tib. གཞན་ལ་སྐྱེད་པ་ལྟེ་ལོང་

निवर्तयितव्यः । न परिणामनायाः सर्वदुःखकृत्या विनिवर्तितव्यं । न परीतानि कुशलमूलानि परिग्रहीतव्यानि । न परीतया परिणामनया तुष्टिर्मत्तव्या इत्यादि ॥

आर्यात्तपमत्तिसूत्रेऽप्याह । स न कल्पगण[न]या बोधिं पर्येषते । इयतः कल्पान् संनत्स्यामि⁽²⁾ । इयतः कल्पान् संनत्स्यामिति⁽²⁾ । अपि तु खल्वचित्तमेव संनाहं संनक्षति । यावती पूर्वाकोटिः संसारस्य [य]थेतावेदेकं रात्रिदिवं भवेत् । एवंरूपे रात्रिदिवैः पञ्चद- 5 शद्वैसिकेन पक्षेण त्रिंशद्वैसिकेन मासेन द्वादशमासिकेन संवत्सरेण अनया वर्षग[ण]नया यावद्दर्शनात्सकृन्नेपैकं बोधित्तमुत्पादयेयमेकं च तथागतमर्हत्तं सम्यक्संबुद्धं पश्येयं । अनेन प्रवेशेनानया गणनया गङ्गानदीवालुकासमैश्चित्तोत्पादैस्तथागतदर्शनेश्च एकैक- स्या[124 a]पि सत्त्वस्य चित्तचरितं ज्ञानीयां । अनेनैव प्रवेशेनानया गणनया सर्वसत्वानां तावद्द्विश्चित्तोत्पादैस्तथागतदर्शने[ऽ]स्वचित्तचरितानि प्रज्ञनीयामित्यनवलीनः । संना- 10 कोऽयं बोधिसत्त्वस्यात्तयः संनाहः । एवं दानादिषु बोधिपान्तिकमहापुरुषलक्षणेषु च नयः ॥⁽⁴⁾

आर्यरत्नमेधेऽप्युक्तं ॥ न बोधिसत्वः सत्त्वखटुङ्कतां⁽⁵⁾ सत्त्वडर्दात्तां ज्ञात्वा । अलमेभिः सत्त्वैरेवं खटुङ्कैरेवं डर्दानैरिति । ततो निदानं परिखिन्नः परापृष्ठीभूतः⁽⁶⁾ । परिश्रुद्धायां लोकधातौ प्रणिधानं करोति । यत्रेदृशानां सत्वानां नामापि न शृणुयात् । न च सत्त्वार्थवै- 15 मुख्यस्य⁽⁷⁾ बोधिसत्वपरिश्रुद्धायां लोकधातावुपपत्तिर्भवति । तत्र प्राज्ञो बोधिसत्व एवं चि-

1) The MS., which has been corrected, reads apparently *harttyā*. The Tib. འཇམ་མཉམ་ suggests possibly *hrti* rather than *hati*.

2) . . . 2) The Tib. does not reproduce the repetition. In the second clause it would be easy to read *kalpān na*.

3) °*likā* MS.

4) *nayam* MS. Tib. ལྷུར་ལོ་ [174 b. 2].

5) See p. 279, n. 3.

6) ལྷུ་ལྷུ་ལྷུ་ལྷུ་ལྷུ་ལྷུ་ 'turning one's back', as Divy.-Index interprets the form.

7) *vimukhya*° MS.

त्तमुत्पादयति । तस्मात्सत्वधातोर्षे सत्वाः स्युः प्रत्यवरा ध⁽¹⁾जडएउमूकजातीयाः । अपरिनि-
 र्वाणधर्मकाः कृत्स्ना सत्वधातौ न चिकित्सिताः सर्वबुद्धेः सर्वबोधिसत्वैश्च प्रत्याख्याताः ।
 तेषां मदीये बुद्धक्षेत्रे संनिपातः स्यात् । तान् सर्वबोधिमण्डे निषोद्यानुतरां सम्यक्सं-
 बोधिभिर्बोधयेयं ॥ एवं हि बोधिसत्वस्य चित्तप[124b]तश्चित्तोत्पादे चित्तोत्पादे सर्व-
 5 मारभवनानि प्रकम्पन्ते । सर्वबुद्धाश्चास्य वर्णवादिनो भवन्तीति ॥

एवं तावत्पुण्यवृद्धिकामेन [आ]शयो दृढीकर्तव्यः । आशयदृढीकरणार्थमधुनोच्यते ।

किं पुनरनेन दृढीकृतेनेति विमर्षनिरासाय धर्मसंगीतिमूत्रे गदितं । आशये सम्यग्-
 भगवन् बुद्धधर्माणां मूलं । यस्य पुनराशयो नास्ति सर्वे बुद्धधर्मास्तस्य द्वारे ॥ आशयसंप-
 न्नस्य पुनर्भगवन् यदि बुद्धा न भवन्ति गगनतलाद्धर्मशब्दो निश्चरति कुञ्जवृत्तेभ्यश्च⁽⁶⁾ । आश-
 10 [य]द्बुद्धस्य बोधिसत्वस्य स्वमनोजन्तपादेव सर्वाववादानुशासन्यो निश्चरति । तस्मात्तर्हि
 भगवन् बोधिसत्वेनाशयसंपन्नेन भवितव्यं ॥ तद्यथा भगवन् यस्य पादौ तस्य गमनं एवं
 भगवन् यस्य आशयस्तस्य बुद्धधर्माः । तद्यथा भगवन् यस्योत्तमाङ्गं तस्य ज्ञोवितं एवमेव
 भगवन् यस्य आशयस्तस्य बुद्धबोधिः । तद्यथा भगवन् यस्य ज्ञोवितं तस्य लाभः । एवमेव
 भगवन् यस्य आशयस्तस्य बुद्धत्वलाभः । तद्यथा भगवन् सतीवेनाग्निर्ज्वलति⁽⁷⁾ । असतीवेन न

1) There is an erasure here. The equivalent Tib. appears to be (though the print is not clear) སྐྱོད་འཇུག་ལྟུང་ 'small in valour'.

2) Cf. Thomas (in J.R.A.S. '99. 491) on Harṣa-c. 14. 10.

3) MS. originally *ni cakitāh*, corrected to *na cikicchitāh*. Tib. འདིལ་ས་ཤུག་ལ་
 (174 b. 5).

4) Cf. Mhv. II. 163. 13.

5) Tib. བསམ་པ་ also used as rendering of *samkalpa* which like *āṣaya* is used for 'determination, resolve'.

6) I follow here, as in several passages above, the punctuation of the Tib. (175 a. 2). The MS. reads and punctuates: *niṣcarati | kuḍm° ca āṣaḍuddhasya*.

7) Both MS. and Tib. are obscure. The former reads *satīvanenāgnir°*, the latter omits *āgni* and *jvalati* in both clauses.

ञ्जलति । एवमेव भगवन्नाशये सति बोधिसत्वस्य सर्वबुद्धधर्मा ङ्जलन्ति । असत्याशये न
 स्व[125 a]लन्ति । तद्यथा भगवन्सत्स्वभ्रमेधेषु वर्षे वर्षत्यसत्सु न वर्षति । एवमेव
 भगवन्नाशये सति बुद्धधर्माः प्रवर्तन्ते । तद्यथा भगवन् यस्य वृत्तस्य मूलं विपन्नं तस्य पुष्प-
 फलानि न भूयः प्ररोहन्ति । एवमेव भगवन्व्याशयो विपन्नस्तस्य सर्वे कुशला धर्मा न भूयः
 संभवन्ति । तस्मात्किञ्चिद् भगवन्बोधिसत्वेन बुद्धबोध्यर्थिकेन स्वाशयः सूद्गृहीतः⁽¹⁾ स्वारन्तितः 5
 सुशोधितः स्वधिष्ठितः कर्तव्य इति ॥

कोऽयमाशयो नाम । आर्यात्तयमतिमूत्रे ऽभिक्रितः । स खलु पुनराशयो ऽकृत्रिमः अकृ-
 तकत्वात् । अकृतको निःसाध्यत्वात् । निःसाध्यः सुविदितत्वात् । सुविदितो निर्मायत्वात् ।
 निर्मायः⁽²⁾ शुद्धत्वात् । शुद्धः ऋजुकत्वात् । ऋजुकः अकुटिलत्वात् । अकुटिलः स्पष्टत्वात् ।
 स्पष्टो अविषमत्वात् । अविषमः सारत्वात् । सारो अभेद्यत्वात् । अभेद्यो दृढत्वात् । दृढो 10
 ऽचलितत्वात् । अचलित अनिश्चितत्वादित्यादि । अयमेव चाधिकाधिकगुणाधिगमप्रवृत्तो
 ऽध्याशय इत्युच्यते ॥

यथात्रैवोक्तं । उत्तरणाध्याशयो विशेषगमनतया इत्यादि ॥

अपि चाध्याशय उच्यते । सौम्यता⁽³⁾ भूतेषु । मैत्रता सत्त्वेषु । क्लितचित्तता आ[125 b]र्येषु ।
 कारुण्यमनार्येषु । गौरवं गुरुषु । त्राणता अत्राणेषु । शरणता अशरणेषु । द्वीपता ऽद्वी- 15
 पेषु⁽⁴⁾ । परायणता अपरायणेषु । सरुण्यता असरुण्येषु । ऋजुता कुटिलेषु । स्पष्टता खटुङ्केषु⁽⁵⁾ ।

1) རྒྱ་ལྷན་པ་ལྟར་ལ་ 'well affected, quite captivated'.

2) ལྷན་པ་ལྟར་ལ་ 'guileless'.

3) This combination is not clearly legible. The equiv. Tib. appears to be དེས་ལ་

4) Cf. Karāṇḍa-vyūha 45. 18, a similar context.

5) Cf. 279, n. 3. Tib. (176 a. 1) དུ་སྐྱོད་ལྷན་པ་ལྟར་ལ་ལྷན་པ་ལྟར་ལ་ meaning perhaps clearness, purity of character amongst the vicious.

अशठता शठेषु । अमाया आगहनचरितेषु । कृतज्ञता अकृतज्ञेषु । कृतवेदिता क्रोद्धिषु ।
 उपकारिता अनुपकारिषु । सत्यता अभूतगतेषु । निर्मानता अग्रधेषु । अनिन्दिता सु-
 +अनिन्दिना+ कृतेषु । अनारोचनता परस्वलितेषु । आरक्षणता विप्रतिपन्नेषु । अदोषदर्शन-
 ता सर्वोपायकौशल्यचर्यासु । शुश्रूषणता सर्वदत्तिणीयेषु । प्रदत्तिणा⁽⁶⁾द्विताङ्गुशासनी-
 5 ष्वित्यदि ॥

तदेवं व्यसमायाशयौ दृढीकृत्य कारुण्यं पुरस्कृत्य पते शुभवृद्धये ॥

यथोक्तमार्थधर्मसंगीतिसूत्रे । अथ खल्ववलोकितेश्चरो बोधिसत्वो महासत्वो भगवत्त-
 मेतद्वोचत् । न भगवन्बोधिसत्वेनातिबहुषु धर्मेषु शिन्नितव्यं । एको धर्मो भगवन् बोधि-
 सत्वेन स्वाराधितः सुप्रतिविद्धः कर्तव्यः । तस्य सर्वबुद्धधर्माः कर्तलगता भवन्ति । कतम
 10 एकधर्मो । यदुत महाकरुणा । महाकरुणया भग[126a]वन्बोधिसत्वानां सर्वबुद्धधर्माः
 कर्तलगता भवन्ति । तद्यथा भगवन् येन राज्ञश्चक्रवर्तिनश्चक्ररत्नं गच्छति । तेन सर्वो
 बलकायो गच्छति । एवमेव भगवन् येन बोधिसत्वस्य महाकरुणा गच्छति । तेन सर्वे
 बुद्धधर्मा गच्छन्ति । तद्यथा भगवन्नादित्ये उदिते सत्वाः कर्मक्रियासु प्रचुरा भवन्ति । एव-
 मेव भगवन् महाकरुणा यत्रोदिता भवति तत्रान्यबोधिकरा धर्माः क्रियासु प्रचुरा भव-

1) The Tib. renders simply: 'guileless amongst the wily' ལྷོ་ཅན་རྒྱལ་ལ་
 But the MS. reads *vigatāgahac*^o with a mark of deletion over the syllable *ga*
 only. As to *gahana* see 172 n. 4. An over-reaching character seems to be meant.

2) The Tib. equiv. རྗེ་རྩེ་ connects this with *vedanā*, thus reminding one of
 the Shaksperian «more in sorrow than in anger».

3) ལྷོ་ཅན་ལྷོ་ཅན་ལ་ 'such as have walked in error'.

4) ལྷོ་ཅན་ཅན་ Tib. (167. a. 2). The reading is not clear. B² observes of *√crahb*:
 'simplex nicht belegt'. *stadbh*^o transcr., perhaps rightly.

5) MS. corrected and the form ^o*danā* added in the margin at this point.

6) ལྷོ་ཅན་ལྷོ་ཅན་ apparently 'disposition to take in good part, to receive
 - with respect': cf. M. Vyutp. § 126. 16.

त्ति । तद्यथा भगवन् सर्वेषामिन्द्रियाणां मनसाऽधिष्ठितानां स्वस्वविषये ग्रहणाप्राचुर्यं भवति । एवमेव भगवन् महाकरुणाधिष्ठितानामन्येषां बोधिकराणां धर्माणां स्वस्मिन् स्वस्मिन् करणीये प्राचुर्यं भवति । तद्यथा भगवन् जीवितेन्द्रिये सत्यन्येषामिन्द्रियाणां प्रवृत्तिर्भवति । एवमेव भगवन्महाकरुणायां सत्यामन्येषां बोधिकराणां धर्माणां प्रवृत्तिर्भवतीति ॥

5

ध्यायान्त्ययमतिमुत्रेऽप्याह ॥ तद्यथापि नाम भदत्त सारद्वतीपुत्र पुरुषस्य जीवितेन्द्रियस्याश्चासाः प्रश्नासाः पूर्वगमाः । एवमेव भदत्त सारद्वतीपुत्र बोधिसत्त्वस्य महायानसमुदागतस्य महाकरुणा पूर्वगमाः ॥ पे ॥ स्याद्यथापि नाम श्रेष्ठि[126b]नो वा गृह्यतेर्वा एकपुत्रके गुणावति मज्जागतं प्रेम । एवमेव महाकरुणाप्रतिलब्धस्य बोधिसत्त्वस्य सर्वसत्त्वेषु मज्जागतं प्रेमेति ॥

10

कथमेषा भावयितव्या । स्वकमनेकविधं पूर्वानुभूतमनुभूयमानं वा दुष्खं भयं च स्वान्तन्यत्यत्तमनिष्टं भावयित्वा । प्रियादिषु मैत्री मैत्रीवता भावयितव्या प्रत्युत्पन्नदुष्खव्याधिषु महादुष्खसागरानवधिदीर्घसंसारव्यसनानुनीतेषु वा ॥

यथोक्तमार्यदशभूमकसूत्रे⁽⁵⁾ । तस्यैवं भवत्याश्चर्यं यावद्ज्ञानसंमूढा वृत्तेमे बालपृथग्जनाः । पेषामसंख्येया घात्मभावा निरूढा निरुध्यन्ते निरोत्स्यन्ते च । एवं च क्षीयमाणा काये न निर्वेदमुत्पादयति । भूयस्या मात्रया दुष्खयन्त्रे⁽⁷⁾ विवर्धयति । संसारश्चोत्तमश्च महाभयान

1) Cf. usage of Latin *medulla*.

2) *vat (maitrīvat bhāvayitavyā) karuṇā marg.*

3) °*vyāḥ* MS.

4) *priyādīshu anunayam gateshu mohāt marg.*

5) The text corresponds with Ch. V. f. 56 b of the Daçabhūmiçvara, Paris MS. cited from a transcript lent to me by Prof. de la Vallée-Poussin. Principal variants cited as 'P'. I have also collated it with my photograph (I. b. 4. l. 2) of the ancient MS. 'K' described at f. 128 b note, below.

6) om. P.

7) *skandham* P.; but Tib. འཇུག

निवर्तते । स्कन्धालयं च नोत्सृजति । धातूरगेभ्यश्च न निर्विद्यते । नन्दो रोगान्धाश्च
 नावबुध्यते । षडायतनशून्यग्रामं च न व्यवलोकयति । अक्षकारमकाराभिनिवेशानुशयं
 च न प्रजृम्भति । मानदृष्टिशल्यं च नोद्धरति । रागद्वेषमोक्षज्ञानं च न प्रशमयति । अवि-
 द्यामोक्षान्धकारं च न विधमयति । तृष्णार्णा[127 a]वं च नोच्छोषयति । दशबलसार्धवाक्
 5 च न पर्येषते । माराशयगहनानुगतं⁽⁶⁾ संसारसागरे विविधाकुशलवितर्कयाक्ताकुले परि-
 प्लवते । अप्रतिशरणाः तथा संवेगमापद्यते बहूनि दुष्खानि प्रत्यनुभवतः । यदिदं ज्ञातिज्ञ-
 राव्याधिमरणशोकपरिदेवदुष्खदौर्मनस्योपायासान् । कृत्ताकृमेषां सत्वानां दुष्खार्ताना-
 मनाथानामत्राणानामशरणानामलयनानामपरायणानामन्धानामविद्याएउकोषपटलपर्यवन-
 दानां तमोऽभिभूतानामर्थवैकोऽद्वितीयो भूत्वा तथाद्वपुण्यज्ञानसंभारोपचयं बिभर्मि । यथा-
 10 द्वेषेण पुण्यज्ञानसंभारोपचयेन संभृतेन इमे सर्वसत्त्वा अभ्यन्तविश्रुद्धिमनुप्राप्तयुरिति ॥

तथात्रैवाह । संसाराटवीकात्तारमार्गप्रपन्ना वतेमे सत्त्वा निर्यतिर्यग्योनियमलोकप्र-

1) The MS. (A.) read originally *valūragebhyaṣ ca* and this has been corrected to the reading of the text, which is confirmed by K., and by P. not only in the parallel passage of prose, but also in the verses at the end of the chapter. Here (f. 62b) the line *skandhālayā ura[ga]dhātu kudrṣṭiṣṭīkaḥ* occurs. The Tib. (177. a. 3) has: 'phantoms (ལྷ་མཚན་) of elements'. *Uraga* is not quoted in this sense; but snakes have sometimes (e. g. Jāt. № 154) the power of metamorphosis.

2) Cf. Divy. 37. 25; M. Vyutp. 244. 121 and Ch. s. v. *nandī. rāgāntaṣcārātām na cāvab*°. K; *rāgataṣcārakaṣ ca* P.; but Tib. with our text.

3) *hānti* P.

4) For the metaphor compare 231. 2.

5) *jālam* A; *jvalanam* P.; Tib. मे'त्रे'दसस'(?)दे'सस्मे'सुर (177 a. 4).

6) The Tib. construes this compound with the previous clause, and takes *gahana* in the sense of 'gloom' गैसस

7) . . 7) omitted in Tib. °*ṣarāna na ca sam*° P. Below P. omits *atrān*° and *andh*° and inserts *advipānām* before *aparāy*°.

8) Cf. 6. 12.

9) The readings in this extract correspond generally not with the text of the *Daṣabhūmiṣvara* (Ch. 2) as given in MS. C, which is much abbreviated (fol. 29 b. 7); but with those of the old fragment (K.). See note to 128. b.

10) Here K. inserts *ayogakhemīnāsūmiprāptā* (°*mitven*°?) *mahaprapātaprapatitā*.

पाताभिमुखाः कुदृष्टिविषमज्ञानानुप्राप्ताः मोहगहनसंक्रान्ता मिथ्यामार्गवितथप्रयाता । अ-
 न्धीभूताः परिणायकविकलाः ॥ पे ॥ संसारश्चोतानुवाहिनः तृष्णानदीप्रपन्नाः । महां-
 वेगप्रस्ता । अवलोकनाऽसमर्थाः कामव्यापादविचिकित्साविहिंस्रवि[127b]तर्कप्रपा-
 तानुचरिताः । स्वकायदृष्ट्युदकराजसगृहीताः । कामगहनावर्तानुप्रविष्टाः नन्दीरगम-
 ध्यसंसक्ताः । अस्मिमानस्थलोच्छ्रान्ताः । अपरायणाः । आयतनग्रामानुच्छलिताः । कुशल- 5
 संभारकविरहिताः । ते ऽस्माभिर्महाकुशलमूलबलेनोद्धृत्य निरूपद्रवे अरजसि शिवसर्वज्ञ-
 तारबद्धीपे प्रतिष्ठापयितव्या । रुद्धा वतमे सत्वा बद्धुष्वदौर्मनस्योपायासबद्धल-
 अनुपप्रतिघप्रियाप्रियविनिबन्धने सशोकपरिदेवानुचरिते तृष्णानिगडबन्धने मायाशा-
 व्याविद्यागहनसंज्ञे त्रैधातुकचारके । ते अस्माभिः सर्वत्रैधातुकविवेके अभयपुरे चर्वडु-
 ष्षोपशमे अनावरणनिर्वाणे प्रतिष्ठापयितव्या इत्यादि ॥

10

एवमेभिः परस्परदृढीकृत्यैर्व्यवसायाशयकारुण्यैः पुण्यवृद्धिमारभेत् । तत्र तावद्
 भद्राचार्याविधिः कार्या वन्दनादिः सदादरात् ॥

1) °*nuparyavanaddhā* K.2) *avilokanasam*° K. C.3) ना is added in margin; perhaps for *nānā* Tib. (177 b. 4) मन्'स्यै. *prabhānā-*
nuc° K., °*bhānuc*° C.4) *satk*° K. C. Cf. Ch. s. v. *sakkāya*°; M.-Vyutp. § 208. Tib. འཇིག་ཚོགས་
འལ་(?)ལྟ་བུ5) So K. C.; *kayagahaganānupr*° A. འདྲོ་བ་ཐེགས་པོ་སྐོང་ཏུ་འཇུགས་པ་ Tib.; cor-
rect Jā. p. 9 col., 1 accordingly.6) 'asmi'-*mānenamoksha-sthalam ucchannam yeshām* A (marg.) *asminmā* A
(text). °*asminmānasthalotsannāḥ* K. Tib. མང་ལ་འཕྱུང་བ་. 'disappearing, wandering
in the desert . . of egoism'.7) *paribhūtāḥ* K.8) *shaḍāyatanagrāmabhayātiroccal*° K.9) Corrected to *sandhāra* a sec. man. སྤེལ་བས་སྐྱབས་པ་ 'one skilled in foster-
ing'.10) The margin gives the reading °*ādibhiḥ*. If this be correct we cannot of
course take this clause as a versus memorialis.

आर्योऽप्रदत्तपरिपृच्छायां हि त्रिरात्रे त्रिर्दिवसस्य च शुचेः शुचित्रस्रप्रवृत्तस्य च त्रि-
 स्कन्धकप्रवर्तनमुक्तं ॥ तत्र त्रयः स्कन्धाः पापदेशनापुण्यानुमोदनाबुद्धाध्येषणा[128a]ष्याः
 पुण्यराशिवात् । तत्र वन्दना पापदेशनायामत्तर्भवति । बुद्धानमस्कृत्योपालिपरिपृच्छायां
 देशनेति कृत्वा । याचनमध्येषणायां एकार्थत्वात् । पूजा तु विभवाभावादनित्येति नोक्ता ।
 5 मानसी वाचसी च सूत्रात्तरप्रसिद्धत्वान्नोक्ताः । त्रयाणां तु वचनात्प्राधान्यं गम्यते । तत्र
 वन्दना । सर्वबुद्धानमस्यामीति ॥

आर्यान्तयमतिमूत्रे त्वात्मपरपापदेशना पुण्यसंभारे पद्यते ॥

गाथाचतुष्टयेन च यथागीतैश्च स्तोत्रैः । आर्यभद्रचर्यादिगाथाभिर्वा पूजना च ॥

आर्यरत्नमेघे यथोक्तं । इह बोधिसत्वो यानीमानि भवन्ति पुष्पज्ञातानि वा फलज्ञातानि
 10 वा अममान्यपरिग्रहाणि । तानि त्रिष्कृत्वा रात्रौ त्रिष्कृत्वा दिवसे बुद्धबोधिसत्वेभ्यो नि-
 र्यातयति ॥ पे ॥ सयथीमे धूपवृत्ता वा गन्धवृत्ता वा रत्नवृत्ता वा कल्पवृत्ता वा अममा
 अपरिग्रहास्तानपि त्रिष्कृत्वा रात्रौ त्रिष्कृत्वा दिवसे बुद्धबोधिसत्वेभ्यो निर्यातयतीति ॥
 आर्यत्रिसमयरात्रेऽपि स्थलज्ञा रत्नपर्वताः । जलज्ञा रत्नपर्वता स्थलजलज्ञानि रत्ना-
 नि दशदिगवस्थितानि । अममान्यपरिग्रहाणि देयानोत्पुक्तं ॥ अनया च दिशा सर्वभैषज्या-

1) The Tib. (178 a. 2) understands this expression as the reading (བུགྲུག་པ་) of the Triskandhaka. See M. Vyutp. § 65. 59, K. F. 274, Bṭ ad V. 98, 99.

2) This adjectival form appears not to occur elsewhere and the *sūtra* referred to is accordingly not extant.

3) . . 3) This clause is not rendered in the Tib. See below 291. 8.

4) See below 297. 2.

5) This is added *a sec. manu*. The omission in fact is not Āntideva's, but the scribe's, as we find in the Tib. དགོ་བའི་རྩ་ (kuṣalamūlam) བདེ་ཡང་སྒྲ་ན་
 མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་ཡུན་རྒྱུ་ཏུ་ཡོང་སུ་བསྐྱོའོ

6) Quoted also in Bodhic-ṭ. ad II. 25 (ed. Bibl. Indica, pp. 57.12—58.5). The quotation includes the extract from the Ratnamegha, showing that Prajñākaramati stole Āntideva's extracts, instead of reading the *sūtras* for himself.

नि सर्वरसायनानि सर्वसलिलानि अ[128b]नवद्यानि अ⁽¹⁾मण्डलानि । सर्वकाञ्चनमण्डलानि । विवृतेषु वा लोकधातुषु ये परमरसस्पर्शसंपन्ना भूपर्पटकाः । अमृतलता । अकृष्टो-
त्ता वा⁽³⁾ शालयः । सर्वोत्तरकुरुद्वीपेषु⁽⁴⁾ परिश्रुद्धेषु च लोकधातुषु ये रमणीयतराः परि-
भोगाः ॥

यथा चार्यरत्नमेघ एवाह । स यानीमानि सूत्रात्तेषूदारोदाराणि तथागतपूजोपस्थानानि 5
प्रृणोति । तान्याशयतस्तीन्नेषाध्याशयेन बुद्धबोधिसत्त्वैभ्यः परिणामयतीति ।

तथा । स विविधानि पूजोपस्थानानि अनुविचिन्तयतीति ॥

देशना पूर्वोक्तेव । आर्यात्तयमतिमूत्रे त्वात्मपरपापदेशना पुण्यसंभारे पद्यते । अनुमो-
दना भद्रचर्यागाथया । चन्द्रप्रदीपानुमोदनापरिवर्तेन वा । अध्येषणा भद्रचर्ययैव । परिणा-
मना तु सकलसमाप्तार्यभद्रचर्ययैव । वज्रध्वजपरिणामिनां वा पश्येत् ॥ 10

अथवा दशभूमकोक्तानि मन्त्राप्रणिधानानि । यथाह । यदुताशेषनिःशेषानवशेषसर्वबु-
द्धपूजोपस्थापनाय । सर्वाकारवरोपेतमुदाराधिमुक्तिविश्रुद्धं धर्मधातुविपुलमाकाशधातुप-
र्यवसानमपरात्तकोटीनिष्ठं सर्वकल्पसंख्याबुद्धोत्पादसंख्या[प्रति]प्रस्रब्धं । मन्त्रापूजोपस्था-

1) I preserve the form given in the MS. Bṭ. has the falsa lect. *āmaṇḍalāni*: but Tib. ལུང་འཇུག་ལྷོ་ལྷོ་

2) Cf. Mh v. I 340.13 sqq., and Senart *ad loc.* Our MSS. seem to read *pariyāṭa-kāḥ*. Tib. སྤོལ་ལྷོ་ 'earth-fat' (178 b. 4). The 'bada-látá' (sic) of Sp. Hardy (p. 67.20) who is cited by Senart, is possibly a corruption of *amatalatā*.

3) Om. Bṭ.

4) *ca*, before *pariṣṭ*° in Bṭ.

5) Cf. Bodhic. III. 1—5. *deḡanā p*° refers to 169.6; cf. et. Bodhic. Ch. II.

6) Supra 213.3—216.5. See also 'Additional Notes'.

7) The readings in the following extract have been collated with the corresponding passage in the text of the sūtra, a considerable portion of which was discovered by me in the Mahārāja's library at Kathmandu. The fragment ('K') dates from about the VIth cent. A plate showing part of this passage from that MS. has been prepared for the present work. The passage also occurs in the *Da-ṣabhūmīṣvara*, Ch. I. For the points of difficulty in the extract I have collated a Cambridge MS. ('C') of that sūtra (Add. 867, ff. 13 b. sqq.) neglecting modern barbarisms, the MS. being copied by an ignorant scribe from a good original.

म्भचितोत्पादाभिनिर्हाराय । धर्मधातुविपुलमाकाशधातुपर्यवसानमपरात्तकोटीनिष्ठं सर्वक-
 ल्पसंख्याचर्यासंख्याप्रतिप्रसन्नब्धं चितोत्पादाभिनिर्हाराय । चतुर्थं महाप्रणिधानमभिनिर्ह-
 रति ॥ पडुत निरवशेषसर्वसत्वधातुद्वयपिसंज्ञासंज्ञि नैव संज्ञि नासंज्ञ्यएडजज्ञरायुजसं-
 स्वेद्ज्ञौपपाडुकत्रैधातुकपर्यापन्नषड्ङ्गितिसमवसृतसर्वोपपत्तिपर्यापन्ननामद्वयसंगृहीताशेषस-
 र्वसत्वधातुपरिपाचनाय⁽¹⁾ । सर्वबुद्धधर्मावतारणाय । सर्वगतिसंख्याव्यवच्छेदनाय । सर्व- 5
 ज्ञानप्रतिष्ठापनाय । धर्मधातुविपुलमाकाशधातुपर्यवसानमपरात्तकोटीनिष्ठं सर्वकल्प-
 संख्यासत्वधातुसंख्याप्रतिप्रसन्नब्धं । सर्वसत्वधातुपरिपाचनाय । पञ्चमं महाप्रणिधानमभिनि-
 र्हरति ॥ पडुत निरवशेषसर्वलोकधातुविपुलसंज्ञिसमकृद्गताप्रमाणसूत्रमौदारिकव्यत्य-⁽³⁾
 स्तावमूर्द्धसमतलप्रवेशसमवसरणानुगतेन्द्रजालविभागदशदिग्शेषवैमात्र्यप्रवेशविभागज्ञा-
 नानुगमप्रत्यक्षतायै । धर्मधातु[130a]विपुलमाकाशधातुपर्यवसानमपरात्तकोटीनिष्ठं सर्वक- 10
 ल्पसंख्यालोकधातुसंख्याप्रतिप्रसन्नब्धं लोकधातुवैमात्र्यावतारणाय । षष्ठं महाप्रणिधानम-
 भिनिर्हरति ॥ पडुत सर्वतेत्रैकतेत्र⁽⁶⁾ एकतेत्र सर्वतेत्रैसमवशरणपरिशोधनं । अग्रमाणबुद्ध-
 तेत्र⁽⁷⁾ प्रभाव्यूहालंकारप्रतिमण्डितं । सर्वक्लेशापनयनपरिशुद्धि⁽⁸⁾पथोपेतं । अग्रमाणज्ञानाक-
 रसत्वपरिपूर्णमुदारबुद्धविषयसमवसरणं । यथाशयसर्वसत्वसं¹⁰दर्शनसंतोषणाय । धर्मधातुवि-

1) So KC; and Tib. ཡང་སྲོ་སྲོན་པོའ་; *caranāya* A.

2) *bdham* ' *satvapariṣṭ*° K. *sarvasatvap*° C. Tib. supports our reading.

3) 'confused'; °*bhyasta*° A. C. *dārikam bhāvatūrthasama*° (!).

4) °*tamindra*° A.

5) With this form, not quoted from other texts, compare *vaimātratā* in Mhv. ('diversité') and Pali *vemattatā. vimātratāvibh*° C at first; *vaimatrya* below.

6) om. K. C., contra Tib. In the margin of A. occurs the following gloss: *eko bhāva ityādivat sarvakshetrāṇām ekakshetrasvabhāvānātikrameṇāvaçaranāt prativēdhāt goḍhanam | evam anyathā.*

7) In the margin of A. the form *sphānita* (for *sphārīta*?) is added between *kshetra*° and *pr*°.

8) °*ddha* A. C.

9) *udārasarva* A.

10) Tib. ལྷན་ཅེད

पुलमाकाशधातुपर्यवसानमपरात्तकोटीनिष्ठं । सर्वकल्पसंख्याबुद्धत्तेत्रसंख्याप्रतिप्रसन्नब्धं ।
 सर्वबुद्धत्तेत्रपरिशोधनाय । सप्तमे मूलाप्रणिधानमभिनिर्हरति ॥ यदुत सर्वबोधिसत्वैका-
 शयप्रयोगतायै । निःसपत्नकुशलमूलोपचयाय । एकारम्बणसर्वबोधिसत्वसमतयै । अविर्-
 हितसततसमितबुद्धबोधिसत्वसमवधानाय । यथेष्टबुद्धोत्पादसंदर्शनाय । स्वचित्तोत्पाद-
 5 तथागतप्रभावज्ञानानुगमाय । अच्युतानुगामिन्यभिज्ञाप्रतिलम्भाय । सर्वलोकधातुनुविच-
 रणाय सर्वपर्यन्मएडलप्रतिभासप्राप्तये । सर्वोपपत्तिस्वशरीरानुगमाय । अचित्त्यमहायानो-
 पेततायै । [130 b] बोधिसत्वचर्याचरणव्यवच्छेदाय⁽⁸⁾ । धर्मधातुविपुलमाकाशधातुपर्यवसान-
 मपरात्तकोटीनिष्ठं । सर्वकल्पसंख्याचर्यासंख्याप्रतिप्रसन्नब्धं । मूल्यानावतारणाय ।
 अष्टमं मूलाप्रणिधानमभिनिर्हरति ॥ यदुताविवर्त्यचक्रसमाबुद्धबोधिसत्वचर्याचरणाय ।
 10 अमोघकायवाङ्मनस्कर्मणे । सद्दर्शननियतसर्वबुद्धधर्मप्रतिलम्भाय । सकृद्योषोदाकारज्ञाना-

1) *sarva* om. K.

2) *sarvabuddhabodhis*° C, and A in marg. a sec. m.

3) °*gāya* ' *niḥsapannak*° K.; *nishpannak*° A.; *nissipanna* C. The Tib. འཇམ་མཁའ་ལྷོ་མཁའ་

འཇམ་མཁའ་ (180 b. 2) gives the key to the reading.

4) °*rçanasambhāṣhaṇāya* K (°*samtosh*° C); *sahaci*° A.

5) °*vicāraṇ*° K. The noun-form is new to Skt. For the meaning, cf. Dh.-sni § 8 where *anuvicāra* occurs and is explained by Buddhaghosa (Atthas. § 345) *anugantvā vicāraṇakavasena*; so that something like 'research' is meant. At Dīgha-n. xiii § 3 perhaps some kind of peripatetic meditation is connoted by the verb *anuvicar*.

6) °*va-buddha-p*.° C. K.; but not so Tib.

7) so K. C. with Tib.; °*hājñān*° A.

8) *caranāya* (om. *vyavacch*°) K.

9) *satvānām* A. marg.

10) °*ddhatvāya* | K. *buddhadharmatvāya* C.

11) So K. C. throughout. A. hesitates between °*tābh*° and °*lambh*°.

12) *satvānām* added in marg. as above.

नुगमाय । मरुप्रसादक्लेशविर्वतनाय । मरुभिषद्यराज्ञोपमाश्रयप्रतिलम्भाय । चित्तामणिव-
 त्कायप्रतिलम्भाय । सर्वबोधिसत्वचर्याचरणाय । धर्मधातुविपुलमाकाशधातुपर्यवसानम-
 परात्तकोटोनिष्ठं । सर्वकल्पसंख्याचर्यासंख्याप्रतिप्रसन्नब्धं । अमोघघोषतायै । नवमं मरु-
 प्रणिधानमभिनिर्हरति ॥ यदुत सर्वलोकधातुघननुत्तरसम्यक्संबोध्यभिसंबोधनाय । एक-
 वालपथाव्यतिवृत्तसर्वबालपृथग्जनज्ञन्मोपपत्यभिनिष्क्रमणविकुर्वणबोधिमपाउधर्मचक्रप्र- 5
 वर्तनमरुपरिनिर्वाणोपदर्शनाय । मरुबुद्धविषयप्रभावज्ञानानुगमाय । सर्वसत्वधातुयथाशय-
 बुद्धोत्पादत्तणत्तणावबोधप्रशमप्रापणसंदर्शनाय । ए[131a]काभिसंबोधि सर्वधर्मधातुनिर्माण-
 स्फरणाय । एकघोषोदाहारसर्वसत्वचित्ताशयसंतोषणाय । मरुपरिनिर्वाणोपदर्शनचर्या-
 बलाव्युपच्छेदाय । मरुज्ञानभूमिसर्वधर्मव्युत्थापनसंदर्शनाय । धर्मज्ञानिर्दिष्टमायाभिज्ञासर्व-
 लोकधातुस्फरणाय । धर्मधातुविपुलमाकाशधातुपर्यवसानमपरात्तकोटोनिष्ठं । सर्वकल्प- 10
 संख्याभिसंबोधि संख्याप्रतिप्रसन्नब्धं । मरुयानाभिनिर्हाराय । दशमं मरुप्रणिधानमभि-
 निर्हरति ॥

1) *sahadarçanasatvakeçavinivart°* A., where *darçana* appears to be due to erroneous repetition and *satva* to a gloss; *sahaprasādavivart°* K. I. accordingly restored the text from the Tib. which has (180 b—181) ངང་པར་འབྲུག་ (cf. 250, n. 3) ང་ཐག་ཏུ (*saha*) འཛོལ་མེད་མེས་ (*kleça*) འབྲུག་པར (used in the equiv. of *avivartya* supra) ཏུ་པ, and subsequently found substantial confirmation in C, which reads: *sahapraçādakleçavinivarttanāya*.

2) Buddha is in Pali *anuttaro bhisakko* Mil.-P. p. 215 med. and other passages in note to Davids' tr.; and Rāṣṭrapālāp. 52. 2 cit. infra.

3) *amoghasarvaceshṭatāyayai* K. °*ghareshutāyayai* C (corrupted from a similar reading).

4) *ekavālamātram api svamārgād abhrasṭaḥ san bālavaḥ-janmādi* margin, apparently to explain the curious juxtaposition of *vāla* and *bāla*.

5) *nadarç* K (hic et infra).

6) °*navibodhanapra°* K. *navibhāgavibodhapr.* C.

7) So K. °*satvadhātu°* A.; °*dharmanirm°* C. The Tib. implies a reading °*dharma dhātunirvāna°*.

8) Here A adds in marg. the gloss: *vikurvaṇasamdarçanopasamkramaṇa*.

9) °*māvyu°* A. *mavyavasth* K. C.

10) °*na-rddhi°* A.

संक्षेपतः पुनरियमनुत्तरा परिणामना येयमार्यभद्रचर्यागाथायां⁽¹⁾

मञ्जुशिरी यथ ज्ञानति शूरः सो च समत्तत भद्र तथैव ।

तेषु⁽²⁾ अहं अनुशिक्षयमाणो नामयमी कुशलं इमु सर्वं ॥ [५५]

सर्वत्रियध्व⁽³⁾ गतेभि जिनेभिर्या परिणामन वणितं⁽⁴⁾ अग्रा ।

ताय अहं कुशलं इमु⁽⁵⁾ सर्वं नामयमी वरभद्रचरीये । इति ॥

5

॥ इति शिनासमुच्चये भद्रचर्याविधिः षोडशमः परिच्छेदः समाप्तः ॥

XVII.

वन्दनानुशंताः सप्तदशः परिच्छेदः ॥

उक्तो वन्दनादिविधिः । तेन पुण्यवृद्धिर्भवतीति कुतो गम्यते ॥

अर्यावलोकनसूत्रात्⁽⁶⁾ । एवं हि तत्रोक्तं ।

10

1) The present extract forms stanzas 55—56 of the Bhadracarī-pra-nidhāna-rāja, as the work is usually styled in MSS. The text has been collated with two Cambridge MSS. (C.) Add. 1680. 1 fol. 5. b. 5 (C₁) [sæc. xi] and Add. 1471, f. 9. a. 4 (C₂). Metre: Dodhaka. Anusvāra gives length by position in these gāthās, in contrast to the elision of Vedic and of Latin prosody.

2) *tesha* A.

3) *tripathā* contra metrum A. The phrase *sarvatryadhva*^o occurs several times in the Bhadrac.

4) *nina* C₁; *nitu agrāh* C₂.

5) *rve* C₂.

6) See 89. n. 3 (*avalokanā*^o). The present extract corresponds with the passage II. 363, sqq. of Senart's text. His hypothesis (II. xxvi. n. 3) that the sūtra is an interpolation in the Mahāvastu is rendered probable by Ćāntideva's citations from it as a separate work, and by the independence of the Tib. version. The present extract is made from a different and more Sanskritic recension of the sūtra. It is of course not easy to say whether the omissions, which occur also in the Tib., are due to Ćāntideva, or to the recension. Only the variants most important for our text are noted below, the corresponding passages in the Mhv. being denoted by 'M'.

- वर्जयत्यक्षान्यष्टौ य इमे देशिता मया ।
 तणं चारागयत्येकं बुद्धोत्पादं मुशोभनं ॥ [132 a]
 वर्षावान् रूपसंपन्नो लक्षणैः समलंकृतः ।
 स्थाप्त्वा बलेन चोपेतो नामो कौसीद्यमच्छक्ति ॥
 5 आद्यो महाधनश्चासौ अधृष्यः पुण्यवानपि ।
 आराग्य लोकप्रद्योतं सत्करोति पुनः पुनः ॥
 श्रेष्ठीकुलेषु स्फीतिषु स आद्येषूपपद्यते ।
 भवेद्दानपतिः प्रूरो मुक्तत्यागो ह्यमत्सरी ॥
 राजा भवेद्दार्मिको ऽसौ चतुर्द्वीपेश्वरः प्रभुः ।
 10 प्रशासयेन्मह्नी कृत्स्नां समुद्रगिरिकुण्डलाम् ॥
 महर्द्धिकश्चक्रवर्ती सप्तर्त्नसमन्वितः ।
 राज्ये प्रतिष्ठितो बुद्धान् सत्करोति पुनः पुनः ॥
 श्रुत्युतश्चास्माद्गतः स्वर्गं प्रसन्नो जिनशासने ।
 शक्तो भवति देवेन्द्रः ईश्वरो मेरुमूर्द्धनि ॥
 15 न शक्यं भाषता वर्षां तपयितुं कल्पकोटिभिः ।
 य स्तूर्पं लोकनाथस्य नरः कुर्यात्प्रदक्षिणाम् ॥

1) *varjati akshanam* M.

2) *ārāgeti kshanam* M.

3) Formerly referred to *vās*; but see Pischel Gr. Pr. § 480, and compare Manu II. 93 *dosham rchāti*.

4) *buddhān* marg.

5) At this point an extra stanza in M.

6) Here three stanzas in M.

7) *praçvās*° A; but Tib. འཕྲོལ, agreeing with M.

8) So the MS.

9) Two stanzas omitted.

10) 'He cannot bring to an end, exhaust, the praise of Buddha by telling it'. Scan as if *kshapetum*. The scansion of Mhv. II. 364. 8 is more difficult.

न ज्ञातु सो ऽन्धः खञ्जो वा कल्पानामपि कोटिभिः ।

उत्पाद्य बोधिचित्तं यः शास्तु स्तूपं हि वन्दते ॥⁽¹⁾

दृढवीर्यो दृढस्थामो वीरश्च दृढविक्रमः ।

कौशल्यं गच्छति क्षिप्रं कृत्वा स्तूपप्रदक्षिणाम् ॥

यो बुद्धकोटिनियुतशतसहस्रान् कल्पान् कोटी च तुलिय सत्करया ।

5

यश्चेत् कल्पे चरमक घोरकाले वन्देय स्तूपं बद्धतर तस्य पुण्यम् ॥ [132 b]

अप्रो हि बुद्धो⁽³⁾ अतुलिय दक्षिणीयो⁽⁴⁾ अयां चरित्वा चरियविशेष प्राप्तः ।

तस्येह पूजां करिष्य नररिषभस्य विपाक श्रेष्ठो भवति अतुल्यद्रव्यः ॥

इतश्च्युत्वा मनुष्येभ्यस्त्रायस्त्रिंशेषु गच्छति ।

विमानं लभते तत्र विचित्रं रतनामयम् ॥

10

कूटागारं स्वयं दत्त्वा अप्सरोगणसेवितः ।

मालां स्तूपे संप्रदाय त्रायस्त्रिंशेषु ज्ञायते ॥

अष्टाङ्गजलसंपूर्णां सुवर्णासिकतां⁽⁶⁾ स्त्रिताम् ।

वैडूर्यस्फटिकैश्चैव दिव्यां पुष्करिणीं लभेत् ॥

भुक्त्वा च तां रतिं दिव्यां आयुः संपूर्य पण्डितः ।

15

च्युत्वा च देवलोकात्स मनुष्यो भवति भोगवान् ॥⁽⁷⁾

1) Two stanzas omitted.

2) I have found no exact parallel for this line in the Mhv. Its metre could be brought to the Trishṭubh-pattern by correcting to *kalpāna* and *sathkareya*. The metrical scheme of the next three lines is as follows: ८-८- ८८८८८८- See below. The recension of this sūtra preserved in Mhv. II in the passage (326. 14 sqq.) noted by Senart ad loc. as metrically irregular presents many isolated pādas of this pattern; cf. esp. l. c. 329 ad fin. and 330; at the same time it shows that the metre is a development of Trishṭubh.

3) ? cf. Mhv. II. 379. 16—19.

4) 'tul° . . . 'grām MS.

5) Mhv. II. 365. 3 sqq.

6) Cf. the readings of Senart's MSS. B and C, p. 365. 7 note. The *avagraha* probably represents the *upasarga ā-*.

7) Scan, or read with M., *bhoti*.

ज्ञातिकोटिसकृत्त्रणि शतानि नियुतानि च ।
 सत्कृतः स्याच्च सर्वत्र चैत्ये मालां प्रदाय च ॥
 चक्रवर्ती च राजासौ शक्रश्च भवतीश्वरः ।
 ब्रह्मा च ब्रह्मलोकस्मिन्⁽²⁾ चैत्ये मालां प्रदाय च ॥
 5 पटुप्रदान दत्त्वा तु लोकनाथस्य तापिनः⁽³⁾ ।
 सर्वेऽस्यार्थाः समृध्यन्ति ये दिव्या ये च मानुषाः ॥
 [त्यजेद्दीनानकुशलान् न स तत्रोपपद्यते ।]
 मालाविकारं⁽⁵⁾ कृत्वा च लोकनाथस्य धातुषु ।
 6) अग्नेयपरिवारेण राजा भूयान्मर्कटिकः ॥
 10 प्रियः सद्यितश्चासौ सत्कृतश्च प्रशंसितः⁽⁷⁾ ।
 दवानामथ नागानां ये लोकेस्मिंश्च⁽⁸⁾ पण्डिताः ॥
 9) यत्रा[133a]सौ ज्ञायते वीरः पुण्यतेजःसुदीपितः ।
 ते कुलाः सत्कृता भोक्ति राष्ट्रणि नगराणि च ॥

1) Mhv. II. 365. 17 sq.

2) So M. A, with Senart's MS. C, *ke smin*; cf. Senart, pref. I. xvii.

3) Cf. 31. n. 1 and Senart, Mhv. II. 543.

4) *pāpakule* marg. This half-stanza (Mhv. II. 366. 2) is not reproduced in the Tib. (183. a. 4).

5) རྒྱུ་ལྷོ་ལྷོ་ལྷོ་ apparently some kind of booth of garlands; Mhv. II. 367. 3.

6) Cf. ibid. 367.4 *bhūyād* is a (so-called) precativ, in its orig. function of aor. opt.

7) °*saṃg*° A, like Senart's MS. B.

8) Read probably (cf. M) *kasmim̐cca*, as above. The Tib. འདྲི་ལྷོ་ལྷོ་ལྷོ་ implies a loc. *plural*, real or supposed; anyhow it precludes the reading °*ke 'smin*. Cf. supra, n. 2.

9) Ibid. 367.11 (. . . *rāshtrēṇa*); but the plural *rāshtrāṇi* is attested by the Tib.

(1) यैः सर्षपात् सूक्तमतरं गृहीत्वा धूपेय धूपं भगवति चैत्यकेषु ।
 तस्यानुशंसान् प्रपूणत प्रभाषतो मे प्रसन्नचित्ता ब्रह्मि खिलां मलांश्च ॥
 स पुण्यवाञ्छरति दिशः समत्तादारोग्यप्राप्तो दृढमतिरप्रमत्तः ।
 विनेति⁽³⁾ शोकं विचरति चारिकायां प्रियो मनापो भवति मद्भाजनस्य ॥
 राद्यं च लब्धा जिन वरु मत्करोतो मद्भानुभावो विडु चक्रवर्ती ।
 सुवर्णावर्णो विचित्रलक्षणैः स मनोज्ञगन्धान्⁽⁴⁾ लभि सर्वलोके ॥
 + ज्ञातमात्रो लभते श्रेष्ठवस्त्रान् दिव्यविशिष्टमुहचिरकौशिकांश्च ।
 भोती सुखसुकथैः संवेष्ट्यस्तूपं नाथस्य चीवरैः ।
 यश्चीवरेण चैत्येषु कुर्यात्पूजामतुलां नायकानां । †
 तस्येक भोती असदस्रु स्यात्मभावो द्वात्रिंशतीभिः⁽¹⁰⁾ क्वचित्त लक्षणैः ।

5

10

1) Ibid. 373. 16 sqq. metre ut supra, 299. 6-9. The first half line is metrically deficient. *sarshapena* (M.) is hardly better. Possibly the line may be completed by supposing a form in *-eno*. Cf. 194, note 2. *bhagavatō* (with M.) is perh. preferable.

2) *°vanto* M., which is metrically preferable.

3) *°netu* . . *°ratu* A; cf. Tib. & Mh v., MSS. B. C.

4) *sphoto lakshanehi* M. For *āksh°* cf. 3. 1, 8 et al.

5) The reading of A. (which has been corrected) appears to be *pratiblebhi*. M. has *°dhām labhate sarvakālam*, which is metrically difficult.

6) . . 6) The reading and metre of these lines, for which I have found no parallel in the Mh v., is doubtful.

7) 'silken clothes', usually neuter. Tib. དྲ་གོས་. Cf. Mh v. II. 298. 17. MS. *kāçikāmçca*.

8) The Tib. equivalent of this half-line is (183. b. 3) འཇམ་མ་གསལ་དུ་དེ་ལུས་
 མེན་དུ་ཤེད་, as if *ज्ञातमात्र* were repeated.

9) Tib. འཇམ་མ་གསལ་མེད་རྣམས་ལ་ so that *atulām* must be corrected to agreement with *nāyakānām*.

10) Cf. Mh v. II. 295. 5 (a prose passage).

- (1) पाणीतलेषु मुहुचिरु मुक्तकाराः प्राडुर्भवन्ती विविध अन्नकल्पाः ।
 सिंक्लताः (2) मुहुचिरवर्णमूत्रा वेठिल (3) स्तूपं भगवत चोवरेभिः ॥
 (4) दत्त्वा पताकां भगवत चेतिकेषू क्कन्दं जनिवा तथ (5) सिय बुद्धलोके ।
 स पूजनीयो भवति महाजनस्य (6) वरुत्तु श्रेष्ठो जिनचारिकाये ॥
 5 (7) सुवर्णवर्णो भवति सिंघात्मभावो लाम्पो स भोती मुहुचिरचीव[133b]राणां ।
 कर्पासिकानां सुसकित कम्बलानां डुकूलकानां तथ वरकौशकानां (9) ॥
 (10) धज्जं ददित्वा क्कतरज्जि सबसारे धनं प्रभूतं प्रतिलभि (11) न चिरेणा ।
 प्रभूतकोषो भवति अन्नप्रज्ञो परिचारु तस्य भवत्यदोन्नचित्तः ।
 न चित्तमूलं (12) ज्ञपति सो परस्य प्रसादचित्तः सद अन्नमतः ।
 10 न तस्य अग्निः क्रमति विषन्नशस्त्रं उद्धोत्तणीयो भवति महाजनस्य ॥

1) Some of the expressions in this stanza occur at Mh v. II. 317. 3—8.

2) Cf. Senart on Mh v. II. 311. 13. *Ibid.* 317. 8 the same metrical difficulty occurs as here, and S. corrects to *simhīl*^o — «un pis-aller, qui ne me satisfait guère».

3) *veti*^o MS. A similar corruption of *veti*, the Pali equivalent of *vesh* (Pkt. *vedh*) occurs in MSS. of the Mh v.

4) See Mh v. II. 375. 9—13.

5) *syām*; cf. 115, n. 1.

6) Our text really has a lacuna here, though not indicated in the MS. This is shown by the corresponding pāda of the Tib., which reads འུར་ལྷུ་བ་སྤྱོད་མཚོན་གྱི་ རྒྱལ་པོ་ལྷོ་བ་སྤྱོད་ (133. b 5). This of course is not the precise equivalent of the Mh v.-text, which I have inserted to complete the general sense. It presupposes *bodhicarya*, not *jinac*^o.

7) Mh v. 375. 17—20. The Tib. does not render the stanza.

8) Cf. Pischel, Gr. Pk. § 423.

9) So MS., altered to *kaucāik*^o. Cf. M., loc. cit. (varr. lectt.)

10) Mh v. II. 377. 6—9.

11) *lebhi* MS. a sec. m.

12) *vāra* M.

13) *janayati* so (Tib. རྒྱལ་པོ་) *pareshu* . . . *sadā apr*^o M. (378. 5). A (contra metrum) *janeyet parasya* . . . *Sadā 'pr*^o.

(1) अघो उपादाय च विभवाय यावत् जाम्बूनदं तेन भवति बुद्धनेत्रं ।
 शक्यं (2) ज्ञेयं घ्रायुश्चिप एवत्रपा न बुद्धस्तूपे धरयत एक दीपम् ॥
 न तस्य कायो भवति अवरिण्यताङ्गो (3) दृष्टो भोती परिघभुजो अहम्भी ।
 आलोकप्राप्तो विचरति सर्वलोके ददित्व दीपं भगवत चेतिकेषु ॥
 यदि बुद्धनेत्रा नियतशत[1] सहस्रा भवेयु पूर्णा शिखरगतसर्षपेभिः ।
 शक्यं गणेतुं तुलयितुं भाषितुं वा न तथागतेशू धरयितुं एकदीपम् ॥
 (5) अलङ्कारिणा सुरचिरदर्शनीयं यो देति क्वत्रं भगवत चेतिकेषु ।
 तस्येह भोत्यसदृश आत्मभावो द्वात्रिंशतीभिः क्वचित् लक्षणैः ॥
 येभिर्निर्नस्य प्रतपत आत्मभावो रूपं विप्रिष्टं यथैरिव काञ्चनस्य ।
 जाम्बूनदो वा सुरचिरदर्श[134a]नीया अभिकीर्णं कुमुमित लक्षणैः ॥
 अभिज्ञप्राप्तो भवति मदायशाब्धः चरति श्रेष्ठारचारिकायां ।
 न भोगहानिर्भवति कदाचिदस्य देवान भोति गुरुकृत पूजितश्च ॥

5

10

1) M. 378. 21 sqq. *jāmbunadena bhavati viçuddhakshetram* A; *jāmbunadasya imam buddhakshetram* (metre?) M. I have tried to restore sense and metre from the Tib. which has: འདི་ལྷ་ས་ . . . སངས་རྒྱལ་ལོ་ལོ་འཇམ་གླིང་གསེར་གྱིས་གདུག་། (183 b. 7).

2) i. e. *na çakyam kshayayitum*; cf. 298.15 (*kshapa*°) and infra l. 6. *āyu* is not represented in Tib. or in M. If *āyu* is genuine, we must scan - - - - for - - - -.

3) Perhaps «of firm health», though the Tib. which here has གཞུགས་མཚོག་སྒྲིང་ seems to represent a different reading. *parighabh*° (confirmed by the Tib.) is of course the origin of the 'phalikam bhuja' which puzzled M. Senart. For *achambhī* (not rendered in Tib.) cf. Mhv. II. 269.20. To Childers s. v., *chambhī-tattam*, add a ref. to Dh.-sṅi § 965.

4) °*khāg*° MS.

5) Cf. Mhv. II. 381. 28 sqq.

6) See Ch. s. v. and Mhv. Index.

7) This pāda is metrically confused and deficient. A word like *çama* (Tib. རྒྱལ་ 184. a. 4) has been lost.

- न कामभोगै रमति कदाचि धीरो विप्रुद्धशोलः सकुशलब्रह्मचर्यः ।
 समादपित्वा वनुपवने उषित्वा ऽभियुक्ति⁽¹⁾ध्यानो भवति विशेषप्राप्तः ॥
 न ज्ञानहानिर्भवति कदाचिदस्य न बोधिचित्तं विज्ञकृति सो ऋचिन्त् ।
 मैत्रोविहारी भवति अदीनचित्तो दत्वेक क्लृप्तं भगवतचेतिकेषु ॥
 5 वाद्येन पूजां नरवृषभस्य कृत्वा न शोक शल्यवश ज्ञातु भोति ।
 मनोज्ञघोषो भवति मनुष्यलोके स्वराङ्ग तस्याविकल [वि]प्रुद्ध भोति ॥
 विशुद्धचतुर्भवति⁽⁴⁾ संप्रज्ञेया विप्रुद्धओत्रो भवति उदग्रचित्तः ।
 प्रणेन्द्रियं परम उत्तम भोति वादित्वा वाद्यं भगवत चेतिकेषु ॥
 जिह्वास्य भोति सुरुचिर दर्शनीया सुसूत्रम मृद्वा रूचिर मनोज्ञ घोषा ।
 10 रक्ता प्रवाला यथरिव देवतानां स्वराङ्ग कोटीवर सृजते ऽप्रमेयां ॥
 न ज्ञातु भोती उरगु अजिह्वको वा न खञ्जकुब्जो नाप च नामिताङ्गः ।
 विशिष्ट भोती सुरुचिर आत्मभावो [134b] वादित्वा वाद्यं भगवत चेतिकेषु ॥
 न ज्ञातु कश्चि⁽⁵⁾ज्ञानये प्रसादं देवो च नागो मनुज महोरगो वा ।
 आश्वासप्राप्तो विचरति सर्वलोके वादित्वा वाद्यं भगवत चेतिकेषु ॥
 कल्पान कोटोनियुत[शता]सकृत्⁽⁷⁾ विशिष्टकायो भवति अनिन्दिताङ्गः ।
 प्रासादिको ऽसौ कवचित लक्षणोभिः संशोध्य स्तूपं भगवत निर्वृतस्य ॥

1) *ariktadhy*° M. The reading implied by the Tib. is *abhijñāprāpto* ut supra.

2) The pāda is again defective. Beyond the two first words the reading implied by the Tib. is different *མུ་ངན་མེད་ཅེང་དཔང་ལྷན་ལྷུ་ལ་པོ་འཛིན་*; *na cokaṣalyā prasahanti* M.

3) Supplied from M. (382. 24).

4) *susam*° M. and perhaps Tib.

5) *d* (sic for *t*) added a sec. m.

6) M. 386. 8.

7) Added for metre from Tib. *བསུ་སྤོང་*. *bhavaty amind*° MS.

विमानश्रेष्ठं लभति मनोज्ञगन्धं दिव्यं विशिष्टं^[1] मुरुचिरचन्दनस्य ।
 न ज्ञातु तृष्णां जनयति सो कदाचित् संशोध्य स्तूपं भगवत निर्वृतस्य ॥
 प्रलोपकाले⁽¹⁾ जिनवरशासनस्मिन् न ज्ञातु भोती उपगतं⁽²⁾ जम्बुद्वीपे ।
 स्वर्गे स भोति प्रति⁽³⁾ष्ठित तस्मि काले गन्धानुलेपं ददिय जिनस्य स्तूपे ॥
 दुर्गन्धिकामानशुचिन्नुगुप्सनीयान् वर्जेति नित्यं प्रति⁽³⁾ष्ठित शीलस्कन्धे । 5
 चरी स नित्यं⁽⁴⁾मिमु वर ब्रह्मचर्यं गन्धानुलेपं करिय जिनस्य स्तूपे ॥
 इतश्च्युतो ऽसौ मरुपति स्वर्गलोके⁽⁵⁾ अर्थं सकृन्ना तुलयति नो चिरेण ।
 करोति चार्थं सुविपुलदेवतानां गन्धानुलेपं करिय जिनस्य स्तूपे ॥
 वि⁽⁶⁾शिष्टवाक्यो भवति मनोज्ञघोषः प्रियो मनापो बहुजनसत्कृतश्च । [135a]
 मुखं च तस्य⁽⁷⁾ भवति सदा प्रसन्नं गन्धानुलेपं करिय जिनस्य स्तूपे ॥ 10
 अपायभूमिं⁽⁸⁾ विज्ञात्त्यशेषां आमन्नको भवति तथागतानां ।
 प्रसादलब्धः सद् सुखि प्रेमणीयो गन्धानुलेपं करिय जिनस्य स्तूपे ॥

1) M. 388. 1. *çāsanesmin* MS.; cf. p. 300 n. 2.

2) The line is understood by the Tib. to mean that he is not re-born in J. then.

3) . . 3) *pratiṣṭh*, as in Rāṣṭrap. 53. 4.

4) To correct the faulty metre is not easy. If we read *nityam caranto* (cf. M. 388. 7), we lose *sa*, which in the Tib. is expressly contrasted (རྟོག་པོ་) with *imu* (འདྲི་).

5) *arithaḥ* MS. The Tib. seems to understand the phrase: «he counts his wealth by (as) thousands» (སྟོང་རྩམས་ལ' 184 b. 6).

6) M. 388. 21.

7) Sic MS., contra metrum.

8) Cf. M. 388. 17—20.

- सो अक्षणं वै विज्ञाति सर्वं अष्ट तणाश्यास्य विशिष्ट भोति ।
 बुद्धान्⁽²⁾ पूजामतुलिय सो करोति क्षोरिव जालं भगवत चेतिकेषु ॥
 प्रूरश्च⁽³⁾ भोति दृढमतिरप्रमत्तो न कामभोगे ऽभिरतिं जनेति ।
 नैष्कर्म्यप्राप्तौ च अदीनचित्तः क्षोरिव जालं भगवत चेतिकेषु ॥
 5 न बोधिचित्तं प्रमुष्यति तस्य ज्ञातु अखण्डशीलो ऽस्ति सुसंवृतश्च ।
 धर्मं विरागं लभते विमृद्धं उपनीय जालं भगवत चेतिकेषु ॥
 दुर्वाचतां विज्ञाति सर्वकालं प्रज्ञाघभावं च ज्ञात्यशेषम् ।
 विशालप्रज्ञो विकृति⁽⁷⁾ चोरिकायां उपनीय जालं भगवत चेतिकेषु ॥
 लाभो च भोती श्रुचिभोजनानां वस्त्रान् विशिष्टान् लभते सुवर्णान् ।
 10 स्वर्शाभ्युपेतान् रूचिदर्शनीयानुपनीय जालं जिनचेतिकेभ्यः ॥
 अभ्युत्तिपित्वा जिनचेतिकेभ्यः निर्मात्यमृष्कं प्रमुदितवेगज्ञातः ।
 जज्ञेते कामान् दुःखदवैर्घोरान् घ्राणपेद्दशबलसार्धवाहान् ॥

1) so 'ksh° . . . bhoti MS. With the stanza cf. M. 392. 5-8; as to *choritva* cf. Senart ad 391. 22, and Hindi कौटना .

2) °ānu apparently MS.

3) M. 392. 1-4. For metre cf. 305.10 supra; yet *bhoti* in similar metrical position l. 9. below.

4) Cf. Senart Mhv. I. 443. In spite of Davids & Oldenberg (Vin. Texts I. 104. n. 1), who seem to misunderstand Itivutt. § 72, *nekkhammā* seems to be connected with *√kram* not *√kām*.

5) M. 392. 9 sqq.

6) MS. *apanīya*, here and below, perhaps by confusion with *apaneti* below. I read *upan°* (cf. Mhv. 391. 3 where Senart's MS. C actually reads *apanāye*) in order to alter as little as possible, though the refrain in the Tib. འཕམ་ལ་བྱས་ན་ is unchanged, suggesting *choritva* ut supra.

7) °hareta cārikām MS. contra metrum; but Tib. མྱོད་ལ་གནས་

8) MS. *apanīya* as before.

9) Tib. (185. a. 5) reads: དད་པའི་ (graddhā) མུགས་བསྐྱེད་བཅོམ་ལྡན་མཚོན་རྟོན་ལ།

The form *abhyutksh°* occurs in the Mhv.-redaction of the present (Avalokanā-) sūtra, at II. 329. 2. °tkshapi° MS.

प्रासादिको भोति विप्रुद्धकायः उद्धीक्षणी[135 b]यो बहुजनपूजनीयः ।

न तस्य राज्ञापि प्रडुष्टचित्तः यो जीर्णपुष्पानपनेय चैत्ये ॥

कुमार्ग सर्वं पिथित⁽¹⁾ अपायभूमिः स शीलस्कन्धे स्थित बोधिसत्वः ।

अवनारयित्वा जिनचेतिकेभ्यः पुष्पं च प्रागन्यनरैः प्रदत्तं ॥

शोकांश्च दोषान्विज्ञात्कृत्यमत्तो रोगानशेषान्विज्ञात्कृत्यनेकान् ।

5

आश्वासप्राप्तश्च अनसक्तल्पान् यो जीर्णपुष्पानपनेति चैत्ये ॥

बुद्धश्च भोत्यसदृशदक्षिणीयो अतुल्यप्राप्तो नरमरूपजनीयः ।

अलंकृतो भवति विप्रुद्धकायः यो जीर्णपुष्पानपनेति चैत्ये ॥

दद्याच्च यः सुरुचिरदिव्य पुष्पं मान्दारवानप्यथ पाटलं वा ।

निर्माल्यकं यो ऽपनेयत चैत्ये विपाक श्रेष्ठो ऽस्य भवेदतुल्यः ॥

10

यः प्राञ्जलिः⁽⁴⁾ प्रणमति नाथस्तूपं क्वन्दं जनिता च सबुद्धलोके ।

सो भोति लोके गुरुकृतु सत्कृतश्च प्रासादिको भवति सुदर्शनीयः ॥

तस्येह राज्यं निपतति सर्वलोको देवासुरा नागमनुष्यकाश्च ।

सर्वाः सक्तन्नाः कुमुमित लोकधातुः प्रशास्ति राज्ञो वश ईश्वरांश्च ॥

ये तस्य राज्ये स्थित भोति सत्ताः स्थापेय सर्वानकलुषबुद्धज्ञाने ।

15

अपायभूम्यस्त्यक्ता भवन्ति करोति चैषां परमसुश्रेष्ठमर्थम् ॥

1) If genuine, for *prathita* (cf. Mh v. III. 122. 5), and thus: 'made clear [with a view to avoidance]'; Tib. སྤོལ་མེད་ 'avoid'. The parallel passage in M. (393. 6) has *pihitā*, which does not yield very good sense.

2) This pāda would seem to indicate the origin of the unmetrical *nirmālyam* at M. 393. 19.

3) Cf. M. 394. 11 sqq.

4) °*tir nam*° MS.; but cf. 308. 6 below.

5) There seems to be no counterpart to this verse in the Mh v. In the third pāda --- replaced by --- is of course quite exceptional.

- (1) परिचारो [136 a] ऽस्य भवति मनोजघोषः पुण्यैरूपेतः स्मृतिमतिपूजनीयः ।
 घ्राश्रासप्राप्तो विचरति जीवलोके सदाभिप्रायं जनयति श्रेष्ठप्रोक्तिं ॥
 परिचार भोत्यस्य स्वराङ्ग प्रुद्धः ज्ञापेत सत्त्वैर्मधुरप्रशान्तवाक्यो ।
 न तस्य कश्चिज्जनयति चेश्वरत्वं विलोकनीयो भवति महान्नस्य ।
- 5 दानप्रमोदं प्रियतार्थचर्षी (2) समानार्थतां जनयति महान्नस्य ।
 आक्रुष्टः सन्नाजनयेत रोषं यः प्राञ्जलिः प्रणमति बुद्धस्तूपं ॥
 देवेन्द्र भोत्युपगतस्वर्गलोके मनुष्यको भवति नरस्य राज्ञा ।
 न पारि(4)ष्णिर्भवति कदाचिदस्य यो अञ्जलीभिर्नमतीकृ स्तूपं ॥
 नासावपाये प्रपतेत ज्ञातु क्तीनांश्च वर्जेत स (6) काम लोके ।
- 10 घ्राब्धो धनी भोति प्रभूतकोषो यो ऽञ्जीभिर्नमति बुद्धस्तूपम् ॥
 सूत्रात्तचर्या न कदाचिदस्य नास्थानकोपं कुरुते नलोके ।
 सत्त्वाश्च तृप्ता मुदितास्य भोत्ति यः संप्रमुञ्ची गुणवति एकवाचं (8) ॥

1) Cf. M. 394. 21 sqq. In the fourth pāda the Tib. implies the reading *yathābhi-prāyam* found in M.

2) I leave the unmetrical reading of the MS. M. has: *samānārthatā ca bahujanasya* (395. 9; cf. 119. 4) which is equally difficult for metre. *bahujanasya* is probably correct, as the Tib. (185. b. 7) has རོད་མ་མུན་པ་དག་སྐྱེ་བོ་མང་ལ་བྱེད།

3) M. (395. 17) has the clearer reading *manushyabhūto pi ca bhōti rājā*.

4) *pāriṣh*° MS. The form, which I adopt from the M h v. text, seems sufficiently authenticated (see the Index to that work).

5) . . 5) As both these refrains are unmetrical, one might repeat from the preceding refrain *pranamati*, since the Tib. has the same equivalent for all three. *vandati* in the refrain of M. 395. 15, 19 of course gives correct metre.

6) i. e. *hīnān kāmān*. The Tib. implies a reading such as *nityam* (adv.) *kāma* (186. a. 2).

7) If I rightly understand the Tib. which is indistinct here, the reference is to the use of *dhāraṇī-sūtras* or charms, though Çāntideva himself as we have seen above does not discountenance these. Cf. also Bodhic. V. 90 (de la V.-P.).

8) At this point the citation from the Avalokanā ends in the Tib.

यः पुष्पमुच्छि⁽¹⁾ गृहीत्वोद्यचितः प्रसादतो ऽवकिरति लोकनाथे ।
 स पुण्यवान्भवति मनुष्यलोके रात्रे च स्थित्वा जिन सत्करोति ॥
 शोका न दोषाः खिलमल नास्य भोति अतुल्यतामश्रु सुसंस्थिताङ्गः ।
 आलोकनीयश्च मङ्गलजनस्य व्रजेत कामान भयकरवैरघोरान् । इति ॥

आर्यमङ्गलरूपा⁽²⁾पुण्डरीकसूत्रेऽप्युक्तं । तिष्ठतु तावदानन्द यो मां संमुखं सत्कुर्यात् । 5
 तिष्ठतु मे शरीरस्य पूजा सर्षपफलमात्रे[136b]षु धातुषु । तिष्ठतु मामुद्दिश्य कृतेषु स्तूपेषु
 सत्कारः । ये केचिदानन्द बुद्धमालम्ब्यात्तश्च एकपुष्पमप्याकाशे त्नेप्स्यन्ति । तस्य पुण्य-
 स्कान्धस्य यो विपाकः सचेद्यावाननादिः संसारो यस्य पूर्वा कोटिर्न प्रज्ञायते । तावतः
 कल्पान्संस्मृतां तेषां प्रकृतं ब्रह्मत्वं चक्रवर्तित्वं । न शक्यस्तत्पर्यतोऽधिगन्तुम् । तिष्ठतु
 बुद्दालम्बताऽत्तश्च आकाशेऽप्येकपुष्पनित्येपः । सचेदत्तश्चः स्वप्नात्तरगता अपि सत्वा बुद्ध- 10
 मालम्ब्याकाशे एकपुष्पमपि त्नेप्स्यन्ति तदप्यहं कुशलमूलं निर्वाणपर्यवसानं वदा-
 मीति ॥

उक्तं आर्यबृहत्सामरनागरा⁽³⁾सपरिपृच्छायां । अष्टाभिर्भुञ्जगाधिपते धर्मैः समन्वागता
 बोधिसत्वाः सततसमितं बुद्धसमवधानं प्रतिलभन्ते । कतमैरष्टाभिः । बुद्धबिम्बदर्शनसत्त्व-
 समादापनतया । तथागतस्योपस्थानकरणातया । तथागतस्याभीक्षणं वर्णाभाषणातया । तथा- 15
 गतप्रतिमाकरणातया । तथागतदर्शनसर्वसत्त्वसमादापनतया । यत्र च बुद्धनेत्रे तथागतश्रवं
 श्रृण्वन्ति तत्र प्रणिधानमुत्पादयन्ति । न चावलीनसंततयो भवन्ति । उदारसंततिकाश्च
 बुद्धज्ञानमभिलषन्ति इति ॥

[137 a] किं पुनः पुण्यवृद्ध्यर्थिनो बुद्धसमवधानेन प्रयोजनभूतं । यस्य गुणपर्यन्तमसर्वज्ञो
 नाधिगच्छेत् ॥

20

1) For the metre we must probably replace the 'gāthā'-form *grāhīyā* (*ūdāgrā*).

2) The Tib. here (186. a. 3) adds the equivalent of this word (K. F. 239) which was wanting in the title above (94. 14 = Tib. 63 a).

3) This is doubtless the work described at K. F. 253 № 2; Nos 3 and 4, being, as I find from the Kanjur itself, much smaller works.

यथार्यगण्डव्यूहे संवर्णितं ।

- मुडुर्लभो बुद्धशब्दः कल्पकोटिशतैरपि ।
 किं पुनर्दर्शनं सर्वकाङ्क्षाच्छेदनमुत्तमम् ॥
 मुदुष्टो लोकप्रद्योतः सर्वधर्मगतिं गतः ।
 5 पुण्यतीर्थं त्रैलोक्यस्य सर्वसत्त्वविशोधनम् ॥
 मरुत्पुण्यमयं क्षेत्रं मुदितं ज्ञानमण्डलं ।
 भासयत्यभितं लोकं पुण्यस्कन्धविवर्द्धनम् ॥
 हेदनो दुष्खजालस्य ज्ञानस्कन्धविशोधनः ।
 न दुर्गतिभयं तेषां पैरिहारागतो जिनः ॥
 10 विपुलं ज्ञायते चित्तं पश्यतां द्विपदोत्तमं ।
 प्रज्ञाबलमसंख्येयं ज्ञायते च प्रभास्वरं ॥

पुनरत्रैवाह ।

- अर्थाय सर्वसत्वानामुत्पद्यन्ते तथागताः ।
 महाकारुणिका वीरा धर्मचक्रप्रवर्तकाः ॥
 15 प्रतिकर्तुं कथं शक्यं बुद्धानां सर्वदेहिभिः ।
 सत्त्वार्थेष्वभियुक्तानां कल्पकोटिशतैरपि ॥
 कल्पकोटि^[1] वरं पक्तुं त्र्यपाये भृशदारूपे ।
 न त्वेवादर्शनं शास्तुः सर्वसर्गनिवर्तिनः ॥
 यावत्तं⁽¹⁾ सर्वलोकस्मिन्नपायगतयः पृथक् ।
 20 वरं तत्र चिरं वासो बुद्धानामश्नुतिं च ॥
 किं कारणमपायेषु निवासश्चिरमिष्यते ।
 यत्कारणं जिनेन्द्रस्य दर्शनं ज्ञानवर्द्धनम् ॥

1) Probably an error for °vatyah; as there seems to be no analogy for *gati* as masc.

द्विगते सर्वदुष्खाणि दृष्ट्वा लोकेश्वरं त्रिनं ।

संभवत्यवतारश्च ज्ञाने संबुद्धगोचरे ॥

नपपत्यावृत्तीः सर्वा दृष्ट्वा बुद्धं नरोत्तमम् ।

वर्धयत्यमितं पुण्यं येन बोधिरवाप्यत । इति ॥

[137b] तदेवमस्ति पुण्यवृद्धौ बुद्धसमवधानेन प्रयोजनं । अपि च प्रतिमामात्रदर्शनमपि ४
तावदपरिमितफलं तथागतानां । किं पुनः स्वतृपेण ॥

उक्तं क्षार्यभ्रद्वाबलाधानावतारमुद्गासूत्रे । पः कश्चिन्मञ्जुश्रीः कुलपुत्रः कुलडुहिता
वा सर्वलोकधातुरज्ञोपमानां प्रत्येकबुद्धानां दिने दिने शतरसमाहारं दद्यात् दिव्यानि च
वस्त्राणि । एवं ददद्भ्रानदीवाल्मुकोपमान् कल्पान्दद्यात् । यश्चान्यो मञ्जुश्रीः कुलपुत्रः
कुलडुहिता वा चित्रकर्मलिखितं वा पुस्तककर्मकृतं वा बुद्धं पश्येद् । अयं ततो ऽसंख्ये- 10
पतरं पुण्यं प्रसवति । कः पुनर्वादो यो ऽञ्जलिप्रग्रहं वा कुर्यात् पुष्पं वा दद्यात् धूपं वा
गन्धं वा दीपं वा दद्याद् । अयमेव ततोऽसंख्येपतरं पुण्यं प्रसवतीति ॥

क्षार्यबोधिसत्त्वपिटके ऽपि पुण्यवृद्ध्याय उक्तः । यस्तथागतचेत्यं शोधयति स चतस्रो
ऽग्राः प्रणिधानविशुद्धीरनुप्राप्नोति । कतमाश्रतस्रः । अग्रां त्रूप्रणिधानविशुद्धिं । अग्रां
दृढसमादानप्रणिधानविशुद्धिं । अग्रां तथागतदर्शनप्रणिधानविशुद्धिं । अग्रां लक्षणसंप- 15
त्प्रणिधानविशुद्धिमिति ॥

पुनरत्रैवाख्यातं । तथागतचेत्येषु पुष्पावरो[138a]पणं गन्धानुलेपनं कृत्वा ऽष्टाववि-
कलता अनुप्राप्नोति । कतमा अष्टौ । न त्रूपविकलो भवति । न भोगविकलः । न परिवा-

1) = *āvarana* (90. n. 2), a new usage. Tib. མྱེལ་པ་

2) On seeing Buddha compare the authorities quoted by Minaev Recherches p. 218, n. 2.

3) The quotations from this sūtra supra 86, 87 are closely parallel.

4) Not rendered in the Tib. Illuminated MSS. are doubtless referred to.

5) Cf. 190 n. 2 and add ref. to 'Life of Hiuen Tsiang', tr. Beal, p. 101. 8.

6) The phrase occurs at L. a. l.-v. 362. 9 and 559. 8.

रविकलः । न शीलविकलः । न समाधिविकलः । न श्रुतविकलो न प्रज्ञाविकलो न
प्रणिधानविकल इति ॥

उक्तं चार्थरत्नराशिसूत्रे । ये त्रिभवपर्यापन्नाः सत्वास्ते सर्वे प्रत्येकं तथागतस्तूपान्
कार्येपुरेवंद्रपानुच्चैस्त्वेन⁽²⁾ । तद्यथा सुमेरुः पर्वतराजः । तांश्च गङ्गानदीवालिकासमान्
5 कल्पान् प्रत्येकं सर्वसत्कारैः सत्कुर्युः । यश्च बोधिसत्वो ऽविरहितसर्वज्ञताचित्तेनैकपुष्प-
मप्यारोपयेत् । अयं तस्मात्पूर्वकात्पुण्यस्कन्धाद्भुक्तं पुण्यं प्रसवेत् ॥

अत्रैवोक्तं । ये खलु पुनस्त्रिसाकृन्महासाकृन्ने लोकाधातौ सत्वास्ते सर्वे महायानसं-
प्रस्थिता भवेयुः । सर्वे च चक्रवर्तिराज्यसमन्वागता भवेयुरेकैकश्च राजा चक्रवर्ता महा-
समुद्रप्रमाणदीपस्थाली कृत्वा । सुमेरुमात्रां वर्तीमादीप्य प्रत्येकमेवंद्रपां दीपपूजां तथा-
10 गतचैत्येषु प्रवर्तयेत् । यश्चाभिनिष्क्रान्तगृह्णावासो बोधिसत्वस्तैलप्रतिष्ठां वर्ती कृत्वा
ऽदीप्य तथागतचैत्ये धारयेत् । अस्यास्तैलप्रतिष्ठाया वर्तेरेतत्पूर्वकं प्रदीपदानं शततमी-
मपि कलां नोपैति । यावद्दुपनिषदमपि न त्तमत इति । पेयालं ॥ ये च⁽³⁾ खलु पुनस्ते राजा-
नश्चक्रवर्तिनो बुद्धप्रमुखं भिक्षुसं[138b]घं सर्वसुखोपधानैः सत्कुर्युः यश्चाभिनिष्क्रान्तगृह्णा-
वासो बोधिसत्वः पिण्डपात्रं चरित्वा पात्रपर्यापन्नं परेषां संविभ्य परिभुञ्जीत । इदं ततो
15 बहुतरं च महार्धतरं च । यच्च ते राजानश्चक्रवर्तिनः सुमेरुमात्रं चीवरराशिं बुद्धप्रमुखाय
भिक्षुसंघाय दद्युः । यश्चाभिनिष्क्रान्तगृह्णावासो बोधिसत्वस्त्रिचोवरं⁽¹⁾⁽⁴⁾ बद्धिर्था महायानसं-
स्थिताय बुद्धप्रमुख्याय भिक्षुसंघाय वा तथागतचैत्ये वा दद्याद् । इदं भित्तोश्चीवरदानमेत-
त्पूर्वकचीवरराशिमभिवति । यच्च ते राजानः प्रत्येकं सर्वे जम्बूद्वीपं पुष्पसंस्तृतं कृत्वा
तथागतचैत्ये निर्यातयेत् । यश्चाभिनिष्क्रान्तगृह्णावासो बोधिसत्वः अत्तश एकपुष्पमपि
20 तथागतचैत्ये आरोपयेत् । अस्य दानस्यैतत् पूर्वकं दानं शततमीमपि कलां नोपैति । याव-
द्दुपनिषदमपि नोपैतीति ॥

1) Cf. 102. 8 supra.

2) °ष्वेन MS.

3) yaç ca MS.

4) cīvarabāhirdhā (or °rdvā) MS. Prof. Poussin refers me to Bodhic. V. 85., which (si vera lect.) suggests a reading °rabāhir vā.

आर्यानुपर्वसमुद्गतपरिवर्ते ऽपि देशितं । चतुर इमान् भद्रानुशंसान् पश्यन् बोधिसत्व-
स्तथागतपूजायामुत्सुको भवति । कतमांश्चतुरः । अग्रश्च मे दत्तिणीयः⁽¹⁾ पूजितो भविष्यति
[139 a] मां च दृष्ट्वा ऽन्ये ऽपि तथा शित्तिष्यन्ति । तथागतं च पूजयित्वा बोधिचित्तं दृढं भवि-
ष्यति । द्वात्रिंशतां च महापुरुषलक्षणानां संमुखदर्शनेन कुशलमूलमुपचितं भविष्यति ।
इमाश्चत्वारः [इति]⁽²⁾ ॥

5

इदं च निरुत्तरं तथागतपूजोपस्थानं । यथोदाकृतमार्गसागरमतिपरिपृच्छामूत्रे । त्री-
णीमानि सागरमते तथागतस्य निरुत्तराणि पूजोपस्थानानि । कतमानि त्रीणि । यच्च बो-
धिचित्तमुत्पादयति । यच्च सद्धर्मं परिगृह्णाति । यच्च सत्त्वेषु महाकरुणाचित्तमुत्पादयती-
ति ॥

निर्दिष्टमप्यार्यरत्नमेधे । दशभिः कुलपुत्र धर्मैः समन्वागता बोधिसत्वा अननुलिप्ता 10
गर्भमलेन ज्ञायन्ते । कतमैर्दशभिः । यदुत ' तथागतप्रतिमाकरणतया ' जीर्णचैत्यसंस्कर-
णतया ' तथागतचैत्येषु गन्धविलेपनानुप्रदानेन ' तथागतप्रतिमासु गन्धोदकस्नानानुप्रदा-
नेन ' तथागतचैत्येषु संमार्त्तनोपलेपनानुप्रदानेन ' मातापितृणां कायपरिचर्याचरणेन आ-
चार्योपाध्यायानां कायपरिचर्याचरणेन । सन्न्यासचारिणां कायपरिचर्याचरणेन । तच्च निरामि-
षेण चित्तेन न सामिषेण । तच्च कुशलमेवं परिणामयति । [139 b] अनेन कुशलमूलेन सर्व- 15
सत्वा निरूपलिप्ता गर्भमलेन ज्ञायन्तामिति । तच्च तीन्नेणाशयेन चित्तयन्ति । एभिः कुलपुत्र
दशभिर्धर्मैरिति ॥

अनुमोदनानुशंसास्वार्यप्रज्ञापारमितायामुक्ताः । यः प्रथमयानसंप्रस्थितानां बोधिसत्वा-
नां महासत्वानां तांश्चित्तोत्पादानुमोदते । चरतामपि बोधिसत्त्वचर्यां तांश्चित्तोत्पादानु-
मोदते ' अविनिवर्तनीयामपि अविनिवर्तनीयधर्मतामनुमोदते बोधिसत्वानां महासत्वानां ' 20

1) The Tib. (189 a. 1) renders this phrase: 'the best of receptacle(s) for gifts',
presumably a Buddha.

2) Added from Tib.

3) Not the Aṣṭasahasrikā recension, though chapters V and VI of that
work may be compared for style and for subject-matter, respectively.

क्रियन्तं स भगवन् कुलपुत्रो वा कुलडुक्ता वा बहुतरं पुण्यस्कन्धं प्रसवति ॥ एवमुक्ते भगवान् शक्रं देवानामिन्द्रमेतद्वोचत् । पे⁽¹⁾ स्यात्खलु पुनः कौशिकं त्रिसाक्षमहासाक्षस्य लोकधातोः पलाप्रेण तुल्यमानस्य प्रमाणमुद्गृहीतुं⁽²⁾ न त्वेव कौशिक बोधिसत्वस्य महासत्वस्य तेषामनुमोदनासङ्गतानां चित्तोत्पादानां पुण्यप्रमाणं ग्रहीतुं ॥ एवमुक्ते शक्रो 5 देवानामिन्द्रो भगवन्मेतद्वोचत् । माराधिष्ठितास्ते भगवन् सत्वा वेदितव्या⁽³⁾ । ये बोधिसत्वानां महासत्वानां प्रथमचित्तोत्पादमुपादाय यावदनुत्तरां सम्यक्सं^[140a]बोधिमभिसंबुद्धानामेवमप्रमेयमनुमोदनासङ्गतं पुण्यमिति न प्रवृत्तिं न ज्ञानंति । तामनुमोदनां न समन्वाहुरन्ति । मारुपत्तिकास्ते भगवन् सत्वा भविष्यन्ति ॥ भगवानाह । पे⁽³⁾ यैः कौशिक कुलपुत्रैः कुलडुक्त्भिश्चैते चित्तोत्पादा अनुमोदिता बोधिसत्वयानिकैर्वा प्रत्येकबुद्ध्ययानिकै- 10 र्वा आवकयानिकैर्वा । ते क्षिप्रं तथागतानर्हतः सम्यक्संबुद्धानारागयिष्यन्ति ॥ भगवानाह⁽⁴⁾ । एवं तैरनुमोदनासङ्गतैश्चित्तोत्पादकुशलमूलैर्यत्र यत्रोपपत्स्यन्ते तत्र तत्र सत्कृताश्च भविष्यन्ति गुरुकृताश्च मानिताश्च पूजिताश्च अर्चिताश्च अर्पयिताश्च भविष्यन्ति । न च ते ऽमनघ्रापानि द्रव्यन्ति । न च ते ऽमनघ्रापान् शब्दान् श्रोष्यन्ति । एवं न गन्धान् रसान् स्पर्शव्यान् स्पर्शयन्ति न च तेषामपायेषूपपत्तिः प्रतिकाङ्क्षितव्या स्वर्गोपपत्तिस्तेषां 15 प्रतिकाङ्क्षितव्या । तत्कस्य हेतोः । तथा हि तैः सत्तैः सर्वसत्वसुखावह[न]ानि असंबुद्ध्ययानां सत्वानां कुशलमूलान्यनुमोदितानि यावदनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्ध्याप्रमेयासंबुद्ध्ययान्सत्वान्परिनिर्वापयिष्यन्तीति ॥

पुनरत्रैवाह⁽⁵⁾ । ये सुभूते गङ्गान^[140b]दीवालिकोपमेषु त्रिसाक्षमहासाक्षेषु लोकधातुषु सर्वसत्वास्ते सर्वेऽनुत्तरां सम्यक्संबोधिं प्रतितिष्ठेयुरनुत्तरां सम्यक्संबोधिं प्रति-

1) om. Tib. (189. b. 4).

2) As a name of Indra cf. R̥v. I. 10.11; and for Buddh. lit.; A v.-çat., Tale 16.

3) om. Tib.

4) These words also are omitted in the Tib. (190. a. 2).

5) Compare Ashṭas. pp. 160—1.

छाय गङ्गानदीवालिकासमान्कल्पानुपलम्भसंज्ञिनश्चत्वारि ध्यानानि समापयेरन् । यश्च⁽²⁾
 बोधिसत्वो महासत्वो ऽनया प्रज्ञापारमितया उपायकौशल्येन च परिगृहीता ऽतीतानाग-
 तप्रत्युत्पन्नानां बुद्धानां भगवतां शीलसमाधिप्रज्ञाविमुक्तिविमुक्तिज्ञानदर्शनस्कन्धं । आ-
 वकाणां प्रत्येकबुद्धानामपि शीलसमाधिप्रज्ञाविमुक्तिविमुक्तिज्ञानदर्शनस्कन्धं सर्वमेकतो
 ऽभिसंज्ञिप्य पिण्डयित्वा तुल्यित्वा निरवशेषमनुमोदेताग्रयाऽनुमोदनया ऽप्येष्टया ऽप्येष्टया 5
 वरया प्रवरया प्रणीतया उत्तरया निरुत्तरया उत्तरोत्तरया असमया ऽसमसमया ऽप्रतिस-
 मया ऽनुमोदनयानुमोद्यानमोदनासकृगतं पुण्यक्रियावस्वनुत्तरायै सम्यक्संबोधये परिणाम-
 यति । अस्य सुभूते ऽनुमोदनासकृगतस्य पुण्यक्रियावस्तुनो ऽसौ पूर्वकं श्रौपलम्भिकानां
 बोधिसत्वानां चतुर्ध्यानमयः पुण्याभिसंस्कारः शततमीमपि कलां नोपैति यावदुपनिष-
 द्[141a]⁽⁴⁾मपि न क्षमत इति ॥ 10

अयमेव नयः परिणामनायामुक्तः⁽⁵⁾ । अथवाऽप्यपरिणामनया परिणामितत्वात्सर्वपुण्या-
 नामस्य बुद्धत्वाय सत्कृतप्रणिधिबुद्धत्वमेव स्यात् । अतः का परा पुण्यवृद्धिः । तद्व्यशेषस-
 त्वमोक्षकृतपुण्यज्ञानोपेतं निर्विकल्पं च⁽⁵⁾ ॥

अध्येषणायास्त्वनुशंसा आर्योऽग्रपरिपृच्छायामुक्ता धर्मप्राप्त्यन्तानुवादायाप्रमेयासंब्येषु
 बुद्धनेत्रेषुः परिर्त्तपायेति ॥ 15

आर्यशिक्षासमुच्चये वन्दनाद्यनुशंसा सप्तदशपरिच्छेदः समाप्तः ॥

1) The Tib. renders this by དམིགས, usually the equivalent of *ālambana*; but cf. *Ashṭas.* 160. 11. 16 etc.

2) The remainder of the extract agrees fairly closely with the text of *Ashṭas.* 160. 17—161. 8.

3) 'sāvaupal° MS. with *pūrvaka* in margin. so 'pi *paurvaka aup°* *Ashṭ. aupalambhika* is not in *lexx.* Tib. དམིགས'པ'ཅན

4) Cf. 187 n. 1. For the full phrase (here abridged by *yāvad*) see *Ashṭ.* 161. 8.

5) . . 5) omitted in the Tib.

XVIII.

रत्नत्रयानुस्मृतिर्नामाष्टादशः परिच्छेदः ॥

उक्ता भद्रचर्याविधिना पुण्यवृद्धिः । अस्याश्चायमपरो हेतुः । योऽयं अद्वादीनां सदा
 अभ्यासः ॥

- 5 यथोक्तमार्यतथागतगुण्यसूत्रे । चत्वार इमे मकाराज धर्मा मकारानसंप्रस्थितानां विशेष-
 गामितयै संवर्तते ऽपरिह्राणाय च । कतमे चत्वारः । अद्वा मकाराज विशेषगामितयै सं-
 वर्ततेऽपरिह्राणाय । तत्र कतमा अद्वा । यया अद्वाया अर्यानुपसंक्रामति । अकरणीयं च
 न करोति ॥ गौरवं मकाराज विशेषगामितयै संवर्तते । येन गौरवेण सुभाषितं षृणोति
 शुश्रूषते ऽविरहितश्चोत्रश्च धर्मं षृणोति ॥ निर्मानता मकाराज विशेषगामितयै संवर्तते ।
 10 यया निर्मानतया अर्याणामभिनमति प्रणमति नमस्यति ॥ वीर्यं मकाराज विशेषगामितयै
 संवर्तते ऽपरिह्राणाय । येन वीर्येण कायलघुतां [141 b] चित्तलघुतां च प्रतिबन्धते सर्व-
 कार्याणि चोत्तारयति ॥ इमे मकाराज चत्वार इति ॥

- एषां अद्वादीनां सदाभ्यासः कार्यः । अथवान्येषां अद्वादीनां ॥ यथाह अर्यान्तयमति-
 सूत्रे पञ्चमानोन्दिद्याणि । कतमानि पञ्च । अद्देन्द्रियं वीर्येन्द्रियं स्मृतीन्द्रियं समाधोन्द्रियं
 15 प्रज्ञेन्द्रियमिति ॥ तत्र कतमा अद्वा । यथा अद्वायाशतुरो धर्मानभिअद्दधाति । कतमांश-
 तुरः । संसारावचरं लौकिकी सम्यग्दृष्टि अद्दधाति । स कर्मविपाकप्रतिशरणो भवति ।
 यद्यत्कर्म करिष्यामि तस्य तस्य कर्मणः फलविपाके प्रत्यनुभविष्यामीति । स जीवि-
 तहेतोरपि पापं कर्म न करोति । बोधिसत्वचारिकामभिअद्दधाति । तच्चर्याप्रतिपन्नश्चान्यत्र

1) Cf. 139 n. 7 and Ch. XVI (title).

2) Cf. Dh.-saṅgr. § 47. In the Pali authorities, e. g. Dh.-sṅi §§ 12—16, Mil-P. pp. 33 sqq., the exposition differs from the present one.

याने स्पृहां नोत्पादयति । परमार्थनीतार्थं गम्भीरप्रतीत्यसमुत्पादनैरात्म्यनिःसत्त्वनिर्जी-
 वनिःपुद्गलव्यवहारभ्रूयतानिमित्ताप्रणिहितलक्षणान् सर्वधर्मान् श्रुत्वा अद्दधाति । सर्व-
 दृष्टिकृतानि च नानुशेते सर्वबुद्धधर्मान् बलवैशारद्यप्रभृतींश्च अद्दधाति । अद्दहाय च वि-
 गतकथं कथस्तान् बुद्धधर्मान्समुदानयति । इदमुच्यते अद्देन्द्रियम् ॥ तत्र कतमद् वीर्ये-
 न्द्रियं । यान् धर्मान् अद्देन्द्रियेण अद्दधाति तान्धर्मान् वीर्येन्द्रियेण समुदानयतीदमुच्यते 5
 वीर्येन्द्रियं ॥ तत्र कतमत् स्मृतीन्द्रियं । यान्धर्मान्स्वीर्येन्द्रियेण समुदानयति तान्धर्मान्
 [142 a] स्मृतीन्द्रियेण न विप्रणाशयति । इदमुच्यते स्मृतीन्द्रियम् ॥ तत्र कतमत्समाधी-
 न्द्रियं । यान्धर्मान् स्मृतीन्द्रियेण न विप्रणाशयति तान् समाधीन्द्रियेणैकाग्रिकरोतीदमु-
 च्यते समाधीन्द्रियं ॥ तत्र कतमत्प्रज्ञेन्द्रियम् । यान्धर्मान्समाधीन्द्रियेणैकाग्रिकरोति
 तान् प्रज्ञेन्द्रियेण प्रत्यवेक्षते प्रतिविध्यति । यदेतेषु धर्मेषु प्रत्यात्मज्ञानमपरप्रत्ययज्ञान- 10
 मिदमुच्यते प्रज्ञेन्द्रियं ॥ एवमिमानि पञ्चेन्द्रियाणि सक्तितान्यनुप्रबद्धानि सर्वबुद्धधर्मान्प-
 रिपूरयन्ति । व्याकरणभूमिं चाप्यपत्ति [इति⁽¹⁾] ॥

अद्दहादीनां बलानां सदा ऽभ्यासः कार्यः । यथोक्तमार्परत्नचूडसूत्रे । तत्र कतमत्कुलपुत्र
 बोधिसत्त्वस्य बलचर्यापरिशुद्धिः । यदेभिरेवेन्द्रियैरूपस्तब्धो ऽनवमर्द्यो भवति सर्वमारैः ।
 असंक्लेशो भवति आवकप्रत्येकबुद्धानाभ्यां । अविनिवर्त्यो भवति महायानात् । दुर्धर्षो 15
 भवति सर्वक्लेशैः । दृढो भवति पूर्वप्रतिज्ञासु । तृप्तो भवति चित्तेन । बलवान् भवति का-
 येन । गुप्तो भवतीन्द्रियैः । डः पराजयो भवति तोर्थिकरैः । इत्यादि ॥

एवं तावच्छुद्धादीनां सदा ऽभ्यासः पुण्यवृद्धये ॥

का मैत्री ॥ यथाह चन्द्रप्रदीपसूत्रे ।

1) རེས་གསུངས་པ་པའི་ནོལ། The quotation accordingly ends here.

2) Cf. Mh v. II. 367. 18 'not to be captivated by . . .', Tib. མི་འཕྲོག་པར་འགྱུར།

3) *yenāgupto* MS.; but Tib. (192 b. 1) དབང་པོ་རྩམས་སྟེན་པར་འགྱུར།

यावन्ति पूजा बद्धविध मप्रमेया या क्षेत्रकोटो [142 b] न्युतबिम्बरेषु ।

तां पूजकृत्वा पुरुषवरेषु नित्यं संख्याकलापो न भवति मैत्रचित्त ' इति ॥

का बुद्धाद्यनुस्मृतिः ॥

तत्र राष्ट्रपालसूत्रे संवर्षिता ।

- 5 वन्दामि ते कनकवर्षानिभा वरलक्षणा विमलचन्द्रमुखा ।
 वन्दामि [ते] असमज्ञानपरा सदृशो न ते ऽस्ति त्रिभवे विरजा ॥
 मृड चाहू स्निग्ध शुभ केश नखा गिरिराजतुल्य तव चोष्णारिह ।
 नोष्णोष्मोक्षितु तवास्ति समो विधाजते भुवि तवोर्णा मुने ॥
 कुन्देन्दुशङ्खकिमशुभनिभा नीलोत्पलाभशुभनेत्रवरा ।
 10 कृपयेत्तसे जगदिदं हि यया वन्दामि ते विमलनेत्र जिन ॥
 जिह्वा प्रभूत तनु ताम्रनिभा वदनं च क्वादयसि येन स्वकं ।
 धर्मं वदन्विनयसे च जगत् वन्दामि ते मधुरस्निग्धगिरा ॥
 दशनाः शुभाः सुदृढ वज्रनिभाः त्रिंशद्दशाप्यविरलाः सङ्किताः ।
 कुर्वन्स्मितं विनयसे च जगत् वन्दामि ते मधुरसत्यकथा ॥
 15 त्रयेण चाप्रतिसमो ऽस्ति जिनः प्रभया च भासयसि क्षेत्रशतान् ।
 ब्रह्मेन्द्रपालजगतो भगवन् जिह्वाभवत्ति तव ते प्रभया ॥

1) Cf. Kern, Saddh. tr. p. 3 n. 6.

2) ལྷ་མཚན་ལ་ཆེ་མེད་ལྟོ་ལྟོ་ 'is not commensurate with any number' (?).

3) See the edition (R.) of the text by M. Finot in the Bibliotheca Buddhica where it is called R⁰. pariprcchā; see pp. 50.9 sqq. The principal variants are noted below. Metre: Pramitāksharā with - for ལྟོ usually at the beginning.

4) om. A.

5) dharā R.

6) cāruaṣubhakeṣa A; keṣa jinā R.

7) °vi vare 'pi tave° contra metrum R.

8) so Tib.: ལྷ་མཚན་ལ་ཆེ་མེད་ལྟོ་ལྟོ་ hitakaram asama A.

9) snigdha madhura A, unmetrically as above; giram R.

एण्ये जङ्घ भगवन्नसमा गजराजबर्हिर्मृगराजगतो⁽¹⁾ ।

ईतन्नत्रस्यपि युगं भगवन् संकम्पयन्धरणिशैलतटान् ॥

[143 a] कायश्च लक्षणचितो भगवन्⁽²⁾ सूक्ष्म कृत्री कनकवर्णनिभा ।

नेतञ्जगद् ब्रजति⁽³⁾ तृप्तिमिदं द्रुपं तवाप्रतिमत्रुपधर ॥

त्वं पूर्वकल्पशतचीर्णतपाः त्वं सर्वत्यागदमदानरतः ।

5

त्वं सर्वसत्वकृपमैत्रमनाः वन्दामि ते परमकारुणिकम् ॥

त्वं दानशीलनिरतः सततं त्वं ज्ञात्तिवीर्यनिरतः सुदृढः ।

त्वं ध्यानप्रज्ञप्रभतेजधरो वन्दामि ते असमज्ञानधर⁽⁴⁾ ॥

त्वं वादिमूर् कुगणप्रमथी त्वं सिंद्धवन्नदसि पर्षदि च ।

त्वं वैद्यराज त्रिमलाक्तकरो वन्दामि ते परमप्रीतिकरं⁽⁶⁾ ॥

10

वाक्कायमानसविश्रुद्ध मुने त्रिभवेष्टलिप्तज्ञलपञ्चमिव ।

त्वं ब्रह्मघोषकलविङ्क रूतो वन्दामि ते त्रैभवपारगतम् ॥

मायोपमं जगदिदं भवता नटरङ्गस्वप्नसदृशं विदितं ।

नात्मा न सत्व न च जीवगती धर्मा मरीचिदकचन्द्रसमाः ॥

शून्याश्च शाक्त अनुत्पादनयं अविज्ञानदेवं जगद्भ्रमति ।

15

तेषामुपायनययुक्तिशतैः श्रवतारयस्यतिकृपालुतया ॥

1) °teḥ R.

2) ślakṣṣṇa A., sec. m. and R. Tib. རྒྱུ་མ་ 'soft'.

3) A (against metre) na prekshya yāti tava jagat trptim. idaṃ rūpam is supported by the Tib. ལྷན་ལྷན་ལྷན་

4) ram A.

5) so R. parshadimam A.

6) °rāḥ A.

7) jaga A. Tib. with R.

8) so R and Tib. nāmnā A.

9) so R. with Tib. A unmetrically: anutpādaçāntaçūnyanayaṃ avijñānam eva.

10) °syapi R.

ब्रह्मापि शक्र अपि लोकपतिः भवते च संतुषित देवपतिः ।

(1) परनिर्मितो ऽपि च स यामपतिः त्वत्पूजया भवति चापि जिनः ॥

एवं क्षमोघ तव पूजा कृता संदर्शनं [144 a] अवणामप्यसमं ।

भवते जगद्धिविधडुःखकरं स्पृशते (2) पदं च परमं विरजं ॥

मार्गज्ञ मार्गकुशला भगवन् कुपथान्निवारयसि लोकमिमं ।

5

क्षेमै शिवे विरजि आर्यपथे प्रतिष्ठापयसि जगद्भगवन् ॥

पुण्यार्थिकस्य तव पुण्यनिधे सततात्तया भवति पुण्यक्रिया ।

बहुकल्पकोटिषु न याति तपं यावद्धि न स्पृशति बोधि (5) वरां ॥

परिश्रुद्धक्षेत्र लभते रुचिरं परनिर्मिताभ सद प्रीतिकरं ।

श्रुद्धाश्च कायवचता मनसा सत्वा भवत्यपि च क्षेत्रवरे ॥

10

इत्येवमादिगुणा नैकविधान् लभते जिनार्चनकृतान्मनुजः ।

स्वर्गापवर्ग मनुजेषु सुखं लभते च पुण्यनिधि सर्वज्ञे ॥

कीर्तिप्रपञ्च (6) प्रसृतं विपुलं तव सर्वदिनु बहुक्षेत्रशतान् ।

संकीर्तयन्ति सुगताः सततं तव वर्णमाल परिषत्सु जिनाः ॥

विगतस्वरा जगति मोक्षकराः प्रियदर्शना असमकारुणिकाः ।

15

शास्त्रेन्द्रिया शमरता भगवन् वन्दामि ते नरवरप्रवर ॥

1) *parin*° . . *svyāma* R. With our reading compare Mhv. I. 33. 3; and line 9 *infra*.

2) *param padavaram hy ajaram* R.

3) ॐ for ॐ. R. reads *°yasy api*, which implies a scansion *pratiśthā*°.

4) so A with Tib.; *punyādhi*° . . *°nidheh* R.

5) *°carām* R.; but Tib. २५'२

6) Tib. ५; *prabhṛtim* A.

7) *parshatsu* (contra metrum) A. R.

लब्धा अभिज्ञं जिनं पञ्च मया गगने स्थितेन ते निशम्य गिरम् ।

भवितास्मि वीर सुगतप्रतिभो विभक्तिष्य धर्मममलं जगतः ॥

स्तुत्वाय सर्वगुणपारगतं नरदेवनगमकृतं सुगतं ।

पुण्यं यद्विज्ञितमिदं [144 b] विपुलं जगदाप्नुयादपि च बुद्धपदम् । इति ॥

- 5 अथवा यथार्थधर्मसंगीतिसूत्रे कथितं । पुनरपरं बुद्धा भगवन्तो मक्षापुण्यज्ञानसंभारा
मक्षमैत्रीमक्षाकरुणागोचरा मक्षासत्त्वराशेः त्राणभूता मक्षभिषद्यशल्यकर्तारः सर्वसत्वसम-
चित्तानित्यसमाधिगोचराः संसारनिर्वाणविमुक्ता यावत्सत्वानां मातापितृकल्पाः समानमै-
त्रचित्ताः । पे ॥ सर्वलोकानभिभूताः सर्वलोकस्यालोकभूता मक्षायोगयोगिनो मक्षात्मानो
मक्षाजनपरिवारा विशिष्टजनपरिवारा अनिवारितदर्शनश्रवणपर्युपासनाः स्वसुखनिरपे-
10 ताः परदुष्खप्रशमनप्रिया धर्मप्रिया धर्मधरा धर्माहारा धर्मभिषजो धर्मेश्वरा धर्मस्वामिनो
धर्मदानपतयो नित्यत्यागाभिरता नित्याप्रमता नित्यविवेकाभिरताः सर्वत्र तीर्थसेतुभूता
मक्षाराजमार्गप्रख्या (4) यावदसेचनकदर्शना बुद्धा भगवन्त । एवं ताननुस्मरति । एवं च तान-
नुस्मृत्य तद्गुणपरिनिष्पत्त्यर्थं स्मृतिमुपस्थापयति ॥ तदुच्यते बुद्धानुस्मृतिरिति ॥

- अत्रैव धर्मानुस्मृतिमाह । इह बोधिसत्त्वस्यैवं भवति । य एते बुद्धा भगवन्तो जनताप-
15 र्णतगुणा एते धर्मज्ञा धर्मपदा धर्मनिर्मिता धर्माधिपतेया धर्मप्रभा धर्मगोचरा धर्मप्रतिश-
रणा धर्मनिष्पन्नाः । पेयालं ॥ यान्यपि (6) लौकिकानि लोकोत्तराणि च सुखानि सन्ति । ता-

1) Dh.-sam gr. § 20.

2) यदे'गमे'गस'मकुं'दस'स (194. b 1) °tāpr° A, °tau pr° R.

3) गद'सु'स'सु'र'स; but R. *yadārcitam*.

4) The several similes (the sun, Brahma etc.) whose omission is denoted by this word are detailed in the Tib. (195 a 1—2).

5) See Tib. 195 a. 5—7 for the passage omitted. For *dharmapadā* see Glossary.

6) 'La loi est la dispensatrice de tous biens terrestres et supérieurs' Min aev, *Recherches* p. 219 (reproducing this passage).

न्यपि धर्म[145 a]ज्ञानि धर्मनिष्पन्नानि । तस्मान्मया बोध्यर्थिकेन धर्मगुरुकेण भवित-
 व्यं । धर्मगौरवेण धर्मप्रतिशरणेन धर्मपरायणेन धर्मसारेण धर्मान्व...धर्मप्रतिपन्नेन । इती-
 यमुच्यते बोधिसत्त्वस्य धर्मानुस्मृतिः ॥ पुनरपरं बोधिसत्त्वस्यैवं भवति । समो हि धर्मः समः
 सत्त्वेषु प्रवर्तते । धर्मो क्लृप्तमध्यविशिष्टानपेक्ष्यः प्रवर्तते । तथा मया धर्मसदृशचित्तेन
 भवितव्यं । न धर्मो सुखप्रेक्षिकया प्रवर्तते । अपन्नपतितो हि धर्मः । तथा मया धर्मसदृश- 5
 चित्तेन भवितव्यम् । न धर्मः कालमपेक्ष्यः प्रवर्तते । आकालिको हि धर्मः । रूहिपण्डिकः ।
 प्रत्यात्मवेदनीयः । तथा मया धर्मसदृशचित्तेन भवितव्यं । न धर्म उदारे प्रवर्तते क्लृप्तेषु न
 प्रवर्तते । अनुत्तमावनामो हि धर्मः । तथा मया धर्मसदृशचित्तेन भवितव्यं । न धर्मः प्रुङ्गेषु
 प्रवर्तते क्षतेषु न प्रवर्तते । उत्कर्षापकर्षापगतो हि धर्मस्तथा मया धर्मसदृशचित्तेन भवि-
 तव्यं । न धर्म आर्येषु प्रवर्तते पृथग्जनेषु न प्रवर्तते । क्षेत्रदृष्टिविगतो हि धर्मः । तथा मया 10
 धर्मसदृशचित्तेन भवितव्यं । न धर्मो दिवा प्रवर्तते रात्रौ न प्रवर्तते । रात्र्यां वा प्रवर्तते
 दिवा न प्रवर्तते । सदाऽधि[145 b]ष्ठितो हि धर्मः । तथा मया धर्मसदृशचित्तेन भवितव्यम् ।
 न धर्मो विनयवेलामतिक्रामति । न धर्मस्य क्वचिद्विलम्बः । तथा मया धर्मसदृशचित्तेन
 भवितव्यम् । न धर्मस्योनत्वं न पूर्णात्वमप्रमेयासंख्येयो हि धर्म आकाशवन्न क्षीयते न वर्धते ।
 तथा मया धर्मसदृशचित्तेन भवितव्यं । न धर्मः सत्त्वै रक्ष्यते । धर्मः सत्त्वान् रक्षति । तथा मया 15
 धर्मसदृशचित्तेन भवितव्यं । न धर्मः शरणं पर्येषते । धर्मः सर्वलोकस्य शरणं । तथा मया
 धर्मसदृशचित्तेन भवितव्यं । न धर्मस्य क्वचित्प्रतिघातो । ऽप्रतिकृतलक्षणो हि धर्मः ।

1) The MS. appears to read: *dharmānvadharmāpra*° Tib. ཨོས་དང་ཇེས་སུ་
 མ་སྐྱུ་པའི་ཨོས་སྐྱུ་བ་པ།. Possibly therefore the reading was *dharmānulomadhar-*
mapr°.

2) Sic MS. One would expect °*āpekshyaḥ* or °*lam apekshya*.

3) . . 3) This is a traditional description of *dharma*. See A Ņ g. n. vol. I p. 222;
 II. 57. The words also form part of M. Vyutp. § 63 where the *dharma* is de-
 scribed. The context here shows that Böhrling's 'rechtzeitig' cannot be cor-
 rect; rather (with the Tib.) 'without stated time'. (Wörterb. K. F., Nachtr. s. v.
ākālika).

तथा मया धर्मसदृशचित्तेन भवितव्यं । न धर्मो ऽनुशयं वहति । निरनुशयो हि धर्मः । तथा मया धर्मसदृशचित्तेन भवितव्यम् । न धर्मः संसारभयभीतो न निर्वाणानुनीतः । सदा निर्विकल्पो हि धर्मः । तथा मया धर्मसदृशचित्तेन भवितव्यम् । एवं बोधिसत्वो धर्मवद्धर्मो स्मृतिमुपस्थापयति । तदुच्यते धर्मानुस्मृतिरिति ॥

5 अत्रैवाह । संघो हि धर्मवादी धर्मचरणो धर्मचित्तको धर्मक्षेत्रं धर्मधरो धर्मप्रतिशरणो धर्मपूजको धर्मकृत्यकारी धर्मगोचरो धर्मचारित्रसंपन्नः । स्वभावसंज्ञकः स्वभावश्रु[146a]हः सानुक्रोशो धर्मानुकारुणिकः सदा विवेकगोचरः । सदा धर्मपरायणः सदा श्रुक्तकारीत्यादि ॥ तत्र बोधिसत्वस्य संघमनुस्मरतः एवं भवति । य एते संघस्य भूता गुणा एते मया ऽत्मनः सर्वसत्वानां च निष्पादयितव्या इति ॥

10 यथार्यविमलकीर्तिनिर्देशे बोधिसत्वगुणा उक्तास्तथा संघानुस्मृतिर्भाव्या ।

सर्वसत्वानं ये रूपानि रूतघोषाश्च ईरिताः ।

एकतपोन दर्शन्ति बोधिसत्वा विशारदाः ॥

ते जीर्णव्याधिता भोक्ति मृतमात्मानं दर्शयि ।

सत्वानां परिपाकाय मायाधर्मं विक्रीडिताः ॥

15 कल्पोदाहं च दर्शन्ति उद्धृत्वा वसुंधराम् ।

नित्यसंज्ञिनं सत्वानामनित्यमिति दर्शयि ॥

सत्त्वैः शतसहस्रेभिरैकराष्ट्रे निमन्त्रिताः ।

सर्वेषां गृहं भुञ्जन्ति सर्वानामन्ति बोधये ॥

ये केचिन्मन्त्रविद्या वा शिल्पस्थाना बहूविधाः ।

20 सर्वत्र पारमिप्राप्ताः सर्वसत्वसुखावहाः ॥

1) Since writing p. 269, n. 6 sqq. I have been able to consult the English translation of the whole sūtra published with the Chinese version in the magazine 'Hañsei Zasshei' vol. xiii. (Tokyo, 1898). The present extract occurs at the end of Ch. VIII.; stanzas 18—41 (tr. pp. 378, sqq.).

2) For *nāmayanti* (°enti), like *paripācati* below.

- संचित्य गणिकां भोत्ति पुंसामाकर्षणाय ते ।
 रागाङ्कु संलोभ्य बुद्धज्ञाने स्थापयन्ति ते ॥
 ग्रामिकाश्च सदा भोत्ति सार्धवाहाः पुरोहिताः ।
 अग्रामात्याथ चामात्यः सत्वानां कृतकारणात् ॥
 5 दरिद्राणां च सत्वानां निधाना भोत्ति अन्तयाः ।
 तेषां दानानि दत्त्वा च बोधिचित्तं जनेत्ति ते ॥
 मानस्तब्धेषु सत्त्वेषु महानमा भवत्ति ते ।
 सर्वमानसमुद्धातं बोधिं प्रार्थेत्ति उक्त[147a]माम् ॥
 भयार्दितानां सत्वानां संतिष्ठते ऽप्रतः सदा ।
 10 अभयं तेषु दत्त्वा च परिपाचेत्ति बोधये ॥
 पञ्चाभिज्ञाश्च ते भूत्वा ऋषयो ब्रह्मचारिणः ।
 शीले सत्वान्वियोजेत्ति क्षान्तिमौरत्यसंयमे ॥
 उपस्थानगुह्यन् सत्वान् पश्यन्तीह विशारदाः ।
 चेदा भवन्ति दासा वा शिष्यत्वमुपयात्ति च ॥
 15 येन येनैव चाङ्गेन सत्वो धमरतो भवेत् ।
 दर्शेत्ति हि क्रियाः सर्वा महोपायसुशिक्षिताः ॥

1) Metre could be restored by reading °ānkuṣena ... thāpentī°. 'Sometimes the Bodhisattva appears as a Cyprian amongst libertines, attracts them to himself, and then slowly but surely leads them to see the pure wisdom of the Lord'. — Tokyo-translation.

2) The meaning of this word in Buddh. Skt. is 'athlete' as Böhtl.² shows. The Tib. appears to understand the expression as meaning 'possessed of the [32] lakshanas' (and thus fit to strip for athletics?). 'Invisible athlete'. Tokyo-tr.

3) Cf. supra, p. 322, n. 1.

4) Cf. Lal.-v. 29. 9 and Divy. 39.12. 40.6, corrected by B³ s. v. sauratya.

5) °tvā . . tā MS.

पेषामनन्ता शिला हि अन्नतश्चापि गोचरः ।

अन्नतज्ञानसंपन्ना अन्नतप्राणिमोचकाः ॥

न तेषां कल्पकोटोभिः कल्पकोटिशतैरपि ।

बुद्धैरपि वदद्भिस्तु गुणान्तः सुवचा भवेद् । इति ॥

यथार्यरत्नोल्लाधारणयां बोधिसत्वगुणा उक्तास्तथा भावयितव्याः ।

5

(1) रश्मि प्रमुञ्चिय माल्यवियूहा माल्यवतंसक माल्य वितानाः ।

माल्यविचित्रविकीर्णसमत्ताः ते जिनपूज करोन्ति महात्मा ॥

रश्मि प्रमुञ्चिय चूर्णवियूहा चूर्णवतंसक चूर्णवितानाः ।

चूर्णविचित्रविकीर्ण समत्तान् ते जिनपूज करोन्ति महात्मा ॥

रश्मि प्रमुञ्चिय पद्मवियूहा पद्मवतंसक पद्मविताना ।

10

पद्मविचित्रविकीर्णसमत्तान् ते जिनपूज करोन्ति महात्मा ॥

रश्मि प्रमुञ्चिय हारवियूहा हारवतंसक हारविताना । [147 b]

हारविचित्रविकीर्णसमत्तान् ते जिनपूज करोन्ति महात्मा ॥

रश्मि प्रमुञ्चि धनाग्रवियूहा ते धन पाण्डुरलोकितपीताः ।

नीलमनेक पताक विचित्रा ॥

15

धन समलंकरिते जिनक्षेत्राः ते मणिजालविचित्रवियूहा ।

पट्ट पताक प्र(ल)म्बित दामा किङ्किणिजाल जिनस्वरघोषान् ॥

क्वत्र धरेत्ति तथागतमूर्ध्ने ते यथ एकजिनस्य करोत्ति ।

पाणितलान्तु अचिन्तियपूजां एवमशेषतसर्वजिनानां ॥

एष समाधि विकुर्व ऋषीणां ते जगसंग्रहज्ञानविकुर्वा ।

20

अग्रसमाध्यभिनिर्हरमाणाः सर्वक्रिया उपचार मुखेभिः ॥

1) Metre: Dodhaka with occasional resolution of the first dactyl.

2) झुङ्ख 'hanging'.

3) Cf. 148. b. and Lal.-v. ap. Senart, Mhv. I. 426. 1.

- सत्त्व विनेत्ति उपायसकृत्त्रैः केचि तथागतपूजामुखेन ।
दानं अचिन्ति अत्यागमुखेन सर्वधृतंगुणशीलमुखेन ॥
अज्ञयत्तात्ति अतोभ्यमुखेन केचि व्रतं तपवीर्यमुखेन ।
ध्यानं प्रशात्ति विकारमुखेन स्वर्थविनिश्चयप्रज्ञमुखेन ॥
5 सर्व उपाय सकृत्स्रमुखेन ब्रह्मविकार अभिज्ञमुखेन ।
संग्रहवस्तु क्लितैषिमुखेन पुण्यसमुच्चय ज्ञानमुखेन ॥
सत्यप्रतीत्य विमोक्षमुखेन केचि बलेन्द्रियमार्गमुखेन ।
आवकयानविमुक्तिमुखेन प्रत्यययानविशुद्धिमुखेन ॥
उत्तमयानविकुर्वमु[148a]खेन केचिदनित्यतडुष्वमुखेन ।
10 केचि निरात्मनिर्जीवमुखेन अश्रुत संज्ञिविरागमुखेन ॥
शास्त्रनिरोधसमाधिमुखेन यातुक चर्यमुखा जगतीये ।
यातुक धर्ममुखाः प्रतिपत्तः ते तु समत्तविमोक्षमुखेन ॥
सत्त्व विनेत्ति यथाशय लोके ये तु समत्तविमोक्षमुखेन ।
सत्त्व विनेत्ति यथाशय लोके तेष निमित्तं न शक्यं प्रकृतुं ॥
15 केनचिदेष समाधिविकुर्वाः तेनतिव्यूक्त अग्रसमाधीः ।
सर्वज्ञगर्तपरिपाचनुलोमा सर्वरती मुखप्रीतिप्रकर्षाः ॥
चित्तिं दर्शयि सर्व विनेत्ति यत्र दुर्भित्तं सुदुर्लभं सर्वं ।
ये परिष्कारं सुखावहं लोके तत्र च सर्वभिप्रायक्रियाभिः ॥
दातुं ददति करोति जगार्थं ते वरभोजनपानरसाद्यैः ।
20 वस्त्रनिबन्धनरत्नविचित्रैः राज्यधनात्मप्रियैः परित्यागैः ॥

1) Pali *yattaka*.2) *°ntih* MS. Tib. ལ་ཏུགས་ཏེ 'entering the order' (?).

दानधिमुक्तिं जगद्दिनयन्ति ते वरलक्षणाचित्रितगात्रा ।

उत्तम आभरणा वरधीराः माल्यविभूषितगन्धनुलिप्ता ॥

रूपं विदर्शिय सत्त्वं विनेत्ति दर्शनं प्रीतिप्ररुर्धरतानां ।

ते वररूपसुद्वयसुमेधाः उत्तमरूपं निदर्शयमानाः ॥

रूपधिमुक्तिं जगद्दिनयन्ति ते मधुरैः कलविङ्करुतेभी ।

5

कोकिलकंसकुणालरवेण डुन्डुभिकिन्नरब्रह्मरुतेन देशयि सर्वधिमुक्तिषु धर्मम् ॥

ये चतुरेव अशीतिं सक्तस्त्रा येभिर्जिना जगतो ज्यं करोति ।

तेभिर्धर्मप्रभेदमुखेभिः सत्त्वं विनेत्ति यथाशयं लोके ॥

ते सुखदुष्खसहायं करोति अर्थअनर्थसहायकं भो[148b]त्ती ।

सर्वक्रियासु सहायं भवित्वा सत्त्वं विनेत्ति सहायमुखेन ॥

10

दुष्खउपद्रवसत्कृतदोषान् ते तु सक्तं सहायनिदानाम् ।

तेभिर्सहायं सक्तं पौडां सर्वजगत्स्य क्लृप्ताय सुखाय ॥

यत्र न निष्क्रम[णं] न च धर्मो ज्ञायति रण्यगतो न च मोक्षः ।

तत्र तु राज्यसमृद्धिसहायं निष्क्रमशात्तमना अनिकेताः ॥

1) Transliterated not translated in the Tib. According to Foucaux on the similar passage in the Lal.-v. (Ch. 5.; tr., ed. 1. p. 53 n. 5) a Himalayan bird.

2) MS. *te dri(?)ta* altered to *tebhita*; perhaps for *te 'bhitah*. Tib.: ཚེ་ལྷོ་ལྷོ་བྱེ་བྱེ་གྲོ་གྲོ་
སྐྱོ་མེ་དེ་དག་གིས་

3) So the MS. a sec. man. The original reading was *°nān*. Tib. ལྷོ་སྐྱོ་ལྷོ་དེ་དག་ལྷོ་
so that one would construe: 'having aid as their object'.

4) Tib. here has ལྷོ་དེ་ལྷོ་དེ་ 'history', which must apparently be based on a different reading; just below *nishkrāma* is rendered ལྷོ་དེ་ 'renouncing'.

5) For *aranya* Tib. དགོན་

- ते गृह्णन्धनतृष्णानिकेतात्सर्वज्ञगत्परिमोचनहेतोः ।
 सर्वत कामरती अनिकेता निष्क्रममोक्त प्रभावयमानाः ॥
 ते दश चर्य प्रभावयमाना आचरि धर्म महापुरुषाणां ।
 सर्वमशेषत चर्य ऋषीणां भावयमान करोति जगार्थम् ॥
 5 यत्र⁽¹⁾मितायुष सत्त्व भवन्ती सौख्यसमर्पितमन्दकिलेशाः ।
 तत्र जरा⁽²⁾र्दित व्याधिनपृष्ठा दर्शयि मृत्युवशं भ्रवशात्मा ॥
 रागप्रदीपितु दोषप्रदीप्तं मोहमहाग्निप्रदीपितु लोकम् ।
 प्रस्वलितं ज्ञरव्याधितमृत्यु लोक निर्दर्शयि सत्त्व विनेत्ति ॥
 दश⁽³⁾बलैश्चतुर्वैशारद्यैरष्टदशैरपि धर्मविशेषैः ।
 10 बुद्धमहात्म तु सूचयमानाः बुद्धगुणेभि करोति जगार्थम् ॥
 ते च⁽⁴⁾ अदेश ऋद्धनुशास्ती द्वपधिष्ठानबलेन समत्तात् ।
 दर्शयमान तथागत ऋद्धी ऋद्धिविकुर्वित सत्त्व विनेत्ति ॥
 ते विविधेहि उपायनयेहि लोक[149a]विचारि करोति जगार्थं ।
 लोकि अलिप्त जले यद्य पद्यं प्रीतिप्रसादकरा विचरति ॥
 15 काव्यकराः कविराज भवन्ती ते नटनर्तक कल्लकमह्याः ।
 उत्कृष्ट⁽⁶⁾शौभिकहारकनृत्या मायकराः पृथु द्वपनिदर्शनी ॥

1) *yatr' amit*° དེ་སྐོར་མེད་

2) Sic MS. Tib. simply ཅན་སྲུ་ཅན་ 'having a disease'.

3) The reading is substantially confirmed by the Tib. (199 b. 7); but the metre is not easily explained.

4) The metre again halts. The Tib. has དེ་སྐོར་གྱུ་བོདྱོད་ 'they all declaring'...

5) Cf. 48. 12 supra and note. The Tib. here རྩོམ་མོ་མཁའ་བཞུགས་ confirms Kern's rendering 'musicians'.

6) The first three *aksharas* are not clear. Tib. སྲུ་གཞུགས་.

ग्रामिक नायक सारथि भोक्ता सारथिक श्रेष्ठिक गृहपति भोक्ता ।

राज्ञ म्रमात्य पुरोहित⁽¹⁾द्वृता वैश्वविशारदशास्त्रविधिज्ञाः ॥

ते ⁽²⁾अटवीषु मृदाहुम भोक्ता श्रौषध अन्नपरत्ननिधानाः ।

चित्तमणि हुम कामद्दाश्च देशिक उत्पथमार्गगतानां ॥

⁽³⁾अर्चिय सत्तु तु लोक विदित्वा कर्मविधीषु अज्ञानक सत्वाः ।

5

ते कृषिकर्मप्रयोगवणिष्या शिल्पिविचित्र प्रभावयि लोके ॥

ये अविच्छेद अर्चिसप्रयोगः सर्वमुखावक्त्रविज्ञप्रशस्ताः ।

विश्वबलौषधि शास्त्रविचित्राः सर्व प्रभावित तेभि ऋषोभिः ॥

ये ऋषिणां चरणाः परमाद्या यत्रधिमुक्त सदेवकु लोकः ।

ये व्रतडुक्कर ये तपश्चेष्टाः सर्वि प्रभावित तेभि विद्वभिः⁽⁴⁾ ॥

10

ते ⁽⁵⁾चरकाः परित्राज्ञक तीर्थ्याः तापसगोतममोनचरणाम् ।

नम्र अचेलंगुरुश्रमणानां तीर्थिक आ⁽⁸⁾चयो^{(8)c}क्ति भवति ॥

1) Royal chaplains are mentioned with *jhallamallāḥ* in Manu XII. 45–46. With *rāja* ... *dūtāḥ* cf. 48. 1.

2 ... 2) *te 'ṛa . . . cintāmani* contra metrum MS.

3) *acireṇa* marg., and so Tib. མེ་རེད.

4) Mh v. II. 46. 5.

5) This important passage is partly traditional. It should be compared generally with Dīgha-n., sutta vii. and Rh. Davids's remarks thereon (tr. ['Dialogues'] p. 220 sq.) in which he cites the list of heretics in A ṅg.-n. [III. p. 276; cf. JRAS '98 p. 197]. The juxtaposition of heretics with low caste-men occurs also in Saddh.-P, Ch. xiii. init (= Kern, tr. p. 263), where the list begins as here and Lal.-v. 2.30 with Carakas and Parivr. The verse-passage appended occurs above pp. 47–49. The Buddhists themselves were put into similar company by the Ājivakas (Sum.-vil. I. p. 162, tr. Hörnle, Uvāsaga-dasāo, App. II. p. 21). For further references to Jain literature see Additional Notes. The following five stanzas were published with a tentative translation in J R.A.S. 1901 pp. 122–27.

6) Cf. A ṅg.-n. l. c. The school of Gautama are also referred to in a list of heretics at Mh v. III 412. 7; where they occur as in the A ṅguttara-list, soon after the Traidāṅḍikas. He is distinguished there from Bhagavān Gautama (Buddha) by the epithet *ānandika-guru-putraka*.

7) Goḥāliputra Maskarin, the Ājivaka-leader.

8) These *aksharas* are not fully legible; but see *ācaryā hi* below (to be scanned of course *ācariyā*). The reading here appears to have been *ācaryāni*, but the Tib. here renders མུ་སྒྲིགས་ཅན་གྱི་ (tirthikānam) སྐོལ་དཔོན་མཁས་པར་སྐོན། (200 b. 1).

- ते तु ऋत्वीक⁽¹⁾ धर्मचराणां उत्तरिकाणां⁽²⁾ ऋनुत्तरिकाणां ।
⁽³⁾ दीर्घज्ञान कुमारन्नतानां तेष्वपि⁽⁴⁾ ऋचर्या हि भवति ॥
 सूर्यनुवर्तकपञ्चतपानां⁽⁴⁾ कुक्कुरगोत्रतिका⁽⁵⁾ मृगचर्या ।
⁽⁷⁾ चारिक तीर्थ्य दश त्रितयानां तेष्वपि ऋचर्या हि भवति ॥
- 5 देवतज्ञानप्रवेशरतानां तीर्थुपदर्शनदेशचराणां । [149b]
 मूलफलाम्बुचरा ऋपि भूत्वा धर्म ऋचि⁽⁸⁾त्तिय ते परमायाः ॥
⁽⁹⁾ उत्कुटस्थायिन एकचराणां⁽⁹⁾ कण्टकभस्मत्प्राणशयनानां⁽¹⁰⁾ ।
 ये मुषलेशय⁽¹¹⁾ युक्तिविकारी तेष्वपि ऋचर्या हि भवति ॥
 यात्रत⁽¹²⁾ बाहिरकाः पृथुतीर्थ्या आशय तेष्वधिमुक्ति समीदय ।
- 10 तीदण्डुरासदउग्रतपेभी तीर्थिक डुष्वप्रकृणविनेत्ति ॥

1) Davids op. cit. p. 71 n. 1 collects the chief passages referring to this sect. *Ājīv°* for *ājīv°* is possibly a term of contempt. See Additional Notes.

2) उत्तरिका न ऋनुत्तरिकाणां MS.; but the Tib. takes the line as if consisting of two genitives, not *uttarikā na*. Lay and monastic adherents may be intended.

3) Perhaps equivalent to the Jaṭilakā in the Aṅg-n. Jaṭilas in Tib. (Feer, 'Fragments' AMG. V. 128—31) and in Pali. On this line see Add. Notes.

4) Manu VI. 23; Viṣṇu § 95.2 Characteristic of the Ājivakas, Jātaka I. p. 493.

5) These *vratas* are explained in Majjh-n., sutta 57. The latter is also thus defined in Mbh. V. xcix. 14: *yatra tatrāçayo nityam yena kenacid āçitaḥ | yena kenacid ācchannaḥ sa govrata ihocyate ||*

6) Cf. Mbh. V. cxxi sub fin. The use of *ajina* by ascetics is also well known.

7) Tib. ལྷོ་འུ་ not in Lexx.

8) As to *dharma ac°* see Additional Notes.

9..9) Both these words represent Ājivaka practices; Jāt. l. c. With the first Dr. Leumann compares Aupap. § 30, V. 2 (*ukkuḍuy' āsanie*).

10) Cf. Bhagavati-sūtra, tr. Hörnle, Uvās., App. p. 8. 18 (*darbha*).

11) Or possibly *mukti*; a marginal gloss apparently on this word gives '*nimitam*' 'contrivance'(?). Tib.: 'dwelling possessed of a bed (མེལ་ཅུ་) of pestle-wood'.

12) 'outsiders' i. e. non-Buddhists; cf. Senart Mhv. I. 587.

दृष्टिसमाकुलं लालके विदिता सत्रकुदृष्टिसमाश्रित तीर्थ्याः ।

सूक्तपदेभिरूपायन येभी सत्यप्रकाशन तेषु करोति ॥

केषुचि⁽¹⁾ द्रामिडमन्त्रपदेभो देशयि सत्य सुगुप्तपदेभिः ।

केषु उन्न-व्यक्तपदेभिः केषुचिदेव रक्ष्यपदेभिः ॥

केषुचि अन्तरभेदपदेभिः अर्थविनिश्चयवञ्जपदेभिः ।

5

वादिप्रमर्दनज्ञानपदेभिः शास्त्रधर्मकमोक्षपदेभिः ॥

केषुचि मानुषमन्त्रपदेभिः सर्वप्रवेशनिरूक्तिपदेषु ।

केषुचि देवनिरूक्तिपदेभिः नागनिरूक्तित यत्नपदेभिः ॥

रान्तसाथगन्धर्वपदेभिः भूतकुम्भाण्डमहोरगकेभिः ।

किंनरअप्सरगरुडपदेभिः सत्यप्रकाशनमोक्षपदेभिः ॥

10

ते यथसत्य निरूक्तिविधिज्ञा एवमशेषत ये जिनधर्मा ।

धर्ममचित्तिप वाक्यपथज्ञा देश[150a]यि एष समाधिविकुर्वा ॥

ते जगसौख्यत अग्रसमाधी सर्वज्ञगे अभिनिर्करमाना ।

रश्मिमचित्तिप⁽⁵⁾मुत्सृजमाना रश्मि प्रमुञ्चिय सत्त्व विनेति ॥

रश्मि प्रमुञ्चिय दर्शयमाना यावत सत्त्व विज्ञानित रश्मि ।

15

तेषु सुदर्शन भोति अमोघम् हेतु अनुत्तरि ज्ञानवरस्य ॥

दर्शयि बुद्ध विदर्शयि धर्म संघ निदर्शयि मार्ग नराणाम् ।

दर्शयि चेतिक ते जिनबिम्बा तेन सुदर्शनरश्मि निवृत्ता ॥

1) *ca* MS.; but see below. On charms from the Dravidian country, cf. Taran. tr. p. 222, where the Tib. equiv. (see note 3) is the same as here, Drāmiḍa being a by-form of Drāviḍa.

2) 'vajra-secrets' Tib. One may perhaps compare the Vajrajāpakrama (Pañcak. § II) and V.-Poussin Bouddhisme p. 152 sqq.

3) This is unmetrical. The Tib. seems to suggest a reading *rākshasa* - *piṣā-capad*°.

4) So MS.; but qu. *kūshmāṇḍa*?

5) *acityam* (?) MS.

6) Not rendered in Tib. and not quite clear in the MS.

7) So MS.; but Tib. ལུས་སྤྲོད་འགྲུབ་ 'becomes complete'.

- रश्मि प्रमुञ्चि⁽¹⁾ प्रभंकर नामा या प्रभ जिह्म करोति मन्त्रणां ।
 सर्वार्त्तं च तमं च कृत्वा सो प्रभ भासति लोकहितानां ॥
 ताय प्रभासय चोदित सत्वास्ते जिनपूजप्रदीप धरेत्ति ।
 ते जिनपूजप्रदीप धरित्वा लोकप्रदोपकरा जिन भोत्ति ॥
 5 तैलप्रदीप घृतस्य प्रदोषा दारु तृणा नडवेणु प्रदीपान् ।
 गन्धरसायनरत्नप्रदीपान् दत्त्वा जिनेषु प्रभंकर लब्धाः ॥
 रश्मि प्रमुञ्चि प्रतारणि नामा ताय प्रभासय चोदित सत्वाः ।
 * * * *⁽²⁾ नावप्रतारणान्धयथेषु ।
⁽³⁾ दूषित संस्कृत वर्णित शास्त्री तेन प्रतारणि रश्मि निवृत्ता ॥
 10 रश्मि पिपासविनोदनि नामा ताय प्रभासय चोदित सत्वाः ।
 कामगुणेषु तृषां प्रज्ञहित्वा धर्मविमुक्तिरसार्थिक भोत्ति ॥
⁽⁴⁾ [कामगुणेषु तृषां प्रज्ञहित्वा] धर्मविमुक्तिरसार्थिक भूत्वा ।
 बुद्ध भवत्यमृतं जलवर्षी तृष्णापिपासविनोदन लोके ॥
 पुष्करिणी नदिकूपतडागा उत्सय कारित बोधिनिदानाः ।
 15 काम विवर्णित वर्णित[150b]ध्याना तृष्णाविनोदनि तेन निवृत्ता ॥
 प्रोतिकरी यद् रश्मि प्रमुञ्चो ताय प्रभासय चोदित सत्वाः ।
 प्रीतिफुटा⁽⁶⁾ वरबोधिनिदानं चित्त जनेत्ति भविष्य स्वयंभू ॥

1) *pramuñciya* MS., but see below.

2) There is a lacuna here. The MS. originally continued with the line *kāmaguṇeshu*^o. The passage *nāvapr*^o . . . *satvāh* has been supplied in the margin in a later hand. But it is clear from the Tib. (201. b. 1, 2) that some 7 pādas are still wanting. The original omission was of course due to the eye of the copyist passing from one refrain (^o*codita satvāh*) to another.

3) 'Things having the *saṃskāras* are disprized, the repose [of *nirvāna*] is extolled'.

4) Added from the Tib. to complete the line.

5) *satvān* MS., here only.

6) དཀར་ལམ་སྐྱོད་ལྷོ་ལྷོ་ 'expanding [like a snake's hood]'

लक्षणमण्डित पद्मनिषणा यत्कृतविघ्नकृ कारुणिकानां ।
 भाषित बुद्धगुणाः सद कालं प्रोतिकरी प्रभ तेन निवृत्ता ॥
 रश्मि प्रमुञ्चि रतिंकर⁽²⁾ नामा ताय प्रभासय बोधित⁽³⁾ सत्वा ।
 बुद्धरतीरत धर्मरतीरत संघरतीरत ते सद भोत्ति ॥
 त्रितयरतीरत ते सद भूत्वा बुद्धसमागमधर्मगणार्ये ।
 लब्धनुपत्तिकत्तात्ति लभन्ति चोदित स्मारित ये बद्ध सत्वा ॥
 बुद्धअनुस्मृतिधर्मगणार्ये बोधि य चित्तगुणान्विवरत्वा ।
 तेन⁽⁴⁾ रतिंकर रश्मि निवृत्ता ॥
⁽⁵⁾ पुण्यसमुच्चयरश्मि प्रमुञ्चि ताय प्रभासय चोदित सत्वा ।
 दानु ददत्ति विचित्रमनेकं प्रार्थयमानु अन्तुत्तू बोधिं ॥
 आशय पूरितु याचनकानां यज्ञ निर्गड⁽⁶⁾ तैर्यज्ञमानैः ।
 सर्वभिप्रायत दानु ददित्वा पुण्यसमुच्चय रश्मि निवृत्ता ॥
 ज्ञानवती यद् रश्मि प्रमुञ्चि ताय प्रभासय चोदित सत्वाः ।
 एक तु धर्म मुखातु⁽⁷⁾ अनेका धर्ममुखानवबुद्धि त्तणेन ॥

1) ལྷ་ག་ཟུག་ལ་ 'bodily shape'.

2) *nānā* MS.

3) So MS., the Tib. read *codita* as before.

4) This stanza or the previous one is metrically defective; but by the analogy of the previous verses, the present pāda must end a stanza.

5) *pañcas*^o MS.; but see below. Tib. བསོད་ཅེས་ (202. a. 2).

6) 'Unhindered' cf. *sārgaḍa*.

7) ^o*ntu anekān* MS. (*kān* a sec.). The Tib. appears to understand the passage 'Dharma [being] one is manifold by its approaches (སྟོ་མོ་དཔལ་); *avabuddhi* app. for *avabudhyate* 'understands' བོད་ཏུ་ཚུར

- धर्मप्रभेद-⁽¹⁾घ्राहित सत्वान् अर्थविनिश्चय ज्ञान विभक्ती । [151 a]
 धर्मपदार्थविभाषण कृत्वा ज्ञानवती प्रभ तेन निवृत्ता ॥
 प्रज्ञप्रदीपय ओसरि रश्मि ताय प्रभासय चोदित सत्वाः ।
 प्रून्य⁽²⁾ निसत्व अज्ञातवियज्ञान् ओतरि धर्म अभावस्वभावान् ।
 5 मायमरीचिसमा⁽³⁾ दकचन्द्रस्वप्नसमान् प्रतिबिम्बसमान् वा ।
 धर्म अस्वामिक प्रून्य निरीहान् भाषति प्रज्ञप्रदीप निवृत्ता ॥
 धर्मविकुर्वणि रश्मि प्रमुञ्ची ताय प्रभासय चोदित सत्वा ।
 धारणि अक्षयकोषु⁽⁵⁾ लभित्वा सर्वतथागतकोषु लभेत्ति ॥
 धर्मधराणु परिग्रह कृत्वा धार्मिकरत्न करित्व ऋषीणां ।
 10 धर्म अनुग्रह कृत्व जगस्य धर्मविकुर्वणि रश्मि निवृत्ता ॥
 त्यागवती यद् रश्मि विमुञ्ची ताय य मत्सर⁽⁶⁾ चोदित सत्वा ।
 ज्ञात्वा अनित्य अशाश्वतभोगान् त्यागरतीरत ते सद भोत्ति ॥
 मत्सरडुर्दम सत्व अदात्ता ज्ञात्व धनं सुपिनाशस्वभावं ।
 बृंहित त्याग प्रसन्नमनेन त्यागवतीप्रभ तेन निवृत्ता ॥
 15 निष्परिदाह य ओसरि रश्मिः ताय डुःशीलय चोदित सत्वा ।
 शीलविशुद्धि प्रतिष्ठित भूत्वा चित्त जनेत्ति भवेय स्वयंभूः ॥

1) MS. broken; a compound of *-grāhita* used actively with the meaning 'captivate, seduce'. Tib. འཛོལ་བརྒྱུད (202. a. 5).

2) For *nih-satva བདག་མེད 'without self or substance'. The next words must be read *ajāt' avipanna (nnā?)*.

3) i. e. *udakac°* ལྷ་ལྷོ

4) MS., here only, °*bhāya samco°*.

5) Apparently for *kosheshu*. Tib. མོཤོལ་ལྷོལ as if for *koshēbhyas*. The next occurrence is, however, construed as an accusative.

6) *ka* MS.; but Tib. ལྷོལ་ལྷོལ = *ye*.

कर्मपथे कुशले परिशुद्धे शील समादयि यद्वृत्तसत्वान् ।

बोधयि चित्त समादयनेन रश्मि निवृत्त स निष्परिदाहः ॥ [151 b]

नात्तिवियूह य ओसरि रश्मि ताय य अत्तम चोदित सत्वाः ।

क्रोधखिलं⁽¹⁾ अधिमानं जहत्वा नात्तिरतीरत ते सद भोत्ति ॥

डुकृत नात्ति अपायमतीनां चित्त अत्तोभित बोधिनिदानं ।

5

वर्णित नात्तिगुणाः सदकालं तेन निवृत्त स नात्तिवियूहा ॥

रश्मि उत्तप्तवती यद् मुञ्ची ताय कुशीदय चोदित सत्वाः ।

युक्त प्रयुक्त त्रिषू रतनेषु पूज करोत्ति अखिन्नप्रयोगाः ॥

[युक्त प्रयुक्त त्रिषू रतनेषु पूज करित्व⁽²⁾ अखिन्नप्रयोगाः] ।

ते⁽³⁾ चतु मार्यथा अतिक्रान्ताः क्षिप्र स्पृशन्ति अनुत्तर बोधिं ॥

10

वीर्य समादयि यद्वृत्तसत्वान् पूज करित्व त्रिषू रतनेषु ।

धर्म धरित्व तपंगत काले तेन उत्तप्तवती प्रभ लब्धा ॥

शान्तिकरी यद् रश्मि प्रमुञ्ची ताय विभ्रान्तय चोदित सत्वाः ।

तेषु न रागु न द्वेष न मोहाः बोधित भोत्ति समाहित चित्ताः ॥

पाप कुमित्र किलिष्ट चरीये संगणिकाविनिवर्तन कृत्वा ।

15

वर्णित ध्यान प्रशान्त अरण्ये शान्तिकरी प्रभ तेन निवृत्ता ॥

प्रज्ञवियूह य ओसरि रश्मी ताय डुःप्रज्ञ संचोदित सत्वाः ।

सत्यप्रतीत्य विमोक्षनयेऽस्मिन्निद्रिय ज्ञानगतिं गत भोत्ति ॥

1) 'स' i. e. *akhila*.. For the scansion, cf. 260. n. 2.

2) Supplied from the Tib. (202. b. 7).

3) 'सुख'दृश, as contrasted with 'सुख'दृश, the equivalent of *karonti* in the last line.

4) °*tur* MS. contra metrum.

5) The *anusvāra* is written in the MS., but must be, like the *visarga* just before, disregarded in the scansion.

इन्द्रियज्ञानगतिं गत भूत्वा * * * * * ।

(2)c सूर्यप्रदीपसमाधि लभित्वा प्रज्ञप्रभास[152a]करा जिन भोत्ति ॥

राज्यधनात्मप्रियैः परित्यागैः धर्म य मार्गित बोधिनिदानं ।

तं च सत्कृत्य प्रकाशिय धर्म रश्मि निवृत्त स प्रज्ञवियूहाः ॥

5 बुद्धवती पद रश्मि प्रमुञ्ची ताय प्रभाय संचोदित सत्वाः ।

बुद्ध सकृन् अनेक अचित्त्यान् पश्यिषु पद्मवनेषु निषण्णान् ॥

बुद्धमहात्मत बुद्धविमोता भासित बुद्धविकुर्व अन्ता ।

बुद्धबलाविप्रभावन कृत्वा बुद्धवती प्रभ तेन निवृत्ता ॥ ॥

ते (6) भयंदद रश्मि प्रमुञ्ची ताय अयार्दित सत्त्व सस्पृष्टाः ।

10 भूतप्रकावधताउनबन्धे मुच्यिषु सर्वुपसर्गभयेभ्यः ॥

ये अन्धयेन निमल्लित सत्वाः प्राणिवधात्तु निवारित भोत्ति ।

त्रापित यच्छरणागत भीतास्तेन भयंदद रश्मि निवृत्ता ॥

सर्वसुखावकृ ओसरि रश्मो ताय गिलानय आतुर स्पृष्टाः ।

सर्वत व्याधिदुखात्प्रतिमुक्ता ध्यानसमाधिसुखानि लभन्ति ॥

15 रोगविनोदनि मूल फलोषध रत्न रसायन गन्धनुलेपान् ।

फाणित क्षीर मधू घृत तेलान् भोजन पान ददित्वय लब्धा ॥

1) This pāda is not represented in the Tib.; and neither authority gives a hint as to the missing pāda. 2) M. Vyutp. § 21. 47.

3) *sātkr°* seems an extraordinary short syllable; but in view of the Tib. ལུས་པར་སྐྱུ་ལྷོ་ correction is unjustifiable.

4) See note above and *sa[m]sprishāh* below.

5) If we retain the reading of the MS., we must take *āvi* as = *āviskrtoā*; but the Tib. (203 a 7) ལྷོ་སྐྱུ་ལྷོ་ལྷོ་ལྷོ་ makes a correction to *balarddhi* (*dā* and *v* are often confused in this MS.) all but certain.

6) Sic MS.; *ten'* [*tena samayena*] *abhayaṃda°* ?

7) ལྷོ་སྐྱུ་ Tib. 'hiding'; as from *ava-dhā*.

बुद्धनिर्दर्शनि रश्मि प्रमुञ्ची ताप संचोदित आयु तयात्ते ।

बुद्ध अनुस्मरि पश्यिषु बुद्धम् ते व्युत गच्छि सबुद्धक्लेत्रं ॥

काल करोति च स्मारित बुद्धा दर्शितप्रीतकरा [152b] जिनबिम्बान् ।

बुद्धगताः शरणं मरणात्ते भासिय बुद्धनिर्दर्शनि लब्धा ॥

धर्मप्रभावनि रश्मि प्रमुञ्ची ताप प्रभाय संचोदित सत्वा ।

5

धर्म पठति श्रृण्वति लिखति धर्मरती रत ते सद भोति ॥

धर्मदुर्भिलय द्योतितु धर्मे धर्मगवेषिण पूरित आशा ।

कन्द जनित प्रयुज्यध धर्मे भाषत धर्मप्रभावनि लब्धा ॥

घोषवती यद् रश्मि प्रमुञ्ची बुद्धसुता परिचोदनतायां ।

यातुक शब्दप्रचारु त्रिलोके सर्व तथागतघोष श्रृण्वति ॥

10

उच्च स्वरेण स्तवति मरुषीन् तूर्यमकृत्तरघण्टप्रदानैः ।

सर्वज्ञगे जिनघोषरुतार्थं निश्चरि घोषवती प्रभलब्धा ॥

ते ऽमृतंदद् रश्मि प्रमुञ्ची ताप प्रभासय चोदित सत्वाः ।

सर्व प्रमाद् चिरं प्रज्ञकृत्वा सर्वगुणैः प्रतिपद्यति योगं ॥

दुष्पल अनेक उपद्रवपूर्णं भाषित संस्कृत नित्यमनेमं ।

15

शान्तिनिरोधमुखं सद क्षेमं भाषयता अमृतंदद् लब्धा ॥

रश्मि विशेषवती यद् मुञ्ची ताप प्रभासय चोदित सत्वाः ।

शीलविशेष समाधिविशेषं प्रज्ञविशेषं श्रृणोति जिनानां ॥

1) Here the MS. reads *samco*^o. Above (338.9) where a short syllable is equally required the reading is *sa-sprshāh*.

2) This letter is uncertain.

3) *ayam arthas tair darçitah pūrvam marg.*

4) i. e. *bhāshātah* བཤོལ་པ་

5) The Tib. དབ་ཏུ་བསྐྱུགས་ 6) Cf. 338 n. 6 supra.

7) *sada 'kshemam samskṛta marg.*: i. e. 'things compounded are described as ever unstable'.

- शीलत अथ समाधित अग्रो प्रज्ञत अथ महामनिराज्ञा । [153 a]
 य स्तुत वर्णित बोधिनिदानं तेन विशेषवती प्रभ लब्धा ॥
रत्नवियूक्त य ओसरि रश्मि ताप प्रभासय चोदित सत्वाः ।
 अन्तर रत्ननिधान लभित्वा पूजयि रत्नवरेभि मर्कषीन् ॥
 5 रत्नविसर्ग जिने जिनस्तूपे संग्रह्णि कृत्स्नज्ञनं रतनेभिः ।
 रत्नप्रदान करिष्व जिनानां रश्मि निवृत्त य रत्नवियूक्ताः ॥
गन्धप्रभास य ओसरि रश्मी ताप प्रभासय चोदित सत्वाः ।
 घ्रात्वा अमानुष गन्ध मनोज्ञान् बुद्धगुणो नियुतानि भवन्ति ॥
 गन्धनुलेपनुमानुषदिव्यैर्यत्कृत पूज नराधिपतीनां ।
 10 गन्धमयान् जिनविग्रहस्तूपान् कृत्वा निवृत्त सुगन्धप्रभासः ॥
 मुञ्चति रश्मि विचित्रवियूक्तान् इन्द्रपताकघञाय विचित्रान् ।
 तूर्पनिनादितगन्धप्रधूपित शोभिसुरोत्तमपुष्पविकीर्णं ॥
 तूर्पप्रत्युद्गमि पूजजिनानां पुष्पविलेपनधूपनचूर्णैः ।
 कुक्षघञायपताकवितानैस्तेन विचित्रवियूक्त निवृत्ताः ॥
 15 रश्मि प्रसादकरी यद् मुञ्ची पाणितलोपम संस्थिह्नि भूमिः ।
 शोधयती ऋषि आश्रमस्तूपान् तेन प्रसादकरी प्रभ लब्धा ॥
 मुञ्चति मेघवती यद् रश्मिं संस्थिह्नि गन्ध प्रवर्षति मेघं ।
 स्तूप वराङ्गागन्धजलेनासिञ्चिय [153 b] मेघवती प्रभ लब्धा ॥
भूषणव्यूक्त प्रमुञ्चतु रश्मीन्नाय अचेल सुभूषण भोक्ती ।
 20 वस्त्रनिबन्धनकारविचित्रं दत्त विभूषण रश्मि निवृत्ता ॥

1) *agrā* MS.2) *nirvṛṇ*° . . . *raśmivi*° MS.3) *gandhajalena snapayitvā* says the marginal glossator, referring to a practice still in vogue among Buddhist pilgrims (Cunningham, Mahābodhi, p. 30).

रश्मि रसाग्रवती यद् मुञ्ची भुञ्जित भोक्ष्य रसाग्र लभती ।
 भोजन पान विचित्र रसाग्रान् दत्त्वा रसाग्रवती प्रभ लब्धा ॥
अर्थनिर्दर्शनि मुञ्चति रश्मीन् रत्ननिधान लभति दरिद्राः ।
 अन्नपरत्ननिधिं त्रिभि रत्नैर्दानत अर्थनिर्दर्शनि लब्धा ॥
चतुर्विंशोधनि मुञ्चति रश्मीन् अन्ध तदा दृशि रूप विचित्रम् । 5
 दीपप्रदान जिने जिनस्तूपे चतुर्विंशोधनि रश्मि निवृत्ता ॥
श्रोत्रविशोधनि मुञ्चति रश्मीन् श्रोत्रविहीन श्रुणा पृथुशब्दान् ।
 वाद्यप्रदानजिने जिनस्तूपे श्रोत्रविशोधनि रश्मि निवृत्ता ॥
घ्राणविशोधनि मुञ्चति रश्मीन् घ्रायि अघ्रायितपूर्व मुग्धान् ।
 गन्धप्रदान जिने जिनस्तूपे घ्राणविशोधनि रश्मि निवृत्ता ॥ 10
जिह्वविशोधनि मुञ्चति रश्मीन् स्निग्धमनोज्ञरुतै स्तुति बुद्धान् ।
 वाच उरुक्त विवर्जित रुता श्लक्ष्णा उदीरित रश्मि निवृत्ता ॥
कायविशोधनि मुञ्चति रश्मीन् इन्द्रियहीन मुद्गन्द्रिय भोक्ति ।
 कायप्रणाम जिने जिनस्तूपे कुर्वत कायविशोधनि लब्धा ॥
चित्त[154a]विशोधनि मुञ्चति रश्मीन् उन्मत्तु सर्व सचित्त भवन्ति । 15
 चित्त समाधिवशानुग कृत्वा चित्तविशोधनि रश्मि निवृत्ता ॥
रूपविशोधनि मुञ्चति रश्मीन् पश्यिय चित्तिय रूपनरेन्द्रान् ।
 रूपकशोधनि चित्रसमत्तात् स्तूप अलंकरता प्रतिलब्धा ॥
शब्दविशोधनि मुञ्चति रश्मीन् शब्द अशब्दत शून्य विज्ञानी ।
 प्रत्यय ज्ञात प्रतिश्रुततुल्यं शब्दप्रकाशन रश्मि निवृत्ता ॥ 20
गन्धविशोधनि मुञ्चति रश्मीन् सर्व दुर्गन्ध मुग्ध भवन्ती ।
 गन्धत्रयैर्जनैर्जिनस्तूपान् स्नापनबोधिद्वय प्रभ र्षा ॥

1) *stauti* contra metr. MS. 2) *unmatta* or *unmatu* MS.3) *durg*° MS.? read *durg*., metathesis metri gratia.

- ते रसशोधनि मुञ्चति रश्मीन् सद्विष निर्विष भोत्ति रसाग्राः ।
 बुद्ध सञ्चावकमात्पितृणां सर्वरसाग्रप्रदान प्रभैषां ॥
 स्पर्शविशोधनि मुञ्चति रश्मीन् कर्कषट्⁽¹⁾ स्पर्श मृद्ग सुख भोत्ती ।
 शक्तित्रिश्रूलसितोमर्वर्षा माल्य मृद्ग पडुमोत्पल भोत्ती ॥
- 5 डुष्य अनेक मृद्ग सुखस्पर्शा संस्तरि मार्गि व्रजन्ति जिनानां । [154b]
 पुष्पविलेपनचीवरसूक्ष्मा माल्यवितान प्रदान प्रभेयम् ॥
 धर्मविशो[ध]नि मुञ्चति रश्मीन् सर्वत रोमत चित्तिय धर्मान् ।
 निश्चरतः श्रुणि लोकहितानां तोषयि सर्वधिमुक्तिजिनानाम् ॥
 प्रत्यय ज्ञात अज्ञात स्वभावा धर्मशरीर अज्ञातशरीराः ।
- 10 धर्मत नित्यस्थिता गगनस्था सूक्ष्म⁽⁴⁾ धर्मविशोधनि लब्धा ॥
 रश्मि सुखाप्रमुखा इति कृत्वा एकतु रोममुखातु ऋषीणां ।
 निश्चरि गङ्गरजोपम रश्मी सर्वपृथग्विधकर्मप्रयोगाः ॥
 ते पथ एकत रोममुखातो श्रोतरि गङ्गरजोपम रश्मी ।
 एवमशेषत सर्वतु रोमा देश समाधिविकुर्व ऋषीणां ॥
- 15 येन गुणेन य रश्मि निवृता तस्मि गुणेषु सहायक पूर्वे ।
 तेषु तमेव प्रमुञ्चति रश्मिं ज्ञानविकुर्वणा एष ऋषीणां ॥
 तेष य पुण्य सहायक पूर्वे यैरनुमोदित याचित येभिः ।
 येभि च दृष्ट श्रुभोपचितं वा ते इम रश्मि प्रज्ञानति तेषां ॥
 ये च श्रुभोपचिताः कृतपुण्याः पूजित येभि पुनः पुन बुद्धाः ।
- 20 अर्थिक कन्दिक बहुगुणोभिः चोदन तेष करोति⁽⁶⁾ रश्मिः ॥

1) MS. here *khakkh*^o; see 245, n. 2.

2) *°cūl'-asi*. A half-*daṇḍa* in the MS. intended as a hyphen has been altered into *ā*.

3) The equiv. of this appears to be *सुन'स* 'originating'.

4) *sūcayanti dharmatām* marg. 5) *nihsaranti* marg.

6) For *°ty aya(m)*. Tib. as if *°nt' ime raçmayah*.

सूर्यं यथा ज्ञात्यन्ध न पश्यी नो च स नास्ति उदेति स लोके ।
 चक्षुसमेत उदागमु ज्ञात्वा सर्वं प्रयुष्य⁽¹⁾ [155a] स्वक स्वक धर्मे ॥
⁽²⁾ एवत रश्मि मन्हापुरुषाणां अस्ति च ते इतरे च न पश्यी ।
 मिथ्यकृता अधिमुक्तिविक्रीनाः दुर्लभ ते च उदारमतीनां ॥
 अभरणानि निपान विमानाः रत्न रसायन गन्धनुलेपाः ।
 ते पि तु अस्ति मन्हात्मजनस्य ते च सुदुर्लभ कृच्छ्रगतानां ॥
 एवत रश्मि मन्हापुरुषाणां अस्ति च ते इतरे च न पश्यी ।
 मिथ्यकृता अधिमुक्तिविक्रीनाः दुर्लभ ते च उदारमतीनां ॥
 यस्यिमु रश्मिप्रभेद् श्रुणित्वा भेष्यति अद्धिमुक्ति प्रसादः ।
 तेन न काङ्क्ष न संशय कार्यो नाङ्ग न भेष्यि मन्हागुणकेतुः ॥
 ते परिवारत्रियूक्विकुर्वा अग्रसमाध्यभिनिर्करमाणाः ।
 सर्वदशाद्दिशि अग्रप्रतिमानाः दर्शयि बुद्धसुताः परिवारं ॥
 ते त्रिसहस्रप्रमाणुविचित्रं पद्ममधिष्ठिक्वि रश्मिवियूक्ताः ।
 कायपर्यङ्क परिस्फुटपद्मं दर्शयि एष समाधिविकुर्वा ॥
 ते दशनेत्ररजोपम अन्ये पद्ममधिष्ठिक्वि संपरिवारं ।
 सर्वं परीवृत बुद्धसुतेभी ये च समाध्यसमाधिविकारी ॥
 ये परिपाचित तेन ऋषीणां सब निष्पादित बुद्धगुणेषु ।
 ते परिवारि अतं मन्हापद्मं सर्वं उदि⁽⁵⁾तिषु प्राञ्जलिभूताः ॥

5

10

15

1) Correction in MS. perhaps meant for °*yuñji*.

2) MS. *eshata* here and *evata* in the similar passage below. Tib. དེ་སྡེ་ལྷོ་ in

both places, whence I have supposed the form to be connected with *evam*, though Ap. Pkt *evaḍu* represents *iyat* (Hem. VIII. iv. 408). 3) cf. 259 n. 5.

4) *trisahasrapramāṇapadme paryāṅkam darṣayanti buddhā rddhyā marg.*

5) *mahāpadmaṃ* MS. *udi*° = *uddikshu* 'celestial regions' ལྷོ་ལྷོ་ (206. a. 6).

No break after this verse occurs in the MS., but the Tib. here adds a long passage, resuming the text as we have it at 207. b. 3.

- ते च समाहित बालशरीरे व्युत्थि⁽¹⁾क्ति^[155 b] यौवनवेगस्थितेभ्यः ॥
 यौवनवेगस्थितेषु समाहित व्युत्थि⁽²⁾क्ति⁽²⁾ जीर्णक वृद्ध शरीराः ।
 जीर्णकवृद्धशरीरि समाहित व्युत्थि⁽²⁾क्ति⁽²⁾ अद्भ उपासिककायात् ॥
 अद्भ उपासिककायसमाहित व्युत्थि⁽²⁾क्ति⁽²⁾ भिन्नुणिकायशरीरा ।
 5 भिन्नुणिकाय शरीरि समाहित व्युत्थि⁽²⁾क्ति⁽²⁾ भिन्नुबद्धश्रुतकायाः ॥
 भिन्नुबद्धश्रुतकाय समाहित व्युत्थि⁽²⁾क्ति⁽²⁾ शैल अशैलशरीराः ।
 शैल अशैलशरीरि समाहित व्युत्थि⁽³⁾क्ति⁽³⁾ प्रत्ययबुद्धशरीरा ॥
 प्रत्यय बुद्ध शरीरि समाहित व्युत्थि⁽³⁾क्ति⁽³⁾ बुद्धवराग्रशरीरा ।
 बुद्धवराग्रशरीरि समाहित व्युत्थि⁽³⁾क्ति⁽³⁾ देवतक[1]य शरीरा ॥
 10 देवतकायशरीरि समाहित व्युत्थि⁽³⁾क्ति⁽³⁾ नागमर्द्धिककायाः ।
 नागमर्द्धिककायसमाहित व्युत्थि⁽³⁾क्ति⁽³⁾ यत्नमर्द्धिककायाः ॥
 यत्नमर्द्धिककायसमाहित व्युत्थि⁽³⁾क्ति⁽³⁾ सर्वतभूतशरीराः ।
 सर्वतभूतशरीरि समाहित व्युत्थि⁽³⁾क्ति⁽³⁾ एकतुरोममुखातः ॥
 एकतु⁽⁴⁾ रोममुखस्मि समाहित व्युत्थि⁽⁵⁾क्ति⁽⁵⁾ सर्वत रोममुखेषु⁽⁶⁾ ।
 15 सर्वेषु रोममुखेषु समाहित व्युत्थि⁽⁵⁾क्ति⁽⁵⁾ एकतु⁽⁷⁾ वालपथातः ॥
 एकतु वालपथस्मि समाहित व्युत्थि⁽⁵⁾क्ति⁽⁵⁾ सर्वत वालपथेभ्यः ।
 सर्वेषु वालपथेषु समाहित व्युत्थि⁽⁵⁾क्ति⁽⁵⁾ ते परमाणुरज्ञातः ॥
 एकरज्ञस्मि समाहित भूत्वा व्युत्थि⁽⁵⁾क्ति⁽⁵⁾ सर्वरज्ञेभ्य अशेषम् ।
 सर्वरज्ञेषु समाहित भूत्वा व्युत्थि⁽⁵⁾क्ति⁽⁵⁾ सागरवद्भ्रतलातः ॥

1) Marginal note (partly broken off): *Buddhāḥ te bālye samādhiṃ samāpan-*
nāḥ yauvane.

2) *samādheḥ sakāçād uttiṣṭhanti marg.*

3) *pratyeka marg.*

4) *ekaromni tīnāḥ santaḥ spharanti tu, marg.*

5) *eki tu (here only) MS.*

6) Cf. 295. 5 supra

7) °*shuḥ MS.*

सागरवद्भ्रतलस्मि समाहित [156 a] व्युत्थिहि ते मणिवृत्तफलेभ्यः ।

वृत्तफलेषु समाहित भूत्वा व्युत्थिहि रश्मिमुखेभि जिनानां ॥

रश्मिमुखेषु जिनान समाहित व्युत्थिहि सागरतोयनदीभ्यः ।

सागरतोयनदीषु समाहित व्युत्थिहि तेजपथातु महात्मा ॥

तेजपथस्मि समाहित भूत्वा व्युत्थिहि वायुपथानुस्मृतीमान् ।

वायुपथे तु समाहित भूत्वा व्युत्थिहि भूमितलानु महात्मा ॥

भूमितले तु समाहित भूत्वा व्युत्थिहि सर्वतु देवविमानात् ।

सर्वि तु देवबलान समाहित व्युत्थिहि ते मगनानुस्मृतीमान् ॥

एति⁽³⁾ समाधि विमोक्ष अचिन्त्यास्तेषु अचिन्त्यगुणोपचितानाम् ।

कल्प अचिन्त्य प्रभाषियमाणाः सर्वजिनेभि न शक्य तपीतुम् ॥

सर्वजिनेभि च भाषित एते कर्मविपाकु जगस्य अचिन्त्यो ।

नागविकुर्वित बुद्धविकुर्वा ध्यायिन ध्यान अचिन्त्य विकुर्वा ॥

ते च वशे स्थित षष्ठ⁽⁴⁾ विमोक्षाः श्रावक एक भत्रीबद्ध भोक्ता ।

भूत्वा बद्धः पुन एक भवित्वा ध्यायति प्रञ्चलते गगनस्मिन् ॥

ते हि महाकरुणाय विहीना बोधि अनर्थिकु लोक उपेक्षी ।

दर्शयि कायविकुर्व अचिन्त्या कस्य न दर्शयि लोक हितैषी ॥

चन्द्र स सूर्य नभे विचरन्तौ दर्शयि सर्वदिशि प्रतिभासं ।

उत्ससरोद्गदकूपतडा [156 b] गे भाजनरत्नसमुद्रनदीषु ॥

1) Compare the rays from the face and head of Amitābha in Buddhist art.

2) Tib. implies *sarvatu . . vimāna u tsupra*.

3) *ete* (⁰*tē*) marg.

4) Dh.-saṅgr. § 59.

5) ⁰*nesmin* MS.

6) *kutra kutrety āha* marg.

- एवमचित्तिय दर्शयि रूपं सर्वदशदिशि ते नरवीराः ।
 सर्वसमाधिविमोक्षविधिज्ञा यत्र तथागत सात्ति स्वयंभूः⁽¹⁾ ॥
 सागरदेव रूतावतिनामा यावत्सत्त्व समुद्रुत्पन्ना ।
 तेषु स्वराङ्गरूतेषु विधिज्ञा तोषयि सर्वरूतान् स्वरूतेन ॥
 8 सा हि सरागु सदोष रूतावति सर्वरूते प्रतिघोष विधिज्ञा ।
 धारणाधर्मबलं वशिप्राप्ता कः स न तोषि सदेवकलोकम् ॥
 मायकरो यथ विद्यविधिज्ञो दर्शयि रूपं विचित्रं अनन्तान् ।
 रात्रिदिवैक्रमुहूर्तुकु मासान् वर्षशतं पुन स्यात्प्रदीप्तान् ॥
 मायकरो हि सरागु सदोषो तोषयि मायविकुर्वित लोकं ।
 10 ध्यानं अभिज्ञं विमोक्षसुशिक्षितं कस्य न तोषयि चर्यविधिज्ञः ॥
 राङ्ग यथे[ष] य निर्माणं कायं कुर्वति वज्रं पदे तलवन्धं ।
 दर्शनं सागरु नाभिप्रमाणं भोति सुमेरुतले समं शीर्षः ॥
 तोषयि सरागु सदोषं समोक्तो राङ्ग निदर्शयि ईदृशं ऋद्धिं ।
 मारप्रमर्दनं लोकप्रदीपं कस्य न दर्शयि ऋद्धिं अनन्ता ॥
 15 पश्य अचित्तिय [शक्रवि]कुर्वा देवसुरेन्द्राणस्मि प्रवृत्ते ।
 यातुकं बिम्बरनेकसुराणां तातुकं निर्माणं शक्र [157a] स्वकायान् ॥

1) From this point to the end of the chapter, a considerable number of verses not found in the Sanskrit are reproduced or added in the Tib.

2) i. e. *muhūrtam ekam*.

3) Syllable obliterated. Tib. འདོད་པ་ལྟོས་ 'according to desire'. *nirmanā* is glossed in marg. as *nirminoti*.

4) *yasya* MS.: but Tib. ལྟོས་

5) Letters mostly destroyed. Tib. སུ་ལྟོས་ལྟོས་

6) °*vaasu*° MS., अ being added in the margin to indicate that we must understand an elision (*dev' asur*°).

7) The reading of the MS. looks more like *bimhar*°; but I have replaced the present form (cf. 157 n. 1) from the Tib. which has (209. b. 6): ལྟོ་ལྟོ་ལྟོ་བ་ «milliards of Asuras».

सर्वसुरेन्द्रसुराश्च विज्ञानी शक्रम - पुरतो गत स्वायम् ।

एष गृह्येत⁽¹⁾ वज्रधराणां संधमु गच्छिषु सर्वसुरेन्द्राः ॥

नेत्र सहस्र भयङ्कर दर्शो ज्वालप्रमुञ्चन वज्र गृह्येत ।

वर्मित काय डुरासद् तेज शक्रमुदीक्ष्य पलात्सुरेन्द्राः⁽²⁾ ॥

सो हित इत्थं⁽³⁾ पृथुपृथुबलेना शक्र विकुर्वति देवज्ञपार्थी ।

सर्वज्ञस्य विशेषत त्राणां अक्षयपृथु कुतो न विकुर्वी⁽⁴⁾ ॥

*****

वायुत संभुत मेघप्रवर्षा वायुत मेघ पुनः प्रसमेत्ती ।

वायुत सस्य विरोकृति लोके वायु सुखावह सर्वज्ञस्य ॥

सो हि अशिक्षित पारमितासु बुद्धगुणेषु अशिक्षित वायुः ।

दर्शयि लोकविपाक अचित्त्या कस्य न दर्शयि ते वरलब्धा ॥

इति शिन्तासमुच्चये रत्नत्रयानुस्मृतिनामाष्टादशः परिच्छेदः समाप्तः ॥

1... 1) Syllables obliterated. *ya krama + pur*^o MS. Tib.: བུ་ཕྱི་ལྷ་ (Çakra)
 རྩ་རྩ་མུ་ལྷ་ལྷ་ལྷ་ལྷ་ལྷ་ལྷ་ (as if for *svāyātana*?) ཤེས། དེ་ལྷ་རྩ་ལྷ་ལྷ་ལྷ་ལྷ་
 བུ་ཕྱི་ལྷ་ལྷ་ (supply 'ti after *grhyeta*?) |

2) *palātu = palā(yi)tāh.*

3) ཤེས་ལྷ་ 'ordinary, moderate' a meaning which fits with the context in the two other passages (Divy., Mh.v.) where *itvara* occurs.

4) The Tib. here reproduces a considerable passage (210. a. 2 — 211. a. 3), continuing chiefly the same topic (Çakra and the Asuras).

XIX.

नवदशः परिच्छेदः

अन्योऽपि पुण्यवृद्धये हेतुः कार्यः। यो ज्यं सर्वात्रस्थानु सत्वार्यः ॥

यथा कथितं चार्यरत्नमेवे⁽¹⁾ स तथागतचैत्ये वा तथागतविग्रहे वा पुष्पं वा धूपं वा गन्धं
 5 वा ददत्सर्वसत्वानां दैःशील्यदौर्गन्ध्यमलापनयनाय तथागतशीलप्रतिलम्भाय च परिणाम-
 यति। स सन्मार्सनोपलेपनं कु[157b]र्वन् सर्वसत्वानामप्रासादिकेर्यापथविगमाय 'प्रासादिके-
 र्यापथसंपदे च परिणामयति। स पुष्पच्छत्रमारोपयन् सर्वसत्वानां सर्वक्लेशपरिदाहविगमाय
 परिणामयति। स विकारं प्रविशन्नेवं चित्तमुत्पादयति। सर्वसत्वान् निर्वाणपुं⁽²⁾ प्रवेशयेयं। स
 निष्क्रमन्नेवं चित्तमुत्पादयति। सर्वसत्वान्संसारचारकान्निष्क्रामयेयं। स लभनद्वारमुद्घाटय-
 10 न्नेवं चित्तमुत्पादयति। सर्वसत्वानां लोकोत्तरेण ज्ञानेन निर्वाणसुगतिद्वारमुद्घाटयेयं। स
 पिथे⁽³⁾देवं चित्तमुत्पादयति। सर्वसत्वानां सर्वापायद्वाराणि पिदध्यां। स निषीदन्नेवं चित्तमु-
 त्पादयति। सर्वसत्वान्बोधिमण्डे निषादयेयं। स दक्षिणेन पार्श्वेन शट्यां कल्पयन्नेवं चित्तमु-
 त्पादयति। सर्वसत्वानेव परिनिर्वापयेयं। स ततो व्युत्तिष्ठन्नेवं चित्तमुत्पादयति। सर्व-
 सत्वान् व्युत्थापयेयं सर्वक्लेशपर्युत्थानेभ्यः। स शरीरगत्या गच्छन्नेवं चित्तमुत्पादयति। स-
 15 र्वसत्वा मरुपुत्रुषगत्या गच्छन्तु। स तत्रोपविष्ट एवं चित्तमुत्पादयति। सर्वसत्वा निःश-
 ल्यक्रिया⁽⁴⁾ यद्भुत रागद्वेषमोहेभ्यः। स शौचं कुर्वन्नेवं चित्तमु[158a]त्पादयति। सर्वसत्वानां
 क्लेशमलात्प्रक्षालयेयं। स कृस्तौ प्रक्षालयन्नेवं चित्तमुत्पादयति। सर्वसत्वानां सर्वक्लेश-

1) Cf. Minaev, Recherches p. 108. With the foregoing line cf. 350. n. 1.

2) Cf. 3. 1 supra.

3) For *pidadhat*; cf. *pidhitvā* (Mhv.) and *pithita* (ibid. & Lal. -v.).

4) Sic MS. °*tvānām* °*kriyā bhavatu*?

वासनामपनयेयं । स पादौ प्रज्ञालयन्नेवं चित्तमुत्पादयति सर्वसत्वानामनेकप्रकाराणि
 क्लेशर[ज्ञा]स्यपनयेयं । मुखं प्रज्ञालयन्नेवं चित्तमुत्पादयति । सर्वसत्वानां सर्वधर्ममुखानि
 परिशोधयेयं । स दत्तकाष्ठं भक्तयन्नेवं चित्तमुत्पादयति । सर्वसत्वानां नानाविधान् क्लेशम-
 लानपनयेयं । सर्वौ कायावस्थां सर्वसत्वहितमुखाय परिणामयति । तथागतचैतयं वन्दमान
 एवं चित्तमुत्पादयति । सर्वसत्वा वन्दनीया भवन्तु सदेवकस्य लोकस्येति ॥ 5

अथवा यथार्थप्रज्ञापारमितायां । पुनरपरं शारिपुत्र व्याडकात्तारमध्यगतेन बोधिस-
 त्वेन मक्कासत्त्वेन नोत्तमितव्यं न संत्रमितव्यम् न संत्रासमापत्तव्यम् । तत्कस्माद्धेतोः ।
 तथा हि तेन सर्वे परित्यक्तं सर्वसत्वानामर्थाय । तेनैवं चित्तमुत्पादयितव्यम् । सचेन्मां
 व्याडा भक्तयेपुस्तेभ्य एव तदानं दत्तं भवतु । मम च दानपारमितापरिपूर्तिर्भविष्यति ।
 अभ्यासना च भविष्यति । तथा च करिष्यामि यथा मे ऽनुत्तरां सम्यक्संबो [158b] धिमभि- 10
 सम्बुद्धस्य सतस्तत्र बुद्धत्तेत्रे तिर्यग्योनिगताः सत्वाः सर्वेणां सर्वे न भविष्यन्ति न प्रज्ञा-
 स्यन्ते ॥ चोरकात्तारमध्यगतेन शारिपुत्र बोधिसत्त्वेन मक्कासत्त्वेन नोत्तमितव्यं न संत्रमि-
 तव्यं न संत्रासमापत्तव्यं । तत्कस्माद्धेतोः । सर्वस्वपरित्यागकुशला हि ते बोधिसत्त्वा
 मक्कासत्त्वा उत्सृष्टकायेनापि च बोधिसत्त्वेन भवितव्यं परित्यक्तपरिष्कारोपकरणेन च ।
 तेनैवं चित्तमुत्पादयितव्यं । ते चेन्मे सत्वाः परिष्कारोपकरणानि कृन्ति तेभ्य एवैतदानं 15
 दत्तं भवतु । सचेन्मां केचिज्जीविताद्यपरोपयेयुः तत्र मया न द्वेषो न क्रोध उत्पादयितव्यः ।
 तेषामपि मया न कायेन न वचसा न मनसा ऽपराद्धव्यं । एवं च मे तस्मिन्समये दानपार-
 मिता च शीलपारमिता च क्षान्तिपारमिता च परिपूर्तिं गमिष्यति । अनुत्तरा च मे सम्य-
 कसंबोधिर्भ्यासना भविष्यति । तथा च करिष्यामि तथा प्रतिपत्स्ये यथा मे ऽनुत्तरां स-
 म्यक्संबोधिमभिसंबुद्धस्य सतस्तत्र बुद्धत्तेत्रे । एते चान्ये च दोषाः सर्वेणां सर्वे सर्वथा सर्वे न 20
 भविष्यन्ति न प्रज्ञास्यन्ते ॥ पानीयकात्तारमध्यगतेन शारिपुत्र बोधिसत्त्वे [159a] न मक्कास-

1) *prakhyāt*° here MS.; below *prakhāl*°.

2) 'wholly'; v. Indices to Divy. and Mhv.

- त्वेन नोन्नसितव्यं न संत्रसितव्यं न संत्रासमापत्तव्यं । तत्कस्माद्धेतोः । अत्रस्तधर्माणो
 हि बोधिसत्त्वा मूढासत्त्वा भवति । एवं चानेन चित्तमुत्पादयितव्यं । सर्वसत्त्वानां मया सर्वतृ-
 ष्णाच्छेदाय शित्तितव्यं । न बोधिसत्त्वेन मूढासत्त्वेन संत्रासमापत्तव्यं । सचेदृक् तृष्णाया
 कालं करिष्यामि । अपि तु खलु पुनः सत्त्वानामतिके मूढाकरूणाचित्तमुत्पादयिष्यामि ।
 5 अहो वताल्पपुण्या अमी सत्त्वा यदेतेषां लोके एवंद्रवाणि पानीयकात्ताराणि प्रज्ञायते ।
 तथा पुनरहं करिष्यामि तथा प्रतिपत्स्ये यथा मे ऽनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धस्य सत-
 स्तत्र बुद्धनेत्रे सर्वेण सर्वं सर्वथा सर्वं पानीयकात्ताराणि न प्रज्ञास्यते । तथा च सर्वस-
 त्वान् पुण्यैः संयोजयिष्यामि यथाष्टाङ्गोपेतपानीयलाभिनो भविष्यति । तथा दृढं वीर्यमार-
 प्तस्ये सर्वसत्त्वानां कृतशो यथा वीर्यपारमिता तस्मिन्समये परिपूरिं गमिष्यति ॥ पुनरपरं
 10 शारिपुत्र बुभुक्षाकात्तारमध्यगतेन बोधिसत्त्वेन मूढासत्त्वेन नोन्नसितव्यं न संत्रसितव्यं
 न संत्रासमापत्तव्यं । एवं चानेन संनारुः संनद्धयः । तथा दृढं वीर्यमारप्तस्ये तथा च स्वं
 बु[159b]द्धनेत्रं परिशोधयिष्यामि यथा मे ऽनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धस्य सतस्तत्र
 बुद्धनेत्रे सर्वेण सर्वं सर्वथा सर्वं एवंद्रवाणि बुभुक्षाकात्ताराणि न भविष्यति न प्रज्ञा-
 स्यते । सुखिता एव ते सत्त्वा भविष्यति सुखसमङ्गिनः । सर्वसुखसमर्पितास्तथा च करि-
 15 ष्यामि यथा तेषां सत्त्वानां यो य एवाभिप्रायो भविष्यति यद्यदेवाकाङ्क्षिष्यति मनसा तत्त-
 दे[व प्रा]दुर्भविष्यति । तद्यथापि नाम देवानां त्रायस्त्रिंशानां मनसा सर्वं प्रादुर्भवति मन-
 सा सर्वमुत्पद्यते । तथा दृढं वीर्यमारप्तस्ये यथा तेषां सत्त्वानां धार्मिका अभिप्रायाः परि-
 पूरिं गमिष्यति । अथैकल्यं च ज्ञोवितपरिष्कारैः सर्वसत्त्वानां भविष्यति सर्वेषां सर्वतः
 सर्वदेति ॥

- 20 एवमयं सर्ववस्थामु सत्त्वार्थः पुण्यवृद्धिहेतुः । विस्तरतस्त्वार्थगोचरपरिशुद्धिसूत्रे
 ऋष्यः ॥

किं च ।

धर्मदानं निरामिषं¹⁾ [1] पुण्यवृद्धिनिमित्तं भवति ॥

1... 1) The underlined words form together the first line of Kārikā 26 (see the Introduction). For the second line see below [f. 162 a].

यथोक्तमार्याध्याशयसंचोदनसूत्रे । विंशतिरिमे मैत्रेयानुशंसा निरामिषदाने । यो लाभ-
सत्कार्मप्रतिकाङ्गन् धर्मदानं ददामि । कतमे विंशतिः । यदुत । स्मृतिमांश भवति
मतिमांश भवति बुद्धिमांश भवति गतिमांश भवति धृतिमांश भवति प्रज्ञावांश भवति ।
[160a] लोकोत्तरां च प्रज्ञामनुविध्यति⁽¹⁾ । अल्परागो भवति । अल्पद्वेषो ऽल्पमोहः । मा-
रुश्यास्यावतारं न लभते । बुद्धिर्गवद्भिः समन्ना⁽²⁾ह्रियते । अमनुष्याश्चैनं रक्षति । देवाश्चा- 5
स्योनः काये प्रतिपत्ति । अमित्राश्चास्यावतारं न लभते । मित्राणि चास्याभेद्यानि भव-
न्ति । आदेयवचनश्च भवति । वैशार⁽³⁾्यांश्च प्रतिलभते । सौमनस्यबहुलश्च भवति विद्वत्प्र-
शस्तश्च । अनुस्मरणीयं चास्य तद्धर्मदानं भवति । इमे मैत्रेय विंशतिरनुशंसा इति ॥

आर्यप्रज्ञापारमितायां वाक् । सचेत्त्वमानन्द⁽⁴⁾ आवकयानिकानां पुद्गलानां आवकभूमौ
धर्मं देशयेः । तस्यां च धर्मदेशनायां ये त्रिसाकृन्नमहासाकृन्ने लोकधातौ सत्वास्ते सर्वे ऽर्हत्वं 10
सात्तात्कुर्युस्तदद्यापि त्वया मे आवक्रेण आवककृत्यं न कृतं स्यात् । सचेत्पुनः त्वमानन्द
बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्यैकमपि प्रज्ञापारमिताप्रतिसंपुक्तं पदं देशयेः प्रकाशयेरेवमहं
त्वया आवक्रेणाराधितः स्यां । तथा च पूर्विकया धर्मदेशनया ये त्रिसाकृन्नमहासाकृन्ने
लोकधातौ सत्वास्ते सर्वे ऽर्हत्वं प्राप्नुयुस्तेषां चार्हतां यद्दानमयं पुण्यक्रियावस्तु शील-
म[160b]यं पुण्यक्रियावस्तु भावनामयं पुण्यक्रियावस्तु । तत्किं मन्यसे आनन्दापि तु स 15
बहु पुण्यस्कन्धः । आह । बहु भगवन् बहु सुगत । भगवानाह । अतः स आनन्द आव-
कयानिकपुद्गलो बहुतरं पुण्यस्कन्धं प्रसवति यो बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां प्रज्ञापार-
मिताप्रतिसंपुक्तं धर्मं देशयति । अतो ऽप्यानन्द बहुतरं पुण्यस्कन्धं प्रसवति यो बोधिस-
त्त्वो महासत्त्वो ऽपरस्य बोधिसत्त्वस्य प्रज्ञापारमिताप्रतिसंपुक्तं धर्मं देशयति । अतश्च एक-

1) རྗེས་སུ་རྫོགས་པར་འགྲུབ་པ་ཡིན (213. b. 3) i. e. 'fully penetrates'.

2) 'is regarded, remembered'; cf. M h v. Ind.

3) Sic MS. Tib. (213. b. 5): རྗེས་སུ་རྫོགས་པར་འགྲུབ་པ་ཡིན which may imply *vaiçā-*
radaç ca or *°dyāc ca*.

4) त्तिम (?) MS.

दिवसमपि । तिष्ठत्वानन्द एकदिवसः । अक्षयः प्राग्भक्तमपि । तिष्ठत्वानन्द प्राग्भक्तं ।
 अक्षय एकनालिकामपि । यावत्क्षय एकक्षणसंनिपातमपि । पेयालं ॥ इदमानन्द तस्य बो-
 धिसत्वस्य मन्दासत्वस्य धर्मदानं सर्वश्रावकयानिकानामपि सर्वप्रत्येकबुद्धयानिकानां च
 पुद्गलानां कुशलमूलमभिभवति । एवं कुशलमूलसमन्वागतो बोधिसत्वो मन्दासत्वः । एवं
 5 कुशलमूलं समन्वाहरन्नस्थानमानन्दानवकाशो यत्स बोधिसत्वो मन्दासत्वो विवर्तेतानुत्त-
 रायाः सम्यक्संबोधेः । नैतत्स्थानं विद्यत इति ॥

कथं धर्मदानं दातव्यं । पथार्यसङ्घर्मपुण्डरीके ऽभिक्षितं⁽²⁾

कालेन चो चित्तयमा[161a]नु पण्डितः प्रविश्य लयनं तत्र धृतयित्वा ।

विपश्य⁽⁴⁾ धर्मं इमि सर्व योनिशो उत्थाय देशेन अलीनचित्तः ॥

10 सुखस्त्रितो भोति सदा विचक्षणो सुखं निषण्णस्तथ धर्म भासते⁽⁵⁾ ।

उदारप्रज्ञप्त करित्व आसनं चौत्ते मनोत्ते पृथिवीप्रदेशे ॥

चौत्ते च सो चीवर प्रावरित्वा सुरक्करङ्गं च प्रसन्नरङ्गैः ।

आसेवकं कृष्ण तया ददित्वा मन्दाप्रमाणं च निवासयित्वा ॥

1) ལྷོ་མོ་ (214. a. 6) 'forenoon' i. e. the time before the meal (*pūrvāhna* *bhoga*), a usage new to Sanskrit. For the use of *antaḥ* (= *jusqu'à*); cf. Divy. Ind.

2) From Ch. XIII. Kern tr. pp. 267—270. stanzas 24, 26—29. 32—35. The following MSS. have also been collated: at Cambridge Add. 1684 fol. 91 a 2 sqq. (C); 1683, f. 88. a. 2 (D); 2197 f. 79. a. 1 (E). All these MSS. are dated equiv. to XIth cent. A. D. In London I used the MS. called above (47. n. 5) W.

3) *Sean lenam*. I do not understand the metre of Kern's correction *pravi-* *layanam*. The MSS. and the Tib. རང་ཕུང་ལུག་མེ་ (entering his house) support our text. The Tib. rendering of *ghatt*^o seems to me also preferable: 'closing the door' (cf. Divy. 29 7, 19).

4) *vipaṣyī* Kern. I follow the MSS. & take it with the Tib. as a verbal form.

5) So AD (with Tib. ལྷོ་མོ་) for *bhāsayate*; EW have the easier *bhāshate*.

6) A. here inserts the pada *mahāpramāṇam ca*^o repeating it below.

7) New to Skt., though *sevaka* 'sack' occurs in Lexx.; rendered in Tib. (214. b. 5) ལྷོ་མོ་ལྷོ་མོ་ 'a dust-cloak'.

8) ལྷོ་མོ་ལྷོ་མོ་ 'a full cassock'.

सपादपोठस्मि निषद्य आसने विचित्रदुष्येहि सुसंस्तृतस्मिन् ।
 सुधौतपादश्च उपाहृत्वा स्निग्धेन शोर्षेण मुखेन चापि ॥
 धर्मासने तत्र निषीदियानः एकाग्र सत्त्वेषु समं विपश्यन् ।
 उपसंहरेच्चित्रकथा बहूश्च भिन्ननशो भिन्नुणिकास्तथैव ॥
 किलासिताश्चापि विवर्जयित न चापि उत्पादयि खेदसंज्ञां ।
 अरतिं च सर्वां विन्नह्यति पण्डितः मैत्रोबलं पर्षदि भावयेच्च ॥
 भाषेच्च रात्रिर्दिवमग्रधर्मान् दृष्टान्तकोटीनियुतैः स पण्डितः ।
 संहर्षयेतां च तथैव तोषयेत् न चापि किञ्चित्तत्र ज्ञातु प्रार्थयेत् ॥
 खाद्यं च भोज्यं च तथा ऽन्नपानं वस्त्राणि शय्यासनचीवराणि ।
 गिलानभैषज्य न चित्तयेत्सः न विज्ञये[161b]त्पर्षदि किञ्चिदन्यत् ॥

5

10

1) *pīthastha* C.2) *āsanopari vastram* marg. Cf. 76. 12.3) So DE with Tib.; °*strte'smin* A; °*skṛte'smin* CW.4) So A. The equiv. passage in the Tib. is unfortunately illegible. I preserve the reading, however as it may be at least an ancient variant, seeing that D has *samāsameshu* which has been altered to *samāgateshu*, the reading of the other MSS.5) *thām bahūṃṣa* A, *thām* D.6 . . 6) Kern renders as these as if accusatives after a verb of addressing. D has °*kshūna ca* (= °*kshūnām ca u*) *bhikṣumikani caiva* (C. °*nī yana c*°; E. °*nī yāni*) a reading which suggests that tales of recluses are meant.

7) The Tib. here adds the stanza numbered 30 in Kern.

8) Kern's 'is indefatigable' is founded on C's reading: *kilāmita na ca viv*°. The reading of the text is that of A; °*tam pi vi*° D, *tam cāpi* EW; compare Kamma- v. p. 4. The Tib. version may rest on a reading *vilāsinaṣ cāpi vivar-jayitvā*.9) So CDEW with Tib., *visaheta* A.

10) CDE are corrupt and unmetrical.

11) *bhāveya* D, *bhāve ca* W.; and Tib. མོལ12) So W with Tib., °*ci ta jātu pr*° C; °*cit tu sa anta* D; *cin na tu jānu* E; °*cit tanujām sa* A.13) °*varam vā* C. D.14) °*yeta* C. D.15) °*jñāpayāye parishāya kiñcit* C. D.

अन्यत्र चित्तेय सदा विचक्षणः भवेय बुद्धो ऽहमिमे च सत्वा ।

एतच्च⁽¹⁾ मे सर्वसुखोपधानं यं धर्मं आवेमि ह्मिताय लोके ॥

अत्रैवाह⁽²⁾ ॥ न च कस्यचिदत्तशो धर्मप्रेम्णाऽप्यधिकतरमनुग्रहं करोति ॥

अर्थचन्द्रप्रदीपसूत्रे ऽप्याह ।

5 अध्येषयेयुर्दि त्वां ते धर्मदानस्य कारणात् ।

प्रथमं वाच भाषेया नाहं वैतुल्यशिक्षितः ॥

एवं त्वं वाच भाषेया युष्मे वा विज्ञपण्डिताः ।

कथं महात्मनां शक्यं पुरतो भाषितुं मया ॥

सहस्रैषां न जल्पेत तुलयित्वा तु भाजनं ।

10 यदि भाजनं विज्ञानीयाः अनघोष्टो ऽपि देशयेः ॥

यदि दुःशीलान् पश्येसि परिषायां बहून् स्थितान् ।

⁽⁸⁾संलेखं मा प्रभाषे त्वं वर्णा दानस्य कीर्तयेः ॥

भवेयुर्पदि चाल्पेच्छाः शुद्धाः शीले प्रतिष्ठिताः ।

मैत्रं चित्तं जनिता त्वं कुर्याः संलेखिकीं कथाम् ॥

1) *evam mayā* E (^omama CW); *etan mama* D.

2) *yaṃ sarvadh° srāmi* (sic) C; *saddh° srāvemi* DW. and Kern.

3) Kern tr. 272. 1. 2; W 113 a 3; ^okasyad anta° A.

4) Cf. the Vetulyaka sect (Index to Kathav.-atth. JPTS. 89 p. 222). The Tib. ར་ས་ཀྱུས་དག་གིས་བསྐྱབས་ (215. a. 5) 'taught by those greatly increased(?)' (215. a. 5) seems to suggest the reading *vaiṇulya*.

5) Scanned as a monosyllable (cf. Apabhr. Pkt. *jē*) in this line, and above l. . . .

6) Hitherto quoted from Pāṇ. only.

7) *parshāyām* MS.

8) 'strengē Enthalttsamkeit' B³ from M. Vyutp. without exact ref.; and so Tib. དེ་ལྟར་བསྐྱུང་ 'reduction of necessaries of life'. Render: 'Preach not thou abstinence'.

परोत्ता यदि पापेच्छाः शीलवत्तो ऽत्र विस्तराः ।

लब्धपत्तस्तदा भूत्वा वर्णा शीलस्य कीर्तयेः । इति ॥

उक्तं चार्यसागरमतिसूत्रे । तद्यथा ⁽¹⁾ समे । समवति । शमितशत्रु । मङ्कुरे । मङ्कुरे । मारुजिते । कराडे ⁽²⁾ । केपूरे । श्रोधवति ⁽³⁾ । श्रोहोक्वति । विशठनिर्मले । मलापनवे । श्रो-
खरे । खरोग्रसे । [162 a] ग्रसने । हेमुखी । पराञ्जुखी । ग्रामुखी । शमितानि ⁽⁴⁾ सर्वग्रहबन्ध- 5
नानि । निगृहीताः सर्वपरप्रवादिनः । विमुक्ता मारुपाशाः । स्थापिता बुद्धमुद्राः समुद्घाति-
ताः सर्वमाराः । अचलितपदपरिशुद्ध्या विगच्छन्ति सर्वमारकर्माणि ॥ इमानि सागरमते
मन्त्रपदानि धर्मभाणकेन सुप्रवृत्तानि कृत्वा धर्मासनकेन सुप्रवृत्तानि कृत्वा धर्मासननिषेधेन
सर्वा पर्षदं बोध्याकाराभिनिर्हृतया मैत्र्या स्फुरित्वा । घ्रात्मनि वैद्यसंज्ञामुत्पाद्य धर्मे भैष-
ज्यसंज्ञां धर्मश्रवणिकेघ्रातुरसंज्ञां तथागते सत्पुरुषसंज्ञां धर्मनेत्र्यां चिरस्थितिकसंज्ञामुत्पा- 10
द्येमानि मन्त्रपदान्यामुखीकृत्य धर्मसंकथा करणीया । तस्य समन्ताद्यो जनशते न मारो न
मारुकायिका वा देवता उपसंक्रमयिष्यन्ति विचतुःकरणे । ये ऽप्येनमुपसंक्रमिष्यन्ति ते
ऽप्यस्य न शक्यत्यत्तरायं कर्तुमिति ॥

अत्रैवाह । धर्मभाणकेन चौत्तेण श्रुचिसमुदाचारेण सुस्नातेन श्रुचिनिवासितेन भवित-
व्यमिति ॥

15

एवं धर्मदानं ॥

1) *game çamav*° Tib. I quote the chief variants from the Tib., which as usual in *mantras* transliterates, instead of translating.

2) *karoti* Tib.

3) *omvati ukohāy*° Tib.

4) *samitāni* MS.

5) *bahu* MS.

6) A new form; 'occupant of pulpit.

7) Cf. Mhv. III. 416. 1, where Senart gives no rendering. 'Das Abgeneigt-
machen' B²; but Tib. རྩོམ་འཇོམ་པ་ 'vexation, insult'. Morris JPTS. '89. 208 ren-
ders *vicaḥkhu* in Samy. vol. I. pp. 112—3 'perplexed'.

(1) बोधचित्तं च पुण्यस्य वृद्धिकेतुः समासतः ॥

यथोक्तमार्यरत्नकरणउक्तसूत्रे ।

तद्यथापि नाम मञ्जुश्रीर्नानागन्धवृक्षाश्च चतुर्धातुसंगृहीता विवर्धन्ते । एवमेव मञ्जु-
श्रीर्नानासंभारोपचितं बोधिसत्वस्य कुशलमूलं । बोधिचित्तसंगृहीतं सर्वज्ञतापरिणामितं
5 विवर्धत । इति ॥

एषादिका आदिक[162b]मिकाणां सहसा बोधिसत्वशिला स्मरणार्थमुपदर्शिता ।
विस्तरतस्तु बुद्धविषय एव ॥ अत्र चास्या यथोक्तायाः शिलायाः ।

सिद्धिः सम्यक्प्रकाणानामप्रमादावियोजनात् ।

स्मृत्याय संप्रज्ञत्येन योनिशश्चित्तनेन च ॥

10 तत्रानुत्पन्नानां पापकानामकुशलानां धर्माणामनुत्पादायैव क्वदं जनयति व्यापच्छक्ति
वीर्यमारभते चित्तं प्रगृह्णाति सम्यक्प्रणिदधातीत्यनेन रत्ना ॥

उत्पन्नानां च प्रकाणाय क्वदं जनयतीत्यनेन शुद्धिः । अनुत्पन्नानां कुशलानां धर्माणा-
मुत्पादाय क्वदं जनयति । यावदुत्पन्नानां च स्थितये भूयोभावाय क्वदं जनयतीत्यादि । अनेन
वृद्धिः । एतानि च नित्यमप्रमादाधिष्ठितानि कार्याणि सर्वकुशलमूलानां तन्मूलत्वात् ॥

15 यथोक्तमार्यचन्द्रप्रदीपसूत्रे ।

यावत्त धर्माः कुशलाः प्रकीर्तिताः शीलश्रुतं त्यागु तथैव क्षान्तिः ।

सर्वेषु मूलं ह्ययमप्रमादो निधानलम्भः सुगतेन देशितः । इति ॥

को ऽयमप्रमादो नाम । इष्टविघातानिष्ठागमशङ्कापूर्वकं प्रतिकारतात्पर्यं । तद्यथा ती-
व्रकोपप्रसादस्य राज्ञो भेषज्यतैलपरिपूर्णाभाजनं गृहीत्वा पिच्छकूल[163 a]संक्रमेण भृत्यस्य

20 गच्छतः ॥

1) Kārikā 26 b. For 26 a see above 350. 21.

2) This is the 27th and last of the Kārikās forming the framework of the book. See the Introduction.

3) The simile is clumsily expressed, but the illustration is apparently drawn from the king's feelings on drinking a whole bowl of castor oil through servant's *pramāda* in stepping on something slippery, or, as the Tib. says, by a slip of the table: སྤྱེགས་འདྲེན་པལ།. The Tib. probably read °*pāprasāda*°. V.-P. compares Bep. ad VII. 70 (*tailapātradhāra*).

उक्तं ह्यार्यतथागतगुह्यसूत्रे । तत्र कतमो ऽप्रमादो । यदिन्द्रियसंवरः । स चक्षुषा द्रुपा-
 णि दृष्ट्वा न निमित्तग्राही भवति । नानुव्यञ्जनग्राही । एवं यावन्मनसा धर्मान्विज्ञाय न
 निमित्तग्राही भवति । नानुव्यञ्जनग्राही । सर्वधर्मेष्वास्वादं चादीनवं च निःशरणां च यथा-
 भूतं प्रजानाति । अयमुच्यते ऽप्रमादः ॥ पुनरपरमप्रमादो यत्स्वचित्तस्य दमनं परचित्त-
 स्यारत्ता क्लेशरतेरपरिकर्मणा धर्मरतेरनुवर्तनं यावदयमुच्यते ऽप्रमादः । यस्य गुह्यकाधि- 5
 पते अद्वा चाप्रमादश्च तस्यानुलोमिकेन वीर्येण कार्यं । येन तानप्रमादकारणान् अद्वाकार-
 णांश्च धर्मान्समुदानयति । यस्य गुह्यकाधिपते अद्वा चाप्रमादश्च वीर्यं च तेन स्मृतिसंप्र-
 ज्ञन्ये योगः करणीयः । येन स्मृतिसंप्रज्ञन्येन सर्वान्बोधिपत्नान् धर्मान्न विप्रणाशयति ।
 यस्य गुह्यकाधिपते अद्वा चाप्रमादश्च वीर्यं च स्मृतिसंप्रज्ञन्यं च तेन योनिशः प्रयोगे योगः
 करणीयः । योनिशः प्रयुक्तो हि गुह्यकाधिपते बोधिसत्त्वो यदस्ति तदस्तीति प्रजाना- 10
 ति । यन्नास्ति तन्नास्तीति प्रजानाति । यावदस्ति संवृत्त्या चक्षुरित्यादि ॥

तथात्रैवाह ।

सदा ऽप्रमादो ह्यमृतस्य मूलं सत्त्वार्थ्यु[163 b]क्तस्य च बोधिचित्तं ।

यद्योनिशश्चैव विवेकचित्तमपरिग्रहः सर्वसुखस्य मूलमिति ॥

आह च ।

परात्मसमताभ्यासाद्बोधिचित्तं दृढीभवेत् ।

अपेक्षिकं परात्मत्वं पारावारं यथामृषा ॥

1) i. e. °cittasya ārakṣhā शैलशङ्खेऽसुःसुन्द'व.

2) 'not ministering to the love of . .' Tib. paraphrases merely by शैल'व 'avoidance'.

3) Cf. 257. 7 and Bodhic. X. 2 with comm. ad loc.

4) Cf. Mh.v. I. 297. 12 et al.

5) Tib. (217. a. 2) རྟོག་པོ་ (technical sense not registered by Jäschke). A preliminary of the first *dhyāna*, common to all Buddhist teaching. See Mh.v. I. 228. 4 (and Senart ad loc.) and *Dīgha-n. I. p. 73 fin*, where Rh. Davids renders 'detachment' or 'separation' (tr. p. 84 and note 2).

- तत्कूलं⁽¹⁾ न स्वतः पारं किमपेक्ष्यास्त्वपारता ।
 आत्मत्वं न स्वतः सिद्धं किमपेक्ष्य परो भवेत् ॥
 तद्दुष्खेन न मे बाधेत्यतो यदि न रक्षसि ।
 नागामिकायदुष्वात्ते बाधा तत्केन रक्षसि ॥
 5 अकृमेव तदा ऽपीति मिथ्येयं परिकल्पना ।
 अन्य एव मृते यस्मादन्यस्तत्र प्रजायते ॥
 अन्यश्चेज्जायते तत्र किं पुण्येन प्रयोजनं ।
 पूनः किं वृद्धकायस्य सुखाय धनसंचयैः ॥
 मृते गर्भगते तावदन्यो बालः प्रजायते ।
 10 मृते बाल्ये कुमारत्वं तन्नाशायागतो युवा ॥
 तन्नाशाच्चागतो वृद्धः । एकः कायः कथं मतः ।
 एवं प्रतिक्षणं चान्यः कायः केशनखादिवत् ॥
 अथ बाल्यापरित्यागाद्बालो याति कुमारतां ।
 कायस्वभावो वक्तव्यो यो ऽवस्थारक्षितः स्थितः ।
 15 कायश्चेत्प्रतिमाकारः पैसी⁽⁴⁾भस्मसु नास्ति सः ॥
 सूक्ष्मभावेन चेतत्र स्थौल्यं त्यक्त्वा व्यवस्थितः ।
 घनिर्देश्यः स्वतः प्राप्तः । काय इत्युच्यते न सः ॥
 तत्र चित्तैव मे नास्ति दृश्यकायस्तु नाशवान् ।
 अवस्थाभिश्च संबन्धः संवृत्या⁽⁵⁾ चैव दृश्यते ॥

1) °kuçalam MS.; but Tib. རྩོགས་རྩོ.

2) These stanzas occur with variants at Bodhic. VIII. 97–8 (V.-P.).

3) *lūna punar jāta marg.*

4) usually *peçī*; a stage of embryonic development. The marg. has: *ādau kala-lāt peṣī* [cf. W assiljev, *Buddh.* 260 (236)] *ante dāhād bhasma*. Cf. Bcp. ad IX. 85.

5) *kalpitabhedenāvāra samerṭyā marg.*

आग[164 a]माच्च तदस्तित्वं युक्त्यागमनिवारितम् ।

न गुणव्यतिरेकेण प्रधानं विद्यते यतः ॥

न च त्रीणि प्रधानानि तथा सत्ता गुणा अपि ।

प्रत्येकं त्र्यात्मकास्ते ऽपि शेषं नैकविधं जगत् ॥

अचेतनं च वस्त्रादि तत्सुखाद्यात्मकं कथम् ।

सुखादेर्न पट्टात्पत्तिः पट्टादेस्तु सुखादयः ।

पट्टादीनामहेतुत्वाद्भावस्तत्सुखं कुतः ॥

तस्मादागमयुक्तिभ्यामनित्यं सर्वसंस्कृतं ।

तद्धेतुफलसंबन्धः प्रत्यक्षवान्न साध्यते ॥

स्वसंताने च दृष्टोऽसौ नित्येषु च कथं यथा ।

परमणुस्तु नैकोऽस्ति दिग्भेदानुपपत्तितः ॥

दीपतैलं तपं याति तीयमानं न लह्यते ।

एवं भावा न लह्यन्ते तीयमानाः प्रतिक्षणं ॥

संतानः समुदायश्च पङ्क्तिसेनादिवन्मृषा ।

तत्राभ्यासादहंकारः परस्मिन्किं न ज्ञायते ॥

1) Cf. Bodhic. † (IX) 247. 16.

2) *buddha* marg.

3) *satvādi* ibid.

4) *ātmā* ibid.

5) *ekatvāt* ibid.

6) *sāmānyavastvatiriktā* | *satvādayaḥ* ib.

7) *triguṇimayaṃ jagad* ib.

8) *pradhānam* ib.

9) *satvarajastamasām sukhaduḥkhopekhālākṣaṇatvāt* marg.

10) Cf. Bodhic. IX. 130.

11) *tadutpattir iti cet* marg.

12) Cf. Bodhic. IX. 10 and comm.: *yadi na paramārthataḥ satvo 'sti, katham ā samsāram satvasamtānaḥ pravartate?*

13) Ibid. IX 87.

14) *samtānabhāva* marg. The gloss preceding this refers to the next line (*parasmīn kim?*): *pare 'stīti nāyuktam kintu tvasmīn na yuktam cet.*

तस्मादेवं जगत् ज्ञेयं यथापतनसंचयः ।
 अप्राप्तमेव तद्दुष्खं प्रतिकार्यं परात्मनोः ॥
 अयुक्तमपि चेदेतत्स्वात्मन्यस्तीतरत्र न ।
 पदयुक्तं निवर्त्यं तत् स्वमन्यद्वा यथाबलं ॥
 5 कृपाया बद्धुं दुष्खं चेत्कस्मादुत्पाद्यते बलात् ।
 जगद्दुष्खं निवृत्त्येदं कृपादुष्खं कथं बद्धुं ॥
 एवं भावितसंतानाः परदुष्खममप्रियाः ।
 अवीचीमवगाहते हंसाः पद्मवनं यथा ॥
 सत्त्वेषु मुच्यमानेषु ये ते प्रामोद्यसागराः ।
 10 तैरेव ननु पर्याप्तं मोक्षेणाप्यरसेन किम् ॥
 एवं परार्थं कृत्वापि न मद्मे न च विस्मयः ।
 न विपाकफलाकाङ्क्षा परार्थैकात्मतृष्णाया ॥
 दशदिकसत्त्वसंपत्तिरात्मो[164 b]या[५]स्य न संशयः ।
 नास्त्येष्व्यावकाशो ऽपि परसौख्ये स्वसंज्ञया ॥

1) 'a collection of spheres of sense'. ལྷོ་མ་ཆེན་ཆོག་སྟེ། *pratyekam anātmā* comm.

2) = Bodh. VIII. 104 Marginal note, apparently referring to this line: *ced ante param.*

3) ལྷོ་སྟེ། 'character'. Here used in similar sense (fixed bent of mind) to the meaning noted at 23. n. 4 (cf. Add. notes). These stanzas recur (with variants) at Bodh. VIII. 107-9, where the comm. has: *evam parātmasamatayā | bhāv° anābhogappravṛttacittasamtatayāḥ.*

4) *āçayenaiva duḥkhapriyāḥ* marg. The comm. (communicated by Prof. Poussin) continues: *paraduḥkhena samam tulyam priyam sukhahetur yeshām te tathā.* Thus to the Bodhisat even a descent to Avicī (cf. Kāraṇḍav. Ch. II.) is indifferent.

5) དེ་ཆེན་གྱིས་ནི་ཆོག་མེད་ནམ། (218. a. 3). 'Is there not satisfaction from this alone?' So that *tair eva* is taken as equiv. to *teshām mokshād eva. paryāptam* is confirmed by Bcp.

6) *daçadīkshu yā satvānām samṛddhiḥ sā 'sya.* Both text and gloss are somewhat obscure, but the meaning, as the Tib. shows, is: 'the happiness of all the world [must be considered as] one's own. Of this there is no doubt'.

7) So the MS. against metre and sandhi. Should we read with hiatus, °*stī ṛshy°*?

परेषामात्मनो वापि सामान्या पापदेशना ।
 पुण्यानुमोदना चैवं बुद्धाध्येषणयाचनं ॥
 परिणामनमप्येवं निर्विशेषं प्रवर्तते ।
 पुण्यं प्रवर्तते तस्मादनन्तं सत्वधातुवत् ॥
 अथ स मार्गप्रवरः तेमान्तसुखोत्सवः ।
 बोधिसत्वमहासार्थ कलिलप्रीतिवर्धनः ॥
 पाल्यमानश्च सततं वज्रपाण्यातिपान्तिकैः ।
 मार्गुल्भिकसंत्रासजननेर्बुद्धकिंकरैः ॥
 संबुद्धराजतनया बोधिचित्तरथस्थिताः ।
 वक्तृन्ते तेन मार्गेण स्तूयमानाः सुरादिभिः ॥
 तस्मादात्मत्वमारोप्य सत्वेभ्यःसयोगतः ।
 परात्मदुष्खशास्त्र्यर्थात्मादीन्सर्वथोत्सृजेत् ॥
 तृष्णा परिग्रहो यस्य तस्य दुष्खं न शाम्यति ।
 परिणामविनाशित्वात्स दुष्खजनको यतः ॥
 लोके दुष्खाग्नितप्ते च कार्तिः सुमुखे भवेत् ।
 समत्तादकृत्यमानस्य नखादाक् ऽपि किं सुखम् ॥
 आत्मतृष्णा च सर्वेषां दुष्खाणां मूलमुत्तमं ।
 तस्मान्निकृन्मि तामेव सत्वेभ्यः स्वार्थमुत्सृजेत् ॥

5

10

15

1) These are *aparimāṇa*, Vajracch. § 3.

2) *ātiy*° not in Lexx. འཇག་ན་རྩི་རྩེ་སེལ་མཚོག་རྩམས་ 'choice charms [of] Vajrapāṇi.

3) The Tib. renders this བདག་གི་རྩེ་བཟང་ལྟོང་ 'having abandoned (my) own possessions'; but the meaning may be: 'even as I abandon it (viz, the thirst for 'soul') for myself, on my own account'.

- तद्ग्रह्णी⁽¹⁾ ज्ञानेच्छा⁽²⁾ ज्ञेतव्या सर्वपत्नतः ।
 घातमतत्वस्मृतिं कृत्वा प्रतीत्योत्पादचित्तया ॥
 यद्गयान्नोत्सृजाम्येतत्तदेवादत्तो भयं ।
 प्रतिक्षणं हि यात्येव कायश्चित्तं च मे यतः ॥
 5 योदि नि[165 a]त्याप्यनित्येन निर्मला मलवाहिना ।
 बोधिः कायेन लभ्येत ननु लब्धा मयैव सा ॥
 एवमात्मानमुत्सृज्य सर्वसत्त्वार्थमाचरेत् ।
 भेषज्यप्रतिमाकल्पो लोकधर्मेष्वचित्तकः ॥
 सर्वसत्त्वार्थमन्त्रित्वे स्वप्रज्ञां विनियोजयेत् ।
 10 युक्त्या संरक्ष्य तु द्रव्यं सत्त्वेषु वोपयोजयेत् ॥
 स्वकाये परकाये वा यदुष्वं नेह दुष्वकृत् ।
 सत्त्वानां भोगविघ्नत्वात् क्लेशाः शोथ्याः प्रयत्नतः ।
 लोकोपज्ञीव्यात्सत्तीर्थाद्भुजङ्गकुणाया इव ॥
 5 पुण्यनेत्रमिदं श्रुद्धं संपत्स्यमहाफलं ।
 15 सुखदुर्भित्तसंतप्तं जगतसंतर्पयिष्यति ॥
 लाभसत्कारकायादि त्यक्तं ननुज्ञने मया ।
 कोपः कस्यार्थमद्यापि मृषा वा तन्मयोदितम् ॥
 स्वार्थेषु यदि द्वेषः कृपा कुत्र भविष्यति ।
 निर्दयस्यापि कः कोपः परार्थो यदि नश्यति ॥

1) *jñātā* ¹ *icchā trṣṇā*.

2) The Tib. appears to have read *sarvasatvatah*.

3) *yadi nāt mā mayā bodhir lābhah katham marg*.

4) *svasantānāt* marg. 'from one's own character' which is thus compared to a holy place.

5) *kim artham svasantānaçodhanam ity āha*.

- क एव मम दुष्खेन दुष्खी स्यान्मे भयाद्भयी ।
 तद्दोषानुशयज्ञो वा यथात्मगुरु⁽¹⁾रात्मनः ॥
 अचिरा⁽²⁾ग्यपलायी च करूणाविषयोऽपि वा ।
 नित्यसंनिहितश्चापि शिष्य आत्मसमः कुतः ॥
 5 ल्लेशोन्मत्तोऽथ मोक्षान्धः प्रपातबहुले पथि ।
 सखलन् पदे पदे शोच्यः पर आत्मा च सर्वदा ॥
 सखलितान्वेषणं तस्मात्समानव्यसनाज्जनात् ।
 न युक्तं युज्यते तत्र गुणान् दृष्ट्वा ऽद्भुतं मक्तत् ॥
 नैकेन शक्यमादा⁽³⁾तुं मया दोषमहोदधिः ।
 10 कृत्यमन्यैर्ममैवात्र कोऽन्यदोषेषु मेक्षणाः ॥
 परचोदनदत्ताणामनधीष्टोपकारिणां ।
 वाक्यं मूर्धा प्रतीच्छामि सर्वशिष्यो भवान्यत् ॥
 संग्रामो हि ममैकस्य बहुभिः ल्लेशशत्रुभिः ।
 तत्रैकेन रणासक्तमन्ये निघ्न[166 a]त्ति मां सुख⁽⁵⁾म् ॥
 15 तत्र यः पृष्ठतो भीतिं श्रावयेदन्यतो ऽपि वा ।
 प्रद्विष्टो वा प्रसन्नो वा समे प्राणप्रदः सुकृत् ॥

1) *ātma guru y . . (two aksharas lost) premanīyatvā[t] marg.*

2) *avirāgī* ལྷོ་འཇམ་མཉམ་ལྷུ་ལྷོ་ 'indefatigable'.

3) ལྷོ་ལྷོ་ 'hunt out', 'convict' (?).

4) *īkshana* (adj. masc.) does not occur elsewhere uncompoundedly; but *doshekshana* is quoted from *Sāhityad. mā* for *na* can hardly be correct. The Tib. apparently read: *ko 'nyo dosheshu moksanaḥ*; an easy correction but not yielding very appropriate sense. The next stanza occurs with variants at *Bodh. V. 74*.

5) The Tib. ལྷོ་ལྷོ་ལྷོ་ལྷོ་ལྷོ་ལྷོ་ (219. b. 4) seems to imply a reading *mat-sukham*: 'destroy my happiness'. With *saṃgrāma* Poussin compares *Bodh. VI. 19*.

⁽¹⁾अलिसंज्ञातनीलेन चौरभारणभारिणा ।
 विचित्रसुरभिस्फीतपुष्प[शे]खरुह[ारि]णा ॥
 युगपत्सर्वदिग्बुद्धतेजसाग्रचारिणा ।
 बलिना प्रतिकार्येण सर्वमारापहारिणा ॥
 नरकप्रेतसंतापप्रशमोन्मुक्तवारिणा ।
 संसारगह्वनालस्थभव्यसत्त्वार्थसारिणा ॥
 जगन्नेत्रोच्छ्वोत्पादिबलालङ्कारधारिणा ।
 विडुषा बालवपुषा लोकविस्मयकारिणा ॥
 मञ्जुश्री संज्ञकं यत्तत्पिण्डीभूतं जगद्धितं ।
 सर्वेणैवात्मभावेन नमस्तस्मै पुनः पुनः ॥
 अनेकदुष्खसंतप्तप्रह्लादनमहाहृदं ।
 त्रैलोक्यतृष्णापातालप्रपूर्णमहाम्बुदम् ॥
 जगदिष्टफलस्फीतदशदिक्कल्पपादपं ।
 प्रार्थितप्राप्तिसंस्कृष्टजगन्नेत्रोत्पलार्चितं ॥
 विस्मयोद्गतरोमाच्चैर्बोधिसत्त्वशते[ः] स्तुतम् ।
 मञ्जुश्रियं नमस्यामि प्रणामैरुत्तरोत्तरैः ॥
 निःशेषदुष्खवैद्याय सुखसत्त्वप्रदायिने ।
 सर्वाकारोपजीव्याय मञ्जुघोषाय ते नमः ॥ ॥

5

10

15

1) This and the following seven stanzas of *namaskāra* are omitted in the Tib. Dark blue is one of the recognized colours of Mañjuçrī.

2) For *netrotsava*; cf. B & R s. v. *utsava*.

3) སྐྱོད་ཅེས 'feast', like the Brahmanical *sattra*. Poussin compares Bodh.

(1) इति जिनतनयानां सर्वथाऽत्यद्भुतानां चरितमुपनिबध्योपार्जितं यच्चकुम्भे मे ।
 भवतु सुखमनन्ते देहिनां तेन यावत् सुगतपदमन[166 b]त्तव्योमसीमाधिपत्यं ॥
 पुण्यवृद्धिः समाप्ता ॥ १६ ॥

समाप्तश्चायं बोधिसत्त्वविनयो ऽनेकसूत्रात्तोद्धृतः शिक्षासमुच्चय इति⁽²⁾ ॥

1) Metre: Mālinī.

2) The Tib. adds (before the final word equiv. to *samāpta*) ལྷོ་འཇམ་དཔལ་ལྷོ་འཇམ་དཔལ་ལྷོ་འཇམ་དཔལ་

ལྷོ་འཇམ་དཔལ་ 'made by the Teacher (*ācārya*) Çāntideva'.

Index I.

Titles of works quoted

(Indications of subject are added for the longer and more important quotations).

- Akshayamati-sūtra** 11. 8; 21. 23; 33. 13; 34. 17; 117. 13; 119. 3 (on quietude of mind); 158. 7; 167. 1; 183. 4 (on the state called *muditā*); 190. 4 (80 forms of *çruta*); 212. 12; 233. 6; 236. 1, 6 (on *citta*- and *dharmā-smṛtyupasthāna*); 271. 4; 278. 4 (A° nirdeçe mahāyāna-sūtra: — on vigorous self-reliance in resolve); 285. 7 (similar topic); 287. 6; 291. 8; 316. 13 (on *çradhendriya* and four other *indriyas*).
- Āṅgulimālika** [sūtra] 133. n. 6.
- Adhyāçayasamcodana-sūtra** 15. 13; 97. 19 (on *samādāna*); 104. 9, 17—116. 5 (avoidance of five *ārāmas*); 351. 1 (on the *nirāmiṣha dāna*).
- Anantamukhanirhāra-dhāraṇī** 18. 15.
- Anupūrvasamudgata-parivarta** 313. 1.
- Apararājāvavāḍaka-sūtra** 9. 12 (value of *bodhicitta* by itself).
- Avalokanā-sūtra** 89. 15; 297. 10—309. 11 (on the merit of adorning *stūpas* etc.).
- Avalokiteçvaravimoksha** 296. 2 (declaration of *pariṇāmanā*).
- Ākāçagarbha-sūtra** 10. 14; 11. 1; 59. 10—66. 8 (*locus classicus* on sin and confession).
- Āryasatyaka-parivarta** (cf. KF. 210, № 13) 165. 17.
- Ugrapariṣeçhā** or **Ugradattap°** 11. 2. 18. 18 (on self-abnegation); 37. 7; 78. 7, 14 (duty to a wife); 120. 3 (on *smṛti*); 136. 1 (on clothing); 144. 1, 5; 145. 10; 146. 5; 147. 20; (Ugrad°) 180. 1, 14 (the preparation of the *citta*; indifference to *loka-dharmās*); 192. 12; 193. 3; 196. 7; 198. 1 (life in the forest); 200. 7; 267. 12 (Tib. here implies *Ugragrhapati-par°*) 271. 9 (on *dāna-çuddhi*); 315. 14.
- Udayana-vatsarāja-pariṣeçhā** 80. 13 (description of fleshly passion).

- Upāyaka uçalya-sūtra¹) 66. 9; 165. 5; 167. 3—20 (on sins through evil influence); 168. 4.
- Upāli-paripṛcchā 164. 8 (on confession); 168. 15 (formulas for confession); 173. 9 (superiority of Mahāyāna-system as to release from sin); 290. 3.
- Karmāvaraṇaviçuddhi-sūtra 90. 8 (on hindrances to holiness); 172. 10.
- Kāmāpavādaka-sūtra 76. 16.
- Kāçyapa-parivarta 52. n. 1.
- Kshitigarbha-sūtra 13. 7; 67. 19 (on sin and penance); 88. 1; 100. 5; 176. 4 (on abstention from *prānātipāta* and *adattadāna*).
- Gaganagañja-sūtra 33. 11; 44. 21 (on *anartha-vivarjana*); 50. 1 and 51. 14 (on Māra); 117. 7 (on mental *çūnyatā*); 126. 15; 270. 9 (on purity in giving); 271. 16 (on purity in conduct).
- Gaṇḍavyūha 2. 3 (on *kṣhaṇa-sampad*) 5. 20 (on *bodhicitta*); 8. 16 (on *bodhi-pranīdhicitta*) 34. 18 (on the true friend); 36. 4 and note; 95. n. 2; 101. 13; 122. 10 (on *citta*); 149. 7; 154. 1; 180. 15; 276. n. 2 (*locus classicus* on increase in holiness); 310. 1, 12 (on *Buddha-darçana*).
- Gocarapariçuddhi-sūtra 350. 21.
- Caturdharmaka-sūtra (Feer, *Fragments du Kandjour* p. 196; Nanjio 266—67) 41. 7; 160. 4 (ibid. p. 19); where the title of the work *here* quoted is *Caturdharmaka-nirdeça*; cf. Nanjio).
- Candrapradīpa-sūtra (called in Sanskrit Mss. *Samādhirāja*; both names in Tib: *Tārān*. p. 156, K.F. 249) 16. 19; 18. 11; 53. 19; 100. 13; 116. 14; 121. 2, 6—9; 134. n. 3; 137. 11; 157. 9—13; 166. 6; 177. 4; 179. 15; 183. 1; 189. 4; 193. 4—195. 16; 242. 11 (on *çūnyatā*); (*°dīpānumodana-parivarta*); 291. 9; 354. 4 (on *dharma-dāna*); 356. 15.
- Candrottarā-dārikā-paripṛcchā 78. 19 (on passion).
- Cundā-dhāraṇī 173. 4.
- [*Jambhala stotra* 155. n. 3].
- Jñānavatī-parivarta [of *Candra-pradīpa*, q. v.] 134. 7.
- Jñānavaipulya-sūtra 192. 6 (what *çāstras* are to be avoided).
- Tathāgatakosha-sūtra (*-°garbha-s*) 171. 13 (on the great sins) [cf. *Subhā-shita-S°* fol. 99; see *Additional Notes*].
- Tathāgataguhyā-sūtra 7. 20 (on *bodhicittotpāda*); 126. 5 (on kindly speech); 158. 16 (on purity of person); 242. 7; 274. 3 (ten ways of showing vigour); 316. 5 (the four great virtues); 357. 1 (expositions of the subject of *Kār. 27*)
- Tathāgatabimba-parivarta 173. 8 (merit of offering an image).

---

1) According to Mr. Wogihara this work is the original of Nanjio № 52 (tr. AD. 265—316) and 926, and differs entirely from Nanjio 1257 (a *çāstra* not a *sūtra*), though otherwise similar in name.

Trisamayārāja 138. 15 (charms: cf. 139. 14); 172. 13; 290. 13.
Triskandhaka 290. 1; cf. 171 n. 3.

Daṣadharmasūtra 5. 7; (°dharmaka-s°) 8. 8 (on *bodhicittotpāda*, its 4 occasions; its 2 kinds); 116. 16.

Daṣabhūmika(°maka)-sūtra 10. 15; 11. 10; 126. 9; 227. 11; 287. 14 (on compassion towards all); 291. 11 (on the *mahā-praṇidhānas*). See also: 'Pramuditāyāṃ' 11. 3.

Divyāvadāna (tales from): see Saṅgharakṣita, Sūkārīkā.

Dharmasamgīti-sūtra 12. 8; 117. 1 (action only for others); 119. 11 (on *smṛti* and *samādhi*); 122. 4 (on *citta*); 124. 5; 125. 1; 127. 1 (on care in speech); 143. 9; 145. 16; 146. 6 (on disinterested giving); 153. 7; 179. 11; 228. 12 and 229. 7 (on *kāyasmṛtyupasthāna*); 233. 9; 263. 1, 0 (on *ṣūnyatā*); 264. 12; 284. 7 (on good resolution); 286. 7; 322. 5, 14 and 324. 5 (on mindfulness of the 'three gems').

Nārāyaṇaparipṛcchā 21. 1 (on self-denial); 147. 1 (motive for virtue); 189. 7.

Niyatāniyatāvātāramudrā-sūtra 7. 1 (parable as to *bodhicitta*); 87. 14.

Nirvāṇa [? —sūtra?] 133, note 5.

Piṭakas: see Bodhisatva-p°; Vidyādhara-p°.

Pitṛ-(Pitā-)putrasamāgama 181. n. 4; 244. 11—256. 3.

Pushpakūṭadhāraṇī 173. 13 and 256. 4—257. 8 (on the *dharmas* and on *karmaphala*); 257. 9—261. 11 (several extracts, aṣṭo *ṣūnyatā*).

Prajñāpāramitā (1) 'mahatī' 275. 15.

(2) *Ashṭasahasrikā* 37. 13; 314. 18.

(3) Other recensions: 49. 5 (on *Māra*); 120. 11 (on *prajñā* and *samprajanya*) 313. 13 (on *anumodanānuṣamsāh*); 349. 6 (care for universal salvation); 351. 9 (on showing forth the *dharma*). See also *Bhagavatī*.

Pramuditā 11. 3 (cf. *supra* Daṣabhūmaka).

Pravrajyāntarāya-sūtra 69. 6.

Praçāntaviniçcayaprātihārya-sūtra 16. 2 (on instruction); 83. 20 and 84. 8 (on help to the faithful); 86. 13 (on honour to bodhisats); 146. 16.

Prātimoksha 125. 9.

Bṛhat-sāgaranāgarāja-paripṛcchā 309. 13 (eight means to gain *Buddha-samavadhāna*).

Bodhicaryāvatāra 1. n. 4; 125. 11—12 ('shun scandal'); 127. 10—13; 155. 10; 155. 14—157. 8 [cf. 59, note 2; 118, notes 1, 3, 7; 125, notes 1, 3; 155, note 3].

Bodhisatvapitāka 190. 12; 311. 13, 17 (honour to *cāityas*).

Bodhisatva-prātimoksha 11. 11; 17. 16; 18. 17; 20. 12 (on self-denial); 34. 13; 36. 15; 55. 6; 125. 5; 144. 9 (on liberality); 188. 17.

Brahmaparipṛcchā 125. 8.

- Bhagavati 188. 5 (n. 1) (on resolutions for patience); 202. 4, 8; 210. 3 (on meditation on the 'impurities'); 243. 15; 262. 12.
- Bhadrakalpika-sūtra 8. 20 (on *bodhicittotpāda*).
- Bhadracaripraṇidhānarāja, here called } 290. 8; 291. 9; 297. 1.
- Bhadracaryagāthā }
- Bhikshuprakīrṇaka 154. 17.
- Bhaiṣajyaguruvaidūryaprabha-sūtra 13. 12; 174. 1—175. 6 (on the virtue of sacred names and of fasting).
- Mañjuçri-buddhakshetraguṇavyūhālamkāra-sūtra 13. 16 (on *bodhicittotpāda*); 14. 13 (on taking vows); 53. 14; 175. 17.
- Mañjuçrivikrīḍita-sūtra 149. 5.
- Mahākaruṇā-[puṇḍarika]-sūtra 94. 14 (parable of fisherman); 309. 5.
- Mahāmegha 184. 5; [cf. 133. 4].
- Mahāvastu: see Avalokanā-sūtra.
- Mārīcī (a charm) 142. 5 (cf. Feer AMG. V. 430—432).
- Mālāsiṃhanāda see Çrīmālā°.
- Maitreyavimoksha 9. 8 (on value of *bodhicitta*, *vināpi caryayā*); 177. 14 (purification from sin through *bodhicitta*).
- Ratnakaraṇḍaka-sūtra 6. 11; 356. 2.
- Ratnakūṭa 52. 12; 53. 17; 54. 11; 55. 3; 146. 4; 148. 8. 196. 11; 235. 1 (on *citta-smṛti*).
- Ratnacūḍa-sūtra 117. 12 (sūtra described as fully discussing *çūnyatā*); 120. 7; 229. 13 (on *kāya-smṛtyupasthāna*); 232. 6 (on *vedanā-smṛtyo*); 235. 1 (on *citta-smṛtyo*); 236. 13 and 237. 3 (on *dharma-smṛtyo*); 272. 0 (on *caryā-pariçuddhi*); 317. 13.
- Ratnamegha 7. 13 (on *adhimatrādhimukti*); 17. 6; 36. 5; 51. 8, 21; 52. 4 (on avoidance of bad friends); 54. 2 (avoidance of despair); 116. 6; 121. 12 (on *citta*); 124. 13 (Kārikā 12); 127. 16; 135. 1, 12 (on food and medicine); 137. 1, 6; 148. 5; 149. 11—151. 2 (against greed and pride); 157. 16; 168. 1; 179. 16; 196. 16 and note 6 (duties of forest-recluse); 209. 5 (on *açubhas*); 267. 14 (on *bhogaviçuddhi*); 274. 1; 283. 13 (benevolence even to the thankless); 290. 9; 291. 5; 313. 10; 348. 4 (votive offerings to be made for the salvation of all).
- Ratnarāçi-sūtra 55. 7; 128. 8 and 129. 14 (on almsgiving); 137. 17; 200. 12 (on forest-seclusion); 312. 3, 7 (honour to caityas).
- Ratnolkadhāraṇi 2. 15 (on faith); 153. 11 (*cittotpāda* in 10 ways) 327. 5—347. 11 (on the virtues of bodhisats). (According to Mr. Wogihara this work is the original of Nanjio 785).
- Rājāvādaka-sūtra (see also Apararājāvādaka-s°) 206. 11 (on objects of fear to the recluse).
- Rāshṭrapāla-sūtra (-°paripreçhā) } 54. 16; 153. 1; 195. 17—166. 6; 203. 8 (R°
Rāshṭrapālokta-gāthā } gāthā); 318. 4 (on Buddhānusmṛti).
- Laṅkāvatāra-sūtra 131. 13 and note 5; 132. 1—134. 6 (on food); 135. 5.
- Lalitavistara 5. 12; 203. 14—206. 10; 237. 5 (on *dharma-smṛti* and *çūnyatā*).
- Lokanāthavyākaraṇa 241. 10 (on *çūnyatā*).
- Lokottaraparivarta 151. 13 (on Mārakarmāni; on pride).

- Vajracchedikā 171. 9, 275. 11
- Vajradhvaja-pariṇāmanā also called } 22. 5 and 27. 4—33. 10 (on self-denial);
 Vajradhvajasūtra } 213. 3 (on benevolence) 278. 14 (ou
 earnest effort); 291. 10.
- Vācanopāsikāvimoksha (in Gaṇḍavyūha) 36. 5.
- Vidyādharapiṭaka 142. 12 (charm).
- Vinayavinīçcaya: see Upālipariṣcchā.
- Vimalakirtinirdeça 6. 10; 145. 11; 153. 20; 264. 6 (and note 1); 269. 11, 13 and
 270. 4 (on *bhoga-viçuddhi*); 273. 6; 324. 10 (and note 1).
- Viradattapariṣcchā 34. 16; 230. 10
- Çalistambasūtra 219. 10—227. 10 (on causation).
 (atra) Çikshāsamuccaye 16. 1.
- Çūraṅgamasūtra 8. 19; 91. 8 (on *anutpādita citta-vyākaraṇa*).
- Çraddhābalādhānāvātāramudrā-sūtra 86. 1; 87. 4; 153. 16; 311. 6 (merit of
 seeing Buddha even in pictures).
- Çrāvākavinaya 135. 9; 168. 12.
- Çrīmālāsīmhanādasūtra 42. 12 (cf. Add. Not. ad loc.).
- Saṅgharakshitāvadāna [Divyāvadāna; but see 57. n. 2 and Addit. Not.
 ad loc.] 57. 11.)
- Saddharmapuṇḍarīka 47. 13 (on avoidance of frivolity); 92. 8; 352. 7 (how to
 make a *dharmadāna*).
- Saddharmasmṛtyupasthāna 12. 5; 69. 13—76. 5 (on the future punishment of
 the ten sins); 125. 4.
- Saptamaithunasamyukta-sūtra 76. 7 (avoidance of *kāma*); (cf. Aṅg.-n. VII.
 xlvii).
- Samādhirāja: see Candrapradīpa.
- Sarvadharmavaipulyasaṃgraha-sūtra 95. 11 (sin of opposing religion);
 96. 17.
- Sarvadharmāpravṛttinirdeça 6. 16; 90. 19 (on hindrances to spiritual growth);
 99. 3, 16 (on solemn resolve).
- Sarvavajradharamantra 140. 13.
- 'Sarvāstivādinām' 148. 13 cf. Add. N. (conversation on *kuçalamūlāni*).
- Sāgaranāgarāja-p^o: see Bṛhat-sā^o.
- Sāgaramati[pariṣcchā]-sūtra 12. 12 (on the solemnity of the saṃvara);
 41. 14 and 43. 5 (on study, through preachers); 50. 3 (on Māra); 126. 1; 127. 6;
 145. 8; 151. 3, 7; 184. 9 (patience, three-fold); 275. 1 (on energy); 313. 6; 355. 3.
- Sīmhapariṣcchā 5. 13, 14; 53. 5.
- Suvarṇaprabhāsottama-sūtra 160. 12 (confession of sin); 216. 6 (on *maitrī*
 and *karuṇā*).
- Sūkarikāvadāna [in Divyāvadāna] 177. 10.
- Hastikakshya [sūtra] 133. 4 (see Additional Notes *ad loc.*).

Index II.

Sanskrit Words. .

(Nomina propria are distinguished by capital letters).

- akalpana (?) 'imperturbable' 32. 7.
akuçalāḥ karmapathāḥ (ten) 69. 13; 172. 4.
akṛshṭopta 'exuberant' 363. 5.
akshana (eight) 2. 4; 114. 14; 147. 14 (cf. Suḥṛllekha 64. JPTS. '86, p. 19).
aksharacaryā 'study by letter (not spirit)' 96. 4.
Akshobhya 14. 14 sq. (a tathāgata).
agnikhada 204. 11.
agniçikhācara n. of hell-birds 69. 14.
agniskandha 'naked flame' 77. 4.
(buddha-) aṅkura (met.) 159. 21.
(nir-)aṅgaṇa 121. 2 (note 2).
Acela-guru 331. 12.
accha 'clear' 197. 1.
acchaṭāsamhāta 214. 11 (note 4).
acchati (= ꣳcchati) with acc. 298. 4 (note 3).
acchambhī 303 (note 3).
acchidracittatā 117. 9.
Ajīvika-guru 332. 1.
ajīvikā-bhaya 'fear of not sustaining life' (so Tib.) 296. 5.
aṇḍakosha 6. 12; 288. 8.
atitṛpti 273. 14, 15.
aticchā 'excessive desire' 255. 16.
atyaya 'transgression' 162. 18; cf. Add. Notes ad loc.
atyarthābhīyoga 'déployer de l'énergie' (Feer AMG. V. 198) 160. 8 (cf. Add. Notes).
adhikaraṇa 'topic for debate' (cf. Aṣṭ. Prajñ. 52. 5) 195. 10.
adhipateya (? ādhip°) 28. 14.

- adhi-vas 'bear with' 177. 6 (note 2).
 adhiṣṭhāna 'blessing' 273. 2.
 (an-)adhīṣṭa '(not) requested as a teacher' 354. 10 (cf. Additional Notes on 13. 15)
 adhyavasita (niyama): *vide svananadhyā*.
 adhy-ā-paṭ 'violate, ravish' Add. Note on 171. 16.
 adhyālabhāna 'reaching' 123. 1.
 adhyāçaya definition of 285. 14.
 (try-)adhvan 25. 5; 68. 10 et al.
 Anantaprabha n. of a Tathāgata 9. 3.
 Anantayaças, a king 255. 8.
 anapatrāpya 105. 8 (cf. apatrā°).
 anartha-(vi) varjana Ch. V (title) and esp. 116. 1—5.
 { anavamardya 32. 11.
 { anavamṛdyatā 183. 5.
 anavarāgre without past or future, endless.
 anātha çālā-vat (simile) 'like a poor-house' 231. 5.
 anālina 'not desponding' 100. 17 (note 8).
 anāvaraṇajñāna 29. 20.
 anāvaraṇatā 244. 5.
 aniçrita 'independent' 126. 11.
 anugraha 'support' (?) 336. 10.
 (an-)anutapyanā 191. 2.
 anutpattikadharmakshānti 212. 14.
 anupariçoshita 'repeatedly dried' 212. 3.
 anumodanānuçamsāḥ 313. 18 foll.
 anuvicāraṇa 'research' 294. 5.
 anuvidhyati 'penetrates' 351. 4.
 anuvyañjana 183. 7 (note 4); 184. 14; 202. 10 sq.
 anuçamsa (cf. bhadrānuç°) 124. 2; 351. 1—8 (*vimçatir anuç° nirāmishādāne*).
 anta çah 'jusqu'à' (cf. Divy. index) 17. 18; 352. 1.
 anyatra with instr. 88. 12.
 apakshāla 145. 6 (note 1).
 apatrāpya 'modesty' 12. 1; 136. 1; 192. 1; (cf. *trapā* explained in Bcp. ad V. 32).
 aparigraha 357. 14.
 aparīṇamanatā 'inflexibility' 35. 6.
 aparitarshaṇā 'non-covetousness' 183. 5 (see Additional Notes).
 aparitrasyanā see paritrasyanā.
 aparihāṇa 'the state of lacking nothing' 316. 6.
 (tir-)apāya 54. 18; 204. 3.
 aptva 'wateriness' 246. 16.
 apratihatabuddhitā 183. 9.
 apramāda 356. 16; 357. 1 (definition).
 (smṛty-)apramoshatā 30. 4; 191. 12.
 abhavya 'incurable fool' 209. 12 (note 7).
 abhidhyā 'covetousness' 74. 5; 172. 2.
 abhinirvṛtta 'developed' 203. 5.

- abhinirharamāṇa and °hṛta (used of attainment of *dhyāna* or *samādhi*)
333. 13; 343. 11; 272. 11.
- abhinirhāra 184. 14.
- abhi-ni-viṣ (par.) 'be attached to' (?) 252. 10; 254. note 1; (ātm.) 'enter on' 254. 8, 13.
- abhimukhī-kṛ 'to manifest' 216. 4.
- abhi-lap 24. 16.
- abhiṣṭaddadhāti 'believes in' 316. 13 (cf. Vajracch. § 21).
- abhūtagata 'fallen in to error' 286. 2.
- abhyavakāṣika (bodhisatva: see Childers s. v. *dhūtanga*) 137. 1.
- abhyudgata 'gone forth from' 35. 1.
- Amitābha, Tathāgata, and his heaven 175. 6.
- amṛta (= nirvāṇa) 357. 13 (note).
- ayoniṣomanaskāra 'want of reflection' 157. 14.
- aruṣṭacitta (*sic lege*: v. Add. Notes) 'with unangered mind' 23. 15.
- (nir-)argaḍa 'unhindered' 335. 11.
- arcciya (?) glossed 'acireṇa' 331. 5 (note 3).
- Arcishmat, a Tathāgata 9. 3.
- alāta-vat (simile) 121. 16.
- avakrānta 'engaged in', 'entered on' 270. 4.
- avacara 214. 10 (note 3).
- avadha 'concealment' (?) 338. 10 (note 7).
- avabhāsa ('a broad hint') defined 131. 3 (note 2).
- avamanyanā (*sic legendum*) 'contempt' 9. 7, 92. 6.
- avamardanatā 'disposition to break a command' 126. 15.
- avalīyate 'desponds' (cf. *ālīna*; and *anavalīyanatā*, Samādhirāja 5. 20) 264. 14.
- avaskandanā 'assault' Add. Note to 172. 1.
- avastuka 261. 5.
- avasphaṇḍana 'reviling' 172. 1.
- avasyandanavacana 126. 1 (see Add. Note ad loc.).
- avikalatāḥ (aṣṭa-) '(eight) states of freedom from distraction' 311. 17.
- avirāgi 'indefatigable' 364. 3.
- (an-)avekshā (= P. upekkhā) 'non-regarding' 187. 6.
- avaimukhya 'not being put out of countenance' (see *vaimukhya*) 179. 15.
- avyutthita (?) 25. 12.
- avyupaccheda 'uninterruptedness' 295. 9.
- aḥloka: see ḥloka.
- asamprajāna 'not conscious' 108. 8.
- asampramosha 35. 2.
- asampravedhanatā 35. 7 (note 11).
- asecanakadarṣana 'lovely so that no beholder cloys' (cf. Divy. Index) 322. 12.
- ākāra (80 kinds) 190. 5—191. 3.
- Ākāṣagarbha 67. 14.
- āgahana-carita 'of overreaching' (?) ways 286. 1.
- āgrhīta-cittatā 'niggardliness' 28. 7.
- āgharate 82. 6.
- ācārya-ḥāstrisaṃjñā 154. 12.
- (an-)ācchindanatā 'non-disregard' 126. 15.

- ājāneya 26. 14 (note 3); 28. 3; 128. 7; 190. 9. °yatā 119. 5 (note 1).
 ājivika (āj° metri gr.?) 332. 1.
 ātāpa 'zeal' (Tib. *brtan-ba*; cf. Kārikā 8) 119. 17.
 ātāpin 'zealous' 31. 3 (Divy.).
 ātiyantrika 'charm, spell' (?) 361. 7.
 ātyayika 'harmful, prejudicial' (so Tib.) 17. 19.
 ādātum 'to convict' (a fault) 364. 9.
 ādeya 'acceptable' (of persons) Kārikā 10, 11.
 ādim kṛtvā 292. 5.
 ādikarmika 'novice' ('fidèle en route pour la Bodhi', Poussin Bouddhisme 231, see also H. Oldenberg Z. D. M. G. 52. 650, n. 1) 11. 6; 20. 5; 104. 17; 139. 8; 356. 6 (cf. Pali *ādikammika* Saddhammas. IX 12, apud JPTS. '90. 62).
 ādiptaçiraççaila (used of supernatural illumination? cf. Jäschke s. v. *ye-śes*) 54. 4; 191. 8. The expression also occurs twice in an unpublished fragment of Upāliparipreçhā.
 ādhipateya 117. 3 (note 1).
 ādhyātmika (shaḍādh° dhātavaḥ) 'personal' 249. 3 foll.
 ānantarya (five kinds) (1) regarding *bodhi* 17. 20—18. 7; 257. 11. (2) regarding *āpatti* 'sin' 60. 5; 67. 1; 168. 1 (cf. Pāli *ānantarika*, Pug. P. 13 and Dh.-Sūi § 1290).
 āniñja 'immobility' 223. 1 note 1.
 ānuçamṣa 'advantage' 121 n. 3; 195. 9. Cf. Samādhir. 15. 18 and Saddh.-P. Chapter XVIII, title; where Kern (tr. 336. n. 1) against his MSS reads the more classical form *ānṛçamṣa*. See also: *ānuçamṣa*.
 āpatti (two kinds) 168. 16.
 ābhāsa (anā°) 129. 3 (cf. Bodhic. V. 36 and de La V.-Poussin on Bcp. *ad loc.*).
 āmishaparakshipta 128. 7.
 āmukhikarma 33. 15.
 āyatana-saṃcaya 'congeries of sense-spheres' 360. 1.
 ārāma 104 fin — 105. 4; 106—11; 234. 13 seq. (cf. Aṅg.-n. VI § cxvii. = III. 449).
 ārāmatā 191. 10.
 ārambaṇa 22. 1; 253. 2; 259. 10; 281. 7 (Pāli *ārammaṇa*).
 ārāgaṇa 277. 11.
 ārāgayati 30. 6; 244. 3 and note 1.
 āryavaṃça (catur-) 105. 8.
 ālambana (cf. ārambaṇa) 235. 6 (and note 3).
 āloka 'light' 22. 8; 178. 6.
 āvaraṇa 'hindrance' 90. 6 and n. 2.
 (loka-)āvarjana 'winning, overcoming the world' 165. 18 (cf. Ev. Joh. XVI. 33).
 āvṛti 311. 3 and note 1.
 āçaya 'determination', teaching as to, 284. 6.
 āçayādhyāçaya 272. 14.
 āsevaka 'dust-cloak' 352 (note 7).
 āhrikyā 105. 8.

 itihāsapūrvaka 126. 13.
 itvara 'ordinary, moderate' 347. 5 and note 3.

Indra 314. 5.

indriya (five, gradhendr° etc. explained in detail) 316. 14—318.

ivā for ivā (cf. *vā* Senart Mhv. I. 371) 204. 15.

īryapathāḥ 51. 8; 53. 18.

uccaghanā 'scoffing' 45. 7; 185. 1; 271. 6 (cf. Pāli *ujjhagg[h]ikā*, *ujjaggh*—J.P.T.S. '85. p. 31).

uccaistva (only once elsewhere) 'height' 312. 4.

ucchava = utsava 365. 7.

ut-karsh 'exhort' (?) 197. 10.

utkuṭasthāyinaḥ (ascetics) 332. 7.

uttarikā (anutt°) 332. 1.

uttarimanushyadharmāḥ (uttaram° M. Vyutp. 257. 4) 62. 4 (cf. Pātim. § 4).

(an-)uttrāsa 176. 5 (cf. 200. 14 and note 2).

utthala (?) 'plain' 249. 13.

utpāda (anutp°) kauçalya 190. 14.

utpīḍanā (fem. form new) 'harm' 271. 4.

utprāsyamana 'mocked' 266. 10.

utplava 'exaltation' of mind (B² in literal sense only) 183. 6, 8.

utsada 'desire' 56. 6.

utsadatva 'excess' 248. 5. } (cf. Senart Mhv. I. 372).

utsishṭa (falsa lect. for utsr°) 125. 4 and n. 2 also 139. 14 but *utsrshṭa* at 187. 4; 211. 4, 7.

(an-)utsrjyanatā 183. 9.

udgrhīta 'captivated' «taken with a thing» 285. 5.

uddāna 6. 6.

uddāha 'burning up' 177. 14 (Pāli *uddhayhana* J.P.T.S. '87. 116).

uddhura 157. 19.

(an-)uddhuratā '(not) striving against' 192. 4. } Tib. *hgal-ba*.

uddhuratva (*sic lege*) 19. 13.

Udraka (and Devadatta) 105. 17 (cf. Add. Not.).

udvaçyāpayitvā — °çyamāna 'jeer' (?) 57. 6. 8 (cf. Addit. Not. ad loc.).

udvedha 'height' 246. 5.

(an-)unnaḍa '(not) proud' 120. 4 and note 2 (cf. Pāli *unnaḍa* J.P.T.S. '87. 121).

unnam: see Vnam.

(an-)unnahanatā 119. 5.

unnāma 105. 5; 108. 12 (cf. Pāli forms J.P.T.S. '87. 120).

unmiñjita 'offered' (?) 215. 16.

upakleça 'great pain' 222. 10.

upanidhyāyati 187. 14.

upanibandha 220. 1 °badhnāti 230. 6 (cf. Pāli J.P.T.S. '87. 128).

upaniçraya (= P. upanissaya) 32. 4 and note 2.

upaniṣhad (proverbial use) 187. 1; 315. 9.

upapatti (re-)birth 234. 6.

upaparīksh 'consider' (Divy. and Pāli) 198. 2.

upapāduka 175. 8 note 2.

upalambhasamjñin 315. 1.

(ashṭāṅgasamanvāgata) upavāsa 175. 3.

upavicarati 251. 17.

upasthāyaka 200. 3 (cf. B. & R.).

upasthāyakatva 'servitude' 23. 7.

upāyakuçala 164. 17 sq. (esp. 165. 2).

{ (-an)-upāyāsa (not) 'anguish of mind' 176. 5 and note 2.

{ upāyāsa 179. 16; 222. 10; 296. 11.

upārpayamāna (cpd. causal new) 'effect' 282. 10.

uraga 'phantom' (?) 288. 1.

ullāpana 271. 6.

ṛjukena 169. 1 and note 2.

ṛddhi 175. 7.

ekacitta-kṣhaṇa° 278. 12.

ekāgratā 119. 5.

ekāgrikaroti 317. 8.

ekīyamata 66. 15.

eḍamūka 'deaf and dumb' 284. 1. (cf. Thomas. J.R.A.S. '99 p. 491).

ettaka (= iyat) 174. 15.

evata 343. 3 and note 2.

eshyaishikatā 183. 15 and note 8.

aikadhyam 170. 14; 222. 4.

autsukya 'zeal' 184. 15.

audar[ī?]yakam 'bladder' 209. 9 and note 3.

auddhatya 106. 15; 118. 9; 198. 10 (cf. Bcp. ad V. 137).

audbilya 'peace of body' ('being out of a hole') 183. 6; 190. 10 (B. Sk.); cf. Senart,

Mhv. I. n. 577; also Pali *ubbilla* e. g. Majjh. III. 159 (M.H.B.).

aupadhikam (kriyāvastu) 138. 7 and note 2 cf. Minaev Rech. p. 171 sq.

aupapattyaṃçika 253. 3.

apalambhika 'conscientious, possessing consciousness of a religious act' 315. 8;

compare Ashṭas.-P. 161. 3.

aurabhrika 48. 10.

kakkhaṭa } 'hardness' 245. 4, note 2; 342. 3; cf. Dh.-sṃi 145. 4 and Har-
kakkhaṭatva } shac. 231. 1 for a derived meaning 'old'.

kaṭuka (sic lege) 'pond' 249. 14.

kaḍvara = *cadaver* 208. 12.

kaṇṭhanāḍyapakarshaka n. of a class of hell-birds 70. 1.

(vigata-)kathanakatha 'with doubt cleared' 317. 3 (*kathamkathā* Saddh.-P.,

Divy. ap. B²).

kapālāntacāra n. of a class of hell-birds 69. 16.

kapi (simile) 110. 11; 204. 6.

kabhalli 'skull' κεφαλή 80. 11 and Add. Not. ad loc.

karṇadhāra (simile of steersman) 102. 8.

(civara-) karṇika 'bottom-ear' of a robe 249. 2.

- karmapathāḥ akuṣalāḥ 69. 18; 172. 4; kuṣalāḥ 175. 11.
 karmavāyu 207. 12 (cf. 170. 15).
 karmārāma 112. 12 sq.
 karshū 'fire, flame' 71. 9; 193. 7.
 kalaviṅka (simile) 6. 18; cf. 329. 5.
 (saṃkhyā-)kalāpa 318. 2 (and note 2).
 kaṣambaka 'rubbish' 67. 20.
 (pañca-)kashāya 'depravities' 265. 1.
 kākhordaṣāstra 192. 8 and note 3.
 kācalindika, 'a kind of down', 208. 11 note 2.
 kāmamgama 32. 15.
 (māra)kāyika 123. 4.
 kārā 'praise' 150. 2 and note 1.
 kārshāpaṇacchedika n. of a torture 182. 5 note 2.
 Kāṣyapa 136. 10; 138. 2 sqq.
 kāhiti = karishyati 101. 6.
 kiṃkuṣalābhīyukta (?) 50. 7.
 kiṣavaira 'corpse' 204. 14.
 Kukkuravratāḥ 332. 3 and note 5.
 √kuṭṭ 'censure' 100. 3, note 1.
 kuṭṭakuñcaka (read kuṭuk°, 279. n. 3) 149. 13 and note 4.
 kuṇāla 'Himalayan pheasant' 329. 6.
 kupina 'net' 77. 4.
 Kumāravratāḥ 332. 2.
 kumbhī 75. 8.
 kuṣaṃskṛtātāḥ 193. 15.
 { kuhanā 'deceit' 131. 3, 6; 230. 3 (cf. Itiv. 112. 13 and Vis.-M. ap. JPTS. '93. 80).
 { kuhā id 196. 6.
 kuhaka (adj.) 13. 9.
 kṛtavedita 'sorrow at [their] deeds 286. 1.
 kṛtaṣaḥ (cf. Aṣṭ. Pr.) 37. 19; (= kṛtena, with gen.) 350. 9.
 kṛshṇapurusha parājaya 173. 6.
 kelika 'charm' (?) 237. 7.
 keṣaṇḍuka n. of a class of hell-birds 70. 5.
 (tri-)koṭi 132. 14; 135. 2 (n. 2), 6.
 koṭṭarājan 159. 11 and note 2.
 kaukṛtya 135. 16; (nishk°) 138. 1; 171. 4 (n. 2), 6; (atik°) 178. 14.
 kaupina 'loin-cloth' (?) 136. 1.
 Kauṣika (Indra) 314. 2 note 2.
 krāyaka 'buyer' 38. 8 (cf. Aṣṭ. Pr.).
 (ekacitta-)kshaṇa see ekacitta.
 kshaṇabhāṅga 234. 8 (cf. Poussin, Madhy. vr. p. 4 n. 4).
 kshaṇasampad 114. 15.
 kshata 323. 9.
 kshamaṇa 165 note 3.
 kshānti (trividha) 179. 11.
 Kshāra-nadī n. of a sea 75. 10.

kshuṅṅa-vyākaraṇā 126. 6 cf. Bcp. ad V. 54 and note there, also Subhāshita-saṃgraha.

khakkhaṭṭa v. kakkh°.

{ khaṭṭuka 149. note 4.
{ khaṭṭukatā 279 note 3; 283. 13.

khaṭṭaṅka see khaṭṭuka.

khaḍga 'rhinoceros' simile of, 194. 15; 195. 16.

(agni-) khaḍāḥ 204. 11.

khalistoka 58. 7 (cf. Additional Notes).

khalupaṅcādbhaktika 135 note 6, cf. Buddh. Trigl. fol. 22 b.

khāṇu 102. 1 and note 1.

Gaganagaṅja, Bodhisat 127. 1.

gaṇikā (simile) 105. 16, 168. 12, 326. 1.

gati 'evil ways' (four) 147. 14, 15.

gantra (?) 'cart' 28. 1.

garmut 248 note 3, cf. Harsha.-c. 52. 11.

gahanatā 'clinging to the world' 172. 3.

gāthā 37. 8, 10 (cf. s. v. *catushp*°) 144. 14.

gādha 'desire (?)' 109. 14 and note 5.

gu (numeral = 7?) 66 note 1.

Guṇadhvaja, (n.) 9 note 1.

Guhyakādhipati a 'dramatis persona' 357. 10.

gṛñjana 132. 5.

gṛddhi 40. 1, 137. 4.

(tāpasa-) Gotama 331. 11.

govratikā 332. 3.

ghaṭṭayitvā 'closing (the door)' 352. 8 and note 3.

gharate 82. 6.

ghātikā 'disposition to hurt' 269. 2.

Ghoshadatta, a Tathāgata (? same as hero of Samādhi-r. Ch. V.) 8. 20.

cakshumattā (?) 30. 18.

(uc-) Vcagh 'sneer' 12. 15. 13. 1 cf. *uccagghanā*.

Caṇḍamahāroshaṇa 141. 1.

caṇḍalakumāra (simile) 129. 16; 150. 12, 18.

caturdikka 26. 16.

Caturdvipeçvara 175. 10.

catushpādikā gāthā 37. 8; 144. 14.

(Buddha-)candra 102. 12.

Candragomin 155, note 3.

carakāḥ 331. 11 (adj. *cārika*?) 332. 4.

cari = caryā 13. 18.

cāturdiça-sāṅghika 56. 5; 59. 14.

cārapāla 'jailer' (apparently the real meaning of *cārapāla* in Divy. 565. 19)

231. 5.

- cikitsita 'thinking' (?) 284. 2.
 cikka 'gum' (of eyes) 231. 11.
 cittakalyatā 'pleasure to the mind' (cf. also Pāli *kallacitto*) 213. 7.
 cittanagara (met.) 122. 15—123. 11.
 citrikāra 'respect' 151. 17 and note 3.
 √cip }
 cippatika } 182, note 1.
 caitya (metaphorical use, like S. Paul's 'temple of the Holy Ghost') 56. 11; 136. 2.
 { coḍa 'raiment' 113. 8 and note 3.
 { coḍaka *id.* 20. 17.

 chambitatta (cf. Vin.-P; III. p. 69. 14) 303, note 3.
 chardana 'ejaculation' (usage in B. Sk. as in Pāli; cf. Divy. where however root = *tyaj*) 173. 5. cf. note 3.
 chāyikā (qbārikā?) 'ash' 246. 10, 11 (chāilla = 'lamp' in Pkt: but medial *r* is never changed to *y*).

 janapadakalyāṇī 'belle of the district' (cf. Dīgha-N. xiii § 19) 252. 3.
 jambhakavidyā-ṣāstra 'demonology (?)' (to be avoided) 192. 8.
 jalamaṇḍakāḥ 93. 12.
 Jayamati (a Buddhistic Korah) 6. 16.
 jaha (adj.) 273. 1 and note 1 (cf. Itiv. 108. 6).
 jāgarikāyoga 191. 6.
 jātu (Mhv.) 69. 5.
 jāpana 'maintenance' cf. *yāpana* 137. 9.
 jighatsita 'hungry' 274. 7.
 jihvāmishabhujāḥ 69. 17.
 Jīvaka, a vaidyārāja 159. 8 *sqq.*
 jivaṣūlika (torture) 182. 6.

 jhallaka 48. 12.
 √jhash 'destroy' 59. 12; 60. 12; 89. 3.

 dākini 'she-devil' 133. 2.
 domba a low caste (Doms) 133. 1.

 taṭṭu (taṭṭa?) 'basin' (cf. Pāli *tattaka*, Morris in JPTS '84. p. 80) 58. 1.
 tannimna (°pravaṇa) 106. 13.
 √tas 25. n. 3; 36. n. 1 and Add. Notes.
 tātuka (correl. of yātuka) 346. 16.
 tāthāgata (adj.) (cf. Bodhic. V. 46) 157. 18, 20.
 tāyin 31. 3; 260. 11; 300. 5 and note.
 tirahkuḍya 76. 12.
 tishṭhatu 'let alone' (something comparatively unimportant) 309. 5. 352. 1; cf.
 Ch. s. v. *tiṭṭhati*; and Majjh. I. 490, 491 (M.H.B.).
 tūlapicupa 'cotton-wool' (simile) 180. 14 and note.
 tebhita (= tebhya) 329. 8.
 tailapācika (n. of a dish?) 182. 1 and note.

trāyastriṃṣāḥ (devāḥ) [for °ā cf. Mhv. and Pāli] 350. 16.

trikoṭi see koṭi.

tribhava 102. 8; 312. 3; 319. 11.

triskandhaka 171. 5 (note): and compare Index I.

traiyadhvika (*sic lege*) 139. 4 (compare Add. Notes).

tvacaḥ (shaṭ) 70. 4.

dakṣhiṇīya (B. Sk.) 'venerable' 56. 15; 151. 9; 271. 5; 286. 4.

daṇḍanīti-ṣāstra 192. 7.

daṇḍāpayati 63. 18; 67. 10.

dantakāshṭha 'toothsticks' (not to be chewed in public) 125. 5.

dantotpāṭaka n. of hell-birds 69 *fn.*

daṣaddiçi 346. 1.

daṣavarga 169. 1 (note 1).

dāntājāneya 'well-bred bull' 190. 9.

dāsa (simile; cf. *lokadāsa* 35. 7) 143. 8.

Dirghajaṭaḥ (a sect) 332. 2.

durnyāsa 144. 2 and note.

durvācatā 'abusiveness' 306. 7.

duḥṣradhdhānīya 'hard to believe' 174. 18;

dushkhaṇa (duḥkhada, v. l.) 'harm-doing (Tib. *gnod-byas*)' 156. n. 2.

Dushpradharsha a Tathāgata 9. 5.

dushya 'curtains', 'seat-drapery' 76. 12; 353. 1.

Devadatta and Udraka 105. 17.

devāgnivat (simile) 121. 16.

Dṛḍhavigrama, a Tathāgata 9. 4.

dauvarikabhūtā (smṛti) 120. 9.

daushṭhulya 116. 17 (note 5).

Dramiḍa (°ita?) 36. 14; 95. 6.

(matta-)dvīpa (simile) 118. 12.

dvīpatā 'state of being a refuge' 285. 15.

Dhanyottarā (?) Add. Note to 168. 4.

dhanva 'dull' 7. 9; dhanvikṛ 7. 11. Perhaps to be read dhandh°; see Add. Notes.

dharmatā 236. 16.

dharmadāna 352. 7; 354. 5.

dharmāpadāḥ (adj.) 322. 15, interpr. by Tib. (195. a), if the reading was the same: *chos-kyi-bgo-skal-la spyod-pa* 'enjoying their share of the dharma'.

dharmabhāṇaka (cf. Saddh.-P. ch. XVIII) Ch. III *passim*; 97. 3, 4; 151. 15; 284. 2; 335. 14.

dharmamukhāḥ (masc.?) 'approaches to *dharma*' (?) 335. 14.

dharmamegha (figuratively) 103. 1.

dharmasannāha; see sannāha.

dharmasambhāra-yoga, defined, 191. 4 sqq.

dharmāsanaka 'occupant of pulpit' 355. 8.

Dharmodgata 39. 11; 40. 1.

dhātu (fem.) 138. 11 note 3.

- dhātu (six) 220. 10 sqq.; 244. 11 sq.
 dhāraṇi 18 16; 336.8.
 dhārmaṣṭraṇika 'relating to hearing the law' 197. 16; 201. 5.
 dhārmī kathā 131. 1.
 { dhūtaguṇāḥ (cf. Samādhi-r. 5. 14) 137, note 1; 191. 10.
 { dhūtaguṇa- 328. 2.
 { dhūtaṅgāḥ 135, note 6; 137, note 1.
 dhūmagāra (?) 80. 11.
 dhvaja (metaph. use) 134. 6.
- Nakshatra-rāja, a Tathāgata 9. 1.
 (citta-)nagara (simile) 122. 15—123. 9.
 nagarāvalambaka 9. 4.
 nagna-acela 331. 12; 340. 19.
 naṣṭaraṅgavacana 126. 3.
 naḍa 'artery' 221. 2.
 naḍacippitika (?ṭa) 182. 2.
 nandīrāga 288. 1.
 √nam with ut- 'exalt' and ava- 'cast down' 180. 3.
 nayuta 318. 1 and note 1.
 navavraṇa (of the body) 230. 11, note 5.
 nidānam (adv. use) 100. 12.
 —nidānāḥ 'having as their object' 329. 11.
 nidrārāma 111. 5.
 nidhyapti 33. 15; 131. 8; 152. 2. (cf. Samādhi-r. ch. IV. 1. 8).
 nimittaṃ karoti 'give a hint' 268. 6.
 (tan-)nimna 54. 1; 106. 13; 191. 8 (note 5).
 niraṅgaṇa 121. 2.
 nirāmishacitta 'non-fleshly-minded' (cf. Kārikā 26) 148. 4 cf. Samādhir. 17.6—9.
 nirāsvādātā 'insipidity' 277. 5.
 niruddhu (?) 134. 11 and note 5.
 nirgamana 'decease' (?) 208. 15.
 nirmāna 127. 13 (paronomasia with °māṇa); 201. 3; 316. 9.
 nirmāya 'guileless' 285. 8.
 nirvikalpa 'free from hesitation' (Tib. *mi-rtog*) 324. 2.
 nirviṣeṣha with instr. 'indistinguishable from' 201. 17.
 nirvrta 29. 6; 45. 1.
 niṣcari 339. 12.
 niṣcārayati 'utters' 268. 3, 9.
 niṣcittatā 122. 7 (note 2).
 niṣhadma 'without cloak (of guile)' 155. 10 Bodhic. VI 119.
 niṣcaraṇa ('sortie, fuite' Senart, Mhv. I. 433) 203. 16; 205. 12 (cf. (a-) *niṣritatva*
 285. 11 and Itiv. § 43).
 nishadyā 'sitting' (cf. Mhv. Index) n^ocitta 'a mind for (desire of) sitting' 17. 18
 (and Add. Notes).
 nishkaṇa 158. 15 (note 5).
 nishparidāha 121. 9.

- nisyaṇḍa (cf. syanda) 129. 11; 130. 2; 151. 4; 181. 10.
 ni(h)atva 336. 4.
 nihsapatna 'unrivalled' 294. 3.
 nīvaraṇa 'besetting sin' 191. 7.
 (dharma-)netrī 88. 14; 292. 1.
 naigama-janapadāḥ 'town and country folk' (Buddhistic usage) 297. 15.
 naishkramya 'renunciation' 306. 4 (note 4).
- √ pāms 62. 3; 63. 6; 98. 7; 158. 3.
 pāmsana (noun) 'hurting' 10 note 4 (for °pāmsana [adj.] in the met. sense of
 'dishonouring' see B & R. s. v.; Pkt. °pāmsaṇa, Hem. Deçin. II. 42.)
- √ pac 'make clear' } 243. 13 and note.
 pacya 'conspicuous' }
- pañcatrimṣat Buddhāḥ 169 note 3.
 pañcapāçaka (bandhana) 165. 5.
 √ paṭ: see adhyā-paṭ.
 pattiyaṣi, (pratiyaṣe), pattiyaṣanti, 'believe' 174. 7, 15.
 —pathima 'leading to' 260. 10 and note.
 parātma-samatā, °tva 357. 16, 17; cf. Bodhic. VIII. 90.
 parāpṛshṭhibhūta 'turning one's back' 283. 14.
 parikarabandha 'girding up the loins of the mind' 276. 3.
 (a-)parikarman 357. 5.
 parikarshaṇa 'planning' 172 note 2; 190. 13.
 parikalpam upādāya 166. 11.
 pariṇāmanā 213 note 4.
 pariṇāyaka 281. 19.
 pari-tap 'despond' 228. 10.
 pari-tas: see below (a)paritras°, and Add. Notes.
 paritulana, °natā 191. 1, 6.
 (a-)paritrasyaṇā (cf. Digha-N. I. p. 40 *ad finem* and Rh. Davids tr. p. 53)
 25. 7; 36. 1 note 1 and Add. Notes.
 paridāha 121 note 4; 198. 9; 206. 4.
 paridīpita 124. 6.
 parinishpatti 'perfection' 184. 14.
 parinishpanna 277. 8.
 parinishpādana 'completion' 282. 15.
 paripūri 'fulness' (cf. Senart Mhv. I. 373 *ad finem*). 117 note 2; 119 note 6,
 350. 18 *et al.*
 paripraçṇayati 'consider' 88. 6; 152. 10.
 parivrājaka 331. 11.
 parishā = Pāli parisā (? *parshada* Suvarṇap. 4 fin) 113. 3.
 (sukha-)parisarpyakam (sthāna) 'a place easy to walk about in' 197. 3.
 parihāra: see saparih°.
- paritta 'limited, circumscribed' (su°-) 113. 15; 281. 17; 'few' 355. 1.
 paryādāna 'making an end' (esp. of karma; see Divy. Index) 177. 15.
 paryutthāna 178 note 3 (occurs several times in Upāliparip.).
 (a-)paryutthānatā 191. 7.

- paryupāsita 35. 2.
 palāṣa (masc.) 242. 8.
 paliguddha } 50. 15 (palibodha ?); 100. 4; 105. 13; 109. 1; 186. 10; 249. 8.
 paligodha }
 paçurathagatiko Bodhisatvaḥ 7. 1 sq.
 paçcimāyāṃ pañcāçatyāṃ 88. 14 (note); 104. 10; 116. 2 *et al.*
 pāncagatike saṃsāre 91. 9; 176. 6.
 pārājika 66. 16.
 pārāvāra 357. 17.
 pārīhāṇi [cf. aparihāṇa] 308. 8 and note.
 pārçvapārçvaka 228. 13 and note.
 piṇḍārtha 'concentrated meaning' 127. 9, cf. *piṇḍāyitā* M. Vyntp. § 245. 271.
 pithat = pidadhat 348. 11 and note.
 pippalakā (vāyavaḥ) 248. 13.
 pukkasa a low caste 133. 1.
 puṇyakriyāvastu 138. 8 and note.
 purime = pūrvaṃ 177. 7;
 purimeṇa 193. 9.
 pūrvābhilāpitā 'disposition to speak first, chattiness' 183. 15.
 pūrvāvadāne 10. 12 (cf. 13. 16).
 pṛshṭhavaṃçacara (hell-birds) 70. 2.
 pesī (°çī) 'embryo' 358. 15 and note.
 painḍilika 150. 18 (cf. *painḍapātika*, Bodhic. X. 46, B. Trigl. 22. 6 and § 45. 4
 of the anonymous vocabulary published by Minaev in his *Buddhism* I. ii.
 p. 128).
 posha 199. 8.
 praguṇṇa (praguṇya?) 184, note 1.
 pragharati 'ooze' 249. 7.
 praṇidhānas, list of 291. 11 sqq.
 Pratāpana, a hell 85. 1.
 pratigha 'anger' 149. 5, 6 (quasi-etymological explanation); 271. 12; 272. 6.
 praticchādanatā 41. 19 (note).
 pratipaksha 160. 5—6; 172. 13; 173. 8.
 pratibhāna 15. 13;
 pratibhāsa 272. 10.
 prativigacchati 248. 10.
 prativijñapti 'recognition' 250. 5, 6.
 { pratividhyati 317. 10.
 { pratedha 214, note 5.
 pratinodana 120. 15 and note;
 { pratisaṃlayana (Divy.) 'privacy' 114. 9; 120. 16.
 { pratisaṃlīna 67. 12.
 pratisaṃvidā (cf. Samādhi-r. ch. XXIV.) 109. 6.
 pratisaṃvedanā 'experiencing' 253. 6, 14.
 pratiçaraṇāḥ (masc.) 'refuse' 207. 17 (cf. 191. 1).
 pratihanyanā 251. 14 and note.
 pratyaya-yāna 328. 8.

- pratyarthika 'enemy' 234. 11.
 pratyavalokana 'paying attention to' 148. 11 and note.
 pratyāpatti 'restitution' (after repentance) 160. 6; 177. 9.
 { (a-)pratyudāvartanam (non-) retreat 296. 8.
 { pratyudāvarte 'turn back' 280. 7.
 pratyekanaraka 57. 1; 136. 10.
 prathamacittotpādika Bodhis. 212. 13.
 { pradakṣiṇa 112. 14.
 { pradakṣiṇa-grāhitā 'disposition to take well' 286. 4.
 prapañcārāma 105. 3; 114. 13 sqq.
 prabhaṅgura 232. note 1.
 pramuditā n. of a *bodhisatva-bhūmi* and of a division of a treatise on the *bhū-*
mis 10. 17; 11. 3.
 pramosha cf. *supra*: *apramoshatā, asampra*^o.
 pralambapādama 'with one foot hanging down' 125. 12 (*mahārājatilā*-posture.
 Foucher *Iconographie* p. 67 note 5).
 pralugna 56 s.
 pravaṇatā 191. s.
 pravārymāṇa 'pressed to accept' 268. 4.
 prasāda 'seat, locus' (cf. *Atthasāl.* pp. 72, 306 sq.) 250. 14.
 prasrabdhi 'cessation' 255. 14.
 prahāṇa 135. 3.
 prahruta 'crooked' 42. 5.
 prāg eva 'much more' 11. 2.
 prāgbhakta 'forenoon' 352. 1.
 prāgbhāratā 191. 8 and note.
 prātihārya 'marvel, magic' 213. 11; *Dīgha*-n. xi, *passim*.
 prādeçika (vidhi) 125. 8 (^oyāna) 183. 10.
 prāntaṣayyāsanika 55. 9 (cf. 104. 15).
 prāvish-kṛ 194. 8.
 prāsaṅgikaṃ 168. 14.
 prāsādikatva 'kindliness' 157. 5.
 Priyamkara (*Bodhisatva*) 168. 4; (a king) 255. 11.
 Priyadarçana a *Bodhisat* 124. 5.
 prekshika (?) } 52. 18; 267. 15 and note.
 prekshikā }
 premanīyā 126. 11 and note.
 phāsum 129. 8 (and Introduction § 4).
 °phuṭa 'expanding like a snake's hood' 334. 17.
 (daça-)bala 25. 4; 161. 2; 164. 3. ◊
 bahukṛtya 128. 10.
 Bahuçarika n. of a naraka 57. 1.
 bālā n. of a flower 81. 8.
 bāhirakāḥ 'outsiders' 382. 9.
 bāhuçrutya 12. 16; 114. 2.

- bimbara n. of a high number 157. 11.
 bilaṅga-thālikā (Pāli) Additional Note to 80. 11.
 bisa (*sic legendum*) 'lotus-root' 137. 15 (and 'Additional Notes' ad loc.).
 bukkā 'heart' 25. 11, 17.
 buddhamāhātmya 145. 12.
 buddhāḥ: see pañcatrimṣat 169 note 3.
 bodhikarā dharmāḥ 286. 14; 287. 4.
 bodhimaṇḍanishadana 158. 8.
 bodhisatvayānika 104. 10; 116. 1.
 bodhisatvapiṭaka 190. 12.
 bodhisatva-vinaya 190. 4.
 bodhyaṅga 144. 10.

 bhadraghāṭa 155. 8 and note 3.
 bhadracarividhi (°caryāv°) 139. 13 (note 7); 291. 10; 316. 3 (= Kārikā 25).
 Compare title of Ch. XVI.
 bhadrānuṣaṃsāḥ (four kinds) 313. 1.
 bhaya various kinds of, 193. 7—18; 296. 3 sqq.
 bhayin 'timorous' 364. 1.
 (tri-)bhava 102. 8; 312. 3.
 bhājana 354. 9, 10.
 bhikshadā 98. 8.
 bhūtaṃ (adv.?) 46. 6.
 bhūtakoṭi 257. 15.
 bhesyanti = bhavishyanti 45. 12 (cf. 46. 16); see also Introduction § 4.
 bhaishajya (satata -bh°; glāna-pratyaya-bh°) 135. 8.

 Makkoṭaka, n. of mountain 71. 2.
 mañcāroha 139. 15.
 mativikrama 122. 4.
 mana-utplāvakari (like Wordsworth's 'My heart') leaps up when I behold...
 126. 12; cf Bcp. ad I. 7 (p. 13. 11).
 mantrāḥ 'spells' (ayukta-m°) 113. 12 (paligodha-m°) 109. 1; (vivāda-m°) 108. 7.
 manyanā 'self-consciousness' 251 n. 2.
 { maru 307. 7; 334. 1.
 { maru-pati 'lord of the Maruts' [and devas generally] (cf. Pāli) 305. 7.
 marmaguhyaka (hell-birds) 70. 2.
 marmasthāna 'vital points (of doctrine)' 17. 10, 11 (= Kārikā 3).
 mastakaluṅga (= mastul°) 'brains' 69. 16 note 5.
 mahadgata 'great' 248. 15.
 Mahāpaduma, n. of a hell 75. 10.
 mahāpraṇidhānāni (list of) 291. 11.
 mahāpramāṇa 'full cassock' 352. 13.
 mahāyānika 'follower of the Mahāyāna' 13. 8.
 Mahāvyyutpatti passages used from, 67 note 2; 117 note 3; 119 note 3.
 mahāçāla 175 note 5.
 mātrajña 'moderate' (Pali *mattaññu*) 143. 20 (= Kārikā 14).

- mātrābhojin 'eating in moderation' 129. 13 and note.
 Māyā-devi 122. 14.
 Māra 189. 8.
 Mārakarmāṇi (daça) 49. 5—51. 20; 151. 13 sqq.; 182. 16.
 Mārakāyika 123. 5; 184. 10.
 Māradūta 184. 11.
 Mārabhavanāni 284. 5.
 Mārāṅkuça-viddha 151. 13.
 mārganatā 214. 7.
 mālavihāra 'votive flowerbooth' 300. 8.
 middha 'sloth' 111. 9, 13, 128. 1; 197. 6 *et al.* [cf. Additional Notes].
 mukhapūram 'mouthful' 125. 11.
 muditā (defined by extract) 183. 4—184. 4.
 mudrākārāḥ (not to be eaten) 139. 15.
 mndrāvāre niyuktaḥ 58. 6.
 mushitaçruti 108. 8 and note.
 mushṭika a low caste 48. 2.
 mūtoḍī (li) 210. 8 note 3; 231. 1.
 mūlāpatti (five kinds of sin) 59. 11—60; 66. 12, 15 sq.; 167. 19.
 mṛgacaryā 332. 3.
 mṛshāmoshadharma 261. 8; cf. Madhy-vṛ. 10. 20.
 medakasthāli 'vessel of grog' (malt, acc. to Tib.) simile, 231. 2.
 mraksha 198. 8 ('persistence in wrong-doing' B² from B. Sk.; 'hypocrisy' Ch.).
 mrakshaṇa ('massage?') 132. 6.

 yatha-r-iva 304. 10 *et al.*
 Yaças, a Tathāgata 9. 2.
 yātuka = Pāli yattaka 328. 11; 339. 10.
 yāthāvataḥ 260. n. 2.
 (pratyaya-) yāna 328. 8.
 yāpanā 127. 19 (cf. jāpanā).
 yāma-laukika 130. 17.
 yāvat : (1) = peyyālam 93. 1; 171. 10. *et al.* (often denoting an omission made by a redactor).
 (2) 'least of all' 252. 9 (note) sqq.
 yuktyāgama 359. 1.
 yugamātraprekshin 'looking only a yoke's length before him' 128. 6 (note); 267. 15.
 yuñjishyāmi, ghaṭishye 201. 4 (note).
 yogakshema 147. 4.

 rajoharaṇa 'broom' 35. 8 (cf. Jacobi, Jain-sūtras I. [SBE. vol. XXII p. 57]).
 raṇya = araṇya 329. 13 (cf. *daka* for *udaka*) p. 57, note 2).
 ratha (metaphor) 361. 9.
 raçmi mystic rays, list of 333. 14—342. 18.
 rāksha(m) = rakshā 309. 2.
 -rāgayāti (ā-, vi) 30. 6, 7.

- { —rājan at end of cpd. 178. 7; 246. 4.
 { rājāna- (as cpd. base; cf. Mhv. Index) 45. 9 (note).
 Rāhu 346. 11.
 ruksha 'rough' 131. 4.
 Rutāvati, a sāgara-devī, inventress (?) of music 346. 3.
- lapana 'babbling' 268. 6 (cf. Bcp. ad V. 75, and Vis.-m. ap. JPTS. '91-3, p. 80).
 layana Add. N. to 29. 14; 178. 2 (contrasted with *grha*).
 laçuna 192. 5.
 lābhasatkāra 104. 17; 105 *passim* and 148. 16 (Kārikā 16).
 lālapayana 'lamentation' 222. 8 (note).
 linatā 'despondency' (new meaning, cf. *ūyate* 185. 3); 179. 14; 183. 5.
 lūha 128. 16 (note); 129. 9; 130. 5; 131. 4.
 leya 'snare' 77. 4.
 lokadāsa 35. 7 (cf. *dāsa* 143. 8).
 lokadharmā (ashṭa) 180. 2 (note).
 lokapradyota 'Light of the World' 298. 6; 310. 4.
 lokāyata-mantra 148. 10; -çāstrāṇi 192. 7.
- vaṃça (caturārya^o) 105. 8 (note).
 vaṅka («forme prācrite du sanscrit vakra dans le sens moral» (Senart, Mhv. I. 450) 230. 3.
 vanīpaka (^oiyaka) (Divy.) 26. 5 *et al.*
 varga (daça-, pañca-) 169. 1.
 vā = iva (cf. Mhv. Index) 275. 8.
 vādavidyāçāstra 192. 8.
 vānta 'removed' 173. 9 (note).
 vālapatha = 'hair's breadth' 295. 5; 344. 16.
 vālikā = vālukā 'sand' 312. 4; 314. 18.
 vikalpa, see nirvik^o.
 vikuṭṭanā 'censure' 100. 3 (note).
 vikurva (^ovaṇa and ^ovita) 'miraculous power' 327. 20 (note); 330. 12; 342. 16.
 vighāta 'loss of', 'separation from' (with disjunctivè instrumental?) 268. 7.
 vicakshuḥ-karaṇa 'vexation' 355. 12.
 (a) vicikitsaka 'not doubting' 36. 7.
 vicchidra (Pāli, *vicchidaka*) 77. 12.
 vijahya (from *√hā*) 106. 11.
 (a-)vijñaptika 234. 2.
 viṭhapanā 180. 4 (note); 236. 1-4 (definition).
 vidūshanā 'self-reproach' (cf. Feer, cited in Add. Notes) 160. 5-14.
 vidyuccakrāçani (simile) 105. 11.
 Vidyutpradīpa, a Tathāgata 9. 2.
 vidhamanaka 'bellows' 249. 2.
 vidhamanatva, ^otā 31. 10 and note; 192. 1.
 vinilaka 211. 1 (note).
 vipaṭmaka 211. 1.
 viparyāsa (four) 198. 11, 12; cf. Poussin, Muséon. N. Sér. I. 236.

- vipaçyanā (cf. Lal.-v. 146. 7) 'keensightedness' 108. 16.
 vipūyaka 211. 1.
 vipratīṣāra 'repentance' 160. 7.
 (ati°) vipratīṣārin 'remorseful' (Lal.-v. and Divy.) 178. 14.
 Vimalatejas 189. 9 sqq.
 vi-rāgaya 30. 7.
 vilohita = lohita 'blood' 81. 14.
 vivarṇita 'blamed, condemned' (also Lal.-v. apud B²) 281. 12.
 viveka 'detachment' 357. 14 and note.
 (a-)viçaraṇa 235. 11.
 (praṇidhāna-) viçuddhi (four kinds) 311. 14.
 viçeshagāmitā 'being in the way to distinction' 316. 5, 8.
 vishkambhanatā 'disposition to check or hinder' 191. 7.
 vishkambhayati 'ungirds' 279. 6-7.
 vishṭhihate (vitishṭhate; cf. *vyutthīhi* 344) 18. 6 (note); cf. M. Vyutp. page 87,
 note 9.
 viṣamvādaka 13. 10.
 viśabhāga 'different' 296. 9 (note).
 viśambhaghātikā 'destructiveness of trust' 269. 2.
 vihāra 213. 12 (note).
 viheṭhanā (= viheṭha Lal.-v.) 'harm' 271. 8 *et al*, also Ashṭ.-P. 417. 2.
 vīrya (sāmatya-), definition, 51. 9.
 vṛṣabhita 214. 1 and note.
 vaitulya (v. l. vaipulya; see Additional Notes) 354. 6.
 vaidhurya (?) 136. 9 (note).
 (a-)vaimukhyam (cf. Samādhi-r. 5. 21) '(not) being put out of countenance'
 179. 15.
 vaiyāpṛtya (or, °vṛtya. Senart, Mhv. I. n. 594 maintains the form vṛtya, com-
 paring the Pāli *vaiyūvacca*) 'service' 50. 15; 55. 6; 114. 3, 5, 7 (note 1).
 vairamaṇacakra (cf. Mhv. I. 128. 7; Suvarṇa-p. 3 fin) 176. 8.
 Vairambha (n. of a proverbially strong wind) 246. 11 (note).
 vaiçeshikatā (abstr. form new) 'faculty of distinction' 277. 4.
 vyavadāna 172. 11 (n. 5).
 vyādhmātaka 211. 1.
 vyāpāda 'desire to injure' (B. Skt.) 269. 1.
 vyāpṛta (partic.) 143. 8 (cf. *vyāpṛtatā*, Harsha-c. 179. 8).
 vyupaparīksh (new cpd.) 122. 1.
 √vraj (Ātm.) = varj 309. 4.

 çamatha-vipaçyanā 272. 16 (note).
 (a-)çaraṇa (?) 235. 11.
 çalya (metaph.) = σκόλοψ 231. 2; 288. 3; 322. 6.
 çastrakāḥ (vāyavah) 248. 12.
 Çāntamati 159. 13, 15.
 çāradya 'timidity' 296. 7 (note).
 çāstrasaṃjña 98. 7; 154. 12.

- { çikshāpada 11. 15; 143. 20.
 { çikshāpadāni (several groups) 174. 1 sqq.
 Çibirājā (tale of) 97 note 2.
 çivapathika 211. 9 and note.
 çukladharma 187. 16 (note); 199. 13.
 çuddhadṛṣṭi 135. 3.
 çūnyatā: see sarvākāravara; pudgalaçū° 242. 5.
 çūnyatādhimukti (salvation from sin by its means) 171. 13 sqq.
 çūnyatāvādin 264. 12.
 çaikshaka 55. 10 (note).
 çaila — (mānasa) 'virtuous' ('mountain-like' Tib. cf. Samādhi-r. 5. 3; 23. 28);
 266. 12.
 çmasānaparyavasāna 25. 17.
 çmāsānika 135. 1 (note) (cf. Buddh. Trigl. fol. 22. b).
 (a-)çraṁsana [leg. °sra°?] 'falling away' 190. 18.
 çradddhā } eulogy of 2—4.
 } definitions of 5. 13 sqq.; 316. 6 sqq.
 çradddhādeya 138. 2 sqq.; 146. 18.
 çradddhāniya v. duḥçr° 174. 18.
 Vçrabh (written sr° in Buddh. Mss.) 269. 2.
 Çramaṇavarṇapratirūpaka n. of a hell 136. 10.
 Çṛikīrti, name, 9, note 1.
 (a-)çloka-bhaya 296. 6 (note).
- { samlikhita 127. 19 (note); 128. 1.
 { samlekha 354. 12.
 saṁvara 11. 15 sqq; 14. 13; 15. 1.
 saṁvartana 215. 5 (note).
 saṁvṛti 'conventional external reality' (opp. to paramārtha) 256. note 3;
 257. 7; 264. 3; 357. 11 (note).
 saṁvega 197. 14, 15 (note 3).
 saṁsārapurā 35. 5.
 saṁskṛta-dharmāḥ 263. 4.
 saṁhāta = saṁghāta, bulk (cf. acchaṭās° 214. 11) 159. 9.
 (a-)saṁhārya 'not to be captivated' 317. 15.
 saṁkalibhūta 211. 11 and note 3.
 saṁkilikilāyate 'romp with, shriek for joy' 76. 11 (cf. Aṅg.-n. IV. p. 55. 7, *sam-*
kīlati, samkelayati).
 saṁkucati 'shrinks' (in fear) 264. 13 (note).
 saṁkrānti 'transition' 226. 12 (note).
 saṁgaṇikā (*sic lege*) 106. 11; 191. 10; 201. 18; 202. 20; 337. 15.
 saṁgraha-kārikāḥ 66. 15.
 saṁgrahavastu 95. 3; 278. 11; 328. 6.
 saṁgrāmayati 181. 4, 8.
 sajadā 152. 12.
 saṁjñā (cf. Mrs. Davids on Dh.-sūi § 4) 264. 7.
 satkāyadṛṣṭi 289 note 4 and Add. Notes.

- sadayita (*si vera lectio*) intens. of *dayitā* 'beloved' 300. 10.
 sanikāya 176. 9.
 saṃtati 'disposition' 194. 5; 253. 5.
 saṃtāna (1) 'series of moments of consciousness' (?) 359. 14.
 (2) 'character' [arising from (1)] 23. 16; 126. 9; 360. 7 (cf. *sāntānika* 296. 3 and Additional Notes).
 saṃdhukṣhaṇa 126. 3; 136. 4.
 saṃnāha 'spiritual armour' 99. note 7; 128. 4 *sqq.* def. of *dharmasamnāha* 185. 6 and note; 188. 1; 232. 9; 278. 5 [cf. 130. 16. *maitryāhārasamnaddha* and 272. 11 *maitri-samnāhasamnaddha*].
 saṃniçraya 'accumulation' (?) 160. 10.
 saparihāra 'watchful' 178. 13 (occurs with *sānurakṣā* in *Upāliparipreçhā*).
 saptapadāni 167 note 1.
 sapratīsa 'respectful' (Divy.) 199. 16.
 sabhāga 176. 9 (note).
 samanantara, use of 269. 12 (note 5).
 Samantasatva-(pari-)trāṇaujaḥçrī n. of a *devatā* 149, note 3.
 samanvaṅgibhūta 166. 8.
 { *samanvāhṛ* (passive) 'regarded' 𑀲𑀸𑀓𑀸𑀓 (cf. Senart, Mhv. I. 564) 35. 1; 351. 5.
 { *samanvāhāra* 225. 9 (note).
 samavādhāna 'association with' 154. 7; 296. 9 (note); (eight means to get *Buddha-sam*²) 309. 14.
 samādāna 98. 1 *sqq.*
 samādāpanatā (abstr. form new) 309. 15, 16.
 samādāyi (cf. *samādāyana* 337. 2) 'making a vow' 337. 11 [cf. Cowell, Divy. — Index s. v. *samādāya* or solemn resolve].
 samādhiskandha 117. 15.
 samuccarati 'address' 186. 6 (note).
 samucchraya 'body' (B.Skt.) 277. 10, 13.
 samudācaraṇa 'practice' esp. of evil (= °*cāra* committal) 268. 13.
 { *samudānaya* 'collecting' 278. 2.
 { *samudānetā* 237. 2.
 samudīraṇatva 248. 11.
 samudghāta 'removal' 232. 15.
 saṃpragraha 277. 9 (note).
 saṃprajanyaṃ } 121. 4; 271. 10; 279. 4; 108. 8 (note); 123. 14 (definition).
 (a-)saṃprajanya }
 saṃpravārita 208. 2 and note.
 saṃmiñjita 'stretch out' 120. 14 (note).
 samyakprahāna (catuḥ) 105. 14 (note).
 sayathā 113. 5 (note).
 sarvatragāmini (bhūmi) 32. 15.
 Sarvadharmanirnādacchatramaṇḍalanirghoṣha, rāja 154. 2.
 sarvavaçradharamantra 140. 13.
 sarvākaravaropetā çūnyatā (definition) 272. 11.
 saçakyaṃ (adv.) 110. 19 (note).
 saha usage of, 65 note 1; with partic. like ἄμα (cf. *samanantara* 178. 3 (note)).

- sahadharmika 'consonant with religion' 194. 7 (note).
 sahāyaka (°ikā) as separate adj. uncompounded 278. 8, 9.
 sāṃlekḥhika 354. 14.
 sāṃvarika 11. 15.
 sāṃkathya 'discourse' 50. 6 (note); 151. 18.
 Sāgaramati, Nāgarāja 12. 15 *sqq.*
 sāmtatyavīrya (defined) 51. 9.
 sāmtānika 296. 3.
 sārva-kālika 14. 13.
 si 'his' 302. 5 and note.
 Siṃha, rājakumāra 5. 15.
 Siṃhavikrīḍita n. of a Tathāgata 173. 13, 18.
 sīmābandha 139. 10.
 su - udgr̥hita v. udgr̥°.
 sukhasparṇam viharati 200. 18 note.
 Sukhāvati (heaven) 175. 5.
 sudurgati 86. 15 and note.
 sudhana 122. 14.
 sudhā 'plaster' 274. 9.
 suparijata 'well tamed' Add. Note to 122. 6.
 sūcīchidra (hell-birds) 70. 3.
 sūtrāntacaryā 'practice in (magical?) treatises' 308. 11.
 sūpāsya 202. 19.
 sūrata 196. 2.
 Buddha-)sūrya (simile) 102. 10.
 seka 'excitation' (as of fire with dropped oil) 265. 15.
 saukara 'pork-butcher' 48. 10.
 sauratyā (? cf. sūrata) 183. 14 (note).
 (ātma-) (para-) skhalita 116. 4.
 sthāpayitvā 'except' [cf. Divy. and Pāli] 175. 1.
 sthāma (B.Skt.) 'stamina' (?) 23. 16;
 (dagdha-)sthūnā 149. 3.
 snehatva 'viscousness' 246. 17.
 sparṇa (= phāsu?) 32. 2.
 spashṭatā (moral) purity (?) 285. 16.
 √sphand 172. 1 (note).
 √sphar (1) intrans. 'sich verbreitend über (B²)' 213. 1.
 (2) trans. 'fill full' 187. 7 (note), (*aspharāṇīya*) 249. 5, 8;
 sphuṭa 'filled with' 247. 9; 249. 5, 8.
 smṛtyupasthāna (catuḥ) 105. 13 (note), cf. Ch. XIII.
 syanda (°dana) 116. 12, 13 (note 2); 119. 1; (cf. *nishyanda* 129. 11; 130. 2 and Se-
 nart Mhv. I. 169, 3; II. 230. 7; n. 546).
 sraṃsana (çr°) 'relaxation' 279. 7 (note).
 √srabh for √çr° 269. 2 (note).
 svanadhyavasita 'quite unattached to' 269. 8.
 svastinā 104. 11 (note); 116. 2.
 hastipotāḥ (simile) 137. 15.

- Hāṭakaprabhāsa, n. of a form of mercury (*rasajātana*, *rasadhatu*) 177. 16.
 hākkāra 'exclamation' (of wonder) 36. 11.
 hetupratyaya-samyukta 172. 5.
 hrīrapatrāpya 136. 1; 192. 1 (cf. the falsa lectio in Samādhi-r. 5. 13; and Pāli
hīrotappa Ch. s. v., Majjh. - n. I pp. 271—74, Aṅg. - n. IV. p. 99, Itiv.
 p. 366, also Suḥṛllekha § 32 (J.P.T.S. '86 p. 12).
 √hru 42. 5 (note).
-

Additional Notes and Corrections.

(Typographical errors in separate list.)

---

1. 3. Tib. གང་བོམ་ནས་ཀྱང་... ལྷོ་ག་སྟོང་; and similarly the Chinese translation, as I learn from Prof. Leumann and Mr. U. Wogihara, so that the reading may have been something like: **अत्रा च ये त्यजति°**.
2. 3-7 and note 1. Quoted also in Bcp. ad I. 4, ed. de la Vallée Poussin in *Bibl. Indica*, p. 10.3 with some variants. As to the topic (*kṣhaṇasampad*) Poussin compares Suhlllekha 64. J.P.T.S. '86. 19 and Aṅg. - n. VIII § xxix.
2. 9. With *samāgamam* de la Vallée-Poussin compares Bodhic. I. 4.
2. 10, 11. Kārikā 1. See the Introduction. The stanza is repeated by Çāntideva at Bodhic. VIII. 96. The whole passage 2. 10-16 is quoted in Bcp. ad III. 21 (= 87. 1-5 of the edition).
2. 13, 14. Kārika 2. Prof. de la Vallée Poussin compares Sumaṅg.-V. 231. 15 *saddhāmūlikā sammāditthi*.
2. 15 and note 3. Mr. Wogihara informs me that this *dhāraṇī* (from which a very long extract is given at pp. 327 sqq.) is identical with the work described by Nanjio 785. The latter authority makes it a chapter of a large work of the *Avatamsaka*-group.
2. 18 and note 5. My friend Leumann points out to me what I should have noticed myself, had I been able to use the Tib. version better at the time that we must divide: *mātr-janetrī* (*janayitrī*).
མ་ལྟར་བསྐྱེད་མ་སྟེ 'giving birth to (i. e. reproducing) what is past, like a mother'.
3. 8. The Tib. has རྒྱལ་ས་པའི་སྐོལ་ implying a reading *saṅgamukh°*.

3. 14. Read of course **अनृतं गु°**. Dr. Leumann suggests that we should correct the *gunṇanti* of the MS. to *gunṇanti*: 'studying without satiety'; and so too the Tib. (5 b 2): **ཉན་ངོམས་པ་མེད་**. I find in Jain Prakrit *gunāviya* similarly used (Jacobi, Ausgew. Erz. 7. 17).
4. 18, 19 and note. Read in note °*syi aci*°. According to the Tib. (6 a 2), however, we must understand both lines *paṣyiy' acintiya* (པམས་ཡིས་); so too the Chinese, as Dr. Leumann informs me.
5. 9. Read **तस्माच्छ्रद्धा°**.
5. 13. The Chinese, acc. to Dr. Leumann, had a reading °*yā 'ks*° as it renders equivalent to 'every *akṣaṇa*' (*akṣaṇam akṣaṇam*).
5. 20—6. 4. *bodhicittam . . . vijayāya* quoted in Bcp. ad I. 14 (p. 23. 2) with the introductory words: *Bodhisatva . . . uktavān Sudhanāya . .*
7. 9, 11. Read perhaps *dhandha* (°*dhī*°). ढ and ञ are hardly distinguishable in old Nep. MSS. Cf. Sk. *dhāndhya* and Pāli *dandha*. *dadhva*° MS of Pañ-cakr. (ed. Poussin, p. 53).
7. 10 and note 4. This is illustrated by Yogasūtra I. 22; *mṛdu-madhyātīmātratvāt tato 'pi viśeṣaḥ*. The glossator refers to a twelve-fold classification occurring in the *Abhisamayālamkāra*, probably one of the several commentaries on the *Prajñāp.*, so-called.
8. 8—15. My friend de la Vallée has recognized this quotation in the Tib. of a missing passage of the Bcp. (ad III. 23).
8. 12. Regarding the lacuna in l. 12 the above-cited Tib. version renders, the missing word **མཎོན་མེད་** *anāthān*; but the Tib. version of our text has **མྱོབ་པ་མེད་** which looks more like *atrāṇān*.
8. 16 sqq. A paragraph ought to have followed the end of the quotation. With the following phrase compare *Bodhic. I. 15*. Accordingly in the Bcp. on this passage (ed. p. 24). *Prajñākarāmatī* reproduces not merely one, but *both* the two following quotations.
8. 17. Read probably **सत्त्वलोके** with Bcp. and Tib. (8 b 4) **ཐོམས་ཅན་གྱི་ཁབས་ན་**.
9. 8—12, 14—10. 7. This pair of quotations also is laid under contribution by the author of the Bcp. ad I. 17 (pp. 25, 26), with the following chief variants: 9. 8 *bhinnam api*; 13 *sarveṇa sarvaṃ sarvathā dāna*°; 10. 5, 6 *kuṣalamūlavipākena*.
10. 13 (note 4). The stem — *pāmsana* found at the end of adj.-compounds in the sense of 'defiling, destroying' may very well, it seems to me, belong to this root, though B. & R. refer it to a denom. *pāmsaya-* from *pāmsu*.

10. 15, 16. The quotation is the passage immediately following that at 11. 3, 4 verified below. It forms an explanation of *aṅloka-bhaya*, in the light of which 296 n. 2 must be corrected.
10. 17. See Daṣabhūmiṅvara Ch. I, fol. 10. a. 3 of Camb. Add. 1618. Read *yogeneti*.
11. 3-4. *ātma . . . sneha* ibid. 10. b. 7, 8.
11. 7-9. *tatrāpyo . . . °bhavitavyam* quoted in Bcp. ad V. 52 (p. 118. 3) with variant न चातः.
11. 9. Read स्योपेत्ते°.
11. 15.— De la Vallée reports that this passage is quoted in Bcp. ad III. 23, extant in Tib. only.
12. 12 sqq. This quotation also was reproduced in the same missing portion. See the Tib. version of the comm. on Bodhic. IV. 4. to be printed in the Appendix to Prof. Poussin's forthcoming edition. The expression སྐྱེ (sūtra) occurs in this version also (cf. note 4).
12. 13. Both Tib. versions seem to suggest a reading such as राजमहामात्य but it seems to me possible that the translators may have missed such a nice point of Sanskrit as the force of -mātra here.
12. 14. Both Tib. versions imply a reading *sa tam* for *satyam*.
12. 16. *yāvat* here, as often, indicates an omission made by a relatively recent redactor of the text, i. e. subsequent to the Tib. version, and probably to Prajñākara's comm. on Bodhic. The former has a string of five, not merely three, datives.
13. 12-15. Quoted in Bcp. ad III. 23 (Tib. only extant).
13. 15. The Tib. of our text has (12. a. 4) གསོལ་བ་གདམས་ལྟེ as the equivalent of the word following *Kalyānamitram. gdabs* (also in St. Pet. Tanjur) is apparently a form of *hdebs*, as we find from the Tib. of the Bcp. which has, as Prof. Poussin informs me གསོལ་བ་བདམས་ལྟེ. This suggested to me *adhīshya* (cf. *anadhīshṭa* infra 354. 10), and on re-examining the MS. I find traces of the conjunct གྲེ.
- 13 (note 5). Mr. Wogihara informs me that the quotation is not verifiable in Nanjio 23 (46).
14. 8 (note 1). *nihil mutandum*. See Introduction p. XXI and Hopkins, Great Ep. p. 253 ibi cit.

15. 1-12. The whole of this passage has been appropriated by the Bcp. ad IV. 48 (p. 93-4) without any clearer indication of its origin than may be guessed from the fact that the passage at 16. 1, 2 (where the name Çikshāsamuccaya occurs) is introduced immediately after.
15. 4. Before करोति our MS. has a mark of omission. The missing word is न, which occurs in the Bcp. text (93. 19) and is confirmed by our Tib.:
 བློ་འཇུག་མེ་ཕྱེ་རྩ་པ་ (13. a. 4).
15. 7. çikshāpr° Bcp.
15. 9. The lacuna is filled by the Bcp. thus: देशनात्तर्भावात्.
15. 11. Bcp.: रभते । न निवर्तते । उपेतते वा । सापत्तिको. This reading may accordingly be adopted, as on re-examining the MS., which has been rewritten as well as much broken here, I find the syllables *nivartta*-with part of *te* and *na* added below perhaps in the orig. hand.
15. 13-21. Quoted in Bcp. ad IX. 43: see Poussin 'Bouddhisme' p. 283 med. where the variants are noted. From this we learn that the lacuna in l. 14 is to be thus filled °षितं । वेदितव्यं कतमैश्वर्युर्भिः.
15. 14. The reading अर्थोप° . . नानार्थ° of the Bcp. is supported by the Tib.
 (13. b. 4) རྟོག་ . . མ་རྟོག་.
15. 19. The striking dictum *yat kimcit . . . subhāshitam sarvaṃ tad Buddha-bhāshitam*, cited by Minaev ('Recherches', p. 85) from this passage is paralleled from Aṅg.-n. IV. p. 164. 5-12 (reference given by Prof. de la Vallée Poussin).
16. 1, 2. See note to 15. 1-12 above. *Vyutpādam* is supported by the Bcp.
16. 19. Mr. Wogihara called my attention to the fact that the Candrapradīpa-sūtra (often quoted in this work) is identical with the Samādhirāja. Both names are used in the Tibetan authorities (Tāran. p. 156; KF. 249). The present extract is from Ch. 35¹) and occurs at f. 163. b. 1 of the R.A.S. MS. (Hodgson 4).
17. 5-18. The whole of this passage (*uktāni . . . °śīdāmīti*), text and quotations, has been appropriated in the Bcp. (ad IV. 48 = ed. Poussin pp. 91-93).
17. 10-11. *marmā*° . . . *bhavet*. This verse forms Kārikā 3b. As to Kārikā 3a see the Introduction. It is implied in the expression *esa bodhīsatvasamvara-saṃgrahaḥ* below, l. 14.
17. 11, 12. *yāni hi . . . °oktāni*. Clause wanting in Tib. and in Bcp

1) In the recension of 40 Chapters (London and Cambridge MSS.).

17. 13, 14. The couplet forms Kār. 4 and the Bcp. adds *ity uktam* accordingly.
17. 17. Read $\text{दुष्खं न[य]गा}^\circ$ with Bcp. and Tib.
17. 18. I was wrong in changing the reading of the MS., *niṣadyā* being amply attested from Gr. and Lexx. and also by Mh.v. II. 398. 20, 403. 1. In these last passages as well as in M. Vyutp. 261. 31 the meaning is clearly «sitting, seat» which the Tib. འདྲུག assigns to it here; but the meaning 'small bed', assigned by the *Trikāṇḍeṣeṣha* (a lexicon specially rich in Buddhistic words) apud B. R., is possible here.
17. 19 and note 3. The Tib. title of the work quoted is $\text{འདྲུལ་བ་ཡོང་སྲུ་དག་པའི་མངོ}$ a name which I have not succeeded in identifying in Kanjur or Tanjur. According to Mr. Wogihara the quotation comes from the original of the work described by Nanjio as № 1084. This, says Nanjio, was «translated .. A. D. 239» and «agrees with Tibetan»; but I cannot verify the Tibetan in question. It will be observed that Nanjio's own Sanskrit literal translation of the Chinese name agrees fairly well with the Tib., whereas the Chinese traditional Sanskrit name is of quite different import.
18. 17. Quoted in Bcp. ad III. 21 (p. 85. 12).
19. 13. Read *uddhuratvād gatvā*. Though indistinct in the MS, this is guaranteed by the Tib. (16. b. 4): $\text{བལ་བ་བ་དང་འགལ་བར་འགྱུར}$, corresponding to འགལ་མེ་བྱེད་པ (120. a. 1) = *anuddhuratva* (192. 4).
20. 4. Read *haranna*, the copyist of the transcript or its original (MS. A wanting here; see 18. n. 4) having misread मं as न् .
20. 17. *bhaktacoḍakap*^o. See 113. 8 and note.
20. 18–22. Compare Bcp. ad III. 21 (p. 85); apparently a similar passage from the same sūtra, containing a repetition of the phraseology here quoted.
21. 1, 2, 5–12. Quoted in Bcp. ad I. 33 and III. 21 (pp. 37, 85). Beside minor variants note the insertion of *rājya* before *rāshtra* in l. 12.
22. 1, 2 म and मं are often undistinguishable in our MS., but the Tib. མོ (18. b. 5, 6) shows that *mukha* must be replaced.
22. 5–27. 3. } The excessive length of these extracts (forming together the longest
27. 1–33. 10. } prose quotation in the book) has induced me, contrary to my usual practice, to subdivide them into paragraphs, for convenience in reading. Mr. Wogihara has verified this passage in the Chinese version of the Vajradhv. and reports that the present extract really falls into three selections: 1) 22. 5–29. 9 from *Pariṇāmanā* VI; 2) 29. 10–31. 2 from *Pariṇ. I*; 3) 31. 3–33. 10 from *Pariṇ. VI* (join *shashṭhi-p*^o in 32. 9).

23. 12. After the equivalent of *asūrāt' sarvatrailokyāt* the Tib. (20 a 1) has: སྲིད་པོར་རྟོག་པ་; so that apparently the missing *akṣaras* are [*sāraṃ pra*]
tyavekṣ°.

23. 13, 14. *jihvām* sqq. Tib. (20. a. 2) ལྷེ་སྒྲུབ་ས་མ་ཐག་ཏུ་ཚེག་འཇམ་ཞིང་དགའ་བར་
འགྲུང་བ་ With མ་ཐག་ཏུ compare 178 note 1; so that the Tib. must have
read some form of *samāna-* (or possibly *samanantaram*, cf. 269. 12) and
have understood it in the sense of *saha* there noted: «as soon as he is
asked he sits down. .and addresses the suppliant with amiable speech and
with benevolence. .»

On reexamining the MS. (broken here) I find that the true reading is
unquestionably བཤམ་.

23. 15 and note 3. “*arishṭa*’. Tib. མ་ཁྲིམ་པ་ ‘unangered’. It will be therefore
safest to read *arushṭa* with the gloss *akrushṭa*.

For *mahātma*° the equiv. is སེམས་བདག་ཉིད་ཚེན་པོའི་རིགས་ཀྱིས་མགོ་བ་
‘with mind exalted in the lineage of the high-souled’. Replace *महात्म[व]-*
न्स (°वंश).

23. 16. On *samtāna*, the Tib. equiv. of which is merely རྒྱུད་ ‘disposition’, see
some further reff. in the Add. Notes prefixed to Part I. and Index I. s. v.

25. 7. See below on 36. 1.

29. 13—18. Quoted in Bcp. ad III. 9 (p. 79); where the extract is introduced with
the phrase: *idaṃ ca parināmanam ārya-Vajradhvaṃjasūtra* [supra 22. 5]
vistareṇa pratipāditam | tatredam uktam ' sa tāni°.

29. 14. For *नयनं* read *लयनं* with Bcp. and with the Tib. ལྟན་ས་ས་. *न* and *ल*
are practically undistinguishable in our MS.

29. 21—30. 2. Quoted in the Bcp. *ibidem*.

33. 13—34. 2. Quoted in Bcp. ad III. 10 (p. 81).

33. 15. The readings of Bcp. °*dhyaptir*. . . °*āmukhīkaraṇa* are preferable to
those of our MS. which is not clear here.

34. 1. वेगात्तेन Bcp. which is supported by our Tib. རྒྱགས་དང་འབྲེལ་ and Tib.
tr. of Bcp.

Chapter II.

34. 11—13. *paribhogāya...pālayet*. These lines, which should have been printed as verse, form Kārikās 5, 6a. For 6b see below line 17 and 41. 9, 10. See also the Introduction, and Bcp. ad V. 1. From 158. 13 and the intervening text, it results that by °ādī is meant the two other kinds of *rakshā*: viz. *bhogarakshā* and *punyarakshā*.
34. 19—36. 4. Quoted in Bcp. ad V. 103 (p. 157; with some omissions).
35. 2. *paryupāsita* 'honoured' Tib. བསྐྱོད་པུ་ལྷོ་ལྷོ་ལྷོ་ 'approached with respect'.
35. 5 and note 6. The Tib. of our book and of Bcp. seem to have read °*rāpr*° (°*ra*+*apr*°).
35. 6. °*āparitasanatayā* Bcp.
35. 9. °པཱ་ཤ་ལྷོ་ Bcp.; but though *aḥva-* might give rather better sense, both Tibetan versions support the reading ལྷོ་.
36. 1. Bcp. °*tasana*° ut supra. For the form *tas* see M.-Vyutp. 245. 408—9, a context which suggests that our MS., and also the Tib. version, may be right.
36. 2. *anuṣāsanī* here prob. as Tib. རྗེ་སྲུ་བསྐྱོད་པུ་ = 'good advice'.
37. 8. Cf. Vajracch. §§ 11, 12, 32.
37. 13 sqq. This quotation is referred to in Bcp. ad V. 102 (p. 157. 1).
41. 7, 8. The present extract is translated by L. Feer in his 'Fragments . . du Kandjour' A.M.G. tom. V p. 196 (compare p. 160. 4 infra). It is also quoted in Bcp. ad V. 102; compare last note.
41. 9—10. The rest of Kārikā 6 (see Introduction) is embedded in these lines.
42. 12 and note 3. Mr. Wogihara calls my attention to Nanjio 23 (48), 59 (tr. A.D. 420—479).

Chapter III.

44. 19. *tatrātmabh*° . . °*varjanaṃ* = Kārikā 7a; for 7b see 116. 12. .
- 45, note 1. The scansion here suggested would make an almost unexampled ḡloka. It is merely a hypermetron of the kind discussed below, Add. Note to 160. n. 5. See also p. XXII.
- 46, note 3. Epic parallels in Hopkins, 'Great Epic' p. 249.
50. 15. *palibodhe*. Probably the MS.-reading must stand. Compare now 100. 4 (and note) and 105. 12. The word seems not to be rendered in the Tib. (36. b. 7).

51. 18, 19. Quoted in Bcp. ad V. 87 (p. 145), merely introduced with the words:
yad uktam.
- 52, note 1. Compare also Tāran. p. 130, n. 1.
53. 19—54. 1. This quotation is taken from Samādhirāja Ch. IV, 10th stanza from end; fol. 18b. 4. in Hodgson MS. (See Add. note to 16.19 above). From the context one finds that the passage is a metrical one of the *trishṭubh-jagatī* plan, through from its considerable irregularity it might easily pass for prose when standing alone. Line 1 (to ॐ) is *jagatī*; the remainder are *trishṭubh* with the *choriambus* (---) resolved to ----.
- The syllables *tann* — have to be scanned short as at 106. 13¹).
- It is to be hoped that the Calcutta editors can themselves construe their reproduction of these lines (edition p. 15. 2. 3). Our readings are supported by the Hodgson MS.
54. 2—10. Quoted in Bcp. ad VII. 17, 19.
54. 11—13. » » » » V. 90 with v. l. (line 13) °*yānaprakāṣanā*.
54. 16—55. For the Rāshṭrapālāparipṛcchā, always called °*sūtra* in our text, see now the edition ('R') in the *Bibliotheca Buddhica*. by M. L. Finot. The present quotation occurs at p. 20. 5—8.
54. 17. Read *buddhe dh*° with R. and Tib.
54. 18. °*trir-ap*° R.
55. 2. °*gatishu*° R, against the metre, which however is very irregular throughout the passage.
57. 6, 8. *udvaçya*. . ऌ and ॡ being very similar in the MS. and ण and ऩ being constantly confused, these forms may belong to *ṽhas* with *ud-*, in a sense not hitherto met with.
57. 11 sqq. Mr. Wogihara informs me that a Chinese version of this *editio ornatior* is extant in a version made by I-tsing but not mentioned by either Nanjio or Takakusu) of the Vinaya-pravrajyāvastu of the Mūla-sarvāstivādins. The Chinese work forming Nanjio's n° 781 agrees in little more than the name.
- I regret that I have been unable to consult the Tibetan version of the Saṅgharakshita, as the India Office copy of Kanjur Dulva vol. I cannot now be found.
58. 7. Read खलिस्तोके and compare R. Morris in Trans. IXth Congress Or. (London, 1892) I. 482.

---

1) Where *tannimna* again occurs; see note there, which shows that the correction *nishṭha* is unnecessary.

Chapter IV.

- 59, sqq. A portion of this passage is quoted in Bcp. ad. V. 104 (text-passagen cited in note 2). The *mūlāpattis* are also discussed in the *Sūtrasaṃmucaya* of Nāgārjuna (Tanj. Mdo 30. f. 196).
59. 12. For the rare *jhāshayati* Bcp. has *ṣamayati*.
» » The Tib. བཤམ་བཤམ་གྱུར་ཅིང་ rather suggests the reading पराजितः (cf. infra 60. 12).
59. 13. Read° °प्यसुखेभ्यो with Bcp. and Tib. (ལེ་).
60. 18. *akṛtaṣamā* is the reading of the MS., but the Tib., ཅན་ཅན་ཏུ་མ་སྤྱངས་ (43. a. 4) shows that we must correct it to *akṛtaṣramā*, as at 62. 14 below.
61. 6—64. 13. The remaining seven *mūlāp*° (nos 2—8) are given in the Bcp., loc. cit. in a *much shortened* form; but cf. id ad V. 90 (p. 147. 14).
61. 6, 7. In the corresponding passage of the Bcp. these two *yānas* are collectively described as *hinayāna* (cf. M.-Vyutp. X. 32).
61. 10—14. Quoted in Bcp. ad V. 90 (p. 157. 14) with v. l. (l. 12) *ṣuddhir bhaviṣhyati*.
66. 9. For the bibliography of this sūtra see p. 165 n. 4 and note in Index I. p. 368.
66. 15 sqq. These verses are to be understood as original, the previous quotation ending 'iti'. Bcp. ad V. 104 (p. 162) introduces them with the epithet *ṣāstrakāropadarṣitāh*.
69. 13—76. 6. A single quotation acc. to the Chinese tr. (U. W.).
76. 7—15. Sūtra not verifiable in Tanjur; but cf. *Ang.-n.* vol. IV. p. 55.
80. 11. *kabhālī-*, apparently not rendered in the Tib., stands for *kapāla* like the other Prakrit forms detailed by Pischel, Gr. P. § 208. In Mil.-P. 197 the first torture mentioned after the ear- and nose-cutting (which we have here) is the *bilaṅgathālika* explained by Buddhaghosa (*Morris's Ang.-n.* ed. 1. p. 113) as a hot iron ball put into the head after removing the skull (*śisakapāla*).
83. note 2. But the line may be a *jagatī* mixed, as often with the *trishtubh*.
85. 13, 14. Quoted in Bcp. ad I. 34 (p. 39).
86. 6—11. This extract has been borrowed by the Bcp. in the same passage (p. 40). The chief variant is °*nirjātā* for *niry*° at l. 9.
87. 14—18. Quoted in Bcp. ad I. 35 (p. 41).
88. 14. Read *netrīm* (with the MS) and cancel the note in the Corrigenda to Pt I. See now Dr. Hardy Netti-p., *Introd.* note 1.
95. 11—14. Quoted in Bcp. ad V. 90 (p. 147).

Chapter V.

105. 1—3. Compare Añg.-n. III, p. 449 (VI. cxvii).
105. 17. This Udraka is perhaps identical with Udraka Rāmaputra mentioned as a heresiarch in M.-Vyutp. § 178. 4.
106. 11. If we read *vijahāya* (^o*jahāya* occurs in Pkt.) in the second or both occurrences the clause would fall into the metre.
115. 2. Delete second clause of the note, as the anusvāra-syllable may be scanned long (see Introduction, p. XX).
116. 12. See Kār. 7b. Read *sarvam* with Bcp. ad V. 54.
The words *kenai*^o. . . *varjanāt* should have been printed as a line of verse. For they form Kārikā 7b.
116. 14. From the beginning of Ch. 38 of the Samādhi-rāja; Camb. Add. 916, f. 191. b. 5.

Chapter VI.

118. 3, 119. 1—3. See the Introduction for Kārikā 8, of which the component parts are contained in these lines.
119. 2. Read probably *śamanāh*^o for metre, also *tāpena* [*ātāpena*] in next line.
119. 9, 10. *Samāhito*^o = Kārikā 9a. The saying occurs at Saṃy.-n. III. p. 13 and is quoted in Mil.-P. 39. 3 as *bhāsitam Bhagavatā*. The Bcp. ad IX. 1. (= Poussin, Bouddhisme, 237. 15) reads *jānāti*^o but in face of the Pāli *pajānāti*^o and *prajānāti* below (120. 11—13). I prefer to leave an 'interior hypermeter' such as Hopkins (Gt. Ep. 258), after Jacobi, allows in extreme cases. Here a *prose*-saying is *forced* into verse, as there proper names.
119. 14—15. *tasmān . . . iti* quoted (without indication of source in Bcp. ad V. 54).
120. 3—6. Both quotations with the same introductory phrase (*gr̥hīṇam*^o) 'bodily conveyed' to the same passage of the Bcp.
120. 5 and n. (2). Poussin compares M. Vyutp. § 127. 9—11 *khaṭu[m]ka | ud-dhata | unnata*.
120. 5. Bcp. reads °स्मृतिना | ससंप्र°.
121. 2—8. This quotation forms the last words of Samādhi-rāja Ch. 27 (in the recension of 40 chapters) and in Hodgson-MS. (H.; see above Add. note to 16. 19) occurs at f. 113a. From the more correct reading of H. the trish-tubh-jagatī metre may be recognised:

kshipraṃ samādhim labhate nirāṅgaṇam
viçuddhaçālasya' imi ānuçamsāḥ |

With *kshīpram sam° labhate* one may compare the expression occurring in the same book (near the beginning of chapter 8 = p. 25. 10 of the edition) *kshīpram imam samādhiṃ pratilabhate*.

121. 7—9. From the following chapter (28) of the same book. The lines occur in H. at 114b. 6 with the variants *varjeti ca* (l. 8) and *guptau* (l. 9).
121. 10—11. *etā° . . karma*. Quoted without indication of source Bcp. ad V. 58.
121. 12—122. 3. Quoted in Bcp. ad V. 8 (p. 99).
121. 15. *cittena cīyate karma* recurs (as M. de la Vallée notes) Lañkāv. 52. 10.
121. 16. Read *tarāṅgavat* ('like a wave'), though both MSS. (A. and Bcp.) have *tur°*; but both Tib. versions have རྩུབས, and together with the context of the passage just cited from Lañkāvatāra (evidently related closely to the present extract) seem to make the emendation certain. See especially Lañk. 53. 2, 3 *ālayam hy udadher yathā | tarāṅgavṛttisādharṃyam°*.
- ibid. Read *davāgnivat*. Both MSS. have this reading: my reading *dev°* was due to an error in the Minaev-transcript.
122. 4—8. Quoted in Bcp. ad V. 18.
122. 6. Add from Bcp., after *svadhishthitam, suparijitam*, this word being represented by our Tib. (77 a 3) ཤེན་ཏུ་སྐྱུ་ལ་བ་ 'well tamed'.
122. 10—13. Quoted in Bcp. ad V. 17 with variants *परिस्यन्द°* [but *व्य°* by Pān. 8. 3 72] and *āvaranīyadh°*. The latter is not supported by our Tib.
123. 13, 14. *ṣamāc . . . °vartanāt* = Kārikā 9b.
124. 3, 4 (and note 2). Kārikā 10. The correction proposed is of course not necessary, indeed it is improbable from the metrical point of view (Hopkins, Gt. Epic p. 456); but the Tib. seemed to take *acapala* and *mandam* as syntactically parallel.
124. 10, 11. Kārikā 11; quoted in Bcp. ad V. 80 with variant *channam . . vahnim*.
125. 13, 14. *Ratnameghe°* = Kārikā 12, first identified by my friend la Vallée Poussin with comparison of Bcp. ad V. 93 (p. 149).
126. 5—8. Quoted in Bcp. ad V. 54.
127. 9. *ayam piṅḍārtho°* cited, as if a well-known saying, in Bcp. ad V. 55.
127. 14. Compare Kārikā 13.
- 132—134. In this extract from the Lañkavatāra, the following passages are omitted in the Chinese version of Çikshā (collated by Mr. Wogihara): 132. 10—17; 133. 4—134. 6. Of these 133. 10—13 are wanting in all three Chinese versions of the original sūtra.
133. 4. The Hastikakshya is also quoted in the Subhāshita-s. f. 96.

134. 7 sqq. and note 3. I owe to Mr Wogihara the identification of this extract. The *parivarta* in question is the 34th of the Samādhirāja. The stanza occurs in H. at 158. 6, 2. My conjecture *yadi* is there confirmed.
134. 11, 12. *bhaviṣṭyan tikimite smin sasamādhi* H., a reading which though badly corrupted suggests a more satisfactory line: *cikitsite' smin sa samādhi labdah*. After making the above suggestion, I found it practically confirmed by a Cambridge MS. of the Sam.-r. (Add. 916) which has (151. b. 7): चि-
किर्त्ति (sic) स समाधिल°.
135. 9. Probably no one book is referred to, but the Vinaya of the Hinayāna generally.
- 136 note 1. The Chinese Version, however, follows our Sanskrit text (U. W.).
137. 9, 10. *ātma... prajāyate* = Kār. 136 b. For the whole Kārikā see Introduction and infra 143. 1, 3.
137. 11—16. Quoted also in Bcp. ad. V. 85 (p. 141). The stanza occurs in the Candrapradīpa (Samādhirāja) Ch. IX, and forms the 8th from the end of the chapter.
In line 15 read *बिसा* 'lotus-roots', with Bcp. and H (see Add. note to 121. 2). The variants of the Calcutta text (p. 32) are not worth citing.
- 138 note 4. Add a ref. to Nanjio 1063 (Wogihara).
139. 4. Read *traiyadhvikānām* with the Tib. (cf. note 1). The conjuncts *bāh* and *dhv* are not distinguishable in the MS.
142. 5 and note (1). The whole *dhāranī* is translated by L. Feer in his 'Fragments' (A. M. G. tom. V pp. 430—2).
143. 1, 3. The two lines form Kārikā 13.

Chapter VII.

143. 10. Insert a half-*daṇḍa* after *तत्र*, as the remainder of the clause forms Kārikā 14.
144. 6—8, 9—17. *tathā... bhavati, yas tu... cāribih*. These two quotations are successively appropriated in Bcp. ad V. 87. The remainder of the paragraph is also divided between Bcp. ad. V. 85 and 87 (pp. 142—4).
145. 4, 5. Read *तत्र* (typographical error) and below *एकसत्त्वसंय°*.
145. 11—15. The extract is taken from Ch. VII. of the sūtra. See pp. 337—8 of the translation cited at 324 note (1). The Chinese shows, however, no very close agreement, it would seem.
146. 21, 22. *svārtha°... bhavet* = Kārikā 15a. For 15b see Introduction and the note on 147. 18.
- 146 note 6. The Chinese translation, however, shows (as Mr. Wogihara reports) no lacuna.

147. 18. }
148. 2, 3. } Kārikā 15 b *paçcāt tāpam na kurvīta na ca kṛtvā prakāçayet* |
148. 6, 7. Kārikā 16.
148. 8, 9. *caturbhir . . dharmaiḥ*. Mr. Wogihāra reports that Chinese tr. of Çi. and of the orig. book gives the following sense: 'the not yet produced good is destroyed and the already produced does not grow'.
148. 13 sqq. Quoted in Bcp. ad. VI. 1 (p. 168), where the source is described thus: *ārya-Sarvāstivādinā tu pathyate*. Note the variant (14, 15) °lā | *adhac caturaçī°*, with which both Tib. versions agree.
149. 5, 6. Also quoted in Bcp., *ibid*.
149. 13 and note 4. On re-examination I find that the MS. has *kuṭukuñcakāḥ*. The *aksharas* ढ and ढ are very much alike in our MS. See p. 279 n. 3.
151. 15, 18. A double daṇḍa should follow मारकर्म in both places; these being the first two of the ten *mārakarmāṇi*.
153. 2-6. Rāshṭrap. 35. 19 sq., where M. Finot reads *mānava çenam°*; but our text corresponds with the Tib. རྒྱལ་རྒྱལ་གྱིས (95. b 1).
- 155 note 3. Dr. S. d'Oldenburg points out that a Jambhalastotra of Candragomin is quoted in Nāmas.-ṭikā.
157. 10-13. Samādhir. Ch. XXXII sub fin. = H. fol. 147. a 3.
157. 10. *pūjā . . °meyā* H. and the two Cambridge MSS(Cc.).
157. 11. *kshetra hotī yuta ca bimbareshuḥ* H., Cc.
157. 12. °jān dhavā *purushavareshu nityam* H. °ji kṛtvā *purushavareshu ni°* Cc.
157. 13. °cittaiḥ Cc.
- 157 note 1. It is perhaps simplest to regard the lines as a resolution of the kind of hypermetric *trishṭubh* noted by Prof. Hopkins 'Great Epic' p.299. 10-15; so that here
- , -----
is resolved into
-----, -----

Chapter VIII.

158. 13. *trayāṇām*, i. e. the preservation of *ātmabhāva*, *bhoga* and *punya*. See Add. Note to 34. 11, the Introduction p. II, and the Summary with its marginal divisions.
158. 14, 15. = Kārikā 17.
159. 20, 21. = » 18.
160. 2, 3. = » 19.

160. 4—11. Apart from the conventional description of 'dramatis personae' (so to say) always found at the beginning of Mahāyāna-sūtras (*evam mayā cṛutam . . . Bhagavān . . . viharati sma . . .*, and the conclusion *bhagavato bhāshitam abhyanandan*), this extract contains the whole sūtra. See Feer's translation from the Tibetan in his 'Fragments' (A. M. G. V. pp. 197—8), where the work is called *C °nirdeça* not *°sūtra*. The Bcp. (ad V. 98; cf. ad II. 53) has appropriated the extract, including even Çāntideva's introductory words *tatra. . deçitam*.
160. 7. Read *adhyācarati | tatraiva*.
160. 8. *°ābhiyogaḥ | tatra pr°* Bcp.
- 160 note 5. The reference to p. 92 n. 4 is not strictly *à propos*, as there *trishṭubhs* are discussed. But a similar license occurs in Epic *lokas*, as is abundantly proved by Prof. Hopkins, 'Great Epic' p. 253. See also Introduction p. XXII.
161. 1 sqq. Prof. de la Vallée calls my attention to the resemblance of Bodhic. II. 31 sqq. to the present passage, which Çāntideva must clearly have had in mind when he wrote Bodhic. II. 31 b.
162. 16. For *atyayam pratigrah* the same friend refers me to Bodhic. II. 66 and Dīghan. I. p. 85, § 100.
164. 8 and note (3). I have now identified the Tib. work cited as the translation of the present book; see Add. Notes to 178. 9.
164. 9 sqq. Quoted in Bcp. ad V. 98.
165. 17. The Āryasatyaka-pariv. is apparently the same as Kanjur, Phalchen 13 (KF. 210), which is a 'parivarta' (པའི་བུལ་) of the Avataṃsaka (Phalchen).
166. 6—4. = Samādhī-r. MS. 'H'. f. 160 b 2 sqq. (important variants only noted).
166. 13. *°dhisatvacārikāṃ . . . daridrānnābhū sau°* H.
167. 3. Compare Bcp. ad V. 84, with the addition of the reference "*Jyotishkamānavakādhikāre*".
168. 4 and note 1. The name is perhaps Dhanyottarā. ཕ་ཡ is given by Saratch. Dās as a Skt. equiv. of རྩམ་ཡོན་.
168. 13. For the simile compare 105. 16; 326. 1.
- 169—171. Portions (169. 4—7; 170. 19—171. 6) quoted in Bcp. ad V. 98 (pp. 153—4).
171. 13. Mr. Wogihara, who has identified the present extract in the Chinese Tripiṭaka (new Jap. ed. vol. II f. 7 b) informs me that the book is identical with the Tathāgatagarbha-sūtra of the Tibetan (KF. 269) and Chinese collections (Nanjio 384, tr. before A. D. 420).
- The present passage is also found in another anthology discovered by me in Nepal in 1899, the Subhāshita-saṃgraha, (shortly to be published) where it occurs at ff. 99—100 of my MS. In that work the original sūtra is entitled Tathāgataguhyakosha-sūtra. The main variants and corrections from this source are subjoined.

171. 16. After *arhantī ca* add. (from S.-s) *tām cādhyāpatyet* which is guaranteed by the Tib. རེ་ལ་ལོག་པ་ལྟར་ (so rightly St. Pet. Tanjur 113a 4; I. O. ལོག་པ་ལྟར་) ལྷན་པ་ལྟར་. The compound is new, but the sense 'violate' which the Tib. assigns is easily deducible from *ṽpat*.
172. 1 and note (1). *aryānām avaskandanā*. S.-s. This word was no doubt the reading before the Tib. translator: see note 1.
172. 2. *ānantaryopakramanam* S.-s.: cf. Tib. in note 2.
172. 3. °*tabhūpah*° . . *atyantagahanadr̥ṣītā* id.
172. 8. *adhimuñcate* id.
177. 4—9. = Samādhirāja Ch. XVIII. fol. 86 b 3 in H. In Calc. ed. ('C') Ch. XV p. 69. 14.
177. 6. °*kroçāt* . . *nāyaka*. C.; çān . . °*ka* H.
177. 7. *kṣapeyam* C °*yeyam* H.
177. 8. °*to 'pi vā* C. H.
177. 11, 12. Quoted in Ādikarmapr. (p. 187 of Poussin's 'Bouddhisme') this stanza and the next two lines are also quoted in Bcp. ad V. 98 (p. 155). The readings of the stanza in both these books agree with our text, not with the Divy.
178. 9—16. This quotation occurs in the second chapter of the Upāli-p°. This chapter occupies in the Tib. (Kan. Kon-ts. V.) 13 leaves (ff. 231b—244a). A portion of it (= ff. 231 — 237b) forms Part II of a short Sanskrit work entitled Bodhisatvaprātimokṣa (different however from the work of that name quoted in the present text) of which a unique MS. on palmleaf (circa saec. XII) was presented to me in 1899 by H. E. Deb Shamsher Jang Bahādur, then Mahārāja of Nepal. The present extract occurs at ff. 7a—b of that MS.
178. 12, 13. *evam . . uktaḥ*. This phrase constitutes an abridgment (judicious, in the eyes of the modern reader) made by a redactor of our text subsequent to Çāntideva. For the *full text* (which goes through all the *yāmas*) appears in the Tib. (110b — 111a 1). See Introduction p. XXIX.

Chapter IX.

179. 5—9. For Kārikā 20 (*kṣameta . . aṣubhādīkam*) as embedded in these lines, see the Introduction and compare Bcp. ad VI. 1 (p. 167).
179. 11—17. This series of quotations is incorporated in the Bcp. (ad VI. 9).
- 180, note 3. The Tib. shows that this line must be added to our text.

181. 8 sqq. *tatra* sqq. The remainder of this quotation and also the extract following (from *Pitṛputrasamāgama*) are reproduced in the Bcp., ad VI. 14 (pp. 166–7).
181. 8. Read, from Bcp., *tatrālpadu*^o. . . *kaṣṭak*^o. The syllable which I printed as त्रम is written in the margin of the MS. and the form of it is hardly distinguishable from that of त्रप. The reading °*lpa*^o is confirmed by the Tib. ལྷུང (112. b. 3).
181. 9. Join °*śāntapratyū*^o.
181. 18. Insert, after वेदयते, न डुष्वं, with Bcp. and Tib.
182. 1 and note 1. Bcp. has °*kuttitikaṃ vā*^o; and this I find on re-examination is probably the real reading of our MS.
183. 4–7. *tatra*. . . *ratir* quoted by Bcp. ad VI. 9 with variant (l. 5) °*parimitatar-shanā*, not confirmed by Tib. which has (113. b. 6) སྤྲེན་ཏ་མེད་པ།. But in l. 4 (cf. Poussin, l. c.) the correct reading, implied by both Tib. versions, is prob. *yā buddhadharmānu*^o.
- 185, note 2. The Chinese tr. of our book, however agrees with the Skt., not with the Tib. (U. W.). Compare p. XXX.

Chapter X.

189. 5, 6. Mr. Wogihara has found these lines in the Chinese version of the *Samādhir*. Ch. IX, and sends me the following English translation from the Chinese: «Although he reads extremely many *sūtras*, (if) he, relying on his extensive learning, transgresses his vows. . .» I have accordingly verified the passage in P [Calcutta print] (p. 30. 23), H. (fol. 35. b) and C (Cambridge, Add. 1481).
189. 5. *bahūn* C. °*ryāyaneyā* H. °*ryāyaneyyā*. . . *ṣrutena mattaḥ* C. P.
189. 6. *ṣrutena na cakku* H. C. P. °*ṣilu yena* C.

Chapter XI.

193. 5–16. = *Samādhirāja* Ch. V. p. 17. 9 sqq. of the Calcutta print («P»), with which I have collated a Cambridge MS. (C.) of the work. The variants of P (as before) are not noted when unsupported by a MS.
193. 12 and note 1. My proposed correction is unsupported by the MSS., and indeed is (I now find) unnecessary, as this form is occasionally found even down to the *Purāṇas*. Hopkins ('Great Epic', 496) gives full details.
193. 14. *nāpasthi*^o CP.; *pari yāna* (न) *dh*^o C.

193. 15. *yathaiiva* C.
 193. 16. °*mukhaḥ* C.
 194. 1—10. = Ch. IX (fin.) p. 31. 17—26 of the same work, corresponding to f. 36 a-b in H(odgson MS. at R. A. S.).
 194. 2. *ke eti* H. P.
 194. 5. °*bhāvadharmatām* H.; P. with us.
 194. 6. *na cāsti* H.
 194. 7 and note 2. °*eno* confirmed by P.; and by H. (*dharmi teno*). The Vedic instrumental (occurring in verse) in °*enā* may be also compared.
 194. 9. *samehi* H.
 194. 12—15. = *ibid.* Ch. XIX.; f. 90. a. 5 in H.
 194, note 4. My doubts were unnecessary. Anusvāra often 'makes position'. See now the Introduction, p. XX.
 194. 15. *te gagane parane va* (= *iva*) C. *te gagane parvane ce prajānti* H.
 195. 4. *eti* for *tehi* H.
 195. 6—13. = *ibid.* Ch. XXVIII. f. 119. a. 3 in H.
 195. 11. On the genitive in *-asyo* (confirmed by H) see the Introduction p. XV.
 195. 12, 13. *bhavati ca an° . . . vana vasa vidhi . . .* H. In view of these variants, possibly no new metrical variety need be supposed.
 195. 15, 16. *ibid.* Ch. XXIX; ff. 124. b, 125 in H.
 195, note 7 and 196. 1—6. See now the edition ('R') p. 13.4—9. The *whole verse*-passage (13.4—15) is reproduced (see note 5) in the Tib., but not in the Chinese.
 196. 3. *strīsamstavu* R.
 » 4. *khaḍgavimalāḥ* R.
 » 5. *harshitaman°* R.
 199, note 1. The Chinese tr. follows our text (U. W.).

Chapter XII.

202. 3. Cf. 179. 7, 8 and Kārikā 20 (p. XLV).
 203. 9, 10. = Rāshṭrapālaparip° 18. 15, 16; with variant *tyaja pr°*.
 204. 14, 15. A.'s reading may stand, as *daka* for *udaka* occurs elsewhere.
 213. 3—216. 5 and 213, n. 4. The names V°-*pariṇāmanā* and V°-*sūtra* represent one and the same work. The present extract has been verified by myself from the Kanjur (Phalchen 30. f. 215) and by Mr. Wogihara from the Chinese. It occurs at the beginning of section III (on the third *pariṇāmanā*).

219. 10. From an examination of the Tib. version of the Çālistamba instituted by M. de la Vallée and myself it results that the whole sūtra with the exception of an unimportant sentence or two can be pieced together from extant quotations. M. de la Vallée accordingly proposes to print the whole sūtra. It may be of interest to mention here that from the present passage arose the first literary identification of the Stein-fragments, communicated by me to Mr. Barnett and by him to Dr. Stein. I first noticed that the passage in Stein's Prelim. Report (1901) pl. XVI. fig. 2 belonged to the Çālistamba. The extract (torn on left side) corresponds, as I now see, to f. 139. a. 1—5 of our Tib. version (= 221.14—222.7 of the text). The words མེ་ཤེས་མེས་ quoted in 222, note 1 will be seen (with variant མེ) in the middle of l. 2 of the plate. It is also interesting to note that the fragment agrees with our text in 222. 2 (*amī ucyante samsk^o*) in excluding the equiv. of *avidyāpratyayāḥ* found in B. and even in our Tib. version.
- 222, note 10. My friend Poussin communicates to me his reading of the passage of M. viz., *çokothamālāpana*.
- ibid. n. 13. In Daçabhūmi VI (a reference which I owe to the same friend) we find *upāyāsāḥ* described as *duḥkhadaurmanasyabāhulatva-sambhūtāḥ*.
- 223, n. 3. The Tib. (to be printed: see above) corresponding to the Sanskrit passage quoted from M. would give a Sanskrit text somewhat as follows: *vijñāna-sahajāç catvāro 'rūpiṇaḥ skandhā | rūpaṃ ca yad bhavati tad vijñānapratyayatvān nāmarūpaṃ iti*.
- ibid. n. 7. It is neither reproduced in the Tib. of the Çikshā nor in that of the Çālistamba.
224. 1—5, note 1. Mr. U. Wogihara reports that this passage is omitted in the Chinese version of the Çikshā, briefly paraphrased in one version of the sūtra (Nanjio 281), but fully reproduced in two others (N. 280, 867). The passage discussed in n. 6 is wanting in all four Ch. versions.
225. 6. Poussin compares Majjh.-n. I. 259, fin.
227. 11 sqq. The extract occurs in the Daçabhūmiçvara Ch. VI (fol. 59 a in the Paris MS, as la Vallée Poussin informs me). I have also verified the passage in my photographs of the ancient MS. (XII. b. 3) mentioned at p. 291, note 7. The leaf containing the passage is unfortunately badly mutilated. There is no variant of importance. About a line of text has been passed over by our author before the words *api tu* in line 12.
- 235, note 5. The Chinese version however of Çi. follows our text; it does not agree with the Tib. (U. W.).
- 238—241. The Ch. version abridges the extract, omitting 238.3—4; 238.9—239.2; 239.5—10; 240.7—241.18.
239. 10. Read probably गतं अनाग^o, *anusvāra* being scanned (as often; see Introduction, p. XX) long.

Chapter XIV.

242. 3-5 and note 1. The Chinese version omits the whole sentence, *evam... avataret* (U. W.).
242. 11 sqq. = Samādhi-r. Ch. XXXI. Fol. 130. b. 2 in H(odgson MS. at R.A.S.); fol. 126. a in C(ambridge Add. 916).
- » 12. *jātu uṣarī* H.? for *usari* (utsar). *josavī* C.
- » 13. *indriyāna vasam āti* (sic) C.
243. 4. *bhisham* H. C. *kureshyatī* H.
- » 7. °*maticandraḥ* C.
- » 9. °*kshubhye* C. *kshuyo* H.
- » 11. °*gamishyatī puna jātu* H. *gamishyatā pu*° C.
- » 12. °*rūpaṃ* C.
- » 13. °*pañco* H. C.
244. 11 sqq. This *locus classicus* is referred to at the beginning of Ch. V. of the Madhy. vṛtti.
245. 15 and n. 5. The clause must be a late interpolation, as it is wanting (so Mr. Wogihara reports) not only in the three Chinese versions of the *sūtra*, but even in the Ch. version of the *Çikshā* itself.
- 250, note 1. Similar abridgement in Chinese tr. of Çi. and in the later tr. of orig. *sūtra*; but the earlier tr. agrees with Tib.
- 250, note 2. Similar omission in Chinese Çi. (U. W.).
- 259, note 1. The Chinese tr. of *our* book, however, follows our text (U. W.).
259. 10 sqq. The whole of this extract is omitted in the Chinese tr. (U. W.).
262. 10 and n. 6. རེ་ལྟོ་ལྟོ་ probably represent (as V. P. suggests) तं क्रमं.
262. 9-11 and n. 5. In verse also in Chinese tr. (U. W.).

Chapter XV.

- 267, note 2. } Also wanting in the Chinese (U. W.).
- 269, » 4. }
269. 13 sqq. From Ch. X. of the *sūtra* (p. 456 of the Tokyo translation cited at 324, note 1).
- 270, note 1. The next chapter (Ch. XI) (*ibid.* p. 491 fin.).
270. 8 and note 2. Join °*karunā-garbha*° and compare Poussin, *Bouddhisme* p. 116. 4 and passages there quoted.

Chapter XVI.

273. 13, 14. = Kārikā 22.
 » 16. = » 23a (for 23b see 275. 10).
 275. 10. Join *çūnyatā-ka*^o. Compare 270. 8 and Add. Note ad loc.
 276. 4, 5. Kār. 24.
 » 10. Compare the reference to the Gaṇḍav. cited Add. N. to 5.20. The Chinese version of the Çi. (not of the orig. sūtra) confirms our text (U. W.).
 278. 6 and note 2. Poussin compares Bodhic. VII. 49—51. «The Bodhisat must not give to others an opportunity of wrong-doing».
 273. 14 sq. From Parināmanā I.
 283, note 2. Chinese with Tib.
 284. 9. Read *kuḍya* in text and note. Poussin compares Bcp. ad IX. 86 (= p. 276. 7 of his «Bouddhisme») and he also quotes the Çlokavārttika in JRAS. 1902, p. 374.
 289. 12. = Kārikā 25a. Read *bhadrācāryā*.
 » note 4. Dele (?), the Tib. reading being confirmed by Poussin in Muséon N. Sér. I. 234, note 1.
 290. 7 and note 3. The clause does, however, appear in the Chinese tr. (U. W.).
 291. 9. Candrapradīpānum^o, i. e. Samādhirāja, Chapter XXV.
 291. 10. As another example of the sanctity of the Vajradhvaja^o compare my Camb. Cat. p. 152 where a devotional extract from the work has been written at the end of so sacred a work as the Aṣṭas. Prajñāp.
 296. 5—7 and note 2. In Daçabhūmiçvara Ch. I (just before the passage quoted at 11. 3 supra) *ājivikabhaya*, *açlokabh*^o and *marañabh*^o are mentioned, together (Camb. Add. MS. 1618. 10. b. 6). Hence it follows that *açloka* must be the antithesis of *çloka* in the sense of 'renown'. Compare *parānuvāda-bhāya* in Ang.-n. II. p. 122 and Add. N. to 10. 15 above.

Chapter XVII.

300. 7. }
 302. 4, pada 2. } Also wanting in the Chinese Çi. (U. W.).
 302. 5. The Chinese agrees with our text, not with the Tib. (U. W.).
 305, note 4. Read *nityam*, with anusvāra and scan the anusvāra long, ut saepe.
 309. 1—4 (see 308, n. 8). The Chinese agrees with our text.

Chapter XVIII.

316. 3, 4. See Kārikā 25 in the Introduction.
317. 13. Compare Dh.-saṅgr. § 48 (§ 47 was quoted at 316. n. 2).
317. 18, 19. Compare Kār. 25 b.
- 318, note 3. Compare the usage of the Lal.-v.; Jacobi, ZDMG. 38. 610.
326. 1. For the simile compare 168. 12.
331. 11 sqq. and note 5. As a result of the tentative publication here mentioned my attention was called by Prof. Leumann to several parallels from the Jain canon esp.: (1) Anuyogadvāra, text and comm. ap. Weber, Ind. Studien XVII. 26 (English tr. in Ind. Ant. XXI. 304).
(2) Aupapātika §§ 30, 73.
- 331, note 6. 'Goyama' (Gotama) occurs also in the Jain list, and the scholiast identifies him with the founder of the Hindu darçana: cf. Weber's note 3 (98) ad loc. cit.
- 332, l. 1 and note 1. On Ājivika, which at first looks like a mere metrical licence, Mr. Wogihāra favours me with a note to prove that it is a contemptuous modification coined by the Buddhists: «A pupil of Hiouen-Thsang who composed a commentary on the Vijñānamātra-çāstra of Dharmāpala, writes on that work that the founder of the sect ought really to be called 'rightly-living' (*ājivaka*) but that the Buddhists call him 'the unrightly living' (*ājivaka*), because he lives unrightly».
- The chief objection to the credibility of this anecdote is that no form of *ā-jiv* has as yet been found in the alleged sense.
- 332, l. 1 and note 2. As to *uttarikā*^o and *anuttar*^o. I learn through Dr. Leumann and Mr. Wogihara that one of the Chinese versions of the Ratnolkādhāraṇī (called by the Chinese translators Mahāvaiṇya-dhāraṇī-ratnolkā) refers these words to the acceptance or not of the *çūnyatā*-doctrine: 'those who suppose a real existence or (on the contrary) an absolute non-existence'.
- 332, l. 2, note 3. As to *divrghajāṭā*, compare also Beal, Life of Hiouen Thsang, p. 161 fin. On the *Kumāravratas*, Mr. Wogihara refers to a work of Nāgārjuna, «in which many 'impure practices' are mentioned, amongst them the service of Kumāra. Nāgārjuna elsewhere describes the attributes of Kumāra (Skanda)».
- 332, l. 6, note 8. The reading *dharmā-cintiya* here is confirmed by the Tib. ངམ་མཚོ་ལྷོ་ལྷོ་ and by the Chinese translation of the sūtra quoted, from which Dr. Leumann and Mr. Wogihara render the pāda: 'und der solche Lebensweisen für hochschmeckende unausdenkbare Obliegenheiten [*dharmā*] haltende'.
- On the other hand the list cited from the Mahāvastu has *dharmā-cintika* and that from the Jain Anuyogadvāra *dharmācintaga*. The latter

expression is thus explained in the commentary: *Yājñavalkya-prabhṛti-ṛshi-praṇīta-dharmasamhitā cintayanti dharmacintakāh*. The reading before the Chinese translator of the Çikshā. was probably similar. Moreover below at 333. 12 where a similar phrase recurs, the Tib. (201. a. 2) renders it: མོས་ཉི་ལམ་མ་བྱས་ (not ལས, as above).

Chapter XIX.

348. 3. See Kārikā 26 a. Compare p. 350, n. 1.
348. 12. With *dakshinena pā°*, compare Bcp. ad V. 96 (V P.).
354. 5 sqq. This passage comes from Ch. XXIV of the Samādhirāja; fol. 109 b in Hodgson MS. of R.A.S.)
- » 6 and note 4. *vepulyas°* H., confirming my suggestion in note 1.
- » 10. *bhājana vijānīyādhi°* H.
- » 14. *sāṃl°* H.
355. 1. *°vanto bahu bhavel* H.
356. 16, 17. The stanza forms the last couplet but one of the Anumodana-parivarta (specially recommended above 291. 9); i. e. Ch. XXV fol. 111 b of the London MS. of the Samādhirāja.
357. 1. Compare Dīgha-n. I. p. 70 § 64 and other Pāli passages cited by Davids in his translation, ad loc.; also Vis.-m. in JPTS. 1891—3, p. 79.
358. 5. Our MS. reads *°kampanā*; but *°kalpanā* is supported both by the Bodhic. and our Tib.
360. 5. *°pādyate* Bodhic.

Index I.

369. s v. Pitṛputras°. Add. ref. to 256.4—262.11.

Typographical Errors.

---

1. 1.	Dele	<i>danḍa</i> after न॒र॒कादि॑.
1. 4.	Read:	अ॒प्राप्तपूर्व॑°.
1. 7.	»	अ॒णुत॑.
3. 5.	»	बु॒द्धगती॑ये (one word).
3. 10.	Divide:	हेतु॑ गु॒°.
3. 14, 15.	Read:	अ॒तृप्त॑ गु॒°.
3. 16.	»	अ॒विव॑°.
3. 17.	»	संघ॑°.
5. 8.	»	तस्माच्छु॒द्धा॑°.
5. 12.	Divide:	° <i>yām</i> , <i>Ānanda</i> , <i>yogaḥ</i> .
6, note 7.	Read:	referring.
7. 11.	»	अ॒यं (same error in 4, note 3 supra).
7. 14.	»	°क्रोडि॑तो.
9. 7.	»	ना॒वम॑न्य॒ना.
11. 6.	»	बो॒धिसत्त्वे॑न.
17. 6.	»	बो॒धिसत्त्व॑शि॒तासं॒व्र° (<i>anusvāra</i> misplaced).
17. 20.	»	°गं॑ स॒म्य॑-.
17. 21.	»	°बु॒ध्यन्ते॑.
23. 14.	»	वा॒चा.
31. 2.	Join:	ष॒ष्ठोपरि॑°.
34. 12.	Read:	सत्त्वानाम॑° (without break).
35. 1.	Divide:	°हृता॑ नाति॒क्र°.
37. 15; 38. 1.	Read:	त्तरा॑प॒णा.

- 35, note 12. Read: (26. a. 2).
39. 8. » °वालि॒को-
44. 20. » °वि॒वर्ज॑नं.
- 45, note 5. » *bhavishyanti* instead of °*tii*.
- » » » » not clear) I » » not clear). I
46. 19. » भवि॒ष्या॒मो.
54. 17. » यस्य धि° (*yasy' a°*)....बुद्धे ध°.
61. 13. » °क्त॒मि॒यम°.
68. 16. » °ञ्जु॒गु॒ट्सि°.
95. 12. » °व॒रू॒षां.
100. 17. » म॒नाली॑नः.
- » » » °स॒त्कार°.
126. 5. » °गु॒ह्य°.
129. 7. » परि॒भु॒ञ्जता॑.
145. 4, 5. » तत्र तेना° and below एक॒स॒वसं°.
146. 21. » उ॒क्ता॒ समा॑सतो, and add half danḍa after तत्र (which introduces *Kārikā*).
148. 5. Join: °र॒ना॒क्रामो॑.
148. 7. Sic transcript; but correct sandhi to °वः प्र॑स°.
148. 15. Read: याव॒त्तयो॑.
151. 15, 18. » A double danḍa should follow मार॒कर्म in both passages.
See Add. Notes.
160. 7. » °ध्या॒च॒रति॑ । तत्रै॒व च॑.
169. 2. » दे॒शये॑त्.
181. 12. » सु॒खा॒न्त° (as in line 10).
- 182, n. 1, l. 5. » genuineness.
- 184, note 2. » here for there.
- 187, note 2. » § 69.
- 191, note 2. » two more.
- 206, note 7. » *anāgata°*.

213. 2. Read: °रुम्बणा°.
- 222, note 10. » understand.
224. 12. » कामनेत्र°.
226. 12. » संक्रात्तितः.
- 239, note 4. » metrically.
249. 14. » कटुक.
- 268, » 1. » cf. 131. 3. 6.
273. 16. Join: °*lasya-varadh*°.
275. 10. » *tā-karuṇā*.
276. 4. So the transcript: read °*açāyau*.
277. 8. Read: °पन्नवर्षिसमादा°.
284. 9. *kuḍya* is of course the reading, though probably the conjunct in the text stands for *ḍm*. Correct also note 6.
287. 4. Read: धर्माणां.
- 288, n. 1, l. 5. Dele point in Tibetan: ལྷུལ (monosyll).
289. 2. Read: भद्रचर्षा.
289. 9. » सर्वड-
314. 15. » °वहानि (without [न]).
- 351, note 3. » probably ལྷུལ ('word') and, of course, ལྷུ.
- 357, » » » Bodhic. IX. 2.
369. Add to entry Pitṛputras° reference to 256. 4—262. 11.
383. In entry pari-tap correct reference to 123. 10.
386. Add to entry bhaya reference to 206. 15 sqq.
387. » » » raṇya » » 204. 15 (for *daka*).
- Introduction p. XXIX. 27. Read: necessarily.

INTRODUCTION

(preliminary).

The text of the Çikshā-samuccaya, of which the present fasciculus represents the first third is preserved in a single ancient MS. now forming part of the Wright collection of the University Library, Cambridge.¹⁾ Amongst the papers of the late Professor Minaev was found a transcript of the India Office MS. (a copy made for Mr. Hodgson of the unique codex just referred to), which he had had made apparently for quotation in his great work on Buddhism²⁾, rather than for publication.

It is in fact, especially in the portion now published, a very indifferent performance; but I have been glad to utilize it as a basis, as the labour of copying would (in view of my very limited leisure) have greatly retarded the present publication.

The only other authority for the text as a whole is the Tibetan version, for which I have used the very roughly printed

---

1) Described at p. 106 of the present writer's Catalogue of the Collection (Cambridge, 1883) and there assigned to the XIV—XVth cent. In the description for Jayadeva read Çāntideva pupil of Jayadeva.

2) For references to the portion now published, see pp. 85, 90 (= 88.14 infra), 173 (= 68.12, 67.19, 59.10) of the translation by M. de Pompi gn an (Paris, 1894).

copy in the Hodgson collections of the India office. In several passages indistinct and faulty readings in this xylograph have been kindly set right by Professors d'Oldenburg and Ivanovski from a clearer copy at St. Petersburg. In cases of doubt I have often quoted the actual words of this version, not from any desire to parade Tibetan scholarship which I do not possess, but rather to afford to those whose equipment from this most valuable armoury for Buddhist research is stronger than my own, an opportunity for checking my results. At the same time I have at times ventured to add English equivalents, derived from Jäschke's Dictionary for the possible guidance of readers unacquainted with Tibetan.

Occasional help from Chinese sources¹⁾ most readily given by my friend Mr. T. Watters is acknowledged in the notes. I have also received valuable suggestions from Professors Cowell and S. d'Oldenburg.

The MS. is on the whole carefully written, though it has not been possible, owing to minor inconsistencies rather than to downright error to deduce from it a complete system of orthography²⁾. Regarding *sandhi* I have endeavoured to take a middle course, correcting what appeared to be clerical errors, but also leaving uncorrected several combinations, where a considerable alteration of form would have resulted from the application of strict rules.

---

1) *i. e.* From the Chinese versions of books cited by Çāntideva.

2) A few prevalent spellings such as *dushkha*, *satva* have been regularly adopted. Senart's observations on these points in the Introduction to his *Mahāvastu* vol. I. are very valuable.

Even in MSS. of the classical Sanskrit, as Whitney¹⁾ observes some euphonic laws are commonly disregarded: can we then suppose that Buddhist authors, who in verse allow themselves such license in matters like hiatus and elision should in prose have strictly conformed to grammatical euphony?

As to punctuation, a somewhat interesting feature in the MS. is the use of single point level with the middle of the letters as a minor stop, the equivalent of our comma or semicolon, often without causing a break in the *sandhi*. Thinking however that this might be confused with *visarga*, I have replaced it by the half-*danda*, to the use of which in early MSS. I have elsewhere²⁾ called attention.

The marginal annotations of the archetype are reproduced in the foot-notes. These are partly omissions supplied³⁾ by careful readers, partly explanations⁴⁾ extracted, it may be, from commentaries⁵⁾ by previous readers, and fractures due to accidental causes such as worms I have been in many cases able to supply from the Tibetan.

I reserve further remarks for future occasions connected with the publication of the present-text, as well as for the annotated translation which I have already commenced.

---

1) Grammar § 206 a.

2) Palaeographical Society. Oriental Series. Plate LXXXI. I have of course freely added *dandas* of all kinds, wherever such punctuation seemed required by the sense.

3) Accurately from other copies, as the Tibetan shows.

4) Cf. Tārānātha, tr. Schiefner p. 233.

5) Cp. p. 10.13 with the foot-note (4) and further explanation in *Additional Notes*.

It remains only for me to express my sense of the honour conferred on me by the distinguished Academy to which Oriental learning is already so deeply indebted, in having accepted me as the editor of this the first volume of the *Bibliotheca Buddhica*.

University College:
London, August 1897.

Cecil Bendall.

BIBLIOTHECA BUDDHICA.

ÇIKSHĀSAMUCCAYA

A COMPENDIUM OF BUDDHISTIC TEACHING

COMPILED BY

ÇĀNTIDEVA

CHIEFLY FROM EARLIER MAHĀYĀNA-SŪTRAS.

EDITED BY

C. Bendall M. A.

PROFESSOR OF SANSKRIT, UNIVERSITY COLLEGE, LONDON; FORMERLY FELLOW
OF GONVILLE AND CAIUS COLLEGE, CAMBRIDGE.

I.

ST. PETERSBURG, 1897.

Commissionnaires de l'Académie Impériale des Sciences:

J. Glasounof, M. Eggers & Cie. et C. Ricker à St.-Pétersbourg,	N. Karbasnikof à St.-Pétersbourg, Moscou et Varsovie,
N. Ogloblina à St.-Pétersbourg et Kief,	Voss' Sortiment (G. Haessel) à Leipsic.
M. Klukine à Moscou,	

Prix: 1 Rbl. = 2 Mrk. 50 Pf.

Imprimé par ordre de l'Académie Impériale des sciences.

Août 1897.

N. Doubrovine, Secrétaire perpétuel.

Imprimerie de l'Académie Impériale des sciences.
Vass.-Ostr., 9 ligne, № 12.

BIBLIOTHECA BUDDHICA.

ÇIKSHĀSAMUCCAYA

A COMPENDIUM OF BUDDHISTIC TEACHING

COMPILED BY

ÇĀNTIDEVA

CHIEFLY FROM EARLIER MAHĀYĀNA-SŪTRAS.

EDITED BY

C. Bendall M. A.,

PROFESSOR OF SANSKRIT, UNIVERSITY COLLEGE, LONDON; FORMERLY FELLOW
OF GONVILLE AND CAIUS COLLEGE, CAMBRIDGE.

II.

ST. PETERSBURG, 1898.

Commissionnaires de l'Académie Impériale des Sciences:

J. Glasounof, M. Eggers & Cie. et C. Ricker à St.-Pétersbourg,	N. Karbasnikof à St.-Pétersbourg, Moscou et Varsovie,
N. Oglobline à St.-Pétersbourg et Kief,	Voss' Sortiment (G. Haessel) à Leipsic.
M. Klukine à Moscou,	

Prix: 1 Rbl. = 2 Mrk. 50 Pf.

Imprimé par ordre de l'Académie Impériale des sciences.
Décembre 1898. N. Doubrovine, Secrétaire perpétuel.

Imprimerie de l'Académie Impériale des sciences.
Vass.-Ostr., 9 ligne, № 12.

BIBLIOTHECA BUDDHICA.

ÇIKSHĀSAMUCCAYA

A COMPENDIUM OF BUDDHISTIC TEACHING

COMPILED BY

ÇĀNTIDEVA

CHIEFLY FROM EARLIER MAHĀYĀNA-SŪTRAS.

EDITED BY

C. Bendall M. A.,

PROFESSOR OF SANSKRIT, UNIVERSITY COLLEGE, LONDON; FORMERLY FELLOW
OF GONVILLE AND CAIUS COLLEGE, CAMBRIDGE.

III.

ST.-PÉTERSBOURG, 1901.

Commissionnaires de l'Académie Impériale des Sciences:

J. Glasounof, M. Eggers & Cie. et C. Ricker à St.-Pétersbourg,	N. Karbasnikof à St.-Pétersbourg, Moscou, Varsovie et Vilna,
N. Oglobline à St.-Pétersbourg et Kief,	N. Kymmel à Riga,
M. Klukine à Moscou,	Luzac & Cie. à Londres.
E. Raspopof à Odessa,	Voss' Sortiment (G. Haessel) à Leipsic.

Prix: 1 Rbl. = 2 Mrk. 50 Pf.

Imprimé par ordre de l'Académie Impériale des sciences.
Septembre 1901. N. Doubrovine, Secrétaire perpétuel.

Imprimerie de l'Académie Impériale des sciences.
Vass.-Ostr., 9 ligne, № 12.

